

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED-İ DÂ'Î'NİN TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SI

(İNCELEME - METİN)

DOKTORA TEZİ

Ayşe SHAHZAD

BURSA – 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMED-İ DÂ'Î'NİN TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SI

(İNCELEME – METİN)

DOKTORA TEZİ

Ayşe SHAHZAD

**Danışman:
Prof. Dr. Özlem ERCAN**

BURSA – 2023

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim / Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 711741009 numaralı Ayşe SHAHZAD'ın hazırladığı “Ahmed-i Dâ'î'nin Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ'sı (İnceleme-Metin)” başlıklı doktora tezi ile ilgili savunma sınavı, 15/12/2023 günü 14.00 - 15.30 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Özlem ERCAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Melike GÖKCAN
TÜRKDOĞAN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. HASAN BASRİ ÖCALAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. İsmail Avcı
Balıkesir Üniversitesi

Üye

Doç.Dr. Sadettin EĞRİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/12/2023

Tez Başlığı / Konusu: AHMED-İ DÂ'Î'NİN TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SI (İNCELEME – METİN)
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 392 sayfalık kısmına ilişkin, 06/12/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
06/12/2023

Adı Soyadı:	Ayşe SHAHZAD
Öğrenci No:	711741009
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Doktora/Sanatta Yeterlik
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman
Prof. Dr. Özlem ERCAN

Tarih ve İmza
06/12/2023

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Ahmed-i Dâ’î’nin Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ’sı (İnceleme - Metin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Ayşe SHAHZAD

Öğrenci No: 711741009

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Doktora

Tezin Türü: Yüksek Lisans / ☐ Doktora / ☒ anatta Yeterlilik / ☐

ÖZET

Yazar adı soyadı	Ayşe SHAHZAD
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Eski Türk Edebiyatı
Tezin niteliği	Doktora Tezi
Mezuniyet tarihi	/...../20....
Tez danışmanı	Prof. Dr. Özlem ERCAN

AHMED-İ DÂ'Î'NİN TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SI (İNCELEME – METİN)

Ferîdüddîn-i Attâr'ın 617 / 1220 yılında Farsça kaleme aldığı *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eserinin Ahmed-i Dâ'î tarafından yapılan tercümesi olan *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışma giriş, üç bölüm, sonuç, sözlük, kişi, yer, eser isimleri dizini ve yazma nüshanın örnek metinlerinden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde tezkirenin tanımı yapılarak Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki gelişimi hakkında kısaca bilgi verildi. Devamında Ferîdüddîn-i Attâr'ın hayatı ve eserlerine değinilerek müellifin *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının önemi, tercümeleri ve kaynakları üzerinde duruldu. Birinci bölümde Ahmed-i Dâ'î'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri tanıtıldı. İkinci bölümde öncelikle eserin nüsha değerlendirmesi yapılarak eserin kime ait olduğu hakkındaki tartışmalardan söz edildi. Devamında *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın geniş bir incelemesine yer verildi. Üçüncü bölümde metin tespitiyle ilgili hususlar, metnin imlası ve *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Çalışmanın sonunda sonuç, sözlük, kişi, yer ve eser isimleri dizini ile yazma nüshadan örnek varaklar bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, tezkire, tercüme, Ferîdüddîn-i Attâr, Ahmed-i Dâ'î, Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ.

ABSTRACT

Name & surname	Ayşe SHAHZAD
University	Bursa Uludağ University
Institute	Social Science Institution
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Former Turkish Literature
Degree awarded	PhD.
Date of degree awarded	/...../20....
Supervisor	Prof. Dr. Özlem ERCAN

AHMED-İ DÂ'Î'S TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ (ANALYSIS - TEXT)

Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ, which is Ahmed-i Dâ'î's translation of Ferîdüddîn-i Attâr's work *Tezkiretü'l-Evliyâ*, written in Persian in 617 / 1220, constitutes the subject of this study. The study consists of an introduction, three chapters, conclusion, dictionary, index of names of people, places and works, and sample texts of the manuscript. In the introduction section, the definition of tezkire was made and brief information was given about its development in Arabic, Persian and Turkish literature. Subsequently, the life and works of Ferîdüddîn-i Attâr were touched upon and the importance of the author's *Tezkiretü'l-Evliyâ*, its translations and sources were emphasized. In the first part, Ahmed-i Dâ'î's life, literary personality and works were introduced. In the second part, firstly, the copy of the work was evaluated and the debates about who owned the work were mentioned. Afterwards, an extensive review of *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* was given. In the third chapter, issues related to text identification, spelling of the text and the transcribed text of *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* are included. At the end of the study, there is a conclusion, a dictionary, an index of names of people, places and works, and sample sheets from the manuscript.

Keywords: Classical Turkish Literature, tezkire, translation, Ferîdüddîn-i Attâr, Ahmed-i Dâ'î, Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ.

ÖN SÖZ

Ferîdüddîn-i Attâr tarafından 617 / 1220 yılında Farsça kaleme alınan *Tezkiretü'l-Evliyâ* birçok dile çevrilmiştir. Türkler arasında ilgiyle karşılanan eserin Türkçe tercümeleri de yapılmış olup bu tercümelerden biri de Ahmed-i Dâ'î'nin *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eseridir. XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başında yaşayan Ahmed-i Dâ'î, Eski Anadolu Türkçesi döneminin önde gelen şahsiyetlerindendir. Çok sayıda edebî ve ilmî eseri olan Dâ'î'nin söz konusu eseri, Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini göstermekle birlikte harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserin şu ana kadar tespit edilebilen tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez 1800 numarada kayıtlı olup bu çalışmada eser incelemesinin yanı sıra transkripsiyonlu metnin yapılması amaçlanmaktadır.

Çalışma; giriş, üç bölüm, sonuç, sözlük, kişi, yer ve eser isimleri dizini ile yazma nüshadan alınmış örnek metinlerden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde tezkirenin tanımı yapılarak Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki gelişiminden bahsedildi. Devamında Ferîdüddîn-i Attâr'ın hayatı ve eserlerine değinilerek Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının önemi, tercümeleri ve kaynakları üzerinde duruldu.

Birinci bölümde Ahmed-i Dâ'î'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde öncelikle eserin nüsha değerlendirmesi yapılarak eserin kime ait olduğu hakkındaki tartışmalardan söz edildi. Devamında *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'da bulunan velilerin genel değerlendirilmesinin yanı sıra eserde adı geçen veliler hakkında kısa ansiklopedik bilgiler nakledildi. Bu bilgilere, Ahmed-i Dâ'î'nin hâl tercümelerinden aktarılan, müellifin veliler hakkındaki tasvirlerine ve görüşlerine yer verdiği malumatlar da eklendi. Ayrıca Ahmed-i Dâ'î'nin *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı nasıl tercüme ettiği açıklanarak eserde kaydedilen Türkçe, Arapça ve Farsça manzum parçalar ile ayet-i kerime, hadis-i şerif ve Arapça ibarelerden yapılan iktibaslardan bahsedildi. Eserde kullanılan seciler ve eserin kaynakları incelenerek bölüm tamamlandı. Üçüncü bölümde metin tespitiyle ilgili hususlar, metnin imlası ve *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Çalışmanın sonunda sonuç, sözlük, kişi, yer ve eser isimleri dizini ile yazma nüshadan örnek varaklar bulunmaktadır.

Bu çalışmanın her safhasını büyük bir titizlikle takip edip yönlendiren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Özlem ERCAN'a, Arapça ibareleri okuyup tercüme eden

saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hasan Basri ÖCALAN'a, bu süre zarfında işimi kolaylaştırıp benimle aynı heyecanı yaşayan eşim Shaheryar SHAHZAD'a ve oğlum Yuşa Asaf SHAHZAD'a sonsuz teşekkür ederim.

Ayşe SHAHZAD

Bursa

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. Tezkire ve Tezkire Geleneğinin Gelişimi.....	1
2. Arap Edebiyatında Tezkire.....	1
1.1. Fars Edebiyatında Tezkire	3
1.2. Türk Edebiyatında Tezkire	3
2. Ferîdüddîn-i Attâr'ın Hayatı.....	5
3. Ferîdüddîn-i Attâr'ın Eserleri	6
3.1. Mantıku't-Tayr	7
3.2. İlâhî-nâme	7
3.3. Esrâr-nâme	8
3.4. Hüsrev-nâme.....	8
3.5. Muhtâr-nâme.....	8
3.6. Musîbet-nâme	8
3.7. Dîvân.....	9
4. Ferîdüddîn-i Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED-İ DÂ'Î

HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. Hayatı	13
2. Edebî Şahsiyeti	15
3. Eserleri.....	16
3.1. Manzum Eserleri.....	17
3.1.1. Türkçe Divan.....	17
3.1.2. Farsça Divan	18
3.1.3. Çeng-nâme	18

3.1.4. Ukûdü'l-Cevâhir	19
3.1.5. Câmasb-nâme Tercümesi	20
3.1.6. Vasiyyet-i Nûşirevân.....	20
3.2. Mensur Eserleri.....	20
3.2.1. Terceme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys es-Semerkindî.....	20
3.2.2. Terceme-i Eşkâl-i Nâsir-i Tûsî.....	21
3.2.3. Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ.....	21
3.2.4. Teressül	21
3.2.5. Terceme-i Kitâbü't-Ta'bir-nâme.....	22
3.2.6. Miftâhü'l-Cenne	22
3.2.7. Tıbb-ı Nebevî Tercümesi	22
3.2.8. Vesîletü'l-Mülûk fî Ehli's-Sülûk	23
3.2.9. Müfredât.....	23
3.2.10. Tevârih-i Şâhi fî'l-Ehâdîsi İlâhî	23

İKİNCİ BÖLÜM

TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLIYÂ'NIN İNCELEMESİ

1. Eserin Bölümleri.....	24
2. Eserin Kime Ait Olduğu Tartışmaları	27
3. Rivayetlerde Bahsi Geçen Veliler	31
4. Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ'da Hâl Tercümesi Olan Veliler	35
4.1. Ca'fer-i Sâdık.....	35
4.2. Üveysü'l-Karanî	36
4.3. Hasan-ı Basrî	39
4.4. Mâlik-i Dînâr	40
4.5. Muhammed-i Vâsi	41
4.6. Habîb-i 'Acemî	42
4.7. Ebû Hâzim-i Medenî.....	43
4.8. 'Utbetü'l-Gulâm	43
4.9. Râbi'atü'l-'Adeviyye	44
4.10. Fudayl-ı 'İyâz.....	46
4.11. İbrâhim Edhem	47
4.12. Bişr-i Hâfî	49
4.13. Zî'n-nûn-ı Mısrî	51
4.14. Bâyezîd-i Bistâmî	52
4.15. Şakîk-i Belhî	54
4.16. Ebû Hanîfe-i Kûfî	55
4.17. İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî	56
4.18. İmâm Şâfi'î	57
4.20. Dâvûd-ı Tâyi	59
4.21. Hâris-i Muhâsibî	60

5. Ahmed-i Dâ'î'nin Tezkiretü'l-Evliyâ'yı Tercüme Yöntemi	62
6. Eserin Kaynakları	63
7. Eserde Yer Alan Manzum Parçalar	63
7.1. Türkçe Manzum Parça	63
7.2. Arapça Manzum Parçalar.....	64
7.3. Farsça Manzum Parçalar.....	65
8. Eserde Yer Alan İktibaslar	68
8.1. Ayetler	68
8.2. Hadisler.....	75
8.3. Arapça İbareler	76
9. Eserdeki Seci Örnekleri.....	90
9.1. Sec'-i Mutarraf:	91
9.2. Sec'-i Mütevâzî:.....	91
9.3. Sec'-i Murassa':.....	92
9.4. Sec'-i Mütevâzin:.....	92
10. Metindeki İmla Özellikleri	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN TESPİTİ, METNİN İMLASIYLA İLGİLİ HUSUSLAR VE TRANSKRİPSİYONLU METİN

1. Metin Tespitiyle İlgili Hususlar.....	98
1.1. Nüsha Tavsifi.....	98
1.2. Nüshanın Değerlendirilmesi	99
2. Metnin İmlası Üzerine	100
2.1. Metin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi	100
2.2. İmlayla İlgili Hususlar	101
3. Transkripsiyonlu Metin	102
SONUÇ.....	318
SÖZLÜK.....	321
DİZİN	331
KİŞİ İSİMLERİ DİZİNİ	331
YER İSİMLERİ DİZİNİ	334
ESER İSİMLERİ DİZİNİ	335
KAYNAKLAR	336
ÖZGEÇMİŞ.....	348

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.a. : adı geçen ansiklopedi

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.t. : adı geçen tez

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Haz. : Hazırlayan

H. : Hicri

M. : Miladi

nr. : numara

ö. : ölümü

s. : sayfa

(s.a.v.) : Sallallâhu aleyhi ve sellem.

vd. : ve diğerleri

vr. : varak

GİRİŞ

1. Tezkire ve Tezkire Geleneğinin Gelişimi

Arapça zıkr / ذكر kökünden türeyen tef ile vezninde olan *tezkiye*, sözlüklerde yâd etmeye vesile olan¹, hatırlatma², anmak, hatırlamak manasına gelir. Sözcük, Türkçede farklı manalarda kullanılmıştır. Küçük mektup, pusula; bir iş için izin verildiğini bildiren veya bir hususu ispata yarayan resmî belge; askerlik görevinin bittiğini bildiren belge; aynı şehirdeki resmî daireler arasındaki yazışma pusulası, makamlar arasında gidip gelen kısa yazı manalarında kullanılan tezkire, belli bir meslekte tanınmış kişilerin, başta şairler olmak üzere, velilerin, hattatların, mimar ve musiki ustalarının, usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz eden edebî türün de adı olmuştur.³ Ayrıca farklı ilim dallarında yetişmiş âlimler ve şairlerin biyografilerine dair eserler Arap ilim çevresinde “tabakât” adıyla ortaya çıkmış, Fars edebiyatında özellikle şairler için yazılan tabakat kitaplarına tezkire adı verilmiştir. İslam telif geleneğinde zamanla farklı özellikler kazanarak gelişen tezkireler, esas nitelikleri bakımından günümüzdeki biyografik / antolojik sözlüklere benzer özelliklere sahiptir. Ferîdüddîn-i Attâr’ın 617 / 1220 yılında yetmiş iki sufinin hâl tercümesini kaleme aldığı *Tezkiretü’l-Evliyâ*, adında “tezkire” kelimesi bulunan Farsça ilk biyografik eserdir.⁴ İslam muhitinde meşhur olan *Tezkiretü’l-Evliyâ*, yazarlar tarafından örnek alınarak kendisinden sonra evliyalarla ilgili telif edilen eserlerin içeriklerini etkilemiş ve bir türe ad olması yanında *Tezkiretü’l-Evliyâ* denince akla gelen ilk eser olmuştur.⁵

2. Arap Edebiyatında Tezkire

İslam tarihçilerinin Hz. Peygamber (s.a.v.) (s.a.v.)’in hayat ve hadislerine üzerine yaptığı çalışmalar, biyografinin bir bilim dalı olarak İslam dünyasında çok önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Bu tür çalışmalara, başta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmak üzere İslam tarihinin önemli kişilerinin topluma örnek bireyler olarak takdimi ve Arap

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996, s. 391.

² James W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006, s. 523.

³ Mustafa İsen vd., *Eski Türk Edebiyatının Kaynaklarından Şair Tezkireleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, s. 4.

⁴ Yusuf Öz, “Tezkire”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, C. 41, s.68.

⁵ Nesibe Kablander, *Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 10.

geleneğindeki soyla övünme alışkanlığı da eklendiğinde biyografi ilmi daha da önem kazanmış ve Arap edebiyatında bu biyografik çalışmalar tabakat kitaplarında toplanmıştır.⁶ Sözlükte “üst üste olan iki şeyin birbiriyle uyuşması, derece, mertebe ve konum bakımından örtüşmesi” anlamındaki tabak; “sınıf, zümre” anlamlarına da gelir ve çoğulu tabakattır.⁷ Tabakat eserleri, İslam’ın bireysel kaynaklarından bir tür olarak bilginin ve ilmin nesilden nesile aktarılması için İslam medeniyet tarihinin erken dönemlerinde ortaya çıkan, başka medeniyetlerde benzeri görülmeyen eserlerdir.⁸

İslam tarihinin ilerleyen dönemlerinde alim ve muhaddislerin siyasî tarih alanındaki yerini bir süre sonra resmî görevliler almaya başladığında biyografi alanı serbest tarihçilere kalmıştır. Siyasî tarihin hanedanlığa ait yıllıklara dönüştürülmesinden sonra biyografi, alim ve muhaddislerin gözünde daha da önem kazanmıştır. Onlar, dünyevî, siyasî yapı yerine peygamberin varisleri olan bilginlerin hayatlarını anlatmayı gerçek tarihçilik olarak düşünmüşlerdir. Bu niyetle daha çok bir topluluğun ya da bir sınıfın mensuplarını bir araya getiren eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Ebu Nuaym-i İsfahanî (ö. 1038)’nin *Hilyetü’l-Evliyâ’sı* ve Hatib-i Bağdadî (ö. 1071)’nin tek bir bölgeyle ilgili hacimli eseri bunların ilk örnekleridir. Giderek bu çalışmalar; dil bilimcilerini, şairleri, hekimleri ve başka meslek mensuplarını da kapsamaya başlamış ve bu tarz meslek mensuplarıyla ilgili ilk eserler mutasavvıflar hakkında yazılmıştır. Şiir alanında bunların elde bulunan ilk örneği, Muhammed b. Sallam el-Cumahî (ö. 865)’nin *Tabakâtu’s-şu’arâ* adlı eseridir ve bu eser aracılığıyla erken dönem Arap şairleri hakkında bilgi sahibi olunur. İbn Kuteybe’nin *Kitâbü’s-şi’r ve’s-şu’arâ’sı* ile Ebu’l-Ferec el-İsfahanî (ö. 967)’nin *el-Egânî* adlı eserleri şairler hakkında bilgi veren diğer erken dönem eserleridir. El-Merzubanî (ö. 990)’nin *Mu’cemu’s-şu’arâ* adlı eseri ise yöntem bakımından önemli bir eserdir. Bu eserle birlikte şairler alfabetik olarak sıralanmaya başlanmıştır. XII. yüzyıldan itibaren yıl yöntemine dayalı tarihçilik kendini geliştirmiş ve biyografi, bu eserlerin içinde de yer almaya devam etmiştir.⁹

⁶ Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/10(2007), s. 543.

⁷ İsmail Durmuş, “Tabakat”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, C. 39, s. 288.

⁸ Derya Adalar Subaşı, “Arap Edebiyatında Tabakat (Biyografi) Türünün Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, 6/1(2021), s. 29.

⁹ Kılıç, a.g.m., s. 544.

1.1. Fars Edebiyatında Tezkire

XII. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden biyografi / tezkire geleneği, müteakip yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklerle bırakmaya başlamıştır.¹⁰ XII. yüzyıldan önce şairlerin hayatı ve şiirlerinden örnekler dağınık bir şekilde Nizâm-ı Arûzî'nin *Çehâr Makâle* ve Zekeriyâ-i Kazvînî'nin *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-ibâd* gibi bazı tarihî, coğrafi ve edebî eserlerde zikredilmiştir. XIII. yüzyılın başında Muhammed Avfi *Lübâbü'l-Elbâb*'ı adlı eserini yazmıştır ve bu eser en eski tezkire olup şairlerin hâl tercümelerinden oluşmaktadır. İsminde “tezkire” kelimesi yer alan ilk Farsça kitaplar tasavvuf şeyh ve evliyaların hâllerini beyan eden Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eseri ile ahiret hakkında bilgi veren, *Tezkire-i Nasîrüddîn-i Tûsî* adıyla meşhur olan *Risâle-i Âgâz ve Encâm* adlı eserdir.¹¹

Molla Câmi Avfi'nin yolunu takip etmiş olup Fars edebiyatında asıl dikkate değer örnek, Devletşâh b. Alaü'd-devle tarafından yazılan *Devletşâh Tezkiresi*'dir. Alî Şîr Nevâyî'ye takdim edilen bu eser; mukaddime, yedi tabaka ve bir hatimedden meydana gelmektedir. Tezkirede yer alan şair sayısı da 149'dur. Devletşâh, ele aldığı 149 şairin hayatından bahsettikten sonra şiirlerinden örnekler de verir. Bu hâliyle tezkire, daha sonra yazılacak Fars ve Türk tezkirelerine örnek olmuş ve o zamana dek yazılan benzerlerinden daha çok biyografi ihtiva etmiştir. Devletşâh tezkiresinden sonra Fars edebiyatında şair tezkireleri yazma geleneği ivme kazanmış ve bugüne kadar kesintisiz devam etmiştir.¹²

1.2. Türk Edebiyatında Tezkire

Osmanlı kültüründe tezkire denildiğinde öncelikle şair biyografilerini içeren eserler (tezkire-i şuarâ / tezkiretü's-şuarâ) akla gelmektedir. Türkçe tezkirelere İran'da yetişmiş Avfi, Ferîdüddin Attâr, Abdurrahmân-ı Câmî, Devletşâh gibi yazarların kitapları örneklik ve kaynaklık ettiği için Türkçedeki bu tür eserler Farsçadakilerle ortak özelliklere sahiptir. İlk Türkçe tezkireler, Anadolu sahasında yetişen isimlerin bu

¹⁰ Kılıç, a.g.m., s. 545.

¹¹ Efsâne Monferid, “Farsça Tezkire Yazıcılığı”, Çev. Çetin Kaska, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 7(2019), s. 167-168.

¹² Kılıç, a.g.m., s. 545.

eserlere yaptıkları eklemelerle ortaya konulduğundan tercüme-ekleme-telif denilebilecek bir yapıya sahiptir.¹³

Arap ve Fars biyografi geleneği içinde önemli bir yeri olan tezkirecilik, hemen hemen aynı şekil ve içerik özellikleriyle Türk edebiyatı tarihinde de yerini almış ama bu örnek alma taklit seviyesinde kalmamıştır. Anadolu’da hızla gelişen dil ve edebiyatın en önemli temsilcilerinin unutulmamaları, gelecek kuşaklar tarafından da bilinmeleri için tezkireler yazılmaya başlanmıştır. Bu tezkirelerin bir kısmı örnek alınanlardan çok daha başarılı olarak kaleme alınmıştır.¹⁴

Tezkire, edebiyat terimi olarak Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü oluşturan her meslekten yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir tür anlamı kazanarak belirli bir meslekte tanınmış kişilerin, mesela velilerin, hattatların, mimar ve musiki ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz eden edebî geleneğin adı olmuştur. Sözü edilen eserler, anlattıkları çevrenin veya mesleğin adıyla anılır. Şairleri anlatanlara *Tezkire-i şu’arâ* veya *Tezkiretü’ş-şu’arâ*, velileri anlatanlara *Tezkiretü’l-Evliyâ*, hattatları anlatanlara *Tezkiretü’l-Hattâtîn* denir. Bu geniş kullanım alanına rağmen tezkire denince daha çok şairlerin hayatlarıyla şiirlerinden söz eden kitaplar akla gelir. Bu çalışmaların önemli bir bölümü, tezkire kelimesini özel bir ad olarak aldıkları gibi, ayrı bir isim alanlar da çoğu kez tezkire adıyla anılmaktadırlar.¹⁵

Arap edebiyatında olduğu gibi Batı Türkçesi geleneğinde de biyografi önce genel tarihlerin içinde yer almıştır. Bu anlamda ilk dönem tarihlerinin büyük bir kısmında biyografiye rastlamak mümkündür. Genel tarihler dışında Osmanlı’da müstakil biyografi kitabı olarak ilk örnek, Lamiî tarafından kaleme alınan Câmî’nin *Nefehâtü’l-üns min hazarâti’l-kuds* eserinin tercüme ve zeylini ihtiva eden *Fütûhü’l-mücâhidîn li-tervîhi kulûbi’l-müşâhidîn* adlı eseridir. Şairler tezkiresi olarak ilk örnek ise Sehî Bey tarafından yazılan *Heşt-Behişt*’tir. Eser şekil açısından *Mecâlisü’n-nefâ’is*’e çok benzer.¹⁶ Şuara tezkiresi türü, en güzel ve en başarılı örneklerini Türkçede özellikle

¹³ Mustafa İsmet Uzun, “Tezkire”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 41, 2012, s. 69.

¹⁴ Kılıç, a.g.m., s. 546.

¹⁵ Mustafa İsen vd., *Şair Tezkireleri*, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2009, s. 10.

¹⁶ Kılıç, a.g.m., s. 548.

Osmanlı Türkçesinde vermiştir ve Osmanlı sahasında XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar hiç kopmadan ve boşluk bırakmadan devam etmiştir.¹⁷

Evliya tezkireleri şüara tezkirelerinden bir buçuk asır önce tercüme yoluyla Türk edebiyatında yer almıştır. Evliya tezkirelerinin ilk örneklerini oluşturan tabakat kitapları birçok dile tercüme edilmiş ve bazı ilavelerle yayımlanmıştır. Şüara tezkireleri, şairlerin hayatlarının ve eserlerinin unutulmaması için yazıldığı gibi, evliya tezkireleri de velilerin unutulmamaları için hayatlarını ve kısa menkıbelerinin yazıldığı eserlerdir. Şüara tezkireleri aynı zamanda dönemin edebiyat anlayışını, edebî zevk ve estetiğini aktarır. Evliya tezkireleri ise dönemin siyasî, sosyal ve dinî hayatı hakkında okuyucuya bilgi verir.¹⁸

2. Ferîdüddîn-i Attâr'ın Hayatı

Ferîdüddîn-i Attâr; Horasan Selçukluları'nın son dönemlerinde, (537-540 / 1142-1145) yılları arasında Nişabur'da dünyaya gelmiştir. Eczacılık ve tıp ile ilgilendiği için "Attâr" lakabını almış ve bu lakapla meşhur olmuştur. Çocukluk ve gençlik dönemi hakkında kaynakların verdiği bilgiler çok farklı ve yetersizdir. Ama eserlerinden gençliğinde attarlıkla uğraştığı, ilim tahsil ettiği, tasavvufî bilgiler edindiği ve çeşitli şeyhlere hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Kendisi, peygamberler ve veliler hakkında çok kitap okuduğunu ve otuz dokuz yıl boyunca tasavvufla ilgili şiir ve hikâyeleri topladığını söyler. Anne ve babasını gençliğinde kaybetmiş bunun dışında yakın çevresi hakkında bir bilgi yoktur. Otuz iki yaşındaki bir oğlunu *Muhtâr-nâme*'sinde yer alan iki rubaisinden kaybettiği -dolayısıyla evlenmiş olduğu- anlaşılmaktadır. Kaynakların verdiği bilgilerden ve bazı şiirlerinden anlaşıldığına göre Attâr, küçük yaştan itibaren ve özellikle kendisini tasavvufa adadıktan sonra çok seyahat yapmıştır. Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a yaptığı bu seyahatlerden sonra Nîşâbur'a dönerek orada inzivaya çekilmiştir. Uzun süre devam eden bu inziva sonunda ileri bir yaşta iken Moğollar tarafından Nişabur'da şehit edilmiştir.¹⁹

¹⁷ İsen a.g.e., s. 5.

¹⁸ Recep Şükrü Güngör, "Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliyâ Tezkireleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(2018), s. 211.

¹⁹ M. Nazif Şahinoğlu, "Ferîdüddin Attâr", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. 4, s. 95.

Attâr'ın görüştüğü, sohbetlerine katıldığı ve feyz aldığı şeyhler kesin olarak bilinmemektedir. Devletşâh, Attâr'ı Rûknüddîn Ekkâf'ın müridi olarak gösterir, ancak zahit, dindar ve fakih olan Ekkâf'ı çağdaşları sufi olarak anmamıştır. Öğrencisi Semânî, onu yalnızca zahit ve fakih olarak tanıtmış Attâr da Ekkâf'la ilgili hikâyelerinde onunla şahsen görüştüğünü ima bile etmemiştir. Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*'te Attâr'ın Mecdüddîn'in müridi olduğunu söyleyerek üveysi olduğunu ifade eder. Fakat Attâr'ın Mecdüddîn'in müridi olduğunu gösteren bir kanıt yoktur. Bazı tezkire yazarları, Attâr'ı Necmüddîn Kübrâ'nın müridi olarak göstermişlerse de buna dair hiçbir bilgi yoktur. Attâr ne bilinen anlamda bir şeyhin müridi ne de bir mutasavvıftır. O, tasavvuf âşığı olup bu hayat tarzını severek benimsemişti. Tarikatın edep erkânından çok, tasavvuf felsefesini ve sufiyane yaşayışı benimseyen Attâr, tasavvufun “hür olarak duyma ve düşünme, duyulanı ve düşünüleni serbestçe ifade etme” özelliğinden faydalanarak bildiklerini, inandıklarını ve hissettiklerini açık açık ifade etmiştir. Câmî'nin ifadesine göre Hz. Mevlânâ, babası Bahâüddin Veleddin Belh'ten göç ettiği zaman Nişabur'a uğramış; burada Attâr'ı görmüş ve Attâr, *Esrâr-nâme*'sini Hz. Mevlânâ'ya hediye etmiştir.²⁰

Ferîdüddîn-i Attâr'ın doğum tarihi gibi vefat tarihi de kesin olarak bilinmemektedir. 588 / 1193'ten 631 / 1234'e kadar farklı tarihler verilse de bunlar arasında kabul gören 617 / 1221 tarihinde Moğol istilasası sırasında Nişabur'da şehit edildiğidir.²¹

3. Ferîdüddîn-i Attâr'ın Eserleri

Ferîdüddîn-i Attâr nazım ve nesir alanında önemli eserler meydana getirmiştir. Attâr'ın manzum eserlerinin 100.000 beyit civarında olduğu söylenir ve Attâr eserlerinde en çok hikâye anlatımına yer veren şair olarak bilinir. Eserlerinde yer alan hikâyelerin büyük bir kısmı, sufi vaizlerin anlattıkları dokunaklı hikâyelerin nazmedilmiş şeklidir.²²

²⁰ Süleyman Uludağ, *Ferîdüddîn Attâr Evliyâ Tezkireleri*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012, s. 13-15.

²¹ Serhat Küçük, *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş, Metin, Sözlük, Tıbbıbasım)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011, s. 17.

²² Şahinoğlu, a.g.a., s. 96.

Attâr'ın hayatı geçirdiği manevî ve fiziksel gelişim bakımından üç devreye ayrılır ve bu dönemlerde yazdığı eserler arasında bazı farklar vardır. Birinci devre eserlerinde, şiire ve edebî sanatlara hâkim usta bir hikâyecidir ve eserlerin esas konusunu çok geniş bir çerçeve oluşturur. Bu çerçevenin içinde birçok küçük hikâye, düzenli ve düzgün bir plan içerisinde yer alır. Çerçeve ve küçük hikâyelerin tasavvufî anlam ve anlayışlarla olan ilişkileri dikkatle ve özenle göz önünde tutulur. İkinci devrede eser ve mesnevilerindeki düzen zayıflar, çerçeve ve küçük hikâyeler arasındaki bağlar gevşer, benzer kelimeler sık sık tekrar edilir. Attâr bu dönem eserlerinde, bazen panteist his ve anlayışlarla esrik, bazen de küllî ve ilahi varlıkla birleşmeyi özleyen bir âşık olarak görünür. Üçüncü devre ve yaşlılık çağında edebî gücü zayıflar. Fikirlerinde bir dağılma, çerçeve ve hikâye arasında bir gevşeme söz konusudur.²³ Eserleri şunlardır:

3.1. Mantıku't-Tayr

Eser bir çerçeve hikâye ve araya yerleştirilen birçok küçük hikâyeden oluşmuştur. Çerçeve hikâyenin konusu Ahmed Gazzalî'nin *Risâletu't-Tayr*'ı adlı eserinden alınmıştır. Simurg adı verilen Anka'yı aramaya giden, uzun ve yorucu yolculuktan sonra emeline ulaşan otuz kuşun, dış âlemden aradıkları Padişah-Anka'yı kendi içlerinde bulmalarını anlatır. Bu eserin tam ve kısaltılmış, manzum ve nesir olarak Türkçe çevirileri yapılmıştır.²⁴

3.2. İlâhî-nâme

Bir çerçeve hikâye ile birçok küçük hikâyeden meydana gelen eser 6500 beyitten oluşmaktadır. Çerçeve hikâyenin konusu şöyledir: Bir hükümdarın dönemin bilgi, hüner ve edebinde eşsiz altı oğlu vardır. Hükümdar, oğullarına dünyada en çok istedikleri şeyleri sorar. Onlar da sırasıyla peri padişahının kızını, büyücülüğü, Cem'in kadehini, ab-ı hayatı, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü ve kimya ilmini elde etmek istediklerini söylerler.²⁵ Hükümdar, her biri insanın ihtiraslarından birini temsil eden bu isteklerin manasızlığını hikâyelerde gösterir. *İlâhî-nâme* ilk olarak Şemseddîn Sivâsî tarafından

²³ Uludağ, a.g.e., s. 20-21.

²⁴ Uludağ, a.g.e., s. 21.

²⁵ H. Ahmet Sevgi, "İlâhî-nâme", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000, C. 22, s. 70.

manzum olarak Anadolu Türkçesine ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından da mensur hâlinde günümüz Türkçesine çevrilmiştir.²⁶

3.3. Esrâr-nâme

Attâr'ın ilk tasavvufî mesnevisi olan *Esrâr-nâme* yirmi altı bölümden oluşan küçük hikâyelerden meydana gelmiştir. Eserde çerçeve hikâye yoktur. Sâdık Gevherî'nin tarafından neşredilen (Tahran H. 1338 / M. 1959) eser XV. yüzyılda Ahmedî Akkoyunlu tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.²⁷

3.4. Hüsrev-nâme

Gül ü Hüsrev veya *Gül ü Hüzmüz* olarak da anılan bu eser, Attâr'ın tasavvufî olmayan tek mesnevisidir. Bu eserde Rum kayserinin oğlu Hüsrev ile Hûzistan şahının kızı Gül'ün aşk maceraları anlatılır. Bu hikâyenin konusu, hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Bedr-i Ahvâzî adlı bir kişi tarafından mensur olarak yazılmış daha sonra Attâr aynı konuyu nazım olarak kaleme almıştır. Aşk macerası Ahvâz'da geçmektedir ve bu sebeple mesnevideki çerçeve hikâye, o yöredeki mahallî menkıbeler üzerine kurulmuştur. Bu mesnevinin eski ve yeni olmak üzere iki yorumu vardır. Eski yorumu, Attâr'ın *Mantıku't-tayr*'ı kaleme almasından yani 582 / 1187'den önce yazılmıştır ve yenisine göre çok daha uzundur. Özet hâlindeki yeni yorum ise çok daha sonra nazmedilmiştir.²⁸

3.5. Muhtâr-nâme

Ferîdüddîn-i Attâr'ın 5000'i aşkın rubaisinden seçerek konularına göre elli bölümde oluşturduğu bir rubailer mecmuasıdır.²⁹ Eser Sultan II. Selim adına Türkçeye çevrilmiştir.³⁰

3.6. Musîbet-nâme

Cevâb-nâme adıyla da bilinen eser 5740 beyitten oluşan bir mesnevidir. Attâr'ın tasavvufî görüşlerini ve fikrî dünyasını en iyi şekilde yansıtan mesnevisidir.³¹ Allah'ı

²⁶ Şahinoğlu, a.g.a., s. 97.

²⁷ Şahinoğlu, a.g.a., s. 97.

²⁸ Şahinoğlu, a.g.a., s. 97.

²⁹ Şahinoğlu, a.g.a., s. 97.

³⁰ Uludağ, a.g.e., s. 21.

dış âlemde arayan salikin onu iç âlemde bulması mesnevinin konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçeve hikâyenin arasına birçok küçük ve ara temsiller, hikâyeler yerleştirilmiştir.³²

3.7. Dîvân

Attâr'ın mesnevilerindeki tasavvufî düşünceleri lirik bir tarzda ifade ettiği 10.000 beyitlik eseridir.

Çeşitli çalışmalarda ve kaynaklarda *Pend-nâme*, *Haydar-nâme*, *Uştur-nâme*, *Cevherü'z-zât*, *Nüzhetü'l-ahbâb*, *Mazharü'l-'acâ'ib*, *Lisânü'l-gayb*, *Rumûzü'l-'âşıkîn*, *Şâhbâz-nâme*, *Mihr ü Müşterî*, *Heft-âbâd*, *Heft Vâdî*, *Tercemetü'l-ehâdis*, *Sî Fasl*, *Miftâhu'l-fütûh*, *Bî-ser-nâme*, *Bülbül-nâme*, *Mi'râc-nâme*, *Cümcüme-nâme*, *Vuslat-nâme*, *Heylâc-nâme*, *Hayyât-nâme*, *Vasiyyet-nâme*, *Kenzü'l-hakâ'ik*, *Kenzü'l-esrâr* (*Kenzü'l-bahr*), *Veled-nâme*, *Siyâh-nâme*, *İhvânü's-safâ* ve *Esrârü's-şühûd* gibi eserler Attâr'a atfedilip birçoğu onun adıyla basılmış, hatta bazıları Türkçe dâhil birçok dile çevrilmiştir. Fakat son çalışmalar, ilk beş eserin Attâr'a isnadının çok şüpheli, diğerlerinin ise doğru olmadığını ortaya koymuştur. Fûrûzanfer ve Zerrînkûb'a göre ona aidiyeti şüpheli olan *Pend-nâme* hariç bunların tamamı asılsızdır. Yine bu araştırmacılara göre adı geçen eserlerin birçoğu XV. yüzyılda yaşayan Attâr-ı Tûnî tarafından kaleme alınmış, bir kısmı da yine Attâr adlı veya mahlaslı diğer kişilerce yazılmıştır.³³

4. Ferîdüddîn-i Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı

Ferîdüddîn-i Attâr'ın 617 / 1220'de yetmiş iki sufinin hâl tercümesi hakkında kaleme aldığı *Tezkiretü'l-Evliyâ*, adında “tezkire” kelimesi yer alan Farsça ilk biyografik eserdir.³⁴ İslam kültüründe çok meşhur olan *Tezkiretü'l-Evliyâ*, müellifler tarafından emsal alınarak kendisinden sonra evliyalarla ilgili telif edilen eserlerin içeriklerini etkilemiş ve bir türe ad olması yanında *Tezkiretü'l-Evliyâ* denince akla gelen ilk eser olmuştur.³⁵ Ferîdüddîn-i Attâr, eserin mukaddimesinde daha geniş bir kitleye hitap edebilmek için Farsça kaleme aldığı eserine *Tezkiretü'l-Evliyâ* adını koyduğunu ifade etmiş ve yazılış sebeplerini maddeler hâlinde vermiştir. Bunlar, velilerin *Kur'an*

³¹ Şahinoğlu, a.g.a., s. 97.

³² Uludağ, a.g.e., s. 21.

³³ Şahinoğlu, a.g.a., s. 97-98.

³⁴ Öz, a.g.a., s. 68.

³⁵ Kablander, a.g.t., s. 10.

ve hadisi en güzel şekilde açıklayan sözlerinden halkın ve âlimlerin yararlanmasını sağlamak, insanlar üzerinde manevî etkisi olan bu sözler vasıtasıyla kalplere Allah sevgisinin yerleşmesine vesile olmak şeklinde özetlenebilir.³⁶

Eser Ca'fer es-Sâdık'a ayrılan bölümle başlayıp Hallâc-ı Mansûr ile son bulmuştur. Bu veliler arasında İmâm-ı Âzam, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel'in de yer aldığı toplam yetmiş iki kişinin hâl tercümeleri, menkıbe ve sözlerini içermektedir. Her veli için bir bölüm ayrılmış, her bölümün başına “zıkr” ifadesi yazılmıştır. Attâr, manevî gücünden yararlanmak amacıyla eserine Ehl-i Beyt mensuplarından tasavvuf hakkında en fazla söz söyleyen Ca'fer es-Sâdık ile başladığını ifade eder. Özellikle Veysel Karanî ve Râbia el-Adeviyye'nin hâl tercümelerinde yer alan bazı bilgiler başka kaynaklarda yer almamaktadır. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'ya İbrâhim el-Havvâs ile başlayıp Muhammed el-Bâkır ile sona eren yirmi beş veliyi içeren bir zeyil yazılmış ancak bu ilaveleri kimin yaptığı bilinmemektedir.³⁷

Eserin Farsça aslında ve Türkçe tercümelerinde her veli kısa, secili cümleler ile tanıtıldıktan sonra söz fazla uzatılmadan asıl hikâyeye geçilmektedir. Velilerin ibretli hayat hikâyeleri anlatıldıktan sonra kerametlerine, olaylar karşısındaki davranışlarına ve sözlerine yer verilmiştir. Bu vesileyle okuyucunun sıkılmadan dinin emir ve yasaklarını kısa hikâyeler üzerinden öğrenmesi ve yaşananlardan ders alması amaçlanmaktadır. Attâr tezkirenin dört önemli faydası olarak okuyanın gönlünden dünya sevgisini çıkarması, ahiret düşüncesini canlı tutması, Allah sevgisini arttırması, ahiret hazırlığını yani ibadetleri daim kılması olarak ifade eder.³⁸

Ferîdüddîn-i Attâr'dan önce aynı türde eser yazan Sülemî eserine *Tabakâtu's-Sûfiye*, Ebû Nuaym *Hilyetü'l-Evliyâ* adlarını vermişlerdir. Kuşeyrî ve Hucvirî'nin eserlerinde sufilerin hâl tercümelerinin olduğu kısa bir bölüm vardır. Attâr'ın eseri sufilerin hâl tercümeleri hakkında tabakat kitapları tarzında yazılan ilk Farsça kitap olmamakla beraber, önceki tezkirelerin tekrarı değildir. Attâr'ın eserinde evliya hâl tercümelerinin yeni bir aşamasına varılarak daha sonraki yüzyıllarda da bu aşama temelde değiştirilmeden korunmuştur. Attâr'ın güçlü panteist eğilimler taşıması, hassas

³⁶ Reşat Öngören, “Tezkiretü'l-Evliyâ”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, C. 41, s. 74.

³⁷ Öngören, a.g.a., s. 74.

³⁸ Küçük, a.g.t., s. 21-22.

ruhlu ve hür düşünceli bir şair oluşu, eserinin sufilerce önemle okunup ilgiyle karşılanmasına sebep olmuştur. İlerleyen dönemlerde tasavvuf hareketinin panteist akımlara kapılması bu rağbet ve ilgiyi tamamıyla arttırmıştır.³⁹

Tezkiretü'l-Evliyâ, ilk defa Reynold Alleyne Nicholson tarafından zeyliyle birlikte iki bölüm hâlinde yayımlanmıştır. Türkçe, Arapça, Fransızca, İsveççe ve Urduçaya tercüme edilen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın mütercimi bilinmeyen Doğu Türkçesi çevirisine Verdi Kankılıç tarafından doktora çalışması yapmıştır.⁴⁰ Eserin 916 / 1511'de Mısır'da Nûreddîn Alî tarafından Doğu Türkçesine yapılan tercümesine Mustafa Kuğu tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴¹

Tezkiretü'l-Evliyâ, Anadolu sahasında Ahmed-i Dâ'î, Ali Rızâ Karahisârî, İbrâhim b. Bâyezîd, Mustafa Hemedânî gibi yazarlar tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin Anadolu sahasında yapılmış anonim çevirileri de vardır ve bunlardan biri Aydınogulları'nın kurucusu Mehmet Bey, bir diğeri Candaroğlu Beyi İsfendiyar Bey adına yapılmıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu tahmin edilen ve eksik varaklar nedeniyle tamamlanıp tamamlanmadığı belirlenemeyen bir diğer anonim tercüme Orhan Yavuz tarafından doktora çalışması yapılmıştır.⁴² *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Macar Bilimler Akademisinde bulunan 741 / 1341 tarihli çevirisi, György Hazai tarafından Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 2299 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki TY, nr. 937 nüshalarla karşılaştırılarak *Archivum Ottomanicum* dergisinde neşredilmiştir.⁴³

XV. yüzyıla ait olduğu düşünülen anonim iki tercümeden biri Mehmet Zahit Kotku⁴⁴, diğeri Mahmut Sami Ramazanoğlu'nun⁴⁵ istinsahı esas alınarak Latin harfleriyle yayımlanmıştır. Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eseri Attâr'ın eserindeki ilk yirmi sekiz bölümün yer yer kısaltılıp ilaveler yapılarak hazırlanmış bir

³⁹ Attâr, a.g.e., s. 25.

⁴⁰ Verdi Kankılıç, *Uygurca Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi: Araştırma-Metin*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1972, nr. 1300.

⁴¹ Mustafa Kuğu, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006.

⁴² Orhan Yavuz, *Anadolu Türkçesi ile Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

⁴³ Öngören, a.g.a., s. 75.

⁴⁴ Mehmet Zahit Kotku, *Ferîdüddin-i Attâr'dan Tezkiretü'l-Evliyâ*, İstanbul: Gümüş Neşriyatı, 1959.

⁴⁵ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Ferîdüddin Attâr Tezkiretü'l-Evliyâ*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1984.

tercümesi niteliğindedir ve Sinan Paşa çevirisinin neşri Emine Gürsoy Naskali⁴⁶ tarafından yapılmıştır.⁴⁷

Ferîdüddîn-i Attâr eserin mukaddimesinde *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı yazarken *Şerhu'l-Kalb*, *Keşfu'l-Esrâr* ve *Marifetu'n-Nefs* adlı eserlerden yararlandığını yer vermiştir. fakat Süleyman Uludağ, bu eserlerin dışında *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sûfiye*'si, Ebû Nuaym'ın *Hilyetu'l-Evliyâ*'sı, Kuşeyrî'nin *Risâle*'si, Hucvirî'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'u, Serrâc'ın *el-Luma*'sı, Kelâbâzî'nin *Taarruf*'u ve *şerhleri*, Nişâbürlü Abdülmelik bin Ebû Osmân'ın *Tehzîbu'l-Esrâr*'ı ve Hemedanlı Ebû Hasan Alî bin Cehsem'in *Nefhatu'l-Esrâr* ve *Levâmi'u'l-Envâr*'ı gibi diğer eserler arasında da benzerlik olduğunu söyler.⁴⁸

⁴⁶ Emine Gürsoy Naskali, *Sinan Paşa Tezkiretü'l-Evliyâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

⁴⁷ Öngören, a.g.a., s. 75.

⁴⁸ Uludağ, a.g.e., s., 24-25.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED-İ DÂ'Î

HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. Hayatı

XIV. yüzyılın ikinci yarısıyla XV. yüzyılın ilk yarısında Yıldırım Bayezid, Emir Sultan ve Çelebi Mehmed dönemlerinde yaşamış olan Ahmed-i Dâ'î, Eski Anadolu Türkçesinin önde gelen müelliflerindendir.⁴⁹ İsmi Ahmed, mahlası Dâ'î, babasının adı İbrahim, dedesinin adı Muhammed olduğu *Tıbb-ı Nebevî Tercümesi* 'nin önsüzündeki *Ahmed b. İbrâhim b. Muhammed el-ma'rûf bi'd-Dâ'î* ifadesinden anlaşılmaktadır.⁵⁰

Doğum yeri ve tarihi hakkında tezkirelerdeki bilgiler birbiriyle örtüşmez. Sehî ve Latîfî, Dâ'î'nin Emir Süleyman devri 804-812 / 1402-1410 şairlerinden olduğunu ifade ederler. Hasan Çelebi ve Mehmet Süreyya ise Ahmed-i Dâ'î'yi Sultan I. Murad dönemi 763-791 / 1362-1389 şairlerinden sayarlar.⁵¹ Ahmed-i Dâ'î hakkında bilgi veren çalışmalar onu Germiyanlı olarak gösterirler. Fakat Tunca Kortantamer, Dâ'î'nin *Tâbir-nâme Tercümesi* dışındaki eserlerinin hiçbirisinde onun Germiyan sarayı ile ilişkisini ortaya koyacak bir ize rastlanmadığını dile getirir.⁵² Ertaylan ise XIV. yüzyılda Germiyan muhiti hakkında gerçeği bütün aydınlığıyla gösterecek tarihî belgelerin yetersiz olduğunu, verilen bilgilerin kesin olmaktan ziyade tarihî varsayımlar olduğuna işaret ederek Ahmed-i Dâ'î'nin Germiyanlı oluşunun kuvvetli rivayetlere dayandığını belirtir.⁵³

Sehî, “*Kādılık itmiş kişidir.*”⁵⁴ diyerek Dâ'î'nin Germiyan'da kadılık yaptığını bildirmektedir. Germiyanolu Süleyman Şah, kızı Devlet Hatun'u Yıldırım Bayezid ile evlendirdiğinde çeyiz olarak Tavşanlı, Ernet, Eğriboz ve Kütahya şehirlerini vermiştir.

⁴⁹ Mustafa Özkan, “Ahmed-i Dâ'î'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys es-Semerkindî Mukaddimesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29(2000), s. 117.

⁵⁰ İ. Hikmet Ertaylan, *Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Üçler Basımevi, 1952, s. 6.

⁵¹ Günay Kut, “Ahmed-i Dâ'î”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, C. 2, s. 56.

⁵² Tunca Kortantamer, “Ahmed-i Dâ'î ile İlgili Yeni Bilgiler”, *Türkoloji Dergisi*, 7/1(1977), s. 105.

⁵³ Ertaylan, a.g.e., s. 12-13.

⁵⁴ Sehî Beg, *Heşt-Bihişt*, (Haz. Halûk İpekten vd.), Ankara, 2017, s. 153. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkiireler.html>

Yıldırım, bu sırada Kütahya'ya vali olarak tayin edilerek 779-791 / 1378-1389 yılları arasında Kütahya'da valilik yapmıştır. Ahmed-i Dâ'î'nin de o dönemde Kütahya'da bir süre kadılık yaptığı, Yıldırım'ın tahta çıkması üzerine büyük oğlu Emir Süleyman'la burada tanışmış olabileceği tahmin edilmektedir. Dâ'î, Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'ın 789 / 1387 ölümünden sonra II. Yakub tarafından himaye edilmiştir. Yıldırım Bayezid'in Germiyan Beyliği'ni Osmanlı hâkimiyeti altına alması üzerine hamisiz kalan Dâ'î,⁵⁵ 792-804 / 1390-1402 yılları arasında *Divan*'ındaki Bergama ve Mihaliç'le ilgili sanatkârane yazılmış iki şiirinden, onun Emir Süleyman'la birlikte olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Ankara Savaşı sırasında Dâ'î'nin ne yaptığı ve nerede olduğu bilinmemektedir. Son derece cömert olan ve sanatkârları himayesi altına alan Emir Süleyman'ın çevresinde toplanan Dâ'î, Ahmedî, Şeyhî ve Hamza gibi şairler ona şiirler söylüyor, eserler sunuyorlardı. Dâ'î de 808 / 1406'da *Çeng-nâme* adlı mesnevisini Emir Süleyman adına kaleme almış ve *Divan*'ında da Emir Süleyman adına yazılmış şiirleri vardır.⁵⁶

Emir Süleyman, Anadolu'da hüküm sürdüğü sıralarda Dâ'î de onun yanındadır ve hamisi Rumeli'ye dönünce onunla birlikte gider. Dâ'î, Emir Süleyman öldürüldüğünde Rumeli'dedir ve Emir Süleyman'ın ölümünden sonra Musa Çelebi'ye, onun ölümü üzerine de Çelebi Mehmed'e katılmıştır. Bu dönemde *Farsça Divanı*'nı Osmancıklı İmamzade Halil Paşa'ya değil, Amasyalı Hacı Halil Paşa'ya sunmuştur. Dâ'î'nin Çelebi Mehmed için kaleme aldığı ilk şiirlerde Çelebi Mehmed'in saltanatı ele geçirişinin izleri görülür. Dâ'î, bir müddet sonra beş yıl için Çelebi Mehmed'in yanından ayrılarak çeşitli yerleri gezmiş ve geri dönmüştür. Tarihi belli olmayan bir dönemde şehzade eğitimi için Dimetoka'ya gönderilmiştir. Dâ'î, Rumeli, Bursa ve Mihaliç'ten başka, Dimetoka, Erzincan ve Akçakoyunlu'yu da gezdiği yerler arasında sayar.⁵⁷

Ahmed-i Dâ'î, bir müddet ilgi göremediğinden şikayet eder ve nihayetinde Çelebi Mehmed tarafından himaye edilir. Çelebi Mehmed'in oğlu Murad'a hocalık yapmak için sarayda görevlendirilmiştir. Bu sırada *Ukûdü'l-Cevâhir* adlı Arapçadan Farsçaya sözlüğünü Şehzade Murad için yazmıştır. Dâ'î Çelebi Mehmed'in 1421'de vefatından sonra Sultan II. Murad'ın himayesine girmiş ve bu dönemde *Terceme-i Tezkiretü'l-*

⁵⁵ Özkan, a.g.m., s. 118.

⁵⁶ Kut, a.g.a., s. 56.

⁵⁷ Kortantamer, a.g.m., s. 138.

Evliyâ adlı eserini yazmıştır. Dâ'î'nin son eseri *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* olmalıdır çünkü daha sonraki tarihlerde yazdığı başka bir eserine rastlanmamıştır.⁵⁸

Ahmed-i Dâ'î'nin ölüm tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte Sultan II. Murad'ın tahta çıktığı 824 / 1421 tarihinde hayatta olduğu kesindir. Hammer, Ahmed-i Dâ'î'nin ölüm yılını 814 / 1412 olarak verse de bu tarih Ahmed-i Dâ'î'nin değil Ahmedî'nin ölüm yılıdır ve Hammer'in iki şairi karıştırdığı anlaşılmaktadır. Gibb de Hammer'in verdiği bu tarihi kabul etmez. Mehmet Süreyya, Ahmed-i Dâ'î'nin Sultan Murâd-ı Evvel asrında vefat etmiş bir şair olduğunu ifade etse de bu değerlendirme de doğru değildir. Çünkü Emir Süleyman devrinde (804-812 / 1402-1410) yaşamış, şehzadeliğinde II. Murad'a (824-854 / 1421-1451) hocalık yapmış ve tahta çıktığında onun adına eser çevirmiş bir şairin I. Murad devrinde (763-791 / 1362-1389) vefat etmesi mümkün değildir. Kâtip Çelebi'ye göre 824 / 1421 tarihi civarında vefat etmiştir.⁵⁹ Fakat Dâ'î'nin II. Murad'ın ilk saltanat yıllarında hayatta olduğu, Çelebi Mehmed için yazdığı mersiye, II. Murad adına yazdığı kasideler ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*⁶⁰, bu konuda şimdiye kadar eksik olan kesin vesikalar olarak sayılabilirler.⁶¹ Dâ'î'nin nerede öldüğü ve mezarının nerede olduğu belli değildir. Ancak Bursa'da Ahmed-i Dâ'î'nin ismiyle anılan bir mahalle, bir hamam ve bir cami bulunmaktadır.⁶² Caminin yanındaki Dâ'î Dede adlı birinin mezarının Ahmed-i Dâ'î'ye ait olduğu söylenmektedir.⁶³

2. Edebî Şahsiyeti

Ahmed-i Dâ'î, çağdaşlarına göre oldukça verimli bir müelliftir ve telif, tercüme, manzum ve mensur birçok çok eser meydana getirmiştir. Ansiklopedik bir kişiliğe sahip olan Dâ'î; hadis, tefsir gibi dinî-şerî ilimlerden başlayarak aruz, lugat, inşa usulü, heyet, rüya tabiri, riyaziye, tarih, tıp konularında kitaplar kaleme almıştır. Bütün bunlar onun iyi bir eğitim alarak yetiştiğini göstermektedir. Fakat eğitimi nerede ve kimlerden yaptığı konusunda aydınlatıcı bilgiler yoktur. Ahmed-i Dâ'î'yi Germiyanlı olarak

⁵⁸ Kut, a.g.a., s. 57.

⁵⁹ Erkan Demir, "Ahmed-i Dâ'î'nin Bilinmeyen Bir Eseri", *Umay Türkeş Günay Armağanı*, İstanbul: Hiperyayın, 2019, s. 210-211.

⁶⁰ F. Kadri Timurtaş, "Ahmed-i Dâ'î ve Eserlerinin Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri", *Türk Dili*, 3/31(1954), s. 427.

⁶¹ Kortantamer, a.g.m., s. 138.

⁶² Özkan, a.g.m., s. 120.

⁶³ Ertaylan, a.g.e., s. 28.

gösterenler, XIV. yüzyıl sonlarında Germiyan çevresinin iyi bir gelişme gösterdiğine dikkat çekerek Şeyhoğlu, Ahmedî, Hamzavî ve Şeyhî gibi büyük şahsiyetler yetiştiren bu muhitin Dâ'î'nin de yetişmesinde önemli rolü olduğunu ifade etmektedirler.⁶⁴

Sehî Bey, Ahmed-i Dâ'î'nin edebî kişiliği hakkında “*Hoş-tab‘ sühen-dân rind ü nâzûk laţîf ve çerb-zebân zarîf bu fennüñ kāmili bu ‘ilmüñ kâyili olup ehl-i ‘ilm kısmındandır. Meşnevî vü kaşâyid ve gazeliyyât dimekde mâhir ve her nev‘ güftârı vü eş‘ârı vâfir şâhib-dīvân. Dīvânı müte‘ârif ve diyâr-ı Rûmda her taraf ebyâtı toptoludur. ... ‘Avâm u havâşş arasında mergûb ve ehl-i kalem tâ‘ifesi kaçında maţlûbdur. ‘Arabî ve Parsî ve Türkî dilde eş‘ârı var.*”⁶⁵ şeklinde bir açıklama yaparak onun üslubunun rind, ince, latif, zarif ve seçkin; mesnevi, gazel ve kaside yazmakta usta ve her çeşit şiirleriyle divanının zengin; hem bilgin hem de iyi bir şair olduğunu dile getirir. *Divan*’ının tanındığını, Rum diyarının her tarafını beyitlerinin sardığını, onun üç dil bildiğini, ününün herkes tarafından bilindiğini ifade eder.

Ahmed-i Dâ'î hakkında geniş bir araştırma yapan Ertaylan, onun hakkında şunları söyler: “*Ahmed-i Dâ'î, nazım sahasında Ahmedî’ye fayık olduğu gibi nesir sahasında da zamanında münferittir. Sanatça kendi devrinin en ileri gelen, hatta Şeyhî üzerinde de tesiri olan bir üstattır.*”⁶⁶

3. Eserleri

Ahmed-i Dâ'î velut şair ve müelliflerdendir ve *Türkçe ve Farsça Divanı*’nın yanı sıra telif ve tercüme olmak üzere tezkire, mesnevi, tıp, astronomi, hadis, rüya tabiri, lugat, inşa, akaid, tarih ve tefsir alanında eserler vermiştir. Bu eserlerden altısı manzum ve onu mensur olmak üzere şu ana kadar Dâ'î'nin olduğu ispatlanan eser sayısı on altıdır.

Ahmed-i Dâ'î’ye atfedilen *Mutâyebât* adlı eserin başka bir eser olmayıp *Divan*’ın bir bölümü olduğu anlaşılmış⁶⁷ ve *Cinânü’l-cenân* ve *Sirâcü’l-kulûb* adlı eserlerin Dâ'î’ye ait olmadığı kesinleşmiştir. Birincisinin Muhammed b. Hacı İvaz el-Müfessir’in

⁶⁴ Özkan, a.g.m., s. 121.

⁶⁵ İpekten vd., a.g.e., s. 73.

⁶⁶ Ertaylan, a.g.e., s. 30.

⁶⁷ Tunca Kortantamer, “Ahmed-i Dâ'î’nin Mutâyebât Adıyla Tanınan Eseri Üzerine”, *Türkoloji Dergisi*, 7(1977), s. 140.

eseri olduğu ikincisinde ise Dâ'î'nin adı geçmemektedir. Oysa Dâ'î bütün eserlerinde adını anan bir şairdir. Bu sebepten dolayı bu eserin de ona ait olmadığı söylenebilir. Ahmed-i Dâ'î'ye ait olduğu düşünölen *Esrar-nâme* ve *Mansûr-nâme* hakkında ise bu eserler ele geçmediğı için şimdilik bir şey söylemek muhtemel değildir.⁶⁸ Dâ'î'ye atfedilen *Yüz Hadis Tercümesi*'nin Erzurumlu Mustafâ Darîr'in *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eserinin bir nüshası olduğu anlaşılmıştır.⁶⁹

3.1. Manzum Eserleri

3.1.1. Türkçe Divan

Çeng-nâme mesnevisini de içeren Ahmed-i Dâ'î'nin *Türkçe Divanı* Ahmet Ateş tarafından Burdur Vakıf ve Halkevi Kütüphanesinde tespit edilerek ilim dünyasına tanıtılmıştır. Ateş, nüshanın tam olmadığını belirtmekle birlikte Dâ'î'nin bu zamana kadar az bilinen şiiirlerinin⁷⁰ büyük bir kısmının bu nüshayla ortaya çıktığını belirtmiştir.⁷¹

İsmail Hikmet Ertaylan, tam ve mürettep olmayan bu nüshayı düzenleyip nüshanın tıpkı basımını yapmıştır. Ertaylan, Dâ'î'nin Germiyan'da bulunduğu zaman, Germiyan beylerine yazdığı kasidelerin hiçbirisinin bu divanda yer almadığını, bu divanı Osmanlı sarayına intisabından sonra yazdığı şiiirlerle oluşturduğunu ve Germiyan'da bulunduğu zaman başka bir divan yazdığını belirtmiştir.⁷² Fakat Tunca Kortantamer, Dâ'î'nin Germiyan'da yazdığı şiiirleri farklı bir divanda toplamış olabileceğı düşüncesini, elde şairlerin değışik hanedanlar için değışik divanlar düzenlediklerini gösterir örnekler olmadığından, şimdilik geçerli sayılmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁷³

Kortantamer, Dâ'î'nin *Türkçe Divanı*'nın tam ve ikinci nüshasını Kahire'de Mısır Millî Kütüphanesi'nde tespit ederek tanıtmış ve daha sonra geniş bir biçimde Burdur nüshasıyla karşılaştırmıştır. Kahire yazmasında 2885 beyit yer alırken buna karşılık

⁶⁸ Kut, a.g.a., s. 58.

⁶⁹ Abdölbaki Çetin, "Ahmed-i Dâ'î'ye Atfedilen Yüz Hadis Tercümesi Üzerine", *İlmî Araştırmalar*, 18(2004), s. 28.

⁷⁰ Ertaylan, a.g.e., s.72.

⁷¹ Ahmet Ateş, "Burdur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2/3-4(1948), s. 172.

⁷² Ertaylan, a.g.e., s. 71.

⁷³ Tunca Kortantamer, "Ahmed-i Dâ'î ile İlgili Yeni Bilgiler", *Türkoloji Dergisi*, 7/1(1977), s. 106.

Burdur yazmasında, *Mutâyebât* da dâhil olmak üzere 1535 beyit bulunmaktadır. Kahire nüshasında, Burdur nüshasında yer almayan çok sayıda kasideler, gazeller, beş terci-i bend, bir terkeb-i bend ile iki müstezad vardır ve Kahire nüshası harekeli oluşu, eksik yaprağının olmayışı, eskiliği ve iyi bir durumda bulunuşu dolayısıyla ilim dünyası için önemli bir yazmadır.⁷⁴

Burdur nüshasında üç kaside, iki küçük şiir, 204 gazel, on üç kıta ve bir beyit vardır. Gazellerin üç, kıtaların on iki tanesi *Mutâyebât* adı altında toplanan şiirler arasında bulunur ve gazellerden yedi tanesinin ise kaside ve terci-i bendlerden alınma parçalar olduğu Kahire nüshasında açıkça görülür. Kahire yazmasında ise on dokuz kaside, beş terci-i bend, bir terkeb-i bend, iki müstezad, on iki kıta ve 281 gazel bulunmaktadır.⁷⁵

3.1.2. Farsça Divan

Ahmed-i Dâ'î'nin kendi el yazısıyla kaleme aldığı *Farsça Divanı*'nın bilinen tek nüshası Bursa'da Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde (Orhan Gazi, nr. 1196) bulunmaktadır. Bu nüsha esas alınarak Ali Nihat Tarlan tarafından hazırlanan yeni bir nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Tarlan, nr. 187) yer almaktadır.⁷⁶

Ahmed-i Dâ'î, eserin ön sözünde önce kendi adını verir: “*müellif-i in risale ve muharrir-i in makale bende-i sâ'î Ahmed-i Dâ'î ašlaḥa'llāhu şānehu ve şānehu*”. Sonra eserini Emir-ül ümera ve Sultan-ül vüzera Hacı Halil Bey'e sunar. *Divan*'a Hacı Halil Bey için kaleme alınmış 25 beyitlik bir kaside ile başlar ve bu kasideyi beyit sayısı 2 ile 11 arasında değişen 6 kaside takip eder. Bu bölümün sonunda 16, 5, 10 beyitlik zamandan şikayet eden üç kaside yer alır ve bundan sonra *Divan*'ın gazel kısmı başlar. 58 varak olan bu *Divan*'daki gazel sayısı 74'tür ve eserin geri kalan kısmını kıtalar ve beyitler oluşturmaktadır.⁷⁷

3.1.3. Çeng-nâme

⁷⁴ Kortantamer, a.g.m., s. 104.

⁷⁵ Tunca Kortantamer, “Ahmed-i Dâ'î'nin Mutâyebât Adıyla Tanınan Eseri Üzerine”, *Türkoloji Dergisi*, 7(1977), s. 140-141.

⁷⁶ Kut, a.g.a., s. 57.

⁷⁷ Gönül A. Tekin, *Çeng-nâme Ahmed-i Dâ'î*, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Cambridge: Harvard University, 1992, s. 55.

Ahmed-i Dâ'î eserine klasik mesnevi usulü olan tevhit ile başlar. Devamında münacaata ve Hz. Muhammed'in övgüsüne yer verir. Daha sonra eserini ithaf ettiği Emir Süleyman'ın methiyesine geçer. Dâ'î, "Sebeb-i nazm-ı kitâb" başlıklı kısımda, İran şairi Sadî (ö. 691 / 1292)'nin 70 beyitlik bir mesnevide çengin hikâyesini anlattığını, kendisinin de Sadî'nin bu eserini Türkler okuyup zevk alsınlar diye Türkçeye tercüme ettiğini anlatır. Fakat bu eseri aynen tercüme etmediğini, esere bazı eklemeler yaptığını da ifade eder. Daha sonra Ahmed-i Dâ'î, şiir ve söz hakkındaki düşüncelerine yer verir. Ona göre yeryüzünde her şey sözle ifade edilmiştir ancak aynı söz çeşitli biçimlerde ifade edilir. Dünya geçici olduğu için söz ebedî bir hatıra olarak gelecek nesillere kalır. Böylece ancak söz, insanı ölümlü olmaktan kurtarır diyen Dâ'î, bu giriş bölümünü kendisi için bir dua ile bitirerek baharda bir sabah tasviriyle asıl hikâyeye başlar.⁷⁸

Çengin yapılışı ve onu oluşturan servi ağacı, ipek kıl, ahu derisi, at kuyruğu ile yapılan sohbetler, onların köken ve vasıfları ile çeng hâline gelinceye kadar başlarından geçenler *Çeng-nâme*'de anlatılır. Hikâye tatlı dilli insanların olduğu cenneti çağrıştıran bir yerde geçer ve meclis bir aşk, safa meclisidir. Çeng ve onu oluşturan dört unsurun hepsi uzaktan gelmiş, öz yurtlarından ayrılmış ve gurbet acısıyla yanmaktadırlar. Dört unsurun maceralarını kendi ağızlarından anlatmalarından ve bu sohbetlerden sonra "visal"e ancak bu dördünün birleşmesiyle ulaşılabilceği sonucuna varılır.

Görünüşte bir saz hikâyesi olan *Çeg-nâme* ayrıca dinî ve tasavvufî bir ruh da taşımakta ve Ahmed-i Dâ'î'nin musiki hakkındaki derin bilgisini de göstermektedir. Eser, aruzun Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün kalıbıyla yazılmış; 1446 beyitten ve 24 bölümden oluşmaktadır.⁷⁹

3.1.4. Ukûdü'l-Cevâhir

Dâ'î'nin *Farsça Divanı* haricinde yazdığı ikinci Farsça eseridir. Bu eserden ilk söz eden kaynak *Latîfî Tezkiresi*'dir.⁸⁰ Dâ'î, *Ukûdü'l-Cevâhir* adlı eserinde Reşîdüddîn Vatvât'ın (ö. 573 / 1177-78) Arapçadan Farsçaya çevirdiği *Nukûdü'z-Zevâhir* ve *Ukûdü'l-Cevâhir* adlı eserin kısa bir tercümesini yapmıştır.

⁷⁸ Tekin, a.g.e., s. 72-77.

⁷⁹ Özkan, a.g.m., s. 123.

⁸⁰ Tekin, a.g.e., s. 53.

Sultan II. Murad'ın şehzadeliği sırasında yazılan 650 beyitlik manzum bir sözlüktür. 51 kıta üzerine meydana gelen eserde Türkçede kullanılan aruz bahirleri üzerinde durulmuş ve her bahrin cüzleri kıta sonlarında belirtilmiştir.⁸¹

3.1.5. Câmasb-nâme Tercümesi

Ahmed-i Dâ'î Türkçede ilk *Câmasb-nâme* yazarı olarak bilir ve Tûsî'nin 30 beyitlik eserini genişleterek Türkçeye tercüme etmiştir. Tercüme 73 beyitten oluşmaktadır. Dâ'î, eserini Nâsirüddîn-i Tûsî'nin yazdığı Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl vezniyle kaleme almıştır.⁸² Eserin konusu Danyal Peygamber'in oğlu, bütün sırları bilen Câmasb hakkındadır. Eser iki bölümden oluşmaktadır ve birinci bölüm Câmasb'ın babasının ölümü ile başlayan kısımdır ki bu halk arasında Şâh-ı Mârân hikâyesi olarak bilinen eserdir. İkinci bölümü ise Câmasb'ın Şahmârân'dan ayrılıp Keyhusrev tarafından yüksek rütbelere getirildikten sonra babasının kitabından kalan yaprakları ele geçirerek bütün ilimlere sahip olduğu döneme ait yazılardır.⁸³

3.1.6. Vasiyyet-i Nûşirevân

Nûşirevân'ın oğlu Hürmüz'e verdiği öğütleri ve vasiyetleri anlatan 12 satırlık sekiz sahifeden oluşan öğretici bir mesnevidir.⁸⁴ 115 beyitten oluşmakta ve aruzun Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün kalıbıyla kaleme alınmıştır.⁸⁵ Eserin başında yer alan dokuz beyitlik mukaddime, Ahmed-i Dâ'î'nin kendi sözleridir ve mukaddimeden sonra Nûşirevân'ın oğluna öğüt ve vasiyeti yer alır.⁸⁶

3.2. Mensur Eserleri

3.2.1. Terceme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys es-Semerkandî

Emir Süleyman adına Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'in emir ve teşvikleriyle hazırlanan eser Anadolu'da Türkçeye çevrilen ilk *Kur'an* tefsiri olarak kabul edilmektedir. Dâ'î çevirisini hazırlarken herkesin rahat bir şekilde okuyup

⁸¹ Özkan, a.g.m., s.124.

⁸² Kazım Köktekin, "Ahmed-i Dâ'î'nin Câmasb-nâme Tercümesi ve Dili", *A:Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13(1999), s.28.

⁸³ Ertaylan, a.g.e., s. 75-76.

⁸⁴ Tekin, a.g.e., s. 52.

⁸⁵ Özkan, a.g.m., 124.

⁸⁶ Ertaylan, a.g.e., s. 130.

anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Dâ'î, çevirisini doğrudan yapmamış ve çevirisini yaparken diğer kaynaklardan da yararlanarak âdetâ Türkçe yeni bir tefsir kaleme almıştır. Ahmed-i Dâ'î'nin tercümeyle ilave ettiği 234 beyitlik manzum mukaddime kısmı ise tamamen telif olup ayrı bir eser özelliği taşımaktadır. Ancak bu manzum mukaddime kısmı eserin bütün nüshalarında mevcut değildir. Ses, şekil ve kelime açısından Eski Anadolu Türkçesinin örnek metinleri arasında yer alan çevirinin birçok nüshası bulunmaktadır.⁸⁷

3.2.2. Terceme-i Eşkâl-i Nâsir-i Tûsî

Bu eser Nâsir-i Tûsî'nin *Risâle-i Sî Fasl Fi't-Takvîm* adlı Farsça eserinin Türkçeye tercümesidir.⁸⁸ Farsçadan tercüme edilen bu eserde ebced rakamları, hicrî, rûmî, iranî ve celâlî takvimleri, gezegenler, burçlar ve saat türleri gibi astronomi konularıyla bazı astroloji konuları oldukça sade bir Türkçe ile çevrilmiştir. Orta Çağ astronomisindeki deyimlerin Türkçe karşılıklarının verilmesi kitabın en önemli özelliğidir ve Dâ'î'nin verdiği Türkçe karşılıklar Osmanlı İmparatorluğu'nda yakın zamana kadar kullanılmıştır.⁸⁹

3.2.3. Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ

Bu eser tezin konusunu oluşturduğu için müstakil bir bölüm olarak geniş bir şekilde ele alınacaktır.

3.2.4. Teressül

Eserin bilinen tek ve eksik bir nüshası Manisa Muradiye Ktp.1856 / 3'te kayıtlı olup mektup türüyle ilgili yazışma usul ve kaideleri anlatılır. *Teressül*, münşeat kitaplarında kuralları ve örnekleri çokça görülen ilk bilgileri içermektedir. İlk iki varakta mektup yazımında dikkat edilecek hususları “edeb” başlığıyla sıralayan Dâ'î, sonraki varaklarda da “ser-nâme” başlığı ile değişik makam sahipleri veya özel kişilere hitapta kullanılacak lakap ve ünvanları sıralamıştır. Ser-namelerle birlikte giriş

⁸⁷ Özkan, a.g.m., s. 125.

⁸⁸ Tekin, a.g.e., s. 43.

⁸⁹ Emre Kundakçı, *Ahmed-i Dâ'î Tercüme-i Sî Fasl Fi't-Takvîm*, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2021, s. 7-8.

cümleleri ve kısa dua cümlecikleri de temsilî örnek olarak verilmiştir. *Teressül*'ün bu tek nüshası, eser tamamlanmadan yarım kalmıştır.⁹⁰

3.2.5. Terceme-i Kitâbü't-Ta'bir-nâme

Bu eserin aslı Arapçadır ve yazarı Ebû Bekr bin Abdullah el-Vâsıtî'ye aittir. Rüya yorumu için yazılmıştır. Dâ'î, *Tabir-nâme*'nin mukaddimesinde bu eserini Germiyan Beyi II. Yakub'un emriyle Farsçadan Türkçeye tercüme ettiğini ancak eserin aslının Arapça olduğunu ve daha önce başkaları tarafından Farsçaya tercüme edildiğini söyler. Dâ'î, yine eserin mukaddimesinde kendinden “kemter duacı” diye bahseder ve *Türkçe Divanı*'nda yer almayan 15 beyitlik bir kasideyi II. Yakub'a sunarak 14. beyitte kendi mahlasına yer verir. *Tabir-nâme*, Ahmed-i Dâ'î'nin divanında yer almayan bir kasideyi içermesi ve Dâ'î'nin Germiyan Beyi II. Yakub'un sarayında bir süre bulunduğunu göstermesi bakımından ayrıca tarihî bir önem de taşımaktadır.⁹¹

3.2.6. Miftâhü'l-Cenne

Ahmed-i Dâ'î tarafından Lülü Paşa adına Arapçadan Türkçeye tercüme edilen bir akaid kitabıdır ancak Lülü Paşa hakkında yeterli bilgi yoktur.⁹² Eser, cennete girmek için gidilmesi gereken şeri esasları öğretir ve sekiz cennete benzetilerek sekiz meclis üzerine düzenlenmiştir. İlk mecliste namazın; ikinci mecliste tövbe etmenin fazileti; üçüncü mecliste kaza ve kader; dördüncü mecliste receb ayı; beşinci mecliste şaban ayı; altıncı mecliste ramazan ayı; yedinci mecliste kadir gecesinin fazileti; sekizinci mecliste ise sadaka ve bayram namazı konu edilmektedir.⁹³

3.2.7. Tıbb-ı Nebevî Tercümesi

Ahmed-i Dâ'î, Ebû Nuaym Hâfız-ı İsfahânî'nin *Kitâbü's-Şifâ fî Ehâdîsi'l-Mustafâ* adlı eserinin Ahmed b. Yûsuf et-Tifâşî tarafından meydana getirilen ihtisarının Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'in isteği üzerine Türkçeye çevirisini yapmıştır.⁹⁴

⁹⁰ Halil İbrahim Haksever, “Ahmed-i Dâ'î'nin Teressülü”, *Turkish Studies*, 6/1(2011), s. 1265-1266.

⁹¹ Tekin, a.g.e., s. 42.

⁹² Kut, a.g.a., s. 57.

⁹³ Özkan, a.g.m., s. 126.

⁹⁴ Özkan, a.g.m., s. 127-128.

Eser, Hz. Muhammed'in sağığı koruma ve hastalıklar hakkında söylediğı hadislerini içermektedir. Tercüme iki kısımdan oluşmakta ve ilk kısımda sağığın nasıl korunacağı anlatılmaktadır. Eserde yiyecek ve içeceklerin, meyvelerin, çeşitli otların fayda ve zararlarına yer verilir. İkinci kısım tıp bilimine ait olup, hastalıkların nedenlerinden, belirtilerinden ve nasıl tedavi edileceğine yer verilir.⁹⁵

3.2.8. Vesîletü'l-Mülûk fî Ehli's-Sülûk

Ahmed-i Dâ'î'nin yaptığı Ayetelkürsi tefsiri çevirisidir ve eserini meydana getirirken sadece bir çeviri olarak bırakmayıp birçok tasarrufta da bulunmuştur. Ancak eserin kime sunulduğu belli değildir. Dâ'î, esere yer yer hadisler, enbiya ve evliya kıssaları, konuyla ilgili farklı hikâyeler yerleştirerek aralara Farsça-Arapça beyitler, Türkçe manzum parçalar ekleyerek tercümesini akıcı bir hâle getirmiştir.⁹⁶

3.2.9. Müfredât

Ahmed-i Dâ'î'nin Farsçayı doğru öğretmek amacıyla kaleme aldığı mensur bir eser olup isimler, fiiller, şekil bilgisi ve edatlar olmak üzere dört kısımdan oluşur. Farsça isimlerin Türkçe karşılıklarını veren konu tasnifli bir sözlüktür.⁹⁷

3.2.10. Tevârîh-i Şâhi fî'l-Ehâdîsi İlâhî

Osmanlı tarih yazıcılığının başladığı II. Murad zamanında ve sultanın emri ile Ahmed-i Dâ'î tarafından telif edilen eser Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış en güzel ve sarıh metinlerden biridir. Müellif nüshası olup tam nüshadır ve kuruluş devri Osmanlı tarihçiliğı için önemli bir eserdir. Tam olan bu nüshada tüm ünlülerin gösterildiğı harekeli bir nesihle yazılmıştır ve bu durum eseri dil araştırması için değerli bir kaynak kılmıştır.⁹⁸

⁹⁵ Tekin, a.g.e., s. 45.

⁹⁶ Mustafa Özkan, *Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yapılmış Kur'an Tercümeleri, Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, İstanbul: İlim Yayıma Vakfı, 2010, s. 553.

⁹⁷ Abdülbaki Çetin, "Ahmed-i Dâ'î'nin Farsça Öğretmek Amacıyla Yazdığı Bir Eser: Müfredât", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 20(2006), s.113.

⁹⁸ Demir, a.g.m., s. 23-24.

İKİNCİ BÖLÜM

TERCEME-İ TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'NIN İNCELEMESİ

1. Eserin Bölümleri

Eser öncelikle bir mukaddime ile başlar ve bu kısım nüshada [1b] ve [9a] sayfalarındadır. Burada mütercim besmele, hamdele, salveleye yer verir:

Hamd-i bî-hadd ol hazret-i hüviyyetüñ muḳteḳāsıdır kim vaḥdetinüñ sulṭân-ı 'izzet-i gayret kılıcıyla nām u nişân-ı gayriyyeti kaṭ' idüp durur kim ⁹⁹ ve senā'-i bî-'add ol zāt-ı hazret-i eḥadiyyetüñ lāyıkıdır kim aḫṣer-i ervāḥuñ muḳaddemātınuñ neticesi anuñ cümle-i envār-ı ma'rifetidir ve sipās-ı bî-nihayet ol hazret-i vaḥdāniyyetüñ muṭābıkıdır kim ibtidā'-i fītratda henüz 'ālem-i teşfīr hazret-i 'ilimde ve taḳdīrde mündemici ve şüret-i taḫṣīl ve taḫṣīr-i ma'nī tedbīrde mündericidi ki ¹⁰⁰... istiḥḳāk-ı şalavāt ü taḫṣīyāt-ı mütevālīyāt ol eḫḍal-i maḥlūḳāt ve ekmel-i mükevvināt hazret-i cenāb-ı muḳaddesiyye ve Muḥammediyyenüñdür kim aḫṣar-ı maḫṣar u maḡrib anuñ risāleti nūriyāla rüşendür ve ercā'-i mülk ü melekūt anuñ vilāyeti nesīmiyile gülşendür. Bir mürşid-i kāmīl ü mükemmel durur kim cemī'-i ḫalāyık zahmet ü miḫnet maḫṣar-ı şafā vü muḫabbet tarā'ıḳına ve 'alāyık u 'avāyık ḍalāletinden vefā vü meveddet ḫadā'ıḳına anuñ ittibā' ve irşādı vāsıtasıyla irişür kim ¹⁰¹ ve bir şādık u muḫaddık durur kim dānā vü nādān kāfir (ü) müselmān naḫṣ u ḫırmān derekātından ve küfr ü ḫizlān ḫüubātından tevḫīd ü imān derecātına ve kemāl-i 'irfān maḳāmına anuñ 'ināyet-i da'veti sebebiyle vāṣıl olurlar kim... [1b-2a]

Mütercim, Allah'a hamd ve Peygambere salat ü selam getirdikten sonra tarikat yolunun salıklarına ve taliplerine seslenerek Allah'ın kelamı *Kur'an-ı Kerim*'den ve Peygamberin hadisinden sonra tarikat ve hakikat büyüklerinin sözlerinden yüce ve kıymetli söz olmadığını dile getirir. Onların sözlerinin nefsin mücahedesi ve ruhun müşahedatı neticesi olduğunu, nefsin istekleri sonucu meydana gelmiş kal ehlinin sözleri olmadığını, aşikâr olduğunu ve beyandan olmadığını ifade eder. Yine tarikat ehlinin sözlerinin sırdan olduğunu, aynı olmadığını, coşkunluk hâlinde dile geldiğini,

⁹⁹ Onunla beraber hiçbir şey mevcut değildir.

¹⁰⁰ Allahu ḫāliḳü külli şey'in: Allah her şeyin yaratıcısıdır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/62. (Kısmî iktibas).

¹⁰¹ Fe't-tebiünī yuḫbibkumu'llāhu: Bana uyun ki, Allah da sizi sevsin. (Erişim 8.11.2022), Âl-i İmrân 3/31. (Kısmî iktibas).

çalışma ile elde edilmediğini, onların ilminin ilahi olduğunu ve çalışarak elde edilen ilim olmadığını söyler. *Kur'an-ı Kerim*'den yaptığı bir kısmî iktibasla düşüncesini destekler. Hâce-i Ferîdüddîn-i Attâr'ın bu zikredilen şeyhlerin sözlerini ve hâllerinin menakıplarını bir araya getirerek gönlü açan ve ruha canlılık veren bir kitabı Fars dilinde telif ettiğini ve adını *Tezkiretü'l-Evliyâ* verdiğini belirtir. Bu kitabı okuyanlara ve dinleyenlere gönül takviyesi, sabır, talep ve ahdin yenilenmesi dileğinde bulunur:

Bilgil iy tâlib 'ilm-i şerî'at ve iy sâlik-i süluk-ı ıuruk-ı ıarıkāt ki kelām-ı kādīm-i Rabbāniyyeden şoñra ve eħadiş-i kerīm-i nübüviyyeden şoñra ol ıarıkāt sâliklerinüñ ve ĥaķıķāt sürürlarinüñ sözlerinden 'ālī ve revāc söz yokdur. Anlaruñ sözleri mücāhidāt-ı nefsāniyyede ve müşahedāt-ı ruħāniyyede ĥāller geçürmekligüñ neticesidür. Şehevāt-ı nefsāniyye ile kāller ĥıfz itmek şemeresi degildür ve anlaruñ sözleri 'ayāndur beyāndan degildür. Esrārdandur tekrārdan degildür ve cüşişdendür küşişden degildür ve anlaruñ 'ilmi ledünnīdendür 'ilm-i kesbīden degildür ki وَعَلَّمَاهُمْ لَدُنَّا عَلِيمًا¹⁰² ... Bu mezkūr meşāyih-i kibāruñ sözlerini ve aħvālinüñ menākıbını ol ĥazret-i şeyh-i şüyüh-ı ıarıkāt ve kāşif-i esrār-ı ĥaķıķāt melikü'l-evliyā ve'l-aşfiyā zübdetü's-sākinin ve's-sābirin vārişü'l-enbiyā ve'l-mürselin H'âce-i 'Aıār Ferīdü'ddīn هَدَى الْكَلِمَةَ الْكَرِيمَةَ¹⁰³ cem' eyleyüp Fārisī dilince bir kitāb-ı dil-güşā ve mecmūa'-i rūħ-efzā te'līf kılup adını Tezkiretü'l-Evliyā ma'lūm kılmuş tā kim okıyanlara ve dinleyenlere takviyet dil ve şebāt-ı kadem-i mücāhede ve tecdīd-i 'ahd [ü] taleb ola. [2b-3a]

Ahmed-i Dâ'î, *Tezkiretü'l-Evliyâ'nın* adı, kim tarafından telif edildiği, konusu ve içeriği hakkındaki bilgisini verdikten sonra eserini kimin için ve neden yazdığını ifade eder. Tarikat şeyhlerinin dostu ve âşığı olan Karaca Bey evliyaların menakıplarını dinleme ve okumanın dünyevî ve uhrevî faydalarının olduğunu söyler. Dâ'î'nin tasavvufa ve şeyhlere olan muhabbeti bilindiğinden Karaca Bey, Sultan Murad adına *Tezkiretü'l-Evliyâ'yı* Farsçadan Türkçeye tercüme etmesini emreder ve Ahmed-i Dâ'î bu emre icabet eder:

Meger emīr-i kebīr-i mukbil-i manşūr Karaca Beg دَلَمُ عَزَّةَ¹⁰⁴ kim ıarıkāt şeyhlerinüñ muħibbī ve ĥaķıķāt serverlerinüñ 'āşıkıdur. Bildi kim evliyānuñ aħvālini ve menākıbını işitmekde ve okumakda fā'ide-i dünyevī ve uhrevī ĥāşıl olur. ... Ma'deni'l-luıf-ı ve'l-ihsān Sulṭān Murād bin Ḥān Muħammed Ḥān için ki cihāndārlık şaĥāyifini mekārīm-i ĥamīde ile

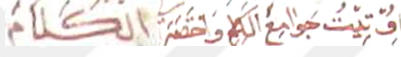
¹⁰² Ve 'allemnāhu mi'l-ledunnā ılmā: Ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik. (Erişim 8.11.2022), el-Kehf 18/65. (Kısmî iktibas).

¹⁰³ Kaddese'llāhu sırrahu'l-'azīz: Allah sırrını kutsal kılsın.

¹⁰⁴ Dāme 'izzehu: İzzeti daim olsun.

muvaşşah ve müzeyyen kılup durur ve pâdişāhlık ridāsını me'asir-i ġarībe ile muţarraz kılup durur ve aḥvāl-i rûzigārī 'adl ü inşāfıyıla ârāste kılupdur ve kemāl-i faẓlıla meşhûr ve tamām-ı 'adlıla mezkûr kitāb-ı şerîfî Fârsîden Tûrkîye tercûme itdüre. ... Pes bu kemter kemîne Dâ'inüñ ma'arîfleri meşâyihüñ muḥabbetine nisbetimüz varıduğın bilürlerdi. Gelüp emr kıldılar ki bu kitāb-ı şerîfî Fârsîden Tûrkîye tercûme idevüz. Pes devā'î şevḳ ġalib olup bu emre icābet kılduḳ. [3a-3b-4a]

Ahmed-i Dâ'î, Ferîdüddîn-i Attâr'ın eserini tasnif ederken kısalttığını ve her işi yaparken ihtisar yolunu seçmenin de sünnet olduğunu söyler. Bunun üzerine Ahmed-i Dâ'î de “*Bana özlü konuşma ve amacı kısa yoldan anlatma özelliği bahşolundu.*”¹⁰⁵ hadisinin mefhumınca tercümesini ihtisar etmiştir:

Şeyḫ Ferîdü'ddîn-i 'Attâr buyurur kim bu kitābuñ taşnîfinde ihtisâr itmegi ihtiyâr kıldum ki her umûrda ihtisâr tarîkıñı ihtiyâr itmek sünnetdür. Nitekim ḥ'âce-i enbiyā ﷺ
106 buyurur kim *107 ben daḫi bu ḥadîsüñ mefḥûmınca ihtisâr itdüm. [4b]*

Mütercim, kendisi ve tercümesi için dua ettikten sonra Allah'ın izniyle tezkireye başlayalım diyerek mukaddimesini tamamlar:

İlāhî enbiyāñuñ ve evliyāñuñ ve 'ulemāñuñ muḳaddes rûḫları ḥaḳḳıçün ben ġarîb [ü] 'acizi bu ḳavmden maḥcûb ve mestûr eyleme ve ol nazardan ki bunlara ḥāşşa nazār idersin ol nazardan maḥrûm eyleme ve bu kitābı mûcib-i derecât-ı ḳurb eyle sebep-i derekât-i bu'd eyleme ger anuñ veliyyü'l-icābatı andan girü tezkireye ibtidâ idelüm bi'avni'llāhi te'ālā ve tevfîḳihi. [9a]

Mukaddimededen sonra Câfer-i Sâdık ile başlayıp Hâris-i Muhâsibî ile sona eren 21 velinin hâl tercümesi yer almaktadır. Tercümede yer alan 21 velinin vefat tarihleri ve varak numaraları sırasıyla şu şekildedir:

1. *Ca'fer-i Şâdık* ö. H. 148 / M. 765, vr. [9a-17a];
2. *Üveysü'l-Ḳaranî* ö. H. 37 / M. 657, vr. [17a-27b];
3. *Ḥasan-ı Başrî* ö. H. 21 / M. 642, vr. [27b-39b];
4. *Mâlik-i Dînâr* ö. H. 131 / 748'den önce, vr. [27b-54a];
5. *Muḥammed-i Vâsi'* ö. H. 123 / M. 741, vr. [54a-55a];
6. *Ḥabîb-i Acemî* ö. H. 130 / M. 747-48[?], vr. [55a-60b];
7. *Ebû*

¹⁰⁵ Sahih Muslim 523a, Book 5: The Book of Mosques and Places of Prayer <https://sunnah.com/muslim:523a>

¹⁰⁶ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

¹⁰⁷ Bana özlü konuşma ve amacı kısa yoldan anlatma özelliği bahşolundu, söz bana hakir kılındı. Sahih Muslim 523a, Book 5: The Book of Mosques and Places of Prayer <https://sunnah.com/muslim:523a>

Hāzim-i Medenī ö. H. 140 / 757 vr. [60b-62a]; 8. *‘Utbetü’l-Ġulām* ö. ?, vr. [62a-64a]; 9. *Rābi ‘atü’l-‘Adeviyye* ö. H. 185 / M. 801 [?], vr. [64a-81a]; 10. *Fuḍayl-ı ‘İyāz* ö. H. 187 / M. 803, vr. [81a-96a]; 11. *İbrāhim Edhem* ö. H. 161 / M. 778 [?], vr. [96a-123b]; 12. *Bişr-i Hāfî* ö. H. 227 / M. 841, vr. [123b-132b]; 13. *Zî’n-nūn-ı Mısrî* ö. H. 245 / M. 859 [?], vr. [132b-152a]; 14. *Bāyezîd-i Bisṭāmî* ö. H. 234 / M. 848 [?], vr. [152a-183b]; 15. *Şakîk-i Belhî* ö. H. 194 / M. 810, vr. [183b-188a]; 16. *Ebū Hanîfe-i Kūfî* ö. H. 150 / M. 767, vr. [188a-196a]; 17. *İmām-ı Ebū Yūsuf-ı Kāḍî* ö. H. 182 / M. 798 vr. [196a-198b]; 18. *İmām Şāfi’î* ö. H. 204 / M. 820, vr. [198b-206a]; 19. *Aḥmed-i Hanbel* ö. H. 241 / M. 855, vr. [206a-209a]; 20. *Dāvūd-ı Tāyî* ö. H. 165 / M. 781 [?], vr. [209a-216a]; 21. *Hāriş-i Muḥāsibî* ö. H. 243 / M. 857, vr. [216a-221a].

Nüşa Ahmed-i Dâ’î’nin ölümünden tahmini 160-170 yıl sonra istinsah edilmiştir.¹⁰⁸ Bu sebeple eserin sonunda müstensih, istinsah kaydını verdikten sonra okuyandan Ahmed-i Dâ’î için dua ister:

Temmet bi-‘avni’llāhi’l-meliki’l-vahhāb fî vakti’ḍ-ḍuhā fî yevmi’l-erbi’a fî şehri cemāziye’l-ūlā el-mübārek. Sene ‘iṣrîn ve elf fî zamānı ḥürmen.

Kim ki diler rahmeti çok kazana

Fātiḥā iḥsān ide bunu yazana [221a]

2. Eserin Kime Ait Olduğu Tartışmaları

Ahmed-i Dâ’î’nin *Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ*’sından bahseden ilk araştırmacı İsmail Hikmet Ertaylan’dır.¹⁰⁹ Ertaylan’dan sonra Ahmed-i Dâ’î’ye yer veren araştırmacıların hepsi *Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ*’yı Ahmed-i Dâ’î’nin eserleri arasında sayarlar.¹¹⁰ Ancak Ertaylan, *Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın Ahmed-i Dâ’î’ye ait olmasını ihtimal dâhilinde görmesine rağmen konuya şüpheyle yaklaşır:

¹⁰⁸ Bkz. Nüşa Tavsifi s. 100.

¹⁰⁹ Ertaylan, a.g.e., s. 154-156.

¹¹⁰ Bu araştırmacılar Gönül Alpay Tekin, *Çeng-nâme Ahmed-i Dâ’î*, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Cambridge: Harvard University, 1992, s. 44-45; Günay Kut, “Ahmed-i Dâ’î”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, C. 2, s. 57; Mustafa Özkan, “Ahmed-i Dâ’î’nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebu’l-Leys es-Semerkindî Mukaddimesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29(2000), s. 126; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2008, s. 115; Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, s. 201-202.

*Karaca Bey'in işareti üzerine Murad II. adına terceme etmiş olduğu Tezkiretü'l-Evliyâ'dır ki bunu Murad II'nin cülusundan sonra yazmış olduğu mukaddimesinden ve padişaha dair yazmış olduğu sözlerden anlaşılmaktadır. Bu eser Dâ'î'nin ise onun Murad II'nin cülusundan, yani H. 824 / M. 1421'den sonra ölmüş olduğu anlaşılır.*¹¹¹

*İslamî ilimlerin hemen her sahasında, büyük bir selahiyyet ve muvaffakiyetle kalem oynatan Ahmed-i Dâ'î'nin bir de Tezkiretü'l-Evliyâ yazmış olması kadar tabii görülecek hiçbir şey olamaz.*¹¹²

*Bu itibar ile Ahmed-i Dâ'î'ye böyle bir eserin izafesi hiç de müsteb'ad görülemez.*¹¹³

Söz konusu şüpheyi şairin Divan'ı hakkındaki geçmiş bulgular da sebep olmuştur. Ahmed-i Dâ'î'nin *Türkçe Divanı*'nın Burdur nüshası tam ve müretteb bir divan olmadığı için¹¹⁴ Ahmed-i Dâ'î'nin II. Murad'ın hükümdarlık döneminde yaşadığına dair bir kanıt bulunmamaktaydı. Ancak daha sonra Tunca Kortantamer tarafından bulunan Kahire nüshasında II. Murad'ı hükümdar olarak öven üç şiiri, bugüne kadar kesin olarak çözümlenememiş olan kendi ölümü konusuna büyük bir açıklık getirir. Karaca Bey'in teşvikiyle II. Murad adına Farsçadan çevrilen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Dâ'î'nin eseri olup olmadığı kesinlikle bilinmediği için bu konu karanlıkta kalıyordu. Sözü edilen şiirler yardımıyla artık, Ahmed-i Dâ'î'nin en azından II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında ihtiyar bir şair olarak yaşamakta olduğu kesinlik kazanmıştır. Böylece *Tezkiretü'l-Evliyâ* konusundaki tereddütler de büyük ölçüde giderilir.¹¹⁵ “*Karaca Bey'in teşvikiyle II. Murad adına Farsçadan tercüme edilen Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Dâ'î'nin eseri olup olmadığı konusundaki tereddütler büyük ölçüde ortadan kalkmış görünmektedir.*”¹¹⁶ şeklinde ifade eden Mustafa Özkan da Tunca Kortantamer ile aynı görüştedir.

Araştırmacıların *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesini Ahmed-i Dâ'î'nin son eseri kabul etmesinin yanı sıra Abdülbaki Çetin yazdığı makalede “*Bu tercüme Ahmed-i Dâ'î'nin ise önceki eserlerinin mukaddimelerinde kullanmayı gelenek hâline getirdiği içinde ismi ve mahlası geçen o secili cümleyi (bende-i şā'ī Ahmed-i Dā'ī aşlaḥa'llāhu ve šānehu 'ammā šānehu) bu son eserinde neden kullanmamıştır? Mensur mukaddimesi olmayan*

¹¹¹ Ertaylan, a.g.e., s. 26-27.

¹¹² Ertaylan, a.g.e., s. 154.

¹¹³ Ertaylan, a.g.e., s. 154.

¹¹⁴ Ertaylan, a.g.e., s. 71.

¹¹⁵ Kortantamer, a.g.m., s. 133-134.

¹¹⁶ Özkan, a.g.e., s. 201-202.

manzum eserlerinde dahi adını ve mahlasını birlikte zikreden Ahmed-i Dâ'î, son eseri olarak kabul edilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinde neden sözlük anlamıyla da yorumlanabilecek “dâ'î” kelimesine iktifa etsin.” şeklinde ifade ederek *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin Ahmed-i Dâ'î'ye aidiyetini sorgular. Devamında II. Murad için hazırlanan bir *Kâmilü't-Tabîr* tercümesi ile *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin mukaddimelerinin -tercüme eserlerin çoğunda olduğu gibi- kompozisyon yönüyle de birbirine benzediğini dile getirir.¹¹⁷ Sadık Yazar, bu açıklamalara binaen çok açık olarak ifade etmese de Çetin'e göre *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin Ahmed-i Dâ'î'ye aidiyetinin şüpheli olduğunu ve yapılacak çalışmalarla konuya açıklık getirilebileceğini belirtir.¹¹⁸ Hakan Yılmaz, Ahmed-i Dâ'î'nin *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının şimdiye kadar dikkati çekmeyen yeni bir eser olduğunu ve müellifin mukaddimede ismini açıkça belirtmediğini, kendisinden sadece “kemter kemîne dâ'î", za'îf ü nahîf” gibi klasik tevazu ifâdeleriyle söz ettiğini ifade eder.¹¹⁹

Yazar ve şairlerin Eski Anadolu Türkçesi ve sonrasında eserlerinde kendilerinden yalnız mahlaslarını kullanarak bahsettiklerine sık sık tesadüf edilir.¹²⁰ Ahmed-i Dâ'î, eserlerinde adı ve mahlasının yanı sıra sadece mahlasını da kullanmıştır:

Du'âcî Ahmed-i Dâ'î kemîne

Ğuluñdur mu 'terif münşif kemîne Çeng-nâme / 255. b.¹²¹

İlâhî ol ħula lutf ile rahm et

Ki diye Dâ'î'nün cânına rahmet Çeng-nâme / 339. b.¹²²

Bu sözler niçe kim döne rûzigâr

Ola Ahmed-i Dâ'îden yâdigâr Câmasb-nâme / 72. b.¹²³

¹¹⁷ Abdülbaki Çetin, “Sultan II. Murad’a Sunulan Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53(2014), s. 110-112.

¹¹⁸ Sadık Yazar, “Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ (Ahmed-i Dâ'î?)”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/terceme-i-tezkiretu-l-evliya-ahmed-i-da-i-tees-1591>.

¹¹⁹ Hakan Yılmaz, “Karaca Beg’in İsteğiyle Sultan İkinci Murad Adına Yazılmış Yeni Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi”, *Hakikat*, <https://www.hakikat.com/hakikat-dergisi/216/karaca-beg-in-istegiyle-sultan-ikinci-murad-adina-yazilmis-yeni-bir-tezkiretul-evliya-tercumesi>

¹²⁰ Demir, a.g.m., s. 222.

¹²¹ Alpay Tekin, a.g.e., s. 322.

¹²² Alpay Tekin, a.g.e., s. 328.

Bu fakîr Dâ'î'ye bir du'â hediye kıla ki bu kitâb-ı şerîf¹²⁴... Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys es-Semerkindî, [248a]

Evvel-i kitâbda bu Dâ'î fakîr dahî kütüb-i mütedâveleyi, (tevârîh-i) müteṭâveleyi cem' itdüm.¹²⁵ Tevârîh-i Şâhi fî'l-Ehâdis-i İlâhî, [3b]

Ahmed-i Dâ'î, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'da ise sadece mahlasını kullanarak kendisinden “*bu kemter kemîne Dâ'inüñ, bu za'îf ü naḥîf, bu kemine*” şeklinde alçak gönüllülük ifadeleriyle bahsetmiştir:

Pes bu kemter kemîne Dâ'inüñ ma'ârifleri meşâyihüñ muḥabbetine nisbetimüz varıduğın bilürlerdi. [4a]

... bu za'îf ü naḥîf cem'î-i kuşûruna muḥırr u mu'terifdür. [4a]

Bu kemîne dahî 'alâ kaderi'î-ṭaḳâ ol me'âninüñ ba'zı tercümesini beyân idelim [4b]

Dâ'î / عَاد کelimisinin sözlük anlamı dua eden kimse, duacıdır. Metinde kelimenin duacı anlamında sıfat olarak değerlendirilmemesinin nedeni, Dâ'î'nin mahlas olarak kullanımının metne daha uygun düşmesidir. Mütercimnin eserin mukaddimesinde kendisinden, tercüme sebebinden, tercümeyle nasıl başladığından söz ederken kullandığı Dâ'î ifadesi onun mahlas oluşunun kanıtıdır:

Pes bu kemter kemîne Dâ'inüñ ma'ârifleri meşâyihüñ muḥabbetine nisbetimüz varıduğın bilürlerdi. Gelüp emr kıldılar ki bu kitâb-ı şerîfî Fârsîden Tüerkîye tercüme idevüz. Pes devâ'î şevk gâlib olup bu emre icâbet kılduk. Ba'de'l-istiḥâre iḳdâm gösterdük egerçi ki bu mertebeye istiḥkâkumuz yokluğuna mu'terif ve kıllat-i biḳâ'atumuza munşif idük ammâ çün ol leṭâyifüñ ve ḥaḳâyıkuñ müṭâla'asınun şevkı bâ'is olup ihtiyâr'inânını elden alup bizi bu tercümeyle iltizâm itdürdi. [4a]

Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ eserinde mahlasının ismiyle birlikte yer almaması ve Dâ'î mahlasının duacı sıfat olarak da düşünülmesi durumu Ahmed-i Dâ'î'nin bir diğer eseri *Tevârîh-i Şâhi fî'l-Ehâdis-i İlâhî*'de de görülmektedir.¹²⁶

Kaynaklarda “Dâ'î” mahlasını kullanan sekiz şair tespit edilmiştir¹²⁷ ancak *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın yazıldığı tarihteki tek Dâ'î mahlaslı şair, Ahmed-i

¹²³ Ertaylan, a.g.e., tıbbı basım, s. 154.

¹²⁴ Ertaylan, a.g.e., s. 141.

¹²⁵ Demir, a.g.m., s. 221.

¹²⁶ Demir, a.g.m., s. 223.

¹²⁷ Çetin, a.g.m., s. 107.

Dâ'i'dir. Dâ'i, Yıldırım Beyazıt döneminde Osmanlı sarayına girmiştir. Devrin en şöhretli şairlerindendir ve şehzadelğinde II. Murad'a hocalık yapmıştır. Sultanın yakın çevresinde yer alan bir şairdir ve bu durumda saray çevresinden bir başkasının Ahmed-i Dâ'i'nin adıyla eser yazıp padişaha sunması ihtimal değildir.¹²⁸

3. Rivayetlerde Bahsi Geçen Veliler

Bölümde bahsedilen bazı veliler, hâl tercümelerinin içinde atıfta bulunulan kişiler olup ilk dönem zahit, muhaddis, mutasavvıf ve sufilerinden oluşmaktadır. Aralarında tâbiînden, birbirlerinin hocası ve talebesi olanlar, kendisinden kısa zaman önce veya sonrasında yaşamış ve çağdaşı olan kişiler de vardır. Üveysü'l-Karanî, Mâlik-i Dînâr, Hasan-ı Basrî, Râbi'atü'l-'Adeviyye, İbrâhim Edhem, Fudayl-ı 'Îyâz, Şakîk-i Belhî, Bîşri Hâfî, Hâris-i Muhâsibî, Muhammed-i Vâsi', Dâvûd-ı Tâî, Ebû Hanîfe, İmâm Şâfi'î, Mâlik-i Dînâr, 'Utbetü'l-Gulâm, Ahmed-i Hanbel gibi bazı velilerin ise hâl tercümeleri olmakla birlikte diğer şahısların hâl tercümelerinde nasıl bahsedildiklerini görmek adına burada tekrar ele alındı.

Tâbiînden Üveysü'l-Karanî, Hz. Ömer ve Hz. Ali'yi kendisini ziyaret ettiklerinde görmüştür: *'Ömerle 'Alî Hâzreti ilerü varup Üveyse selâm virdiler Üveys 'aleyk aldı.* [19b]

Eserde, Mâlik-i Dînâr'ın Hasan-ı Basrî'nin sohbet arkadaşı, çağdaşıdır: ... *Mâlik-i Dînâr رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ*¹²⁹ kim *Hasan-ı Basrînün muşâhibi idi ...* [47a]

Muhammed-i Vâsi', sahabiden Enes b. Mâlik, tâbiînden Mutarrif b. Abdullah başta olmak üzere tâbiîn neslinden hadis öğrenmiş¹³⁰ ve onlara hizmette bulunmuş, önde gelen şeyhlere yetişmiştir: *Tâbi'inden çok kişiye hizmet itmişidi. Müteḳaddim meşâyiḫlere irişüp dururdu.* [54b]

Bîşri Hâfî'nin tasavvufta Fudayl'ın sohbet arkadaşıdır: ...*ḥaḳîḳat ehlinde muşâhib-i Fuḳaylidi.* [123b]

¹²⁸ Demir, a.g.m., s. 223-224.

¹²⁹ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹³⁰ Ethem Cebecioğlu, "Muhammed b. Vâsi", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2020, C. 30, s. 582.

Dâvûd-ı Tâî, Ebû Hanîfe'nin yirmi yıl talebesi olmuştur: ... *Dāvūd-ı Tāyī aydur yigirmi yıl İmām-ı Ebū Hanīfenüñ katında şākirdlik eyledüm. [192a]*

Ahmed-i Hanbel'in hafızasında üç yüz bin hadis olduğu, İmâm Şâfi'î'nin talebesi olup gece gündüz ona seyislik hizmetinde bulunmuştur: *Aḥmed-i Ḥanbel ki cihānuñ imāmıydı üç yüz biñ ḥadīṣ ḥıfzındaydı. Bu cümlesiyile gelüp İmām Şāfi'ınüñ şākirdi oldı ve dün [ü] gün ḥidmetinde gāşiye-dārı oldı. [199a]*

İmâm Şâfi'î Mâlik-i Dînâr'ın talebesi olmuştur: ... *Mâlik-i Dīnāruñ ḥidmetine irişdi aña şākird oldı. Mâlik yetmiş yaşındaydı Şāfi'ı henüz tıflıdı. [201a]*

'Utbetü'l-Gulâm Hasan-ı Basrî'nin öğrencisi olmuştur: ... *Ḥasan-ı Baṣrīnüñ şākirdiydi. [62b]*

Bu velilerin dışında Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis fakih Ahmed-i Hanbel'in, Hanefî mezhebinin imamı Ebû Hanîfe'nin ve Şâfiî mezhebinin imamı İmâm Şâfi'î'nin hâl tercümelerine de eserde yer verilmiştir.

Eserde Hasan-ı Basrî, Râbi'atü'l-'Adeviyye, İbrâhim Edhem ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümelerine daha fazla yer verilmiştir. Bu durum velilere ayrılan varak sayısından anlaşılmaktadır.¹³¹

Züht dönemi Basra ekolü zahitleri Hasan-ı Basrî, Râbi'atü'l-'Adeviyye'dir¹³² ve Basra mektebinin “*korku ve hüzn*” ile “*sevgiye dayalı zühd*” olmak üzere iki ekolü vardır. Birincisinin züht anlayışı ibadet ve riyazet ile Hakk'a bağlanmak, dünyadan el etek çekmek, cennet ümidi ve cehennem korkusuyla gözyaşı dökmektir. Hasan-ı Basrî ile başlayan bu tasavvufî akımın en önemli özelliği, insanı imana sevk eden tefekkür, nefsî aklama ve kalbî arıtma yoluyla insanı Allah'ın rızasına ileten korku ve hüznüdür.¹³³ Eserde, Hasan-ı Basrî'nin bu korku ve hüzn hâline şu şekilde yer verilmiştir: *Allāhuñ korkusı aña şol deñlü gālib olup durur ki her nerede ki otursa şanaydık cellād önünde otururdı ve hergiz anuñ güldüğün kimse görmedi. [33b-34a]*

¹³¹ Bkz., terümede yer alan 21 veli s. 11.

¹³² Cengiz Gündoğdu, “Doğuş Dönemi Zühd Ekolleri ve Tasavvuf Mektepleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 1(1997), s. 48.

¹³³ H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 107-108.

Râbi‘atü’l-‘Adeviyye sevgiye dayalı züht yolunun ilk temsilcisidir. Hasan-ı Basrî’den farklı bir tasavvufî düşüncenin sahibi ve kurucusu olmuştur. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin geliştirdiği tasavvufî hayat sevgi üzerinedir. Amaç Allah’ı zatından dolayı severek dünyadan vazgeçmek ve yalnız Allah’ın cemalini temaya gönül vermektir.¹³⁴ Eserde Râbi‘a’nın sevgiye dayalı züht hâline şu şekilde yer verilmiştir: *ÿ Hudāvendā eger saña ben Cehennem korkusundan taparsam beni Cehennem odına yakup ‘azāb eyle eger Cennet ümmîzine taparsam Cenneti baña harām eyle eger senüñiçün taparsam ol bâķī cemālüñi benden dirġ eyleme. [80a-80b]* Bir gün Râbi‘atü’l-‘Adeviyye hasta olur ve sebebini sorduklarında Râbi‘a, *göñlüm Cennetden yaña nazar eyledi dost baña ‘itāb eyledi der. [77a-77b]*

Horasan diyarı olarak bilinen Maverāünnehr bölgesinin H. II. asırdan başlayarak son dönemlerine kadar önemli tasavvufî kişilerle temayüz ettiği ve birçok ekolün kurucusunun bu bölgeden yetiştiği, özellikle Anadolu’nun İslamlaşması ve Türkleşmesinde hizmet eden sufilerin bu bölgeden geldiği bilinmektedir. Bu sebeple Horasan tasavvufunun tasavvuf tarihinde önemli bir yeri vardır. İbrâhim Edhem, Fudayl-ı ‘ÿyâz, Şakîk-i Belhî, Horasan mektebinin ilk zahitleri olup bu ilk zahitlerde, Basra mektebinin zühd, fakr, ibadet, Allah korkusu gibi nitelikleri öne çıkmaktadır. Fakat Horasan zahitleri bu niteliklerden başka bir de “tevekkül” hakkındaki düşünceleriyle farklı bir tablo sergilemişleyerek tevekkül; “Allah’ın vadine karşı nefsin tam bir itmi’nân içinde olması” şeklinde yorumlamışlardır.¹³⁵ Eserde İbrâhim Edhem’in tevekkül hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: *Hakîkat-i tevekkül oldur ki Allāhdan ġayrıya ümmîz dutmaya ve Allāhdan ġayrıdan korkmaya ve ayıtdı tevekkül idici oldur ki göñlüni Hak Te‘ālāya şöyle berikide kim her ne ki iderse mübhem bilmeye ve şikāyet eylemeye ya ‘nī zāhir ü bāṭın yek reng ola. [93b]*

Nişâbur’un H. III. asırda “fütüvvet ve melâmet” özellikleriyle bilinen bir yer hâline geldiği görülmektedir ve bu bölgede yetişen önemli mutasavvıflardan biri Bâyezîd-i Bistâmî’dir. Bâyezîd-i Bistâmî, şatahat üslubuyla konuşan bir sufidir.¹³⁶ Eserde Bâyezîd-i Bistâmî’nin sekr hâline şu şekilde yer verilmiştir: ... *Allāhdan Allāha sefer itdüm tā benden bende nidā eylediler ki iy ben sen iy sen ben diyü. Ya ‘nī fenā’*

¹³⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 108.

¹³⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 110.

¹³⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 113.

fi'llāhı maḳāmına irişdüm. Allāh Te'ālāda benligüm fenā olup ta'āddüd ve keşret getdi. Vahdet-i hayret hāŝıl oldu ve ayıtdı kim niçe yüz biñ maḳāmları girü ḳodum. Çün nazār itdüm kendümi ḫarfu'llāh maḳāmında gördüm. Ya'nī Allāh ma'nīsinde gördüm ki ol bī-nihāyetdü andan ilerü yol yokdur. [180b]

Mısır'da tasavvufun temelleri sistemli bir şekilde Zi'n-nûn-ı Mısırî tarafından oluşturulmuştur. Zi'n-nûn, Ma'ruf el-Kerhî'den sonra “ma'rifet” ve “muhabbet” konusunda söz söyleyen ve bu konu hakkında nazariye geliştiren sufilerdendir.¹³⁷ Zi'n-nûn'a göre ma'rifet üç türlüdür: ...ma'rifet üç nesne üzerinedür. Evvel vech-i ma'rifet tevhîddür. Bu ma'rifet dükeli mü'minlere 'āmdur. İkinci ma'rifet hüccetdür ve beyāndur. Bu ma'rifet hükemānuñ ve bülegānuñdur. Üçüncü ma'rifet şıfāt-ı vahdāniyyetdür. Bu ma'rifet ehl-i vilāyetüñdür. Evvel cemā'at Hakkı müşāhede iderler. Kendü gönülleriyle tā kim Allāh Te'ālā anlara zāhir eyleye. [147b]

Bağdat mektebinin ilgilendiği easa konu “tevhîd”dir ve bu mektep mensuplarına *Erbabü't-Tevhîd* denirdi. Bağdat'ta tasavvuf Maruf el-Kerhî (ö. 200 / 815) ile Bısr-i Hâfî (ö. 227 / 841) tarafından geliştirilip sistemleştirilmiştir ve Bısr-i Hâfî, “zühd” ve “vera” ile öne çıkan bir sufidir.¹³⁸ Eserde Bısr-i Hâfî'nin züht ve vera hakkındaki düşünceleri şöyledir: *Bısr-i Hâfî aydur vera' oldur ki cemī' şübhelerden pāk olup taşra gelesin ve nefsüñüñ muḫāsebesini tarfetü'l-'ayn içinde dāyim ḫisāb idesin. ...zühd bir pādīŝāhdur kim çün bir yirde ḳarār dutsa rızā virmez ki hîç kimse anuñile bile ḳarār ide [130a]*

Hâris-i Muhâsibî Bağdat mektebinin bir diğr önemli temsilcisidir. Muhâsibî, bir sufinin talim içindeki gelişmeleri, bu gelişmeler sırasında keşfedecek hakikatleri en iyi şekilde ifade etmiştir.¹³⁹ Muhâsibî, meşhur *er-Ri'āye* adlı eserinde “nefs muhasebesi”ne, “vera” ve “takva”ya dair muhasebe usulünü izah eder.¹⁴⁰ Hâris-i Muhâsibî'ye neden Muhâsibî dendiği ve Hâris'in muhasebe ehlinin nitelikleri hakkında söyledikleri eserde şu şekilde verilmiştir: ...muḫāsebāt bābında be-ğāyet kemāli varıdı. Aña Hâriş-i Muḫāsebî didükleri ne sebeb buyıdı. ... Evvel ḫaŝlet oldur ki elbette Allāha and içme ne gerçek yire ve ne yalan yire ve ne sehv ne ḳaŝdile and içmekden ihtirāz eylesesin. İkinci

¹³⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 116.

¹³⁸ Gündoğdu, a.g.m., s. 57.

¹³⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 119.

¹⁴⁰ Gündoğdu, a.g.m., s. 58.

oldur ki yalan söylemekden perhîz idesin ne laîfe ve vechiyile ve ne ciddile. Üçüncü va 'deye muhâlefet eyleme çün vefâ itmek elüñden gelür eger vefâ idemezseñ kimseye va 'de virme ki bu şavāba yakındur. [218a].

4. Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ'da Hâl Tercümesi Olan Veliler

Ahmed-i Dâ'î Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ'da yirmi bir veliye yer vermiştir. Bunlardan yirmisi Ferîdüddîn-i Attâr'ın eserinde de yer almaktadır. On yedinci sırada yer alan İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî sadece tercümede olup asıl metinde yer almamaktadır. Ferîdüddîn-i Attâr'ın eserinde Yûsuf isminde iki veli vardır ancak bunların tam isimleri ve ölüm tarihleri İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî'den farklıdır. Bu kişiler Yûsuf b. Hüseyin (ö. 304 / 916) ve Yûsuf b. Esbât (ö. 192 / 808) olup tercümede yer almamaktadır.

4.1. Ca'fer-i Sâdık

Mukaddimeden sonra asıl metinde ve tercümede yer alan ilk veli Ca'fer-i Sâdık'tır. Tâbiin döneminin Medine'deki saygın isimlerinden birisi Ca'fer-i Sâdık'tır. Kendi döneminin önemli hadisçilerinden kabul edilen Ca'fer-i Sâdık, Medine'de kurduğu medresede binlerce talebe yetiştirmiş ve İmâm-ı Âzam, İmâm-ı Mâlik başta olmak üzere Ehl-i Sünnet mensubu birçok âlim ondan ilim tahsil etmiştir.¹⁴¹ Eserde Ca'fer-i Sâdık Mustafâ milletin sultanı, peygamberlik vesikasının delili, âmil-i siddik, hakikati araştıran âlim, evliya gönlünün meyvesi, enbiyanın ciğer köşesi, Ali'nin nafizi, peygamberin mirasçısı, âşıkların ârifi şeklinde tasvir edilir:

Zikr-i Ca'fer-i Şâdık رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁴² ol sultân-ı millet-i Muştafâvî ol burhân-ı hüccet-i nebevî ol 'âmil-i şiddik ol 'âlim-i tahkik ol mîve-i dil-i evliyâ ol kûşe-i ciger-i enbiyâ ol nâfiz-i 'Alî ol vâris-i nebî ol 'ârif-i 'âşık Ebû Muhammed Ca'fer-i Şâdık.¹⁴³ [9a]

Daha sonrasında neden ilk Ca'fer-i Sâdık'ın hâl tercümesinin yer aldığı açıklaması yapılır. Bu kısımda eğer enbiyayı, sahabeyi ve Ehl-i Beyt'i anlatmak isteseydik ayrı bir kitabın yazılması gerekecekti. Ancak bu eserin onlardan sonra gelen meşayihler için yazıldığını, Ca'fer-i Sâdık'ın da bu zikredilen kişilerden sonra geldiğini

¹⁴¹ Necmettin Şeker, "Cafer es-Sâdık'ın Hadis İlmindeki Yeri ve Sünnî Hadis Kaynaklarındaki Rivayetleri", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(2017), s. 105.

¹⁴² Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁴³ Ahmed-i Dâ'î, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* (İstanbul:Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 1800), vr. 9a.

ve Ehl-i Beyt'den tarikat sözlerini ziyade onun nakl ettiği sebebiyle ilk onun hâl tercümesine yer verildiğinin açıklaması yapılmıştır:

Aytmışıdı kim eger enbiyānuñ ve ehl-i beytūñ ve şaḥābīnūñ aḥvāl-i garībelerini ve evşāf-ı ḥamīdelerini şerḥ ideyidim 'alā ḥaddihi bir kitāb-ı muṭavvel olmak gerekdür dimişidüm. İmdi bu kitāb meşāyihden bir ḳavmūñ aḥvālinden şerḥine maḥşūş olurdı. Ol ḳavm-i enbiyādan ve ehl-i beytten ve şaḥābīden şoñra gelmişlerdür. Ammā teberrük için İmām-ı Ebū Muhammed Ca'fer-i Şādıkdan رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁴⁴ ibtidā itdüm ki ol daḥi bu mezkūrlardan şoñra gelmişdi ve ehl-i beytten tarīkat sözlerini ziyāde ol nakl iderdi ve anuñ rivāyeti ve aḥbārı çok gelüpdür. [9b]

Devamında Ca'fer-i Sâdık'ın vasıflarına, nasihatlerine, sözlerine ve onunla ilgili on kıssaya yer verilmiştir. Bu kıssalar sırasıyla: 1. Halife Mansûr'un Ca'fer-i Sâdık ile olan husumeti. 2. Dâvûd-ı Tâî'nin bir gün Ca'fer-i Sâdık'tan kendisine nasihat etmesini istemesi. 3. Ca'fer-i Sâdık'ın dostlarından şefaât istemesi. 4. Ca'fer-i Sâdık'ın bir süre halvete çekilmesi. 5. Bir gün Ca'fer-i Sâdık'ın pahalı bir elbise giymesi. 6. Bir kişinin Ca'fer-i Sâdık'a neden kibirli olduğunu sorması. 7. Bir gün Ca'fer-i Sâdık'ın İmâm-ı Ebû Hanîfe'ye akıllının kim olduğunu sorması. 8. Ca'fer-i Sâdık ve altın kesesini kaybeden bir kişi. 9. Ca'fer-i Sâdık ve bir derviş. 10. Ca'fer-i Sâdık ve Allah'ı göstermesini isteyen bir kişi.

4.2. Üveysü'l-Karanî

Asıl metinde ve tercümede yer alan ikinci veli Üveysü'l-Karanî'dir. Veysel Karanî'nin Hz. Peygamber (s.a.v.)'i zahiren görmemekle birlikte manen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülmüş ve zahidane hayatından dolayı tasavvuf ehli tarafından örnek bir kişilik kabul edilmiş. Bu nedenle sonraki asırlarda Resul-i Ekrem'i, Veysel Karanî'yi veya herhangi bir şeyhi görmeden rüya gibi manevî bir yolla onlardan eğitim alan kişilere Üveysî denmiştir. Bu şekilde eğitim almaya ise Üveysîlik adı verilmiştir.¹⁴⁵ Eserde Üveysü'l-Karanî tâbiînin kıblesi, erenlerin rehberi, gizli güneş, Rahman'ın nefesi, Yemen'in Süheyli şeklinde tasvir edilir:

¹⁴⁴ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁴⁵ Necdet Tosun, "Veysel Karanî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 43, s. 74.

Zikr-i Üveysü'l-Karanî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁴⁶ ol kıble-i tâbi 'în ol kudve-i erba 'în ol âfîtab-ı pinhân ol nefsi Rahmân ol Süheyl-i Yemenî Üveysü'l-Karanî. [17a]

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in Üveysü'l-Karanî için söylediği “Bana ihsan ve muhabbet ile tâbi olanların hayırlısıdır.”, “Ben rahmet rüzgarını Yemen tarafında bulurum.”, “Dünya sarayında Hak'ın kudreti kubbesi altında halktan uzak Hak Tealaya gizli ibadet etmeyi adet edinmişti. Ahirette dahi Hak Teala onu halkın gözünden sakladı ve böylelikle kendinden başkası onu bilmeye.” ifadelerine yer verilir:

Anuñ hakkında h'âce-i enbiyâ Muhammed Muştafâ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹⁴⁷ dürer-bâr-ı lutfından ve şeker-nişâr-ı kelâmından buyurur kim

أَوَيْسَ الْكَرَنِيِّ خَيْرَ التَّابِعِينَ بِإِحْسَانٍ وَعَصْفٍ¹⁴⁸. ya'nî Üveysü'l-Karanî baña ihsân ile ve muhabbetile mutâba'at idenlerüñ hayırlısıdır. Hazret-i Resûlu'llâh vakt olurdu kim mübarek yüzünü Yemen tarafından yaña eyleyüp aydurdı kim ya'nî be-dürüstî ben rahmet nesîmini Yemen tarafından bulurın diridi. ... dünyâ sarâyında Hakk'ın kudreti kubbesi altında halâyıkuñ ihtilâfından üzilüp Hak Te'âlâya gizlî 'ibâdet itmegi 'âdet idinmişidi. Dâr-ı âhirette dahi Hak Te'âlâ halâyıkuñ gözünden anı pinhân eyledi tâ kim kendüden artıķ kimse bilmeye. [17a-17b]

Bir ahbâr-ı garîbede Hiz. Peygamber (s.a.v.) cennetindeki hücrelerinden birini arıyormuş gibi bir hâl içinde dışarı çıkar. “Ya Muhammed kimi istersin?” diye hitab-ı izzet gelir. “Ya Rab Üveysü'l-Karanî'yi isterem.” diye cevap verir. Bu şekilde iki kez tekrarlanır ve sonrasında “Ya Muhammed onu görmeyi isteme, çünkü onu dünyada görmediğin gibi ahirette dahi görmeyeceksin.” nidası gelir. Hiz. Peygamber (s.a.v.), Üveys'in şimdi nerede olduğunu sorar. فِي مَقْعَدٍ صَدِيقٍ¹⁴⁸ “Gerçeklik makamındadır.” diye cevap gelir. Resul Hazreti “O beni görmeyecek mi?” der. “Ya Muhammed beni gören kimse seni niçin görsün, zira ki Ya Muhammed seni görmek benim içindir. Beni görebilen seni neden görsün, çünkü bensiz seni görmenin ne faydası var ve sensiz beni görmenin ne ziyânı vardır.” cevabını verir:

¹⁴⁶ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁴⁷ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

¹⁴⁸ Fî maķ'adi şıdķın. Doğruluk meclisindedirler. (Erişim 04.12.2022), el-Kamer 54/55. (Kısmî iktibas).

... aḥbār-ı ğarībede gelür ki yarın ḥāce-i enbiyā ﷺ¹⁴⁹ Cennet içinde kendü hücrelerinden taşra gele kendüyi bir kimesne ister gibi göstere ḥiṭāb-ı ‘izzet iriše kim yā Muḥammedkimi istersin? Ayda ki yā Rabbi Üveysü'l-Karanî isterem. Cevāb gele ki yā Muḥammedkimi istersin? Ayda ki yā Rabbi Üveysü'l-Karanî isterem. Cevāb gele ki yā Muḥammed isteme ki çün dār-ı dünyāda görmedüñ bu dār-ı āḥiretde daḥi görmeyiserin.

Muḥammed Muştafā ayda ki yā Rabbi yā Üveys şimdi ne yirdedür? Cevāb gele ki ﺻﺪﻕ¹⁵⁰ ya 'nī gerçeklik makāmındadır. Resül Ḥazreti ayda ki İlāhī ol beni görmeyiser mi? Cevāb gele ki yā Muḥammed ol kimesne beni görür seni neyiçün görsün zīrā ki yā Muḥammed seni görmek benümiçündür her kimse ki beni görebilür seni nite görsün ki bensüz seni görmegüñ ne aşşısı var ve sensüz beni görmegüñ ne ziyānı var.

Beyt

آنرا که تو نیستی چه سود از هستی
و آنرا که تو هستی چه زیان از نیستی

Tercüme

Anuñ ki sen olmayasın yok varlığından fāyide

Anuñ ki sensin varluğu olmaya yokluktan ziyāde [17b-18a]

Devamında Hz. Peygamber (s.a.v.), Üveysü'l-Karanî için kıyamet gününde Rebî'a ve Mudra kabilelerinin koyunlarının kılları sayısınca kişiye şefa'at edeceğini ve Üveysü'l-Karanî'nin neden kendisini ziyarete gelmediğini, ne iş yaptığını, fiziksel özelliklerini ve annesi hakkında bilgiyi sahabelerle yaptığı sohbette söyler.

Üveysü'l-Karanî ile ilgili altı kıssaya ve bu kıssalarda Üveysü'l-Karanî'nin vasıflarına, tavsiyelerine, nasihatlerine, sözlerine yer verilmiştir. Bu kıssalar sırasıyla: 1. Resul Hazreti'nin vefatının yaklaşması ve hırkasının Üveysü'l-Karanî'ye verilmesini istemesi. Resul Hazreti'nin vefatından sora Hz. Ömer ve Ali'nin bu isteği yerine getirmesi. 2. Bir gün Herem bin Hayyân'ın Üveysü'l-Karanî'yi görmek istemesi. 3. Rebî' Huşem'in bir gün Üveysü'l-Karanî'yi ziyareti. 4. Üveysü'l-Karanî'nin gece uyumaması. 5. Üveysü'l-Karanî'nin üç gün üç gece hiçbir şey yememesi. 6. Komşuların Üveysü'l-Karanî'yi divane sanmaları. 7. Üveysü'l-Karanî'nin Sıffin'de şehit olması.

¹⁴⁹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem; Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

¹⁵⁰ Fī maḥ'adi şıdkın. Doğruluk meclisindedirler. (Erişim 04.12.2022), el-Kamer 54/55. (Kısmî iktibas).

4.3. Hasan-ı Basrî

Asıl metinde ve tercümede yer alan üçüncü veli Hasan-ı Basrî'dir. Hasan-ı Basrî (ö. 110 / 728) tâbiîn döneminin en önde gelen âlimlerindendir ve Hasan-ı Basrî İslâmî ilimlerin her alanında yetkin, fakih, muhaddis, müfessir ve zahit kimliğiyle öne çıkmaktadır. Hasan-ı Basrî, İslâmî ilimlerin tümünde bir otorite olarak kabul edilir ve bu sebeple pek çok grup onu, kendi mezheplerinin kurucu “fikir babası” olarak görmüştür. Nitekim Mutezile, Hasan-ı Basrî'yi ilk Kaderîlerden; ehl-i sünnet âlimleri ise kendi selefleri arasında saymışlardır.¹⁵¹ Eserde Hasan-ı Basrî nübüvvet perdesi, fütüvveti huy edinen, ilim ve amelin Kâbe'si, yumuşaklık ve vera kiblesi, sahib-i sadr, sadr-ı sünnet şeklinde tasvir edilir ve menâkıplarının çok, mücahedesinin sınırsız olduğu ifade edilir:

Zıkr-i Hasan-ı Basrî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁵² ol perde-i nübüvvet ol hû-kerde-i fütüvvet ol Ka'be-i 'amel [ü] 'ilim ol kıble-i vera 'u hilim ol sebak bürde-i be-şāhib-i şadrı ol şadr-ı sünnet Hasan-ı Basrî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁵³ anuñ menâkıbı bî-nihāyetdür ve mücāhedesi bî-ḥaddür. [27b-28a]

Hasan-ı Basrî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Ümmü Selîme'nin bebekken Hasan-ı Basrî ile ilgilenmesi. 2. Hasan-ı Basrî'nin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bardağından su içmesi. 3. Hz. Ömer'in Hasan-ı Basrî'nin ismini vermesi. 4. Rum Kayseri'nin oğlu ve Hasan-ı Basrî'nin inzivaya çekilmesi. 5. Hasan-ı Basrî'nin Râbi'a-i 'Adeviyye olmadığında vaaz etmemesi. 6. Cemaatin Hasan-ı Basrî'ye soru sormaları. 7. Hasan-ı Basrî'nin *Kur'an* dinlerken kendinden geçen bir müridi. 8. Bir gün Yûsuf-ı Haccâc'ın Hasan-ı Basrî'yi imtihan etmek istemesi. 9. Hasan-ı Basrî ve Hz. Ali Murtazâ. 10. Basra şehrinde kuraklık olması ve halkın Hasan-ı Basrî'den dua etmesini istemesi. 11. Hasan-ı Basrî'nin ağlayan birini görmesi ve onunla konuşması. 12. Hasan-ı Basrî ve cehennem hakkındaki hadîs. 13. Hasan-ı Basrî'nin nalesi. 14. Hasan-ı Basrî'nin çok ağlaması. 15. Hasan-ı Basrî'nin bir cenazeyi defnettikten sonra çok ağlaması. 16. Hasan-ı Basrî'nin cemaat ile mezarlıktan geçmesi. 17. Hasan-ı Basrî'nin gençliğinde işlediği günahı her yeni gömleğine yazması. 18. Ömer bin Abdülazîz'in Hasan-ı Basrî'ye mektup yazması. 19. Hasan-ı Basrî'nin Abdülazîz'e mektup yazması. 20.

¹⁵¹ Gülsüm Solmaz, “Hasan el-Basrî Hayatı, İlmî Kişiliği ve Kelam İlmindeki Yeri”, *OMÜİFD Kitap Tanıtım ve Değerlendirmeler*, 43(2017), s. 369.

¹⁵² Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁵³ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Sâbit-i Bennânî'nin Hasan-ı Basrî'ye mektup yazması. 21. Hasan-ı Basrî'nin Şeyh Saîd-i Habîre'ye nasihatı. 22. Mâlik'in Hasan-ı Basrî'ye bir sorusu. 23. Abdullah'ın sabah namazı için Hasan-ı Basrî'nin mescidine gitmesi. 24. Hasan-ı Basrî ve Habîb-i Acemî. 25. Din ulularından birisinin Hasan-ı Basrî ile hac yolculuğu. 26. Ebû Amru'nun Hasan-ı Basrî'den kendisi için dua etmesini istemesi. 27. Hasan-ı Basrî zamanında bir kişinin atının çalınması. 28. Hasan-ı Basrî'nin ateşperest hasta komşusu Şem'ûn. 29. Hasan-ı Basrî'nin Dicle kenarındaki siyahi bir kişi ve bir kadın hakkındaki düşüncesi. 30. Hasan-ı Basrî'nin dört kişinin sözünden taaccüp edip fayda bulması. 31. Hasan-ı Basrî ve dostlarıyla sohbeti. 32. Bir gün bir bedevinin Hasan-ı Basrî'ye sabır hakkında soru sorması. 33. Hasan-ı Basrî'nin nasihatleri. 34. Hasan-ı Basrî'ye din hakkında sorular sorulması. 35. Hasan-ı Basrî'ye hiç vaktin iyi geçti mi diye sorulması. 36. Hasan-ı Basrî'nin hâlinin sorulması. 37. Hasan-ı Basrî'nin gülüp oynayan bir topluluğu görmesi. 38. Hasan-ı Basrî'nin mezarlıkta ekmek yiyen kişiye münafık demesi. 39. Hasan-ı Basrî'nin münacatı. 40. Hasan-ı Basrî'nin vefatı.

4.4. Mâlik-i Dînâr

Asıl metinde ve tercümede yer alan dördüncü veli Mâlik-i Dînâr'dır. Tasavvufun meydana gelmesine katkıda bulunan zahitlerden biri olan Mâlik-i Dînâr (ö. 131-748) esas itibarıyla Hasan-ı Basrî'yi takip etmiştir. Mâlik-i Dînâr hüznün, sadakat, zikir, zühd, marifet gibi konular üzerinde durmuştur. Mâlik-i Dînâr amel ve davranışlarda esas unsurun ihlâs olduğunun önemini vurgulamış, kılık kıyafete değer vermemiş, sufinin eski ve yamalı elbiseler giymesi gerekmediğini, helal kazandıktan sonra isteyenin istediği gibi giyinebileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁴ Eserde Mâlik-i Dînâr hidayette yerleşik, vilayet mütevekkili, doğruluk önderi, yol gösteren rehber, muharrem-i esrar, makdem-i ebrar, salık-i tayyar şeklinde tasvir edilir ve Hasan-ı Basrî'nin dostu, ehlullah taifesinin büyüklerinden biri, kerametleriyle meşhur, riyazetleriyle mezkur olduğu ifade edilir:

Zikr-i Mâlik-i Dînâr رضى الله عنه¹⁵⁵ ol mütemekkin-i hidâyet ol mütevekkil-i vilâyet ol pîşuvâ-yı râstîn ol muḳtedâ-yı rāh-bîn ol muḥarrem-i esrār ol maḳdem-i ebrār ol sâlik-i tayyār

¹⁵⁴ Mehmet Demirci, "Mâlik b. Dînâr", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, C. 27, s. 505.

¹⁵⁵ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Mâlik-i Dînâr رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁵⁶ kim Hasan-ı Başrî'nün muşâhibi idi ehlu'llāh t̄āyifesinüñ aña biriydi. Kerāmetler ile meşhūr idi ve riyāzetile mezkūr idi. [46b-47a]

Mâlik-i Dînâr'ın hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Mâlik-i Dînâr'ın gemi yolculuğu ve Dînâr isminin verilmesi. 2. Mâlik-i Dînâr'ın tevbesine sebep olan hikâye. 3. Zengin ve güzel bir kızın Mâlik-i Dînâr'ın eşi olmak istemesi. 4. Bir duvarın gölgesinde uyuyan Mâlik-i Dînâr'a bir yılanın yel yapması. 5. Mâlik-i Dînâr'ın yaşlı biriyle münazara etmesi. 6. Mâlik-i Dînâr'ın hastalanması. 7. Mâlik-i Dînâr'ın genç müfsit komşusu. 8. Mâlik-i Dînâr'ın Yahudi komşusu. 9. Mâlik-i Dînâr'ın et yemek istemesi. 10. Mâlik-i Dînâr'ın hurma yemek istemesi. 11. Mısır'da yangın çıkması. 12. Mâlik-i Dînâr'ın bir hastanın ziyaretine gitmesi. 13. Mâlik-i Dînâr ve Ca'fer bin Süleymân'ın Mekke yolculuğu. 14. Mâlik-i Dînâr'ın geceleri uyumaması. 15. Bir gün Mâlik-i Dînâr'a hâlinin sorulması. 16. Mâlik-i Dînâr'ın nasihatleri ve sözleri. 17. Mâlik-i Dînâr'ın vefat etmesi ve bir azizin onu rüyasında görmesi.

4.5. Muhammed-i Vâsi¹⁵⁷

Asıl metinde ve tercümede yer alan beşinci veli Muhammed-i Vâsi'dir. Muhammed-i Vâsi (ö. 123-741) Basra'da doğmuş züht ve takvâsıyla tanınmıştır. Muhammed-i Vâsi tasavvufu huşu, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülük olarak tanımlayarak *Kur'an*'ın âriflerin bahçesi olduğunu söylemiştir. Onun bu tanımı tasavvufun ilk tanımlarından biri olması bakımından önemlidir.¹⁵⁸ Eserde Muhammed-i Vâsi zahitlerin makdemi, âbitlerin muazzamı, âlim ve âmil, ârif ve kâmil, kanaatkâr zengin olarak tasvir edilir ve kendi zamanında hakikat yolunda benzeri olmadığı, tâbiünden çok kişiye hizmet ettiği, önde gelen şeyhlere yetiştigi, şeriatta ve tarikatte çok hazzı olduğu, riyazette ise kuru ekmeği suda ıslatarak iftar ettiği ifade edilir:

Zikr-i Muhammed-i Vâsi رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁵⁹ ol maqdem-i zühhād ol mu'azzam-ı 'ubbād ol 'ālim ü 'āmil ol 'ārif ü kāmīl ol tüvān-ger-i kāmīl Muḥammed-i Vâsi رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁶⁰ kendü zamānında ḥaḳīḳat yolında nazīri yoğıdı. Tābi'inden çok kişiye ḥidmet itmişidi.

¹⁵⁶ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁵⁷ Muḥammed-i Vâsi'nin hâl tercümesinin sonu eksiktir.

¹⁵⁸ Cebecioğlu, a.g.a., s. 582.

¹⁵⁹ Raḥmetu'l-lāhu 'aleyhi:

¹⁶⁰ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Mütekkaddim meşâyihlere irişüp dururdu. Şerî'atda ve tarîkatda çok hazzı varıdı. Riyâzeta söyle idi kim kuru etmegi şuya ıslardı anı iftâr ider iderdi. [54a-54b]

Muhammed-i Vâsi'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Muhammed-i Vâsi'nin münacatı. 2. Muhammed-i Vâsi'nin açken dostlarıyla Hasan-ı Basrî'nin evine gitmesi. 3. Kendisinden öğüt isteyen birine öğüt vermesi.

4.6. Habîb-i 'Acemî

Asıl metinde ve tercümede yer alan altıncı veli Habîb-i 'Acemî'dir. Aslen İranlı'dır. Ancak ailesi ve hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Tasavvufa yönelmeden önce ticaretle ilgilenmiş ve tefecilik yapmıştır. Tasavvuf tarihi açısından asıl önemi, züht döneminden sonraki çağlarda oluşan tarikatların silsilelerinde Hasan-ı Basrî'den sonra gelmiş olması ve bu silsilelerde Dâvûd et-Tâî onun müridi olarak görülür.¹⁶¹ Gayret ve kıskanma kubbesinin velisi, vahdet perdesinin kalbi temizi, sıdk ve himmet sahibi, kuşkusuz ve yakînînin sahibi, ıssız ve kimsesiz yerlerin münzevisi, fakir-i ademî Habîb-i 'Acemî sıdk sahibi olup kapsamlı riyazetleri ve kerametleri vardı.¹⁶²

Habîb-i 'Acemî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Habîb'e 'Acemî isminin verilmesinin sebebi. 2. Habîb-i 'Acemî'nin her gün evden iş için ayrılıp ibadetle meşgul olması ve eşinin Habîb-i 'Acemî'den evin ihtiyaçlarını sorması. 3. Oğlunu kaybeden bir kadının Habîb-i 'Acemî'den oğlu için dua istemesi. 4. Bir zaman Basra şehrinde kuraklığın olması. 5. Hasan-ı Basrî'nin Habîb-i 'Acemî'yi ziyareti. 6. Hasan-ı Basrî'nin akşam namazı vaktinde Habîb-i 'Acemî'nin ardında namaz kılınmaması. 7. Yûsuf-ı Haccâc'ın adamlarının Hasan-ı Basrî'yi Habîb-i 'Acemî'nin ibadet yerinde aramaları. 8. Habîb-i 'Acemî'nin Dicle'yi yürüyerek geçmesi. 9. Ahmed-i Hanbel ve Şâfi'î otururken Habîb-i 'Acemî'nin gelmesi ve Ahmed-i Hanbel'in Habîb-i 'Acemî'ye bir soru sorması. 10. Habîb-i 'Acemî'nin karanlık evinde oturması. 11. Habîb-i 'Acemî'nin evinde bulunan otuz yıllık cariyesini tanımaması. 12. Habîb-i 'Acemî'nin ne zaman *Kur'an* okunsa ağlaması. 13. Darağacında asılan bir haraminin iyi bir şekilde rüyada görülmesi.

¹⁶¹ Erhan Yetik, "Habîb el-'Acemî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, C. 14, s. 370.

¹⁶² Tercümede Habîb-i 'Acemî'nin hâl tercümesinin başı eksiktir. Bu kısım Süleyman Uludağ'ın çevirisinden tamamlanmıştır. Bkz. Attâr, a.g.e., s. 88

4.7. Ebû Hâzim-i Medenî

Asıl metinde ve tercümede yer alan yedinci veli Ebû Hâzim-i Medenî'dir. Uzun bir hayatı olmuştur ve tabîinin büyüklerindendir. Sahabeden, Enes bin Mâlik ve Ebû Hûreyre gibi birçok kişiyle görüşmüştür.¹⁶³ Eserde Ebû Hâzim-i Medenî ihlaslı ve takva sahibi, örnek alınıp örnek alan, evvelkilerin şemi, sadıkların sabahı, o zengin olan fakir, mücahede ve müşahedede eşi ve benzeri yoktu ve birçok şeyhin önderiydi ifade edilir:

Zikr-i Ebû Hâzim-i Medenî رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ¹⁶⁴ ol muhlîş [ü] müttakî ol muḳtedā-yı muḳtedî ol şem'-i sâbıkan ol şubḥ-ı (şā)dıḳān ol faḳîr [ü] ḡanî Ebû Hâzim-i Medenî رَضِيَ اللهُ عَنْهُ¹⁶⁵ ki mücāhede vü müşāhedede bedeli yogıdı ve riyāzet içinde mānendi yogıdı. Nice meşāyihün pīşuvāsıydı. [60b-61a]

Ebû Hâzim-i Medenî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Hişâm bin Abdülmelik'in Ebû Hâzim-i Medenî'ye bir soru sorması. 2. Bir ulu şeyhin Ebû Hâzim-i Medenî'yi ziyareti.

4.8. 'Utbetü'l-Gulâm

Asıl metinde ve tercümede yer alan sekizinci veli 'Utbetü'l-Gulâm'dır. 'Utbetü'l-Gulâm (ö. ?) zahit bir kişidir.¹⁶⁶ Eserde 'Utbetü'l-Gulâm cemâlin bağı yanığı, visalin kaybolmuşu, vefa denizi, sefa kaynağı, halkın hocası, gönül ehlinin makbulü, bütün dillerde övülmüş ve Hasan-ı Basrî'nin talebesi şeklinde tasvir edilmiştir:

Zikr-i 'Utbetü'l-Gulâm ol sūhte-i cemāl ol güm-şude-i vişāl ol baḥr-i vefā ol kân-ı şafā ol ḥ'āce-i enām 'Utbetü'l-Gulâm رَضِيَ اللهُ عَنْهُ¹⁶⁷ gönüller ehlinün maḳbūl iyidi ve cemī' dillerde memdūḥ idi Ḥasan-ı Baṣrī'nün şākirdiyidi. [62a-62b]

'Utbetü'l-Gulâm'ın hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. 'Utbetü'l-Gulâm ve Hasan-ı Basrî'nin su üstünde yürümeleri. 2. 'Utbetü'l-Gulâm'ın tevbesinin sebebi. 3. 'Utbetü'l-Gulâm'ın terlemesi. 4. Abdülvâhid-i Zübde'ye bir soru sorulması.

¹⁶³ Uludağ, a.g.e., s. 94.

¹⁶⁴ Raḥmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

¹⁶⁵ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁶⁶ Betül İzmirli, "en-Nedîm'in [İbnü'n-Nedîm] el-Fihrist Adlı Eserinde Sûfilere ve Tasavvufa Yaklaşımı", *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/2(2019), s. 1201.

¹⁶⁷ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

5. ‘Utbetü’l-Gulâm’ın az yemek yemesi ve az su içmesi. 6. ‘Utbetü’l-Gulâm’ın münacatı. 7. Halkın ‘Utbetü’l-Gulâm’ın hâlini sorması. 8. ‘Utbetü’l-Gulâm’ın vefatı.

4.9. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye

Asıl metinde ve tercümede yer alan dokuzuncu veliye Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’dir. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye 95 / 714 veya 99 / 718 tarihinde Basra’da doğmuş ve fakir bir ailenin dördüncü kızı olduğu için Râbi‘a ismi verilmiştir. Tasavvuf kaynaklarında “nâsikât, sâlihât, mütezehhidât” olarak bilinen kadın sufiler arasında en meşhuru Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’dir ve Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin dünyevî olan her şeyi bırakıp tasavvufa yönelmesi ilk zahit sufilerde yaygın olan ortak bir hâldir. Râbi‘a’nın züht anlayışını ilahi aşk düşüncesiyle tamamlaması Râbi‘a’yı diğer sufilerden ayıran hususdur. Tasavvufa dönüşüm sürecinde Râbi‘a’nın züht hareketinin önemli bir yeri bulunmaktadır ve Râbi‘a’nın öncülüğünde gelişen tasavvufî çizgide korku, kaygı ve hüzn yerine sevgi, ümit ve iyimserliğe ağırlık verildiği görülür. Mutasavvıf yazarlar, sadece muhabbet ve aşk konusunda değil; tövbe, zühd, hüzn, rıza, tevazu gibi tasavvuf terimlerinin açıklanmasında da Râbi‘a’nın sözlerine müracaat etmişlerdir. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye, (180-796) veya (185-801) tarihinde Basra’da vefat etmiş ve burada defnedilmiştir.¹⁶⁸ Metinde Râbi‘atü’l-‘Adeviyye özel bir mahremiyet perdesi altında saklı, ihlas örtüsüyle gizli, iştîyak aşkıyla yanan, yanmanın yakınlığına müptela, erenler tarafından makbul gören, ikinci Meryem-i Safiyye şeklinde tasvir edilmiştir:

*Zikr-i Râbi‘atü’l-‘Adeviyye عَلَيْهِ السَّلَامُ¹⁶⁹ ol muḥazzire-i ḥaz̤er-i ḥāṣṣ ol mestûre-i setr-i iḥlās
ol suḥte-i ‘aşk-ı iştîyāk ol şifte-i kurb-ı ihtirāk ol ṣāniye-i Meryem-i Şafiyye makbûl -i ricāl
Râbi‘atü’l-‘Adeviyye رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا¹⁷⁰. [64a]*

Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin babasının rüyası. 2. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin annesi ve babasının vefatından sonra köle olarak satılması. 3. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin bir namahremden kaçması ve duası. 4. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin azat edilmesi. 5. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin hac yolculuğu. 6. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin Allah’ın cemalini

¹⁶⁸ Hülya Küçük - Semih Ceyhan, “Râbia el-Adeviyye”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C. 34, s. 380-381.

¹⁶⁹ ‘Aleyhâ’r-rahmetü: Rahmet ona olsun.

¹⁷⁰ Raḍıya’llāhu ‘anhā: Allah ondan razı olsun.

görmek istemesi. 7. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin hacca giderken çölde Kâbe’nin kendisine gelmesi. 8. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye ve İbrâhim Edhem’in Kâbe yolculuğu. 9. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin Kâbe yolculuğu ve Râbi‘a’nın Allah’ı istemesi. 10. İki şeyhin Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’yi ziyareti. 11. Bir gece Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin evine hırsız girmesi. 12. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin Allah’dan başkasından bir şey talep etmemesi. 13. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin dağ gezintisi. 14. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin Hasan-ı Basrî’nin evinin altından geçerken üstüne su gelmesi. 15. Hasan-ı Basrî’nin Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’yi namaz kılarken görmesi ve birlikte namaz kılmaları. 16. Bir gece Hasan-ı Basrî’nin Râbi‘atü’l-‘Adeviyye ile sohbet etmesi. 17. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin parmaklarının mum gibi yanması. 18. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin Hasan-ı Basrî’ye üç nesne göndermesi. 19. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin nikâh hakkındaki düşüncesi. 20. Hasan-ı Basrî’nin Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin gönlüne ilham olan ilimden bahsetmesini istemesi. 21. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye bir soru sorulması. 22. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye neden evlenmediğinin sorulması ve Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin o kişilere üç soru sorması. 23. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye nerden gelip nereye gittiği hakkında sorular sorulması. 24. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye sorular sorulması. 25. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye muhabbet hakkında soru sorulması. 26. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin ağlaması. 27. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye kulun ne zaman razı olduğu hakkında soru sorulması. 28. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye günahkâr bir kimsenin tevbesinin kabul edilip edilmemesinin sorulması. 29. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye ve Sâlih-i Merrî. 30. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin gussalı birine nasihati. 31. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin başına bez bağlayan bir kişiyle sohbet etmesi. 32. Râbi‘a’nın bir kişiye dört akçe vererek kilim almasını istemesi. 33. Râbi‘a’nın halvetinde teveccüh etmesi. 34. Râbi‘a’nın bıçak kullanmamasının sebebi. 35. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin nefsinin feryadı. 36. Râbi‘a’nın inlemesi. 37. Râbi‘a’ya Allah’a neden inandığının sorulması. 38. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin Allah’dan başkasından bir nesne talep etmemesi. 39. Bir cemaatin Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’yi imtihan etmesi. 40. Râbi‘a’nın hasta olması. 41. Abdü’lvâhid Âmir ve Süfyân-ı Sevrî’nin Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’ye hasta ziyareti. 42. Mâlik-i Dînâr’ın bir gün Râbi‘a’yı ziyareti. 43. Hasan-ı Basrî, Mâlik-i Dînâr, ve Şakîk-i Belhî’nin Râbi‘a’yı ziyareti. 44. Basra büyüklerinden birinin Râbi‘a’yı hasta ziyareti. 45. Râbi‘a’nın iftar için ateşsiz et pişirmesi. 46. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye ve Süfyân-ı Sevrî’nin sabaha kadar namaz kılması.

47. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin münacatı. 48. Râbi‘atü’l-‘Adeviyye’nin vefatından sonra düşde görülmesi.

4.10. Fudayl-ı ‘İyâz

Asıl metinde ve tercümede yer alan onuncu veli Fudayl-ı ‘İyâz’dır. Fudayl-ı ‘İyâz 107 / 725’te doğdu. Temîm kabilesinin Yerbû boyundandır.¹⁷¹ İslam ilim tarihinin önemli isimlerinden ve tâbiînden sonraki ilk tabakada yer alan öncü sufilerden biri Fudayl-ı ‘İyâz’dır. Soyu Arap olan Fudayl’ın ömrü Horasan, Kufe ve Mekke olmak üzere üç bölgede geçmiştir. Fudayl-ı ‘İyâz ilim ve amel bütünlüğünü savunmuştur. Amele sgötmeyen ilmi faydasız ve fuzulî gördüğü gibi ameli de imanın bir parçası görmüş, amelsiz imanı kabul etmemiştir. Manevî hayatını hep ilmin önderliğinde tanzim etmiştir.¹⁷² Metinde Fudayl-ı ‘İyâz tevbe edenlerin önderi, ihsan ve kerem güneşi, irfan ve vera denizi, iki âlemden yüz çeviren, vaktin kutbu, meşayihin büyüklerinden, tarikatın ayyarı, zamanının vahidi, kendi asrının kabul göreni, insanların mercii, kerem ve ihsan menbaı, vera ve riyazetinde şanı yüce şeklinde tasvir edilir:

Zikr-i Fudayl-ı ‘İyâz ol muḳaddem-i tābibān ol āfitāb-ı kerem [ü] iḥsān ol deryā-yı vera ‘ ve ‘irfān kevnıyyetden iden i‘rāz kuṭb-ı vakt-i Fudayl-ı ‘Ayyāz رَافِعُ اللَّهِ عَلَيْهِ 173 meşāyihūñ kibāriyidi ve tarīkatuñ ‘ayyāriyidi zamānınuñ vahīdiyidi ve kendü ‘aşrınıñ maḳbūl iyidi ḥalāyikuñ merci‘iyidi ve kerem [ü] iḥsān menba‘iyidi vera ‘ [u] riyāzetinde ref‘u‘ş-şāndı.
[81a-81b]

Fudayl-ı ‘İyâz’ın hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Fudayl-ı ‘İyâz ve arkadaşlarının eşkıyalık yapmaları. 2. Fudayl-ı ‘İyâz’ın namaz kılıp oruç tutması ve eşkıyalık yapması. 3. Fudayl-ı ‘İyâz’ın âşık olması ve tövbesi. 4. Fudayl-ı ‘İyâz’ın kötülük yaptığı kişilerden helallik istemesi ve bir Yahudi’nin hakkını helal etmemesi. 5. Fudayl-ı ‘İyâz’ın yaptığı kötülükler için sultandan ceza istemesi ve sonrasında hac yolculuğu. 6. Fudayl-ı ‘İyâz’ın Mekke’de vaaz vermesi. 7. Bir gece Hârûn Reşîd’in Fudayl-ı ‘İyâz’ı ziyareti. 8. Fudayl-ı ‘İyâz’ın Hârûn Reşîd’e öğütler vermesi. 9. Fudayl-ı ‘İyâz’ın oğluna olan sevgisi. 10. Fudayl-ı ‘İyâz’ın Arafat’tan halkı seyretmesi. 11. Fudayl-ı ‘İyâz’a dinin ne olduğu hakkında soru sorulması. 12. Ahmed-i Hanbel’in

¹⁷¹ Osman Türer, “Fudayl b. İyâz”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, C. 13, s. 208.

¹⁷² Eyyup Akdağ, “Öncü Sufilerden Fudayl b. ‘İyâd’ın (öl. 187/802) İlmi Şahsiyeti”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/24(2020), s. 160.

¹⁷³ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

Fudayl-ı ‘İyâz’dan işittiği öğüt. 13. Bîşr-i Hâfî’nin Fudayl-ı ‘İyâz’a züht ve rıza hakkında soru sorması. 14. Bir gece Süfyân-ı Sevrî’nin Fudayl-ı ‘İyâz’ı ziyareti. 15. Fudayl-ı ‘İyâz’ın Abdu’llâh’ı Mübârek’i görmesi. 16. Bir kişinin Fudayl-ı ‘İyâz’ı ziyareti. 17. Fudayl-ı ‘İyâz’a tevazu hakkında soru sorulması. 18. Fudayl-ı ‘İyâz’ın öğütleri. 19. Fudayl-ı ‘İyâz’ın oğluna öğüdü. 20. Bir gün Fudayl-ı ‘İyâz’ın rahatsızlanması. 21. Fudayl-ı ‘İyâz’ın münacatı. 22. Fudayl-ı ‘İyâz’ın oğlunun vefatı. 23. Fudayl-ı ‘İyâz’ın kızları için vasiyeti. 23. Fudayl-ı ‘İyâz’ın vefatı.

4.11. İbrâhim Edhem

Asıl metinde ve tercümede yer alan on birinci veli İbrâhim Edhem’dir. Horasan’ın Belh şehrinde doğan İbrâhim Edhem’in zahit, sufi ve muhaddisbir kişiliği vardır.¹⁷⁴ İbrâhim Edhem, zengin ve itibarlı bir ailenin oğlu iken genç yaşta züht hayatını benimsemiş, sahip olduğu bütün imkânları Horasan’da bırakarak yollara düşmüştür. Tasavvufî terimleri henüz oluşmadığı bir dönemde yaşamış olsa da tasavvufun temel terimleri onun zamanında şekillenmeye başlamış ve yaygın olarak kullanılmıştır.¹⁷⁵ Onun tasavvufî görüşleri arasında takva, vera, fakr, mücadele ve şükürün temeli; dünyadan uzaklaşma, helal lokma peşinde koşma, mala mülke değer vermeme ve yaptığı ibadetlere güvenmeyerek havf ve reca arasında olması yer alır.¹⁷⁶ İbrâhim Edhem aynı zamanda İslâmî ve Türk edebiyatında menkıbe ve kerametleri ile kendisinden bahsettirmiş, İslam kültürünün önemli unsurları arasında yer alan tarihî ve edebî bir şahsiyet olmuştur.¹⁷⁷ Metinde ise İbrâhim Edhem din ve dünya sultanı, Kaf Simurgu, uzlet âleminin köşesi, devlet sarayının hazinesi, en büyük iklimin padişahı, lütuf ve keremle yetişen şekilde tasvir edilir:

Zikru İbrâhim Edhem رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ¹⁷⁸ ol sulţân-ı dünyâ vü dîn ol Sîmurğ-ı Kâf-ı yakîn ol künc-i ‘âlem-i ‘uzlet ol gencîne-i serây-ı devlet ol şâh-ı iklîm-i a‘zam ol perverde-i lutf u kerem İbrâhim Edhem رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁷⁹. [96a]

¹⁷⁴ Halime Gül, *İbrahim Bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 15.

¹⁷⁵ Gül, a.g.tz., s. 79.

¹⁷⁶ Gül, a.g.tz., s. 80.

¹⁷⁷ Gül, a.g.tz., s. 81.

¹⁷⁸ Rahmetu’llâhu ‘aleyhi: Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

¹⁷⁹ Radıya’llâhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

İbrâhim Edhem'in hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Bir gece bir kişinin İbrâhim Edhem'in sarayının tavanında devesini araması. 2. Heybetli birinin İbrâhim Edhem'in sarayına gelmesi. 3. İbrâhim Edhem'in av sırasında ses işitmesi ve tövbesi. 4. İbrâhim Edhem'in Merv şehrindeki kerameti. 5. İbrâhim Edhem'in Nişabur'da bir mağarada dokuz yıl uzlete çekilmesi. 6. Soğuk bir gece mağarada İbrâhim Edhem'in ejderhayı kürk sanması. 7. Şeyh Ebû Saîd'in İbrâhim Edhem'in mağarasını ziyareti. 8. İbrâhim Edhem'in hac yolculuğu ve Hz. Dâvûd'un İbrâhim Edhem'e ism-i â'zamı öğretmesi. 9. İbrâhim Edhem'in Zâtü'l-ırk'da can vermiş yetmiş kişiyi görmesi. 10. İbrâhim Edhem'in Mekke'de kendisini başka biri olarak göstermesi. 11. İbrâhim Edhem'in onu aramaya Mekke'ye gelen oğlunu görmesi. 12. İbrâhim Edhem'in oğluyla görüşmesi. 13. İbrâhim Edhem'in Allah'ın muhabbeti için yaptığı dua. 14. İbrâhim Edhem'in bir gün Kâbe'de ismet için ettiği dua. 15. İbrâhim Edhem'in on beş yıl mihnet ve mücahede çekmesi. 16. İbrâhim Edhem'e neden tahtını terk ettiğinin sorulması. 17. İbrâhim Edhem'e neden Horasan'dan kaçtığı, evlenmediğinin sorulması. 18. Bir dervişin İbrâhim Edhem'e oğlu, kızı olup olmadığını sorması. 19. Bir gün İbrâhim Edhem'in inleyen bir derviş görmesi. 20. Bir kişinin İbrâhim Edhem'e bin akçe getirmesi. 21. İbrâhim Edhem'in gittiği bir yerde tanınmamasının nefesine ağır gelmesi. 22. İbrâhim Edhem'in dervişlik talep etmesi. 23. Bir kişinin İbrâhim Edhem'e on bin akçe getirmesi. 24. İbrâhim Edhem'e feyz hâlinin gelmesi. 25. İbrâhim Edhem'in saadetli olmak için verdiği üç öğüt. 26. Bir gün yolda İbrâhim Edhem'in üstüne yazı yazılmış bir taş görmesi. 27. İbrâhim Edhem'in kitap, amel ve devlet kapısı hakkında verdiği öğütler. 28. İbrâhim Edhem'in bir gün bir kişiye evliyadan olmayı ister misin, diye soru sorması. 29. İbrâhim Edhem'in vecd sahibi bir genci ziyaret etmesi. 30. İbrâhim Edhem'in Süfyân-ı Sevrî'ye öğüdü. 31. Şakîk-i Belhî'nin İbrâhim Edhem'e neden halktan kaçtığını sorması. 32. İbrâhim Edhem'in hiç uyumaması ve sürekli ibadet etmesi. 33. Bir gece İbrâhim Edhem'in iftar edecek bir nesne bulamaması. 34. İbrâhim Edhem'in üç kişiyle yoldaş olması. 35. İbrâhim Edhem'in yolculukta azığının tükenmesi üzerine kırk gün balçık yemesi. 36. Süheyl İbrâhim'in İbrâhim Edhem ile yaptığı yolculukta hastalanması. 37. İbrâhim Edhem'in hacca gittiğinde su içmemesi. 38. İbrâhim Edhem ve yârenleri. 39. İbrâhim Edhem'in kendisiyle arkadaşlık yapmak isteyenlere üç şart koşması. 40. Bir kişinin İbrâhim Edhem ile sohbetinden sonra kendi ayıp ve kusurlarını İbrâhim Edhem'den sorması. 41. Evine eli boş dönen bir babanın

İbrâhim Edhem'in hâlini kıskanması. 42. Mu'tasım'ın İbrâhim Edhem'e sanatının ne olduğunu sorması. 43. Bir kişinin İbrâhim Edhem'e bahil demesi. 44. Bir gün İbrâhim Edhem'in berber dükkanına gitmesi. 45. İbrâhim Edhem'in nefsinin ferah bulduğu başından geçen üç olay. 46. İbrâhim Edhem'in tevekkül esnasında iftar için yiyecek bulamaması. 47. İbrâhim Edhem'in hiç bağdaş kurarak oturmaması. 48. İbrâhim Edhem'e kimin kulu olduğu hakkında soru sorulması. 49. İbrâhim Edhem'e zamanını nasıl geçirdiğinin sorulması. 50. İbrâhim Edhem'in cemaat şeyhleriyle sohbet etmek istemesi. 51. İbrâhim Edhem'e gönüllerin neden Hak'tan mahçup olduklarının sorulması. 52. Bir kişinin İbrâhim Edhem'den nasihat ve vasiyet etmesini istemesi. 53. İbrâhim Edhem'in tavaf yapan bir kişiye salihler derecesine ermesi için altı öğüdü. 54. Kendisine zulmetmiş bir kişinin İbrâhim Edhem'den nasihat istemesi ve İbrâhim Edhem'in altı öğüdü. 55. İbrâhim Edhem'e neden duaların kabul olmadığının sorulması. 56. İbrâhim Edhem'e çok aç birisinin ne yapması gerektiğinin sorulması. 57. İbrâhim Edhem'in yârenlerinin etin pahalılığı karşısında ne yapmaları gerektiğini sormaları. 58. İbrâhim Edhem'in bir davete çağırılması. 59. İbrâhim Edhem'in hamama gitmesi. 60. Çölde üç gündür aç ve oruçlu olan İbrâhim Edhem'e şeytanın sorular sorması. 61. Aç olan İbrâhim Edhem'in başak toplaması. 62. İbrâhim Edhem'in bağ bekçiliği yapması. 63. İbrâhim Edhem'in bir gece Cebrail'i rüyasında görmesi. 64. Bir gece İbrâhim Edhem'in Beyte'l-mukaddes'te saklanması. 65. İbrâhim Edhem'in çölde giderken bir askerle karşılaşması. 66. İbrâhim Edhem'in sarhoş biriyle karşılaşması. 67. Muhammed-i Sûrî'nin bir gün İbrâhim Edhem ile nar ağacının altında namaz kılması. 68. İbrâhim Edhem'in tarîkat erenlerinden biriyle dağ üzerinde oturması. 69. İbrâhim Edhem ve Recâ'nın gemi yolculuğu. 70. İbrâhim Edhem'in gemi yolculuğu esnasında rüzgâr çıkması. 71. İbrâhim Edhem'in parasız gemi yolculuğuna çıkması. 72. İbrâhim Edhem'in Dicle kenarında hırkasını dikerken iğnesinin Dicle'ye düşmesi. 73. İbrâhim Edhem'in su kuyusundan gümüş, altın ve inci çıkarması. 74. Bir cemaatin İbrâhim Edhem ile hacca gitmesi. 75. İbrâhim Edhem'in bir derviş cemaatiyle yolculuğu. 76. İbrâhim Edhem'in ortalıktan kayboluşu. 77. İbrâhim Edhem'in vefatı.

4.12. Bişr-i Hâfî

Asıl metinde ve tercümede yer alan on ikinci veli Bişr-i Hâfî'dir. Bişr-i Hâfî 150 / 767 veya 152 / 769 tarihinde Merv'de doğmuştur ve Merv'in önde gelen ailelerinden

birine mensuptur. İlk dinî bilgilerini aldıktan sonra hadis ilmine yöneldi ve bu alanda dönemin sayılı muhaddislerinden biri oldu. Onun tasavvufî düşüncesinde takva, vera ve nefse muhalefet konuları ayrı bir yer tutar. Rıza, tevekkül ve teslimiyet gibi dinî kavramlara tasavvufî yorum ve açıklamalar getiren ilk sufilerden biri olmuş zühdün ancak hırs ve tamahtan arındırılmış bir gönülde barınabileceğini ifade etmiştir.¹⁸⁰ Eserde Bişr-i Hâfî mücahede meydanının savaşçısı, müşahede köşkünün mücahiri, hidayet işyerinin işleyeni, iyilik bargâhının kâmil kişisi, safî memleketlerin sahibi, sufi, mücahede ve müşahedede şanı yüce, bütün tarikat ehli içerisinde parmakla gösterilen kişi, tasavvufta Fudayl'ın sohbet arkadaşı şeklinde tasvir edilir:

Zikru Bişr-i Hâfî رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ¹⁸¹ ol mübâriz-i meydân-ı mücâhede ol mücâhir-i eyvân-ı müşâhede ol 'âmil-i kâr-gâh-ı hidâyet ol kâmil-i bâr-gâh-ı 'inâyet ol mâlik-i memâlik-i şâfi mâlik-i tarîk Bişr-i Hâfî رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ¹⁸² mücâhede içinde 'azîmü's-şândı ve müşâhede içinde refî'ü'l-hâldi ve cemî'-i tarîkat ehlinde müşârû'n-ileyh idi ve hakîkat ehlinde müşâhib-i Fudaylidi. [123b]

Bişr-i Hâfî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Bişr-i Hâfî'nin tevbe etme sebebi. 2. Ahmed-i Hanbel'in sürekli Bişr-i Hâfî'yi ziyaret etmesi. 3. Bişr-i Hâfî'nin bir saraya gitmesi. 4. Bilâl-i Havâs'ın Hızır'a Bişr-i Hâfî'yi sorması. 5. Abdu'llâh bin Celâl'in Bişr-i Hâfî hakkındaki düşüncesi. 6. Bişr-i Hâfî'nin hadis rivayet etmemesinin sebebi. 7. Bişr-i Hâfî'ye haram ve helalin birbirine karıştığı Bağdat'ta ne yediğinin sorulması. 8. Bişr-i Hâfî'nin kırk yıl canının kebab istemesi. 9. Bişr-i Hâfî'nin sultanların yaptırdığı çeşmeden su içmemesi. 10. Bişr-i Hâfî'nin soğuk havada kıyafetlerini çıkarması. 11. Bişr-i Hâfî'ye bulunduğu mertebeye nasıl ulaştığının ve neden sultanlardan korkmadığının sorulması. 12. Bişr-i Hâfî ve Ma'rûf. 13. Bir cemaatin Bişr-i Hâfî'nin ziyaretine gitmesi. 14. Bişr-i Hâfî ve Ali Cürçânî. 15. Bişr-i Hâfî'nin kendisiyle hacca gitmek isteyenlere üç şart koşması. 16. Bişr-i Hâfî'nin evine gittiğinde Hızır'ı görmesi. 17. Bir gün bir kişinin hacca gitmek istemesini Bişr-i Hâfî'ye danışması. 18. Bişr-i Hâfî'nin bir mezarlıktan geçmesi. 19. Bişr-i Hâfî'nin bir gün rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmesi. 20. Bişr-i Hâfî'nin bir gece rüyasında Hz. Ali'yi görmesi. 21. Bişr-i Hâfî'nin ashabına verdiği nasihatler. 22. Bişr-i Hâfî'nin

¹⁸⁰ Mustafa Kara, "Bişr el-Hâfî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 6, s. 221-222.

¹⁸¹ Raḥmetu'llâhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

¹⁸² Raḍıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

gömleğini fakirlikten şikayet eden birisine vermesi. 23. Bişr-i Hâfî'nin vefatı. 24. Bişr-i Hâfî'nin vefatından sonra düşte görülmesi. 24. Bişr-i Hâfî'nin kız kardeşinin Ahmed-i Hanbel'e bir soru sorması.

4.13. Zi'n-nûn-ı Mısırî

Asıl metinde ve tercümede yer alan on üçüncü veli Zi'n-nûn-ı Mısırî'dir. Zi'n-nûn-ı Mısırî, 155 / 772 yılında Mısır'ın İhmim (Ahmim) şehrinde doğmuş ve Nube asıllı olduğu söylenir. Sevbân onun asıl adıdır.¹⁸³ Erken dönemin kurucu isimlerinden biri olarak Zi'n-nûn-ı Mısırî'yi diğer erken dönem mutasavvıflarından ayıran husus Zi'n-nûn'un tasavvuf anlayışının merkezinde marifet düşüncesinin yer almasıdır. Diğer erken dönem mutasavvıflarında hâkim olan züht ve amel düşüncesine ek olarak Zi'n-nûn'da marifet fikri temel kavramlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle Zi'n-nûn'un düşüncesinde amelle birlikte meselelerin tefekkür ve düşünce boyutuna yönelen bir yaklaşım gözlemlenilmektedir.¹⁸⁴ Zi'n-nûn 245 / 859 veya 248 / 862'de Mısır'ın Cize şehrinde vefat etmiştir.¹⁸⁵ Eserde Zi'n-nûn-ı Mısırî melamet ehlinin önderi, kıyamet ehlinin mumu, tecrit ve ihlasın delili, tevhid ve marifet sultanı, fakrla iftiharın delili, vaktin kutbu, tarikatın gizlilerinden, bela ve melamet yolunun saliklerinden, tevhidin sırlarına dair ince fikirleri ve hakikat yolunda kâmil gidişleri olan, riyazet ve keramette benzeri olmayan şekilde tasvir edilir:

Zıkr-i Zi'n-nûn-ı Mısırî ol pîşuvâ-yı ehl-i melâmet ol şem'-i cem'-i ehl-i kıyâmet ol bürhân-ı mevhîbet ve tecrîd ol sulţân-ı ma'rîfet ve tevhîd ol hücceti'l-fakru fahri kûtb-ı vaqt Zi'n-nûn-ı Mısırî رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ¹⁸⁶ tarîkatuñ şaklularından idi ve belâ vü melâmet yolunuñ sâliklerinden idi ve tevhîd esrârında daîkîk nazarları varıdı ve haqîkat yolunda kâmil revîşleri varıdı ve riyâzât ve kerâmet içinde bî-naẓîr ü bî-hemtâyıdı. [132b]

Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin tövbe etmesinin sebebi. 2. Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin bir köşkte bir cariye görmesi. 3. Zi'n-nûn isminin verilmesi. 4. Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin kız kardeşi. 5. Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin bir gün Şam dağlarında bir kavim görmesi. 6. Bir gün Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin

¹⁸³ Necdet Tosun, "Zünnûn el-Mısırî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 44, s. 575.

¹⁸⁴ Büşra Canbaz, *Zünnûn el-Mısırî'nin (ö. 245/859) Tasavvuf Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 76.

¹⁸⁵ Tosun, a.g.m., s. 575.

¹⁸⁶ Rağıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

ağlaması. 7. Bir çocuğun Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin katına gelmesi. 8. Zi'n-nûn-ı Mısrî ve bir şehzade. 9. Bir gün Ca'fer-i A'ver'in Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin sohbetine gelmesi. 10. Bir gün borcu olan bir kişinin Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin katına gelmesi. 11. Sufileri reddeden bir genç. 12. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin nefsinin on yıldır sirkeli bir aş istemesi. 13. Mısır halkının Zi'n-nûn-ı Mısrî'yi zındıklıkla suçlaması. 14. Ahmed-i Selimî'nin Zi'n-nûn-ı Mısrî'yi ziyareti. 15. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin bir müridi. 16. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin Mekke'de zayıf ve benzi sararmış bir Arap görmesi. 17. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin bir kadına muhabbet hakkında soru sorması. 18. Bir kişinin muhabbetiyle meşhur bir kardeşi ziyareti. 19. Bir gün Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin hasta olması. 20. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin dostlarından bazısına bir mektup yazması. 21. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin sahrada kuşlara yem saçan bir Mecusi görmesi. 22. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin vefat etmiş fakir dostunu düştü görmesi. 23. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin yemek yeme alışkanlığı. 24. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin münacatı. 25. Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin nasihatleri ve ashabının soruları.

4.14. Bâyezîd-i Bistâmî

Asıl metinde ve tercümede yer alan on dördüncü veli Bâyezîd-i Bistâmî'dir.¹⁸⁷ İran'ın Horasan eyaletinde bulunan Bistam kasabasında doğmuş¹⁸⁸ ve Hicri üçüncü yüzyılda yaşamış, döneminin önde gelen mutasavvıflarından biridir. Bâyezîd-i Bistâmî, Melametî unsurlara sahip bir sufidir ve onun tasavvufî anlayışında fakr ve tevazu önemli yer tutar. Bâyezîd-i Bistâmî'nin nakledilen sözlerinin birçoğunda öne çıkan ana düşünce nefis tezkiyesi ve terbiyesi, riyazet ve mücahededir. Onun yaşadığı zamanda fena, tevhit, marifet tasavvufun derin mevzuları hakkında söz söylemiş ender kişilerdendir.¹⁸⁹ İrfan sahiplerinin sultanı, hakikatin ardında gidenlerin burhanı, ilahi halife, sonsuzluk sütunu, mahrumiyet aleminde pişen, vaktin şeyhi Ebû Yezîd Bistâmî şeyhlerin en ulusu, evliyanın en büyüğü, Allah'ın delili, halife bi'l-Hak, alemin kutbu ve dörtlerin mercii olup pek çok riyazet ve keramet vardı.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümesinin başı ve sonu eksiktir.

¹⁸⁸ Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 5, s. 238.

¹⁸⁹ Hasan Basri Demir, *Bâyezîd-i Bistâmî ve Tasavvuf Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2020, s. 92-93.

¹⁹⁰ Bu kısım Süleyman Uludağ'ın çevirisinden tamamlanmıştır. Bkz. a.g.e., s. 171.

Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Bâyezîd-i Bistâmî'nin ulu bir piri ziyareti. 2. Bâyezîd-i Bistâmî'nin on iki yıl süren hac yolculuğu. 3. Bâyezîd-i Bistâmî'nin Mekke'den Hemedan yolculuğu ve bir karınca. 4. Bâyezîd-i Bistâmî'nin on iki yıl nefsinin demircisi olması. 5. Bâyezîd-i Bistâmî'nin mescit kapısında bir saat ağlaması. 6. Bâyezîd-i Bistâmî'nin Hicaz seferi. 7. Bâyezîd-i Bistâmî'nin yedi kere Bistam şehrinden kovulması. 8. Bir gece Bâyezîd-i Bistâmî'nin zikir yapmak için dama çıkması. 9. 'Îsâ Bestâmî'nin on üç yıl Bâyezîd-i Bistâmî'nin hizmetinde bulunması. 10. Bâyezîd-i Bistâmî ve Şeyh Sehligî. 11. Bâyezîd-i Bistâmî'nin elinde bir kızıl elma tutması. 12. Bâyezîd-i Bistâmî'nin kendisinin asrın ulu şeyhi ve piri olarak düşünmesi. 13. Bâyezîd-i Bistâmî'nin kırk yıl mescitte uzlete çekilmesi. 14. Ebû Mûsâ'nın Bâyezîd-i Bistâmî'ye sorduğu bir soru. 15. Bâyezîd-i Bistâmî'nin ulaştığı mertebe sonucu ne düşünürse hemen önünde hazır olması. 16. Ebû Tûrâb-ı Nahşebî'nin bir müridi ve Bâyezîd-i Bistâmî. 17. Yahyâ-yı Ma'âz'ın Bâyezîd-i Bistâmî'ye mektup yazması. 18. Yahyâ-yı Ma'âz'ın Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyareti. 19. Ahmed-i Harb'ın Bâyezîd-i Bistâmî'ye bir hasır göndermesi. 20. Zî'n-nûn-ı Mısrî'nin Bâyezîd-i Bistâmî'ye bir seccade göndermesi. 21. Bir yiğidin kopuzla Bâyezîd-i Bistâmî'nin başına vurması. 22. Bâyezîd-i Bistâmî'nin cemaatle daracık bir sokaktan geçerken bir köpeğin karşıdan gelmesi. 23. Bâyezîd-i Bistâmî'nin yolda giderken bir köpeğin yanına gelmesi. 24. Bâyezîd-i Bistâmî ve ulu bir zahit. 25. Şakîk-i Belhî'nin bir müridi ve Bâyezîd-i Bistâmî. 26. Ahmed-i Hodraviyye'nin bin müridi ile Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyareti. 27. Bir gece Bâyezîd-i Bistâmî'nin bir rüya görmesi. 28. Bir gece Bâyezîd-i Bistâmî'nin ibadetin lezzetini bulamaması. 29. Bâyezîd-i Bistâmî'nin Mecusi bir komşusu. 30. Bâyezîd-i Bistâmî ve bir Mecusi. 31. Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin bir mescitte oturması. 32. Bâyezîd-i Bistâmî'nin Hz. Hızır görülmesi. 33. Bir cemaatin kıtlık ve kuraklık için Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanına gelmesi. 34. Bâyezîd-i Bistâmî ve bir mürit. 35. Bir şeyh ve bir danışment. 36. Bir münkirin Bâyezîd-i Bistâmî'yi imtihan etmeye gelmesi. 37. Bâyezîd-i Bistâmî ve bir *Kur'an* okuyucu. 38. Şeyh Mahcûrânî'nin Bâyezîd-i Bistâmî'yi imtihan etmeye gelmesi. 39. Bâyezîd-i Bistâmî'ye pirinin kim olduğunun sorulması. 40. Şakîk-i Belhî ve Tûrâb-ı Nahşebî'nin Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyaret etmesi. 41. Bâyezîd-i Bistâmî'nin bir ihtiyardan helallik istemesi. 42. Bir kişinin haya hakkında Bâyezîd-i Bistâmî'ye soru sorması. 43. Bâyezîd-i Bistâmî için Dicle'nin baştan sona inci ve cevher olması. 44. Bâyezîd-i Bistâmî'nin bir imamın ardında namaz

kılması. 45. Bâyezîd-i Bistâmî'nin mescitte namaz kılan birini görmesi. 46. Bir ulu kişinin Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyareti. 47. Bâyezîd-i Bistâmî'nin bir gün mescitte ağlaması. 48. Bâyezîd-i Bistâmî ve İslam askerinin zaferi. 49. Bir kişinin Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyareti. 50. Bâyezîd-i Bistâmî'nin vecd hâli. 51. Bâyezîd-i Bistâmî ve bir mürit. 52. Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin Kâbe ziyareti. 53. Bir kişinin Bâyezîd-i Bistâmî'nin kapısına gelmesi. 54. Bir kişinin Bâyezîd-i Bistâmî'ye bulunduğu mertebe ve dereceye nasıl ulaştığını sorması. 55. Ebû Nasr-i Tuşterî'ye Bâyezîd-i Bistâmî hakkında bahsedilmesi. 56. Bâyezîd-i Bistâmî'nin ömrü boyunca Allah'a layık namaz kılmak istemesi. 57. Bir kişinin seher vakti Bâyezîd-i Bistâmî'yi dinlemesi. 58. Bir gece Bâyezîd-i Bistâmî'nin iki parmağı üzerinde yatsı namazından sabah namazına kadar durması. 59. Hak Teala'nın Bâyezîd-i Bistâmî'ye bin makam vermesi. 60. Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin çirkin suretli birini görmesi. 61. Bâyezîd-i Bistâmî'nin hakikat sözü söylemesi. 62. Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin sema itmesi. 63. Bâyezîd-i Bistâmî'nin şevk hâlinde düşmesi. 64. Bâyezîd-i Bistâmî'nin yetmiş bin zünnar kesmesi. 65. Bâyezîd-i Bistâmî'nin nasihatleri ve sözleri.

4.15. Şakîk-i Belhî

Asıl metinde on yedinci ve tercümede on beşinci sırada yer alan veli Şakîk-i Belhî'dir.¹⁹¹ Belh'te doğmuş ve ticaretle uğraşmıştır. Ticaret için Türkistan'a gittiğinde karşılaştığı bir putperestle aralarında geçen konuşmanın onu tasavvufî hayata yönelttiği nakledilmektedir. Şakîk-i Belhî tevekkülün mahiyetini, sebeplerini, hikmetlerini ve tevekküle ulaşmanın yollarını incelemiştir. Bunun müridin süluküne yapacağı etki üzerinde duran ilk zahit olarak bilinir. Aynı zamanda Horasan'da tasavvufî hâllerden söz eden ilk sufi olan Şakîk fütüvvetin tasavvufî bir muhteva kazanmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Onun züht anlayışının özünü Allah'ın iradesine aykırı hareket etmeme, şöhretten sakınma, sükut etme, az yeme, uzlet, havf ve fakr terimleri oluşturur.¹⁹² Erdem sahipleri içinde mütevekkil, esrarda mutasarrıf, muhterem insan, muhteşem kible, tarik ehlinin kılavuzu Ebû Alî Şakîk zamanın biriciği ve çağının şeyhiydi.¹⁹³

¹⁹¹ Şakîk-i Belhî'nin hâl tercümesinin başı eksiktir.

¹⁹² Ali Bolat, "Şakîk-i Belhî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, C. 38, İstanbul, s. 305.

¹⁹³ Bu kısım Süleyman Uludağ'ın çevirisinden tamamlanmıştır. Bkz. a.g.e., s. 228.

Şakîk-i Belhî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Şakîk-i Belhî'nin Kâbe ziyareti. 2. Şakîk-i Belhî'nin hac sonrası Bağdat'a gitmesi. 3. Bir pirin Şakîk-i Belhî'ye gelip çok günahının olduğunu söylemesi. 4. Şakîk-i Belhî'nin bir rüya görmesi. 5. Şakîk-i Belhî'nin ashabına nasihatleri ve sözleri. 6. Şakîk-i Belhî'nin vefatı.

4.16. Ebû Hanîfe-i Kûfî

Asıl metinde on sekizinci ve tercümede on altıncı sırada yer alan veli Ebû Hanîfe-i Kûfî'dir. Ebû Hanîfe 80 / 699 yılında Kûfe'de doğmuş ve döneminin önde gelen âlimlerinin birçoğu ile görüşmüştür. Onlardan ilmî yönden yararlanma imkânı bulan Ebû Hanîfe'nin asıl hocası, zamanında Kufe re'y ekolünün üstadı kabul edilen Hammâd b. Ebû Süleyman'dır.¹⁹⁴ İslam ilim ve düşünce tarihinin en önemli kişilerinden biri kabul edilmekte ve Hanefi mezhebinin kurucusudur. Kendisine en büyük imam anlamına gelen 'İmâm-ı Â'zam lakabı verilmiştir. Ebû Hanîfe, çok sayıda öğrenci yetiştirmiş görüş ve düşünceleriyle Ehl-i Sünnet anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tasavvuf tarihinin züht döneminde yaşayan Ebû Hanîfe kişiliği ve manevî hayatıyla pek çok önemli sufiyi etkilemiş ve tasavvufun bağımsız bir ilim dalı olarak var olmasında öğrencilerileri aracılığıyla etki etmiştir.¹⁹⁵ Eserde Ebû Hanîfe-i Kûfî; millet ve şeriatın kandili, devlet ve dinin mumu, bahçelerin gelincik çiçeği, ince iş ve mana cevherlerinin ummanı, ârif ve sufi, cihanın imamı, her dilde övülen, her millette kemali makbul olan, sınırsız riyazeti, mücahededesi, halvet ve müşahedeye sahip, tarikatın usulünde ve şeriatın fûrusında yüce bir mertebeye sahip, ilimlerde yeterli bilgisi olan ve birçok ulu meşayihle aynı dönemde yaşamış şeklinde tasvir edilir:

İmâmu Ebû Hanîfe-i Kûfî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁹⁶ ol çerâğı şer' [ü] millet ol şem' [ü] dîn ü devlet ol nu 'mân-ı hadâyık ol 'ummân-ı cevâhir-i me'ânî vü dağâyık ol 'ârif ü şüft imâm-ı cihân Ebû Hanîfe-i Kûfî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁹⁷ Cemî' dillerile anuñ şıfatı memdûh idi ve cemî' milletde anuñ kemâli maqbûl idi ve anuñ riyâzeti ve mücâhedâtı hadd-i pâyândan taşrayıdı ve halvet müşâhedâtı 'alâ-vechi gâyet idi. Uşûl-i tarîkatda ve fûrû'-ı şerî'atda mertebe-i refî' deyidi ve 'ulûm-ı tedbîrde hadd-i belîğdeydi ve çok ulu meşâyihle irişüp dururdu. [188a]

¹⁹⁴ Mustafa Uzunpostalıcı, "Ebû Hanîfe", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994 C. 10, s. 131.

¹⁹⁵ Eyyup Akdağ, "Ebû Hanîfe'nin (ö. 150 / 767) Hayatı ve Zühd Anlayışı", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2018), s.169.

¹⁹⁶ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

¹⁹⁷ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Ebû Hanîfe-i Kûfî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Bir gece Ebû Hanîfe'nin rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmesi. 2. Ebû Hanîfe'nin rüyasında bir kez daha Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmesi. 3. Ebû Hanîfe ve üstadı Şu'bî. 4. Halîfe Mansûr ve Ebû Hanîfe. 5. Ebû Hanîfe ders verirken topluluğun ortasına bir topun düşmesi. 6. Ebû Hanîfe'nin bir kişiden alacağıının olması. 7. Ebû Hanîfe'yi bir gün hapse atmaları. 8. Ebû Hanîfe'nin her gece üç yüz rekat namaz kılması. 9. Ebû Hanîfe'nin secdede dizinin deve dizi gibi olması. 10. Ebû Hanîfe'nin bir zengine alçakgönüllülük göstermesi. 11. Ebû Hanîfe ve Muhammed bin Hasan. 12. Dâvûd-ı Tâî'nin yirmi yıl Ebû Hanîfe'nin öğrencisi olması. 13. Ebû Hanîfe'nin ayağı balçıkta bir oğlan görmesi. 14. Hz. Osman'a düşman olan bir kişiyi Ebû Hanîfe'nin görmek istemesi. 15. Ebû Hanîfe'nin hamama gitmesi. 16. Ebû Hanîfe'nin kader hakkındaki nasihatı. 17. Bir mescit tamir edilirken bereket için Ebû Hanîfe'den bir nesne istenmesi. 18. Ebû Hanîfe'nin bir gün pazarda giderken bir sığra yol vermesi. 19. Ebû Hanîfe'nin kaftanındaki tırnak miktarı balçığı su kenarında yıkaması. 20. Dâvûd-ı Tâî'nin lider olduğunda Ebû Hanîfe'den nasihat istemesi. 21. Devrin halifesinin bir rüya görmesi ve bunu Ebû Hanîfe'ye yorumlatması. 22. Ali Celâbî'nin rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)i ve Ebû Hanîfe'yi görmesi. 23. Ebû Hanîfe'nin Nevfel bin Hayyân'ı rüyasında görmesi. 24. Yahyâ-yı Ma'âz-ı Râzî'nin rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmesi.

4.17. İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî

Asıl metinde olmayıp tercümede on yedinci sırada yer alan veli İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî'dir. Ebû Yûsuf (113-731) yılında Kufe'de doğmuş Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi olmuştur. Ebû Yûsuf, Kufe'de çok sayıda âlimden ders almasının yanı sıra İbn Ebû Leylâ, Ebû İshak eş-Şeybânî, Süleyman et-Temîmî, A'meş, Hişâm b. Urve, Muhammed b. Yesâr, Hasan b. Dînâr ve İsmâil b. Ümeyye gibi âlimlerin de onun yetişmesinde önemli payları vardır. Ebû Yûsuf, İslam yargı tarihinin ilk kâdî'l-kudâtı unvanını almış hatta Abbâsî hilafetine bağlı bütün bölgelerdeki kadıları tayin ve azletme yetkisine sahip olduğu için "*kâdî kudâtî'd-dünyâ*" diye anılmıştır.¹⁹⁸ Eserde Ebû Yûsuf müdekkik ve muhakkik, muallim ve şefkatli, kadılığa layık, karar vermede daha üstün, geçmiş zamanın halef-i selefi şeklinde tasvir edilir:

¹⁹⁸ Salim Ögüt, "Ebû Yûsuf", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, C. 10, s. 260-261.

İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı [196a] Kâdî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁹⁹ ol müdekkik ü muḥakkik ol mu'allim [u] müşfik ol kâdîliğa lâyiḳ ol ḥükm içinde fâyiḳ ol ḥalef-i selef-i mâzî İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . [195b-196a]

Ebû Yûsuf-ı Kâdî'nın hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Ebû Yûsuf-ı Kâdî'nın dedesinin küçük bir çocukken Hendek Gazası gününde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in katına gelmesi. 2. Ebû Yûsuf'ın *Kur'an*'a olan hürmeti konusunda meşhur olması. 3. Muhammed bin Fazl'ın Ebû Yûsuf hakkındaki düşüncesi. 4. İbrâhim Bin Cerrâh'ın Ebû Yûsuf'ı ziyareti. 5. Ebû Yûsuf'ın katır üzerinde gitmesi. 6. Ebû Yûsuf'ın ilim hakkındaki nasihati. 7. Ebû Yûsuf'ın Halîfe Hârûn Reşîd ile hac yolculuğu. 8. Ebû Yûsuf ve Halîfe Hârûn Reşîd'in hacca gitmeleri. 9. Halifenin Ebû Yûsuf'ı uykusundan uyandırıp katına çağırması. 10. Halifenin katında Ebû Yûsuf'a yıldız ilmi hakkında soru sorulması. 11. Ebû Yûsuf'ın nasihati.

4.18. İmâm Şâfi'î

Asıl metinde on dokuzuncu ve tercümede on sekizinci sırada yer alan velî İmâm Şâfi'î'dir.²⁰⁰ İmâm Şâfi'î'nin Ebû Hanîfe'nin vefat yılı olan 150 / 767 tarihinde doğduğu ve elli dört yıl yaşadığı konusunda ittifak vardır ancak doğum yeri hakkında aynı ittifak söz konusu değildir. Doğum yeri olarak Gazze, Askalan ve Yemen olmak üzere üç yere işaret edilmekle birlikte genel düşünce onun Gazze'de doğduğu yönündedir.²⁰¹ İslam ilim tarihinin önemli ve etkili kişilerinden birisidir. Kendisine nispet edilen Şâfi'î mezhebinin kurucusudur ve Kureyş kabilesine mensuptur. İmâm Şâfi'î, erken yaşta ilim tahsiline başlamış gençlik yıllarında ilimde tanınan isim olmuş ve on beş yaşında fetva vermeye başlamıştır.²⁰² Eserde İmâm Şâfi'î tarikat ve şariat sultanı, hakikat ve muhabbet delili, ilahi sırların müftisi, sonsuz tavırlar mehdisi, Peygamber'in amcasının oğlunun varisi, onun kemalini açıklamaya gerek olmadığı çünkü bütün âlem onun ilmi nurundan münevver, din onun cediti hanedanından muzaffer, faziletleri, huyları, menakıp ve övgüleri çok olduğu ifade edilir. Mustafa ağacının meyvesi, peygamberlik ağacının bir kolu, firaset, kiyaset, fütuh ve mürüvvette benzeri olmayan, âlemin

¹⁹⁹ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁰⁰ İmâm-ı Şâfi'î'nin hâl tercümesinin sonu eksiktir.

²⁰¹ Eyyup Akdağ, "İmam Şâfi'î'nin (ö. 204/820) Hayatı ve Bazı Meziyetleri", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1(2020), s. 79.

²⁰² Akdağ, a.g.m., s. 76.

cömerdi, zamanın civanmerdi, hem zamanın en faziletlisi hem de devrin en âlimi, hem veryüzünün imamlarının delili hem de Kureyş'in mukaddimi şeklinde tasvir edilir:

Zikr-i İmâm Şâfi'î رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ²⁰³ ol sulţān-ı şerī'at ve tarīkat ol burhān-ı muḥabbet ve ḥaḳīkat ol müftī-i esrār-ı İlāhī ol mehdīyi eḳvār-ı nā-mütenāhī ol vāriş-i ibn-i 'amm-i nebī Veted-i 'Ālem-i Şâfi'î Maṭlebī رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ²⁰⁴ anuñ kemālini şerḥ etmek ne ḥācet ki 'ālem anuñ 'ilmi nūrından münevverdür ve dīn anuñ ceddi ḥānedāmından muṣafferdür ve anuñ feẓāyil [ü] şemāyili bī-haddür ve menākıb [u] meḥāmidi bī-'adeddür. Bu kemāl-i kifāyet ider ki ol mīve-i şecer-i Muştafavīyidi ve şu'be-i devḥa-i nebevīyidi ve firāset [ü] kiyāsetde bī-naẓīridi ve fütūh [u] mürüvvetde bī-mānendidi ve kerīm-i cihānidi ve cüvān-merd-i zamānidi. Hem eḳḍal-i 'ahdidi ve hem e'lem-i vaktidi hem ḥüccet-i e'imme-i ferşidi ve hem muḳaddim-i Kureyşidi. [198b-199a]

İmâm Şâfi'î'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Ahmed-i Hanbel'in İmâm Şâfi'î'nin öğrencisi olması ve hizmetinde bulunması. 2. Sevrî'nin İmâm Şâfi'î hakkında söylediği söz. 3. Müznî'nin İmâm Şâfi'î hakkında söylediği söz. 4. Bilâl-i Havâs'ın Hz. Hızır'a İmâm Şâfi'î hakkında sorması. 5. Abdu'llâh-ı Ensârî'nin İmâm Şâfi'î hakkında söylediği söz. 6. İmâm Şâfi'î'nin rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmesi. 7. İnsanların emanetlerini İmâm Şâfi'î'nin annesine bırakması. 8. İmâm Şâfi'î'nin Mâlik-i Dînâr'ın öğrencisi olması. 9. Hârûn Reşîd'in eşiyle bir tartışması ve İmâm Şâfi'î'nin bu tartışmaya cevap vermesi. 10. İmâm Şâfi'î'nin birçok kez çölü yaya gitmesi ve ömründe hiç haram lokma yememesi. 11. İmâm Şâfi'î'nin asker ehlinden birinin önünde ayağa kalkması. 12. İmâm Şâfi'î'nin dersteyken kırk kez ayağa kalkıp oturması. 13. İmâm Şâfi'î'nin Kâbe'nin ışığında *Kur'an* okumaması. 14. İmâm Şâfi'î'nin kendisine gönderilen yardımı kabul etmemesi. 15. İmâm Şâfi'î'nin Mekke'de on bin altın dağıtması. 16. İmâm Şâfi'î'nin kerametiyle keşişlerin Müslüman olması. 17. İmâm Şâfi'î'yi sevmeyen bir cemaatin İmâm Şâfi'î'nin *Kur'an*'ı ezbere bilmemesini halifeye söylemesi ve halifenin İmâm Şâfi'î'yi imtihanı. 18. İmâm Şâfi'î'nin iki yüzü olan bir kadının yüzünü görmek istemesi. 19. İmâm Şâfi'î'nin Ahmed-i Hanbel'e namaz hakkındaki sorusu. 20. Bir gün İmâm Şâfi'î'nin vaktini kaybetmesi. 21. Rebî bin-i Süleymân'ın İmâm Şâfi'î'yi rüyasında görmesi. 22. İmâm Şâfi'î'nin vasiyeti.

4.19. Ahmed-i Hanbel

²⁰³ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁰⁴ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Asıl metinde yirminci ve tercümede on dokuzuncu sırada yer alan veli Ahmed-i Hanbel'dir.²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel 164 / 780 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiş ve oğlu Sâlih'in rivayet ettiği şecereye göre soyu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dedelerinden Nizâr ile birleşerek Hz. İsmâil'e kadar uzanır. Ahmed b. Hanbel, küçük yaştayken *Kur'an*'ı ezberlemiş, Bağdatlı âlimlerden bir süre Arapça dil bilgisi ve fıkıh okumuş ve on beş yaşında (178 / 795) hadis öğrenmeye başlamıştır. Ahmed b. Hanbel'in ilk ilim aldığı kişi Ebû Hanife'nin öğrencisi Ebû Yûsuf'tur ve meşhur muhaddislerden Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâ'î onun öğrencisi olmuşlardır. Ahmed b. Hanbel, hadis derlemek için çok seyahat etmiştir.²⁰⁶ Din ve sünnet imamı, mezhep ve milletin örnek insanı, amel ve dirayet alemi, benzersiz kifayet mekânı, zamanın rehberi, biricik takva sahibi, ilk ve son Sünnî, hakiki İmâm Ahmed-i Hanbel; ehl-i sünnet ve ehl-i cemaatin şeyhi, din ve devletin imamıydı.²⁰⁷

Ahmed-i Hanbel'in hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. İmâm Ahmed'e yeni bir talebenin gelmesi. 2. İmâm Ahmed'in işçi tutması. 3. İmâm Ahmed'in eski bir talabesini sohbetinden reddetmesi. 4. Bir kez İmâm Ahmed'in bir kovayı rehin bırakması. 5. İmâm Ahmed'in Abdullâh-ı Mübârek'i görmek istemesi. 6. İmâm Ahmed'in din hakkındaki soruları kendisi cevaplaması ve hakayık hakkındaki soruları Bîşr-i Hâfî'nin cevaplamasını istemesi. 7. İmâm Ahmed'in nasihat ve sözleri. 8. İmâm Ahmed'in vefatı.

4.20. Dâvûd-ı Tâî

Asıl metinde yirmi birinci ve tercümede yirminci sırada yer alan veli Dâvûd-ı Tâî'dir. Doğum tarihi belli olmamakla birlikte Zehebî Hicrî II. yüzyılın başlarında doğduğunu belirtir. Dâvûd-ı Tâî, Kufe'de İmâm-ı Â'zam'ın yanında uzun yıllar hadis ve fıkıh okumuş onun gözde öğrencilerinden olmuştur. İlimde ve fıkıhta yüksek seviyeye ulaşan Dâvûd-ı Tâî etkili bir konuşma kabiliyetine sahiptir. Onun tasavvufî hayatı yaşayış şeklinde az yemek, az konuşmak, az uyumak, Allah korkusu ve ahiret kaygısıyla ağlamak gibi tasavvufun kuruluş safhasının başlıca özelliklerini bulmak

²⁰⁵ Ahmed-i Hanbel'in hâl tercümesinin başı eksiktir.

²⁰⁶ Mehmet Ali Yargı, "Ahmed b. Hanbel'in Yaşadığı Dönemin Tarihî Arka Planı", *İmam Ahmed bin Hanbel Paneli - İmam Ahmed b. Hanbel ve Günümüzde Hanbelilik*, Köln: Plural Publications, 2020, s. 15-20.

²⁰⁷ Bu kısım Süleyman Uludağ'ın çevirisinden tamamlanmıştır. Bkz. a.g.e., s. 248.

mümkündür.²⁰⁸ Eserde Dâvûd-ı Tâî; ilim ve basiret mumu, hilkat kandili, tarikatta amel eden, Allah adamı, veli tayifesinden, tarikat kavminin seyyidi, tasavvufta kendisine işaret edilen, vera ve takvada kemal derecesinde, çeşitli ilimlerde engin bilgisi ve fıkıh ilminde yüksek derecesi olan, bütün âlimler arasında ilmindeki mükemmelliğiyle tanınan olarak tasvir edilir:

*Zıkr-i Dâvûd-ı Tâî ²⁰⁹ ol şem'-i dâniş ü bîniş ol çerâğ-ı âferîneş ol 'âmil-i
tarîkat ol 'âlim-i haqîkat ol merd-i Hudâyî Dâvûd-ı Tâî ²¹⁰ Ehlu'llâh
tâyifesiniñ aña birindenidi ve tarîkat kavminiñ seyyîdiyidi ve taşavvufda müşârün-ileyhi
idi ve vera' [u] takvâda 'alî vech-i kemâli ve envâ'î 'ulûmda mütebahhir idi. 'Ale'l-huşuş
'ilm-i fıkıhda 'alî hadd-i gâye idi cemî' 'ulemâ ortasında kemâl-i 'ilmile müte'ayyin idi.*

[209a]

Dâvûd-ı Tâî'nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Dâvûd-ı Tâî'nin tevbesinin sebebi. 2. Dâvûd-ı Tâî'nin halktan yüz çevirip halvet ve uzlete çekilmesi. 3. Dâvûd-ı Tâî'nin bir yıl boyunca hiç konuşmadan derslere katılması. 4. Dâvûd-ı Tâî'nin mirasını yirmi yıl nafaka etmesi. 5. Ebû Bekir Abbâs'ın bir gün Dâvûd-ı Tâî'nin hücreğine gitmesi. 6. Bir kişinin güneşte olan su testisini neden gölgeye koymadığını Dâvûd-ı Tâî'ye sorması. 7. Dâvûd-ı Tâî'nin evinin odalarının harap olması. 8. Dâvûd-ı Tâî'ye neden halkla oturmadığının sorulması. 9. Bir gece Dâvûd-ı Tâî'nin dam üstünde tefekkür etmesi. 10. Bir gün sıcak havada Dâvûd-ı Tâî'nin güneşte oturması. 11. Dâvûd-ı Tâî'nin sürekli hüzünlü olması. 12. Rebi'î Vâsitî'nin Dâvûd-ı Tâî'den kendisine nasihat etmesini istemesi. 13. Bir kişinin Dâvûd-ı Tâî'den nasihat etmesini istemesi. 14. Fudayl'ın Dâvûd-ı Tâî ömründe iki defa görmesi ve bununla övünmesi. 15. Ebû Yûsuf ve Muhammed bin Hasan arasında ihtilaf olduğunda Dâvûd-ı Tâî'nin hakem olması. 16. Hârûn Reşîd'in Dâvûd-ı Tâî'yi görmek istemesi. 17. Ebû Yûsuf'un Dâvûd-ı Tâî'nin kaç parasının kaldığını sorması. 18. Dâvûd-ı Tâî'nin vefatı.

4.21. Hâris-i Muhâsibî

Asıl metinde yirmi ikinci ve tercümede yirmi birinci sırada yer alan veli Hâris-i Muhâsibî'dir. Hicrî ikinci yüzyılın ikinci yarısı ile üçüncü asrın ilk yarısında yaşamış

²⁰⁸ Mustafa Kara, "Dâvûd et-Tâî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, C. 9, s. 48-49.

²⁰⁹ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

²¹⁰ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

İslamî ilk dönem âlimlerindendir.²¹¹ Nefis muhasebesi hususundaki titizliğinden dolayı “Muhâsibî” diye tanınmış ve. onun asıl önemli özelliği sufiliğidir. Ahmed Emîn, onun tasavvufu felsefeye yaklaştıran ilk sufi olduğunu söyler. Genç yaşta zahitler topluluğuna katılmıştır. Muhâsibî’nin hem kaynaklardan hem eserlerinden itikad ve tasavvuf düşüncesi yönüyle Hasan-ı Basrî geleneğine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Tasavvufta hâl kavramı üzerinde durmuş ve kanaat, zühd, üns, yakîn, havf, muhabbet, haya, sıdk ve ihlas gibi kavramları hâl diye ifade etmiştir. Bu hâllerin kontrol altında tutulması konusunda *Kur’an* ve sünnete dayandırılması gerektiğini söyleyen ilk sufilerden biri de Muhâsibî’dir.²¹² Eserde Hâris-i Muhâsibî velilerin önderi, takva sahiplerinin umdesi, itibar edilen muhteşem, iftihar edilen muhterem, hatmedilen menkıbeler sahibi, âlemin şeyhi, âlim şeyhlerden, zahirî ve batınî ilimlerde çok bilgili, muamelat babında ve alametler içinde nefsin makbulü, zamanın evliyası her zaman ona müteveccih, çeşitli ilimlerde birçok eseri olan, gayet yüce bir himmete sahip, cömertlik ve mürüvvette eşi bulunmayan, firaset ve zekâda benzeri olmayan, maharet ve keramette eşi olmayan, kendi zamanında Bağdat’ın şeyhler şeyhi, tecrit ve tevhitte kendine mahsus şeklinde tasvir edilir:

*Zıkr-i Hâriş-i Muhâsibî رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ*²¹³ ol seyyid-i evliyâ ‘umde-i etkiyâ ol muhteşem-i mu‘teber ol muhterem-i müftehar ol hatm-kerde-i zü’l-menâkıbı şeyh-i ‘âlem Hâriş-i Muhâsibî رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ²¹⁴ meşâyihüñ ‘ulemâsındanı ve ‘ulûm-ı zâhirde ve bâtında e’lem idi ve mu‘amelât bâbında ve işârât içinde makbûl ü’n-nefs idi ve ol zamānuñ evliyası cemî‘ vaqtde aña müteveccihleridi ve envâ’-ı ‘ulûmda anuñ taşnîfleri çoğıdı ve be-ğâyet ‘âlî himmet idi ve şehâvet ü mürüvvet içinde ferîdü’l-‘aşrıdı ve firâset [ü] kiyâset içinde bî-bedel idi ve hâzâkat ü kerâmet içinde bî-nażîridi ve kendü vaqtinde Bağdâduñ şeyhü’ş-şüyühîyidi ve tecrîd [ü] tevhitde mahşûsıdı. [216a]

Hâris-i Muhâsibî’nin hâl tercümesinde yer alan kıssalar sırasıyla: 1. Hâris-i Muhâsibî’nin babasından otuz bin altın miras kalması. 2. Cüneyd-i Bağdâdî’nin aç ve zayıf gördüğü Hâris-i Muhâsibî’yi evine yemeğe davet etmesi. 3. Hâris-i Muhâsibî’nin Cüneyd-i Bağdâdî’yi evine davet etmesi. 4. Hâris’e Muhâsibî dediklerinin sebebi. 5. Hâris-i Muhâsibî’nin nasihatleri. 6. Hâris-i Muhâsibî’nin bir dervişe nasihatı. 7. Bir

²¹¹ Zülfikar Durmuş, “Hâris El-Muhâsibî ve Fehmü’l-Kur’ân’ı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 16,(2003), s. 121.

²¹² Zafer Erginli, “Muhâsibî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2020, C. 31, s. 13-15.

²¹³ Rağıya’llâhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

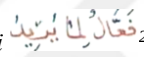
²¹⁴ Rağıya’llâhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

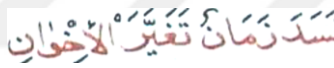
dervişin Hâris-i Muhâsibî'ye marifet hakkında soru sorması. 8. Hâris-i Muhâsibî'nin vefatı.

5. Ahmed-i Dâ'î'nin Tezkiretü'l-Evliyâ'yı Tercüme Yöntemi

Ahmed-i Dâ'î tercümesini asıl metne sadık kalarak yapmıştır. Eserde kendi bilgi, düşünce ve eklemeleri -bir velinin hâl tercümesi hariç- yoktur.²¹⁵ Bu sebeple eser telifî özellikler göstermemektedir. Ahmed-i Dâ'î; asıl metinde yer alan ayet, hadis, Arapça ibare ve manzum parçalara da tercümesinde yer vermiştir.

Ferîdüddîn-i Attâr; eserinde yer alan ayet, Arapça ifade ve manzum parçaları Arapça aslıyla vermiş ve bunları Farsçaya tercüme etmemiştir. Ahmed-i Dâ'î bu ayet ve Arapça ibarelerin bazılarını Arapça olarak vermiş ve bazılarını da *ya'nî* bağlacı kullanarak tercüme etmiştir. Arapça manzum parçaları ise *tercüme* yazarak çevirisini yapmıştır:

... *beni 'azabdan hâlâş idüp anlara göster ki* ²¹⁶ *sensin bu vâkı'a gelüp Hasana naql itdiler. [33a]*

... *ya'nî zamân fesâda vara ihvân müteğayyir ola ... [12b]*

Tercüme eger Rafâzîlik olursa hubb-ı âl-i Resûl ki ben de Râfîziyem iy ins ü cân şanukluk.
[10a]

Hâl tercümelerinde yeni bir kıssaya ya da söze başlandığında *naķildür ki*, *naķildür kim*, *naķildür*, *naķıldür*, *hikāyetdür ki* ve *bir gün* ifadeleri kullanılmıştır:

Naķildür kim bir kişi Ca'fer-i Şādıkuñ katına geldi ve ... [14a]

Naķildür ki Hasan şol kadar şikeste idi ki her neyi görse kendüden yig görürdi. [40a]

Naķildür İmām-ı Ebü Yūsuf Halîfe-i Hārūnu'r-reşîd ile hacca gitdi. [197b]

Naķıldür ki bir gün Ca'fer-i Şādık kendü mevâlisiiyle şöhet iderdi ... [12a]

²¹⁵ Bu sonuca Süleyman Uludağ'ın çevirisiyle karşılaştırılarak varılmıştır.

²¹⁶ Fa'âlu'l limâ yurîd: Dilediğini yapan yalnız odur. (Erişim 24.11.2022), el-Burûc 85/16; Hûd 11/107 (Kısmî iktibas).

Hikāyetdür ki Mañşūr şahābe-i Resūlden şoñra ḥalīfe-i s̱ānidi. [10b]

Bir gün Ḥasana şordılar bunca ḥalāyık ki senüñ minberüñüñ ayağında oturup ... [31b]

Hâl tercümesine başlanılan velide öncelikle *zıkr* ifadesi ve devamında ismine yer verilmiştir:

Zıkr-i Ca'fer-i Şādık ... [9a]

Zıkr-i Üveysü'l-Karanī ... [17a]

6. Eserin Kaynakları

Ferîdüddîn-i Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı yazarken *Şerhu'l-Kalb*, *Keşfu'l-Esrâr* ve *Marifetu'n-Nefs* adlı eserlerden yararlandığını eserin mukaddimesinde belirtmiştir. Fakat Süleyman Uludağ, bu eserler dışında *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile Sülemî'nin *Tabakātu's-Sûfiye*'si, Ebû Nuaym'ın *Hilyetu'l-Evliyâ*'sı, Kuşeyrî'nin *Risâle*'si, Hucviri'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'u, Serrâc'ın *el-Luma*'sı, Kelâbâzî'nin *Taarruf*'u ve *Şerhleri*, Nişâbürlü Abdülmelik bin Ebû Osmân'ın *Tehzîbu'l-Esrâr*'ı ve Hemedanlı Ebû Hasan Ali bin Cehsem'in *Nefhatu'l-Esrâr* ve *Levâmi'u'l-Envâr*'ı gibi başka eserler arasında da benzerlik olduğunu söyler.²¹⁷ Ahmed-i Dâ'î, tercümesinin mukaddimesinde Ferîdüddîn-i Attâr'ın kaynak olarak ifade ettiği bu eserlerden bahsetmemiş ve asıl metinde yer almayan İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî'nin hâl tercümesinin kaynağını da belirtmemiştir.²¹⁸

7. Eserde Yer Alan Manzum Parçalar

Eserde konunun akışına uygun olarak anlamı zenginleştirmek için Arapça ve Farsça manzum parçalara yer verilmiştir. Ancak bu parçalardan hangilerinin asıl metinde ve hangilerinin Ahmed-i Dâ'î tarafından eklendiği -eğer varsa- tercümesi yapılan nüsha bilinmediği için kesin bir sonuca varılamamaktadır. Eserde 1 Türkçe beyit, 4 Arapça beyit, 5 Farsça beyit ve 2 Farsça rubai yer almaktadır.

7.1. Türkçe Manzum Parça

Tercümenin sonunda müstensihin okuyandan Ahmed-i Dâ'î için dua istediği beyit:

²¹⁷ Uludağ, a.g.e., s. 24-25.

²¹⁸ Ahmed-i Dâ'î, a.g.e., vr. 1b-9a.

Kim ki diler rahmeti çok kazana

Fātiḥā iḥsān ide bunı yazana [221a]

7.2. Arapça Manzum Parçalar

1. İlk Arapça beyit, İmâm Şâfi‘î’ye aittir. İmâm Şâfi‘î ehli-i beyti çok sevdiği için onu Rafiziliğe nispet ederek hapse atmışlardı. Bunun üzerine İmâm Şâfi‘î’nin söylediği şiirin bir beytine eserde yer verilmiştir:

Nitekim İmâm Şâfi‘î رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ²¹⁹ ehli-i beyt-i Resûlüñ muḥabbetlerinde şol ḥadde idi ki imâmı Rāfiẓîliğa nisbet itdiler. Bu töhmetile dutup ḥabs itdiler. Ol ma‘nide bir şî‘r inşā itdiler. Bir beyti budur

وَلَوْ كَانَ رَفِضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ فَلَيْسَ شَهْدُ الشُّقْلَانِ إِنِّي رَافِضٌ

Tercüme eger Rafāzîlik olursa ḥub-ı āl-i Resûl ki ben de Rāfiẓîyem iy ins ü cān tanuḳluḳ.
[10a]

2. İkinci ve üçüncü Arapça beyit, Cafer-i Sâdık’a aittir. Cafer-i Sâdık, bir süre uzlete çekilir ve hiç dışarı çıkmayıp halka vaaz ve nasihatte bulunmaz. Süfyân-ı Sevrî, Cafer-i Sâdık’ı ziyaret edip sebebini sorar. Bunun üzerine şu iki beyti okur:

Naḳüldür kim bir müddet Ca’fer-i Şâdık ḥalvet ü ‘uzlet ihtiyār idüp hîç taşra çıkmayıp ḥalāyıkā va‘z u naṣīḥat itmedi. Süfyân-ı Sevrî Hazretleri رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ²²⁰ Şâdıkıñ kapusına geldi ayıtdı kim yā‘bne Resûlu’llāh senüñ nefs-i rûḥ-efẓāñuñ fāyidesinden ḥalāyık maḥrûm kaldı neyiçün ‘uzlet ihtiyār idersin? Şâdık cevâb virdi ki yā şeyḥ şimdiki ḥâlde ‘âlem yüzünü şuña dutup durur ki فَسَدَ زَمَانٌ تَغَيَّرَ الْأَخْوَانُ ya‘nî zamân fesâda vara ihvân müteğayyir ola daḥî bu iki beyti okudu ki

ذَهَبَ الْوَقْتُ كَذَهَبَ الْأَمْسُ • وَالنَّاسُ بَيْنَ مَحَارِبٍ وَمَآرِبٍ
يَعْمَلُونَ بَيْنَهُمُ الْمَوَدَّةَ وَالصَّفَا • وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُوقَةٌ بِعَقَارِبِ

Tercüme

Dün gice geçdügi gibi geçdi kamu veḥā

Ṭoldı bu ḥalkıñ ortasında ḥîle vü riyā

²¹⁹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

²²⁰ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

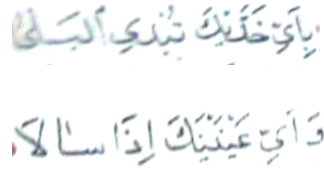
Göñülleri içinde tolu 'akreb ü 'ikāb

Zāhiride gerçi virürler dem-i şafā [12b-13a]

3. Dördüncü Arapça beyit, Dâvûd-ı Tâî'nin hâl tercümesinde yer almaktadır. Dâvûd-ı Tâî'nin tevbesine sebep olan bu beyti bir kişi sürekli dilinde tekrar ederdi:

Ol tevbesine sebep bu oldu kim bir kişi bir nâle eyleyüp geçüp bu beyti dilinde tekrâr iderdi.

Beyt

Ya 'nî yüzünde kanķı yanağın ola ki ol çürüyüp toprağa döküle ve kanķı gözüñ ola ki evvel çıkup yire düşe. [209a-209b]

7.3. Farsça Manzum Parçalar

1. Farsça beyit, Sultan Murad Han için yazılmıştır:

... Sulţānū 'l-islāmī 'l-muslimīn nāşuru 'l-guzāt-ı ve 'l-mücāhidīn ve 'avnū 'z-zū 'afā-i ve 'l-mesākīn Mevlā 's-selāţīnī 'l-ümemi ve fahrū 'l-ḥavākīn-i fī 'l- 'ālemi şī 'r

خُدَايَ كَانَ سَلَا طِبْنَ مَشْرِقٍ وَمَغْرِبٍ
كِهِ دَسْتِ خَنْجَرِ اَوْ هَسْتِ اَبْرَصَاعِقَه بَارِ

Hudāyigān-ı selāţīn-i maşrık u mağrib

Ki dest-i ḥancer-i ū hest ebr-i şā 'iḳa-bār

Ma 'deni 'l-luţf-ı ve 'l-iḥsān Sulţān Murād bin Muḥammed Ḥān ... [3b]

2. Farsça beyit, Cafer-i Sâdık'ın hâl tercümesinde yer almaktadır. Bir kişi Cafer-i Sâdık'a cemiyetin imamısın ama neden kibirlisin, diye sorar. Bunun üzerine Cafer-i Sâdık bu beyti söyler:

... cemī ' ḥalāyīkuñ imāmısın ammā neyiçün mütekebbirsın? Şādık cevāb virdi kim ben mütekebbir degilüm benüm kibrüm kibri kibriyâyîdür. Şol vaķt kim ben kendü kibrümden durdum. Ḥaḳķuñ kibriyālīğı gelüp benüm kibrüm maķāmında muķīm oldı. Kişi kendü kibriyile kibriyalık itmek mezmūmdur ammā Ḥaḳķuñ kibriyālīğıyla kibr itmek memdūḥdur. Şi 'r

زَقِي عَاشِقِ رَايِي اَز زَقِي مَعْشُوقِ
اَز كِبَرِ عَاشِقَانِ خَيْرِ زِ اللّٰهِ اَكْبَرِ

Tercüme

‘Âşıklarun kibrin görüp ma ‘şuk kibrinden bilün

Zîrâ ki kibr-i âşıkuñ Allâhu ekberden dürür [13a]

3. Farsça beyit, beyit Üveysü'l-Karanî'nin hâl tercümesinde yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) cennette Üveysü'l-Karanî'yi görmek ister. Bir nida gelir ve onu dünyada görmediğin gibi ahirette de görmeyeceksin, denir.

... yâ Muḥammed ol kimesne beni görür seni neyiçün görsün zîrâ ki yâ Muḥammed seni görmek benümiçündür her kimse ki beni görebilür seni nite görsün ki bensüz seni görmegüñ ne aşşısı var ve sensüz beni görmegüñ ne ziyânı var. Beyt

اَنَّا كِه تُو نِيَسْتِي چِه سُوْد اَز هَسْتِي
وَ اَنَّا كِه تُو هَسْتِي چِه زِيَاَن اَز نِيَسْتِي

Tercüme

Anuñ ki sen olmayasın yok varlığından fâyide

Anuñ ki sensin varluğu olmaya yokluktan ziyâde [18a]

4. Farsça beyit, beyit Hasan-ı Basrî'nin hâl tercümesinde yer almaktadır.

Ḥaḳ Te ‘ālā ²²¹جَلَّالُهُ ḥalāyıkı yaratdı bunlaruñ ta ‘n-ı dilinden emîn kurtulmadı. Pes maḥlûḳ bunlaruñ dilinden selâmet nice kurtula beyt

اَيُّ دُوسْتِ خُذَا زُبَانِ بَدَلُ يَانِ سَرَا
اَبَر خُود چُو بُسْتِ بَر كُنِي چُونِ بَدَد

Tercüme dilin bed suḥanlaruñ dünyede Tañrı çün iy yâr kendüye bağlamayıcak kimseye nite bağlaya. [32a]

²²¹ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

5. Farsça rubai, İbrâhim Edhem'in hâl tercümesinde yer almaktadır:

Eger sen dağı bu sevdādayısañ bu gördüğüñ hāle rāzı ol ve illā bu 'āşık-lar meydānında ırak ol ki rubā'ı

خون ریز بود همیشه در کشور ما

اما جان عود بود همیشه در محرم ما

داری سرما و گر که دفر از بر ما

مادوست کشید و تو نداری سرما

[101a-101b]

6. Farsça rubai, İbrâhim Edhem'in hâl tercümesinde yer almaktadır:

Her kimesne ki bunuñ gibi şıfatlarla muttaşif olsa anuñ hıdmeti nice kabül olsun ve du 'āsı nice müstecāb olsun. Rubā'ı

باغ ترا پر گلست ز باغ ترا پر کله

نعت حق منجر ری روز شنبه

آن کله را بخی زین کله را در کز

هر دو بتو کی رسد کله و هم کله

[116b]

7. Farsça beyit, Zi'n-nûn-ı Mısrî'nin hâl tercümesinde yer almaktadır:

Anuñiçün her ki güneşe yakın-rağdur güneşde ol hayrān-rağdur tā bir hadde yetişe ki ol olmaya ya 'nī bir mertebeye yetişe ki 'ārif olmaya beyt

نزدیکان را پیش بود خیرانی

کاشان دانند سیاست سلطانی

Tercüme

Ol hâşşalaruñ ziyâdedür hayrânı

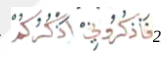
Bildükleriçün siyâset-i sulţânı [148a]

8. Eserde Yer Alan İktibaslar

8.1. Ayetler

Eserde metnin anlamına uygun olarak manayı güçlendirmek için ayet iktibaslarına yer verilmiştir. Bunların bir kısmı kısmî iktibasken bir kısmı da tam iktibastır. Konuyla ilgili farklı surelerden birden fazla ayet alıntılanmış ve bazı ayetler birkaç yerde tekrar edilmiştir. Metinde ayetlerin hepsi Arapçalarıyla verilmiş ve mütercim bu ayetlerin bazılarını Türkçeye tercüme etmiştir. Eserde tespit edilen ayet sayısı 60 olup ayetlerin sure numaraları kaydedilmiştir. Ayetler, transkribe edilerek anlamları verilmiştir.

“Allah Hz. Muhammed’in ümmetine iki nesne vermiştir ve bunları ne Cebrail’e ne de Mikail’e vermiştir. Bu iki nesne Allah’ı anmak ve ona dua etmektir.” ifadesi iki kısmî iktibasla desteklenmiş ve devamında Türkçe tercümesine de yer verilmiştir:

Hak Te’âlâ ümmet-i Muhammede iki nesne virüp durur ki ne Cebrâ’ile virüp durur ve ne Mikâ’ile virüp durur. Birisi bu aydur ²²² *ya’nî siz yâd eyleñ beni tâ kim bende sizi yâd eyleyem. İkinci âyet bu ki* ²²³ *ya’nî dileñ beni ben kabûl ideyim sizüñçün... [53b]*

“Her kim ben müminim diye iddia etse o kişi münafıktır.” ifadesi tam bir ayetle iktibas edilmiştir:

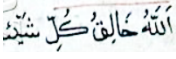
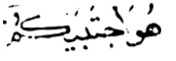
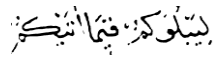
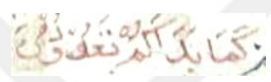
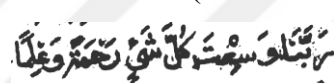
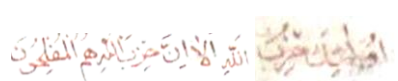
...hîç mü’min yoğıdı geçmişlerden ve hîç mü’min olmaz kalanlardan ki münâfık olmayalum diyü kendülerüñ üzerine hâfız olup ditremeyeler ve ayıtdı ki her kim ben mü’minem diyü da’vî itse tahkîk ol münâfıkdur didi ²²⁴ *... [43b]*

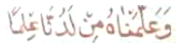
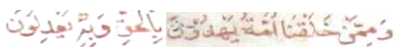
Metinde yer alan ayetlerin hepsi varak numarasına göre aşağıda yer verilmiştir:

²²² Fe’zkurünî ezkurküm: Siz beni anın ki ben de sizi anayım. (Erişim 8.11.2022), el-Bakara 2/152. (Kısmî iktibas).

²²³ Ud’ünî estecib leküm: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. (Erişim 8.11.2022), el-Mümin 40/60. (Kısmî iktibas).

²²⁴ Fe-lâ tüzekkû enfüsekküm hüve e’lemü bi-meni’t-tekâ: Şu halde kendinizi temize çıkarmayın! Kimin günahı sakındığını en iyi bilen odur. (Erişim 8.11.2022), en-Necm 53/32.

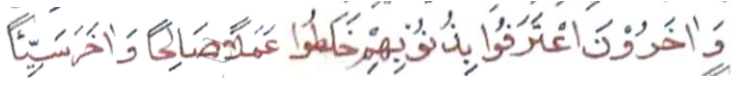
1. Allahu hâliku külli şey'in: Allah her şeyin yaratıcısıdır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/62. (Kısmî iktibas). **[1b]**
2. Huvectebākum: O, sizi seçti. (Erişim 8.11.2022), el-Hac 22/78. (Kısmî iktibas). **[1b]**
3. Liyeblovekum fi mā ātākum: Size verdikleriyle sizi denemek istedi. (Erişim 8.11.2022), el-Mâide 5/48, el-En'âm 6/165. (Kısmî iktibas). **[1b]**
4. Ve kad hulekākum atvārā: Oysa O sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır. (Erişim 8.11.2022), Nuh 71/14. **[1b]**
5. Kemā bedEEKUM te'ūdūn: İlkini sizi yarattığı gibi (yine ona) döneceksiniz. (Erişim 8.11.2022), el-A'râf 7/29. (Kısmî iktibas). **[1b]**
6. Ve enībū ilā rabbikum: Rabb'inize yönelip. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/54. (Kısmî iktibas). **[2a]**
7. Rabbenā vesi'te külle şey'in rahmeten ve ilmen: Ey rabbimiz! Sen, rahmetin ve ilminle her şeyi kuşattın. (Erişim 8.11.2022), el-Mü'min: 40/7. (Kısmî iktibas). **[2a]**
8. Ulāike hızbü'llāh, elā inne hızbā'llāhi humu'l-muflihūn: İşte onlar Allah'tan yanadırlar; iyi bilinmeli ki kurtuluşa erecek olanlar da Allah'tan yana olanlardır! (Erişim 8.11.2022), el-Mücâdele 58/22. (Kısmî iktibas). **[2a]**
9. Fe't-tebiūnī yuḥbibkumu'llāhu: Bana uyun ki, Allah da sizi sevsin. (Erişim 8.11.2022), Âl-i İmrân 3/31. (Kısmî iktibas). **[2a]**
10. Ḳul hāzihī sebīlī ed'ū ilā'llāhi: De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah'a çağırıyorum. (Erişim 8.11.2022), Yûsuf 12/108. (Kısmî iktibas). **[2a]**

11. Ve 'allemেকে mā lem tekun ta'lemu ve kāne faḍlu'llāhi aleyke aẓīmā: Bilmediğini sana öğretmiştir. Sana Allah'ın lütfu gerçekten büyük olmuştur. (Erişim 8.11.2022), en-Nisâ 4/113. (Kısmî iktibas). [2a-2b]
12. Ulā'ike ketebe fî ḡulūbihimu'l-īmāne ve eyyedehum birūhım minh: İşte Allah bu müminlerin kalplerine imanı nakşetmiş ve onları katından bir ruh ile desteklemiştir. (Erişim 8.11.2022), el-Mücâdele 58/22. (Kısmî iktibas). [2b]
13. Ve 'allemnāhu mi'l-ledunnā ılmā: Ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik. (Erişim 8.11.2022), el-Kehf 18/65. (Kısmî iktibas). [2b]
14. Ve mimmen ḡalaḡnā ummetu'y-yehdūne bi'l-ḡaḡḡı ve bihī ya'dilūn: Yarattıklarımız arasında hakka götüren ve o yolda âdil davranan bir topluluk da vardır. (Erişim 8.11.2022), el-A'râf 7/181. [3a]
15. Ellezîne yestemi'üne'l-ḡavle feyettebi'üne aḡseneh: Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele! (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/18. (Kısmî iktibas). [4a]
16. Ulā'ike'l-lezîne hedāhumu'llāhu: İşte Allah'ın doğru yolu buldurduğu kimseler onlardır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/18. (Kısmî iktibas). [4a]
17. Ulā'ike hum ulu'l-elbāb: Asıl akıl izan sahipleri de onlardır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/18. (Kısmî iktibas). [4a]
18. Ve kullen neḡuşşu 'aleyke min enbāi'r-rusuli mā nuṣebbitu bihi fuā'dek: Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. (Erişim 8.11.2022), Hûd 11/120. (Kısmî iktibas). [5b]
19. Ve kelbuhum bāsiṡun: Köpekleri de uzatmış yatmaktaydı. (Erişim 8.11.2022), el-Kehf: 18/18. (Kısmî iktibas). [9a]
20. Len terānī: Sen beni asla göremezsın. (Erişim 24.11.2022), el-A'râf 7/143. (Kısmî iktibas). [14a]

21. **أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ** Emmen yücibü'l-muẓtarra izā de'āhu: Peki, darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen kimdir? (Erişim 24.11.2022), el-Neml 27/62. (Kısmî iktibas). **[15a]**
22. **التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ** Ettā'ibūne'l-ābidūne: O tövbe-kârlar, ibadet edenler. (Erişim 24.11.2022), el-Tevbe 9/112. (Kısmî iktibas). **[15a]**
23. **سَخَّرَ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ** Yahteşşu birahmetihî men yeşâu' va'llāhu zu'l faḍli'l-'aẓîm: Hâlbuki Allah rahmetini ancak dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf sahibidir. (Erişim 24.11.2022), el-Bakara 2/105 (Kısmî iktibas); Âl-i İmrân 3/74 (Kısmî iktibas). **[15b]**
24. **وَمَا خَلَقْنَا الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَا وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بَعْدَ ذَلِكَ أُولَئِكَ فَذَكَرْهُمْ يَوْمَ الْآزْمَةِ ذِكْرًا وَاحِدًا وَالَّذِينَ لَبِئْسَ مَا لَهُمُ الْآخِرَةُ كَانُوا هُمْ الْكَافِرِينَ** Ve mā ḥalaqtu'l-cinne ve'l-inse illā lî-ya'budūn: Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım. Zâriyât: 51 / 56; Ve mā ḥalaqnâ's-semâe ve'l-arḍa ve mā beynehumā lā'ibîn: Biz gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık. (Erişim 24.11.2022), el-Enbiyâ 21/16; Tâ innehū huve'l-'azîzu'r-rahîm: Allah izzet ve rahmet sahibidir. ed-Duhân 44/42. (Kısmî iktibas). **[23a]**
25. **ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ذَكَرَ حَسَنٌ بِمَنِّ رَبِّهِ عَلَى آلِهِ** Zâlike faḍlu'llāhi yu'tîhi men yeşâu, va'llāhu zûl faḍlil 'aẓîmî: İşte, bu Allah'ın fazlıdır. Onu dilediği kişiye verir. Ve Allah, büyük fazl sahibidir. (Erişim 24.11.2022), el-Cuma 62/4. **[27b]**
26. **فَعَالِي الْبَعِيدِ** Fa'âlu'l limā yurîd: Dilediğini yapan yalnız odur. (Erişim 24.11.2022), el-Burûc 85/16; Hûd 11/107 (Kısmî iktibas). **[33a]**
27. **فَلَا تَزْكُوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى** Fe-lâ tüzekkü enfüsekü'm hüve e'lemü bi-meni't-tekā: Şu halde kendinizi temize çıkarmayın! Kimin günahı sakındığını en iyi bilen odur. (Erişim 8.11.2022), en-Necm 53/32. **[43b]**
28. **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ** İnne'llāhe lā yağfiru eyyuşrake bihî ve yağfiru mā dūne zâlike lime'y-yeşâu': Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. (Erişim 04.12.2022), en-Nisâ 4/48. (Kısmî iktibas). **[46a]**

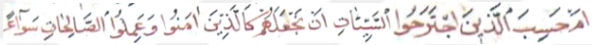
29. **وَالْكَافِرِينَ الْغَائِقِينَ عَنِ النَّاسِ** Ve'l-kāzīmīne'l-ğayza ve'l-'āfīne 'ani'n-nās: Öfkelerini yenerler, insanları affederler. (Erişim 04.12.2022), Âl-i İmrân 3/134. (Kısmî iktibas). **[50b]**
30. **فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ** Fe'zkurūnī ezkurkūm: Siz beni anın ki ben de sizi anayım. (Erişim 8.11.2022), el-Bakara 2/152. (Kısmî iktibas). **[53b]**
31. **أَدْعُنِي اسْتَجِبْ لَكُمْ** Ud'ūnī estecib lekūm: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. (Erişim 8.11.2022), el-Mümin 40/60. (Kısmî iktibas). **[53b]**
32. **رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا** Rabbi zidnī 'ilmā: Rabb'im! İlmimi arttır. (Erişim 04.12.2022), Tâhâ 20/114. (Kısmî iktibas). **[59a]**
33. **مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالٍ** Men cāe bi'l-ḥaseneti felehū aşru emşālihā: Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. (Erişim 04.12.2022), el-En'âm 6/160. (Kısmî iktibas). **[70a]**
34. **عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ** 'Inde melīkin muḳtedir: Gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar. (Erişim 04.12.2022), el-Kamer 54/55. (Kısmî iktibas). **[71b]**
35. **فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ** Ferīkun fi'l-cenneti ve ferīkun fi's-se'ir: Onların bir kısmı cennette, bir kısmı da cehennemde olacaktır. (Erişim 04.12.2022), eş-Şûrâ 42/7. (Kısmî iktibas). **[73b]**
36. **يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ** Yühıbbühüm ve yühıbbūnehū: Allah onları, onlar da Allah'ı severler. (Erişim 04.12.2022), el-Mâide 5/54. (Kısmî iktibas). **[74a]**
37. **أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى** Ene rabbukumu'l-a'lā: Ben sizin en yüce rabbinizim. (Erişim 04.12.2022), en-Nâziât 79/24 (Kısmî iktibas). **[77a]**
38. **يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَّةُ ائِزِّي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَُرْضِيَةً** Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭmai'ne. İrci'ī ilā rabbiki rāḍiyeten marḍıyyeh: Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen ondan hoşnut, o da senden hoşnut olarak Rabb'ine dön. (Erişim 10.01.2023), el-Fecr 89/26-27. **[80b]**
39. **مِنْ رَبِّكَ** Mi'r-rabbike: Rabb'inden. (Erişim 10.01.2023), el-Bakara 2/147, 149; Âl-i İmrân 3/60; el-Mâide 5/64, 67, 68; el-En'âm 6/106, 114; Yunus 10/19, 94; Hûd 11/110; er-Ra'd 13/1, 19; en-Nahl 16/102; el-İsrâ 17/28, 17/87; el-Kehf 18/82; Tâhâ 20/47, 129; el-Hac 22/54; el-Kasas 28/32, 46, 86; el-Ankebût 29/10; es-Secde

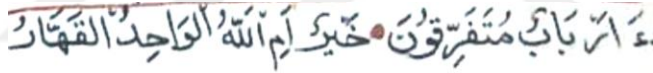
32/3; Ahzâb el-33/2; Sebe 34/6; Fussilet 41/45; eş-Şûrâ 42/14; ed-Duhân 44/6, 57; el-Kalem 68/19; en-Nebe 78/36. (Kısmî iktibas). [81a]

40. Ve

aḥarūna'terafū bizunūbihim ḥaleṭū 'amelen şālihān ve āḥara seyyi'en: Bir başka grup var ki onlar iyi işe bir de kötü iş karıştırdıktan sonra günahlarını itiraf etmişlerdir. (Erişim 10.01.2023), el-Tevbe 9/102. (Kısmî iktibas). [83a]

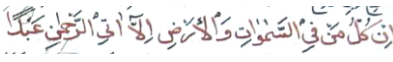
41. Elem ye'ni lillezîne āmenū en taḥşe'a
kulūbahum li-zikri'llāhi: İman edenlerin, Allah'ı anmak ve vahyedilen gerçeği düşünmekten dolayı kalplerinin heyecanla ürperme zamanı gelmedi mi? (Erişim 10.01.2023), el-Hadîd 57/16. [83b]

42. Em ḥasibe'l-lezîne'cterahū's-seyyiāti en nec'alahūm ke'l-lezîne āmenū ve amilū's-şālihāti sevāün: Yoksa kötülüğe gömülüp kalanlar, hayatlarını ve ölümlerini, eşit olarak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlarınkı gibi mi yapacağımızı zannediyorlar? (Erişim 10.01.2023), el-Câsiye 45/21. [86a]

43. E erbābun muteferriḳūne ḥayrun emi'llāhu'l-vāhıdu'l-ḳaḥḥār: Çeşit çeşit tanrılar mı, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı (inanıp bağlanmak için) daha iyi? (Erişim 18.01.2023), Yusuf 12/39. (Kısmî iktibas). [94b]

44. Fe'steḳim kemā ümirte: Emr olunduğun gibi dosdoğru ol. (Erişim 18.01.2023), Hûd 11/112. (Kısmî iktibas). [105a]

45. Tevekkeltü 'ale'l-ḥayyi'l-lezī lā yemūtu: Asla ölmeyecek olan o diri varlığa (Allah'a) dayanıp güven. (Erişim 18.01.2023), el-Furkan 25/58. (Kısmî iktibas). [112b], [113a]

46. İn küllü men fî's-semāvāti ve'l-arḍi illā āti'r-Raḥmāni 'abden: Yerde ve gökte olan her kimse, Allah'a kul olarak gelecektlerdir. (Erişim 18.01.2023), Meryem 19/93. [113b]

47. **وَوَلَّلْنَا عَلَيَّكَ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْمَنَّى وَالشَّلَى** Ve zallelnā ‘aleykumu’l-ğamāme ve enzelnā ‘aleykumu’l-menne ve’s-selvā: Ve sizi bulutlarla gölgeledik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik. (Erişim 18.01.2023), el-Bakara 2/57. (Kısmî iktibas). **[135b]**
48. **فَاَلُؤُنَ لِمَا يُرِيدُ** Fa‘alün limā yürid: Dilediğini yapan yalnız odur. (Erişim 18.01.2023), el-Buruc 85/16. (Kısmî iktibas). **[144b]**
49. **إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** İnnemā yahşā’llāhe min ‘ibādihi’l-‘ulemā: Kulları içinden ancak bilenler, Allah’ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. (Erişim 18.01.2023), Fatır 35/28. (Kısmî iktibas). **[147a]**
50. **صُمُّكُمْ عُمَى فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ** Şummum bukmun ‘umyun fehum lā ya‘qılūn: Onlar sağır, dilsiz ve kördürler çünkü onlar düşünmezler. (Erişim 25.01.2023), el-Bakara 2/171. (Kısmî iktibas). **[152b]**
51. **إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي** İnnī ene’llāhu lā ilāhe illā ene fe‘būdünī: Kuşkusuz ben, yalnız ben Allah’ım. Benden başka tanrı yoktur. O hâlde bana kulluk et. (Erişim 04.02.2023), Tâhâ 20/14. (Kısmî iktibas). **[152b]**
52. **هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ** Hel min mezîd: Daha yok mu? (Erişim 04.02.2023), Kaf 50/30. (Kısmî iktibas). **[159a]**
53. **وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ** Ve mā kaderū’llāhe haqқа қадриhi: Onlar Allah’ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. (Erişim 04.02.2023), ez-Zümer 39/67. (Kısmî iktibas). **[172b]**
54. **الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى** Er-Raḥmānu ‘alā’l-arşı istevā: Rahmeti bol olan Allah her şeyi kuşatmıştır. (Erişim 22.02.2023), Tâhâ 20/5. **[177b]**
55. **أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ** Elestü bi-Rabbiküm: Ben sizin Rabb’iniz değil miyim? (Erişim 13.03.2023), el-A’râf 7/172. (Kısmî iktibas). **[179b]**
56. **هَٰذَا مَا كَسَبَتْ وَكَانَ مَا كَسَبْتُمْ** Lehā mā kesebet ve leküm mā kesebtüm: Lehinde olanı da kendi kazandığıdır, aleyhinde olanı da kendi kazandığıdır. (Erişim 13.03.2023), el-Bakara 2/286. (Kısmî iktibas). **[189a]**
57. **أَحْضَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْجَرُ الْأَبْصَارُ** Uḥşurū’l-lezīne zālemu ve ezvācehum. Toplayın o zalimleri, onların yoldaşlarını. (Erişim 19.03.2023), es-Sâffât 37/22. (Kısmî iktibas). **[191a]**

58.

مَا أَكْتُبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسِي بِأَيِّ أَرْضٍ مَوْتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ
إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ
İnne'llāhe 'indehū 'ilmu's-sā'ah
ve yunezzilu'l-ğays ve ya'lemu mā fi'l-erhām ve mā tedrī nefsum māzā teksibu ğadā ve
mā tedrī nefsum bieyyi arđın temūt inne'llāhe 'alīmun ḥabīr: Kıyamet saati hakkındaki
bilgi yalnız Allah'ın katındadır; o, yağmuru yağdırmakta; rahimlerdekini bilmektedir.
Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez; hiç kimse nerede öleceğini bilemez ama
Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır. (Erişim 19.03.2023), Lokman 31/34.
[194b], [198b]

59.

وَأَمَّا مَنْ هَاجَرَ وَتَرَ تَلْفَافًا أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَكَبِّرُونَ
Ve emmā men ḥāfe maḳāme rabbiḥi
ve nehā'-nefse 'ani'l-hevā fe-inne'l-cennet hiye'l-me'vā: Rabb'inin huzurunda (hesap
vermekten) korkan ve nefesine kötü arzuları yasaklayana gelince, onun barınağı da şüphe
yok ki cennetin ta kendisidir. (Erişim 19.03.2023), en-Naziât 79/40-41.[202a]

60.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا
Ve 'alleme ādeme'l-esmāe kullehā: Ve Âdem'e
bütün isimleri öğretti. (Erişim 19.03.2023), el-Bakara 2/31. (Kısmî iktibas). [205b]

8.2. Hadisler

1.

وَكُنْتُ نَبِيًّا وَآدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ
Ve küntü nebiyyen ve Âdemi beyne'l-māi
ve't-ṭīn: Ben Peygamber iken Âdem daha su ile çamur arasında idi. [2b]

2.

أَقْتَرْتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ وَخَصَمْتُ الْكَلَامَ
Ütitü cevāmi'a'l-kelimi ve eḥḳara lī
el-keḷāmü: Bana özlü konuşma ve amacı kısa yoldan anlatma özelliği bahşolundu, söz
bana hakir kılındı. [4b]

3.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَإِلَى أَعْمَالِكُمْ بَلْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ
İnne'llāhe lā
yenzuru ilā şuveriküm ve ilā a'māliküm bel yenzuru ilā ḳulūbiküm ve niyyātiküm:
Allah sizin şeklinize ve amellerinize değil, kalplerinize ve niyetlerinize bakar. [42b]

4.

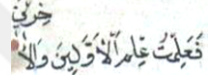
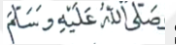
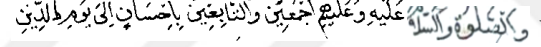
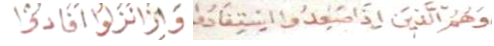
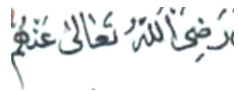
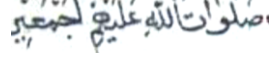
الْمَرْغَمُ مَعَهُ
El-mer'u me'a men eḥabbe: Kişi sevdiği ile bareberdir. [7b]

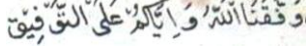
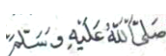
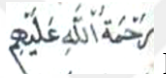
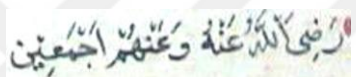
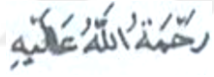
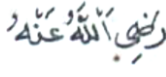
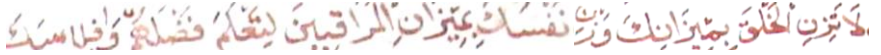
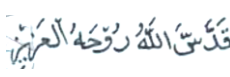
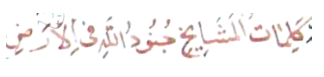
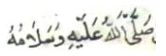
5.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَإِلَى أَعْمَالِكُمْ
İnne'llāhe lā yenzuru ilā şuveriküm: Allah sizin
suretlerinize bakmaz. (Kısmî iktibas). [64a]

8.3. Arapça İbareler

Eserde metnin anlamına uygun olarak anlatımı desteklemek için Arapça ibarelere yer verilmiştir. Metinde yer alan bu Arapça ibarelerin öncelikle özgün hâli sonrasında transkripsiyonu ve Türkçe anlamı verilmiştir. Eserde birden fazla yer alan aynı Arapça ibareler aşağıdaki sıralamada bir kez verilmiştir. Mütercimim *ya'nî* bağlacı kullanarak tercüme ettiği Arapça ibarelerin de transkripsiyonu ve Türkçe anlamına yer verilmiştir.

1. Ve lem-yekün me'ahū şey'un: Onunla beraber hiçbir şey mevcut değildir. [1b]
1. Şıbgâ'tu'llāh: Allah'ın boyası. [1b]
2. Fe'alimtū 'ilme'l-evvelīn ve'l-āḥirīn: Öncekilerin ve sonrakilerin ilmini bildim. [2b]
3. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun. [2b]
4. Ve's-şalātū ve's-selāmū 'aleyhi ve 'aleyhim ecma'in ve't-tābi'in bi-iḥsānin ilā yevmi'd-dīn: Salat ve selam kıyamet gününe kadar ona, tüm Müslümanlara ve iyilikleriyle ona uyanlara olsun. [2b]
5. Ve şevken ilā liqāi iḥvānī: Şevk ile kardeşlerle buluşmak. [3a]
6. Ve 'ulemāi ümmetī ke'l-enbiyāi sāiri'l-ümem: Ümmetimin âlimleri diğer ümmetlerin peygamberleri gibidir. [3a]
7. Ve hūmū'l-lezīne izā şa'idū ve istifādū ve izā enzelū efādū: İşte onlar mutlu olduklarında ve fayda verdiklerinde. [3a]
8. Raḍıya'llāhu Te'ālā 'anhum: Allahu Teala onlardan razı olsun. [3a]
9. Şalavātu'llāhi 'aleyhim ecma'in: Allah'ın salatları onların hepsinin üzerine olsun. [3a]

10. Kaddese'llāhu sırrahu'l-'azīz: Allah sırrını kutsal kılsın. [3a]
11. Dāme 'izzehu: İzzeti daim olsun. [3a]
12. 'Aleyhimü'r-rahmetü: Rahmet üzerine olsun. [3b]
13. Ve'llāhü'l-müste'ân ve 'aleyhi't-tüklân: Allah en iyi yardımcısıdır... [4a]
14. Raḥmetu'llāhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin. [4a]
15. Veffaḳanā'llāhü ve iyyāküm 'alā't-tevfīk: Allah beni ve sizi doğrudan muvaffak eylesin. [4b]
16. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun. [4b]
17. Raḥmetu'llāhi 'aleyhim: Allah onlara rahmet etsin. [4b]
18. Raḍıya'llāhu 'anhu ve 'anhüm ecma'in: Allah ondan ve onların hepsinden razı olsun. [4b]
19. Raḥmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. [5a]
20. Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun. [5b]
21. Lâ tezni'l-ḥalḳe bi-mīzānike vezni nefseke bi-mīzāni'l-murākibīn li-ta'leme faḍlahüm ve iflāseke: İnsanları kendi terazinde tartma; kendi nefsinin iyi olanların terazisi ile tart ki onların faziletlerini ve kendi durumunu öğrenesin. [5b]
22. Kaddese'llāhu rūḥahu'l-'azīz: Allah onun aziz ruhunu takdis etsin. [5b]
23. Kelimātü'l-meşāyiḥi cünüdüllāhi fī'l-arḍi: Meşayihin sözleri Allah'ın yeryüzündeki askerleridir. [5b]
24. Şalla'llāhu 'aleyhi ve selāmuḥu: Salat ve selam ona olsun. [5b]

25. **عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ** 'İnde zikri's-şālîhîne tenzilü'r-rahmetü: Salihlerin anıldığı yere rahmet iner. **[6a]**
26. **مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ** Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve min-hüm: Kim bir kavme benzerse onlardan olur. **[6a]**
27. **إِذَا وَجَدْتَ مَنْ يُوَفِّقُكَ عَلَى كَلِمَةٍ مِمَّا نَقُولُ** İzâ vecedte men yüvâfîkûke alâ kelimetin mimmâ tekülû: Seni muvafakiyete götüren birini bulursan, eteğine yapış. **[7b]**
28. **عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ** 'Aleyhi's-şalavatü's-selām: Salat ve selam ona olsun. **[8b]**
29. **عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيََاءِ بَنِي إِسْرَءِيلَ** Ulemāi ümmetî ke-enbiyâi Benî İsrâîl: Ümmetimin âlimleri Benî İsrâîl Peygamberleri gibidir. **[8b]**
30. **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ** Rağıya'llāhu 'anhum: Allah onlardan razı olsun. **[10b]**
31. **عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ** 'Aleyhi's-şalavatü ve's-selām: Salat ve selam onun üzerine olsun. **[12b]**
32. **فَسَدَ زَمَانٌ تَغَيَّرَ الْأَخْوَانُ** Fesede zamānun tegayyere'l-iḥvānū: Zamanın bozulması ile kardeşler de değişti. **[12b]**
33. **لَيْسَ هَذَا مِنْ زِيَّيِ أَهْلِ بَيْتِكَ** Leyse hāzā min ziyyi ehli beytike: Giydiğin bu don senin hane halkının elbisesi değildir. **[13a]**
34. **هَذَا لِلْخَلْقِ وَهَذَا لِلْحَقِّ** Hāzā li'l-ḥalkı ve hāzā li'l-Ḥakḫı. Bu Hakk'ın bu da halkındır. **[13a]**
35. **عَلَيْهِ السَّلَامُ** 'Aleyhi's-selām: Allah'ın selamı üzerine olsun. **[14a]**
36. **رَأَى قَلْبِي رَبِّي** Re'ā ḳalbī Rabbī: Kalbim Rabb'imi gördü. **[14a]**
37. **لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَهُ** Lem-a'büd rabben lem-erahū: Görmediğim Tanrıya inanmam. **[14a]**
38. **يَا بَنَ رَسُولِ اللَّهِ الْغِيَّاتُ الْغِيَّاتُ** Yā' bne Resūli'llāhi el-ğiyāşü el-ğiyāşü: Ey Peygamber oğlu: Bana yardım ulaştır! Yardım ulaştır! **[14b]**
39. **يَا مَاءُ اغْمِسْهُ** Yā māü' egmişü: Ey su hemen batır. **[14b]**

40. **الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ** El-giyāṣü el-giyāṣü: Yardım, yardım. [14b]
41. **جَلَّ جَلَالُهُ** Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir. [15a]
42. **مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ سِرٌّ فَهُوَ مُضَرٌّ** Men lem-yekün lehü sırrun fe-hüve muzırrun: Rabb'i ile arasında sırrı olmayan zarardadır. [16b]
43. **رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ وَارِعَةٌ** Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin. [17a]
44. **أَوَيْسُ الْقَرَانِي خَيْرُ التَّابِعِينَ بِإِحْسَانٍ وَعِصْفٍ** Üveys el-Ḳaranî ḥayru't-tābi'ine bi-iḥsānin ve 'aṭfin: Veysel Karanî ihsanda ve şefkatte tâbiîn neslinin en hayırlısıdır. [17a]
45. **إِنِّي لَأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ** İnnî le-ecidü nefese'r-Raḥmāni min kıbeli'l-Yemeni: Ben rahmet nesimini Yemen taraflarından hissediyorum. [17a]
46. **أَوَيْتَايَ تَحْتَ قُبَائِي لَا تَعْرِفُهُمْ غَيْرِي** Evliyāi taḥte ḳubāi lā ta'rifühüm gayrî: Benim kubbem altında bazı veli kullarım vardır, onları benden başka kimse bilemez. [17b]
47. **عَبْدٌ مِنَ عِبِيدِ اللَّهِ** 'Abdün min 'abīdi'llāhi: Allah'ın kullarından bir kuldur. [18a]
48. **أَحَبُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ الْأَتَقِيَا الْأَخْفِيَا** Eḥabbü'l-'ibādi 'alā'llāhi el-etḳiyāü'l-eḥfiyāü: Allah'ın en sevimli kulları gizli takva sahipleridir. [18b]
49. **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا** Raḍıya'llāhu 'anhümā: Allah ikisinden de razı olsun. [19a]
50. **يَا أَهْلَ نَعْدِ كُومُ** Yā ehli Necdin ḳümü: Ey Necid halkı, kalkın. [19a]
51. **هُوَ أَحَقُّ شَأْنًا مِنْ أَنْ يَطْلُبَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ** Hüve eḥḳaru şānen min en yeṭlubuhü emīrū'l-mü'minîn: Ya emirelmüminin o dediğiniz kişi ondan daha hakirdir. [19a]
52. **مَا إِسْمُكَ** Mā ismüke: Adın nedir? [19b]
53. **أَرِنِي يَدَكَ الْيُمْنَى** Erinî yedeke'l-yümnā: Bana sağ elini göster. [19b]
54. **قَالَ أَنْتَ أَوَّلُ بِالَدُّ الْعَجِيزِ الْمُؤْمِنِينَ** Ḳāle. Ente evlā bi'd-du'āi li-cemi'l mü'minîn: Veysel Karani dedi ki: Ya Ömer, sen müminler için dua etmeye daha layıksın. [20a]

55. **لَعَلَّ غَيْرِي بِهِ** Le‘alla ġayrī bī: Resulullah’ın dediği başka kişi ola. [20a]
56. **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ** Allahümme’ğ-fırlı ve li-vālideyye ve li’l-mü’mīnīne ve’l-mü’mīnāt: Allah’ım beni, anne-babamı ve bütün müminleri bağışla. [21b-22a]
57. **عَالِمُ السِّرِّ وَالْخَفِيَّاتِ** Ālimü’s-sırrı ve’l-ḫefayāt: Gizli ve sır olanları bilen. [22a]
58. **رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أُوَيْسَ وَعَفَّرَكَ** Raḥimeke’llāh yā Üveys ve ġaferalek: Allah sana rahmet etsin, ey Veysel (Üveys) Karanî ve seni bağışlasın. [22b]
59. **حَيَّاكَ اللَّهُ يَا هَرَمَ بْنَ حَيَّانَ** Ḥayyāke’llāh yā Herem bin Hayyān: Çok yaşayasın ey Herem bin Hayyān [22b]
60. **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ** E‘ūzu bi’llāhi mine’ş-şeyṭāni’r-racīm: Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığınırım. [23a]
61. **نَبَأَنِي الْعِلْمُ الْغَبِيرُ** Nebbe’enī el-ālīmü’l-ḡabīr: Alim ve Habir olan Allah seni bana bildirdi. [23a]
62. **أَيُّ هَذَا الْقُلُوبِ فَحَاطَهَا سَكْرٌ فَلَا تَنْفَعُهَا** Üffin li-hāzā’l-ḡulūbi ḡad ḫaleṭahā šekk fe-lā tenfa‘uhā: Şek ve şüphe olan gönüllere yazıklar olsun, onlara vaaz u nasihat kâr etmez. [23b]
63. **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا** Raḏıya’llāhu ‘anhumā: Allah ikisinden de razı olsun. [24b]
64. **هَذَا لَيْلَةُ الْقِيَامِ** Hāzā leyletü’l-kıyām: Bu gece kıyam gecesidir. [24b]
65. **هَذَا لَيْلَةُ الرُّكُوعِ** Hāzā leyletü’r-rükū‘: Bu gece rükû gecesidir. [25a]
66. **هَذَا لَيْلَةُ السُّجُودِ** Hāzā leyletü’s-sücūd: Bu gece secde gecesidir. [25a]
67. **وَالْقِلَّةِ زَادَهُ وَأَمْرٌ طَرِيقَاهُ** Vā ḡıllete zādihī veā ṭüle ṭarīḡāhu: Ah azık azlığından, vah yol uzaklığından. [25a]
68. **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى** Subḡāne rabbiye’l-a‘lā: En yüce olan Rabb’im her türlü kusurdan uzaktır. [25a]
69. **مَنْ عَرَفَ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ** Men ‘arafe’llāhe lā yehḡfā ‘āleyhi şey’ün: Allah’ı bilenden hiçbir şey gizli kalmaz. [26b]

70. عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي 'Araftü Rabbī bi-Rabbī: Rabb'imle bildim. [26b]

71. السَّلَامَةُ فِي الْوَحْدَةِ Es-selāmetü fi'l-vaḥdeti: Selamet birlik olmaktadır.

[26b]

72. الشَّيْطَانُ ابْعُدْ عَنِ الْإِنْسَانِ Eş-şeyṭānu eb'adü 'ani'l-işneyini: Şeytan iki kişiden uzaktır. [26b]

73. عَلَيْكَ بِقَلْبِكَ 'Alyeke bi-ḳalbike: Kalbini daim hazır tut. [26b]

74. الرِّاحَةُ فُوجِدَتْهَا فِي الزُّهْدِ

فِي التَّقْوَى وَطَلَبْتُ الشَّرَفَ فُوجِدْتُهَا فِي الْقَبَاحَاتِ وَطَلَبْتُ
وَطَلَبْتُ الْمُرُقَةَ فُوجِدْتُهَا فِي الْعِدْقِ وَطَلَبْتُ النَّسْبَةَ فُوجِدْتُهَا
الْفَخْرَ فُوجِدْتُهَا فِي الْفَقْرِ وَطَلَبْتُ الرِّيَاسَةَ فُوجِدْتُهَا فِي نَصِيحَةِ الْخَلْقِ
طَلَبْتُ الرِّفْعَةَ فُوجِدْتُهَا فِي التَّوَاضُّعِ وَطَلَبْتُ

Ṭalebtü'r-rif'ate fe-vecedtühā fi't-tevedü'i ve ṭalebtü'l-fahre fe-vecedtühā fi'l-fakri ve ṭalebtü'r-riyāsete fe-vecedtühā fi nasīhati'l-ḥalki ve ṭalebtü'l-mürüvvete fe-vecedtühā fi's-şıdḳi ve ṭalebtü'n-nisbete fe-vecedtühā fi't-taḳvā ṭalebtü's-şerefe fe-vecedtühā fi'l-kanā'ati ṭalebtü'r-rāḥate fe-vecedtühā fi'z-zühdi: Ululuğu talep ettim, tevazuda buldum; fahri talep ettim, fakırda buldum; resiliği talep ettim, yaratılmışlara nasihatta buldum; mürüvveti talep ettim, gerçeklikte buldum; nisbeti talep ettim, takvada buldum; şeref talep ettim, kanaatte buldum; rahatı talep ettim, züht hayatında buldum. [27b]

75. عَاشَ وَحِيدًا وَمَاتَ شَهِيدًا 'Āşe vaḥīden ve mâte şehīden: Yalnız yaşadı, şehit olarak vefat etti. [27b]

76. رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin. [27b]

77. رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا Raḍiya'llāhu 'anha: Allah ondan razı olsun. [28a]

78. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ اِمَامًا تَقْتَدِيْ بِهِ Allāhüme'c'al-imāmen teḳtadi bihī: Ey Allah'ım, Hasan'ı halka imam kıl ki ona uysunlar. [28b]

79. هَذَا مِنْ جَوَارِدِكَ Hāzā min cemerāti ḳalbike: Bütün bu hararetler senin kalbindendir. [31b]

80. **اَلصَّعْقَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ** Eş-şa‘aḳatü mine’ş-şeytân: Her kim ansızın bağırırsa bu durum şeytandandır. [32b]
81. **اُنْظُرْ اِلَى الرَّجُلِ** Ünzur ilâ’r-racüli: Er görmek istiyorsan adama (Hasan’a) bak. [33a]
82. **اٰخِرُ مَنْ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ يُقَالُ لَهُ هُنَادٌ** Āhirü men yehrucu mine’n-nâri yûḳālû lehü hennādün: Cehennemden en son çıkacak günahkâr kişi Hünnâd adlı kimsedir. [34a]
83. **اَلْقَبْرُ اَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنَ الْاٰخِرَةِ** El-ḳabrü evvelü menzilin mine’l-āḫireti: Ahiretin ilk yurdu kabirdir. [34b]
84. **مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ** Mine’l-cinneti ve’n-nâsi: Cinlerin ve insanların şerrinden. [36b]
85. **مَا لَمْ اَعْيُنْ رَأَتْ وَلَا اَدُنْ سَمِعَتْ** Mā lā ‘aynün re’at ve lā üzünün semî‘at: Ne bir göz gördü ne de bir kulak işitti. [39b]
86. **تَبَتُّ قَدَمَيْكَ بِاَمْسَاكِي حَقًّا لَا تَزُولُ** Şebbit ḳadameyke yâ miskin hattâ lā tezûle: Ayaklarını sabit bas ey miskin, düşmeyesin. [41a]
87. **تَعَالَوْا هَاؤُنَا نَنْشِرُ النُّورَ** Te‘ālū hātū nenşiru’n-nûre: Gelin ki nur saçalım. [41b]
88. **مَا اَشْبَهَكُمْ بِاَحْبَابِ رَسُوْلِ اللَّهِ** Mā eşbeheküm bi-ashābi Resûli’llâh: Ne acep Resulullahın ashabın benzersiniz. [42a]
89. **مَا رَأَيْتُ اَزْهَكَ مِنْكَ** Mā raeyte ezhede minke: Sendan daha fazla züht sahibini görmedim. [42a]
90. **يَا مَلِكُ الْمَوْتِ شَدِّدْ عَلَيْهِ فَقَدْ بَقِيَ عَلَيْهِ دَنْبٌ** Yâ meleke’l-mevti şeddid ‘aleyhi fe-ḳad beḳiye ‘aleyhi zenbün: Ey ölüm meleği (Hasan-ı Basrî’nin) canını kabz etmekte katı davran ki onun üzerinde hâlâ günah var. [46b]
91. **اَلَيْهِ سَلَامٌ** Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun. [49a]
92. **قَطَعَ اللَّهُ يَدَيْ** Ḳaṭṭe’llāhü yedek: Allah ellerini kestirsin. [49b]
93. **يَحْيِ الْمُخَفَّفُونَ وَهَلَكِ الْمُتَقَلِّبُونَ** Necâ’l-muḫaffafûne ve heleke’l-müteḳallûn: Yükü hafif olanlar kurtuldu, ağır olanlar helak oldu. [52a]
94. **لَبَّيْكَ** Lebbeyk: Buyur. [52b]
95. **لَا لَبَّيْكَ لَا لَبَّيْكَ** Lâ-lebbeyk lâ-lebbeyk: Buyurma, buyurma. [52b]

96. **حَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا**: Hayru'l-umûri evsaṭühā: İşlerin en hayırlısı orta yollu olanlardır. [53a]
97. **إِنَّ الدِّينَ مَتِينٌ فَأَوْعِلُوا فِيهِ بِالرِّفْقِ** İnne'd-dīne metīnün fe-evğilū fihi bi'rifki: Din metin bir kale gibidir, ona yumuşaklık ve sabırla giriniz. [53b]
98. **عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ** Aleyhi'r-raḥmetü: Rahmet ona olsun. [54a]
99. **رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَرَحْمَةً وَسِعَتْ** Raḥmetu'llāhu 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten: Allah'ın rahmeti bol bol ona olsun. [54a]
100. **بِي يَقِينٍ لَا يَنْفَعُ** Bī-yakīn lā-yenfa': Yakînsiz olana fayda yoktur. [57b]
101. **عَلَى نَفْعٍ غَيْرِي وَلَمْ يَنْفَعْنِي** 'İlmī nefa'a gayrī ve lem yenfa'anī: İlmim başkasına fayda verdi, bana faydası olmadı. [59a]
102. **فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** Fe'lem ennehu lā ilāhe illâ'l-lah: Bilmiş ol ki Allah'tan başka ilah yoktur. [59a]
103. **هَذَا قَلْبٌ غَافِلٌ عَنِ اللَّهِ فَلْيُؤَدِّبْ** Hāzā ḳalbün ğafele 'ani'llāhi felyü'eddib: Gönlü Allah'tan gafil olanın gönlünü terbiye etmek gerekir. [59b]
104. **عَزَّ سَمُهُ** Azze ismuhu: İsmi yüce olsun. [63b]
105. **نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ يَنْظُرُ فِي** Nefḫaten vāḥideten bi-naẓratin: Öyle bir bakış ile bakmalı ki. [64a]
106. **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا** Raḍıya'llāhu 'anhā: Allah ondan razı olsun. [64a]
107. **عَلَيْهَا الرَّحْمَةُ** Aleyhā'r-raḥmetü: Rahmet ona olsun. [64a]
108. **سَخَّرَ النَّاسُ عَلَى نِيَّتِهِمْ** Yühşeru'n-nāsü 'alā niyyetihim: İnsanlar niyetlerine göre haşr olunurlar. [64a]
109. **مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ وَإِلَى زِيرَا** Men teḳarrabe ileyye şibren teḳarrabtü ileyhi zirā'en: Bana bir adım yaklaşıp bana bir zira (Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü.) yaklaşırım. [67b]
110. **مَنْ رَدَّ دَانِيْقًا مِنَ الْحَرَامِ فَقَدْ نَالَ دَرَجَةً مِنَ النَّبُوَّةِ** Men redde dāniḳen mine'l-ḥarāmi fe-ḳad nāle dereceden mine'n-nübüvveti: Kim bir dirhem gūnahtan uzaklaşsa nübüvvetten bir dereceye nail olur. [72b]
111. **الْفَنَاءُ فِي اللَّهِ** El-fenā' fi'llāhi: Allah'ta fani olmak. [74b]

112. شَغَلَنِي مُشَاهَدَةُ الصَّانِعِ عَنِ مَطَالَعَةِ الصَّنِيعِ Şağalenī müşāhedetü's-şāni' i 'an metāla'ati's-şun'i: Sanatkarın sanatını müşahede etmek beni o kadar meşgul etti ki, sanat eserinin güzelliğini anlayamadım. [75b]
113. أَصَلَّى صَلَاةَ الْوَدَّعِ Uşallī şalāte'l-müvedde'i: Veda namazı kılıyorum. [76a]
114. الْجَارُ لَمْ يَدَّارَ El-cārū şümme'd-dār: Evden önce komşu. [76b]
115. نَظَرْتُ إِلَى الْجَنَّةِ فَأَدَّبَنِي رَبِّي Nazartü ilā'l-cenneti fe-edebbenī Rabbī: Cennete baktım ve Rabb'im beni terbiye etti. [77a]
116. هُوَ يَرْزُقُ مَنْ يَسُبُّهُ أَفَلَا يَرْزُقُ مَنْ يُحِبُّهُ Hüve yerzuğu men yesubbuhū efelā yerzuğu men yühibbuhū: Kendisini inkâr edenin rızkını veren Allah kendisini sevenin rızkını nasıl keser! [77b]
117. لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مَنْ لَمْ يَصْبِرْ بِضَرْبِ مَوْلَاهُ Leyse bi-şādıķın fī da'vāhu men lem-yaşbir bi-ḍarbi mevlāhu: Mevlasının zahmetine sabretmeyen kimse davasında sadık değildir. [79a]
118. لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مَنْ لَمْ يَشْكُرْ عَلَى ضَرْبِ مَوْلَاهُ Leyse bi-şādıķın fī da'vāhu men lem-yeşkur alā-ḍarbi mevlāhu: Mevlasının zahmetine şükretmeyen kimse davasında sadık değildir. [79a]
119. لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مَنْ لَمْ يَتَلَذَّذْ بِضَرْبِ مَوْلَاهُ Leyse bi-şādıķın fī da'vāhu men lem-yetelezzez bi-ḍarbi mevlāhu: Mevla'sının zahmetinden zevk almayan kimse davasında sadık değildir. [79a]
120. لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مَنْ لَمْ يَنْسَى الضَّرْبَ فِي مُشَاهَدَةِ مَوْلَاهُ Leyse bi-şādıķın fī da'vāhu men lem-yensā'd-ḍarbi fī müşāhedetin mevlāhu: Mevla'sını müşahede anında onun zahmetini unutmayan kimse davasında sadık değildir. [79a-79b]
121. مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا كَثُرَ ذِكْرُهُ Men eḥabbe şey'en ekşere zikrehū: Bir kimse bir şeyi severse onu çokça anar. [79b]
122. لَا تَنْطَقُ بِسَاطِنِ السَّوْءِ Lâ tezunnī binā ḡanni's-sūi': Beni kötü zann ile zannetme. [80b]
123. إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى İlā rahhmeti'llāhi te'ālā: Allah'ın rahmetine kavuştu. [81a]
124. رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا Raḥmetu'llāhi 'aleyhā: Allah'ın rahmeti ona olsun. [81a]

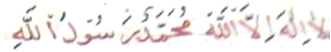
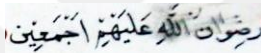
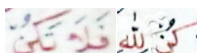
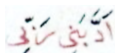
125. **إِنَّ الْقِدَانِ لَا يَجْتَمَعَانِ** İnne'z-zıddāni lā yectemi'āni: İki zıt bir arada bulunmaz. **[83a]**
126. **طَالَ بَقَاؤُ** Ṭāle bekāhu: Allah ömrünü uzun etsin. **[85b]**
127. **مَا أَلَيْنَ هَذَا الْكُفْرَ وَجَحَىٰ عَنِ النَّارِ** Mā elyene hāzā'l-keffü lennecā 'ani'n-nār: Cehennem ateşinden kurtulan bu el ne yumuşak bir eldir. **[86b]**
128. **يَا عَمْرِيكَ نَفْسَا** Yā 'āmmi bi-ke nefseke: Ey amcam, kendini kurtarmaya bak. **[86b]**
129. **لَأَنْتَ أَلَا مَارَّةَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ الدَّامَةُ** Li-enne'l-emārete yevme'l-kıyāmeti en-nedāmetü: Ümmet üzerine lider olmak kıyamet gününde pişmanlık sebebidir. **[86b]**
130. **ذُرَّ أَبَاكَ وَاكْرِمُوا أَخَاكَ وَاحْسِنِ عَمَلِي وَلَدِيكَ** Zür ebāke ve ekrim eḥāke ve eḥsin 'alā veledike: Babanı ziyaret et, kardeşine ikramda bulun, çocuğuna ihsan et. **[87a]**
131. **أَوَّهَ أَبِي رَجُلٍ هُمَزٍ** Evveh eyyü reculin hüve: Bu dama ne kâmil kişidir. **[88a]**
132. **لَا تَبَيَّكُ** Lā-lebbeyk: Buyurma. **[89a]**
133. **مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَ لِلَّهِ** Men kâne li'llāhi kâne'llāhü lehü: Allah ile olana, Allah da onunladır. **[96a]**
134. **مِفَاتِيحُ الْعُلُومِ إِبْرَاهِيمُ** Mefātiḥü'l-'ulūmi İbraāhīmü: İlimlerin anahtarı İbrahim'dir. **[96b]**
135. **سَيِّدُنَا إِبْرَاهِيمُ** Seyyidüna İbrahīmü: Efendimiz İbrahim. **[96b]**
136. **أَرْضِيَّ وَبَرِّيَّ وَنَحْرِيَّ وَسَمَاوِيَّ** Eraziyyün ve berriyyün ve baḥriyyün ve semāviyyün: Yerden, karadan, denizden ve semadan. **[97b]**
137. **أَلْأَمْرُ أَعْجَلْتُ ذَلِكَ** El-emrū a'celte zālike: İşin acelesi vardı. **[97b]**
138. **إِنْتَبِهْ** İntebih. Dikkatli ol! **[98a]**
139. **إِنْتَبِهْ قَبْلَ أَنْ تُنَبِّهَ** İntebih ḳable en tünebbih: Uyarılmadan önce kendin dikkatli ol. **[98a]**
140. **أَهْلَكَ خُلِقْتَ أَوْ هَذَا أَمْرَتِ** E li-hāzzā ḥuliḳte ev li-hāzā ümirte: Bunun için mi yaratıldın, bunu yapmaya mı emredildin? **[98a]**
141. **اللَّهُمَّ احْفَظْهُ** Allāhümme iḥfazhu: Allah'ım onu koru. **[99a]**

142. عَلَيْكَ بِالْمَاءِ وَالْجَرَابِ 'Alyek bi'l-māi' ve'l-mihrāb: Su ile mihrab arasında kal. (Yani ne uzak git, ne de çok yakın ol). [100b]
143. مَنْ يَشْتَرِكِ طَيْبٍ بِالطَّيِّبِ Men yeşterī tayyibe bi't-tayyibi: O kimse ki helali helalle satın alır. [102b]
144. أَغْشِنِي Ağşinī: Meded ya Rab. [104a]
145. تَدْعِي مُحِبَّتَنَا وَحُبَّ مَعْنَا غَيْرَنَا Tedda'ī muḥabbetenā ve tūḥibbū me'anā ğayrenā: Benim muhabbetim davasın edersin, benimle beraber başkasının da muhabbetini nasıl edersin. [104a]
146. اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ ذُنُوبِي Allāhümme'ğfir zünübī: Allah'ım günahlarımı bağışla. [104b]
147. مَنْ عَرَفَكَ فَكَيْفَ حَالٍ مَنْ لَمْ يَعْرِفَكَ Men 'arefeke fe-keyfe ḥālī men lem ya'rifūke: Seni bilenlerin hâli nasıl ki seni bilmeyenlerin hâli nice olsun. [105a]
148. كُنْ عَبْدًا فَاسْتَرَحْتَ Kün 'abden fe'steraḥte: İyi kul ol ki rahat edesin. [105a]
149. الْحَرِيصُ مَحْرُومٌ El-ḥarişu maḥrāmūn: Çok hırslı olan mahrum kalır. [107a]
150. السَّاحِظُ مُعَذِّبٌ Es-sāḥitū mu'azzebūn: Kızgın kişi azap çeker. [107a]
151. حَقِيرُ الْهَيْمَةِ مُجْرَبٌ Ḥakīrū'l-himmeti maḥcūbūn: Himmetin hakiri mahcup olur. [107a]
152. اَلْغَنِيُّ غَنِيٌّ لَّا غِنَاً لِّلْمَالِ El-ğaniyyū ğaniyyū'l-ḳalbi lā ğinā'l-mālī: Zengin kişi, kalb zengini olandır. Mal zengini değil. [111b]
153. اَلَا اِنَّ اَمَلًا لِّلْاَرْضِ قَدْ مَاتَ Elā inne emāne'l-arḍi ḳad māte: Yeryüzündeki ümitler öldü. [123b]
154. رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ رَوَّاحٌ Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'a: Allah ona bol bol rahmet eylesin. [123b]
155. طَيَّبْتُ اِسْمِي فَبِعِزِّي لَطَيْبٌ اِسْمُكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ Tayyebte ismī fe-bi-'izzetī le-uttyibenne ismeke fi'd-dünyā ve'l-āḥiret: Sen benim ismimi yücelttin, ben de dünyada ve ahirette senin ismini yücelteceğim. [124a]
156. اَحَدِّثْنِي عَنْ رَبِّي Ḥaddiṣnī 'an Rabbī: Bana Rabb'imden bahset! [125a]

157. رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ Rağıya'llāhu 'anhum: Allah onlardan razı olsun. [125b]
158. تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ Tevekkeltü 'alā'l-lahi: Allah'a tevekkül ettim. [130b]
159. أَمَّا عَلِمْتُ أَنَّ الْكَرَمَ صِفَتِي Emā 'alimte enne'l-kereme şıfatı: Cömretliğin sıfatım olduğunu bilmiyor musun? [131b]
160. كُلُّ يَأْمَنٌ لَمْ تَأْكُلْ وَاشْرِبْ يَا مَنْ لَمْ تَشْرِبْ Kü'l yā men lem te'kül ve'srib yā men lem teşrib: Dünyada yemediklerinden ye, içmediklerinden iç. [131b]
161. أَنْتَ تَعْلَمُ مَا نُرِيدُ Ente ta'lemü mā nürid: Ne istediğimizi biliyorsun. [137a]
162. وَاللَّهُ لَا اخْتَارَ إِلَّا طَرِيقَ الْاَكْبَرِ Ve'llāhi lā ehtārü illā tarīke'l-ekber: Ben ancak büyük yolu seçtim. [138b]
163. فَاعَالِ لِمَا يُرِيدُ Fa'alün limā yürid: Dilediğini yapan yalnız odur. (Erişim 18.01.2023), el-Buruc 85/16. (Kısmî iktibas). [144b]
164. اللَّهُمَّ لَا تُعَذِّبْنِي بِذِلِّ الْحَبَابِ Allāmümme lā tü'azzibni bi-zıllı'l-ħicāb: Ya Rabbi, bana hicap zorluğuyla azap eyleme. [144b]
165. لَسْتُ بِخَيْرِكُمْ Lestü bi-ħariküm: Ben sizin hayırlınız değilim. [147b]
166. اَكْبَرُ ذَنْبِي مَعْرِفَتِي اِيَّاهُ Ekberü zenbī ma'rifetī iyyāhu: En büyük günahım onu bilmemdir. [148a]
167. اِذَا أَحْبَبْتُ عَبْدًا كُنْتُ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَلِسَانَهُ وَيَدَهُ İzā aħbebtü 'abden küntü sem'ahū ve başarahū ve lisānehū ve yedehū: Bir kulu sevdim mi onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili ve tutan eli olurum. [148b]
168. تَرَكْتُ اللَّهَ بِبَسْطَامٍ وَقَصَدْتُ الْبَيْتَ الْحَرَامَ Terekte'llāhe bi-Bestām ve kaçedte'l-Beyte'l-Ĥarām: Allah'ı Bestam'da bırakıp Beytül-Haram'a mı geldin? [154b]
169. سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي Sübhāne mā a'zeme şāni: Benim şanımla ne büyüktür. [155b]
170. اَعُوذُ بِكَ أَنْ اسْأَلَكَ هَذَا الْمَقَامَ E'üzü en es'eleke hāzā'l-maḳām: Bu makamı dilemekten sana sığınırım. [156a]

171. لَا هَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ Lā ḥavle ve lā kuvvete illā bi'llāhi'l-'aliyyi'l-'azīm: Allah'tan başak güç ve kuvvet sahibi yoktur. [160b]
172. سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Sübhāna'l-lahi lā ilāhe illā'llāh: Sübhānallah Allah'tan başka ilah yoktur. [163a]
173. تَتَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ Taḥallaḳū bi-aḥlāḳi'l-lahi: Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın. [164b]
174. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ Eşhedü en lā ilāhe illā'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resülühü: Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanır, sözle de ifade ederim. [165a]
175. كُنْ بَحْرًا لَا يَتَغَيَّرُ Kün bahren velā taḡayyer: Deniz ol ve değişme. [165b]
176. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ نَبِيُّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ Lā ilāhe illā'llāh Muḥammede'r-resūlu'llāhi Nūḥ neciyü'llāh İbrāhim Ḥalīlu'llāhi ve Mūsā Kelīmu'llāhi ve 'İsā Rūḥu'llāh: Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Resulullah, Nuh Neciyullah, İbrahim Halilullah, Musa Kelimullah, İsa Ruhullah. [170a]
177. مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ حِجَابُهُ مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ حِجَابُهُ Mā teḳülü fī reculin ḥicābuhū: Bir kimse hakkında ne dersin de onun hicabı Allah'tır. [175a]
178. بِهَذِهِ الْهِمَّةِ نَالُ مَا نَالُ Bi-hāzā'l-himmeti nāle mā nāle: O kimseler bu himmetle erişeceklerine eriştiler. [176a]
179. أَنَا عَزِيدُ الْمُنْكَسِرِ قُلُوبُهُمْ Ene inde'l-münkesiri kulûbühüm. Ben gönlü kırık olanların yanındayım. [177b]
180. سُبْحَانَكَ اللَّهُ هُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ Sübhāna'l-lahi hüve vāhidü'l-Ḳahhār: Bir ve Kahhar olan Allah'ın şanı yücedir. [177b]
181. دَعْ نَفْسَكَ وَتَعَالُ De' nefseke ve te'āl: Nefsini bırak ve gel. [177b]
182. عَزَّ اسْمُهُ 'Azze ismuhū: İsmi yüce olsun. [179b]
183. كَيْفَ الْوَصُولُ إِلَيْكَ Keyfe'l-vuşul ileyke: Sana nasıl vasıl olurum. [179b]
184. طَلَّقَ نَفْسَكَ ثَلَاثًا ثُمَّ قُلِ اللَّهَ Ṭallīḳ nefseke ṣelāṣen ṣümme kuli'l-lāh: Nefsini üç talak ile boşa, sonra Allah de. [179b]

185. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illā'llāh: Allah'tan başka ilah yoktur. [182a]
186. سَيِّدُ الرُّسُلِ وَرَحْمَةُ الْعَالَمِينَ Seyyidü'l-mürselîn ve rahmeten lil'âlemîn: Peygamberlerin efendisi ve âlemlerin rahmetçisidir. [188a]
187. مَنْ جَعَلَ قَاضِيًا فَقَدْ ذُوِيَ بِغَيْرِ مِصْكَيْنِ Men cu'ile kâdıyen fekad zûbihe bi-ğayri sikkînin: Bir kimseyi kadı yaparlarsa onu bıçaksız keserler. [189b]
188. كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ مَنْفَعَةٌ فَيُورَثُ Küllü karzın cerre menfa'aten fe-hüve ribhun: Karz-ı hasenden (borç para vermek) sağlanan her fayda faizdir. [191a]
189. وَيُحِبُّونَ أَنْ يَحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا Ve yühıbbüne en yaħmedü bi-mā lem-yef'alū: Yapmadığı işle övünmek iyi değildir. [191b]
190. حِفْظُ الْأَدَبِ فِي حَقِّ الرَّبِّ أَوَّلُ Hıfzu'l-edebi fî haqqı'd-de'bi evlā: Edebi muhafaza etmek Allah'ın Hakk'ından evladır. [192a]
191. إِنْ أَمْلَيْتَ قَالَ عِنْدَ عِلْمٍ أَيْ خَفِيفٌ Eyne etlübüke kâle 'inde 'ilm-i Ebî Hanîfe: Seni nerede bulurum diye sorunca, Ebu Hanife'nin ilminin yanında. [195b]
192. إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ شَيْعٌ وَتِسْعُونَ نَجَّةً وَلِي نَجَّةٌ وَاحِدَةٌ وَفِي الْقَضَاءِ Inne hāzā ehī lehū tis'un ve tis'üne na'ceten ve liyye na'cetün vāhıdetün ve fî'l-kađāi: Bu benim kardeşimdir ve onun doksan dokuz koyunu vardır, benim ise sadece bir koyunum vardır. [196b]
193. لَا يَنْطِقُكُمْ أَحَدٌ Lā yentiküküm ehedün: Sizinle hiç kimse konuşmaz. [198a]
194. مَنْ تَعَلَّمَ الدِّينَ بِالْكَلَامِ يَرْتَدُّ وَمَنْ طَلَبَ الْمَالَ بِالْكَيْمِيَاءِ أَفْلَسَ وَمَنْ طَلَبَ سَوَادَ الْحَدِيثِ كَذَبَ Men te'allem'e'd-dîne bi'l-kelāmi yüzendiku ve men talebe'l-māle bi'l-kimyāi eflese men talebe sevāde'l-ħadîşi kezebe: Her kim dinini söz için öğrenirse zındık olur, her kim malı kimya (ilm-i simya, kimya) ile talep ederse iflas eder, her kim ki mücerred söz ederse yalan söyler. [198b]
195. سَأَلُونِي مَا شِئْتُمْ Selūnī mā şı'tüm: Bana dilediğinizi sorun. [199a]
196. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمُحَمَّدٍ بِنِ إِدْرِيسَ الشَّافِعِي Allāhümme'ğfirlī ve lī vālideyye ve li-Muhammed bin İdrīs eş-Şāfi'î: Allah'ım beni, anne-babamı ve Muhammed b. İdris Şafi'î'yi bağışla. [199b]
197. أَلَوْكْتُ سَيْفًا فَاجْعَلْ El-vaqtü seyfün kâti'un: Vakıt keskin bir kılıca benzer. [205b]

198. Eṣ-ṣiḳatü bi'l-lâh: Rızık konusunda Allah'a güvenmek. [207a]
199. Teslîmü'l-umûri ilâ'llâhi: İşleri Allah'a havale etmek. [207b]
200. Lâ ya'dü lâ ya'da: Henüz değil, vakti gelmedi. [208a]
201. 'Aleyhi'l-la'netü: : Allah'ın laneti ona olsun. [208a]
202. Lâ ilâhe illa'l-âh Muḥammede'r-resûlu'llâhi: Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed, Allah'ın elçisidir. [208b]
203. Eimmetü dîn: Din âlimleri. [209b]
204. Saḳānî'l-bāriḥatü vakte's-seḥer şerābü ünsihi fe-ce'altü'l-yevme ĩden: Dün gece seher vaktinde bana ünsiyet şarabı içirildi, bugün onun için bayram yaptım. [212b]
205. Rıdḩvānu'llâhi 'aleyhim ecma'ın: Allah hepsinden razı olsun. [216b]
206. El-ḳaderiyyü Mecûsiyyü hāẓihi'l-ümmeti: Kaderi mezhep bu ümmetin Mecusiliğidir. [217a]
207. Lâ yetevāreṣü ehlü milleti şey'un: Müslüman (Mecusiden) miras olarak bir şey alamaz. [217a]
208. Kün lillâhi fe-lâ tekün: Allah için ol, başka şeyden olma. [219b]
209. Eddebenî Rabbî: Rabb'im beni terbiye etti. [220b]
210. İnneke lâ tehtedî men eḥbabte: Sevdiğine hidayet edemezsin. [220b]

9. Eserdeki Seci Örnekleri

Sözlükte seci; “Güvercin, kumru vb. kuşların sonlarda aynı ses ögesini tekrar ederek ötmesi, iki şeyin doğrulup düzgünleşerek birbirine denk ve benzer hâle gelmesi.” anlamlarına gelir. Terim olarak ise “Daha çok nesir hâlindeki metinlerde ifade

bölüklerinin (fıkra) sonlarının aynı kafiye veya aynı vezinde ya da her ikisinde aynı olması.” olarak tanımlanır ve nesirde seci şiirdeki kafiye karşılık gelir.²²⁵ *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'da yer alan seci örnekleri şunlardır:

9.1. Sec'-i Mutarraf:

Mutarraf, “iki tarafa ayrılmış, kısımlanmış” anlamında olup seciyi oluşturan kelimelerin revî harflerinin aynı, vezinlerinin farklı olduğu seci türüdür.²²⁶

...ol 'āmil-i şiddīk ol 'ālim-i tahkīk... [9a]

...ol āfītāb-ı pinhān ol nefis-i Raḥmān... [17a]

...ol muḥarrem-i esrār ol maḳdem-i ebrār [47a]

...ol maḳdem-i zühhād ol mu 'azzam-ı 'ubbād... [54b]

Zikr-i 'Utbetü'l-Ġulām ol sūhte-i cemāl ol güm-şude-i vişāl... [62a]

...ol mübāriz-i meydān-ı mücāhede ol mücāhir-i eyvān-ı müşāhede... [123b]

...ol 'āmil-i kār-gāh-ı hidāyet ol kāmīl-i bār-gāh-ı ināyet... [123b]

...ol pīşuvā-yı ehl-i melāmet ol şem'-i cem'-i ehl-i kıyāmet... [132b]

9.2. Sec'-i Mütevâzî:

Mütevâzî, “birbirine mütevâzi olan; paralel” anlamına gelir ve seciyi oluşturan kelimelerin hem revî harfi hem de vezince bir olduğu seci türüdür.²²⁷

...ol 'āmil-i şiddīk ol 'ālim-i tahkīk... [9a]

...ol muḥarrem-i esrār ol maḳdem-i ebrār [47a]

...ol maḳdem-i zühhād ol mu 'azzam-ı 'ubbād [54b]

...ol muḥliş [ü] müttakī ol muḳtedā-yı muḳtedī... [60b]

²²⁵ İsmail. Durmuş, “Seci”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. 36, s. 273.

²²⁶ Cihan Okuyucu vd., *Osmanlı Nesri*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2012, s. 24.

²²⁷ Okuyucu, a.g.e., s. 24.

...ol şem‘-i *sābıkān* ol şubh-ı (*şā*)*dıķān*... [60b]

...ol suhte-i ‘aşk-ı *iştıyāk* ol şifte-i kurb-ı *ihtirāk*... [64a]

...ol *mübāriz*-i meydān-ı *mücāhede* ol *mücāhir*-i eyvān-ı *müşāhede*... [123b]

...ol ‘*āmil*-i kār-gāh-ı *hidāyet* ol *kāmil*-i bār-gāh-ı ‘*ināyet*... [123b]

...ol *müdekkik* ü *muḥakḳik*... [196a]

...ol *ķāḏılığa lāyık* ol ḥükm içinde *fāyık*... [196a]

...müfti-i *esrār*-ı İlähî ol mehdîyi *eṭvār*-ı nā-mütenāhî... [196a]

...‘ālem anuñ ‘ilmi nūrından *münevverdür* ve dīn anuñ ceddi ḥānedānından *muẓafferdür*... [198b]

...anuñ *fezāyil* [ü] *şemāyil* bî-haddür... [198b]

...*tecrîd* [ü] *tevḥîde* maḥşüşıdı [216a]

9.3. Sec’-i Murassa’:

Murassa’, “süslü, süslenmiş” demektir ve söz dizileri arasında seciyi oluşturan kelimelerin hem revî hem vezin ve hem de sayı bakımından bir olduğu secî türüne denir:²²⁸

ol *mütemekkin*-i *hidāyet* ol *mütevekkil*-i *vilāyet* [47a]

9.4. Sec’-i Mütevâzin:

Mütevâzin, “düzgün, düzenli, vezinli” anlamına gelir ve seciyi oluşturan kelimeler arasında revî birliği olmadan sadece vezin birliği ile yapılan secî türüdür:²²⁹

... ‘*ālim* ü ‘*āmil*... [54b]

... ‘*ārîf* ü *kāmil*... [54b]

...anuñ şıfatı *memdūḥ* idi ve cemî‘ milletde anuñ kemālî *maḳbūl* idi... [188a]

²²⁸ Okuyucu, a.g.e., s. 24.

²²⁹ Okuyucu, a.g.e., s. 25.

...‘ulūm-ı zāhirde ve bātında... [216a]

10. Metindeki İmla Özellikleri

Anadolu’da XIII. ve XV. yüzyıllar arasında Oğuzcaya dayalı olarak kurulup gelişen yazı diline Eski Anadolu Türkçesi denmektedir.²³⁰ İmla konusunda Uygur imlası ve Arap-Fars imlası olmak üzere iki ayrı yazı geleneğinin özellikleri görülür ve bu nedenle Eski Anadolu Türkçesi için düzenli ve kurallı bir imladan söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple farklı eserlerde ve müelliflerde olduğu gibi, aynı dönemde yazılmış eserlerde hatta aynı eserde bile bu karışık imla görülebilmektedir.²³¹

XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başında yaşayan Ahmed-i Dâ’î’nin Eski Anadolu Türkçesinin dilini yansıtan birçok edebî ve ilmî eseri vardır.²³² Bunlardan *Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ* da Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini gösteren bir eser olup harekeli nesih ile yazılmıştır. Bu sebeple eserin imlasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar dönemin imlasını göstermesi açısından korunmuştur. Metinde tespit edilen imla farklılıkları şu şekildedir:

1. Bazı Türkçe, Arapça ve Farsça sözcüklerde ç ünsüzünün yer aldığı kelimelerde bu ünsüz hem (چ) ile hem de (چ) ile yazılmıştır:

nice		[6b]	niçe		[8a]
acdurup		[2a]	açduķ		[80a]
netīce		[1b]	netīce		[4a]
avuc		[80a]	avuç		[167a]
derīce		[15a]	derīce		[136a]
ķılıc		[1b]	ķılıç		[154b]

²³⁰ Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009, s. 13.

²³¹ Şahin, a.g.e., s. 37.

²³² Şahin, a.g.e., s. 32.

2. Bazı hemzeli kelimeleri mütercim bazen hemze bazen “y” ile yazmıştır:

tā'ife طَائِفَة [27b]

dāyim دَائِم [7b]

qabāyil قَبَائِل [18a]

fezāyil فَضَائِل [26a]

fāyide فَايِدَة [5a]

3. Metinde içün, çün, ise, ile bazen kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılmıştır:

birisiçün بِرِيسِيْچُون [1b]

ümmetümçün اُمْتَمِچُون [20a]

itdünise اِنْدُونِيسِه [68a]

'ibādetile عِبَادَتِلَه [68a]

4. Metinde bazı Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerde ikili imla kullanılmıştır:

gice گِيسِه [25a] gece گِجِه [37b]

biyük بِيُوك [138b] büyük بِيُوكْ [59b]

düşmen دُشْمَنْ [16b] düşmān دُشْمَان [16b]

cehet جِهَتْ [15b] cihet جِهْت [109a]

kārubān كَارُبَان [81b] kārbān كَارْبَان [83b]

āyine [43a] āyīne [111b]

dünye [32a] dünyā [7a]

5. Bazı Arapça kelimeler Türkçe telaffuza uygun harekelenmiştir:

şabr [24b] şabır [42a]

‘ilm [42b] ‘ilim [36a]

luṭf [142a] luṭuf [100a]

mişlini [80a] mişil [64b]

ķahr [218a] ķahır [52b]

6. Bazı özel ve yer isimlerinde farklı imla görülmektedir:

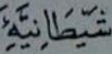
Ebū Bekr [158b] Ebū Bekīr [10b] Ebū Bekir [18b]

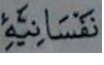
Mışır [52a] Mısr [79b]

7. Bazı kelimelerde hemze ismin -i hâli olarak okutulmuştur:

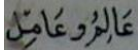
vāķı ‘ayı [134b]

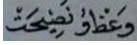
ilāhiyyeyi [8a]

şeyṭāniyyeyi [8a]

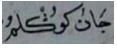
nefsāniyyeyi [8a]

8. Metinde atıf vavlarının imlası aşağıdaki örneklerde olduğu gibidir:

‘ālim ü ‘āmil [54b]

va‘z u naṣīḥat [33b]

zār [u] zār [23a]

cān [u] gönüm [31b]

9. Metinde vâv-ı madûle ile yazılan kelime örnekleri şunlardır:

ḥāst [214b]

ḥāhlık [4a]

ḥod [12a]

ḥoş [14a]

10. Oğuzcayı diğer Orta Türkçe şivelerinden ayıran en önemli fonetik özelliklerinden birisi kelime başında ünsüzlerin ötümlüleşmesidir.²³³ Metinde bu ötümlüleşmenin görüldüğü kelimeler şu şekildedir:

dütün [38a]

ṭavar [197a]

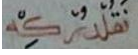
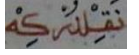
der [63a]

ṭokuz [58b]

ṭoṭolu [57a]

11. Bazı sözcüklerde olan yerel söyleyiş zevki gözetilmiştir:

²³³ Şahin, a.g.e., s. 47.

naḳıldür ki [12a] naḳıldür ki [13a]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN TESPİTİ, METNİN İMLASIYLA İLGİLİ HUSUSLAR VE TRANSKRİPSİYONLU METİN

1. Metin Tespitiyle İlgili Hususlar

1.1. Nüsha Tavsifi

Ahmed-i Dâ'î'nin *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının şu ana kadar tespit edilen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 1800 numarada kayıtlıdır.²³⁴ Nüshanın kayıt numarası 1946 basım tarihli katalogda “Serez 1783” iken “Serez 1800” olarak değiştirilmiştir.²³⁵ Mundy, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın bir nüshasının şahsî kütüphanesinde olduğunu belirtir²³⁶ ancak bu nüsha hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Makalesinde bu nüshadan sadece “Tanrının dünyada hem uçmakı vardır ve hem tamusu vardır.” ifadesine yer vermiştir.²³⁷

Nüsha özellikleri: (dış-iç): 203x138, 146x98 mm., yaprak: 227, satır: 17, yazı türü: harekeli nesih. Mütercim: Ahmed-i Dâ'î, istinsah tarihi: 1020 / 1611, müstensihî bilinmemektedir. 221a-13. satırdan 227b'ye kadar Dâsitân-ı Hibâl yer almaktadır.

Baş: Yazma nüshanın [1b] sayfasındadır:

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ḥamd-i bî-ḥadd ol ḥazret-i hüviyyetüñ muḳtezāsıdur kim vaḥdetiniñ sultān-ı 'izzet-i ḡayret kılıcıyla nām u nişān-ı ḡayriyyeti ḳaṭ' idüp durur kim velem yekün me'ahū şey'un ve senā'-i bî-'add ol zāt-ı ḥazret-i eḥadiyyetüñ lāyıkıdur.

Sonu: Yazma nüshanın [221a] sayfasındadır:

Naḳildür ki İbn-i Mesrūk aydur Ḥāriş-i Muḥāsebî kim vefāt eyledi be-ḡāyet muḥtācidi. Atasından çok köyler ḳalmışidi. Her birisini taşarruf itmemişidi. Bu faḳr u ihtiyāc üzerine dār-ı dünyādan naḳl eyledi raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten.

İstinsah Kaydı: Yazma nüshanın [221a] sayfasında ve 9-11. satırlarındadır:

²³⁴ Ahmed-i Dâ'î, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* (İstanbul:Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 1800).

²³⁵ Çetin, a.g.m., s. 102.

²³⁶ C. S. Mundy, “Turkish Syntax As A System Of Qualification”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 17/2(1955), s. 280.

²³⁷ Mundy, a.g.m., s. 295.

Bu eser Vehhâb ve Mâlik olan Allah'ın yardımı ile Hicri 1020 / 1611 senesi Cemaziyevvel ayının çarşamba günü kuşluk vakti, harman zamanında tamam oldu:

*Temmet bi- 'avni 'llâhi 'l-meliki 'l-vahhâb fî vakti 'd-duḥā fî yevmi '-erbi 'a fî şehri cemāziye 'l-
ulâ el-mübârek. Sene 'ısrîn ve elf fî zamâni ḥürmen.*

Kim ki diler rahmeti çok kazana

Fâtihâ iḥsân ide bunı yazana

Ahmed-i Dâ'î'nin ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak *Tezkiretü'l-Evliyâ'yı* Sultan II. Murad adına tercüme etmesi Dâ'î'nin en azından Sultan II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında ihtiyar bir şair olarak yaşamakta olduğunu göstermekte ve II. Murad'ın cülusundan, yani 824 / 1421'den sonra ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. II. Murad'ın saltanat dönemi 824-854 / 1421-1451 yılları arasındadır. Bu durum nüshanın Ahmed-i Dâ'î'nin ölümünden tahmini 160-170 yıl sonra istinsah edildiğini göstermektedir.

1.2. Nüshanın Değerlendirilmesi

Nüshada bazı rakabelere göre [54b], [61b], [151b], [183b] ve [205b]'den sonra eksik varaklar vardır ve kaç varak eksik olduğu bilinmemektedir. [54b]'de rakabe *olmaya* kelimesiyken [55a] *girü duruñ* ifadesiyle başlamaktadır. Aynı zamanda hâl tercümesi farklılığı da vardır. [54b]'de Muhammed-i Vâsi'den bahsedilirken [55a]'da Habîb-i Tâ'ib'e geçilmiştir. Bu yüzden Muhammed-i Vâsi'nin hâl tercümesinin sonu ve Habîb-i Tâ'ib'in hâl tercümesinin başı eksiktir.

[61b]'de rakabe *rūzigār ki* ifadesiyken [62a] *ortasında* kelimesiyle başlamaktadır. Bu sebeple Ebû Hâzim-i Medenî'nin hâl tercümesinde eksiktir.

[151b]'de rakabe *düşe* kelimesiyken [152a] *naḳıldür ki* ifadesiyle başlamaktadır. Varak eksikliğinden dolayı hâl tercümesi farklılığı vardır. Zi'n-nûn-ı Mısırî'den söz ediliyorken Bâyezîd-i Bistâmî'den bahsedilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı Zi'n-nûn-ı Mısırî'nin hâl tercümesinin sonu ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümesinin başı eksiktir.

[183b]'de rakabe *bilür* kelimesiyken [184a] *dört dürlü* ifadesiyle başlar. Varak eksikliğinden dolayı hâl tercümesi farklılığı da vardır. Bâyezîd-i Bistâmî'den

bahsedilirken Şakîk-i Belhî'ye geçilmiştir. Bu sebeple Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümesinin sonu ve Şakîk-i Belhî'nin hâl tercümesinin başı eksiktir.

[205b]'de rakabe *ayıtdı* kelimesiyken [206a] *ol kişi* ile başlamaktadır. Aynı zamanda burada da hâl tercümesi farklılığı da vardır. [205b]'de İmâm Şâfi'î'den bahsedilirken [206a]'da Ahmed-i Hanbel'e geçilmiştir. Bu yüzden İmâm Şâfi'î'nin hâl tercümesinin sonu ve Ahmed-i Hanbel'in hâl tercümesinin başı eksiktir.

Ayet, hadis, Arapça ibareler, *naķıldür ki*, *naķıldür kim*, *hikāyetdür ki*, *nitekim*, *ve bir bā'is*, *tercüme* gibi ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmış ve dikkat çekmesi gereken bazı ifade ve özel isimlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazmada herhangi bir mühür, küf ve tahribat yoktur, bazı nem izleri ve lekeler vardır. Birkaç varakta da karalama mevcuttur.

Bazı varakların derkenarlarında notlar görölmektedir. Bunlar farklı bir kalemle yazılmış olup birçok kelimenin sonu siliktir. Muhtemelen bu ilaveler nüsha istinsah edildikten sonra bir başkası tarafından yapılmıştır. Bu notlar [34b]'den [39a]'ya kadar ve [179b]'den [181a]'ya olan derkenarlarda yer almaktadır.

2. Metnin İmlası Üzerine

2.1. Metin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi

ا	a, e, ā	ض	ḏ, ž
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s	غ	ġ
ج	c	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	k, ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o, ö, u, ü, ū, ˇ

ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ı, i, ī
ص	ş	ء	,

2.2. İmlayla İlgili Hususlar

1. Metinde geçen Arapça ve Farsça sözcük ve eklerin yazımı konusunda İsmail Ünver'in önerdiği yazım biçimleri tercih edilmiştir.²³⁸

2. Metinde geçen özel isimlerin ilk harfi ve başlıklar büyük harfle yazılmış olup özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmamıştır.

3. Metin içerisinde geçen eser isimleri italik yazılmıştır.

4. Ayetlerin sure ve numaraları dipnotta verilmiştir. Metinde geçen kısmî iktibasların anlamları verilirken sadece kullanılan kısımlar manalandırılmıştır.

5. Metin içinde eksik görülen yerler tamamlanarak bu kısımlar parantez () içinde gösterilirken harekeli gösterilen atıf vavları için köşeli parantez [] kullanılmıştır.

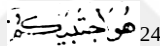
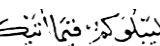
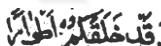
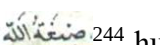
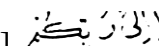
6. Metinde okunamayan kelimeler özgün şekliyle verilmiştir.

7. Arapça ayet, hadis, ve ibareler özgün şekliyle verilmiş olup dipnotta transkripsiyonu ve anlamları verilmiştir.

²³⁸ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3/6(2008), 1-46.

3. Transkripsiyonlu Metin

[1b] BİSMİ'LLÂHİ'R-RAḤMÂNİ'R-RAḤÎM

Ḥamd-i bî-hadd ol ḥazret-i hüviyyetüñ muḳteżāsıdur kim vaḥdetinüñ sulṭân-ı 'izzet-i ḡayret kılıcıyla nām u nişân-ı ḡayriyyeti kaṭ' idüp durur kim ²³⁹ ve şenâ'-i bî-'add ol zāt-ı ḥazret-i eḥadiyyetüñ lâıyıkıdur kim âferîniş ervāhuñ muḳaddemātınuñ neticesi anuñ cümle-i envār-ı ma'rifetidür ve sipās-ı bî-nihayet ol ḥazret-i vaḥdāniyyetün muṭābıkıdur kim ibtidā'-i fıtratda henüz 'ālem-i tesfîr ḥazret-i 'ilimde ve taḳdîrde mündemicidi ve şüret-i tafşıl ve taşvîr-i ma'nî tedbîrde mündericidi ki ²⁴⁰ nūñ naḳş-ı bendî-i fıtratu'llāh kār-gāhında ḳurb-ı vişālūñ tenessümātınuñ mütenessimātını ve maḳām-ı kemālūñ nefehātınuñ müte'arrızātını mümezzec ḳılup isti'dādātūñ tefāvüti üzerine evzā'-ı muḥtalife birle ve hey'et-i mütenevvi'a birle naḳış ḳıldı ve her birisiçün ²⁴¹ ḥil'atini ²⁴² şandıkından taḳdîr ḳıldı ve sitāyiş-i bî-ḡāyet ol ḥazret-i uluhiyyetüñ muvāfıkıdur kim îcāduñ ḥikmeti ve şuhūd-ı hükminüñ tekvîni vücūduñ sırrından muzmerr eyleyüp ḡālib ḳıldı. İḥfā vü izḥār ve tatavvurāt mertebelerinde kim ²⁴³ nice inḳılābdan soñra her birisine ²⁴⁴ ḥummından bir ḳābiliyyet ve isti'dād rengin ḳabül ḳıldırup îcāz ḳıldı tā kim ²⁴⁵ nişānınuñ 'avdında [2a] ²⁴⁶ ṭabil-bāzınuñ āvāzını cānları kulaḡına işitdürdi. İḳbāl ḳanatların açdurup her birisini muḥabbet hevāsınuñ fezāsında pervāz ḳıldırđı. ²⁴⁷ şahrāsında her birinüñ miḳdārınca ḳābiliyyet ve tāze isti'dād virüp ma'ārif-i ḥaḳîḳi ve 'avārif-i yakîni

²³⁹ Velem yekün me'ahū şey'un: Onunla beraber hiçbir şey mevcut değildir.

²⁴⁰ Allahu ḥāliḳu külli şey'in: Allah her şeyin yaratıcısıdır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/62. (Kısmî iktibas).

²⁴¹ Huvectebākum: O, sizi seçti. (Erişim 8.11.2022), el-Hac 22/78. (Kısmî iktibas).

²⁴² Liyebluvekum fî mâ âtākum: Size verdikleriyle sizi denemek istedi. (Erişim 8.11.2022), el-Mâide 5/48, el-En'âm 6/165. (Kısmî iktibas).

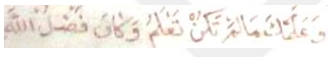
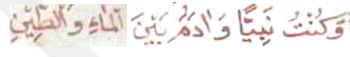
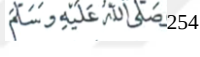
²⁴³ Ve ḳad ḥaleḳakum atvārā: Oysa O sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır. (Erişim 8.11.2022), Nuh 71/14.

²⁴⁴ Şıbḡa'tu'llāh: Allah'ın boyası.

²⁴⁵ Kemā bedeeḳum te'ūdün: İlkin sizi yarattığı gibi (yine ona) döneceksiniz. (Erişim 8.11.2022), el-A'râf 7/29. (Kısmî iktibas).

²⁴⁶ Ve enîbü ilā rabbikum: Rabb'inize yönelip. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/54. (Kısmî iktibas).

²⁴⁷ Rabbenā vesi'te külle şey'in rahmeten ve ılmen: Ey rabbimiz! Sen, rahmetin ve ilminle her şeyi ḳuşattın. (Erişim 8.11.2022), el-Mü'min: 40/7. (Kısmî iktibas).

hâşıl kıldırdı ve andan sonra her birinün ‘ilm-i minkârında esrâr ve kemâl tîz mü’minile ol hâzîre-i kudsiyyeden bu hâzret-i hissiyyeye ric‘at itdürdi kim   ²⁴⁸ ve istihkāk-ı şalavât ü taḥiyyāt-ı mütevālîyât ol efdal-i maḥlūkāt ve ekmel-i mükevvināt hâzret-i cenāb-ı muḥaddesiyye ve Muḥammediyyenüñdür kim aḳtār-ı maşrık u mağrib anuñ risāleti nūriyıla rüşendür ve ercā’-i mülk ü melekût anuñ vilāyeti neşimiyyile gülşendür. Bir mürşid-i kāmîl ü mükemmel durur kim cemī’-i ḥalāyık zahmet ü miḥnet mazāyıkından şafā vü muḥabbet ṭarā’iḳına ve ‘alāyık u ‘avāyık ḍalāletinden vefā vü meveddet ḥadā’iḳına anuñ ittibā’ ve irşādı vāsıtasıyıla irişür kim ²⁴⁹ ve bir şādık u muşaddık durur kim dānā vü nādān kāfir (ü) müselmān naḳş u ḥirmān derekātından ve küfr ü hizlān ḥücbātından tevḥîd ü imān derecātına ve kemāl-i ‘irfān maḳāmına anuñ ‘ināyet-i da‘veti sebebiyle vāşıl olurlar kim ²⁵⁰ ve bir muḥaḳḳık ve müdeḳḳık ve ‘ālimdür kim [2b] ²⁵¹ hâzret-i ‘izzetden anuñ ḥiṭābıdır ²⁵² anuñ cevābıdır ve bir pīşuvā-yı ḳadīmdür ki ²⁵⁴ ve istiḥbāb-ı taḥiyyāt anuñ ālinüñ ve aşḥābınüñ ve vārişinüñdür kim şerī‘at ‘arşınuñ ḥāmilleri durur kim ve ṭarīḳat sülūḳınüñ sālīkleri dururlar ve ḍalālet zulūmātınüñ meşābihleri dururlar ve hidāyet ḥazā’inünün miftāḥları dururlar kim ²⁵⁵

²⁴⁸ Ulāike hızbu’llāh, elā inne hızba’llāhi humu’l-muflīḥūn: İşte onlar Allah’tan yanadırlar; iyi bilinmeli ki kurtuluşa erecek olanlar da Allah’tan yana olanlardır! (Erişim 8.11.2022), el-Mücādele 58/22. (Kısmî iktibas).

²⁴⁹ Fe’t-tebiünī yuḥbibkumu’llāhu: Bana uyun ki, Allah da sizi sevsin. (Erişim 8.11.2022), Âl-i İmrân 3/31. (Kısmî iktibas).

²⁵⁰ Ḳul hāzihī sebīlī ed’ü ila’llāhi: De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah’a çağırıyorum. (Erişim 8.11.2022), Yûsuf 12/108. (Kısmî iktibas).

²⁵¹ Ve ‘allemeke mā lem tekun ta’lemu ve kāne faḍlu’llāhi aleyke azīmā: Bilmediğini sana öğretmiştir. Sana Allah’ın lütfu gerçekten büyük olmuştur. (Erişim 8.11.2022), en-Nisâ 4/113. (Kısmî iktibas).

²⁵² Fe‘alimtü ‘ilme’l-evvelîn ve’l-âḥirîn: Öncekilerin ve sonrakilerin ilmini bildim.

²⁵³ Ve küntü nebiyyen ve Âdemi beyne’l-māi ve’t-tîn: Ben Peygamber iken Âdem daha su ile çamur arasında idi. Geniş bilgi için bkz.: Mahmut Ay, “İşârî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2010), s. 98.

²⁵⁴ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

²⁵⁵ Ulā’ike ketebe fî kulūbihimu’l-îmāne ve eyyedehum birūhin minh: İşte Allah bu müminlerin kalplerine imanı nakşetmiş ve onları katından bir ruh ile desteklemiştir. (Erişim 8.11.2022), el-Mücādele 58/22. (Kısmî iktibas).

256. El-faslu'l-evvel وَأَنْصَلُوا رَأْسَهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْعَلِينَ وَالتَّابِعِينَ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الْحُكْمِ الْأَوَّلِ

bilgil iy t̄alib 'ilm-i şerī'at ve iy s̄alik-i s̄ulūk-ı t̄uruk-ı t̄arīkat ki kelām-ı qadīm-i Rabbāniyyeden soñra ve eħadiş-i kerīm-i nebeviyyeden soñra ol t̄arīkat s̄aliklerinin ve ĥaķīkat s̄ürürlarınıñ sözlerinden 'ālī ve revāc söz yokdur. Anlaruñ sözleri mücāhidāt-ı nef sāniyyede ve müşahedāt-ı ruħāniyyede ĥaller geçürmekligüñ neticesidür. Şhevāt-ı nef sāniyye ile qāller hıfz itmek şemeresi degildür ve anlaruñ sözleri 'ayāndur beyāndan degildür. Esrārdandur tekrārdan degildür ve cūşışdendür kūşışden degildür ve anlaruñ 'ilmi ledünnīdendür 'ilm-i kesbīden degildür ki وَعَلَيْنَاهُمْ لَدُنَّا عِلْمًا 257 ve anlar ĥaķīkat yolında

ihvān-ı şafā-yı Muştafāvī dururlar kim ĥāce-i enbiyā صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ 258 [3a] وَأَشْرَقَ إِلَى الْبُرْجَانِ 259

didügi ol t̄ayifeye maḥşūşdur. وَمَا أَمَّا مَنِيَّ كَأَنِّي سَابِرٌ 260 didügi anlara işāretdür.

وَأَنْزَلُوا أَفَادُوا 261 anlaruñ şānınadır.

وَأَصْبَحُوا أَسْتَفَادُوا 262 anlaruñ şifatıdır ve bunlar vereşe-i enbiyā dururlar رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ

263. Lā-cerem anlaruñ ba'zısı bedel-i Ādemdür ve ba'zısı bedel-i İbrāhimdür ve ba'zısı bedel-i Mūsādur ve ba'zısı bedel-i Īsādur ve ba'zısı bedel-i Muḥammed Muştafā ya'nī vereşe-i Muştafādur صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ 264. Bu mezkūr meşāyih-i kibāruñ sözlerini ve aḥvālınıñ menākıbını ol ĥazret-i şeyḥ-i şüyüh-ı t̄arīkat ve kāşif-i esrār-ı ĥaķīkat melikü'l-evliyā ve'l-aşfiyā zübdetü's-sākinin ve's-sābirin vārişü'l-enbiyā ve'l-mürselin Ĥāce-i 'Atṭār Ferīdü'ddīn قَدَسَ سِرُّهُ الْغَرِيبُ 265 cem' eyleyüp Fārisī dilince bir kitāb-ı dil-güşā ve mecmūa'-i ruḥ-efzā te'lif kılup adını Tezkiretü'l-Evliyā ma'lūm kılınıp tā kim okıyanlara ve dinleyenlere takvīyet dil ve şebāt-ı qadēm-i mücāhede ve tecdīd-i 'ahd [ü]

256 Ve's-şalātü ve's-selāmü 'aleyhi ve 'aleyhim ecma'in ve't-tābi'in bi-iḥsānin ilā yevmi'd-dīn: Salat ve selam kıyamet gününe kadar O'na, tüm Müslümanlara ve iyilikleriyle ona uyanlara olsun.

257 Ve 'allemnāhu mi'l-ledunnā ılmā: Ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik. (Erişim 8.11.2022), el-Kehf 18/65. (Kısmi iktibas).

258 Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

259 Ve şevken ilā likāi ihvānī: Şevk ile kardeşlerle buluşmak.

260 Ve 'ulemāi ümmetī ke'l-enbiyāi sāiri'l-ümem: Ümmetimin ālimleri diğēr ümmetlerin peygamberleri gibidir.

261 Ve mimmen ḥalākānā ummetu'y-yehdūne bi'l-ḥaḳḳı ve bihī ya'dilūn: Yarattıklarımız arasında hakka götüren ve o yolda ādil davranan bir topluluk da vardır. (Erişim 8.11.2022), el-A'rāf 7/181.

262 Ve hümü'l-lezīne izā şa'idū ve istifādū ve izā enzelū efādū: İşte onlar mutlu olduklarında ve fayda verdiklerinde.

263 Raḍīya'llāhu te'ālā 'anhum: Allahu teālā onlardan razı olsun.

264 Şalavātu'llāhi 'aleyhim ecma'in: Allah'ın salatları onların hepsinin üzerine olsun.

265 Qāddese'llāhu sırrahu'l-'azīz: Allah sırrını kutsal kılsın.

taleb ola. Meger emîr-i kebîr-i muḳbil-i manşûr Kāraca Beg ^{دَامَ عَزَّ}266 kim tārīkat şeyhlerinüñ muḥibbî ve ḥaḳīkat serverlerinüñ ‘aşīkıdur. Bildi kim evliyānuñ aḥvālını ve menākıbını işitmekde ve okumaḳda fā’ide-i dünyevî ve uhrevî ḥāşıl olur. Pes şafā-yı meveddetden ve vefā-yı muḥabbetden şürûṭ-ı ‘ubūdiyyetden [3b] ve ḥulûş-ı ṭaviyyetden diledi kim Sultānū’l-islāmî’l-müslimîn nāşiru’l-ğuzāt-ı ve’l-mücāhidîn ve ‘avnü’z-zü’afā-i ve’l-mesākîn Mevlā’s-selāṭini’l-ümemi ve fahrü’l-ḥavākîni fi’l-‘ālemi şî’r

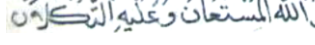
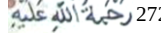
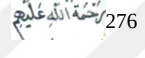
Hudāyigān-ı selāṭin-i maşrık u mağrib

Ki dest-i ḥancer-i ū hest ebr-i şā’ika-bār

Ma’deni’l-luṭf-ı ve’l-iḥsān Sultān Murād bin Muḥammed Hān içün ki cihāndārılık şaḥāyifini mekārım-i ḥamīde ile muvaşşah ve müzeyyen kılup durur ve pādīşāhlık ridāsını me’aşir-i ġarībe ile muṭarraz kılup durur ve aḥvāl-i rūzigārı’adl ü inşāfiyıla ārāste kılupdur ve kemāl-i fazlıla meşhūr ve tamām-ı ‘adlıla mezkūr kitāb-ı şerīfi Fārsīden Türkīye tercüme itdüre. Egerçi kim *Tezkiretü’l-Evliyānuñ* tercümesi ma’lūm ve meşhūrdur ammā anlardan bu nüsha[yi] evlā ve a’lā görüp fevāyid-i keşire ve menākıb-ı ġarībe olduğıçün rāğıb oldı tā kim pādīşāh-ı evliyānuñ ^{عَلَيْهِمُ الرِّحَّةُ}267 aḥvālını ve menākıbını okumaḳdan maḥfūz ve mütte’iz ola. Sebeb-i ḥayāt-ı dīni ve mādde-i necāt-ı ‘uḳbā ḥāşıl kıla ve evliyānuñ ve etkıyānuñ ve aşfiyānuñ meslek-i tārīkında ve menhec-i ḥaḳīkatda envā’-ı mu’āmelātına ve ešnāf-ı kerāmātına müstecmi’ ola ve dūrer-i elfāz-ı dekāyika ve ġurer-i me’ānī-i ḥaḳāyika muṭṭalı’ ola ve meşra’-ı şerī’atda ve meşreb-i ma’rifetde bunları bunları işitmekden fevāyid-i ‘azīme ve ma’ābid-i kerīme ḥāşıl kıla. [4a] Pes bu kemter kemīne Dā’inüñ ma’ārifleri meşāyihüñ muḥabbetine nisbetimüz varıduğın bilürlerdi. Gelüp emr kıldılar ki bu kitāb-ı şerīfi Fārsīden Türkīye tercüme idevüz. Pes devā’i şevḳ ġālib olup bu emre icābet kılduḳ. Ba’de’l-istiḥāre iḳdām gösterdük egerçi ki bu mertebeye istiḥkākumuz yokluğuna mu’terif ve kıllet-i biḳā’atumuza munşif idük ammā çün ol leṭāyifüñ ve ḥaḳāyikuñ müṭāla’asınun şevḳı bā’is olup iḥtiyār-ı ‘inānını elden alup bizi bu tercümeye iltizām itdürdi. Velīkin ümmīz aşḥāb-ı luṭf ve erbāb-ı keremden ol durur kim çün bu za’if ü naḥīf cem’i-i kuşūruna muḳırr u mu’terifdür. Eger mevākī’-i ḥalele ve mevāzı’-ı zelele muṭṭalı’ olalar eltāf-ı

²⁶⁶ Dāme ‘izzehu: İzzeti daim olsun.

²⁶⁷ ‘Aleyhimü’r-raḥmetü: Rahmet üzerine olsun.

‘amīmelerinden ve ihsān-ı kadīmelerinden ıslāh buyurular tā kim
 ²⁶⁸ kabīline müṭāba‘at itmiş olalar ve her nesne ki maḥmil-i şavāb
ve maşrif-i şevāb görseler ol cümleden şayālār ve ‘ayīb-ḥ‘āhlık ve bed-güylık sıfatından
ictināb itmegi vācib ve lāzım göreler tā kim ²⁶⁹ bölümünden meşhūr
olanlar ²⁷⁰ zümresinden mezkūr olanlar
 ²⁷¹. Bilün kim Ḥ‘āce-i ‘Aṭṭār ²⁷² bu kitāb-ı şerīfūñ
te’līfne bā’iş ve dā’ī vāḳi‘ olmaḳda bir niçe me‘ānī ve leṭāyif [4b] beyān ider. Bu
kemīne daḥi ‘alā kaderi’t-ṭaḳā ol me‘ānīnūñ ba’zı tercümesini beyān idelüm
 ²⁷³. Şeyḥ Ferīdū’d-dīn-i ‘Aṭṭār buyurur kim bu kitābuñ taşnīfnde
ihtişār itmegi ihtiyār kıldum ki her umūrda ihtişār ṭarīḳını ihtiyār itmek sūnnetdür.
Nitekim ḥ‘āce-i enbiyā ²⁷⁴ buyurur kim
 ²⁷⁵ ben daḥi bu ḥadīşūñ mefḥūmınca ihtişār itdüm. Eger cemī’-i
evliyānuñ ²⁷⁶ aḥvālını şerḥ ideydüm ‘azīm muṭavvel olup ḥadd-i ihtişārdan
tecavüz ideridi ve daḥi esānīdūñ ²⁷⁷ zikrini ve ḥikāyāt-ı muḥtelifeler izāfetini terk itmegi
müstaḥşan gördüm ve ehlu’llāh ki muḥtelifü’l-aḥvāldür. Ba’zısı ehl-i tevḥīddür ve
ba’zısı ehl-i ma’rifetdür ve ba’zısı ehl-i mu‘āmeletdür ve ba’zısı ehl-i muḥabbetdür ve
ba’zısı bu cümlesiyile muttaşıfdur ve ba’zısı dūn şıfatdur ve ba’zısı bī-şıfatdur. Eger bu
mezkūrlaruñ her birisi alā ḥaddihi şerḥ ideydüm ḥaddi icāzdan geçerdı ve daḥi eger
evliyānuñ ve eh-i beytūñ evşāfını ve menākıbını zıkr ideydüm bunlaruñ şerḥine istiklālī

²⁶⁸ Ellezīne yestemi‘ūne’l-kavle feyettebi‘ūne aḥseneh: Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele! (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/18. (Kısmî iktibas).

²⁶⁹ Ulāi’ke’l-lezīne hedāhumu’llāhu: İşte Allah’ın doğru yolu buldurduğu kimseler onlardır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/18. (Kısmî iktibas).

²⁷⁰ Ulāi’ke hum ulu’l-elbāb: Asıl akıl izan sahipleri de onlardır. (Erişim 8.11.2022), ez-Zümer 39/18. (Kısmî iktibas).

²⁷¹ Ve’llāhü’l-müste‘ān ve ‘aleyhi’t-tüklān Allah en iyi yardımcıdır...

²⁷² Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

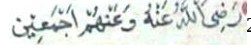
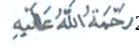
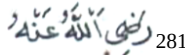
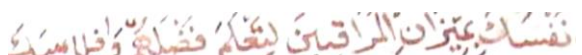
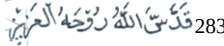
²⁷³ Veffakānā’llāhü ve iyyāküm ‘alā’t-tevfık: Allah beni ve sizi doğrudan muvaffak eylesin.

²⁷⁴ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

²⁷⁵ Utitü cevāmī’a’l-kelimi ve eḥkara lī el-kelāmü: Bana özlü konuşma ve amacı kısa yoldan anlatma özelliği bahşolundu, söz bana hakir kılındı. Sahih Muslim 523a, Book 5: The Book of Mosques and Places of Prayer <https://sunnah.com/muslim:523a>

²⁷⁶ Raḥmetu’llāhi ‘aleyhim: Allah onlara rahmet etsin.

²⁷⁷ Satır arasında “ cem isnad” notu düşülmüştür.

bir kitāb gerekidi. İmmā inşā'allāhu te'ālā bu üç kavmüñ zıkrinüñ şerhinde bir kitāb düzüp 'Attārdan yādigār kıla diyü buyurdu ²⁷⁸ ve daği buyurlar kim bu mecmū'anuñ [5a] cemī'ne evvel bā'ış bu oldu kim tarīkat yoldaşları ve şerī'at kıardaşları iltimās kıldılar kim evliyānuñ menākıbını ve aḥvālını cem' idevüz. İkinci bā'ış bu oldu kim bizden şöñra yādigār kıla her ki bizden şöñra müṭāla'a ide şafā-i dil ḥāşıl idüp bizi du'ā-i ḥayrıla yād eyleye. Anuñ du'ası berekātında bize daği luṭf u merhamet 'afv u mağfiret rüzī kıla. Nitekim Yahyā-yı 'Ammār ²⁷⁹ Hirī ²⁸⁰ şehrinüñ imāmıydı ve şeyḥ 'Abdu'llāh-ı Enşārīnūñ üstādıydı. Vefāt kılduğundan şöñra suleḥā ve ehl-i mu'āmele anı düşinde gördiler. Su'al itdiler ki Allāh Te'ālā senüñ ile ne mu'āmele kıldı? Cevāb virdi kim Ḥaḳ Te'āladan baña ḥiṭāb irişdi kim Yahyāyı saña katı 'itābu 'ikāb idecegidüm. Velīkin bir gün meclisünde benüm zāt u şıfātum yād idüp medḥ iderdüñ, benüm dostlarumdan bir dostum ve muḥiblerümünden bir ḥabībüm ol meclis üzerine geçerdı. Benüm adımı senden işidüp vaktı be-ğāyet hoş oldu. Anı hoş vaktı getürmege sebeb olduğınıçün seni daği kendü dostlarūmdan itdüm. Eger bu sebeb olmayaydı göreydüñ senüñile ne mu'āmele ideydüm didi ve bir bā'ış daği bu oldu kim şeyḥ (E)bū 'Alī Dekkākdan su'al itdiler ki evliyānuñ sözlerini işitmegden hıç fāyide olur mı kaçan ol sözlerüñ mücibinc[e] 'amel itmeyevüz? Cevāb [5b] virdi kim belī iki fāyidesi vardur. Bir fāyidesi oldur kim eger işiden tālib-i Ḥaḳ olsa himmetini ḳavī idüp talebini ziyāde ide ve eger işiden kişi ehl-i dimāğ olup ehl-i tekebbür olursa dimāğını zāyil eyleyüp ehl-i tevāzu'dan ide. Ve kibr (ü) enāniyyeti 'arını aña göstere. Nitekim şeyḥü'l-maḥfūz buyurur ²⁸¹ ²⁸². Aydur kim ḥalkı kendü terāzüñe vezn eyleme, kendü nefsuñi var erenler terāzüsine vezn eyle. Tā ki anlaruñ fażlı ve senüñ iflāsuñ ma'lūm ola ve bir bā'ış daği budur kim Cüneyd-i Bağdādīden ²⁸³ su'al itdiler ki meşāyihüñ kelimātından ve ḥikāyāt ü rivāyātından mürīde ne fāyide var? Cevāb virdi kim

²⁷⁸ Raḍıya'llāhi 'anhu ve 'anhüm ecma'in: Allah ondan ve onların hepsinden razı olsun.

²⁷⁹ Raḥmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

²⁸⁰ Hıre şehri metinde bu şekilde yazılmış.

²⁸¹ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁸² Lā tezni'l-ḥalke bi-mizānike vezni nefseke bi-mizāni'l-murākibin li-ta'leme faḍlahüm ve iflāseke: İnsanları kendi terazinde tartma; kendi nefisini iyi olanların terazisi ile tart ki, onların faziletlerini ve kendi durumunu öğrenesin.

²⁸³ Kaddese'llāhu rūḥahu'l-'azīz: Allah onun aziz ruhunu takdīs etsin.

²⁸⁴ **كَلِمَاتُ الشَّيَاحِ جُنُودُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ** ya'nī meşâyihüñ kelimâtı yeryüzinde Allāhuñ leşkeridir. Dil-şikeste tâliblerüñ talebinde himmeti bî-kavî kılmakda anlardan meded irişür didi. Ve bu kelāmuñ muhabbetine muḳavvîdür ki Hâk Te'āla kelām-ı ḳadîminde buyurur ki ²⁸⁵ **وَكَلَّمَ نَفْسُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ قَوْلًا ذَكَرَ** ya'nī iy Muḥammed biz saña geḳmiş Resüller kışşasın iderüz tā kim senüñ göñlüñ ārām idüp ḳavî ola ve bir bâ'is daḳi bu oldı [ı] kim ḥ'āce-i enbiyā Muḥammed [6a] Muştafā ²⁸⁶ **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** dürer-bār lafzıyla ve şeker-nisār kelāmıyla buyururlar ki ²⁸⁷ **عِنْدَهُ ذِكْرُ الصَّالِحِينَ تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ** ya'nī şuleḫā añulduḳı yirde rahmet iner. Çün bir kişi ḥuvvān deñse kim ol ḥuvvānuñ özrine rahmet inse ümmîzdür kim ol ḥuvvān dögeñ kişi daḳi bilā-fāyide nevmîd döndürmeyeler ve bir bâ'is daḳi bu oldı kim bu mezkûr evliyālaruñ muḳaddes rûḫlarından bu şûrîde-i rûzigāra feyż ve meded irişe ölmezden öñdin devlet ü sa'adet sāyesine maḡrifet ü ḫaḳîḳat silkine irişedürel ve bir bâ'is daḳi bu oldı kim çün kelām-ı ḳadîminden ve ḫadîs-i nebiyy-i kerîminden soñra sözlerüñ efḫalın anlaruñ kelāmın buldum ve sözlerin *Kur'ānuñ*, ḫadîşüñ şerḫin gördüm. Pes kendümi anlaruñ kelāmınuñ şerḫine meşḡul kıldum. Egerçi anlardan degülem velîkin anlardan anlara fi'l-cümle teşebbüh itmiş olam tā kim ²⁸⁸ **مَنْ نَسَبَهُ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ** ḳabilinden olam ya'nī her ki bir ḳavme teşebbüh eylese ol kişi ol ḳavim dendür. Nitekim Şeyḫ Cüneyd-i Bağdādî ²⁸⁹ **رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ** aydur ki müdde'îleri ḫoş dutup ayakların öpün kim anlar kendüleri muḫaḳḳaḳ göstericilerdür. Zîrā kim anlar 'ālî himmetlüler deñilmişlerdi bir ḡayr nesneye daḳi da'vā ideleridi. [6b] Müdde'îlerüñ müdde'îleri 'āşıklar-ıla müttehid oldıḳı ḫayşiyyetden memdûḫlar durur ve bir bâ'is daḳi bu oldı kim çün *Kur'ānuñ* ve ḫadîşüñ me'ānîleri fāyide dutmaḡa luḡat ve naḫv[ü] şarf gerekdür. Pes ekşer ḫalāyık ki 'ilm-i āletde kıllat-i biḫā'atleri vardır. Anlaruñ me'ānîlerinden istifāde idemezler velîkin bu sözden ki aḫvāl-i menāḳıb-ı meşâyihdür. Ḥavāşşuñ ve 'avāmuñ fi'l-cümle ḫazları vardır. Pes 'Arabîden Fārsîye tercüme itdük tā kim cemî'nüñ miḳdārınca fāyideleneler ve bir bâ'is daḳi bu oldı kim çün biz zāhirde görür dururuz ki eger bir kimesne senüñ ḫilāf-ı ma'rifetiñce bir söz eylese anuñ

²⁸⁴ Kelimâtü'l-meşâyihî cünüdüllāhi fi'l-arḫi: Meşâyih'in sözleri Allah'ın yeryüzündeki askerleridir.

²⁸⁵ Ve kullen neḳuşşu 'aleyke min enbā'r-rusuli mā nuşebbitu bihi fuā'dek: Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. (Erişim 8.11.2022), Hûd 11/120. (Kısmî iktibas).

²⁸⁶ Şalla'llāhu 'aleyhi ve selāmuḫ: Salat ve selam O'na olsun.

²⁸⁷ 'İnde zikrî's-şāliḫîne tenzîlü'r-rahmetü: Salihlerin anıldığı yere rahmet iner.

²⁸⁸ Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve min-hüm: Kim bir kavme benzerse, onlardan olur.

²⁸⁹ Rahmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

‘adāvetin idüp ʔanına sa‘y gösterürsin. Nice yıllar ol söz içün gönülde kīn dutarsın. Çün bāṭıl sözün nefsünde bu miqdār eṣeri var. Pes ma‘lumdur ki Haḡ sözün daḡi gönülde yüz ol ʔadar eṣeri ola. Egerçi kim ol eṣerden ḡaberdār degüliseñ daḡi nitekim ‘Abdu’llāh-ı Ekkāfiden ²⁹⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ sordılar ki bir kimesne *Ḳur’ān* okusa bilmese ki ne okur ve ma‘anisi nedür anuñ hiç eṣeri ola mı? Cevāb virdi kim bir kiṣi dārū içse bilmese kim ne içdi anuñ eṣeri zāhir olur. *Ḳur’ān*uñ eṣeri olmaz mı belki eṣer olur. ‘Ale’l-ḡuṣuṣ ki okuduḡı *Ḳur’ān*uñ ma‘nisini bilse daḡi ziyāde eṣeri ola [7a] didi ve bir bā’iṣ daḡi bu oldu ki bir ḡam-ḡīn ve perīṣān gönülüm varıdı ne söz söyleyübilürdüm ve ne işidibilürdüm. Meger ki ikrāhile ve ʔarūretille lā-cerem evliyānuñ sözlerinden rūzigār ehline vazīfe ʔıldum tā kim bu mā’idede bir kāsem bulup tesellī olam. Nitekim Şeyḡ (E)bū ‘Alī Siyyāh aydur ²⁹¹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ benüm iki murādum var. Birisi oldur kim maṭlūbuñ sözlerinden işidem. İkinci oldur ki ya anuñ kimselerinden bir kimesne görem zīrā ki bir ümmī kiṣiyem ne yazmaḡ bilürem ve ne okumaḡ. Lā-cerem baña bir kimse gerekdür kim ma‘ṣūḡuñ sözlerinden yā ol ayda ben işidem yā ben aydam ol işide. Eger Cennetde anuñ ḡüft ü ḡüyını olmazsa (E)bū ‘Alīye ol Cenneti gerekmez ve bir bā’iṣ daḡi bu oldu ki İmām-ı Ebū Yūsuf Hemedāniden ²⁹² رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ su’āl itdiler ki çün bu rūzigār geçe evliyā ṭāyifesi dār-ı dūnyādan dār-ı āḡirete ideler ne tedbīr idelüm ki selāmet ʔalavuz? Cevāb virdi kim her ḡün sekiz kāḡıd anlaruñ sözlerinden vazīfe idinüp okuñ tā kim anuñ berekātında selāmet olasız. Pes ehl-i ḡaflet meṣāyihūñ kelāmını vird idinmesini farz-ı ‘ayn gördüm ve bir bā’iṣ daḡi bu oldu kim oḡlanluḡum zamānından berü bu ṭāyifenūñ muḡabbetleri canum ve gönülüm [7b] deryāsında mevc ururdu ve cem-ī vaḡtda anlaruñ sözlerinden cān u gönlüme ṣafā vü feraḡ ḡāṣıl oldu. Bu ümmīz üzerine ki ²⁹³ الْمَرْغَبُ مِنْ أَحَبِّ ya’nī kiṣi neyi severse anuñiledür lā-cerem ṣimdiki ḡāldde ‘alā ʔadari’l-vasī anlaruñ sözler[i] bī-cilve ʔılmaḡda sa‘y-i cemīl gösterdüm. Bu zamān bir zamāndur ki bunuñ gibi sözler yüzlerini ḡayret niḡābına ve ḡamiyyet ḡicābına çekmişlerdür. Müdde’iler ehl-i ma’nī libāsından ṭaşra gelmişlerdür. Müdde’iler ve ehl-i diller kibrīt-i aḡmer gibi ‘azīz ve penḡān olmuşlardır. Nitekim Şeyḡ Cüneyd-i Baḡdādī

²⁹⁰ Raḡıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁹¹ Raḡıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁹² Raḡıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁹³ El-mer’u me’a men eḡabbe: Kiṣi sevdiḡi ile bareberdir. <https://hadeethenc.com/tr/browse/hadith/3074>

Şeyh Şiblî Hazretine aydurdı kim ²⁹⁴ إِذَا وَجَدْتَ مَنْ يُؤَافِقُكَ عَلَى كَلِمَةٍ مِنْ أَمْرٍ ya'nî kaçan 'âlemde bir kimesne bulasın ki saña muvâfikat eyleye ol kelimeyi de ki sen söylersin anuñ etegini muhakkem dut ve bir bâ'is dañi bu oldu kim gördüm bir rûzigâr zâhir oldu ki ²⁹⁵ الْأَخْيَرُ شَرٌّ وَأَشْرَرُ النَّاسِ خَيْرُ النَّاسِ hadîsinden bî-haber olmuşlar. Pes evliyâ-i selefün âhvâl [ü] menâkıbınuñ zıkrını bu mecmû'aya cem' idüp adını *Tezkiretü'l-Evliyâ* ma'lûm kıldum tâ kim ehl-i hüsrân ve ehl-i dâlâlet ehl-i ihsân ve ehl-i sa'âdet rûzigârını unutamayalar dâyim bu kitâbile tezkire ideler ve küşe-nişînleri ve hâlvat- [8a] güzînleri taleb idüp anlara 'izzet ü ikrâm ve rağbet-i tamâm göstereler tâ kim anlaruñ ve sa'âdetleri sâyesinde devlet-i ebedîye ve sa'âdet-i sermediyye vâsıl ola ve bir bâ'is dañi bu oldu kim çün cem'î sözleruñ a'lâ vü evlâsı bir nice vücûhıla bunlaruñ sözleridür. Evvel vecih oldur ki bunlaruñ kelâmın dinleyenleruñ ve okuyanlaruñ gönlünden muhabbet-i dünyâyı giderür shevât-ı nefsâniyyeyi kaṭ' ider. İkinci vecih oldur ki Cehennem derekâtından ihtirâz itdirüp Cennet derecâtını tezekkür itdürür. Üçüncü vecih muhabbet-i ilâhiyyeyi ve 'adâvet-i Şeyṭâniyyeyi gönlünde ziyâde ider. Dördüncü ol bî-nihâyet seferuñ ki her vücûd ehlinuñ anâ sefer itmesi elbette vâcibdür. Ol yoluñ âlet ü esbâbunu müheyyâ itmege meşğûl eyler. Pes eyle olsa bunuñ gibi makâlâtı cem' idüp hâlâyıka i'lâm itmek cümle-i vâcibâtıdandır. Belki farz-ı 'ayndur ve dañi diseler dürüstdür ki dünyâda taṣnîf olan kitâblaruñ cem'î'sinde bundan yegrek kitâb yokdur zîrâ her söz ki *Qur'ân*uñ ve hadîsuñ şerhidür. Cümle sözleruñ evlâsı ve a'lâsı ol sözdür ve dañi bu kitâbdur ki muhânnesleri merd eyler merdleri şîr-i merd eyler şîr-i merdleri ferd eyler ferdleri 'ayn-ı derd eyler. Nice 'ayn-ı derd [8b] eylemesün ki her ki bu kitâbı muhabbet-i i'tikâdile okusa ve bilüp haberdâr olsa ki ol erenleruñ dil ü cânlarındağı ne derddür ki bu cins-i ef'âl ve bu nef' kelâmlar anlaruñ göñülleri 'âleminde diller şahrâsında gelür.

Bir gün İmâm-ı Mecde'd-dîn-i Hûrezimnînuñ ²⁹⁵ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ hidmetinde idüm. İmâm ağlardı. Şordı ki yâ imâme'l-müslimîn neyiçün ağlarsın hayr mı itdi ki İsfehsâlâr ki bu ümmet-i Muhammed leşkerinuñ içindedür ki anlar meşâbe-i enbiyâ dururlar nitekim h'âce-i enbiyâ bildürdi ²⁹⁶ عَلَيْهِ السَّلَام ²⁹⁷ عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَائِي (سَلَامٌ) ve ayıtdı kim

²⁹⁴ İzâ vecedte men yüvâfıķuke alâ kelimetin mimmâ tekülü: Seni muvafakiyete götüren birini bulursan, eteğine yapış.

²⁹⁵ Raḍıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

²⁹⁶ 'Aleyhi's-salavatü's-selâm: Salat ve selam O'na olsun.

ağladuğuma sebep oldur kim dün gice münâcât iderdüm ki İlähî ve Mevlâyı senüñ ef'âlün 'illetile degildür ben za'îf ü naḥîf kuluñı bu kavm-i'ulemâdan eyle yâḥūd bunlaruñ cemâline nazar idicilerden eyle İlähî bu iki kısımdan ğayrı kısma tākātüm yokdur didi ve bir bâ'îş daḥi bu oldu kim ol şāḥib-i kemâller yâren ben 'âciz ü za'îfün kuşûrı ḥâline nazar-ı şāfi idüp merḥamet-i kāfi ideler tā kim Aşḥābü'l-Kehf itçügez gibi bir pâre kemücek iḥsân ideler. Kemâl-i keremlerinden nevmîd döndürmeyeler. Nitekim Mūşilî رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ²⁹⁸ müddet-i medîd kanlar yudup mücāhide ile cānlar çekerdı malını ve cāhını bezil iderdı tā kim ḥ'âce-i Enbiyā Muḥammed Muştafānuñ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁹⁹ mübârek [9a] ravzasınuñ civārında bir göz ḥāne yirin ḥāşıl ideydi vefatı deminde bir vaşiiyet eyledi kim toprağum başına bu âyeti yazasın ki وَكَانَ لَكُمْ بِأَسَدٍ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ³⁰⁰. İlähî seyyidi ve Mevlâyı egerçi ki ben bu kimselerden hîç kimse degülem ammâ şorsalar ki sen kimsin cevāb virem ki ben ol pâdişāḥıñ hîç kimselerindenem. İlähî bir za'îf itçügez birkaç gün kâdemin senüñ dostlaruñ kâdeminüñ işrine başdı āḥir anı faẓl u keremiñden dostlaruñile hemrāḥ itdün ben kemînine daḥi senüñ dostlaruñuñ dostluğın da'vā iderem ben za'îfi daḥi dostlaruñdan maḥrûm eyleme. İlähî enbiyāñuñ ve evliyāñuñ ve'ulemāñuñ muḥaddes rûḥları ḥaḳḳıçün ben ğarîb [ü] 'âcizi bu kavmden maḥcûb ve mestûr eyleme ve ol nazardan ki bunlara ḥāşşa nazar idersin ol nazardan maḥrûm eyleme ve bu kitābı mücib-i derecât-ı qurb eyle sebep-i derekât-i bu'd eyleme ger anuñ veliyyü'l-icābatı andan girü tezkireye ibtidâ idelüm bi'avni'llāhi te'ālā ve tevḥîkihi.

Zikr-i Ca'fer-i Şadık رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ³⁰¹ ol sulṭān-ı millet-i Muştafāvî ol burhān-ı hüccet-i nebevî ol 'āmil-i şıddîk ol 'ālim-i taḥḳîk ol mîve-i dil-i evliyā ol kûşe-i ciger-i enbiyā ol nāfız-i 'Alî ol vāriş-i nebî ol 'ārif-i 'āşık Ebū Muḥammed Ca'fer-i Şadık [9b] رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ³⁰². ayıtmışdı kim eger enbiyānuñ ve ehl-i beytün ve şāḥābînün aḥvāl-i ğarîbelerini ve evşāf-ı ḥamîdelerini şerḥ ideyidim 'alā ḥaddihi bir kitāb-ı muṭavvel olmaḳ gerekdür dimişidüm. İmdi bu kitāb meşāyihden bir kavmün aḥvālinden şerḥine

²⁹⁷ Ulemâi ümmetî ke-enbiyâi Benî İsrâil: Ümmetimin âlimleri Benî İsrâil Peygamberleri gibidir.

²⁹⁸ Raḥmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

²⁹⁹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁰⁰ Ve kelbuhum bâsiṭun: Köpekleri de uzatmış yatmaktaydı. (Erişim 8.11.2022), el-Kehf: 18/18. (Kısmî iktibas).

³⁰¹ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁰² Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

maḥşûş olurdu. Ol kavm-i enbiyâdan ve ehl-i beytten ve şahâbiden sonra gelmişlerdür. Ammâ teberrük için İmâm-ı Ebû Muhammed Ca'fer-i Şâdıkdan ³⁰³ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ibtidâ itdüm ki ol daḥi bu mezkûrlardan sonra gelmişidi ve ehl-i beytten tarîkat sözlerini ziyâde ol nakl iderdi ve anuñ rivâyeti ve aḥbârı çok gelüpdür. Biz daḥi bir kac kelime anuñ menâkıbından ve rivâyâtından şerḥ idelüm ki mücerred anı zikir itmegile cemî'isin mezkûr olunmuş gibidür zîrâ ki anlar cemî'-i umûrda 'âlem-i vaḥdetdedirler görmez misin bir kavim ki Ca'fer-i Şâdık mezhebin dutarlar düvâzdeh-i imâm mezhebin dutarlar ya'nî on iki imâm hemân ol birisidür ve ol birisi hemân ol on iki imâmdur eger tenhâ Ca'fer-i Şâdıkun vaşfin idersem benüm dilüme ve 'ibâdetüme bi-künhihi râst sığdurmayam. Zîrâ ki anuñ evşâfı taḥrîr-i kaleminden ve takrîr-i kelâmından mütecâvizü'l-hadd idi ve cümle envâ'-ı 'ulûmda kemâlini 'add idi ve işâret ü 'ibâdeti ğarîbede bî-tekellûf ve bî-manend idi ve cemî'-i meşâyihüñ güzîdesiyidi [10a] ve dükelisine mu'temedün-'aleyhi idi ve zamânında mürşid-i kâmil-i tarîk-ı Hakk idi ve 'aşrında muḳtedâ-yı vakt-i muṭlaḳ idi ve hem ehlu'llâhuñ şeyḥiyidi hem Muhammedilerün imâmıyidi hem ol zevkuñ pişuvâsıyidi hem 'ubbâduñ muḳaddemiyidi ve zühhâduñ mükerremiyidi ḥaḳâyık-ı taşnîfinüñ muşannefiyidi ve hem leṭâyif-i tefsîrde ve esrâr-ı tenzilde bî-naẓîr idi. İmâm-ı Muhammed Bâkariden ³⁰⁴ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ulu ḥaḳâyık sözlerin nakl iderdi. 'Aceblerüm şol kimesneleri ki ḥayâlât-ı bâṭıla ve i'tikâdât-ı fâside bağlayup aydurlar ki ehl-i sünnet cemâ'atile ehl-i beyt ortasında yolda nesne vardır. İmdi ehl-i sünnet-i cemâ'at ḥod ḥaḳîkatda ehl-i beyt-i Resûlu'llâh dururlar ³⁰⁵ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. Ben ol ḥayâl-i bâṭılda kalanları bilmezem i'tikâd-ı şaḥîḥ bunı bilürem ki her kimesne ki Muhammed Muştafâya imân getüre ve aşḥâbına imân getürmeye ol kişi Muhammed Muştafâya imân getürmemiş ola. Nitekim İmâm Şâfi'î ³⁰⁶ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ehl-i beyt-i Resûlün muḥabbetlerinde şol ḥadde idi ki imâmı Râfîzîliğe nisbet itdiler. Bu töhmetile dutup ḥabs itdiler. Ol ma'nîde bir şi'r inşâ itdiler. Bir beyti budur

وَلَوْ كَانَ رَفِيعًا حَبِيبًا لِمُحَمَّدٍ فَلَيْسَ شَهِيدًا لِّلشَّكْكِ فِي رَافِضِيٍّ

³⁰³ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁰⁴ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁰⁵ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁰⁶ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Tercüme eger Rafâzîlik olursa hub-ı âl-i Resûl ki ben de Râfîzîyem iy ins ü cân tanıklık. [10b] Egerçi aşhâbu âl-i Resûl Hâk bilmek gerek. Uşûl-i îmândan degildür ammâ nice fazl-ı nesneler bilürsin ki hiç nef'i yok. Eger bunı daği bilesin hiç ziyân olmaya belki hâk-ı inşâf oldur ki çün Muḥammed Muştafâyı ³⁰⁷ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ pādîşâh-ı dünyâ ve âhîret bilesin hem anuñ vezîrlerini maḳâmlarında mertebelerince bilmek ve i'tikâd itmek gereksin ve ehlini ve şaḥâbelerini yirlü yirince ve mertebelerini bilesin zîrâ kim bunların pādîşâhuñ ḥidmetinüñ mülâzımetinde 'alâ vechi ikmâl dururlar bunlara naḳş tārî olmaz nitekim İmâm-ı Ebû Ḥanîfeden ³⁰⁸ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ su'âl itdiler ki Resûl Ḥazretine irişenlerden efḍal ü ekmel ḳanḳısıdur? Cevâb virdi ki pîrlerde İmâm-ı Ebû Bekîr Şıddîḳ ve İmâm-ı Fârûḳdur ve yigitlerden İmâm-ı 'Osmân ve İmâm-ı Murtaẓâdur ve ḥâtûnlardan Ḥazret-i 'Â'îşedür ve kızlardan Ḥazret-i Fâtımatü'z-zehrâdur ³⁰⁹ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

309.

Ḥikâyetdür ki Manşûr şaḥâbe-i Resûlden soñra ḥalîfe-i şânidi. İmâm-ı Ca'fer-i Şadıḳıla 'adâveti varıdı. Bir gice vezîrini gönderdi ki var Şadıḳı getür tâ kim ḳatlı idem didi. Beni muḥâlefet vechiyile zıkr itmesini ḳat' ide tâ bile kim erbâb-ı riyâsetile ve aşhâb-ı siyâset-ile ihtilâfından ne ḥâşıl ider. Vezîr ayıtdı iy ḥalîfe-i zamân bir kişi kim 'uzlet maḳâmında kûşe-i [11a] ḥalvet ihtiyâr itmiş ola leyl ü nehâr tâ'at [ü] 'ibadetu'llâha meşḡûl ola ta'alluḳ elin dünyâ mülkünden çekmiş ola emîrü'l-mü'minîn ḥalîfe ḥazreti andan hiç bir vechile rencide olmamış ola anı incidüp zarar degirmek erbâb-ı 'akl ve aşhâb-ı fazldan ba'îd ola didi çün bu naşîhatlerden ḥalîfenüñ göñlünde hiç eḡer-i nef' zâhir olmadı. Vezîr nâ-çâr olup Şadıḳı getürmege revân oldı. Ḥalîfe ḳullarına vaşıyyet eyleyüp emr eyledi kim ḳaçan Şadıḳ gelüp ḳapudan içerü girse ben külâhumı başımdan götürdüğüm sa'ât Şadıḳuñ başın derḥâl gövdesinden cezâ ḳıluñ tâ anı görüp cemî' muḥâlifet ehl-i bekâ muṭî' ola çün vezîr gelüp Ca'fer-i Şadıḳı da'vet itdi. Şadıḳ da'veti icâbet itdi. Durup ḥalîfenüñ serâyına geldi çün Şadıḳ serây ḳapısından içerü girdi hemân sa'ât ḥalîfe taḥt-ı salṭanatdan durup Şadıḳa istikbâl idüp 'izâz u ikrâm gösterdi hezâr öḡr ü temelluḳla mübârek elin dutup 'izzet taḥtına tekellûf itdi. Kendüsi ḳarşısında bende-vâr iki dizi üzerine çöküp baş aşığa eyledi. Ḡulâmlar bu ḥarekâtı ḥalîfeden görüp be-ḡâyet ta'accüb itdiler. Vezîr taḥayyür ve tefekkür

³⁰⁷ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem; Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁰⁸ Raḍıya'llāhu 'anhu; Allah ondan razı olsun.

³⁰⁹ Raḍıya'llāhu 'anhum; Allah onlardan razı olsun.

deryasında ğark oldu. Bir zamān mütevaḳḳıf oldılar andan soñra Manşūr [11b] ḥalīfe baş kaldurup ayıtdı kim yā Ebā Muḥammed Ca‘fer-i Şādık benden ne dilersin buyur ki hezār şevḳıla emrūñe imtişāl ideyüm? Şādık cevāb virdi kim yā ḥalīfe-i zamān senden anı isterem ki beni ayruk ḳatuña da‘vet itmeyesin beni Allāh ‘ibādetinden alıḳorsın kendü ḥālime meşġul olam. Ḥalīfe Şādıḳuñ sözünü ḳabul idüp destūr verdi i‘zāz u ikrām ile gönderüp girü döndi hemān-dem cemī‘ endāmına lerzeler düşüp ridāsın başına bürinüp bī-‘aḳl u bī-hūş³¹⁰ olup düşdi. Üç gün bī-‘aḳl yatdı ve ba‘zılar aydurlar ki üç vaḳtūñ namāzı fevt oldı çün ‘aḳlı geldi vezīr şordı kim yā emīre‘l-mü‘minīn ḥazretūñe ne ḥāl vāḳi‘ oldı böyle televvün şūret ve taġayyūr sīret olduñuz? Cevāb virdi ki çün Şādık serāy ḳapusından iḳerü girdi anuñıla bir ‘acīb hey’et ve ‘azīm-i meḥābet ejderhā bile geldi kim bir dudaġı şuffanuñ aşaġasında ve bir dudaġı yukarusında kelāma gelüp baña söyledi kim eger Şādıḳa ḥaṭar u zarar erişdüresin seni ve taḥtuñı tāciñıla ve serāyı şuffañıla bile yударum. Anuñ ḥavfından ‘aḳlum serāsime olup ne idecegüm bilemedüm. Pes ‘özü ü ikrām gösterdüm ve anuñ hey’etinden bī-‘aḳl u bī-hūş düşdüm didi.

Naḳildür ki bir gün Dāvūdu Ṭāyī رضي الله عنه³¹¹ Ca‘fer-i Şādıḳuñ ḥizmetine vardı [12a] ayıtdı kim yā‘bne Resūlu’llāh baña va‘z u naşīḥat eyle tā kim anuñıla mutta‘ız olup mā‘ide-i dünyevī ve fā‘ide-i uhrevī ḥāşıl idem. Şādık ayıtdı yā Ebā Süleymān sen ḥod kendü ‘aşruñda zūhd ü taḳvā içinde ferīdū‘l-‘aşr ve ‘azīmü‘l-mişālsin benüm naşīḥatūme ne ihtiyācuñ var? Dāvūd ayıtdı kim yā Tañrı Resūlinūñ oġlı sizūñ cemī‘ ḥalāyık üzerine fażīlet-i tāmmeñüz vardır ḥalāyıḳa va‘z u naşīḥat itmek size vācib olar mıdur? Şādık ayıtdı kim yā Ebā Süleymān ḳorḳarum ki yarın ḳıyāmet güninde ceddüm baña ġaḫab dilin uzadup ayda kim neyiçün baña mutābı‘at itmegün ḥaḳḳın o demedün. Pes yā Ebā Süleymān iş Ḥaḳ Te‘āla Ḥazretinde ‘amel-i şāliḥile biter neseb-i ḳavī ve nisbet-i şaḥīḥile bitmez didi. Dāvūd bu kelāmı işidüp zār u zār ağladı ayıtdı kim iy bār-ı Ḥudā yā bir kimesnenūñ ki aşl-ı tıyneti nübüvvet şavtı birle ma‘cūn olmış ola ve ṭabī‘atinūñ terkibi bürhān ü ḥüccet aşlından ola. Atası ve ceddı efḫal-i maḥlūḳāt ve ekmel-i sükūnāt Muḥammed Resūlu’llāh ola. Anası Ḥazret-i Betül ola. Ol ḥayretūñ olıcaḳ Dāvūd kim ola ki kendü ‘ameliyile senūñ dergāhuñda mu‘accib ola didi.

³¹⁰ Kelime metinde bī-hūş şeklinde olup imlası düzeltilmiştir.

³¹¹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

Naķıldür ki bir gün Ca‘fer-i Şādık kendü mevālisiyle şöhet iderdi ayıtdı kim gelün bey‘at idelüm ve ‘ahd kılalum eger bu cemā‘atden birimüz [12b] yarın maķbül-i hāzret ve müstaḥıķķ-i raḥmet ola kıyāmet güninde girü kıalanumuza şefā‘at eyleye. Bu cemā‘at ayıtdılar ki yā Tañrı Resūlinün oğlu senün bizüm şefā‘atümüze ne ihtiyācuñ vardur senün ceddün şefi‘ü’l-müznibin ve raḥmeten lil‘ālemındır. Şādık ayıtdı kim yā kavim ben bu ef‘ālile bu aķvālile yarın kıyāmet güninde ceddüm Muḥammed Muştafānuñ ³¹² عَلَيْهِ السَّلَام mübarek cemāline bakmağa ḥayā iderem.

Naķıldür kim bir müddet Ca‘fer-i Şādık ḥalvet ü ‘uzlet ihtiyār idüp hıç taşra çıkmayup ḥalāyıkā va‘z u naşīḥat itmedi. Süfyān-ı Sevrī Ḥāzretleri ³¹³ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ Şādıkuñ kıpusına geldi ayıtdı kim yā‘bne Resūlu’llāḥ senün nefis-i rūḥ-efzāñuñ fāyidesinden ḥalāyık maḥrūm kıaldı neyiçün ‘uzlet ihtiyār idersin? Şādık cevāb virdi ki yā şeyḥ şimdiki ḥālide ‘ālem yüzünü şuña dutup durur ki ³¹⁴ فَسَدَ زَمَانٌ تَغَيَّرَ الْأَخْوَانُ ya’nī zamān fesāda vara iḥvān müteğayyir ola daḥi bu iki beyti okudı ki

ذَهَبَ الْوَفَاءُ كَذَهَبَ الْأَمْسُ • وَالنَّاسُ بَيْنَ مَحَارِيلٍ وَمَآرِبٍ
يَمْشُونَ بَيْنَهُمُ الْمَوَدَّةَ وَالصَّفَا • وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُوقَةٌ بِعَقَابِرِ

Tercüme

Dün gice geçdügi gibi geçdi kamu vefā

Ṭoldı bu ḥalkuñ ortasında ḥıle vü riyā

Göñülleri içinde tolı ‘akreb ü ‘ikāb

[13a] Zāhiride gerçi virürler dem-i şafā

Naķıldür ki bir gün Ca‘fer-i Şādıkı gördiler ki bir ağır bahālu nefis ṭon geyer. Ayıtdılar ki yā‘bne Resūlu’llāḥ ³¹⁵ لَيْسَ هَذَا مِنْ رِجِّي أَهْلَ بَيْتِكَ ya’nī bu ṭon ki geyersin senün ehl-i beytünün kisveti degildür. Şādık ol dīn kışinün eline yapışup kendü yiñine

³¹² ‘Aleyhi’s-şalavatü ve’-selām: Salat ve selam O’nun üzerine olsun.

³¹³ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

³¹⁴ Fesede zamānun teğayyere’l-iḥvānū: Zamanın bozulması ile kardeşler de değışti.

³¹⁵ Leyse ḥāzā min ziyyi ehli beytike: Giydiğin bu don senin hane halkının elbisesi değildir.

çekdi. Ol kişi gördi içine bir pelās geyer ki huşūneti eli yırtar. Pes Şādık aydur

هَذَا الْحَقُّ وَهَذَا الْحَقُّ³¹⁶ ya'nī içindeki haqqıçündür ve taşrasındaki halk içündür.

Naķildür ki Ca'fer-i Şādıkā bir kişi ayıtdı kim yā Şādık cemī' hūnerlerde kāmilsin ve zāhirūñde zūhdūñ be-ğāyetdür ve bātinuñda germiyyetūñ bī-nihāyetdür ve hānedān-ı resūlūñ kıretu'l-'aynısın ve cemī' hālāyıkūñ imāmısn ammā neyiçūñ mütekebbirsın? Şādık cevāb virdi kim ben mütekebbir degilüm benüm kibrüm kibri kibriyāyīdür. Şol vaķt kim ben kendü kibrümden durdum. Haqqūñ kibriyālığı gelüp benüm kibrüm maķāmında muķīm oldı. Kişi kendü kibriyle kibriyalık itmek mezmūmdur ammā Haqqūñ kibriyālığıyla kibr itmek memdūħdur. Şi'r

زَفَّتِي عَاشِقُ رَائِي أَرْزَقْتِي مَعْشُوقًا
زَيْرًا كِبْرِي عَاشِقَانِ خَيْرٌ زِيَّ اللَّهُ أَكْبَرُ

Zeftī-i 'āşık-rā bīn ez-zeftī ma'sūķ-ı ū

Zīrā ki kibr-i 'āşıkāñ hūzez zi-Allāhu ekber

Tercüme

'Āşıkıların kibrin görüp ma'sūķ kibrinden bilūñ

Zīrā ki kibr-i āşıkūñ Allāhu ekberden dūrür

[13b] Naķildür ki Şādık İmām-ı Ebū Ḥanīfeden رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ³¹⁷ su'al itdi kim yā imām 'āķil kimdür? Cevāb virdi kim 'āķil oldur ki ḥayrıla şerr ortasında temeyyūzi ola. Şādık ayıtdı kim bir bahāyimūñ daḥi kendüni vuranıla 'alef viren ortasında temyīzi olur didi. İmām-ı Ebū Ḥanīfe ayıtdı siz buyuruñ sizūñ ḳatuñuzda 'āķil kimdür? Şādık ayıtdı 'āķil oldur ki iki ḥayrıla iki şerr ortasında temyīzi ola. İki ḥayruñ ḥayrlusın ihtiyār ide ve iki şerrūñ ḥayrlusın güzīde eyleye.

Nakildür ki bir kişinūñ bir himyān altunun uğurladılar. Altunun şāḥibi Ca'fer-i Şādıkdan dutdı. Meger İmām-ı Ca'feri bilmezidi. Şādık ayıtdı kim yā kişi altunuñ ne ḳadar altun idi? Ol kişi ayıtdı biñ altunidi. Şādık ol kişiyi alup kendü serāyına vardı. Biñ

³¹⁶ Hāzā li'l-ḥalki ve hāzā li'l-Ḥaqqi. Bu Hakk'ın bu da halkındır.

³¹⁷ Raḍıya'llāhu 'anhu; Allah ondan razı olsun.

dīnārı şayup ol kişiye telsīm itdi. Ol dīnārı alup revān oldı. Āhır ol kişi himyānile dīnārını girü buldı. Şādıkdan alduğı dīnārı girü Şādık Hāzretine getürdi. Şādık ayıtdı kim anı kim biz virdük tarīkat içinde girü qabūl itmek yoxdur. Ol dīnārı qabūl itmedi ol kişi Şādıkuñ bu kemāline ve keremine ta'accūb idüp bir kişiye şordı kim bu 'azīz kimdür? Ayıtdılar ki imām-ı Ebū Muḥammed Ca'fer-i Şādıkdur işidüp [14a] be-gāyet ḥacīl oldı.

Nakildür kim bir kez Şādık yol üzerinde yaluñuz giderdi dāyim Allāh Allāh diridi. Meger bir sūḥta dervīş Şādıkuñ ardından yitdi. Şādıka muvāfıkat eyleyüp ol daḥi Allāh Allāh diridi. Āhır Şādık ayıtdı Allāh Allāh cūbbem yoxdur didi. Zīrā ki hemān bir eski rindesi varıdı. Hemān sā'at 'ālem-i ḡaybdan bir deste ḥūb ṭonlar getürdiler Şādıkuñ naazarında qodılar alup geydi elḥamdü'lillāh didi. Ol sūḥta dervīş bu ḥālī görüp Şādıkuñ qatına geldi ayıtdı kim yā imāme'l-müslimīn Allāh Allāh demekde ben daḥi senūñile müşterek idim. Fütūḥı başuña mı görürsin imdi ṭonuñuñ eskisin baña iḥsān eyle. Şādık Hāzretine bu söz ḥoş geldi ṭonıñuñ eskisin ol dervīşe virdi.

Naqildür kim bir kişi Ca'fer-i Şādıkuñ qatına geldi ve ayıtdı kim yā imām-ı Şādık Allāhı baña göster. Şādık cevāb virdi kim işitmedüñ mi ki Mūsā gibi peygāmbere ³¹⁸ لَنْ تَرَانِي ³¹⁹ didiler. Ol kişi ayıtdı kim belī öyledür ammā bu millet millet-i Aḥmedīdür. Ba'zısı ³²⁰ رَأَى قَلْبِي رَبِّي ³²¹ diyü çağırur ya'nī göñlüm Rabbümü gördi ve ba'zısı ³²¹ لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَهُ ³²² diyü na'ra vurur ya'nī şol Tañrıya kim ben görmezem aña tapmazam dir çün Ca'fer-i Şādık bu kelāmı işitdi buyurdı ki [14b] ol kişiye tūp gibi bağladılar. Emr eyledi Dicle ırmağına atıñ. Derḥāl atdılar. Talup biraz şı yutdı çün girü şı yüzine çıkdı. Çağırdı kim: Yā ³²² يَا بَنِي رَسُولِ اللَّهِ الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ ya'nī iy Resūlu'llāh oğlu baña feryād irişdür Şādık ayıtdı kim ³²³ يَا مَاءُ الْغَمْسَةِ ³²³ ya'nī iy şı anı batur hemān-dem şı anı aşāğa baturdı. Çün girü şı yüzine çıkdı heman Şādıkdan girü meded diledi. Şādık girü şuya buyurdı şı anı aşāğa baturdı. Birkaç kerre böyle vāqı' oldı andan şoñra ol

³¹⁸ 'Aleyhi's-selām: Allah'ın selamı üzerine olsun.

³¹⁹ Len terānī: Sen beni asla göremezsın. (Erişim 24.11.2022), el-A'rāf 7/143. (Kısmî iktibas).

³²⁰ Re'ā qalbī Rabbī: Kalbim Rabbimi gördü.

³²¹ Lem-a'būd rabben lem-erahū: Görmediğim Tanrıya inanmam.

³²² Yā'ne Resūli'llāhi el-ḡiyāşü el-ḡiyāşü: Ey Peygamber oğlu: Bana yardım ulaştır! Yardım ulaştır!

³²³ Yā māü' eḡmishü: Ey su hemen batır.

kişiyi tahkik bildi kim Şâdıkdan meded yok. Ğarķ olur ümîzin halkdan münķatî' idüp Hâķ Te'ālāya teveccüh itdi. Çün girü şu yüzine geldi. Çağırdı kim ³²⁴الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ çün mededi Hâķkdan taleb eyledi. Şâdıķ emr eyledi derhâl Dileden çıkardılar ayağından aşıa ķodılar ağızından burnundan yutdığı şular döküldi. Çün girü 'aklı başına geldi. Şâdıķ şordı kim yâ kişi Allāhı gördüñ mi? Cevāb virdi kim tā gözüm ve gönümde ağıyaruñ hayālî varıdı. Ol hayāl baña hicāb olurımış maṭlūbdan ğayrıya isti'ānet idermişem. Çün ğayriyyet tozunı gözüm gönüm āyīnesinden sildüm bi'l-küllīyye Hâķķa teveccüh idüp mededi andan taleb itdüm. Gönüm içinden bir derīce [15a] açıldı ol derīceden nazar kıldum anı kim taleb iderdüm gördüm ammā çün hālet-i ıztırār olmadı. Bu maķşūd hāşıl olmayı ki ³²⁵أَمِنْ جِبِّ الْمَضْطَرِ إِذَا دَعَا ya'nī her kimse ki nā-çār ķalsa kaçan du'ā eylese du'āsı maķbūl olur. Şâdıķ ayıtdı kim tā Şâdıkdan meded dilerdüñ şıddıķ degildüñ. Çün Allāhdan diledüñ ğarķdan ķurtulup maķşūduña irişdüñ. Ammā zinhār şimden girü ol derīceye nazar idüp şaklayu dut. Cemī' hācetüñi andan iste ki Allāh'a yol bulasın ve ayıtdı kim, her kim Allāh Teā'lāyı bir nesne üzerindedür ve yāhūd bir nesnenüñ içindedür ve yāhūd bir nesnedendür dise ol kişi kāfir ola didi ve ayıtdı kim her günāhuñ evveli ķorku olup āhiri 'özür olsa ol günāh ķulı Hâķ Te'ālāya yakīn eyler ve her tā'at ki anuñ evveli emn āhiri 'ucb ola ol tā'at ķulı Hâķ Te'ālādan ıraķ eyler. Muṭī'ler 'ucbile 'āşīdür ve 'āşīler 'özrile muṭī'dür didi ve ayıtdı kim 'ibādet tövbeden artuķ nesneyile rāst gelmeye ki Hâķ Teā'lā ³²⁶جَلَّ جَلَّاهُ tövbeyi 'ibādet üzerine muķaddem eyleyüp durur. Nitekim *Ķur'ān-ı Ķadīm*de buyurur ³²⁷التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ ve ayıtdı kim Allāhı zıķr eylemek vaktinde tövbeyi añmamak Hâķ Te'ālā zıķrinden ğāfil ķalmaķdur. Zīrā ki [15b] her ki Allāhı haķīķat üzerine tamām zıķr eylese Allāhuñ zıķri ķatında cemī' āşiyānuñ zıķri nuķūş-ı şahīfe-i hāṭırdan zāyıl olur. Belki cemī' āşiyānuñ zıķri vücūdunı unudur. Ol cehetden ötüri kim Hâķ Te'ālānuñ zıķri cümle āşiyāndan 'ivaż olur ve bu āyetüñ ma'nīsinde buyurur kim ³²⁸لَا تَحْزَنْ بِرَحْمَتِهِ مِنْ شِئَاءٍ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ya'nī Allāhu Te'ālā her kimi

³²⁴ Arapça ifade: El-ġiyāşü el-ġiyāşü: Yardım, yardım.

³²⁵ Emmen yücübü'l-muṭṭarra izā de'āhu: Peki, darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen kimdir? (Erişim 24.11.2022), el-Neml 27/62. (Kısmî iktibas).

³²⁶ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

³²⁷ Ettā'iüne'l-ābidüne: O tövbekârlar, ibadet edenler. (Erişim 24.11.2022), el-Tevbe 9/112. (Kısmî iktibas).

³²⁸ Yaḥteşşu biraḥmetihī men yeşāu' va'llāhu zu'l faḍli'l-'azīm: Hâlbuki Allah rahmetini ancak dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf sahibidir. (Erişim 24.11.2022), el-Bakara 2/105 (Kısmî iktibas); Âl-i İmrân 3/74 (Kısmî iktibas).

diler rahmetini aña hāşş eyler. Ortadan esbāb [u] ‘illeti götürür kıbıle kim bu itdüği ‘atā-yı mahzıdur ve ayıtdı kim mü’min oldur kim kendü nefsiyle durur ‘aríf oldur kim Allāhı birle durur ya’nı mü’min oldur ki kaçan dursa kendü ihtiyārı cüz’iyyesinden bilüp nefsiñe izāfet eyleye ve ‘aríf oldur ki cemī ihtiyārını Hāķ rızāsına tefvız idüp cemī umūrını aña teslīm ide ve ayıtdı kim her ki kendü nefsiñe mücāhıde eylese kendü nefsiçün Allāhuñ kerāmetlerine irişe ve her kim mücāhıde-i nefsiñe Allāh için eylese Allāha irişe ve ayıtdı kim ilhām maķbūl ler şıfātıdur ve illhāmsuz bir nesne-i istidlāl itmek eyüdüdür ve ayıtdı kim Allāhuñ meķri kıllarınıñ vüçüdında kırañudun içinde kıra taş üzerinde kıra kıarıncadan dađi gizlürekdür ve ayıtdı kim ‘aşķ cünün-ı ilāhıdır ne mezmūmdur ve ne mahmūddur. Ma’nisi bu ola kim [16a] ‘ışķ munezzehdür. Medđden ve zemden zırā kim mezmūmiyyet ve memdūhiyyet ta’ayyünātüñ ve ta’addūdātüñ muktezāsıdur. ‘ışķ ĥod ĥarım-i ‘ayniyyetde zühürdan ve bütündan ve vahdetden ve keşretten munezzehdür ve yāhūd ‘ışķ ne mezmūmdur ve ne memdūhdur didüđinüñ ma’nası bu ola kim min-vechin mezmūmdur ve min-vechin memdūhdur. Mezmūm olduğı oldur ki ‘ışķ mertebe-i tavassuťda ola. Mizācı i’tidāl mertebesinden münħarif itmeye tā kim taraf-ı tecerrüdden istifāde idüp taraf-ı ta’alluķa ifāde itmegi māni’ olmaya ve memdūh olduğı ‘ışķuñ ol mertebe-i ifrāťdur kim mizācı ĥadd-i i’tidālden çıkarp ifādeden istifādeden māni’ olur. Zırā kim kemāl ĥod tarafeyn-i ri’āyet itmegdedür. Pes ‘ışķ ne mezmūmdur ve ne memdūhdur ve ayıtdı kim bize mu’āneye ile seyr şol vaķtten şoñra ĥāşıl oldu ki dīvāneliķ rakamın üzerimüze çeküp adumuzu ‘ākıller dīvānından mahv eylediler ve ayıtdı kim kişinüñ tāli’i eyü olduğındandır ki anuñ düşmeni uşlu kişi ola ve ayıtdı kim beş dürlü tāyifenüñ şoĥbetinden ĥazer eyleñ ki Hāķ yolında emīn olasız. Evvel yalancılar şoĥbetinden ki nā-gāĥ sözlerine mağrūr olup aldanasız. İkinci şol aĥmaķdan ki senüñ aşşuñı ister ziyānuñ itmiş olur ziyān [16b] olduğın bilmez ve üçünci şol baĥıllardan ki dāyim saña ĥased kıılır ki senüñ vaķtünü ve devletünü senden zāyi’ eyleye. Dördünci şol yaramaz göñüllü kıorķaķlardan ki ĥacet vaķtinde seni zāyi’ eyle ve beşinci şol fāsıķlardan ki seni bir loķmaya şatalar. Belki bir loķmadan eksüğe şatalar. Su’āl itdiler ki yā Şādıķ bir loķmadan eksük ne ola? Ayıtdı kim aña tama’ itmek ya’nı kaçan fışķa tama’ eylese seni bir loķmadan dađi eksüğe şata ve ayıtdı kim Hāķ Te’ālā’nuñ dünyāda uçmağı var ve tamusı var. Uçmaķ dār-ı dünyāda sağlık ve rāĥatlukdur ve tamusı belā vü miĥnetdür ve sağlık oldur ki işünü Allāha ışmarlayup sen rāĥat olasın ve tamu oldur ki Hāķ Te’ālāya idecek işi kendü nefsüne

ışmarlayup belā ve zaḥmet bulasın ve ayıtdı kim ³²⁹ **مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ سِرٌّ فَهُوَ مُضَرٌّ** ya'nī her kimüñ ki Allāh ile kendü ortasında sırrı yoğısa ol kişi ziyānkārdur ve ayıtdı kim eger düşmenlerüñ şöḥbetinden evliyāya ziyān degdi Fir'avn 'avratı Āsiyeye zarar irişeyidi eger evliyā şöḥbetinden düşmānlara fā'ide irişeyidi Nūḥuñ ve Lūṭuñ 'avratlarına fāyide irişeydi velikin inkıbāz ve inbisāt ḥāşıl olur ve daḥi Ca'fer-i Şādıkuñ ³³⁰ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** sözleri [17a] ve menākıbları bī-ḥaddür, Velikin te'sīs-i ma'āni içün ba'zısın nakl idüp ḥatm itdük ³³¹ **رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَسِعَتْ**.

Zıkr-i Üveysü'l-Ḳaranī ³³² **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** ol kıble-i tābi'ın ol kıdve-i erba'ın ol āfitāb-ı pinhān ol nefsi-i Raḥmān ol Süheyl-i Yemenī Üveysü'l-Ḳaranī ³³³ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**. Anuñ ḥaḳḳında ḥāce-i enbiyā Muḥammed Muştafā ³³⁴ **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** dürer-bār-ı luṭfından ve şeker-nişār-ı kelāmından buyurur kim ³³⁵ **أَوَيْسُ الْقُرَشِيِّ خَيْرُ التَّابِعِينَ بِإِحْسَانٍ وَعَظِيفٌ** ya'nī Üveysü'l-Ḳaranī baña iḥsān ile ve muḥabbetile mutāba'at idenlerüñ hayrlısıdır. İmdi bir kimsenüñ ki medḥ idicisi raḥmeten lil'ālemīn Muḥammed Emīn olsa ve anuñ nefsi nefsi-i Rabbi'l-'ālemīn olsa anı medḥ itmek benüm dilümile nice rāst ve dürüst gele ki server-i enbiyā Ḥazret-i Resūlu'llāh ³³⁶ **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** vakt olurdu kim mübārek yüzünü Yemen tarafından yaña eyleyüp aydurdı kim ³³⁷ **إِنِّي لأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ** ya'nī be-dürüstī ben raḥmet nesimini Yemen tarafından bulurın diridi ve girü seyyid-i enbiyā Muḥammed Muştafā ³³⁸ **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** buyurur kim yarın kıyāmet güninde Ḥaḳ Te'ālā ³³⁹ **جَلَّ جَلَدُهُ** yetmiş biñ ferişte yerde cem'i si Üveysü'l-Ḳaranī şüretinde tā kim Üveys [17b] bunlaruñ ortasında 'arşa-i 'araşāta gelüp Cennete gide cem'i ehl-i 'araşāt Üveysi

³²⁹ Men lem-yekün lehü sırrun fe-hüve mużırrun: Rabbi ile arasında sırrı olmayan zarardadır.

³³⁰ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³³¹ Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin.

³³² Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³³³ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³³⁴ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³³⁵ Üveys el-Ḳaranī ḥayru't-tābi'ine bi-iḥsānin ve 'atfin: Veyysel Karanī ihsanda ve şefkate tābiin neslinin en hayrlısıdır.

³³⁶ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

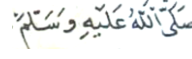
³³⁷ İnni le-ecidü nefese'r-Raḥmāni min kıbeli'l-Yemeni: Ben rahmet nesimini Yemen taraflarından hissediyorum.

³³⁸ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³³⁹ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

bilmeyeler. Zîrâ ki dünyâ serâyında Hâkkuñ kudreti kubbesi altında halâyıkuñ ihtilâtından üzilüp Hâk Te‘âlâya gizlü ‘ibâdet itmegi ‘âdet idinmişidi. Dâr-ı âhîretde daği Hâk Te‘âlâ halâyıkuñ gözinden anı pinhân eyledi tâ kim kendüden artık kimse

bilmeye. Nitekim kendü kelâmında buyurur ³⁴⁰ya‘nî benüm kubbem altında evliyâlarum vardır ki benden artuk anları hîç kimesne bilmez ve

aḥbâr-ı ġarîbede gelür ki yarın ḥâce-i enbiyâ ³⁴¹ Cennet içinde kendü hücrelerinden taşra gele kendüyi bir kimesne ister gibi göstere ḥitâb-ı ‘izzet irişe kim yâ Muḥammed kimi istersin? Ayda ki yâ Rabbi Üveysü’l-Ḳaranî isterem. Cevâb gele ki yâ Muḥammed kimi istersin? Ayda ki yâ Rabbi Üveysü’l-Ḳaranî isterem. Cevâb gele ki yâ Muḥammed isteme ki çün dâr-ı dünyâda görmedüñ bu dâr-ı âhîretde daği görmeyiserin. Muḥammed Muştafâ ayda ki yâ Rabbi yâ Üveys şimdi ne yirdedür? Cevâb gele ki

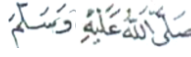
 ³⁴² ya‘nî gerçeklik maḳâmındadır. Resûl Hâzreti ayda ki İlâhî ol beni görmeyiser mi? Cevâb gele ki yâ Muḥammed ol kimesne beni görür seni neyiçün görsün zîrâ ki yâ Muḥammed seni görmek benümiçündür her kimse ki [18a] beni görebilür seni nite görsün ki bensüz seni görmegüñ ne aşşısı var ve sensüz beni görmegüñ ne ziyânı var. Beyt

اَنَّا كِه تُونِيسَتِي چِه سُوْد اَز هَسَتِي
وَاَنَّا كِه تُونِيسَتِي چِه زِيَانِ اَز نِيسَتِي

Tercüme

Anuñ ki sen olmayasın yok varlığından fâyide

Anuñ ki sensin varluğu olmaya yokluktan ziyâde

ve daği Resûl Hâzreti ³⁴³ buyururdu kim benüm ümmetümden bir er vardır ki Rebî‘a ve Muḍra kabîlesinüñ koyununun tüyi şağışınca yarın kıyâmet güninde benüm ümmetüme şefâ‘at eyleye ki ‘Arab kabâyilinde ol kabîlelerden koyunu çok kabîle

³⁴⁰ Evliyâi tahte kubbâi lâ ta‘rifühüm ġayrî: Benim kubbem altında bazı veli kullarım vardır, onları benden başka kimse bilemez.

³⁴¹ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

³⁴² Fî maḳ‘adi şıdkım. Doğruluğun hakim olduğu bir ortamda. (Erişim 04.12.2022), el-Kamer 54/55. (Kısmî iktibas).

³⁴³ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

yoğdur. Şahâbeler ayıtdılar ki yâ Resûle'llâh ol ne kişidür? Ayıtdı ki ^{عَبْدُ مِنَ عِبَادِ اللَّهِ} ³⁴⁴ ya'nî Tañrı kullarından bir kuldur. ayıtdılar yâ Resûle'llâh cemî'müz Allâh kullarındanuz ammâ aña mahşûş olan ad nedür? Ayıtdı ki anuñ adı Üveysdür. Şordılar ki yâ Resûle'llâh ol ne yirde olur? Cevâb virdi ki Kâranada olur. Ayıtdılar ki yâ Resûle'llâh ol sizi görmiş midür? Ayıtdı ki zâhir gözile görmedi. Ayıtdılar nite 'aşıklar gibi sizün cemâlünüzi görmege gelmedi? Resûl Hâzreti buyurdi kim iki sebebden ötürü gelmez. Evvel ol ki vaqti ve hâli anuñ üzerine gâlib olup durur kendüyi cem' idemez ki gele [18b] ve ikinci ol kim benüm şer'atüm ri'âyet idüp gelmez zîrâ ki anuñ bir za'ife anası vardur ki Allâh imân getürmişdür ve 'ömri nihâyetine irişmişdür ve cem' işden ve gücden qalmışdur ve ayağı süst olmuşdur ve gözlerine halel irüp durur. Üveys dâyim varur deve gütdüğinden alduğı ücreti getürüp anasıyla kendü nafaqasına harc ider ve anasınun hâtırcığın ri'âyet ider. Anuñ rızâsın terk idüp baña gelmez didi ve şahâbeler ayıtdılar ki yâ Resûle'llâh biz anı görür miyüz? Ebû Bekir Hâzretine ayıtdı ki siz iki gün anı göresiz ki ol bir kıllu kişidür. Sağ elinun ayası içinde bir akçe miqdârı deñlü aklık var. İllâ ol aklık degildür ki baraş ola varup siz iki göz anı bulıcağ benden aña selam idesiz ve aydasız ki ümmetümüçün du'â eylesün didi ve girü hâce-i enbiyâ 'aleyhi's-selâm buyurmuşdur ^{أَحَبُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ الْأَتَقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ} ³⁴⁵ ya'nî kullarun sevgülüsi şol müttakilerdür ki gizlü takvâ iderler ve ba'zı şahâbeler ayıtdılar ki yâ Resûle'llâh biz anuñ gibi kişi hiç aramızda görmezüz ol ne kişidür? Resûlu'llâh ayıtdı kim ol Yemende bir devecidür ki adına Üveys dirler. Kademine kadem uruñ ya'nî anuñ kademine irişmege sa'y idün.

Naqildür ki çün Resûl Hâzretinun vefâtı yakın geldi. Aşhâb [19a] ayıtdı ki yâ Resûle'llâh sizden soñra muraqqa'nuz kime virelüm? Resûl Hâzreti ayıtdı kim Üveysü'l-Karanîye virün geysün ve ümmetümüçün du'â kılsun. Çün hâce-i enbiyâ dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ naql itdi. 'Ömer Hâzretiyle 'Alî Hâzreti ^{رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا} ³⁴⁶ ol muraqqa'ı alup Kûfeye geldiler. Cum'a gün oldı 'Ömer Hâzreti minbere çıkup huṭbe okudı. Huṭbeden fâriğ olıcağ âvâz itdi kim ^{يَا أَهْلَ نَجْدٍ قَوْمًا} ³⁴⁷ ya'nî iy Necd kavmi

³⁴⁴ 'Abdün min 'abîdi'llâhi: Allah'ın kullarından bir kuldur.

³⁴⁵ Eḥabbü'l-'ibâdi 'alâ'llâhi el-etḥiyâü'l-eḥfiyâü: Allah'ın en sevimli kulları gizli takva sahibleridir.

³⁴⁶ Raḍıya'llâhu 'anhümâ: Allah ikisinden de razı olsun.

³⁴⁷ Yâ ehli Necdin kûmû: Ey Necid halkı, kalkın.

durugelüñ. Hemân-dem durugeldiler. ‘Ömer Hâzreti şordı kim hîç sizüñ ortañuzda Kârana kavminden kimse var mıdur? ‘Ömer Hâzreti Üveysün haberin şordı. Anlar ayıtdı ki yâ emîre’l-mü’minîn biz anı bilmezüz. ‘Ömer ayıtdı şâhib-i şerî‘at Muḥammed Muşţafâ ³⁴⁸ عَلَيْهِ السَّلَام bize anuñ haberin Kârana olur diyü buyurup durur. İmdi peygâmbir ḥod güzâf söylemez. Kerîmü’l-‘ahd ve şâdıku’l-kavldur meger ki siz anı bilmez olasız didi. Andan şoñra içlerinden birisi durugelüp ayıtdı kim ³⁴⁹ هُوَ أَحَقُّ شَأْنًا مِنْ أَنْ يُطْبَقَ عَلَيْهِ ya’nî yâ emîre’l-mü’minîn ol didigüñüz kişi andan ḥaḳîr-raḳ kimse yokdur ki emîre’l-mü’minîn anı isteyüp bunca teftiş ider zîrâ ki ol bir dîvâne ve aḥmak kişidür ve be-gâyet faḳîrû’l-hâldür ve ḥalâyıḳdan ‘uzlet idüp durur. ‘Ömer Hâzreti ayıtdı hâ ben anı isterem. [19b] Şimdiki hâlde ol ne yirdedür? Ayıtdı kim işde ‘Urana deresinde deve güder. Aḥşam vaḳtı olıncaḳ yemek ve içmek virürler almaz. Ol bir şūrîde-i rûzigâr ve perîşân hâl kişidür. Hîç ‘imâretlîḡa varmaz ve kimseyile şoḥbet eylemez ve Âdemîler yedüğinden yimez ve ḡuşşâ ve şâzılık nedür bilmez. Kaçan Âdemîler gülse ol ağlar ne vaḳt Âdemîler ağlasa ol gülüp feraḥ olur didi. Çün ‘Ömerle ‘Alî Hâzreti bu ḥaberi işitdiler andan durup ‘Urana deresine geldiler gördiler ki durmuş namâz kılar. Ḥaḳ Te‘âlâ bir ferîşteye emr itmiş develerini güder. Üveys çün âdem geldüğün hiss itdi. Namâzı ihtîşâr itdi. Selâm virüp çün namâzdan fâriḡ oldı. ‘Ömerle ‘Alî Hâzreti ilerü varup Üveyse selâm virdiler Üveys ‘aleyk aldı. ‘Ömer Hâzreti ayıtdı ³⁵⁰ مَا اسْمُكَ ya’nî ismüñ nedür. Cevâb virdi ki ismi ‘Abdu’llâh ya’nî adum Tañrı kılıdur. ‘Ömer ayıtdı cemî‘müz Allâh kullarıyuz ammâ saña maḥşûş ad ne ḳodılar? Ayıtdı kim adum Üveysdür. ‘Ömer ayıtdı yâ Üveys ³⁵¹ أَرِي يَدَكَ الْيُمْنَى ya’nî sağ elüñi baña göster. Üveys sağ elini gösterdi. Ol nişânı ki Resûl Hâzreti virmişidi. Ayası içinde gördiler elini öpdiler. ‘Ömer ayıtdı yâ Üveys Resûl Hâzreti [20a] saña selâm kıldı. Ayıtdı kim benüm ümmetümçün du‘â kılsun. ³⁵² قَالَتْ أَنْتِ أَوَّلُ الذِّكْرِ لَجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ ya’nî Üveys ayıtdı yâ ‘Ömer mü’minler içün du‘â kılmâḡa benden sen evvelîsin ki yiryüzindeki kullarda senden ‘azîz kimse yokdur didi. ‘Ömer ayıtdı yâ Üveys ben ḥod dâyim du‘â kıloram velâkin Resûl

³⁴⁸ ‘Aleyhi’s-selâm: Allah’ın selamı üzerine olsun.

³⁴⁹ Hüve eḥḳaru şânen min en yeṭlubuhü emîrû’l-mü’minîn: Ya emirelmüminin o dediğiniz kişi ondan daha hakirdir.

³⁵⁰ Mâ ismüke: Adın nedir?

³⁵¹ Erinî yedeke’l-yümnâ: Bana sağ elini göster.

³⁵² Kâle. Ente evlâ bi’d-du‘âi li-cemî‘il mü’minîn: Veysel Karani dedi ki: Ya Ömer Sen müminler için dua etmeye daha layıksın.

Hazretinün sen vaşyyetini yirine getir. Üveys ayıtdı yā ‘Ömer ³⁵³ لَعَلَّ غَيْرِي بِهِ ya’nī yā ‘Ömer ki kūr olmayasun ki Resül Hazreti didügi ğayrı kişi ola. ‘Ömer ayıtdı Peyğamber Hazreti senden bize nişān virmişdür. Biz daħi seni ol nişānile bulduk. Üveys ayıtdı getirün imdi Resül Hazreti baña buyurdığı murakka‘ı virün tā kim du‘ā kılam. Pes çıkarup murakka‘ı Üveyse virdiler. Ayıtdılar ki bu murakka‘ı geyüp ümmet-i Muhammed içün du‘ā eyle didiler. Üveys ayıtdı şabr idün ki hācet dilemeyince geymezem didi. Pes bunların katından biraz ırak varup ol mübarek murakka‘ı öninde kodı. Yüzünü toprağa urup münacāt itdi. Ayıtdı kim İlāhī ve Mevlāyı bu murakka‘ı geymezem tā kim ümmet-i Muhammed baña bağıslamayınca. Zīrā kim Resülün baña vaşyyet itmiş ‘Ömerile ve ‘Alī ile bu murakka‘ı ben kemīnesine göndermiş buyurmuş ki ümmetümçün du‘ā kılsun. İmdi Resül ve ‘Ömer ve ‘Alī kendülere düşerin itdiler. [20b] Sen daħi bu gün keremün ve ihsānuñ it yā Rabbi didi. Hemān hitāb-ı ‘izzet irişdi kim yā Üveys ümmet-i Muhammedün bunca yüz biñini saña bağısladum al murakka‘ñı gey.” Üveys ayıtdı yā Rabbi ümmetün tamāmın dilerem. Yine hitāb geldi kim nice yüz biñ biñin saña bağısladum al murakka‘ñı gey. Üveys ayıtdı kim İlāhī cemī‘sin dilerem. Girü hitāb geldi kim yā Üveys nice yüz biñin daħi saña bağısladum. Üveys ayıtdı kim yā Rabbi dükeli ümmet-i Muhammedi isterem. Üveys Hāk Te‘ālāyla iş bu vechile münacātta iken bu taraftan ‘Ömerile ‘Alī Hazreti ayıtdılar kim varalum görelüm Üveys n’eyler diyü ilerü buyurdılar. Üveys bunların geldügin bildi ayıtdı kim āh neyiçün geldüñüz eger bir sā‘at daħi gelmeseñüz cemī‘ ümmet-i Muhammedi Hāk Te‘ālā baña bağıslamayınca bu murakka‘ı geymezdim didi. Çün ‘Ömer Hazreti Üveyse nazar itdi gördi ki bir deve kilimine şarılmış mübarek başı ve ayağı açık on sekiz biñ ‘ālemi ol kilimün altında gördi. Hemān-dem kendü halīfelüğünden gönli götrölüp ayıtdı kim kimdür ki bu hilāfeti benden bir kirdeye şatun alır? Üveys ayıtdı ol nesnenün kim ‘ağdı yokdur nice şatarsın? Sen bırak kime gerekse ala ortada almak şatmak n’eyler didi. [21a] Çün şahābeler ‘Ömer Hazretinden bu kelāmı işidüp feryād eylediler. Ayıtdılar kim yā ‘Ömer Ebū Bekir Hazretinden hilāfeti kabül kılduñ bunca biñ biñ Müslümānların işini zāyi‘ mi eylersin zīrā ki senün bir gün ki ‘adlün biñ yıllık ‘ibadetden yegrekdür didiler. Pes Üveys Resül Hazretinün murakka‘nı alup geydi. Ayıtdı kim yā emīre’l-mü‘minīn Rebī‘a-i Muḍra kabīlesinün koyunları ve develeri tüyi sağışınca baña Muhammed ümmetinden Hāk Te‘ālā bağısladı. Bu mübarek murakka‘ berekātında didi.

³⁵³ Le‘alla ğayrī bī: Resulullahın dediği başka kişi ola.

Pes bu kažiyyeden kimse gümān iletmege yarar kim emīre'l-mü'minīn 'Ömer mertebesinden Üveys mertebesi ziyāde ola ammā öyle degüldür zīrā ki Üveys 'Ömer Hāzretinden kaçan kāmīl olısar. Velīkin Üveysüñ hāşşıyyeti mücerred olmağıdı. 'Ömer Hāzretinde cemī' nesne ber-kemāl idi ammā tecrīd ü tefrīd 'ālemīn isterdi. Nitekim h'āce³⁵⁴-i enbiyā Muḥammed Muşţafā ﷺ³⁵⁵ şāliḥa qarıcuklarıñ qapusın qakup aydurdı kim Muḥammedi du'ādan unutmañ. Pes 'Alī Hāzreti ḥāmūş olup oturdı. 'Ömer Hāzreti ayıtdı kim yā Üveys neyiçün Resūl Hāzretini ziyāret itmege gelmedüñ tā kim mübārek cemālini göreydüñ? Üveys ayıtdı ol vaqt siz Resūli gördüñüz mi? Ayıtdılar kim belī gördük. Ayıtdı kim meger siz anuñ cübbesin gördüñüz [21b] eger siz anı gerçek gördüñüzse ayduñ ki mübārek qaşları çatuk mıdı? 'Aceb degil müdür ki bunca yıllar Resūli görmişiken ol hey'eti ki Resūlüñdi hey'etinden nişān viremediler. Pes Üveys ayıtdı siz ḥaḳīḳat Resūlüñ dostları mısız ve Muḥammedüñ muḥibbleri misiz? Belī Resūlüñ gerçek muḥibbleriyüz. Üveys ayıtdı kim dişlerüñüzi gösterüñ tā kim göreyim. 'Ömer ile 'Alī dişlerini gösterdiler. Üveys ayıtdı kim eger siz Muḥammed Muşţafānuñ dostluğında dürüst imişseñüz ol gün kim Resūlüñ mübārek dişlerini şıdılar siz daḥi aña muvāfaḳat idüp dişlerüñüzi şıyayduñuz zīrā kim dostluğüñ şartı birbirine muvāfaḳat itmekdür didi. Kendünüñ dişlerini gösterdi ki birkaç dişlerin şımış. Üveys ayıtdı kim ben Resūl Hāzretini şüretçe görmedüm anuñ muḥabbetiyile aña muvāfaḳat idüp dişlerümi şıdum zīrā ki muvāfaḳat dīndendür didi. Çün bu kelāmı işitdiler 'Ömerile 'Alī Hāzretine rıḳḳat hāşıl olup ağlaşdılar. Bildiler kim dostluk mansıbını ve muvāfaḳat mertebesini bir kimseden öğrenmek gerekmiş ki Resūl Hāzretini henüz görmemiş ola. Pes 'Ömer ayıtdı yā Üveys bize du'ā eyle. Üveys ayıtdı imān içinde meyl olmaya ki du'ā idüp dururam zīrā ki her gün namāzuñ teşehhüde ayduram ki اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ [22a] وَالْمُؤْمِنَاتِ³⁵⁶ ya'nī iy Bārī Te'ālā cemī' mü'minleri yarlıga direm eger siz imānı selāmetligıla göre ilterseñüz du'ā sizi bulur eger selāmetligıla iltemezseñüz ben du'āyı zāyi' itmezem didi. 'Ömer ayıtdı yā Üveys bize vaşıyyet idüver naşḥat kıl. Üveys ayıtdı Hāḳ Te'ālāyı bilür misiz? Ayıtdı kim belī bilürüz. Üveys ayıtdı imdi eger Allāhdan artuk kimseyi bilmesenüz size yegrekdür. 'Ömer Hāzreti ayıtdı yā Üveys زِدْنِي ya'nī yā Üveys naşḥati daḥi ziyāde eyle. Üveys ayıtdı yā 'Ömer Hāḳ

³⁵⁴ Kelimenin imlası metinde ötreli olarak yazılmıştır.

³⁵⁵ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem; Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁵⁶ Allahümme'g-firli ve li-vālideyye ve li'l-mü'minīne ve'l-mü'mināt: Allahım beni, anne-babamı ve bütün mü'minleri bağışla.

Te‘ālā sizi bilür mi? Ayıtdı belî ³⁵⁷عَالَمُ السِّرِّ وَالْخَفِيَّاتِdür. Üveys ayıtdı imdi eger Allāhdan artuğ kimse sizi bilmezse yegrekdür. Pes ‘Ömer ayıtdı yā Üveys biraz vaqt tevaḳḳuf eyle tā kim saña yemeginçün nesne getürelim. Üveys elini ceybine şundı iki aḳçe çıkardı ayıtdı kim yā ‘Ömer bunu deve güdmegden kesb idüp dururum imdi siz zāmin oluñ ki bu iki aḳçeyi yiyem andan andan elüm tā kim sizüñ getürceğünüz nesneyi daḥi alup ḳabül eyleyem didi. Biraz vaqt anda oldılar andan soñra Üveys ayıtdı yā emīre’l-mü’minīn zaḥmet ve meşāḳḳat çekdüñüz gelüp Resülün vaşıyyetin yirine getürdüñüz. İmdi girü dönüñ ki ḳıyāmet yakındur kim anda bize bir dīdār ola ki girü dönmek olmaya şimdiki hālde ben āḥiret yolınçün azuḳ idinmege [22b] meşḡülüm didi çün şāḥābelerle bu ḥāzır olan ḥalāyık girü döndiler gitdiler. Andan soñra Üveysün ḥalk ortasında ḥürmeti ve ‘izzeti zāhir oldı Üveys-i Ḳarana ehli bildiler. Bunlaruñ i’tibārından ve ‘izzetlerinden incinüp ḳaçdı. Kūfe şehrine geldi. Soñra hīç kimse anı görmedi. İllā ki Herem bin Ḥayyān gördi ³⁵⁸رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. Herem bin Ḥayyān aydur ḥadīşde işitdüm ki şefā‘at derecesinde Üveysün mertebesi ne miḳdārdur pes anı görmek ārzūsı baña ḡālib oldı durup Kūfe şehrine anı görmeḡa vardum. Şehr içinde tefṭīş ve tefahḥuş itdüm varup Furat kenārında gördüm ki āb-dest alur ve ṭonın yur anı gördüğüm sā‘at bildüm zīrā ki anuñ şıfatın tamām işitmişidüm. İlerü varup selām virdüm ol daḥi ‘aleyk aldı. Diledüm ki mübārek elini alam öpem baña virmedi ³⁵⁹رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أُوَيْسَ وَعَقَّرَكَ ya‘nī Allāh saña raḥmet eylesün ve maḡfıret rüzī kılsun. Yā Üveys nicesin didüm çün anuñ za‘fın gördüm anuñ muḥabbetinden ve ḥālīnün teraḥḥumından baña rıḳḳat ḥaşıl oldı aḡladum ol daḥi benümle bile aḡladı ayıtdı kim: ³⁶⁰حَيَّاكَ اللَّهُ يَا هَرَمَ بْنَ حَيَّانٍ ya‘nī Allāh seni şaḡ itsün yā Ḥayyān oḡlı Herem yā ḳarındaşım baña seni kim delālet itdi? Herem ayıtdı yā Üveys benüm atam adını ve benüm adımı saña kim ayıtdı [23a] ve beni neden bildüñ? Evvelden ḥod benümle āşınā degilidüñ ve beni gördüğün yoḡıdı. Üveys ayıtdı kim ³⁶¹بَنِي الْعَالَمِ الْخَبِيرِ ya‘nī ol bildürdi kim anuñ ‘ilminden taşra hīç nesne yoḡdur. Seni baña bildürüp ḥaber virdi ve daḥi benüm cānum senün cānuñı bildi ki zīrā mü’minlerün cānları biri biriyile āşınādur egerçi birbirini şüretde gördükleri yoḡdur. Herem aydur

³⁵⁷ ‘Ālimü’s-sırri ve’l-ḥefayāt: Gizli ve sır olanları bilen.

³⁵⁸ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁵⁹ Raḥimeke’llāh yā Üveys ve ḡaferalek: Allah sana rahmet etsin, ey Veysel (Üveys) Karanî ve seni baḡışlasın.

³⁶⁰ Ḥayyāke’llāh yā Herem bin Ḥayyān: Çok yaşayasın ey Herem bin Ḥayyān.

³⁶¹ Nebbe’enī el-ālīmü’l-ḥabīr: Alim ve Habīr olan Allah seni bana bildirdi.

ayıtdı ki yâ Üveys baña Resûl Hâzretinden ³⁶² صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ haber vir. Ayıtdı kim ben Resûl Hâzretini şüretde görmedüm ammâ ayruqlardan haber işitdüm velîkin dilemezem ki hadîs rivâyet eylemek yolın kendüzüme açam muhaddis ve müzekkir ve müftîlik adın adanam benüm bir şuglum vardır ki andan gayrı nesneye meşgûl olmazam ve ayıtdı kim yâ Üveys bize âyet *Kur'ân* okı senüñ mübârek ağzuñdan işideyim. Üveys elümi dutup *Kur'ân* okumağa başladı. ³⁶³ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ didi daği zâr [u] zâr ağladı andan ayıtdı kim yâ Hayyân oğlu Hâk Te'âlâ ³⁶⁴ جَلَّ جَلَالُهُ buyurur kim ³⁶⁵ وَمَا خَلَقْنَا الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَا وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا عِبَادًا وَمَا خَلَقْنَا الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَا degin okıdı daği bir na'ra urdı kim 'aqlum zâyil oldı andan soñra baña ayıtdı kim yâ Hayyân oğlu bunda neye geldüñ? [23b] Ben ayıtdum yâ Üveys geldüm ki senüñile üns dutam ve hidmetüñle diñlennem ayıtdı kim yâ Herem ben hergiz kimseyi görmedüm ki Allāhu Te'âlâyı bile daği andan gayrı bir kimseyile üns duta ve andan artuğ kimseyile âsüde ola didi ve ayıtdı kim yâ Üveys baña vaşıyyet eyleyüp naşîhat kıl. Ayıtdı kim yâ Herem yatacak elümi yaşduğuñ altında bilgil. Uyanıcağ gözüñ öñinde görgil andan durgil ve ayıtdı kim yâ Herem günāhuñ küçükligine nazar eyleme Allāhuñ 'azametini gör ki ol küçük günāhile Allāha 'āşî olursın buña nazar eyle eger günāhuñ küçük göresin Hâk Te'âlâyı küçük görmiş gibi olasın didi ve eger günāhuñ büyük göresin Allāhı büyük görmiş gibi olasın didi. Ayıtdı kim yâ Üveys baña bir yir delâlet eyle kim anda mağām dutup muğîm olam. Ayıtdı kim yâ Herem Şâm vilâyetinde mağām dut. ayıtdum Şâmda vech-i ma'îşet ne vechile ola? Ayıtdı kim ³⁶⁶ اِنَّ هٰذَا الْعُلُوْبَ قَدْ خَطَا بِهَا شَيْءٌ فَلَا تَنْفَعَهَا ya'nî tüg ol gönüllere kim aña şekk qarışup durur va'z ve naşîhat aña nef' eylemez. Ayıtdı kim yâ Üveys baña daği ziyâde naşîhat eyle. Ayıtdı kim yâ Hayyân oğlu atañ öldi ve Âdem peygamber öldi ve Havvâ öldi ve Nûh öldi ve İbrâhim Halîlu'llâh öldi ve Mûsâ Kelîmu'llâh [24a] öldi ve Dâvûd öldi ve Muhammed Resûlu'llâh öldi ve Resûlüñ

³⁶² Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁶³ Eûzu bi'llāhi mine'ş-şeytāni'r-racîm: Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım.

³⁶⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

³⁶⁵ Ve mā ḥalaqtu'l-cinne ve'l-inse illā li-ya'budūn: Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım. Zâriyât: 51 / 56; Ve mā ḥalaqnâ's-semâe ve'l-arḍa ve mā beynehumâ lâ'ibîn: Biz gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık. (Erişim 24.11.2022), el-Enbiyâ 21/16; Tâ innehū huve'l-'azîzu'r-raḥîm: Allah izzet ve rahmet sahibidir. ed-Duhân 44/42. (Kısmî iktibas).

³⁶⁶ Üffin li-hāzâ'l-kulûbi kad ḥaletahâ şekk fe-lâ tenfa'uhâ: Şek ve şüphe olan gönüllere yazıklar olsun, onlara va'z u nasihat kâr etmez.

halîfesi Ebû Bekir Hâzreti öldi ve dostum ve karındaşum ‘Ömer öldi daḥi vāh ‘Ömer āh vāh ‘Ömer āh diyü nevḥa kıldı. Ayıtdı kim yâ Üveys Allāh saña raḥmet kılsun ki ‘Ömer Hâzreti رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ³⁶⁷ daḥi ḥayātdadur ve ayıtdı kim yâ Herem Allāh Te‘ālā جَزَاؤُهُ³⁶⁸ anuñ ölüminden baña ḥaber virdi ki ölmışdür ve andan soñra ayıtdı kim yâ Herem sen ve ben daḥi şol cümleyi ölenlerdenüz elbette biz daḥi öliserüz didi daḥi Muḥammed Muştafāya şalavāt getürüp du‘ā kıldı. Ayıtdı kim yâ Herem benüm saña vaşiiyetüm oldur kim Allāhuñ kitābını ve şalāḥ ehlinüñ yolunu ilerü dutup ri‘āyet idesin ve bir sâ‘at ölümü yād itmekden ġāfil olmayasın çün kendü kavmüñüñ kıtına irişesin anlara öğüt viresin ve va‘z u naşihatüñi ḥalāyıkdan kesmeyesin ve bir kadem ehl-i sünnet-i cemā‘atüñ muvāfiķatından taşra başmayasın ki eger muḥālifet kademini başarsañ dinden çıkup Cehennemde müstaḥikķ ‘azāb olasın didi. Birkaç du‘ā kıldı andan soñra ayıtdı kim yâ Ḥayyān oğlu Herem uş ayrılup getdüñ ayruķ ne sen bizi görürsin ve ne biz seni görürüz ve sen bizi du‘adan unutma ve biz daḥi seni du‘adan unutmayavüz didi ve ayıtdı kim yâ Herem var imdi sen şol taraftan git ben bu taraftan gideyim didi ve hemān revān oldı ve getdi [24b] diledüm kim bir sa‘āt anuñile gidem baña irādet virmedi kendüsi ağlayu getdi. Nā-be-dīd oldı andan soñra anuñ hīç haberin bilmedüm ve her sözler ki baña söylerdi ‘Ömer Hâzretiyle ‘Alī Hâzretinden söylerdi رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا³⁶⁹.

Naķıldür ki Rebī‘ Ḥuşem aydur رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ³⁷⁰ Bir gün vardum ki Üveys görem. Gördüm ki şubḥ namāzın kıılır çün namāzdan fāriğ oldı. ayıtdum ki şabr ideyin tā kim tesbīḥi daḥi tamām itsün. Biraz zamān şabr itdüm yine durup ‘ibādete meşġul oldı. Yirinden deprenmedi tā öyle namāzı vaktine deġin öyle namāzın kıldı. Girü tā‘ata meşġul oldı tā kim ikindü namāzını kıilup girü meşġul oldı tā üç gün üç gice mütevātir ‘ibādete meşġul oldı. Hergiz tā‘atden fāriğ olmadı. Hīç tā‘ām yimedi ve şu içmedi ve yatup uyumadı. Dördünci gice mübārek gözlerine azacuk uyku gelmiş hemān-dem ḥazret-i ‘izzete münācāt idüp ayıtdı kim yâ seyyidī ve Mevlāyı şol çok uyuyucu gözlerden ḥazretüñe şıġınuram ve çok yeyici karınlardan dergāhuña penāḥ iderem çünki bu kelāmı işıtdüm ki bu gördüğüm ve işıtdüğüm baña va‘z u naşihat kifāyet ider. Ayruķ teşvīş virmedüm durup getdüm.

³⁶⁷ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁶⁸ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

³⁶⁹ Raḍıya’llāhu ‘anhümā: Allah ikisinden de razı olsun.

³⁷⁰ Raḥmetu’llāhu ‘aleyhi: Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

Naıldür kim Üveysden haber virürler kim hergiz 'ömrinde gice uykusın uyumadı. Bir gince aydurdı kim ³⁷¹ هَذَا لَيْلَةُ الْقِيَامَةِ [25a] ya'nī bu gice kıyām gicesidür diridi tā şabāh degin kıyāmda dururdu ve bir gince aydurdı kim ³⁷² هَذَا لَيْلَةُ الرُّكُوعِ ya'nī bu gice rükū' gicesidür diridi tā şabāh degin rükū' da dururdu ve bir gice daği aydurdı kim ³⁷³ هَذَا لَيْلَةُ السُّجُودِ ya'nī bu gice sücüd gicesidür ya'nī bu gice sücüd gicesidür diridi. Dāyim bir giceyi kıyām ile ve bir giceyi rükū' la ve bir gice sücüd ile geçürürdi ve bir gün Üveyse nice tākāt getiribilürsin bu uzun giceleri bu hāl ile geçürmekde. Üveys ayıtdı henüz ben secde bir kez ³⁷⁴ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى dirken şabāh olur. Tesbīh üç kez hōd sünnetdür ve ayıtdı kim ben bu nev' 'ibādeti andan ötürü iderem tā kim semavāt ehli gibi 'ibādet eyleyem ve daği Üveysden şordılar kim namāz içinde hūzū' ve hūşū' nedür? Cevāb virdi kim eger sügülerile namāz içinde vursalar andan hergiz haberi olmaya ve girü şordılar kim yā Üveys nicesin? Cevāb virdi kim ol kişinūn hāl nice ola kim 'ale's-şabāh durıgele bilmeye kim tā giceye degin diri qalur mı yoħsa ölür mi ve girü andan şordılar kim yā Üveys iş nitedür? Ayıtdı kim ³⁷⁵ وَاقِلَةٌ أَزْدَةٌ وَأَوَّلُ طَرِيقَاهُ ya'nī āh azuq azlığından vāh yol uzunlığından didi. Ayıtdı kim eger siz yirler ve gökler ehli 'ibādeti miqdārınca 'ibādet [25b] idesiz maqbūl olmaya ki eger Allāha inanmazsañuz. Şordılar kim Allāha inanmak nice olur? Ayıtdı kim Hāq Te'ālādan eger size hayr gele ve eger şerr gele aña rāzı olup muṭī' ve münkād olasız aña 'ibādet itmege şöyle meşgūl olasız ki andan ğayrı nesneye meşgūl olmağı istemeyesiz ve daği Üveys ayıtdı kim her kimse ki üç nesneyi dost idine Cehennem anuñ anuñ boynı tamarından yakınrağ ola. Evvel kükçek lezīz ta'āmlar yemegi seve. İkinci nefis fāhīr tonlar giymegi seve. Üçünci ğınā ehliyle oturup muşāhibet itmegi seve. Bir gün Üveyse ³⁷⁶ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ayıtdılar kim yā Üveys bunda bir kişi vardır. Otuz yıldur ki bir sīn qazmışdur. Ol sīnde bir kefen aşmış durur gece vü gündüz ağlar hergiz ağlamakdan hālī olmaz. Üveys ayıtdı beni anda iletūn tā kim göreyim. Üveysi anda ilettiler. Üveys aydur gördüm ki benzinūn levni müteğayyir olup şarmış ve za'īf ve nahīf olup teni incelmiş ve gözleri çukura düşmüş.

³⁷¹ Hāzā leyletū'l-kıyām: Bu gece kıyam gecesidir.

³⁷² Hāzā leyletū'r-rükū': Bu gece rüku gecesidir.

³⁷³ Hāzā leyletū's-sücūd: Bu gece secde gecesidir.

³⁷⁴ Subhāne rabbiye'l-a'lā: En yüce olan rabbim her türlü kusurdan uzaktır.

³⁷⁵ Vā kıllite zādihī veā ṭüle tarīkāhu: Ah azık azlığından, vah yol uzaklığından.

³⁷⁶ Rahmetu'llāhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

Üveys ayıtdı yā kişi otuz yıldur ki bu gūrla kefen seni meşğul eyleyüp Allāhdan girü kodı maḥcūb ve ma'yūb qalduñ. Bu iki nesne sana put oldu. Zevk ü şafādan mahrūm kıldı. Çünkim Üveysden bu kelāmı işitti. Üveysün vilāyeti nūrı bunuñ göñli zulumātını giderüp münevver eyledi. [26a] Bu şevkıla nazar idüp kendüde bu āfetleri müşāhede kıldı. Hemān sā'at 'ālem-i gayb aña keşf oldu. Bu şevk (u) muḥabbet deryāsı mevc urup 'inānın elinden qapdı. Bir na'ra vurup bu gūr içine düşdi ve hemān-dem cān teslīm itdi. İmdi 'azīz-i men anlara gūr u kefen hicāb olıncaq kıyās idüñ ki sizün bizüm hicābumuz ne ola.

Naḳüldür ki Üveys ³⁷⁷رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ bir kez üç gün üç gice hīç nesne yimemişidi. Dördünci gün şabāh taşra çıkdı gördi kim yol üstinde bir dīnār düşmiş yatur. Üveys ayıtdı şāyed bir kimseden düşmiş ola yüzün dönderüp getdi tā kim vara yirden ot devşüre ol otı yeyüp nefsinün mecā'atini def eyleye. Nazar itdi gördi kim bir koyun gelür. Ağzında bir ısıcaq kirde getürüp Üveysün öñinde qodı. Üveys ayıtdı şāyed ki bir kimseden qapmış ola yüzünü ol koyundan dönderdi, hemān-dem koyuncuq kelāma gelüp ayıtdı kim yā Üveys ben ol kişinün kulıyam ki sen daḥi anuñ kulısın. İmdi Allāh kulından Allāh virdügi rızkı qabūl eyle didi. Üveys aydur elümi qaldurdum ki ol kirdeyi alam hemān-dem kirdeyi elümde buldum. Ol koyun daḥi nā-peydā oldu. İmdi Üveys Ḥazretlerinün fezāyili bī-kıyāsdur ki evvelde şeyḥ Ebū'l-Qāsim Gürgānīnün bir müddet zikri buyıdı kim dāyim Üveys Üveys diridi. Zīrā kim [26b] ol erenlerün qadrini girü ol erenler yigrek bilür ve daḥi bu Üveysün kelāmıdur ki ³⁷⁸مَنْ عَرَفَ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ ya'nī her kim ki Allāhı zāhir ü bāṭın bildi hīç nesne aña gizlü qalmaya ve bir ma'nisi budur ki her kim bilse ki bilici kimdür aña hīç nesne gizlü qalmaya ve bir ma'nisi daḥi budur kim her ki aşı bilse fer' bilmek aña āsān ola zīrā ki aşı göziyile fer'e nazar ide. Bir ma'nisi daḥi budur kim Allāh girü Allāhile bilinür ki ³⁷⁹عَرَفْتُ رَبِّي بِرَقِي. Pes her kim Tañrıyı Tañrıyile bile cemī' nesneyi şübhesüz bile ve daḥi Üveys aydur ki ³⁸⁰السَّلَامَةُ فِي الْوَحْدَةِ ya'nī selāmetlik yalıñuzlıqdur. Yalıñuzlık oldur ki hemān bir yalıñuz ola. Yalıñuzda yalıñuzlık oldur ki anuñ ḥayāline Allāhdan gayrınuñ ḥayāli olmaya tā kim selāmet ola. Eger yalıñuzluk şūret yalıñuzlığın dutarsañ rāst gelmeye ki dimişlerdür.

³⁷⁷ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁷⁸ Men 'arafe'llāhe lā yehfā 'āleyhi şey'un: Allah'ı bilenden hiçbirşey gizli kalmaz.

³⁷⁹ 'Araftü Rabbī bi-Rabbī: Rabbimi Rabbimle bildim.

³⁸⁰ Es-selāmetü fi'l-vaḥdeti: Selamet birlik olmaktır.

³⁸¹الشَّيْطَانُ ابْعُدْ عَنِ الْاِثْنَيْنِ ya 'nī Şeyṭān iki kişiden ırakdur ve Üveys aydur ki ³⁸²عَلَيْكَ بِقَلْبِكَ

ya 'nī senüñ üzerüñe olsun ki dāyim göñli hāzır dutasın tā kim aña gayrı yol bulmaya ve

bu ḥadīsi daḥi ol okudı kim **وطلبت المروة فوجدتها في الصدق وطلبت النسبة فوجدتها**

طلبت الرقعة فوجدتها في التواضع وطلبت الفقر فوجدتها في الرياسة وطلبت الرئاسة فوجدتها في نصيحة الناس [27a]

³⁸³في النجوة وطلبت الشرف فوجدتها في القناعة وطلبت الراحة فوجدتها في الزهد

ma'nisi budur ki aydur ululuḡı taleb itdüm meskenetde buldum ve faḥri taleb itdüm fakrda buldum ve ḥalka re'is olmaḡı taleb itdüm ḥalāyıkā naşīḥat itmegden buldum ve mürüvvat taleb itdüm gerçeklikde buldum ve nisbet itmegi takvāda buldum ve şerefi ḡanā'atda buldum ve rāḡatı zühde buldum.

Naḡildür kim Şeyḡ Ebū'l-Kāsım Gürgānī aydur ḡonışlarımız baña ḡaber virürler ki biz evvel Üveysi bir dīvāne şanurdıḡ soñra andan dilek idüp aña bir ḡalvet yapı virdük. Ol ḡalvetde bir iki yıl oldı dāyim oruc dutardı hīḡ nafaḡası yoḡıdı kim orucın açaydı varup ḡurmā çekirdeḡi divşirüp şatardı bahāsına nesne alup gece orucın açardı. ḡurmāyı yol üstinde ziyāde bulursa divşürdüḡi çekirdeḡin şadaḡa iderdi varurdu mezbelelerden eski bez pārelerin divşirüp pāk iderdi ve birbirine diküp ḡırḡa idinürdi. İy 'aceb iş ki nefis-i Raḡmānī bunuñ gibi dün ortasından gelürdi ve şabāḡ namāzı vaḡtinde durup ḡücesinden giderdi tā yatsu namāzı vaḡtinde gelürdi ve bir maḡalleye kim uğrardı. Oḡlancıklar ardına düşüp aña taşlar atarlardı. Aydurdı kim zinhār geḡiren taş atuñ ki baldurum [27b] incedür olmasun ki şınaya ḡanayup āb-destüm zāyil ola ben namāzdan girü ḡalam ki ayaḡum şınduḡına ḡam yimezem. Namāzdan ḡalam diyü ḡuşşa yirem diridi ve daḡi aydurlar ki ḡün Üveysüñ 'ömri āḡire irdi. Mübārek şaḡalı aḡarmışdı emirü'l-mü'minīn 'Alī ḡazretine ³⁸⁴رضي الله عنه muvāfaḡat idüp Şıffīn ḡazāsında bile vardı anda şehīd oldı ³⁸⁵عاش وجاهد ومات شهيداً ³⁸⁶رحمة الله عليه رحمة واسعة. Bilgil ki

³⁸¹ Eş-şeyṭānu eb'adü 'anī'l-işneyni: Şeytan iki kişiden uzaktır.

³⁸² 'Alyeḡe bi-ḡalbıke: Kalbini daim hazır tut.

³⁸³ Talebtü'r-rif'ate fe-vecedtühā fi't-tevedü'i ve talebtü'l-faḡre fe-vecedtühā fi'l-faḡri ve talebtü'r-riyāsete fe-vecedtühā fi' nasīḡati'l-ḡalkı ve talebtü'l-mürüvvete fe-vecedtühā fi'ş-şıdḡı ve talebtü'n-nisbete fe-vecedtühā fi't-takvā talebtü'ş-şerefe fe-vecedtühā fi'l-ḡanā'ati talebtü'r-rāḡate fe-vecedtühā fi'z-zühdi: Ululuḡu taleb ettim tevazuda buldum; faḡri taleb ettim, fakrda buldum; resiliḡi taleb ettim, yaratılmışlara nasihatta buldum; mürüvveti taleb ettim, gerçeklikte buldum; nisbeti taleb ettim, takvada buldum; şeref taleb ettim, kanaatte buldum; rahatı taleb ettim, zühd hayatında buldum.

³⁸⁴ Raḡıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁸⁵ 'Āşe vaḡiden ve māte şehīden: Yalnız yaşadı, şehid olarak vefat etti.

³⁸⁶ Raḡmetu'llāhi 'aleyhi raḡmeten vāsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin.

bir kavm vardır anlara Üveysiler dirler ve ol meşreblü kavme hiç pîr ve mürşid hâcet olmaz. Ol t̄a' ifeye nûr-ı nübüvvet kendü hücrelerinde terbiyet eyleyüp irşad eyler t̄a kim anlara gayrıdan vâsıta hâcet olmaya zîrâ ki bu maḳām be-gāyet 'ālî maḳāmdur nitekim Üveys ³⁸⁷ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ zâhirde ḥ̄āce-i enbiyā Muḥammed Muṣṭafāy ³⁸⁸ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ görmedi ammā bāṭından Ḥazret-i Muḥammedün terbiyeti irişürdi ve ḥaḳîkatda anuñla hem-nefes idi ve her kime kim bu kemāl irişse ve bu sa'âdet güneşi her kimün gönli göğında doğsa ³⁸⁹ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ دَوَّالْفَضْلِ الْعَظِيمِ

Zikr-i Ḥasan-ı Başrî ³⁹⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ol perde-i nübüvvet ol ḥū-kerde-i fütüvvet ol Ka'be-i 'amel [ü] 'ilim ol kıble-i vera' u ḥilim ol sebaḳ bürde-i be-şāhib-i şadı ol şadı-ı sünnet Ḥasan-ı Başrî ³⁹¹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. Anuñ menākıbbı bî-nihāyetdür ve mücāhede [28a] si bî-ḥaddür. Ol 'ilm ehli ve mu'āmele issiyidi ve Allāh 'azametiniñ ḳorḳuları ve tarīḳat ve ḥaḳîkat yolunuñ ḡuşşaları anı ihāta itmişidi ve anası Muḥammed Muṣṭafānuñ ḥātunı Ümmü Selīmenün ḥizmetkāriydı. Kaḳan Ümmü Selīme ³⁹² رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا Ḥasanı kendüsi alup emzürürdi. Ümmü Selīmenün mübārek memelerinden bir nice ḳatre süd gelürdi. Ol südüñ berekātında nice hezār berekāt ve kerāmātı Ḥaḳ Te'ālā Ḥasanda zāhir eyledi. Ol mübārek eşeridi kim bir gün Ḥasan-ı Başrî tıfl iken Ümmü Selīme evinde Peyḡamber Ḥazretiniñ bardaḡından şu içdi. İttifāḳ Resül Ḥazreti Ümmü Selīme evine geldi gördi kim bardaḡından şu içmişler. Şordı kim bu bardaḡdan suyu kim içdi? Ayıtdılar kim yâ Resüle'llāh Ḥasan içdi. Ayıtdı kim şol miḳdār ki bundan içdi. Benüm 'ilmüm aña irişüp sirāyet eyleye ve daḡı rivāyetdür kim Resül Ḥazreti ³⁹³ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ Ümmü Selīme evine geldi ve Ḥasanı götürüp Resülüñ önüne getürdiler. Resül Ḥazreti du'ā kıldı. Ol du'ā berekātında bunca kemāl ü kerāmata irişdi ve daḡı naḳüldür ki çün Ḥasan vücuda geldi aldılar emirü'l-mü'minîn 'Ömer Ḥazretiniñ önüne getürdiler. 'Ömer Ḥazreti görüp ayıtdı kim ³⁹⁴ مَوَهُ حَسَنًا فَإِنَّهُ حَسَنُ الْوَجْهِ ya'nî bunuñ adını Ḥasan virün ki şüreti ḡasandur ya'nî [28b] küḳçekdür. Pes Ümmü Selīme Ḥasanı beslemeḡe ḳabül itdi. Anuñ gibi

³⁸⁷ Raḡıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁸⁸ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁸⁹ Zālīke faḍlu'llāhi yu'tihi men yeşāu, va'llāhu zül faḍlil 'azīmi: İşte, bu Allah'ın fazlıdır. Onu dilediḡi kişiye verir. Ve Allah, büyük fazl sahibidir. (Erişim 24.11.2022), el-Cuma 62/4.

³⁹⁰ Raḡıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁹¹ Raḡıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁹² Raḡıya'llāhu 'anha: Allah ondan razı olsun.

³⁹³ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

³⁹⁴ Şemmühü Ḥasenēn fe-innehü Ḥasenü'l-vechi: Ona Hasan ismi verin, çünkü onda yüz güzelliḡi vardır.

muhabbet ü şefkatile besledi kim şefkatinden Ümmü Selīmenün südi geldi emzürürdi ve hemīşe Ḥasaniçün du‘ā kılpup aydurdı kim **اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ إِمَامًا تَقْتَدِرُ بِهِ**³⁹⁵ ya‘nī iy çelebüm Ḥasanı ḥalāyıkā imām eyle ki muḳtedā olup ḥalk aña mutāba‘at ideler. Anuñ du‘āsı müstecāb olup Ḥaḳ Te‘ālā Ḥasanı eyle eyledi kim cemī‘ ḥalāyıkun muḳtedāsı olup şöyle oldı kim yüz otuz şahābeye irişmişidi ve altmış Bedri görmişidi ve ‘Alī Murtażā Ḥazretine **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**³⁹⁶ irādet getürmişidi ve hırka-i tarīḳati andan ḳabūl itmişdi ve hemīşe işāreti Ḥasanile ‘Alī Ḥazretine idi ve ‘ilimde daḥi nisbeti anlara idi ammā tövbesi sebebi bu oldı kim evvel ḥālinde ol bir cevher-fürüş idi dāyim incü şatardı. Aña Ḥasan-ı Lü’lüyi dirleridi. Dem-be-dem Rūma bāzırgānlığa varurdi. Ḳayşer-i Rūmiyile ve vezīriyile şatu bāzār iderdi. Bir kerre girü Rūma sefer idüp vezīr ḳatına irişitdi. Vezīr ile bir sâ‘at şöḥbet itdiler ve vezīr ayıtdı yā Ḥasan bu gün biz Ḳayşerile bir tarafa gıtsevüz gerek bizümle muvāfaḳat idüp bile giderseñ fermān senün. Ḥasan bunlarunuñla muvāfaḳat itmegi ḳabūl itdi. [29a] Vezīr buyurdi Ḥasan için bir at müheyyā itdiler. Ḥasan binüp vezīrle revān oldılar. Bir ulu şahrāya yetişdiler. Ḥasan gördi kim ol şahrāda bir yeşil atlās çadır dutulmuş tınābları ebrişimden ve ḳazıklar altundan. Bir izdihām çeri gelüp ol çadırun çevresine ḳonup anı ihāta itmişler. Cemī‘si ceng āletlerini getürmişler ve andan soñra gördi kim iki yüzden artuḳ nūrānī pīrler gelüp ol çadırun ḳarşusunda bir zamān durdılar dönüp girü getdiler ve andan soñra üç dört yüz ‘ulemā ve ḥükemā şüretlū kişiler gelüp ol çadırı tavāf idüp girü gitdiler ve andan soñra gördiler ki iki üç yüz ḥüb şüretlū cāriyeler ki her birisi ḥüsn ü cemāl içinde bī-naẓīr her birinün elinde altundan ṭabaḳlar içleri tolu dürr ü cevāhirler gelüp anlar daḥi ol çadırı ziyāret idüp girü getdiler ve anlardan soñra gördi kim Ḳayşer-i Rūm cemī‘ ümerāsı ve küberāsı ve ḥadem ü ḥaşemiyile gelüp ol çadıra girdiler. Biraz zamān oturup girü çıḳdılar. Çün Ḥasan-ı Başrī **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**³⁹⁷ bunları gördi. Ta‘accüb deryāsına ḡarḳ oldı vezīre şordı kim yā vezīr bunlar ne ḥāllü ḳavmdür bunlarun ḥālinden ḥaber virüp beni āḡāḥ eyle. Vezīr ayıtdı kim yā Ḥasan Ḳayşerün bir oḒı varıdı ḥüsn ü cemāl [29b] içinde bī-naẓīr idi ve envā‘-ı ‘ulūmda kāmīl idi ve merdānelıḳ meydānında bī-hem-tāyidi ve Ḳayşer anı be-ḡāyet severdi. Bir gün ol oḒlana ḥastalılık ve mizācına ‘illet müstevlī oldı. Pes Ḳayşer etrāf-ı ‘ālemden ḥükemā ve etībba ki ‘ilimlerinde ḥazıklarardı cem‘ eyledi gelüp teşḫīş-i maraẓ

³⁹⁵ Allāḥüme‘c‘al-imāmen teḳtadi biḥi: Ey Allahım Ḥasan‘ı halka imam kıl ki ona uysunlar.

³⁹⁶ Raḍıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

³⁹⁷ Raḍıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

itdiler. Envā'ī mu'āleceye meşğul oldılar. Hîç bir vechile çäre bulmadılar. Āhîr cemī'si 'āciz ü kâşır kaldılar. 'Ākîbetü'l-emr-i ecel şarābın içün dünyādan naql itdiler. İledüp ol çādıruñ içine defn eylediler. Ol vakîtden berü yılda iş bu resme anuñ ziyāretine gelüp girü giderler. Hasan ayıtdı yā ol bölük bölük gelüp çādırı yörenüp gidenler kimlerdür? Vezîr ayıtdı kim ol galebe çeri ki evvel gördüñ ceng atların müheyyā idüp geldiler. Ol çādırı çevreye aldılar aydurlar ki iy bizüm melik-zādemüz bu hāl kim saña vāķi' oldı eger ceng ü cidālile men' olurmuşsaydı biz cemī'müzü senüñiçün cānumuzı fidā kılup seni elden alayduk ammā saña bu iş bir kimseden vāķi' olmuştur ki anuñile ceng ü cidāl yaradılmış da hîç kimsenüñ elinden gelmez dirler girü dönüp giderler ve ol pîr-i muhteremler ki gördüñ gelüp aydurlar ki iy bizüm maḥdüm-zādemüz bu iş ki saña vāķi' olup durur eger pîrler şefā'atıyile men' [30a] olurmuşsaydı bizüm cemī'müzü niyāz idüp şefā'ata iḳdām göstereydüñ seni kurtarayduk ammā n'idelüm bu hāl ki saña irişdi bir kimsedendür ki kimse şefā'atıyile bu hükmi bir dürlü daḥi eylemez ve ol 'ulemā ve hükemā ki gördüñ gelüp aydurlar ki iy bizüm pādîşāh-zādemüz ol iş ki saña vāķi' olup durur bir kimesnedendür ki eger 'ilm ü ḥikmetile def' olmağa çäre olurmuşsaydı cemī' 'ulemā-i 'ālem ve hükemā-i ādemi cem' idüp saña çäre bulayduk ammā n'idelüm bir kimsedendür ki cemī' 'ulemānuñ 'ilmi anuñ 'ilmi katında cehl-i maḥzdur ve dükeli hükemānuñ ḥikmeti anuñ hükmi öninde 'āciz ü kâşırlardur ve ol ḥüb şüretlü cāriyeler ki ellerinde dürr ü cevāhirden tolı tabaḳlar dutarlar anlar daḥi aydurlar ki iy bizüm ḥ'āce-zādemüz bu hāl ki saña vāķi' oldı eger mālile ve cemālile anuñ reddine çäre olaydı biz cānlarımızı fidā idüp bu cevāhirleri yoluña ṯsār ideydük. Ol işi senden def' ideydük ammā n'idelüm bu hāl saña bir kimsedendür ki anuñ katında māluñ ve cemālün hergiz ḳadri vü ḳıymeti yokdur dirler girü dönerler ve andan sonra Ḳayşer vezîrleriyle ve emîrleriyle gelüp ol çādıruñ içine girerler aydurlar ki iy gözüm nûr ve iy gönüm sürûr ve iy cigerüm pāresi ve iy derdüm çāresi babanuñ elinde ne var ki babañ senüñiçün leşkerler cem' eyledi ve 'ulemā ve hükemā ḥāzır eyledi [30b] ve şefā'atıçün mükerrerem ve muhterem pîrler getürdi ve şāhib-i cemāl kenîzekler ve māl-i bî-nihāyetler 'arz eyledi eger bunlaruñile çäre olurmuşsaydı babañ sa'y belîğ idüp çäre bulaydı ammā n'idelüm bu iş bir kişidendür ki babañuñ bu cemī' mālî cānı ve ḥaşmet [ü] ni'meti ve ḥazînesi ve definesi anuñ katında hîçdür ve bî-dermān ü bî-eşerdür daḥi selām idüp girü gider tā girü bu vakta degin gelmez didi çün Hasan-ı Başrî ³⁹⁸ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ bu haberleri vezîrden

³⁹⁸ Raḍıya'llāhu 'anhū: Allah ondan razı olsun.

istimā' itdi. Göñline eşer idüp dünyā muḥabbeti göñlinden çıkdı. İnābet şubḥī zāhir olup sa'adet güneşi tulū' itdi. Dönüp girü Başra şehrine geldi. Ayruk bey' ü şirāya meşgūl olmadı ve umūr-ı dünyāya muḳayyed olmadı ve daḥi and içüp 'ahd eyledi kim ayruk dünyā içinde gülmeye tā kim işinūñ 'ākıbeti ma'lūm olmayınca andan soñra kendüzünü riyāzete ve mücāhedeye bıraḳdı ve tā'at ü 'ibādete meşgūl oldu. Āḥir şöyle oldu kim kendü zamānında ferīdū'l-'āşr olup [olup] 'adīmū'l-mişl oldu. Riyāzet içinde şol ḥadde ve şol mertebeye yetişdi kim yetmiş yıl anuñ ṭahāreti ṭahāret üzerine emir zāyid oldu ve ḥalāyıkdan 'uzlet idüp ḥalvet ihtiyār itdi. Lā-cerem kamu ḥalkuñ serveri oldu tā kim meclisde bir kişi ayağı üzerine durup ayıtdı kim yā kavm Ḥasan neyiçün bizüm bihter ü mihterümüzdür [31a] bir 'azīz meclisde ḥāzırdı cevāb virdi kim bu gün cümle ḥalāyık anuñ 'ilmī ḥırmeninūñ ḥūşe-çındır ve ol bir arpa miḳdārı bu ḥalka ihtiyāc göstermez. Pes bu vechile olıncak cemī' müzü aña ḥācetmendür ve ol dünyāda dūkelinden fāriḡdür. Pes bizüm ol bihter ü mihterümüz olduḡı bu sebeptendür didi ve haftada bir kez Ḥasan-ı Başrī meclisi va'z iderdi nice ölmüş göñülleri 'ilm ü ḥikmet meşrebesinden āb-ı ḥayāt içirüp iḥyā iderdi. Zulumāt-ı nefsāniyyeden kurtulup müşāhedāt-ı rūḥāniyyeye irişmege sebep olurdu. Vakti ki va'ziçün minbere çıkdı. Ol meclisde Rābi'a-i 'Adeviyyeyi görmeseydi va'z itmezdi girü inerdi. Bir gün ehl-i meclis ayıtdılar ki iy ḥāce meclisūñde bunca muḥteşemler ve bunca a'yān-ı şehir ḥāzır olurlar tā kim senūñ va'zuñ işidüp mutta'iz olalar revā mıdur ki bir başı örtülü ḳarı gelmeduḡıçün ki bunda ḥāzır olmaya naşīḥat itmeyüp ḥalkı istifādeden ḳorsın. Ḥasan cevāb virdi kim ol şerbet ki pīller ḥavşalasiçün düzmişüz ḳarınca ḳarınca ḳurşaḡına nice lāyık görelim didi. Ol vakt kim Rābi'a meclisde ḥāzır olayıdı meclis kerem olurdu. Yüreklere şevḳ u muḥabbet odları düşüp gözlerinden çeşmeler revān olurdu. Ḥasan yüzünü Rābi'adan yaña dutup aydurdı kim iy kilīm geymiş [31b] ḳarıcuḳ ³⁹⁹ *هَذَا مِنْ جَوَارِدِ قَلْبِكَ* ya'nī bu cemī'-i ḥārāret senūñ göñlüñ odunuñ bir ḳovuḡındandır dirdi.

Bir gün Ḥasana şordılar bunca ḥalāyık ki senūñ minberūñüñ ayaḡında oturup va'z u naşīḥat istimā' iderler görüp şāz olur mısın? Cevāb virdi kim ben bu keşret-i ḥalāyıkdan şāzumān olmazam meger ki bunlaruñ ortasında bir sāḥib-i derd dervīş ḥāzır ola andan cān [u] göñlüm şāz olur didi girü andan su'āl itdiler ki Müslümānlık nedür ve Müslümān kimdür? Cevāb virdi kim Müslümānlık şerī'at kitāblarında mektūbdur.

³⁹⁹ Hāzā min cemerāti ḳalbıke: Bütün bu hararetler senin kalbindendir.

Müslümānlar toprak altında medfūndur didi. Girü andan su'āl itdiler ki dīnūñ aşı nedür? Cevāb virdi ki vera'dur. Ayıtdılar kim ol nedür ki vera'ı helāk ider. Ayıtdı kim tama'dur. Şordılar ki cennāt-i 'Adin nedür? Cevāb virdi kim bir köşkdür Cennet içinde kıızıl altundan yapılmış kimse aña yol bulmaz. İllā peygamberler yā şıddıklar yā şehīdler yā sultānlar ki 'ādil olanlar. Su'āl itdiler ki tabīb ki kendüsi hasta olsa ayruqlara ne mu'alece idebile imdi sen evvel kendüzüne mu'alece eyle andan sonra ayruqlara mu'alece idebilesin. Hasan ayıtdı ki benüm sözümi işidüñ ki benüm 'ilmüm size fāyide ider. Yaramaz 'amelden size ziyān iremez didi. Su'āl itdiler ki yā şeyh bizüm gönüllerimüz gaflet uykusında mıdır ki [32a] senüñ mübārek sözlerüñ hīç eşer itmez. Cevāb virdi ki iy kāşki gönüllerinüz uyur olaydı ki uyumışı depretseler uyanur. Sizüñ gönüllerünüz olup durur ki ne kadar depretseler hīç uyanmaz didi ve yine ayıtdılar ki yā Hasan bir qavm var bizi şol kadar qorqudurlar ki yüregümüz havfdan pāre pāre olur revā mıdır didiler? Hasan ayıtdı ki zinhār bu gün bir qavmile muşāhib idük ki sizi dāyim qorqudalar tā kim yarın cemī' qorqulardan emīn olasız. Bir qavmile şöhet itmek ki bu gün sizi şāz eyleye yarın havf belāsına mübtelā olasız didi ve daği aña ayıtdılar ki yā Hasan bir qavm senüñ meclisüne gelüp senüñ garrā kelāmlaruñdan işidüp hıfz iderler ki çıkup ol kelāmlara i'tirāz idüp 'ayn-ı zāhir ideler ayıtdı kim ben kendüzümü va'z itmekde görürem ki firdevs-i a'lāya mücāveret hākkı tama' ider ammā hergiz halkuñ dilinden selāmet kırtulmağı tama' eylemez. Hāq Te'ālā جَلَّالُهُ⁴⁰⁰ halāyıkı yaratdı bunlaruñ ta'n-ı dilinden emīn kırtulmadı. Pes maḥlūk bunlaruñ dilinden selāmet nice kırtula beyt

ایتی دوست خدایان بدگو یان را

ابر خود چون بست بر کین چون بندد

Tercüme dilin bed suḥanlaruñ dünyede Tañrı çün iy yār kendüye bağlamayıcak kimseye nite bağlaya. Bir gün Hasana bir kişi ayıtdı kim halkı siz da'vet itmek tā kim evvel siz kendüñüzi [32b] arıdup pāk itmeyince Hasan ayıtdı kim Şeytān hīç bu ārzūlardan artuq ziyāde nesne-i ārzū itmez ki bizüm gönlümüzde bu kelimeyi ārāste ide ki birbirümüze emr-i ma'rūf nehy-i münker itmeyevüz tā ki emr-i ma'rūf nehy-i münker qapusı yapıla. Yine bir gün şordılar ki yā Hasan hīç mü'min ḥased eyleye mi? Ayıtdı Yūsuf

⁴⁰⁰ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

karındaşların unuttuñuz mı? Hased renci hîç nesneye beñzemez yegrek oldur ki anı gönülden taşra bırağalar ve dañi Hasanuñ bir mürîdi varıdı ki kaçan *Qur'an-ı Kadîm*den bir âyet işitse na'ra urup kendüyi yire vururdu. Bir gün şeyh ayıtdı ki yâ mürîd bu fi'li kim idersin eger itmek elüñden gelürse iderseñ cemî' 'ömrüñde itdügün 'amelüñ hırmanına yokluk odunu urduñ ve eger bunu itmek elüñden gelmezse ki ihtiyârsuz iderseñ bizi on menzil erdükte koyup taqaddüm itdüñ didi andan soñra *الْبُعْفُ مِنَ الشَّيْطَانِ*⁴⁰¹ ya'nî her ki ihtiyâriyle añsuz da çağıra ol Şeytânîdür didi. Pes bunda hükmi gâlibe idüpdür ya'nî ol çağırmağı eger çağırmamak elinden gelüp çağırursa ol Şeytânüñdür didi.

Naıldür kim bir gün Hasan-ı Başrî va'z meclisin idüp dururdu Yûsuf-ı Haccâc girüp geldi çok leşker kavmiyile ki ellerinde yalın kılıçlar 'azîm heybetile içeri girdiler. Bu mecliste bir ulu kişi hâzır idi ayıtdı kim [33a] bu gün Hasanı deñeyeyin ki imtiñân vaqtidür didi çün Hasan bunları gördi hîç bunlara iltifât idüp nazar itmedi ol sözi kim aydıyorurdu döndürmedi. Ol kelâmda meclisi tamâm itdi. Ol imtiñân iden kişi çün Hasandan ferâğat gördi. Ayıtdı kim be-dürüstî Hasan Hasandur didi. Âhir Haccâc kendüyi yire bırağdı Hasan anuñ qolın dutdı ayıtdı ki *انْظُرْ إِلَى الرَّجُلِ*⁴⁰² ya'nî eger er görmek isterseñ Hasanı gör didi. Haccâcı düşde gördiler ki 'arşa-i kıyâmetde düşmiş. Ayıtdılar ne taleb idersin? Ayıtdı anı taleb iderem ki muvañhidler taleb iderler bu andan idi ki nez' hâlinde ayıtmışdı ki iy Bârî Hudâ yâ bu bir avuc taracık havşalalu toprağa fazl u keremüñ göster ki sen ekremü'l-ekremînsin ve erhamü'r-râhimînsin ki cemî' hâlâyık dil ü gönli bir idüp dururlar ki baña 'afv [u] mağfîret itmeyüp 'azâb [u] 'ikâb idesin. İmdi yâ Rabbi anlaruñ sitizeligine beni 'azabdan hâlâş idüp anlara göster ki *فَعَارَ لَكَ يَرْيَدُ*⁴⁰³ sensin bu vâkı'a gelüp Hasana naıld itdiler. Ayıtdı kim beñzer ki bu habîs tarrârlığıla âhiret yolın dañi alasıdır didi.

Naıldür ki 'Aliyyü Murtażā *رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ*⁴⁰⁴ Başra şehrine geldi. Bir deve mehârını beline bağlamış üç günden artuk eglenmedi. Başra şehrinde yürüdi cemî' [33b] minberleri şıdı vâ'izlere va'z itdürmedi müzzekkîrleri men' itdi. Çün Hasanuñ meclisine

⁴⁰¹ Eş-şâ' akatü mine's-şeytân: Her kim ansızın bağırarsa bu durum şeytandandır.

⁴⁰² Ünzur ilâ'r-racûli: Er görmek istiyorsan adama (Hasan'a) bak.

⁴⁰³ Fa'âlu'l limâ yurîd: Dilediğini yapan yalnız odur. (Erişim 24.11.2022), el-Burûc 85/16; Hûd 11/107 (Kısmî iktibas).

⁴⁰⁴ Rağıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

geldi gördi ki Hasan va'z ider. Su'al itdi kim sen 'ilm öğrenci misin yohsa 'ilm öğredici misin? Hasan cevab virdi ki her söz ki Hazret-i Resulden baña irişüp durur ben hemân anı ayduram didi. 'Alî Hazreti رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ⁴⁰⁵ va'zdan men' itmedi buyurdi kim bu yigit va'z u naşîhat sözine lâıyıkdur didi nesne dimedi döndi getdi. Hasan firâsetile bildi ki Hazret-i Murtażâdur. Minberden aşğa indi segirdi segirdi ardına düşdi irişüp mübârek etegin dutdı ki yâ emîre'l-mü'minîn bi'llâhi baña âb-dest almak öğret. Pes bir yire vardılar ki adına Babü't-Taşt dirlerdi. Anda bir legençe getürdiler tâ kim Hasana 'Alî Hazreti âb-dest almak öğretti.

Bir kez Başrada yağmur yağmadı be-gâyet kuruluk oldu. Cemî' mevrû'ât zâyî' olup be-gâyet kızlık oldu. İki yüz biñ kişi cem' olup şehirden taşra istiskâya çıkdılar minber kodılar. Hasan-ı Başrî Hazretine tekellüf itdiler ki çıkup minberde du'â eyleye. Hasan ayıtdı eger dilerseñüz ki şehriñüzde yağmur yağa Hasanı Başra şehrinden sürüñ gitsün ki ortañuzda benden günâhkâr kûl yokdur ki benüm 'işyânım sebebinden size refâhiyyet hâşıl olmaz didi. Allâhuñ korkusu [34a] aña şol deñlü gâlib olup durur ki her nerede ki otursa şanayıdük cellâd önünde otururdu ve hergiz anuñ güldüğün kimse görmedi.

Naķıldür kim bir gün bir kişi gördi ki ağlar. Şordı ki neyiçün ağlarsın? Ol kişi ayıtdı kim Sa'duñ meclisindeyidim ayıtdı kim mü'minlerden bir kişi ola ki günâhı şümlüğünden nice yıllar tamuda kala andan çıka. Hasan ayıtdı iy kâşki Hasan olaydı ol kimesne ki nice yıllardan soñra Cehennemden çıkup rahmete müstaħikķ ola didi.

Naķıldür ki bir gün bu hadîsi okudı اٰخِرُ مَنْ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ يُقَالُ لَهُ هَنَّاذٌ⁴⁰⁶ ya'nî tamudan cemî' günâhkârlardan soñra çıkan bir er ola ki adı Hünñâd ola. Hasan ayıtdı kim iy kâşki ben ol kişi olayıdum didi ve daħi Hasanuñ yârenlerinden birisi ayıtdı kim bir gün Hasan benüm evümde nâle idüp zârılık iderdi. ayıtdum yâ Hasan bu zârılık neyiçün idersin şimdiki hâlde 'ilm ü kemâlile ârâstesin ve 'amel-i şâlihile pîrâstesin? Cevab virdi kim andan öturi nâle ve zârı iderem ola kim Hasandan 'ilimsüz ve kaşdsuz bir fi'l-i bî-ħasen şâdır olmış ola veyâ haṭâ yolına kadem başmış ola ve yâḥûd dilinden bir kelâm gelmiş ola ki Haķķuñ rızası dergâhında nâ-şâyeste ola. Hazret-i 'izzetden [34b] nidâ

⁴⁰⁵ Rağıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴⁰⁶ Âhirü men yehrucu mine'n-nâri yüķâlü lehü hennâdün: Cehennemden en son çıkacak günahkar kişi Hünñad adlı kimsedir.

geldi ki yā Ḥasan benüm dergāhımda senüñ kabūliyetüñ yokdur. Bundan böyle senden hīç nesne kabūl itmezsin diye.

Bir gün Ḥasanuñ şavma‘asınuñ kapısında bir kişi otururdu. Ḥasan tam üstinde ‘ibādet iderdi. Secdede şol kadar zārı kılup ağladı kim mübārek gözlerinüñ yaşı revān oldu çörtenden bu kapuda oturan kişinüñ üzerine tamladı. Bu kişi aşağıdan çağırdı kim hāy bu şu pāk midür yohsa nā-pāk midür? Ḥasan cevāb virdi kim bu şu ‘āşiler gözi yaşıdur anuñile namāz revā degildür yu anı didi.

Bir gün bir cenāzeyi götürüp kabrine kodular üzerine toprak taldurdılar. Ḥasan ol toprağın üzerine oturup şol kadar ağladı ki toprak Ḥasanuñ gözi yaşından balçık oldu. Andan soñra ayıtdı kim evvel ve āhir gürdur ya’nī dünyānuñ āhiri gürdur ⁴⁰⁷ **أَلْقَبْتُ أَقْلَ مَنْزِلٍ مِنَ الْآخِرَةِ**. Pes bu dünyāya ne i‘tibār idüp nāzlanursız ki āhiri gürdur ve ol ‘ālemden neyiçün kōrkup i‘tibār itmezsiz ki evveli gürdur. İmdi yā ehl-i ğaflet çün evvelüñüz āhiriñüz gür bu ola. Evvelüñ āhiriñ yarağın neyiçün görmezsiz didi. Ol cemā‘at ki anda hāzır idi şol kadar ağlaşdılar ki cemī‘ yek-reng oldılar.

Bir gün cemā‘atile gūristāndan geçerdı ayıtdı kim bu makperelerde [35a] erenler vardur kim himmetleri sekiz uçmağa baş indürmezler velikin bunlaruñ toprağına şol kadar ḥasret kārışup durur kim bir zerre yir ü gök ehli taḥammül idemezler didi.

Naķıldür ki Ḥasan-ı Başrīden oğlanluğı hālinde bir günāh şādır olmışıdı. Her vakt ki yeñi gönlek geyeydi yaķasına ol günāhı yazardı daḥi şol kadar ağlardı ‘aķlı gidüp bī-hūş olurdu.

Naķıldür ki bir gün ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azīz ⁴⁰⁸ **عَنْهُ** Ḥasana nāme yazardı ol nāmede ayıtdı kim yā Ḥasan baña bir muḥtaşar vaşıyyet eyle kim anı yād eyleyem ve anı kendümüñ imāmı idinem didi. Ḥasan ol nāmenüñ ardında yazdı kim yā emīre’l-mü’mīnīn çün Allāh senüñledür kimden kōrkarsın ve şunuñ gibi Allāhuñ var kime ümmīz dutarsın.

Naķıldür ki bir vakt daḥi Ḥasan-ı Başrī ‘Abdü’l-‘azīze nāme yazdı. Ayıtdı kim şol günü gelmiş dut ki āhirü’l-emir ol günde senüñ ölümüñ nāmesin yazup dururlar. Ol

⁴⁰⁷ El-ķabrü evvelü menzilin mine’l-āḥireti: Ahiretin ilk yurdu kabirdir.

⁴⁰⁸ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

daği cevāb yazdı ki ol günü gelmiş dut ki aydasın ki hīç dār-ı dünyā yoğudı hemīşe dār-ı āhıretidi.

Nağüldür ki bir kez Şābit-i Bennānī ⁴⁰⁹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ Ḥasana yazdı ayıtdı kim yā şeyḫ işitdüm ki ḥacca gitmek istermişsiz biz daği dilerüz ki sizün ḥidmetünüzde bile olup şöḥbetünüz ni‘metiyle mütena‘im olavuz. Cevāb yazdı kim ḳo Allāhuñ settārılığı perdesi [35b] altında dirilelüm tā kim cemī‘ ‘ayblarumuzu örtülü ḳıla zīrā ki ikimüz bir yirde olursavuz perdelerimüz yırtılup ‘ayblarumuz āşikāre olur muḥabbetlerimüz ‘adāvete döner ḳo kim dostluḳ üzerine olalum didi.

Nağüldür ki bir kez Şeyḫ Sa‘īd-i Ḥabīre ⁴¹⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ naṣīḥat itdi ki üç iş işlemekten ihtirāz eyle. Biri sultānlar bisāṭına ḳadem başma eger ḥalāyık üzerine maḥẓ-ı şefā‘at olursa daği. İkinci ḥātūnlarile ḥalvetde oturma eger cemī‘si Rābi‘atü’l-‘Adeviyye olursa daği anlara *Ḳur‘ān* öğredür olasin. Üçünci kendü ḳulaḡuñı beglere ‘āriyete virme ya‘nī anlaruñ sözlerin işidüp rāzdārları olma egerçi merdāneler derecesinde merdāne iseñ daği ki āfetden ḥālī degildür āḫirü’l-emr evvel kendüsi zaḥm urur. Nağüldür ki ‘uḳūbeti nedür? Cevāb virdi kim ‘ālimuñ ‘azābı göñli ölmekdür. Mālik ayıtdı ki göñül ölmek nedendür? Ayıtdı ki dünyāyı ṭaleb itmekden olur.

Nağüldür ki bir kez ‘Abdu’llāh aydur bir gice şabāḥa yakın duru geldüm ki cemā‘atile namāz ḳılmaḡa varam çün Ḥasan-ı Baṣrīnūñ mescidi ḳapusına geldüm gördüm ki mescid ḳapusu baḡlu ammā mescid içinde Ḥasan du‘ā ider cemā‘at-i emīn diyü çağırşurlar. ayıtdum ki Ḥasanuñ cemī‘ yārenleri bundadur. Bir zamān şabr itdüm tā kim şabāḥ [36a] oldı mescidüñ ḳapusına el urdum ḳapu açıldı iḳerü girdüm gördüm ki Ḥasan miḥrābda yalıñuz oturur ta‘accüb idüp müteḥayyir ḳaldum çün namāzı ḳıldum fāriḡ olduğumdan soñra bu geḳen mācerāyı Ḥasan Ḥazretine ‘arz itdüm ki yā şeyḫ Allāh ḥaḳḳıçün bu işden bizi ḥaberdār eyle. Ayıtdı ki şaḳın kimseye dimeyesin. ayıtdum ki ḥāşā yā imām-ı müslimīn hīç kimseye dimem. Ayıtdı ki her cum‘a gicesi perīler benüm ḳatuma cem‘ olurlar. Anlara ‘ilim ve naṣīḥat iderüm daği du‘ā ḳıluram anlar emīndirler.

Nağildür ki çün Ḥasan du‘ā iderdi Ḥabīb-i ‘Acemī etegin açardı aydurdı ki ḳabüllük eṣerin görürüm.

⁴⁰⁹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴¹⁰ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

Naķıldür ki bir gün dīn ulularından birisi dīn içinde taķvāyile ma‘lūm idi ve şalāhiyyetile meşhūridi. Ayıtdı ki bir yıl biz nice yārenler durup Ḥasanile ḥacca gitdük yolda şusuzlık ğalebe itdi. Bir şu kuyusunuñ üzerine irişdük. Ol kuyunuñ hīç ipi ve koĝası yoĝıdı ayıtdı ki iy ḥayf şusuz qalısaruz. Ḥasan-ı Başrī ayıtdı ki çün ben namāza şürū‘ idem inşā‘allāh şu içesiz didi durup namāza şürū‘ itdi. Ḥasan namāz içinde iken şu kuyunuñ aĝzına geldi. Bir olup ol şudan içdük şusuzluĝumuzu qandurduk. Yārenlerden birisi bir keçkül miķdārı şu gizlemiş derhāl şu hemān girü qarārına indi çün Ḥasan namāzdan [36b] fāriĝ oldı geldi ayıtdı ki henüz daḥi Allāha i‘timād itmemişsiz ki şu girü qarārına inmiş didi. Pes andan geçdük Ḥasan yolda bir ḥurmā buldı getürüp bize virdi alup ol ḥurmāyı cemī‘ümūze taķsīm itdük gördük ki ol ḥurmānuñ çekirdeĝi altundan. Çün Medīneye geldük ol çekirdeĝi virüp ta‘ām alduk dervişlerle yidük.

Naķıldür ki Ebū ‘Amr muķrīlerūñ imāmıyıldı ve ‘ilm-i *Qur’ān*da be-ĝāyet kemālī varıdı ḥalāyıkā *Qur’ān* ta‘līm iderdi. Bir ḥūb şüretlü oĝlan geldi ki *Qur’ān* okuya Ebū ‘Amr ve anı gördi İblīs vesvese virdi tā kim cemī‘isi okudılar getdiler. Ol oĝlanı hepsinden şoñra qodı çünki ḥalvet oldı. Ebū ‘Amr ve qasd itdi kim ol oĝlanı öpe henüz daḥi yakın olmadın el-ḥamdunuñ elifinden ⁴¹¹ *مِنْ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ* nūñ sīnine degin cemī‘ *Qur’ān*ı unuttı. Ebū ‘Amr ve ol fi‘ilden peşimān oldı yüregine od düşüp bī-qarār oldı durup Ḥasan-ı Başrīnün qatına geldi zār zār aĝladı. Ayıtdı iy imāme‘l-müslimīn baña du‘ā kıl ki bugün benden bir şunuñ gibi nā-şāyeste fi‘l şādır oldı didi. Ḥasan bu fi‘li işidüp ĝuşşālu oldı. Ayıtdı kim şimdi ḥac vaķtidür var ḥac it çün ḥacdan fāriĝ olasın. Mescid-i Ḥayfaya var anda bir pīr göresin ki miḥrābda oturur varup anuñ vaķtın zāyi‘ eyleme [37a] şabr eyle tā kim ḥalvet ola andan şoñra aña tevāzu‘ it andan du‘ā şey‘u’llāh eyle tā kim saña du‘ā kılsun. (E)bū ‘Amr ve durup ḥacca ‘azm eyledi varup ḥaccı tamām itdükden şoñra Mescid-i Ḥayfaya geldi gördi bir heybetlü pīr oturur. Cemī‘ ḥalāyık çevresine cem‘ olmuşlar (E)bū ‘Amr ve vardı bir kūşeyi ihtiyār idüp oturdı. Bir zamān şoñra bir kiři geldi aķ nefīs tönler geymiş ol pīr ve cemā‘at aña gelüp selām itdiler. Bir zamān oturdılar mükāleme itdiler. Çün namāz vaķti yetişdi. Ol kiři durugelüp getdi ve bu cemā‘at daḥi heb gitdiler. Ol pīr ḥalvet kıldı (E)bū ‘Amr ve durup ol pīre selām virdi. Ayıtdı ki yā ‘azīzi’llāh te‘ālā baña feryād-res ol didi. Ol pīre ḥālī ‘arz itdi. Ol pīr ĝuşşālu oldı. Gözi kıyruĝıyla gökden yaña nazar itdi. Henüz daḥi ol başın aşāĝa itmedin cemī‘

⁴¹¹ Mine‘l-cinneti ve’n-nāsi: Mine‘l-cinneti ve’n-nāsi: Cinlerin ve insanların şerrinden.

Qur'an Ebū 'Amrñ hâtırına geldi. (E)bū 'Amr ve ferahından ol pîrñ eline ayağına düşüp yüzün sürdi. Ol pîr ayıtdı kim benüm saña nişānumı kim virdi? (E)bū 'Amr ayıtdı kim h'āce-i Ḥasan-ı Başrî viridi ol pîr bunu işidüp güldi. Ayıtdı kim Ḥasan beni rüsvāy eyledi ben daḥi anı rüsvāy eyleyeyin ol benüm perdemi yırtıdı ben daḥi anuñ perdesin yırtayın didi daḥi ayıtdı kim şol aq tonlu [37b] yigit ki öyle namāzından soñra geldi ve cemī'sinden öñdin gitdi anı gördü kim ayıtdı kim gördüm. Ayıtdı ki ol Ḥasan-ı Başrîdür. Her gün öyle namāzın Başrada kıılır daḥi bizüm kıatumuza gelür biraz bizümile mükāleme ider girü gider varur ikindü namāzın Başrada kıılır andan ol pîr ayıtdı kim her kimüñ ki Ḥasan gibi imāmı ola ol neyiçün benden du'ā diler didi.

Naḳildür ki Ḥasan-ı Başrî zamānında bir kişinüñ bir atı uğrulandı. Ol kişi fakîrñ'l-ḥāl idi 'āciz ü müteḥayyir olup Ḥasan-ı Başrîñüñ kıatına geldi fîrümāndeliğini ve ḥālîñüñ za'fını Ḥasana 'arz itdi. Ḥasan ol atı yüz aqçeye şatun aldı. Aqçesini ol kişiye teslîm itdi. Ol kişi vardı ol gice düşinde gördi kim ol şatduğı at dört yüz kıulunıla ki cemī'si aq idi Cennet çemeninde otlar. Şordı kim bu atlar kimündür? Cevāb virdi kim senüñidi ammā şimdiki ḥālde Ḥasan-ı Başrî adına itdiler. Ol kişi uyandı durup segirdü Ḥasan-ı Başrîñüñ serāyı kıapusına geldi çağırdı kim yā imām ol atı kim saña bey' itdümüdi girü bey'üme peşimān oldum aqçeñi gel girü al didi. Ḥasan cevāb virdi kim yürü sen bu gice gördüğün düşü ben dün gece görüp dururın didi. Ol kişi melül ve perîşān olup girü döndi. [38a] Ol gice Ḥasan-ı Başrî düşinde gördi kim Cennet içinde bir ulu köşk 'ālî dereceleri var su'āl itdi kim bu 'ālî köşk kimündür? Cevāb virdiler ki bir kişinüñdür ki bāzārından peşimān ola ne iḳāle idine. Ḥasan ol şabāḥ durup ol kişinüñ evine gelüp taleb idüp buldı bey'ini girü döndürdi.âteş

Naḳildür ki Ḥasan-ı Başrîñüñ bir âteş-perest kāfîr kıonşusu varıdı altmış yılıdı ki oda tapardı adına Şem'un dirlerdi. Bir gün ḥayāt sermāyesi dükenüp 'ömr seferi āḥirine irişdi. Ecel cāmından içüp ölüm ḥastalığına düşdi. Ḥālî be-gāyet za'if olup vakti mükedder oldu. Gelüp Ḥasan-ı Başrîye ḥaber virdiler. Ayıtdılar ki yā şeyḥ Şem'unuñ vaktine ḥāzır ol ki üzeründe kıonşuluk ḥaqqı vardır didiler. Ḥasan durup anuñ üzerine geldi gördi ki Şem'unuñ ḥālî be-gāyet müteḡayyir olmış. Ecel şarābın içüp mest olmış. Ḥasan ayıtdı kim yā Şem'un Allāhdan kıorķ ki nāzenîn 'ömrñ sermāyesi odıla düttün ortasında yile virdün. Allāhı senden āzürde itdüñ Ḥaqquñ rızāsına arķañ döndürdüñ ve emrine muḥālîfet eyledüñ gel imdi şimdiki ḥālde İslāma gel ola kim. Bu vaktde Ḥaḳ

Te‘ālā senüñ üzerüñe rahmet eyleyüp şekāvetden kırtarup sa‘ādet erzāni kıla didi. Gebr ayıtdı kim sizüñ üç nesneñüz beni İslāma [38b] gelmekden men‘ eyler didi. Bir ol ki siz Müslümānlara dünyāyı zemm idüp talebinden men‘ idersiz. Gece gündüz girü siz anuñ talebinde sa‘y idüp rüzigār geçürürsiz. İkinci ol kim aydursiz ki ölüm haqdur girü ölüm yarağın görmezsiniz. Üçünci ol kim aydursiz ki Haq Te‘ālānuñ dīdārı haqdur yarın Cennetde görürüz dīrsiz. Bu gün ol işleri işlersiz ki anuñ rızāsınuñ muhālifidür didi. Bunı işidicek Hasan ayıtdı ki bu sözler āşinālar sözleridür bī-gāneler sözleri degildür. Pes ayıtdı ki yā Şem‘ün egerçi mü‘minler sen didüğünleyin iderler velīkin bī-gāneliklarına ikrār ve günāhlarına i‘tirāf iderler. Senüñ gibi degüllerdür ki cümle ‘ömrüñi anuñ muhālifetiyle oda tapmağda şarf idersiñ ki bir zerre andan vefā gelmez. Sen altmış yıldur ki oda taparsın ve ben hergiz aña yakın olmak istemezüm. Şimdiki hālde anuñ katında yanmakda senüñile berāberüz ki hem seni yaqar hem beni yaqar didi ammā bizüm Allāhumuzuñ dilegi olursa zehresi olmaya ki muvaḥḥidlerı yaqa. Altmış yıldur ki ol oda taparsın gel berü imdi sen daḥi elüñi oda qo ben daḥi qoyayın tā kim oduñ za‘fını ve Haqquñ kuvvet [ü] kudretini müşāhede idesin didi. Hemān-dem od getirüp Hasan mübārek elini ol oduñ içine koydı [39a] Haq Te‘ālā kudretiyle bir zerre eline ziyān degürmedi çün gebri bu kerāmātı Hasandan gördi göñlüne āşinālık güneşi toğdı imān şubḥı zāhir oldı. Hasana ayıtdı kim yā şeyḥ altmış yıldur ki āteş-perestlik iderem tā şimdidegin uş hālünüñ vaḳti za‘īf olup ‘ömr āḥire irişdi. Haq Te‘ālāyı جَنَّاتِهِ⁴¹² muhālifetiyle nice āzürde itdüm baña ne tedbīr idersin? Hasan ayıtdı ki senüñ tedbīrünü oldur ki Müslümān olasın. Şem‘ün ayıtdı ki eger ben Müslümān olursam beni kabūl idüp suçum ‘afv ide mi? Hasan ayıtdı yā Şem‘ün cemī‘ günāhuñı ḥasenāta mübeddel ide. Şem‘ün ayıtdı kim iş bu şartıla Müslümān oluram ki sen kendü elüñile dest-i ḥaṭ viresin zāmin olasın. Haq Te‘ālā baña ‘uḳūbet eylemeye. Kendü fażlıyla yarın beni rahmet civārına getüre imān getüreyim didi. Hasan kendü dest-i ḥaṭṭıyla bir mektūb yazup Şem‘ünüñ eline virdi. Şem‘ün ayıtdı ki Başra şehrünüñ ulularınıñ ṭanukluğın daḥi bu mektūbda yazuñ ki yarın baña ṭanukluk vireler. Cemī‘ şehrünüñ uluların düşirüp anlaruñ ṭanukluğın bile yazdılar. Ol bititi Şem‘ünüñ eline virdiler. Şem‘ün alup zār zār ağladı İslāma geldi. Hasana vaşıyyet eyledi kim çün ben cān teslīm idem sen beni yuyasın ve bu baña virdüğün bititi benüm [39b] elümde bile qoyasın yarın ol benüm ḥüccetüm dürdi. Bu vaşıyyet eyledi birkaç kelici daḥi söyleyüp hemān

⁴¹² Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

cān teslīm itdi. Hasan anuñ cemī‘ esbābın müheyayā kıldı vaşıyyeti yirine getürdi bī- kıyās ḥalāyık cem‘ olup namāzın kıldılar iledüp defn itdiler. Hasan ol gice endīşeden uyumadı irteye dek namāz kıldı. Göñlünde aydurdı ki bu ne işidi kim ben itdüm bilmedin dest-i ḥaṭ virdüm cehl meydānında bahādurlık gösterdüm. Çün ben ğarḳ olup dururam bir ğarḳ olana daḥi nice dest-gīrlık idebilem kendü ḥükmüme ḥükmüm geçmez Hāḳ Te‘ālā mülkine ḥükm idüp nice bitı virdüm didi. Bu endīşedeyidi ki nā-gāḥ gözüne uyku gelüp Şem‘ūnı düşde gördi kim bir münevver şem‘ gibi başında tāc egninde nefīs ḥülle küşāde rūy-ı güneş gibi münevver olmuş Cennet mürğizārında ḥırāmān yürür. Hasan şordı kim yā Şem‘ūn nicesin ḥāl nitedür? Cevāb virdi ki yā Hasan ne şorursın ki göreyorursın Hāḳ Te‘ālā beni faẓl u kereminden kendü serāyına ḳondurdi. Kendü faẓlından dīdārın baña erzānı kıldı. Ol nesne ki Allāhu Te‘ālā luṭfindan ben ḳuluñ ḥaḳḳında itdi. Anuñ şerḥü vaşfi ‘ibādete gelmez ki ⁴¹³ مَا لَآ اَعْيُنٌ رَأَتْ وَلَا اَذُنٌ سَمِعَتْ bārī şimdiki ḥālde sen zāminlıḳdan ḳıḳduñ el virdüğüñ dest-i ḥaṭṭuñı [40a] ki şimden girü buña ḥācetüm ḳalmadı didi. Hasan bu cevābdan uyanup durıgeldi gördi kim ol virdügi dest-i ḥaṭṭı elinde şol ḳadar zārılıḳ ḳılup aḡladı ki cemī‘ kenārı gözi yaşından ıslatdı ayıtdı ki İlāḥā Ḥudāvendā ma‘lūmdur senüñ işüñ ‘illetile degildür zihī maḥẓ-ı faẓlı ki senüñ var. Bir gebri ki altmış yıl küfr ü ḥızlān yolında āteş-perestlik iderdi bir kelime ile kendü ḳurb-ı vişālüñi erzānı kılduñ ḥāşā ki altmış yıl saña īmān getürüp ‘ibādet yolındaḡı ḳullaruñı maḥrūm idesin didi.

Naḳildür ki Hasan şol ḳadar şikeste idi ki her neyi görse kendüden yig görürdi. Bir gün Dicle kenārında gördi ki bir ḳara ḳişi bir ‘avratile yol üstinde oturmuş öñlerinde bir ḳırba ve ellerinde bir ḳadeḥ durmuşlar süci gibi iḳerler. Hasanüñ göñlinden bu geçdi ki iy ‘aceb bu ḳişi benden yigrek mi ki şerī‘at mūcibince bundan yig olmaya zīrā ki yol üstinde bir nā-maḥrem ‘avratile oturmuş süci iḳer. Bundan ḳaçan yig ola didi henüz bu fikirdeyidi. Bir genici gelüp Diclenüñ öte kenārına geçmege ‘azm itdi geçemedi ğarḳ oldu. İçinde yedi ḳişi varmış Dicleye düşüp ğarḳ oldılar. Hemān-dem bu oturan ḳara ḳişi ṭonını ḳıḳarup bıraḳdı kendüyi Dicleye getürdi atdı irişdi bu ğarḳ olanlaruñ [40b] ikisin daḥi ayaḡıyıla depe depe Diclenüñ kenārına getürüp bunları ğarḳdan ḥalāş kıldı andan soñra ḳaḡırup der ki dur yā Hasan eger sen benden yigrek iseñ ben altı ḳişiye ğarḳdan ḥalāş kıldum sen daḥi ol bir ḳişi ḳurtar didi andan soñra ayıtdı ki yā rīyā issi Hasan

⁴¹³ Mā lā ‘aynün re‘at ve lā üzünün semi‘at: Ne bir göz gördü, ne de bir kulak işitti.

benüm katuma geldi. Ben ayıtdum evvel sen yüzüñi ört tā kim nā-maḥrem görmesün didüm. Cevāb virdi ki yā imāme'l-müslimīn ben bir maḥlūkuñ muḥabbetinde şöyle müstağrağa ki anuñ muḥabbeti beni benligimden giderüp durur didi. Şöyle ki eger sen ḥaber vermeyeydün yüzüm açıkluğın ben hīç bilmezdim. Eger dimeseñ şöyle bāzār içine girüp gidiserdüm. Sen ol ma'būd-ı ḥaḳīḳīnūñ muḥabbeti da'vāsın idersiñ benüm yüzümün açıkluğın n'olaydı bilmeyeydün didi. Bu söz daḥi gönüme hoş gelüp be-ğāyet eṣer itdi. Şeyḥ şāḥib-i esrār-ı cihānidi ammā zühdi ve vera'ı kendüye perde idüp dururdu. Nitekim bir vakt ki minberden aşağı inerdi meclis cemā'atinden yā iki kişi ve yāḥūd üç kişi ve yāḥūd dört kişi dutardı ki aydurdı ki ⁴¹⁵ **عَالَاهَا نَفْسُ النَّوْرِ** ya'nī gelün tā nūr saçalum. Bir gün bir kişi bu kelāmuñ ehli degilüdi anlaruñla bile gitmek istedi.

Ḥasan görüp bildi men' [42a] itdi. Bir gün Ḥasan yārenlerine ayıtdı kim ⁴¹⁶ **مَا أَشْبَهَكُمْ بِأَحْبَابِ** ne 'aceb beñzersiz Resül aşḥābına. Bu kelāmı yārenleri işidüp şāzumān oldılar. Ḥasan ayıtdı ki yüzüñüz şaḳaluñuz beñzer ayruḳ nesneñüz beñzemez didi. Eger siz ol ḳavmi göreydüñüz gözünüze dīvāneler görüneydi Eger ol ḳavm sizi göreydi sizden biriñüzi Müslümān dimeyelerdi ki anlar tiz-rev yorga atlarla uçar ḳuş gibi ve eser yıl gibi menzile vardılar. Biz birer yağır ve kāhil eşeklerle yolda ḳalduḳ didi.

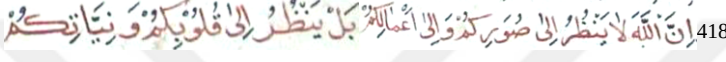
Naḳildür ki bir gün bir bir A'rābī geldi Ḥasan-ı Baṣrīye şabrdan su'āl itdi ki yā Ḥasan şabr nedür? Cevāb virdi ki şabır iki dürlüdür. Birisi belā vü muşībet üzerine şabr itmekdür ve biri daḥi Ḥaḳ Te'ālā nehy itdüğü nesneler üzerine mürtekib olmağa şabr itmekdür. A'rābī ayıtdı ki ⁴¹⁷ **مَا رَأَيْتُ أَزْهَكَ مِنْكَ** ya'nī senden zāhid-raḳ kimsene görmedüm didi ve senden şābir-raḳ kimse işitmedüm didi. Ḥasan ayıtdı kim yā A'rābī benüm zühdüm meyl-i ceḥetindendür ve şabrum ceza'dandur ötüridür didi. A'rābī ayıtdı kim yā şeyḥ bu kelāmuñ ma'nīsini baña beyān eyle ki i'tikādum be-ğāyet müşevveş oldı. Ḥasan ayıtdı kim benüm şabrum belāya yā tā'ata Cehennem ḳorḳusındandır ki bu 'ayn-ı ceza'dur ve zühdüm dünyāda āḥiret rağbetiçündür ki anda naşībüm ola [42b] bu 'ayn-ı meylidür. Andan soñra ayıtdı kim baḥtlu şol kişiler kim kendü ḥazz [u] naşībın ortadan getüre tā kim şabırı Ḥaḳḳıçün ola teni Cehennem odından ḳurtulmağıçun olmaya ve zühdi Ḥaḳḳıçün ola Cennete girmekiçün olmaya kim iḥlāsuñ 'alāmeti oldur her ne kim işlerse Ḥaḳḳıçün işleye bir ḡarazçün olmaya.

⁴¹⁵ Te'ālū hātū nenşiru'n-nüre: Gelin ki nūr saçalım.

⁴¹⁶ Mā eşbeheküm bi-aşḥābi Resūli'llāh: Ne acep Resulullahın aṣḥabın benzersiniz.

⁴¹⁷ Mā raeyte ezḥede minke: Sendan daha fazla zühd sahibini görmedim.

Naıldür ki Hasan ayıtdı kim kişiye Hâk yolında ‘ilm gerekdür fâyidelügi ‘amel-i kâmil ola ki ol ‘amelile ihlâş bile ola ve kanâ‘at-i şâfi gerek ki şabr anuñile bile ola. Çün bu üç ola andan soñra bilmezem ki anuñile bilelerdir ya‘nî andan soñra bilâ-hisâb maşşud-ı hâşıl ide ve Hasan aydur ki koyun Benî Âdemden haberdârdur. Anuñiçün kim koyun çübânının avâziyle otlağdan girü döner ve Âdem oğlanları Hâk Te‘âlâ kelâmıyıla kendü nefsleri murâdından girü dönmez ve ayıtdı her kişi kim şurb-i hamra taleb ide baña yegrek gelür. Ol kimseden ki dünyâ taleb itmege tâlibdür ve ayıtdı kim mağrifet oldur ki kendü nefsinde isteye bir zerre ‘adâvet ve huşûmet bulmaya mâsivâ Allâhile dostluk bula ve ayıtdı kim ol behişt-i câvidânî ki bî-nihâyetdür. Bu birkaç günlük ‘amelile hâşıl olmaz. Belki hâşıl-ı niyyet ve pâk-i i‘tikâdla olur didi ki

 ⁴¹⁸ ve ayıtdı kim ehl-i behişt [43a] Cennetde birkez nazar eyleyeler seksen biñ yıl nî-hod olalar. Andan ötürü kim Hâk Tebarekee ve Te‘âlâ anlara kendü mütecellî ola. Eger Allâhuñ cemâlini müşâhede ideler vahdet denizinde ğark olalar ve eger Hâk Te‘âlânun celâlini müşâhede ideler heybetinden mest bî-hoş olalar ve ayıtdı kim fikri bir âyine durur kim hasenâtuñı ve seyyi’âtuñı gösterür ve ayıtdı kim her kimün sözi hikmet kelimesinden olmasa ol söz hemân ‘ayn-ı âfetdür ve her kişinün şamt itdügi ki fikret sebebinden olmasa ol epsem olup durduğı sehv ü hañâdan ve ğafletdendür ve her kimün ki nazarı ‘ibretten olmasa ol kamu lehv ü zilletdür ve dañi tevrît içinde aydur her âdemî ki çün kanâ‘at eyledi ihtiyâcdan kurtulur ve her kim halkdan ‘uzlet eyledi cemî‘ âfâtdan selâmetlik bulur ve her kim şehvet-i nefsanıyyeyi ayağı altına alup kañ itdi. Âzâdelerden oldı. Her kim hasedden el çekdi anuñ mürüvveti keremi zâhir oldı ve her kim birkaç gün şabr itmege dürüşdi ebed ber-hürdârlık manşıbına irişdi ve ayıtdı kim hemîşe ‘âkil kişiler bunı ‘âdet idinürler kim. Evvel sözi dillerine sirâyet idüp kelâma gele tâ dilleri dañi söyleye ve ayıtdı ki vera‘ içinde ya‘nî perhîzkârlık içinde tâlib-i Hâkka üç mağâm vardır. Birisi oldur ki kul söz söylemeye meger [43b] Hâk sözünü söyleye eger ol söziçün halâyık hışm ideler eger râzı olalar ol Hâk sözi komaya söyleye. İkinci mağâm oldur ki kendü a‘zâsını şaklayu duta şol ef‘âlden kim Allâhu Te‘âlânun ol fi‘line hışmı ola rızâsı olmaya ve üçüncü ol kim anuñ dâyim kaşdı bir nesne üzerine ola kim Hâk Te‘âlâ ol nesneye rızâ virmiş ola ve ayıtdı kim mişkâl zerre vera‘ yüz biñ mişkâl namâz ve

⁴¹⁸ İnne’llâhe lâ yenzuru ilâ şuveriküm ve ilâ a‘mâliküm bel yenzuru ilâ kulübiküm ve niyyâtiküm: Allah sizin şeklinize ve amellerinize değil, kalplerinize ve niyyetlerinze bakar. <https://www.islamveihsan.com/allah-sizin-kalplerinize-bakar-hadisi.html>

orucdan yigreküdür didi ve ayıtdı kim cemī‘ ‘amellerden efdal-rağ fikri vera‘dur ve ayıtdı kim eger bileydüm ki bu fi‘lde nifāk sıfatı yokdur cemī‘ yiryüzindekileri dost dutunaydum ve ayıtdı kim zāhirūn ve bātinūn birbirine ihtilāfı ve dilile gönlūn birbirine muhālifeti cemī‘ nifākdandır ve ayıtdı kim hīç mü‘min yogıdı geçmişlerden ve hīç mü‘min olmaz kalanlardan ki münāfık olmayalum diyü kendülerūn üzerine hāfız olup ditremeyeler ve ayıtdı ki her kim ben mü‘minem diyü da‘vī itse tahkīk ol münāfıkdur didi ⁴¹⁹ **فَلَا تَرْكُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَعْلَمُ بِمَا اتَّقَى** ve ayıtdı kim mü‘min oldur ki āheste ve sākin ola hātibū‘l-leyl gibi olmaya ya‘nī ol kişiler gibi olmaya ki her nesneyi ki itmek elinden gelür ide ve her nesneyi ki diline gelür söyleye ve ayıtdı ki üç kişinūn ğaybeti yokdur ya‘nī ğaybet itseler şāyirinūn ğaybetinden ‘add olmaya. Bir hevā ehlinūn ki [44a] anuñ göñlinūn ārzūsı nefsi muradına ola ve bir daği fāsıkuñ ki menhiyyāta mürtekeb ola ve bir daği zālīm beglerūn ğaybeti kim Müslümānlar üzerine zulm eyleye. Anlarūn ğaybeti günāhına istiğfār itmek keffāretdür egerçi kim anlardan helālліğın dilemezse. Daği didi ve ayıtdı ki Ādem oğlanlarının cānları dār-ı dünyādan müfārekat eylemezler illā üç hasretile bir anuñ hasretiyle ki şol nesneleri ki cem‘ idüpdurdu aña toymadı bırağup gitti. İkinci anuñ hasretiyle ki dünyāda ümīzin dutaradı aña iriše irişüp anı bulmadı. Üçünci şunuñ hasretiyle ki eyü azuk düzüp cemī‘ esbābın müheyyā eyledi. Şunuñ gibi yoluñ kim anuñ öñüne gelüp durur aña sefer itmek zarūrī oldı.

Bir kişi gelüp ayıtdı kim filān kişi cān çeķişıyor Hasan ayıtdı eyle dime ki ol altmış yılıdı kim cān çeķerdi şimdiki hālde cān çeķmekden kırtuldı gör kim nereye irişmek ister ve ayıtdı kim yeyni yüklüler necāt buldı ve ağır yüklüler helāk oldı ve ayıtdı kim Allāhu Te‘ālā anı yarlıgasun ki anlar dünyāda emānetidi emāneti emīnligile issine teslīm itdiler. Kendüler sebük-bārlılığla yola girüp menzile yitdiler ve ayıtdı kim miskīn Ādem oğlanı bir hevāya giriftār olmuşdur ki helālınūn hisābı var harāmınūn ‘azābı var ve ayıtdı kim mü‘minūn zīrā ki [44b] ve dānāsı oldur ki dünyāsını harāb ider ol harāb dünyāyile āhireti ma‘mūr eyler ki harāb eylemeye ve āhiret harāblığıyla dünyāya bünyād urup ma‘mūr eylemez ve ayıtdı kim her kim Hāk Te‘ālāyı bile dost idinür ve her ki dünyāyı bile düşmen idinür ve ayıtdı kim dünyāda bir serkeş at yokdur ki senūn nefsūñden lāyık-rağ ola bir katı dimāğı uyana ve ayıtdı ki eger dilerseñ ki dünyāyı göresin ki senden soñra nice olur var bir kişinūn aldigidin soñra gör ki

⁴¹⁹ Fe-lā tüzekkū enfüsekkūm hüve e‘lemü bi-meni’t-tekā: Şu halde kendinizi temize çıkarmayın! Kimin gūnahtan sakındığını en iyi bilen odur. (Erişim 8.11.2022), en-Necm 53/32.

dünyāsi nice olur ve ayıtdı kim Allāha tapduklarından sonra hıç kimseler puta tapmadılar illā dünyāya tapup muhabbetini put idindiler ve ayıtdı kim şol kişiler kim senden öñdin geldiler *Qur'ām* Allāh Hāzretinden kendülere gelmiş mektüb bildiler geceler aña muṭālī'a idüp te'emmül itdiler. Gündüzler anuñ mūcibince 'amele meşğül oldılar ammā siz ders idüñüz anuñ mūcibince 'amel itmegi terk itdüñüz i'rāb-ı hurūfin dürüst itmege meşğül olduñuz dünyā kesbiçün ālet idündüñüz didi ve ayıtdı kim Allāh haqqıçün hıç kimseyi altun gümüş 'azīz itmedi ki Hāḫ Te'ālā anı ḫor [u] zelīl itmedi yāḫūd altun gümüş hıç kimseyi 'azīz dutmadı ki Hāḫ Te'ālā anı ḫor u zelīl itmedi ve ayıtdı kim her aḫmak kim ḫalk anı görüp ardına üşerler hıç anuñ göñlünñ ḫālī bir yirde ḫalmadı ya'nī aḫmaḫdur [45a] anlar ki ḫalāyık anlaruñ ḫatında cem' olduḫından göñlī ṭaraf-ı haqqānīden ṭaraf-ı nefsāniyyeye meyl ider bir yirde ber-ḫarār-ı sābık durmaz ve ayıtdı kim her kim bir kişiyi bir ḫidmete emr eyler evvel gerekdür ki kendüsi emre imtişāl göstere tā kim ḫayrılar anuñ emrine imtişāl getüreler ve ayıtdı kim her kimse ki bir ḫayruñ sözüni saña getürüp naḫl ider taḫḫık bilesin ki senüñ sözüñi daḫi iledüp kūya naḫl ider ve ayıtdı kim benüm aşḫābum baña ehlūmden ve kendü şulbī oḫlumdan yig dururlar zīrā ki anlar benümile dīn yolunda düşmen dururlar didi ve ayıtdı kim ḫaçan ḫul kendüye ve anasına va atasına nafaḫa irişdürse ol nafaḫadan ana su'āl ve ḫisāb olur ammā dostlar öñüne getürdüḫi ta'āmdan su'āl ve ḫisāb olmaz ve ayıtdı her namāz ki göñül anda ḫāzır olmaya 'iḫāb u 'azāba yaḫındur didi ve andan sonra şordılar ki yā şeyḫ ḫuşū' ne nesnedür? Cevāb virdi kim göñülde bir ḫavf ü ḫazerdür ki göñül anı dāyim dutar ve daḫi ḫasana şordılar ki bir kişi yigirmi yıldur ki cemā'ata namāz ḫılmaḫa gelmez ve hıç kimse ile iḫtilāṭ itmez. Bir ḫalvet kūşeyi iḫtiyār idüp oturur didiler. ḫasan-ı Başrī ol kişinüñ ḫatına geldi ayıtdı kim iy filān neyiçün cemā'ata namāz ḫılmaḫa gelmezsin ve ḫalāyıkıla [45b] neyiçün iḫtilāṭ itmezsin? Cevāb virdi kim yā ḫasan ma'zūr dut şuḫlüm vardur. ḫasan ayıtdı kim neye meşğül olursın? Ayıtdı kim hıç bir nefes benden gelmez ki Hāḫdan baña ni'met irişmeye ve benden aña ma'şiyet zāḫir olmaya olni'metüñ şūkrine ve ol ma'şiyetüñ 'özrine meşğülem didi. ḫasan ayıtdı kim di haydi buña meşğül ol ki sen bizden yegreksin didi.

Bir gün ḫasan-ı Başrīye ayıtdılar ki senüñ daḫi hıç vaḫtün ḫoş olup durur mı didi. Cevāb virdi kim belī bir gün ṭam üstindeyidim. Bir ḫātūn kişi ḫonşum varıdı. Kendü erine ayıtdı ki elli yıla yaḫındur ki ben senüñ evüñdeyem. Eger evde nesne oldı ve ger nesne olmadı ḫanā'at idüp nūş itdüm ve ıssıyı şovuḫı bile geçürdüm ve her ne kim

getürdüñ andan ziyāde nesne taleb itmedüm. Senüñ eyü aduñı şaqladum kimseye senden şikāyet itmedüm. Bu cemī‘ nesneye rāzı oldum oldum ammā bu bir nesneye şabr idemezüm. İştüdüm ki benüm üzerüme bir kimseyi dañi ihtiyār itmişsin ben buña taħammül idemezüm. Ben bu deñlü dükelisiçün anıñüçün şabr idüp rızā virdüm ki sen maħşüş benüm olasın ki hemān benden ğayrıya nażar itmeyesin. Bunuñiçün degil ki bugün bir kimseye dañi iltifāt idesin. Uş şimdi vardum Müslümānlar imāmı Ḥasan-ı Başrīnüñ etegin dutup senden şikāyet itdüm didi. Ḥasan aydur çün [46a] bu sözi işitdüm. Göñlüme be-ġāyet eşer idüp vaķtüm hoş oldu gözlerümnden yaşlar revān oldu. Taleb eyledüm ki hīç *Qur’ānda* buña nażır var mı bu āyeti buldum ki Haķ Te‘ālā kendü kelāmında buyurur *إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ* ⁴²⁰ ya‘nī dükeli günāhlarıñuzu yarlıġayam ammā hātırıñuz küşesiyle bir nesneye dañi baña şerīk vechiyle meyl iderseñüz hergiz sizi yarlıġamazamdır.

Naķildür ki bir gün Ḥasan-ı Başrīden şordılar ki yā şeyḫ nicesin? Cevāb virdi kim nice ola şol kişinüñ hāli ki gemisi ġarķ olmış ola kendüsi bir tahta üzerinde ħalmış ola. Ayıtdı ki be-ġāyet müşķül hāl. Ḥasan ayıtdı kim ben şunuñ gibiym.

Naķildür ki Ḥasan bayram günü bir cemā‘atüñ üzerinden geçerdı. Ol ħavim gülüp oynarlardı. Ayıtdı kim ol kişileri ‘aceblerem ki gülerler hāllerinüñ haķıķatın ma‘lüm bilmezler.

Naķildür ki bir gün bir kişi gördi ġuristānda durmuş etmek yir. Ḥasan ayıtdı kim şol kişi münāfiķdur. Su‘āl itdiler kim ne ma‘nīden dirsın? Cevāb virdi kim şol kimsenüñ gözi öñünde şol deñlü ölüler ola anuñ iştāhı gelüp etmek yeye. Bundan ma‘lumdur ki ölüme ve āhirete anuñ iķrārı yokdur bu münāfiķlar [46b] ‘alāmetidür didi.

Naķildür ki münācātında aydurdı ki İlāhī baña ni‘met virdüñ ol ni‘metüñ şükrünü itmedüm belā virdün şabr itmedüm. İlāhī ni‘metüñ şükrünü itmedüğümçün münķatı‘ itmedüñ ve belānuñ şabrın itmedüğümçün belāyı benden döndermedüñ. İlāhī senden fażl u keremden artuķ ne gele ölecegi vaķtinden öñdin hīç kimse anı ħandān görmedi.

⁴²⁰ İnne’llāhe lā yaġfiru eyyuşrake bihi ve yaġfiru mā dūne zālike lime’y-yeşāu’: Allah kendisine ortak koşulmasını asla baġışlamaz; bundan başkasını dilediġi kimse hakkında baġışlar. (Erişim 04.12.2022), en-Nisā 4/48. (Kısmî iktibas).

Ölecegi vakt gelüp ayıtdı ki ıanķı gūnāh ıanķı gūnāh didi cān teslīm itdi
قُدُسُ اَللّٰهِ رَوْحُهُ الْعَزِيزُ⁴²¹

Naķildür ki bir pīr-i ‘azīz anı düşinde gördi su’āl itdi kim hergiz hāl-i hayātuñda gülmezdüñ ölecek vakt güldüğüne sebep neydi daķı ayıtduñ ki ıanķı gūnāh ıanķı gūnāh ma‘nası neyidi? Cevāb virdi kim öldüğüm vaktde bir āvāz işıtdüm ki
يَا مَلِكُ الْمَوْتِ شَدِّدْ عَلَيَّ فَقَدْ بَقِيَ عَلَيَّ ذَنْبٌ⁴²² ya ‘nī yā Meleke’l-mevt Ḥasan-ı Başrīnūñ cānını kabz itmegde ıatı dut ki henüz anuñ bir gūnāhı ıalup durur baña andan feraķ geldi. Ayıtdum ki ıanķı gūnāh ıanķı gūnāh didüm cān virdüm didi ve aña birden birisi daķı öldügi gice düşinde gördiler ki göğler ıapusu açılmış münādīler nidā iderler ki Ḥasan kendü Allāhına irişdi ve Allāhı andan hoşnūddur didi عَلَيْهِ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ⁴²³

Zıkr-i Mālik-i Dīnār رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ⁴²⁴ [47a] ol mütemekkin-i hidāyet ol mütevekkil-i vilāyet ol pīşuvā-yı rāstīn ol muķtedā-yı rāh-bīn ol muḥarrem-i esrār ol maķdem-i ebrār ol sālīk-i ṭayyār Mālik-i Dīnār رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ⁴²⁵ kim Ḥasan-ı Başrīnūñ muşāḥibi idi ehlu’llāh ṭayīfesinūñ ekābiriydi. Kerāmetler ile meşhūr idi ve riyāzetile mezķūr idi. Atasınūñ adı Dīnār idi atasınūñ kulluğı zamānında toğup dururdu. Gerķi ki bende-zāde idi ammā مَالِكُ بْنُ دِينَارٍ dīnden āzāde idi ve ba’zılar aydurlar ki Mālik bir gūn gemide otururdu deryā seferin iderdi çünkim deryānuñ ortasına irişdi. Bu geminūñ şāḥibleri Mālikden gemi ḥaķķın ṭalep itdiler. Mālik nesnem yokdur didi. Birķaç kerre Mālikden istediler nesnem yokdur diyüp virmedi. Pes ıaķıyup Māliki şol deñlü dögdiler ki Mālik bī-hūş oldu çün Mālikūñ girü ‘aķlı başına geldi yine gemi ḥaķķın ṭaleb itdiler. Mālik girü ayıtdı ki hīç nesnem yokdur ki size virem. Bu keşṭī-bānlar ayıtdılar kim dutuñ buñı deñize atalum didiler. Hemān deryā içinde ne ķadar kim balıķ varısa her biri ağızına iki dīnār alup deñiz yüzüne geldiler. Mālik elin uzadup bir balıģuñ ağızından iki dīnār aldı bu gemicilere gemi ḥaķķın virdi çün gemi ehli Mālikden bu kerāmeti gördiler hezār [47b] ‘özür idüp Mālikūñ ayağına düşdiler yüzlerin sürdiler. Mālik derḥāl durup deñize

⁴²¹ ıaddese’llāhu rūḥahu’l- ‘azīz: Allah onun aziz ruhunu takdis etsin.

⁴²² Yā meleke’l-mevti şeddid ‘aleyhi fe-ķad beķiye ‘aleyhi zenbūn: Ey ölüm meleğı (Hasan-ı Basrı’nin) canını kabz etmekte ıatı davran ki onun üzerinde hala gūnah var.

⁴²³ Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi’aten: Allah bol bol rahmet etsin.

⁴²⁴ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴²⁵ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

yürüyü virdi ğayb oldu getdi. Bu sebebdan adına Mâlik-i Dînâr didiler ammâ evvel tevbesine sebep oldu kim Mâlik bir hûb şüretlü kişiyidi dünyâyı severdi bî-kıyâs mâlî varıdı ve Dımışk şehrinde olurdu. Dımışkuñ cāmi‘ini Mu‘āviye yapup dururdu bî-kıyâs vakf ta‘yîn idüp dururdu. Mâlik tama‘ itdi kim ol cāmi‘üñ tevliyetin aña vireler pes varup cāmi‘üñ bir kûşesinde seccâde şalup bir yıl mütevâtir ‘ibâdet eyledi. Şol ümîze ki eyü ‘âbiddür diyüp aña tevliyet vireler ammâ her kim anı namâz üzerinde görürdi aydurdı ki bu münâfıkdur. Bir yıl tamâm bu hâl üzerine geçdi her gice durup mescidden taşra çıkardı temâşâgâha varup lehv [ü] taraba meşğûl olurdu. Bir gice girü çıkup temâşâya ‘işrete vardı çün cemī‘ yârenleri uyudılar. Mâliküñ bir ‘üdı varıdı dâyim ol ‘üdı Mâlik çalardı. Ol ‘üddan âvâz geldi ki ⁴²⁶يَا مَالِكُ مَا لَكَ اَنْ لَا تُتَوِّبَ ya‘nî yâ Mâlik saña ne oldu ki daği tevbe eylemezsin çün Mâlik bu âvâzı işitdi andan durup girü mescide vardı mütehayyir kalup fikir deryâsına ğark oldu. Ayıtdı kim bir yıldur kim riyâyile Allâha tapardum hîç maşşûd-ı nefsanî daği hâşıl olmadı [48a] şimden girü yegrek oldur ki Allâhdan utanam. İhlâşile ‘ibâdet idem bu itdügüm ef‘âlden rücû‘ idüp inâbet idem eger tevliyeti daği virürlerse kabûl itmeyem. Pes Mâlik göñlin bu niyyet üzerine berk itdi. Sırrını Allâha toğrultdı ol gice durup ihlâşile ‘ibâdete meşğûl oldu çünkim şabâh oldu cemā‘atile mescidüñ re‘îsi mescide geldiler. Ayıtdılar ki bu mescidüñ ‘imâretinde ve ri‘âyetinde hâleller vardur. Buña bir emîn ve şâlih mütevellî gerek. Şehri tefahhuş itdiler. Mâlik-i Dînârdan aşlah ve emîn kişi bulmadılar. Mâliki lâyıķ görüp ittifâķ itdiler. Cem‘ olup Mâliküñ katına geldiler. Mâliki namâz üzerinde buldılar biraz şabr itdiler tâ kim namâzdan fâriğ oldu geldiler Mâlike tevâzu‘ idüp ayıtdılar ki saña şefâ‘ata geldük sözüümüzi şıma bu cāmi‘-i mübâreküñ tevliyetini kabûl eyle çün Mâlik-i Dînârı bunlardan bu kelâmı işitdi ve kendü nefsinde niyâz idüp ayıtdı kim İlâhî kerem kanı sulţānum bir yıl tamâm saña riyâyile ‘ibâdet itdüm hîç bir kişi benüm haķķımda eyü kişidür dimesdi ve bu tevliyeti baña kimse lâyıķ görmedi. Şimdi kim bir gece hâzretüñe ihlâşile ‘ibâdet idüp göñlümi saña virdüm yakın bunu itdüm ki ayruķ tevliyet dilemeyem. Yigirmi kişi benüm ayağuma gönderdüñ ki tevliyeti [48b] yalvarup virürler. İmdi senüñ ‘izzetüñ haķķıçün ayruķ dilemezem ki dünyâ şuğllerinden bir şuğle meşğûl olam pes ol kavme kabûl itmezem diyü cevâb virdi ve andan sonra durup mescidden taşra çıkdı yüzünü Allâhdan yaña dönderdi mücâhedâta ve riyâzete iķdâm gösterdi. Haķ yolunda şunuñ gibi mu‘teberlerden oldu kim ‘âlemde zühd ile meşhûr oldu ve takvâda

⁴²⁶ Ya Mâlik! sana ne oldu ki tevbe etmezsin?

şol kadar kemāl bulup durur ki Başra şehrinde bir rūzigār sa‘ādetlü eyü kişi varıdı ‘azīm mālđarıdı ol dār-ı āhirete naql itdi. Hemān bir kızı kaldı. Hüsni ü cemāl içinde bī-nāzır idi. Bir gün Şābit-i Bennānīnün ^{رحمة الله عليه} 427 katında geldi ayıtdı kim iy h‘āce dilerem ki Mālīkūn cift ü helālī olam tā kim baña tā‘at ü ‘ibādet yolında mu‘āvenet ide Şābit Mālīki katına getürdi. Bu haberi aña ‘arz itdi. Ayıtdılar kim yā Şābit ben dünyāyı üç talāk virüp dururam bu ‘avrat dañi cümleyi dünyādandur üç talāk virilmiş kimseye nikāh olmaz didi.

Nağildür ki bir gün Mālīk-i Dīnār bir dīvāruñ gölgesinde uyumuşıdı bir yılan gelüp ağızında bir nergis çiçeğünün yudağıyla Mālīke yil eylerdi.

Nağildür ki Mālīk bir dehrī pīrile bañş idüp münāzara iderdi çün bunlaruñ ortasında bañş ziyāde oldı. Her birisi aydurdı ki ben hañ üzerineyem pes Mālīkile ittifañ itdiler ki ikisinün [49a] dañi ellerin birbirine bağlayalar oda bırağalar her kankısı ki yanarsa ol bātıl olmuş ola. Mālīkūn ve dehrīnün ellerini bağladılar dañi oda atdılar ikisi dañi yanmadı od bunlardan kaçdı. Ayıtdılar ki ikisi dañi hañ üzerinedür pes bu hālden Mālīkūn göñli melūl oldı durup girü evine geldi münācāt idüp ayıtdı kim İlāhī yetmiş yıldur ki imān yolunda qadem başaram tā kim şimdiki hāde bu dehrīyle berāber oldum. Hañret-i ‘izzetden āvāz geldi kim yā Mālīk sen bilmedün ki senün elün dehrī eline himāyet eyledi şol kim elini Mālīkūn eline qoya ol oda yanmaz didi. İmdi kim ki elin Mālīk eline qoduğıçün Hañ Te‘ālā anı oda yañmağa lāyık görmedi. Her kim ki qademi server-i enbiyā Muḥammed Muştafā ^ﷺ 428 qademine qosa anı od yañmaya ve dañi yañmaduğı ‘acīb ġarīb olmaya.

Nağildür ki Mālīk-i Dīnār aydur bir vañt qatı ġasta oldum ġastalığım ġālib oldı. Şöyle oldum ki göñlümi cāndan götürdüm āñir bir pāre hoşça oldum bir nesne ġācetüm oldı durup biñ zūr [u] zārile bāzāra vardum ki kimsem yoğıdı kim ġācetüm getüri vireydi. Gördüm ki şehrün begi ġadem [ü] ġaşemile irişdi bir qulı baña çağırdı ki hey tiz tiz yüri ki beg geliyo durur. Benüm ġod tākātüm yoğıdı kim ziyāde adımum ataydum [49b] qullardan birisi gelüp iki yağrınım ortasına bir qamçı urdı ki serāsim oldum.

427 Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

428 ‘Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

ayıtdım ki ⁴²⁹قَطَعَ اللَّهُ يَدَيْكَ ya'nī Allāh ellerüñi kestürsün yarındası gördüm ol kişiye elleri kesük dört yaña bir қоmışlar.

Naқıldür ki Mālik-i Dīnāruñ bir gāyet müfsid ü fāsık yigit қоңsusı varıdı dāyım andan 'āciz olurdı ve anuñ fesādından incünürdi ammā şabr iderdi. Bir gün Mālike hālk anuñ fesādından şikāyete geldiler. Mālik durıgelüp aña vardı kim emr-i mağrūf eyleye. Çün ol yigit қатı mütekebbir idi Mālike ayıtdı kim ben sultān kişisiyem kimsenüñ zehresi olmaya kim beni def' eyleye yāhūd işlerümden beni men' eyleye. Mālik ayıtdı kim biz dağı ol sultāna diyevüz ki seni def' ide. Yigit ayıtdı kim sultān beni sever rızāmdan tecāvüz itmez her nesneyi kim ben işlerem ol rāzı olur. Mālik ayıtdı kim sultāna dinilmezse Raḥmāna diyevüz didi. Yüzünü göge dutup işāret itdi. Yigit cevāb virdi kim sultān ve Raḥmān beni severler keremleri çokdur 'aybumı örterler yüzüme urup redd itmezler didi. Mālik cevābından 'āciz қалup döndi gitdi. Birқaç gün buñun üzerine geçdi fesādı ḥadden geçdi girü hālk andan şikāyete geldiler durdı ki vara [50a] anı edepleye yolda giderken bir āvāz işitdi kim elüñi dostumdan çek diyü. Mālik ta'accüb itdi. Ḥālīyā durup ol yigide vardı. Ol yigit Māliki görüp қаşların çatdı ayıtdı kim girü neye geldüñ? Mālik cevāb virdi ki bu kerre saña 'itāb itmege ve hem ḥaber virmege geldüm ki yolda bir āvāz işitdüm elüñi ol dostumdan çek didiler tā saña bunu ḥaber virem didi. Yigit çün bu ḥaberi Mālikden işitdi ayıtdı çün ḥāl böyledür şimden girü başumı anuñ yoluna қодum cem' işlerüme peşīmān olup günāhlaruma tevbe eyledüm didi andan şoñra yüzünü 'ālem-i 'ışқа dutdı. Mālik aydur bir müddetden şoñra ol yigidi Ka'betu'llāhda gördüm ḥayāl gibi olmış ve riyāzetden ḥilāl olmuş cān dudagına gelmiş beni gördi ayıtdı kim yā Mālik ol kim saña benimçün dostumdur didi ben dağı ol dostuma vardum didi.

Naқıldür ki Mālik bir vaқt icāreye bir ev dutmışdı anuñ qarşusunda bir cihūduñ serāyı varıdı. Mālik evinüñ miḥrābın cihūd serāyınuñ қapusına qarşu қодı tā kim ehl-i İslāmuñ 'ibādeti üzerine istikāmetin görüp meyl eyleye. Çühūd bildi diledi kim bi'l-қаşd Māliki içinde vardı. Mutavāzza қuyusın қазdı bir delük eyledi ki miḥrāba yakın қıkardı. Bir zamān ol қuyuya oturdı [50b] ol delügi dutmadı tā kim ol delükden Mālikün evine rāyiḥa-i ḥabīse ve zibl geçерdi. Mālik şabr idüp hīç nesne dimezdi. Bir zamāndan şoñra Mālik incitmedüğine hulül oldı Mālike ayıtdı kim iy yigit hīç miḥrāb dīvārından

⁴²⁹ Қаṭṭe'allāhü yedek: Allah ellerini kestirsin.

sizüñ evüñüze necāset ve ḥabāset geçer mi? Mālik ayıtdı kim belī geçer ammā tağarumuz ve süpürgeñüz var kaçan kim nesne geçse süpürürüz çühüd ayıtdı kim kaçımaz mısın? Mālik ayıtdı kim kaçıram velī yudarum zīrā ki ma‘būdumuzdan buyruk şöyle gelüp durur ki **وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ**.⁴³⁰ Çün çühüd bu kelāmı işitdi ayıtdı zehī maḳbūl-ı dīn kim dostlar düşmenlerden bunca renc ü belā çekerler hergiz feryād idüp şikāyet itmezler hemān sā‘at Müslümān oldı.

Naḳildür ki yıllar geçerdı ki Mālik ne ekşi ne tatlu nesne yimezdi her gice bir aşçı dükkānına varup iki kirde şatun alurdu anuñile orucın açardı. Vaḳt olurdu ki iki kirde alıvirdi taze yise artuḳ katıḳ istemezdi ol kirdenüñ tazelıgın katıḳ idinürdi. Bir kez katı şayru oldı göñlüñe et ārzūsı düşdi ol gün şabr eyledi çün ārzū gālib oldı durup bir başçı dükkānına vardı. İki üç baça aldı yegine çekdi ve getdi çün başçı bunu [51a] gördi ta‘accüb itdi. Şākirdini Māliküñ ardınca gönderüp ayıtdı ki var gör ol kişi n’eyler didi. Şākird Māliküñ ardınca vardı bir zamāndan soñra girü geldi üstāzına ayıtdı çünkim bundan gitdi bir ḥalvet yire vardı ol paçayı öñüne götürdi iki üç kez yıladı andan soñra ayıtdı kim iy nefis saña bu rāyiḥadan artuḳ nesne irişmez ol paçayı ve itmegi bir dervîşe virdi daḥi ayıtdı kim iy benüm za‘ıf ü naḥıf tenüm bunca belā vü renc ki saña iderem şanma ki senüñ düşmenligüñdendür bil ki dünyāda saña senden ‘azīz kimse yokdur. Bu cemī‘ senüñ dostluğundan ötürürdür tā kim yarın kıyāmet güninde Cehennemde yanmayasın. Birkaç gün miḥnete bugün şabr eyle ola kim bu miḥnetüñ ucına yitesin. Bir ni‘mete irişesin ki anuñ hıç āfeti olmaya zevāli görünmeye ve ayıtdı kim bilmezem ma‘nası var mıdur ki aydurlar her kişi kim kırk gün et yimese ‘aklı eksile dirler ben yigirmi yıldur ki et yidügüm yok benüm ‘aqlum günden güne ziyāde oldı.

Naḳildür ki Mālik kırk yılıdı Başra şehrinde idi hıç ḥurmā yimeyüp dururdu ol vaḳt ki ḥurmā vaḳti irişürdi. Mālik aydurdı iy Başra ehli ḥurmā yimedügümden hıç benüm gövdemden nesne eksildi mi ve siz her gün ḥurmā yirsiz tenüñüzden nesne ziyāde olmuş [51b] çünkim kırk yıl bunuñ üzerine geçdi Māliküñ ḥurmāyile ārzūsı be-ğāyet gālib oldı nefsi bī-ḳarār oldı men‘ine çäre bulmadı ne kadar kim şabr etegin dutdı ārzūsı daḥi ziyāde oldı. Nefsinüñ elinden ‘āciz ḳaldı nefesine ḥiṭāb itdi kim elbette ḥurmāyı yimezin dilerseñ beni öldür dilerseñ sen öl didi. Bir gice ittifāḳ düşdi kim

⁴³⁰ Ve‘l-kāzımīne‘l-ğayza ve‘l-‘āfīne ‘ani‘n-nās: Öfkelerini yenerler, insanları affederler. (Erişim 04.12.2022), Âl-i İmrân 3/134. (Kısmî iktibas).

Mālik düş gördi hātifden āvāz geldi kim yā Mālik hūrmāyı yimek gerekdür nefsi bendden kırtarmaq gerekdür çün Mālik bu hūtibāı işitdi nefsi fırsat bulan feryāda başladı. Mālik ayıtdı iy nefsi eger dilerseñ hūrmāyı yiyesin on gün oruc dut tā kim gecede hīç nesne iftār itme irteye degin ‘ibādet eyle andan soñra saña hūrmā virem yeyesin didi. Mālike nefsi bu kelāmı işidüp rāzı oldı. On gün tamām gündüz şāyim olup gice kıyāmda oldı. On gün tamām olıcaq nefsi girü feryād ü zāre başladı. Mālik vardı hūrmā şatun aldı tā kim bir mescide varup anı iftār ide. Bir oğlancuq tam üstinde çağırdı ki iy baba bir cühūd hūrmā şatun almış mescide gideyürür ki vara yaya cühūduñ mescidde ne işi var didi çün oğlanuñ babası görüp bildigelüp derhāl Māliküñ ayağına düşüp ‘özür diledi ayıtdı kim yā şeyh ma‘zūr [52a] dut ki oğlancuqdur bilmedi zīrā bizüm maħallemüzde cühūdlar vardır biz gündüz dāyim oruc dutarız nesne yimezüz ol cühūdlar gündüz yirler. Eyle şanur ki gündüz ta‘āmin yiyen cühūddur imdi bu sözi cehilden söyledi siz kerem eyleñ anuñ günāhını ‘afv idüñ didi çün Mālik bu kelāmı oğlandan işitdi. Cānına od düşüp bī-ķarār oldı. Bildi kim ol kelām ‘ālem-i ğaybdan geldi. Ayıtdı kim İlāhī ve Mevlāyı dañi hūrmāyı yimezden öñdin adum bir ma‘şūmuñ dilinden cühūd ķodun. Eger hūrmāyı yirsem adumı küfrile çağırursın. İmdi senüñ ‘izzetüñ haķķıçün ben ayruķ hūrmā yimeyem didi terk itdi. Andan soñra hīç hūrmā yimedi.

Naķildür ki bir kez Mısr şehrine od düşdi. Mālik ‘aşāsıyala na‘leynini alup bir yüce yire çıkdı. Fāriğ teferrüc idüp ayıtdı ki cemī‘ ħalāyık miħnet çeküp ķumaşlarını oddan kırtarmağa meşğul ve ba‘zısı od içinde yanmaķda ve ba‘zısı oddan kaçmaķda Mālik bunu aydurdı بِئْسَ الْأَخْلَاقُ وَهَآكَ الْمُتَقَلُّونَ⁴³¹ ya‘nī yeyni yüklüler kırtuldu ve ağır yüklüler helāk oldılar ve kıyāmet güninde dañi böyledür didi.

Naķildür ki bir gün Mālik-i Dīnār bir ħastayı şormağa vardı. Aydur ki gördüm ol ħastanuñ [52b] ħālī be-ġāyet mükedder olmış vaķtı yakın gelmiş aña kelime-i şehādeti ‘arz itdüm şehādet getürmedi. On beş kez şehādet ‘arz itdüm getürmedi. Āħir cevāb virdi kim yā şeyh öñümde oddan bir tağ var ne vaķtin kim şehādet getürmek istesem öñümde gelüp beni yaķmağa ķaşd eyler didi. Mālik aydur añun şan‘atından şordum ayıtdılar ki cezef mālını aşşıya virürdi ve ölçegini eksik dutar.

⁴³¹ Necā’l-muħaffafüne ve heleke’l-müteķallün: Yüķü hafif olanlar kırtuldu, ağır olanlar helak oldu.

Naıldür ki Ca'fer ibn-i Süleymân aydur Mâlik-i Dînârla Mekkeye giderdüm. Çün Mâlik ⁴³²بَيْتِكَ Allāhum ⁴³³بَيْتِكَ dirdi düşerdi bî-hüş olurdu. Çün girü kendüye gelürdi aydurdum ki yâ Ebâ Yahyâ bu düşüp bî-hüş olduğına sebep nedür? Cevâb virürdi kim çün ben lebbeyk ⁴³⁴بَيْتِكَ direm kırkaram ki cevâb gele ki ⁴³⁵لَا بَيْتَكَ لَا بَيْتَكَ diyü.

Naıldür ki Mâlik cümle giceleri uyumazdı. Bir kıızı varıdı. Bir gice ayıtdı kim yâ baba bārî bir lahza neyiçün uyumazsın? Cevâb virdi kim kırkaram ki kahr gelüp şeb-hûn ide ve sa'âdet sâ'ati irişmiş ola ben uyumış bulunam mahrûm kalam.

Naıldür ki bir gün şordılar ki nicesin? Cevâb virdi kim Allāhuñ etmegini yirem Şeytānuñ buyruğın dutaram ve ayıtdı kim eger mescid kapusunuñ üstinde bir kimesne nidâ ide kim şehriñ yaramazları taşra çıksun [53a] diye benden kimseñüz öğretmeye meger ki gücile okur da didi ve İbn-i Mübârek ⁴³⁶رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ bunu ayıtdı kim Mâlikün ululuğı bundan idi ve şandığı bu sözden idi ki bir gün bir 'avrat Mâlike ayıtdı kim iy mürâyî Mâlik cevâb virdi kim yigirmi yıldur ki kimse benüm adum ile çağırmadı illâ sen çağırduñ benüm ne kişiyidüğümü ne hoş bildüñ didi ve ayıtdı kim çün halkı bildüm fâriğüm andan ki kimse beni medh ide yâ zemm eyleye andan ötüri ki hîç bir öñci görmedüm hâdden aşurmaya ve hîç bir söküci görmedüm ki ifrâ itmeye pes her kimse ki bir işi hâdden aşura ol hisâb degüldür zîrâ ⁴³⁷خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا ve ayıtdı kim bir kardaş veyâ bir yârdan ki saña fâyide-i dîni irişmeye anlarıñ şöhetini arduña at ve ayıtdı ki bu ehl-i zamānenün dostluğın şol bāzār aşu buldum ki kokuşu gökcek dadı çirkin ve ayıtdı kim perhîz idün bu sehhâreden ki ol cemî' 'ulemānuñ gönünü kendüye müsahhara idüp durur ve ayıtdı kim Hâk Te'âlâyile münâcât itmegi halkıla söyleşmekden yigrek sevmezse anuñ 'ilmi azdur ve gönli gördüm ve 'ömri zâyî'dür ve ayıtdı kim benüm katımda 'amellerden sevgülüsi ihlâşdur. Hâk Te'âlâ Mūsâ peygambere ⁴³⁸عَلَيْهِ السَّلَام vahy ayıtdı [53b] bir çift na'leyndür demürden ve bir 'aşadur demürden dāyim bu yiryüzinde yürüyüp 'ibret taleb eyle ve benüm hikmetlerümi ve ni'metlerümi teferrüc eyle tâ ol na'leynün aşına ve ol 'aşân üşene didi. Bu sözüñ ma'nisi oldur ki şabr itmek gerekdür ki

⁴³² Lebbeyk: Buyur.

⁴³³ Lebbeyk: Buyur.

⁴³⁴ Lebbeyk: Buyur.

⁴³⁵ Lā-lebbeyk lā-lebbeyk: Buyurma, buyurma.

⁴³⁶ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴³⁷ Hayru'l-umūri evsatühā: İşlerin en hayırlısı orta yollu olanlardır.

⁴³⁸ 'Aleyhi's-selām: Allah'ın selamı üzerine olsun.

⁴³⁹ **إِنَّ الدِّينَ مَسِينٌ فَأَوْغُلُوا فِيهِ بِالرِّفْقِ** ya'nī be-dürüstī dīn bir muhkem kal'adur ki girmek çāresi yumşaklığıla ve şabr idüp cehd itmegiledür ve ayıtdı kim *Tevriyyet* kitābında mektūbdur ve ben okuyup dururam. Hāḡ Te'ālā aydur ki size şevk getürdüm müştāk oldum. Siz iştiyāk getürüp müştāk olduñuz ve ayıtdı kim okuyup dururam Hāḡdan inen kitāblaruñ ba'zısındaki Hāḡ Te'ālā ümmet-i Muḡammede iki nesne virüp durur ki ne Cebrā' ile virüp durur ve ne Mikā' ile virüp durur. Birisi bu aydur ki ⁴⁴⁰ **فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ** ya'nī siz yād eyleñ beni tā kim bende sizi yād eyleyem. İkinci āyet bu ki ⁴⁴¹ **أَدْعُنِي اسْتَجِبْ لَكَ** ya'nī dileñ beni ben ḡabūl ideyim sizünçün ve ayıtdı kim *Tevriyyet*de okudum ki Hāḡ Te'ālā buyurur iy şıddıḡlar dünyāda beni añmaḡıla tena'um idüñ. Beni añmaḡ dünyāda 'azīm nī'metdür āḡiretde ulu şevābdur ve ayıtdı ki gökden inen kitāblaruñ ba'zısında görüp dururam ki Hāḡ Te'ālā buyurur şol 'ālim ki dünyā sever [54a] anlara eñ azacuk itdüğüm 'ikāb oldur kim anlaruñ gönüllerinden benüm zıkrüm lezzetini giderürem ve ayıtdı kim her kimüñ dünyā şöhreti üzerine galebe ide Şeytān anı taleb itmekden fāriḡ ola ya'nī ol kendü Şeytāna gele ve bir kişi Māliküñ āḡir vaktinde vaşıyyet diledi ya'nī Mālikden naşḡat diledi. Mālik ayıtdı kim cemī' vaktünde ḡalḡuñ işin düzmeḡe rāzı ol tā kim Hāḡ Te'ālā senüñ işüñi daḡi düze çünkim Mālik vefāt itdi ⁴⁴² **عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ**. Bir 'azīz anı düşinde gördi ayıtdı kim Allāhu Te'ālā senüñile ne mu'āmele itdi? Cevāb virdi ki Allāhı gördüm çok günāhumile ammā ḡüsn-i zannum sebebiyle ki iderdüm cemī' günāḡlarımı mahv itdi ve bir 'azīz daḡi düşde gördi kim kıyāmet ḡopmış raḡmet münādīleri çağırşurlar ki Mālik-i Dīnārı Muḡammed-i Vāsi' Cennete götürüñ dir. ayıtdum ki göreyin ki ḡanḡısı ilk Cennete girer? Mālik-i Dīnārı ilk girdi kendümde ayıtdum ki iy 'aceb ki Muḡammed-i Vāsi' andan fāzıl u 'ālimidi. Ayıtdılar ki Muḡammed-i Vāsi'inüñ dünyāda iki gönlegi varıdı. Andan ötürü bundan şoñra girdi ki herḡiz bir gönleklüyle iki gönleklü berāber olmaz ⁴⁴³ **رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَرَحْمَةُ وَاسِعَةٌ**.

⁴³⁹ İnne'd-dīne metīnün fe-evḡilū fihi bi'rıfḡi: Din metin bir kale gibidir, ona yumuşaklık ve sabırla giriniz.

⁴⁴⁰ Fe'zḡurünī ezḡurküm: Siz beni anın ki ben de sizi anayım. (Erişim 8.11.2022), el-Bakara 2/152. (Kısmî iktibas).

⁴⁴¹ Ud'ünī estecib leküm: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. (Erişim 8.11.2022), el-Mümin 40/60. (Kısmî iktibas).

⁴⁴² 'Aleyhi'r-raḡmetü: Rahmet ona olsun.

⁴⁴³ Raḡmetu'llāhu 'aleyhi raḡmeten vāsi'aten: Allahın rahmeti bol bol ona olsun.

Zikr-i Muhammed-i Vāsi' ⁴⁴⁴ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ol maqdem-i [54b] zühhād ol mu'azzam-
 1 'ubbād ol 'ālim ü 'āmil ol 'ārif ü kāmīl ol tüvān-ger-i kānī' Muhammed-i Vāsi'
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ⁴⁴⁵ kendü zamānında haqīkat yolında nazīri yoğıdı. Tābi'inden çok kişiye
 hīdmet itmişidi. Müteḳaddim meşāyiḥlere irişüp dururdu. Şerī'atda ve tarīkatda çok
 hāzzı varıdı. Riyāzetda şöyle idi kim kuru etmegi şuya ıslardı anı iftār ider iderdi.
 Ayduardı kim her ki bu kuru etmege ḳanā'at ider cümle ḥalkdan ihtiyācı kesilür diridi.
 Münācātında ayduardı ki İlāhī beni aç ve yalıncaḳ dutarsın şol dostların gibi 'aceb bu
 maḳāmı ben neyle buldum ki benüm ḥālüm senün dostların ḥālī gibi oldı. Vaḳt olurdu
 ki ḡāyet açlıḡdan aşḥābıyile Ḥasan-ı Başrīnün evine varup her ne ki bulursa yiridi çün
 Ḥasan anların ḥālını ve geldüḡın görürdi şāzumān olurdu ve Muhammed-i Vāsi' i aydur
 ki baḥtlu şol kişiler ki şabāḥ aç durıgelür gece aç yatur. Allāhdan ḳorḳar bu ḥāle rāzı
 olur. Bir kişi andan naṣḥat istedi. Ayıtdı kim saña bir vaşıyyet iderem ki dünyāda ve
 āḥiretde pādīşāḥ olasın. Ol kişi ayıtdı buyur nice ola? Muhammed-i Vāsi' cevāb virdi
 kim dünyāda zāhid ol çün dünyāda zāhid olasın hīç kimseye ṭama'uñ [55a] girü duruñ
 Ḥabīb-i Tā'ib geli durur ki bizüm tuzumuz anuñ üstine ḳonmasın ki Allāḥ Ḥazretinde
 'āşī olmayavüz. Ḥabīb çün bu kelāmı işitdi ayıtdı kim İlāhī seyidī bir gün sırrile
 senünile bilişlik eyledüm bu gönüller ṭablın benüm üzerüme eyü adlulıḡıla çaldurduñ
 andan soñra çağırttı kim her kim gelüp Ḥabībden nesne almaḳ isterse gelsün alsun didi.
 Ḥalāyık Ḥabībün üzerine cem' oldılar. Ol māl ki devşirüp dururdu. Cemī'isin īşār idüp
 üleşdürdi tā ki müflis ḳaldı tā kim bir kişi gelüp baña nesne virmedün diyüp da'vā itdi.
 'Avratınuñ çārın ol kişiye virdi bir kişi daḥi bir nesne ṭaleb itdi. Kendünün gönlegin
 daḥi aña virdi yalıncaḳ ḳaldı. Furat kenārında varup bir şavma'ayı ihtiyār idüp andan
 giceler 'ibādete meşḡul olurdu. Gündüz gelüp Ḥasan-ı Başrīden 'ilm öğrenürdi. Aña
 'Acemī didüklerine sebep oldı ki *Ḳur'ān* okuyamazdı. Pes ol cehetden 'Acemī didiler
 çün rūzigār bunuñ üzerine geçdi müflis olup bī-berk ü bī-nevā oldı. Ḥātūn andan
 ḥācetini ve nafaḳasını ṭaleb iderdi. Ḥabīb şabāḥ evinden çıkup şavma'asına varup
 'ibādet iderdi. Çünkim gece evine gelürdi ḥātūn andan şorardı kim bugün ne yirde
 işlerdün ki hīç nesne getürmedün? Ḥabīb ayduardı ki [55b] ol kişi kim anuñ işin işledüm
 be-ḡāyet kerīm ve cömerd kişidür. Anuñ kereminden utanuram ki andan nesne dileyem
 kendüsi vaḳt olıcaḳ virür dirdi. On gün tamām olıcaḳ baña nesne vire dirdi. Pes her gün

⁴⁴⁴ Raḥmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

⁴⁴⁵ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

durup ol savma'aya varurdu 'ibadet iderdi tā ki on gün tamām oldu onuncı gün öyle namāzı vakti irişdi gönlüne endişe düşdi ki bu gece eve ne cevāb vireyin didi. Bu tefekkürdeydi gönli melûl olmuşıdı ki derhāl Hāk Tebāreke ve Te'ālā bir hāmmāla emr eyledi kim bir yük un getürüp ve bir hāmmāl daḥi bir gövde et ve bir hāmmāl daḥi bir yük bal ve bir hāmmāl bir yük yağ ve cemī' hevāyic bile bir hūb şüretlū kişi bunlaruñ öñüne düşüp Hābībūñ evine getürdi. Hābībūñ kapusın kaḳdı hātūnı taşra çıḳdı ayıtdı ki ne buyurursız? Ol yigit ayıtdı ki bu cemī'isin ol Hābīb işledüḡi işüñ şāhibi gönderdi çıkarup bir kīseyile üç yüz akçe hātūnuñ eline virdi daḥi ayıtdı ki iş ıssı aydur ki Hābībe aydur işini ziyāde itsün ben daḥi ḥaḳḳını ziyāde ideyin didi. Bu kelāmı diyüp daḥi döndi gitdi. Çün gice oldu Hābīb şerm-rüy ve gam-gīn dil hacāletile durup evine gider çün evi kapusına irişdi. Hābībūñ burnına tāze etmek ve bişmiş aş koḳusu geldi. Hābīb hātūnı [56a] ḳatına geldi. Hābībe ḥulḳ u luṭf eyledi. Şöyle kim bu resme luṭf itdüḡi yoḡıdı ayıtdı kim yā Hābīb ol sen işledüḡüñ işüñ şāhibi be-ḡāyet eyü kişiyimiş ehl-i kerem ve ehl-i şefḳat imiş. İşte eve şol deñlū nesne göndermiş ve hūb şüretlū yigit getürüp teslim itdi didi ve ayıtdı kim çün Hābīb gele aydasın ki ol işini ziyāde itsün ben daḥi anuñ kirisini ziyāde ideyin dimiş. Hābīb çün bu kelāmı hātūnıñdan işitdi müteḥayyir ḳalup ayıtdı ki İlāhī kerem kānı sultānum on gün işledüḡümüçün baña bu ḳadar kerem gösterdüñ eger ziyāde idersem sen bilürsin ki neler idesin didi andan soñra külliyyen göñlünden dünyā muḥabbetin ḳaṭ' itdi. 'İbadet yolında şāhib-i kemāl oldu tā kim ulu meşāyihlerüñ güzidesi oldu. Dünyāda müstecābü'd-da've oldu şöyle kim anuñ du'āsı ḥalk içinde mücerreb oldu tā kim bir gün anuñ ḳatına bir hātūn kişi geldi Hābībūñ eline ve ayaḡına düşüp zārılıḡla ağladı ayıtdı kim bir oḡlum varıdı çok zamāndur kim benden ḡāyibdür anuñ firāḳına ṭāḳatüm ḳalmadı Allāh ḥaḳḳıçün baña du'ā ḳıl ola kim Hāk Te'ālā senüñ du'āñ berekātında oḡlancuḡum girü baña rūzī ḳıla getürüp görem. Hābīb ayıtdı kim hīç akçeñ var mı? Ayıtdı kim hemān iki [56b] akçem var. Hābīb ayıtdı getürivir ol hātūn kişi getürüp eline virdi Hābīb dervīşlere şadaḳa itdi. Du'ā ḳıldı. Ayıtdı kim yūri Hāk Te'ālā oḡlancuḡuñı irişdüre didi. Henüz ol hātūn ev kapusına irişmedin oḡlunu görüp işde oḡlum yā Hābīb diyü feryād itdi. Hābīb oḡlana şordı ki ḥālūñ ne oldu? Oḡlan cevāb virdi ki Kirmān şehrinde idüm üstādum beni et isteyü göndermişıdı. Eti aldum girü eve geldüm hemān anı bilürem yil gelüp beni kapdı āvāz işitdüm ki iy yil anı kendü evlerine irişdür. Hābībūñ du'āsı berekātında ve ol iki akçe şadaḳa berekātıyile diyü eger bir kişi ayıtsa ki yil nice getürür? Cevāb virevüz ki kırk fersah yol Süleymān

tahtın getürürdi ve bir günden bir aylık yol giderdi ve t̄arfetü'l-‘ayn içinde Belk̄isuñ tahtın getürürdi. Naķıldür ki Ĥab̄ibi terviye güninde Başrada görürlerdi ‘Arefe günü ĥacılarile ‘Arafatda görürlerdi.

Naķıldür ki bir vaķt Bařra şehrinde kızlık oldu Ĥab̄ib veresiye çok ta‘ām şatun aldı fuķarāya nafaķa itdi. Daķi bir boş k̄isenüñ aķzın baēlardı gece yastuķ altında ķorıdı kaçan borçlusı gelse takāzā itse k̄iseyi yastuķ altından çıkarurdu [57a] görürdi ki toptolu aķçe olmuş borcuna virürdi. Bařrada bir evi varıdı dōrt yoluñ üzerineyidi ve bir kürki varıdı kış ve yaz anı giyerdi. Bir gün řahāret ĥacet oldu kürki koyup řahāret itmege vardı. Ĥ‘āce Ĥasan-ı Bařrī uğrayugeldi gördi yol üstinde bir kürk yatur bildi ki Ĥab̄ibüñ kürkidür. Ayıtdı Ĥab̄ib-i ‘Acemī bu kadar bilmez ki kürkin yol üzerine bıraēup gitmeye žāyi‘ olmaya henüz daķi durup göge naşar iderdi. Ĥab̄ib irişügelde selām virdi ayıtdı ki yā imāme’l-müslimīn neyiçün durursın? Ĥasan ayıtdı ki yā Ĥab̄ib bilmez misin ki kürküñi bunda bıraēasın gidesin daķi žāyi‘ ola kime ‘i‘timād idüp ķoduñ gitdün didi. Ĥab̄ib ayıtdı aña i‘timād itdüm ki saña işmarladı ben gelince durdün bekledün.

Naķıldür ki bir gün Ĥasan Ĥab̄ibe geldi ki ziyāret ide. Ĥab̄ib iki arpa etmegiyile bir pāre tuz getürüp Ĥasanuñ öñüne ķodı. Ĥasan yeyü dururken ķapuya bir sā’il geldi. Ĥab̄ib ol iki arpa etmegiyile ol bir pāre tuzı götürüp sā’ile virdi. Ĥasan baķaķaldı ayıtdı ki yā Ĥab̄ib sen eyü Ĥaķķa lāyık kişisin eger bir pāre ‘ilmüñ olaydı daķi eyü olurduñ etmegi miĥmānuñ öñünden götürüp sā’ile virmezduñ Bir pāre sā’ile [57b] virmek gerekidi ve bir pāresin ve bir pāresin miĥmāna ķomaķ gerekidi didi. Ĥab̄ib işidüp ĥiç nesne cevāb virmedi bir sā’atden gördiler ki bir ĥulām başına bir sini ta‘ām getürmiş gelür içinde bir pişmiş ķuzı tāze etmegile ve biraz ĥelvā ve beş yüz aķçe getürüp Ĥab̄ibüñ öñünde ķodı hezār ‘özrile girü döndi. Ĥab̄ib aķçeyi dervişlere iĥsān itdi. Ni‘meti Ĥasan-ı Bařrīñ öñünde ķodı çün Ĥasan yimege başladı. Ĥab̄ib ayıtdı kim iy üstād eyü Ĥaķķa lāyık kişisin eger bir pāre yaķīñ olaydı daķimaķbül olurduñ ‘ilmile yaķīn gerekdür ki ‘ilim ⁴⁴⁶بِيْ يَفْنِيْ لَا يَنْفَعُdur didi.

Naķıldür ki bir gün aĥřam namāzı vaķtinde Ĥasan Ĥab̄ibüñ şavma‘ası üzerinde geçdi gördi ki aĥřam namāzıñ kāmetin okumuş namāza durmuş. Ĥasan iķerü girdi işitdi kim elĥamdü lillāhi’l-ĥamdü okur ayıtdı kim bunuñ ardında namāz dūrüst degildür

⁴⁴⁶ Bī-yaķīn lā-yenfa‘: Yakīnsiz olana fayda yoktur.

diyüp iktidā itmedi. Kendüsi başına kıldı çün ol gice yatdı Hâk Te‘ālā ⁴⁴⁷جَنَّ جَدِّدْ düşinde gördi. Ayıtdı ki İlāhî senüñ hoşnûdluğuñ ne nesnedür? Cevāb geldi kim yā Hasan benüm rızām bulup dururduñ, qadrin bilmezduñ. Ayıtdı kim yā Rabbi ol neyidi? Ayıtdı kim eger sen Hâbîbüñ ardında namāz kılayduñ benüm rızāmı tamām [58a] bulmuşıduñ ki ol namāz cemī‘ ‘ömrüñde kılduğuñ namāzuñ mühri olurdu velîkin seni ‘ibâdet seķâmeti şıhhat-i niyyetden girü kodı. Çok tefāvüt vardur dili toĝru eylemegile göñli toĝru itmek arasında.

Naķıldür ki bir gün Yūsuf-ı Haccācuñ âdemîleri Hasan-ı Başrînüñ talebin iderlerdi ki öldürelerdi işidüp Hasan Hâbîbüñ şavma‘asında pinhân olup dururdu. Gelüp Hâbîbe şordılar ki hîç bu gün Hasanı gördüñ mi? Hâbîb ayıtdı ki işde içerü şavma‘ada didi. Bunlar girüp şavma‘a içini kerrâtile isteyüp bulmadılar. Hasan aydur ki yedi kerrât gelüp ellerin üzerime kodılar beni görmediler girü getdiler. Çıkup bunlar Hâbîbe ayıtdılar ki revāmıdur ki ol nesneyi ki Haccāc sizüñile ider lāyık mıdur ki siz yalan söyleyesiz? Hâbîb ayıtdı ol benüm qatumda içerü girdi meger siz bulımazsız ve göremezsiz benüm şuçum nedür didi. ‘Avānlar bir daĝı girüp girü sa‘yile teftiş itdiler. Girü bulmadılar âĥir dönüp girü getdiler. Hasan şavma‘adan çıkıdı Hâbîbe ayıtdı ki iy Hâbîb üstâdlıķ Hâķķın ri‘āyet itmedüñ beni bu ‘avānlara diyü virdüñ. Hâbîb ayıtdı yüri yā Hasan ki toĝru söyledüĝüm sebebiyle ĥalāş bulduñ eger yalan söyleyeydüm ikimüz daĝı belāya giriftār olurduķ ya‘nī ‘avānlar bulurdu. [58b] Ben daĝı yalan söyledüĝümçün mu‘āķab olurdum andan soñra Hasan ayıtdı ki yā Hâbîb ne eyledüñ ki beni görmediler? Cevāb virdi kim toķuz kez Āyete’l-kürsī toķuz kez Āmene’r-rasûl ve toķuz kez Kûl hüva’llāhu eĥad okudum andan soñra ayıtdum ki İlāhî Hasanı saña ışmarladum ĥâfızı sen ol.

Naķıldür ki bir gün Hasan bir yere gitmek isterdi. Dicle kenārına geldi gemiye muntazır oldu göñlinde endîşe ideyorurdu ki Hâbîb irişdi ayıtdı kim yā imāme’l-mislimîn neye durursın? Hasan ayıtdı yā Hâbîb öte geçüp bir yere gitmek isterdüm gemi geç gelür. Hâbîb ayıtdı yā üstād saña n’oldı ki ben ‘ilmi senden öğrendüm. Buyurduñ kim ĥalāyıkā ĥased itmegi göñlünüzden çıkarun dünyā muĥabbetin göñülde giderüñ belālara şabr idüp ganîmet dutuñ her iş kim vāķi‘ olur Allāhdan görüñ andan soñra ayaĝuñuzu şü üzerine başuñ yürüñ hîç zarar irişmeye diyüp Hâbîbi mübārek ayaĝın

⁴⁴⁷ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

Dicle üzerine başup revān oldu. Hasan bī-hūş olup duruḳaldı çün girü kendüye geldi şordılar ki yā imāme'l-müslimīn saña n'oldı? Ayıtdı kim şimdiye dek Ḥabīb benüm şākirdüm idi şimden girü ben Ḥabībün şākirdiyem ki Dicle ırmağından yürüyüp geçdi. Ben durup ḳaldum [59a] eger yarın āvāz irişe ki Şırāte'l-Müstakīm geçün diyeler v'āy baña kim bugünkü gibi fūrū-mānde ḳalam. Pes Ḥasan ayıtdı yā Ḥabīb bu kerāmeti neyile bulduñ? Cevāb virdi kim bilgil ki ben gönli aḡ eyledüm sen kāḡıdı ḳara eyledün. Ḥasan ayıtdı kim ⁴⁴⁸ غَلِي نَفْعَ غَيْرِي وَلَمْ يَنْفَعْنِي ya 'nī benüm 'ilmümden ḡayrı kişiyeye menfa'at irdi baña nef'ī olmadı. Pes bu kelāmdan gümān olunur ki Ḥabībün mertebesi Ḥasan-ı Baṣrīden ziyāde ola eyle degildür ki zīrā ki tarīḳ-i Ḥaḳda 'ilimden 'ālā mertebe yokdur andan ötürü Muḥammed Muṣṭafāya ⁴⁴⁹ سَلَامٌ fermān geldi kim ⁴⁵⁰ مَا عَلِمْنَا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ve daḡi bundan ma'lūmdur ki Resūl Ḥazreti ⁴⁵¹ سَلَامٌ dāyim 'ilmün ziyādeliḡın isterdi. Aydurdı kim ⁴⁵² رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ve daḡi meşāyih kelāmında gelüp durur ki kerāmāt tarīḳatün on dördüncü derīcesindedür ve esrār-ı 'ilim tarīḳatün sekseninci derīcesindedür. Nitekim kerāmāt ekşer 'ibādetden ḡaşıl olur esrār ekşer tefekkürden ḡaşıl olur. Pes buña mişāl Süleymān Peyḡamberün ḡalidür ⁴⁵³ عَلَيْهِ السَّلَامٌ ki ol iş kim 'ālem-i kerāmātda Ḥaḳ Te'ālā aña virmişidi. Hīç bir eḡada naşīb olmayup durur ki cemī' div [ü] peri fermānındaydı [59b] ve ḡoş u tıyūr anuñ müsahḡariyidi ve od ve şu ve yıl anuñ emrinde muṭī' idi ve kırḳ ferseng büyüklüḡile bisāṭın yıl götürüp hevāda revān olurdu ve ḡuşlarıñ dilini ve ḡarıncalar ve ḡurtcuḡazlar luḡātın fehmi iderdi. Bu 'āzametile Mūsā Peyḡambere mütāba'at iderdi zīrā ki 'ālem-i esrārdan kitāb nāzil oldu Mūsānuñ idi. Ol cehetden Süleymān bu 'āzamet ü kerāmet ile 'ilm ve esrār kitābına mütāba'at iderdi.

Naḡildür ki bir gün Aḡmed-i Ḥanbel ve Şāfi'ī ⁴⁵⁴ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا oturmuşlarıdı gördiler ki Ḥabīb-i 'Acemī bir kūşeden ḡıḡup geldi. Aḡmed ayıtdı dilerem ki Ḥabībe bir su'āl idem. Şāfi'ī ayıtdı anlara su'āl itmek olmaz anlar bir 'acāyib ḡavmdür. Aḡmed ayıtdı elbette su'āl iderem çün Ḥabīb bunlarıñ üzerine irişdi selām virdi 'aleyk aldılar. Aḡmed su'āl itdi ki yā Ḥabīb ne dirsın şol kimsenün ḡaḡḡındaki beş vaḡtden bir vaḡit fevt olmuş

⁴⁴⁸ 'İlmī nefa'a ḡayrī ve lem yenfa'anī: İlmim başkasına fayda verdi, bana faydası olmadı.

⁴⁴⁹ 'Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

⁴⁵⁰ Arapça ifade: Fe'lem ennehu lā ilāhe illā'l-lah: Bilmiş ol ki Allah'tan başka ilah yoktur.

⁴⁵¹ 'Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

⁴⁵² Rabbi zidnī 'ilmā: Rabb'im! İlmimi arttır. (Erişim 04.12.2022), Tāhā 20/114. (Kısmî iktibas).

⁴⁵³ 'Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

⁴⁵⁴ Raḡıya'llāhu 'anhümā: Allah ikisinden de razı olsun.

ola bilmeye kim kankı vaqtdür ne eylemek gerek didi. H̱abīb cevāb virdi ki ^{فَلْيُؤَدِّبْ}
^{هَذَا قَلْبٌ غَفْلٌ عَنِ اللَّهِ}⁴⁵⁵ ya'nī ol bir kimsenüñ göñlidür ki H̱aḳ Te'alādan ğāfil olmışdur. Ol
göñli edeplemek gerek ve ol beş vaqtüñ cemī'isini қаzā itmek gerek didi. Aḥmed bu
cevābı işidüp [60a] müteḥayyir qaldı. Şāfi'ī ayıtdı kim hā gördün ki ben ayıtmadum mı
ki anlara su'al itmek olmaz.

Naḳildür ki H̱abībün evi qarañluluk idi elinde bir igne dutardı düşürüp yavu kıldı
derḥāl ev rüşen oldı. H̱abīb elin gözüne dutdı ayıtdı ki ben igne ırāğdan artuḳ nesneyile
istemezem didi.

Naḳildür ki H̱abībün otuz yılıdı ki bir cāriyesi varıdı. Henüz yüzün tamām
görmemiş idi. Bir gün kendü cāriyesine ayıtdı ki iy mestüre şol bizüm cāriyemüze çağır
gelsün. Ol cāriye ayıtdı kim iy ḥ'āce senün cāriyeñ benüm beni görüp bilmez misin?
H̱abīb ayıtdı otuz yıldur zehrem yoḳdur ki andan artuḳ kimseye naḳar idebilem seni nice
görem.

Naḳildür ki H̱abīb bir ḥalvet-küşede oturmışıdı aydurdı ki İläḥī her ki senünile hoş
degildür hergiz hoş olmasun ve her kimün ki gözi senünile rüşen degildür hergiz anuñ
gözi rüşen olmasun ve her ki senünile mü'nis degildür hīç kimseyile ünsi olmasun.
Şordılar ki yā H̱abīb bir küşede oturursın elünü dünyā şuğllerinden çekmişsin hīç
teşvışün yoḳ. Cevāb virdi ki pā-bendüm be-ğāyet muḥkem kimesnedür ve andan
şordılar ki rızā ne nesnedür? Cevāb virdi ki rızā bir göñülde [60b] olur ki anda
münāfiklıḳ tozından eşer olmaya.

Naḳildür ki her vaḳt ki H̱abībün öñünde *Ḳur'ān* oḳuyalardı zārā kılup qatı aḡlardı.
Şordılar ki yā H̱abīb sen ḥod 'Acemīsin *Ḳur'ān* bilmezsin ki ne dimekdür bu aḡladuḡuñ
neyiçündür? Cevāb virdi kim gerçi ki dilüm 'Acemīdür ammā göñlüm 'Arabīdür. Bir
derviş aydur vāḳı'amda H̱abībī be-ğāyet ulu mertebede gördüm. ayıtdum ki ol ḥod
'Acemīdür bu mertebe cemī' H̱abīb mertebesi midür? Āvāz geldi kim gerçi 'Acemīdür
ammā H̱abībdür.

Naḳildür ki bir gün bir ḳan döküci ḥarāmī berdār itdiler. Anı düşde gördiler ki
Cennet mürğ-zārında ṭavāf ider egninde ḥulleler geymiş aña şordılar ki yā fülān sen ḥod

⁴⁵⁵ Hāzā ḳalbün ḡafele 'ani'llāhi felyü'eddib: Gönlü Allah'tan gafil olanın gönlünü terbiye etmek gerekir.

bir kan dökücü harāmīydūn bu mertebe saña neden hāşıl oldu? Cevāb virdi ki beni aşdukları vaktin gelüp Hābīb-i ‘Acemī üzerümden geçdi gözi kıyruğıyile baña bir kez nazar eyledi. Bu mertebe baña anuñ nazarı berekâtında irişdi didi ⁴⁵⁶ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَسَعَةً.

Zikr-i Ebū Hāzim-i Medenī ⁴⁵⁷ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ol muhliş [ü] müttakī ol muḳtedā-yı muḳtedī ol şem‘-i sābıkan ol şubḥ-ı (şā)dıḳān ol fakīr [ü] ḡanī Ebū Hāzim-i Medenī ⁴⁵⁸ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ki mücāhede vü müşāhedede bedeli yoğıdı ve riyāzet içinde mānendi yoğıdı. Nice [61a] meşāyihün pīşuvāsıyıldı ve (E)bū ‘Amr ve (E)bū ‘Osmān-ı Mekki anuñ kemāli ḥaḳḳında mübālīgalar iderlerdi. Anuñ kelāmı cemī‘ gōñülde maḳbūl ıdı ve müşküller kilīdinūñ miftāhı idi ve daḥī sözleri kitāblar içinde bī-ḥaddür ammā bir teberrükiḳün bir nice kelāmın ihtīşār-ı vech üzerine naḳl idelüm ki eger anuñ kelāmın ve menāḳıbınuñ şerḥin idersem kelām-ı ihtīşār ḥaddinden geçüp muṭavvel olurdu. Bu kadar tamāmdur ki Ebū Hāzim-i Medenī ⁴⁵⁹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ tābi‘īnūñ ulularındanıdı şahābīden çok kişiler görüp dururdu Enes ibn-i Māliki görüp dururdu ve Ebū Hureyreye irişüp dururdu ⁴⁶⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. Ḥiṣām bin ‘Abdū’l-melik ⁴⁶¹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ Ebū Hāzimden şordı ki ol ne nesnedür ki anı işleyecek necāt buluruz? Ayıtdı kim her bir akçeyi ki alursın ḥelāl yirden al bir yire şarf eyle ki ol ḥaḳ ola. Ḥiṣām ayıtdı ki bunu kim idebilür? Hāzim ayıtdı şol kişi ider ki ol Cehennem odından kaçır Cenneti ister ve Allāhuñ rızāsını taleb ider ve bu Hāzimūñ sözidür ki aydurdı sizūñ üzerüñüze olsun ki dünyādan ihtirāz idesiz ki baña yaḳīn ḥaber irişüp durur ki yarın kıyāmet güninde götürüp durğuralar şol ḳulları ki dünyāyı be-ḡāyet dost dutarlardı. [61b] Münādīler nidā ideler ki görūñ iy ehl-i ‘araşāt bu ol ḳuldur kim her nesneyi ki Ḥaḳ Te‘ālā ḥaḳīr dutdı bu ‘azīz dutardı ve ol nesneyi ki Allāh Te‘ālā düşmen dutdı bu dost dutardı ve ol nesneyi ki Allāhu Te‘ālā bıraḳdıydı bu götürdi ve aydurdı ki dār-ı dünyāda hīç bir nesne yoḳdur ki anuñile şāzumān olduḡundan soñra ol nesnenūñ altında bir nesne daḥi olmaya ki anuñile ḡuşşalu olmayasın. Belki dünyānuñ her şāzılıḡınuñ altında bir melāmet vardur ki şāfi şāzılık yaradılmamışdur ve ayıtdı kim dünyānuñ azacuḡı seni āḥiretūñ çoḡından maḥrūm ḳor ve ayıtdı ki dükeli nesneyi iki nesnenūñ içinde buldum. Biri ol kim benüm naşībūmdür.

⁴⁵⁶ Raḥmetu’llāhu ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘aten: Allahın raḥmeti bol bol ona olsun.

⁴⁵⁷ Raḥmetu’llāhu ‘aleyhi: Allah’ın raḥmeti onun üzerine olsun.

⁴⁵⁸ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴⁵⁹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴⁶⁰ Raḍıya’llāhu ‘anhümā: Allah ikisinden de razı olsun.

⁴⁶¹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

İkinci ol kim naşībüm degildür. Ol ki benüm naşībümdür ne kadar ki ben andan kaçarsam ol baña elbette irişür ve ol nesne ki benüm naşībüm degildür ne kadar ki cedd ü cehdile anı taleb idersem ol baña irişmez ve ayıtdı kim eger ben du‘ādan mahrūm kıalam baña andan düşvār-rağdur ki icābet du‘ādan mahrūm kıalam ve ayıtdı ki sen bir rüzigārda düşüp durursın ki ol rüzigāruñ ehli kıavle rāzı olup dururlar hıç fi‘l itmezler ‘ilme kıāni‘ olup dururlar hıç ‘amel itmezler. Pes öyle olsa sen bu yaramaz kıavmüñ ve bu yaramaz [62a] ortasında kıalup durursın ve bir kışı andan su‘āl itdi ki senüñ mālūñ nedür? Cevāb virdi ki benüm mālum Allāhuñ rızāsıdır ⁴⁶² *حَلَّاهُ* ve hālāyıkdan ihtiyāc kesmekdür ve mahāl degildür. Her ki Allāh rāzı ola hālāyıkdan müstāgnī ola anuñ ferāğati şol hadde ola ki bir gün bir kıaşşāb dükkānına uğradı. Ol kıaşşābuñ semiz etleri varıdı. Kıaşşāb ayıtdı kim bu eti alup git Hāzim ayıtdı ben saña zamān vireyin aklı elüñe giricek getüresin. Hāzim ayıtdı sen baña zamān virince ben et yimege kendüzüme zamān vireyin.

Nağıldür ki ulu meşāyihlerüñ birisi ayıtmışdur ki bir vakt hacca niyyet itdüm durup Ebü Hāzimüñ kıatına vardum (E)bü Hāzimi uyur buldum. Bir zamān şabr itdüm tā ki uyandı ayıtdı kim bu sā‘at Resül Hāzretini ⁴⁶³ *عليه السلام* düşümde gördüm benümile saña haber gönderdi ayıtdı ki ana hākıkıñı ri‘āyet itmek hacca gitmekden çok yegdür girü var anañuñ rızāsın istegil didi. Çünkü bu kelāmı işitdüm döndüm gitdüm hacca varmadumdı ⁴⁶⁴ *رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَسِعَتْ*.

Zıkr-i ‘Utbetü’l-Ğulām ol sūhte-i cemāl ol güm-şude-i vişāl ol baħr-i vefā ol kân-ı şafā ol h‘āce-i enām ‘Utbetü’l-Ğulām ⁴⁶⁵ *رَضِيَ اللهُ عَنْهُ*. Göñüller ehlinüñ maķbūl iyidi [62b] ve cemī‘ dillerde memdūh idi Hāsan-ı Başrīnūñ şākirdiyidi. Bir kez deñiz kenārında Hāsanile yürürdi ‘Utbe şu üzerine revān oldu batmadı. Hāsan ta‘accüb kıaldı Hāsana çağırdı ki yā Hāsan sen otuz yıldur ki anuñ buyruğın işlersin. Ben otuz yıldur ki anuñ diledüğün işlerin didi. Pes bu kelām teslīm-i rızāya işāretdür.

Nağıldür ki ‘Utbetü’l-Ğulāmuñ tövbesine sebep oldu kim ibtidāsı hālinde bir ‘avrata nazar eyledi iştiḥā-yı nefsile aña muḥabbet itdi. ‘Utbetü’l-Ğulāmuñ

⁴⁶² Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁴⁶³ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁴⁶⁴ Raḫmetu’llāhu ‘aleyhi raḫmeten vāsī‘aten: Allahın rahmeti bol bol ona olsun.

⁴⁶⁵ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

muḥabbetinden ol ‘avrata ḥaber virdiler ol daḥi ayıtdı şoruñ ki ‘Utbe benüm n’em görüp sevdi. ‘Utbe ayıtdı gözlerin sevdüm. Ol ‘avrat iki gözlerin çıkarup ‘Utbetü’l-Ġulāma gönderdi ayıtdı ki muḥabbet itdügi ma‘şūkıñı alsun. ‘Utbe çün bu ḥālī gördi göñli ğafletden uyandı inābet güneşi toğup sa‘ādet şubḥı zāhir oldı cemī‘ işlerine tevbe itdi. Ḥasan-ı Baṣrīnūñ ḥizmetine mülāzımet eyledi. Taḳvāda şöyle oldı ki kuvvetiçün arpa ekerdi ol arpayı götürürdi varup degirmende ögüdürdi şuyile ısladup ḳurşalar iderdi güneşe ḳorudurdi haftada bir kez andan iftār iderdi tā bir haftayadan ‘ibādetu’llāha meşġūl olurdi ayruḳ nesne yimezdi. Aydurdı ki Kirāme’l-Kātibīn feriştelere uta [63a] nuram ki haftada bir kezden artuḳ āb-ḥāneye varam.

Naḳildür ki ‘Utbetü’l-Ġulāmı gördiler bir yirde durmuş der döker şordılar ki yā ‘Utbe ḥāl nedür? Cevāb virdi ki ibtidā-i ḥālümde bir cemā‘at baña ḳonuk oldılar. Anlara iş bu ḳonşumuñ dīvārından bir pāre kesek ḳoparup virdüm tā kim ol kesekile arınalar. Her vakt ki bu araya irişem ḥacāletile derlerem egerçi ki işinden ḥelālліğın diledüm didi. ‘Abdü’l-vāḥid-i Zübdeye şordılar ki hīç kimseyi bilür misin ki ol ḥalḳdan fāriğ ola kendü ḥālīne meşġūl ola. Cevāb virdiler ki bir kişi bilürem iş bu sā‘at gelür gördiler ki ‘Utbetü’l-Ġulām çıkageldi. Andan şordılar ki hīç yolda kimse gördüñ mi? ‘Utbe ayıtdı hīç kimse görmedüm ḥāl budur ki yolu bāzār içine uğrardı.

Naḳildür ki ‘Utbe hergiz rāḥatile ta‘ām yimezdi ve şafāyile şı içmezdi. Bir gün anası ayıtdı ki kendüñi bir pāre rāḥat dut. ‘Utbe ayıtdı ki iy ana ben daḥi rāḥatlık isterin tā kim bu azacuḳ kendü zaḥmet ü belā çekem yarın ol ebedī rāḥata muttaşıl olam didi.

Naḳildür ki ‘Utbe geceler tā şabāḥ deġin uyumazdı münācāt idüp aydurdı ki İlāhī eger baña ‘azāb iderseñ daḥi seni sevem eger benüm günāhumı ‘avf iderseñ daḥi severem ve daḥi ‘Utbe aydur bir gece ḥūrīleri düşümde gördüm. Ayıtdılar ki yā ‘Utbe [63b] yā ‘Utbe biz saña be-ġāyet müştāḳız imdi bir nesne itme ki bizümile senüñ ortañda mufāraḳata sebeb ola. ‘Utbe ayıtdı ki ben dünyāya üç talāḳ virüp dururam ki hergiz rüçü‘ itmeyem tā kim saña irişmeyince didi.

Naḳildür ki bir gün bir kişi ‘Utbeye geldi ol bir tavara binmişdi ayıtdı ki yā ‘Utbe ḥalāyık benden senüñ ḥālūñi şorarlar baña bir nesne göster ki görüp anlara ḥaber virem. ‘Utbe ayıtdı dile ārzūñ neyise. Ol kişi ayıtdı baña ḥurmā vir meger ḳış günüyidi. ‘Utbe

bir zembîli dut diyü şavn virdi. Ol kişi alup gördi ki tolu hurmā müteḥayyir olup i'tikādın ziyāde eyledi.

Naḳıldür ki Muḥammed-i Semmāk ve Zü'n-nün-ı Mısrî Rābi'anuñ ḳatına vardılar gördiler ki 'Utbetü'l-Ġulām girüp geldi. Bir yeñi gönlek geymiş şalınur. Muḥammed Semmāk aydur yā 'Utbe bu ḳadar şalınmak nedür? 'Utbe aydur neyiçün şalınmayam ki benüm adum Ġulām-ı Cebbārdur didi ve hemān sâ'at düşdi gördiler ki cān teslīm itmiş. Anuñ vefātından soñra düşde gördiler ki yüzünñ yarusı aḳ yarusı ḳara. Şordılar ki bu ḫāle sebeb nedür? Cevāb virdi ki dār-ı dünyāda ol vaḳt ki üstādum ḳatına vardum bir emred oĝlanun yüzine bir kez naḳar eyledüm. Vefāt itdügümden soñra ki dār-ı āḫirete naḳl itdüm. Haḳ Tebāreke ve Te'ālā ⁴⁶⁶ عَزَّوَجَلَّ [64a] emr eyledi ki beni Cennete iledele yolum Cehennem uğradı. Cehennemden bir yılan çıḳdı kendüzin üzerüme atdı yüzümüñ yarusın ısırdı ayıtdı ki ⁴⁶⁷ نَفْثَةُ وَاحِدٍ يَنْظُرُ ya'nī ol bir kez şehvet-i naḳarınñ cezāsun eger ziyāde naḳar ideydüñ daḫi ziyāde ısıraydum didi ⁴⁶⁸ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

Zikr-i Rābi'atü'l-'Adeviyye ⁴⁶⁹ عَلَيْهَا الرِّجْزُ ol muḥazzire-i ḫazer-i ḫāşş ol mestüre-i setr-i iḥlās ol suḫte-i 'aşḳ-ı iştiyāk ol şifte-i kurb-ı ihtirāk ol sāniye-i Meryem-i Şafiyye maḳbül -i ricāl Rābi'atü'l-'Adeviyye ⁴⁷⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا eger i'tirāz iderler ki Rābi'a ḫod ḫātün kişilerdendür neyiçün anuñ vaşfın şaff-ı ricālde zikr idersin diseler. Cevāb virem ki ḫāce-i enbiyā ⁴⁷¹ عَمْرُ buyurur ki ⁴⁷² إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ ya'nī Haḳ Te'ālā şüretlerüñüze naḳar eylemez belki gönüllerüñüze niyyetlerüñüze göre naḳar eyler. Nitekim Resül Ḥazreti ⁴⁷³ عَمْرُ buyurur ki ⁴⁷⁴ حَسْبُ النَّاسِ عَلَى نِيَّتِهِمْ ya'nī ḫalāyık niyyetleri üzerine ḳopusarlar ve ḫadīşde menḳüldür ki dīnñ üç baḫşda iki baḫş 'Āyişeden ⁴⁷⁵ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا dutulmuşdur. Pes revādur ki anuñ ḳaravaşlarınñ birinden dīn ve dünyeyi fāyidesin dutmak çün bir ḫātün ki Allāh yolında merdāne dirlik dirile ve şīr-āne sülük ide lāyık olmaya ki aña'avrat

⁴⁶⁶ 'Azze ismuhu: İsmi yüce olsun.

⁴⁶⁷ Nefḫaten vāḫideten bi-naḳratin: Öyle bir bakış ile bakmalı ki.

⁴⁶⁸ Raḫmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

⁴⁶⁹ 'Aleyhā'r-raḫmetü: Rahmet ona olsun.

⁴⁷⁰ Raḳıya'llāhu 'anhā: Allah ondan razı olsun.

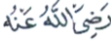
⁴⁷¹ 'Aleyhi's-selām: Allah'ın selamı üzerine olsun.

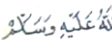
⁴⁷² İnnelāhe lā yenzuru ilā şüveriküm: Allah sizin suretlerinize bakmaz. <https://www.islamveihsan.com/allah-sizin-kalpelerinize-bakar-hadisi.html>

⁴⁷³ 'Aleyhi's-selām: Allah'ın selamı üzerine olsun.

⁴⁷⁴ Yühşeru'n-nāsü 'alā niyyetihim: İnsanlar niyyetlerine göre haşr olunurlar.

⁴⁷⁵ Raḳıya'llāhu 'anhā: Allah ondan razı olsun.

diyü ad vireler. Nitekim ‘Abbāse-i Tūsī ayıtdı ⁴⁷⁶ [64b] yarın ‘araşāt-ı kıyāmetde münādīler nidā ideler gelün erenler diyü ol kimsenün ki şaff-ı ricāl evvel kadem başa Rābi‘a Hāzreti ola. Bir kimesne ki Hāsan-ı Başrīnün meclisinde ol hāzır olmayıcağ Hāsan-ı Başrī ol meclisi terk ide va‘z ü naşīhat itmeye anı ricāl-i vaşfinuñ eşnāsında zıkr itmek lāyıkdur. Belki ma‘nā-yı haqīqī oldur ki bu kavmi ki ‘ālem-i keşretde vardır. ‘Ālem-i vahtda da bu cemī‘isi yokdur. Pes tevḥidde senlik benlik vücūdı kaçan kıla erlikden ‘avratlıktan kaçan eşer kıla. Nitekim bu ‘Alī Fāramidī ⁴⁷⁷ aydur ki nübüvvet ‘ayn-ı ‘izzet ve rif‘atdūr. Anda ululuk kiçilik olmaya. Pes mertebe-i vilāyet daḥi böyle ola ḥāşşa mertebe-i vilāyet-i Rābi‘a ki kendü ‘ahdinde ‘adīmi‘l-mişildi ve ma‘rifetde ve mu‘āmeletde firīdū‘l-‘aşır idi. Ol zamānuñ ‘āriflerinün mu‘teberlerindenidi ve rüzigār ehlinün üzerine ḥüccet-i kātı‘ası varıdı.

Naḳıldūr ki ol gice ki Rābi‘a ‘ālem-i mülke geldi. Atası be-gāyet fakīrū‘l-hālidi ve kalīlū‘l-malidi. Evlerinde bir kaṭre yağ bulunmadı ki Rābi‘anuñ göbeğin yağlayalar ve çırāğ yoğıdı ki yakup evi rüşen ideyidi ve bir pāre bez bulmadı ki Rābi‘ayı şaralar ve üç kız daḥi varıdı Rābi‘ayile dört oldılar. Aña Rābi‘a andan ötürü [65a] didiler ki ol kızların dördüncisiyidi. Pes ḥātūn ayıtdı ki yā ḥelāl durgil şol filān ḳonşınun evine var bir pāre yağ dile tā kim çırāğ yaḳalum. Ol ḥod Allāh ile ‘ahd idüp dururdı ki hīç maḥlūka ḥācetini ‘arz eylemeye. Evinden taşra çıkdı varup ol ḳonşınun evi ḳapusına el urdı hemān-dem girügeldi ayıtdı ki ḳapuyı açmazlar. Çün ḥātūn bu kelāmı işitdi bu zarūretten çok zārılığıla ağladı. Rābi‘anuñ atası daḥi bu ḡuşşayile başın dizine urup uyudı. Düşinde Muḥammed Muşṭafāyı gördi ⁴⁷⁸ ayıtdı ki ḡam-gīn olma bu kız ki dünyāya geldi seyyidedür ve şāḥibetū‘l-kemāl ve ‘āmiletū‘l-a‘māl olacaḳdur ki yarın benüm ümmetimden yetmiş bīn kişiye anuñ şefā‘ati iriṣecekdür andan soñra ayıtdı ki ‘ale‘ş-şabāḥ durıgel ‘İsā zādān ḳatına var ki Başra şehrinnün melikidür. Bir kāğıd yaz benüm ağzumdan ki her gice baña yüz kez şalavāt getürürdi. Cum‘a gicesi dört yüz kez şalavāt getürürdi. Bu cum‘a gicesi ki geçdi baña şalavāt getürmegi unuttı. Anuñ keffāreti ḥelālden saña yüz dīnār versün didi. Çün Rābi‘anuñ atası uyandı zārılığıla ağlayup durıgeldi. Ol Resūl [65b] buyurduğı gibi kāğıdı yazdı durup emīrūñ ḳapusına vardı. Ḥācibūñ önüne varup ol kāğıdı emīr ḥidmetine götürdi. Çün emīr ol ḥaṭṭı görüp

⁴⁷⁶ Raḍıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴⁷⁷ Raḍıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

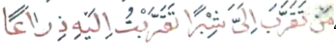
⁴⁷⁸ Şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

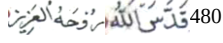
oğudı mefhūmın ma'lūm bildi şādumān oldı. Buyurdı ki tīz dervīşlere on biñ dīnār virūñ anuñ şükṛānesi ki peygāmbere benı añdı. Dört yüz dīnārını ol ḥaber getüren dervīşe virūñ ayduñ ki beg ayıtdı ki dilerem seni ḳapuma getürdem mübārek cemālūñi görem ammā revā degül ki sizūñ gibi 'azīz benüm ḳatuma gele inşā'allāh ben varup mübārek ḳapunūñ işigine yüzüm sürem didi. Rābi'a atasınuñ ḳatına geldi 'özür-ḥ'āhlıḳ itdi. Ayıtdı kim iy 'azīz saña emānet olsun. Allāh ḥaḳḳıçün ki her vaḳt ḥācetūñ ola dünyā cehetinden gelüp 'arz idesin. Cānumuza minnet görüp ḥidmet-i imtişāl idevüz didi. Çün Rābi'anuñ atası dīnārı alup evine geldi. Her ne ki ḥāceti idi bāzārdan şatun aldı. Cehet-i ma'īşete dünyāda vüs'at buldı. Çün Rābi'a bir pāre biyüḳ oldı. Atası ve anası dünyādan āḥirete naḳl itdiler. Rābi'a yetim ḳaldı andan soñra Başra vilāyetinde ḳaḥṫlıḳ oldı. Rābi'anuñ kız ḳarındaşları [66a] heb müteferriḳ olup her birisi bir ṫaraḫa getdi. Rābi'a daḫi bir zālīm dutdı. Ḳaravaş idindi. Andan soñra altı aḳçeye şatdı. Andan soñra şatun alan Rābi'ayı ḳatı işlere emr eyledi. Rābi'a bunca renc ü meşāḳḳat çeküp anuñ işini işlerdi.

Bir gün Rābi'a giderdi. Bir nā-maḥrem anuñ öñine gelüp ḳaşd eyledi. Rābi'a andan ihtirāz idüp ḳaçdı. Ḳaçarken düşdi. Bir eli şındı. Yüzün topraḫa vurup Allāha münācāt itdi. Ayıtdı ki İlāhī ḡarībem ve atasız ve anasuz yetim ve esīrem ki ḳulluḳ kemendinden bu boynum baḫlu ve işde bir elüm daḫi şındı. İmdi bu cemī'isinden herḡiz ḡamum yoḳ. Ammā baña senūñ rızāñ gerek. İy Bārī Ḥudā yā bildür baña kim sen benden rāzı mısın? Hemān sā'at bir āvāz işitdi ki yā Rābi'a ḥiç ḡam-gīn olma ki yarın saña bir mertebe rūzī ḳılam ki cemī' göḳler muḳarrebleri seni ta'zīm ideler. Pes Rābi'a bu ḫiṫābı müsteṫābı işidüp şikeste göñli bir pāre emīn olup girü ḥ'ācesinūñ evine geldi. Her gün muttaşıl oruc dutardı ḥ'ācesinūñ ḫidmetine mülāzımet iderdi. Her gice tā şabāḫ deḡin Allāha 'ibādet iderdi. Bir gice ḥ'ācesi uyḳusından uyandı ḳulaḫına [66b] bir āvāz geldi durup derinceden iḳerü Rābi'a olduḫı eve naḫar itdi gördi ki Rābi'a başın secdede ḳomış niyāz idüp aydur ki İlāhī seyyidi ve Mevlāyı sen bilürsin ki benüm göñlümūñ ārzısı senūñ buyruḫuna muvāḫıḳat itmekdür ve gözlerimūñ nūrı senūñ dergāhuñ ḫidmetidür eḡer irādetüm benüm elümdemiseyidi bir sā'at senūñ ḫidmetūñden ḫālī olmayaydum velīkin beni bir maḫlūḳuñ elinde esīr idüp irādetüm eline virdūñ diyüp Ḥaḳḳa münācāt iderdi ve daḫi gördi kim üzerinde nūrdan bir mu'allāḳ ḳandīl aşılmış ki cemī' eve anuñ nūrından mūnevver olmuş. Ḥ'ācesi çün bu vāḳı'ayı gördi ol vāḳı'anuñ heybetinden göñli ḳorkup girü yirine geldi. Ḥayrete ḡarḳ olup irteye deḡin fikre meşḡul

oldı. Çün şabāh oldı Rābi‘ayı atına da‘vet itdi. Hezār ‘özür idüp dil-nüvāzlık itdi. Ayıtdı kim yā Rābi‘a var şimden girü benden āzād ol. Rābi‘a ẖācesinden destūr aldı varup bir vīrāne kūşesini ihtiyār eyledi ki ẖıç kimse anı bilmezdi ki andadır. Ol ẖalvet maāmında ‘ibādetu’llāha meşğūl oldı ve her gice biñ rek‘at namāz ılurdı gāh gāh H̱asan-ı Başrīnūñ meclisine varurdu. Andan va‘z u naşīhat istimā‘ iderdi ve bazıları [67a] aydurlar ki Rābi‘a bir zamān muzribe oldı andan soñra H̱asanuñ elin dutup tevbe eyledi andan soñra vīrānede sākin oldı dirler ve andan soñra Rābi‘a bir şavma‘a dutdı. Bir müddet anda daı ṯa‘at ve ‘ibādet eyledi andan soñra hacca ‘azm itdi. Durup beriyyeye revān oldı. Bir merkebcügezi varıdı ratın aña yükledürdi. Beriyyenūñ ortasına varıca ol eşecügi öldi. Rābi‘a ratiyile beriyyede aldı. Hem-rāhları ayıtdılar yā Rābi‘a ratuñı biz götürelüm bizümile git beriyyede alma didiler. Rābi‘a ayıtdı ki ben tevekkūli size idüp gelmedüm ben tevekkül itdüğüm kişi benüm aydum yayasız yoluñuza gidüñ didi. Yoldaşları Rābi‘ayı oyup gitdiler. Beriyye içinde yaluñuz aldı yüzün Allāha dutup münācāt ayıtdı ki İlāhī pādişāhlar pādişāhı pādişāhlarıñ kereminden ẖāşā ki bir arīb u ‘āciz ẖātūn kişiyile bunuñ gibi mu‘āmele eyleye beni kendü evüñe da‘vet itdüñ beriye ortasında merkebüme ölüm virdün beni bī-āre oduñ didi. Henüz bu münācātı tamām itmedin eşecügi Allāh emriyile ẖareket idüp durıgeldi Rābi‘a ẖamdını ‘ad idüp girü yükücügezin urdı revān oldı.

Naildür ki rāvī hikāyet ider bir mürīdden [67b] ki gördüm ol eşegi bāzārda şatdılar. Bira gün Rābi‘a piyāde getdi andan soñra ayıtdı kim İlāhī göñlüm duduldu. Ben za‘īfe bir avuc toprak ol varacağum bir taşdan binā olınmış. İmdi benüm murādum senüñ cemāl-i bā-kemālündür iş bu arada bilā-vāsıā cemālüñi göster göreyin didi. Hemān-dem göñlüne ẖatıfden ilhām yetişdi kim yā Rābi‘a on sekiz biñ ‘ālemüñ anına mı girürsin işitmedüñ mi kim Mūsā benüm dīdārımı aleb itdi. Bir ağā tecellī itdüm kırk kez ol ağ pāre pāre oldı. İmdi eger bir kez bu ‘āleme dīdār göstereydük oñ sekiz biñ ‘ālem heybetinden birbirine düşe. İmdi yā Rābi‘a bizümile mükāleme itmege anā‘at it dīdār aleb itme didi. Rābi‘a çün bunu işitdi istiğfār idüp girü yoluna revān oldı gördi ki yol ortasında Ka‘betu’llāh Rābi‘anuñ istibāline gelmiş. Rābi‘a ayıtdı kim İlāhī baña bu evüñ Rabbi gerek ansuz bu ẖālī evi nideyin ki baña anı gerek. Aydup

durursın ki ⁴⁷⁹ ya'nī her kim bir qarış baña yaqīn olsa ben aña bir arşun yaqīn olurun didi. İmdi yā Rabbi baña senüñ cemālūñi görmek gerek. Ka'be cemālını görmekten [68a] ne şāzılık idem didi.

Naķildür ki İbrāhim Edhem ⁴⁸⁰ on dört yıl Ka'be yolında sülük itdi. Her muşallāda iki rek'at namāz kııurdu. On dört yıldan sonra Ka'beye irişdi gördi ki Ka'be yirinde yok. İbrāhimüñ yüregine od düşdi feryād idüp ayıtdı kim İlāhī bu ne hādisedür meger benüm gözümde hālel vardır. Hātifden āvāz irişdi ki yā İbrāhim senüñ gözünde hālel yokdur ammā bir za'ife qaravaşumuz geli durur aña istikbāle gönderdük. İbrāhim gayretten şūrīde oldu ayıtdı ki 'aceb bu ne hātün kiři ki dönüp nazar eyledi gördi ki Rābi'a gelür Ka'be girü hemān yirine gelmiş. Çün İbrāhim Rābi'ayı gördi ayıtdı kim yā Rābi'a bu ne hāl-i şūrigār-ı bārdur ki cihāna düşürdün? Rābi'a ayıtdı ki ben cihāna şūr düşürmedüm cihāna şūrı sen düşürdün ki on dört yıl Ka'be yolında sefer itdün andan Ka'beye irişdün. İbrāhim ayıtdı kim belī on dört yıl Ka'be yolında beriyye-i 'ibādetile kaç' itdüm. Rābi'a ayıtdı kim sen namāzile kaç' itdünise ben niyāzile kaç' itdüm didi. Pes Rābi'a varup haccuñ erkānını edā itdi. Zār [u] zār ağlayup ayıtdı kim [68b] İlāhī ve Mevlāyı sen haccımaķbūl üzerine eyü va'deler idüp durursın ve hem muşibet üzerine daķi eyü va'deler idüp durursın. İmdi İlāhī eger benüm haccımı şimdiki hālede ķabūl itdünise haccuñ şevābı ķanı ve eger ķabūl itmedünise bu bir ulu muşibetdür pes bu muşibetün şevābı ķanı didi. Andan Rābi'a dönüp Başra şehrine geldi girü 'ibādet ü tātā meşgūl oldu. Çün girü mevsim-i hacc irişdi Rābi'a ayıtdı kim geçen yıl Ka'betu'llāh baña istikbāl eyledi bu yıl ben Ka'beye istikbāl idem didi çün hūccāc haccā 'azm eylediler.

Şeyh (E)bū 'Alī Fārimidī naķl ider ki Rābi'a çün beriyyeye teveccūh itdi. Yedi yıl yanı üzerine süründi tā kim 'Arafāta irişdi çün 'Arafāta irdi hātifden āvāz geldi kim iy müdde'iyeye bu ne talebdür ki senüñ etegün dutup durur eger beni isterseñ bir tecellī idem hemān sā'at eriyessin. Rābi'a ayıtdı yā Rabbi'l-'izze Rābi'anuñ bu kemāli derīcesine hīç sermāyesi yokdur. Ammā hāzretünden nokta-i faķr taleb iderem. Girü hātifden nidā irişdi kim yā Rābi'a faķr benüm ķahrumuñ huşķ-sālidür ki erenler yolında koyup dururun bir kııl ucı mīķdārından artuķ kim bizüm vişālümüz hāzretine irişeler

⁴⁷⁹ Men teķarrabe ileyye şibren teķarrabtü ileyhi zirā'en: Bana bir adım yaklaşana ben bir zıra' yakınlaşırım.

⁴⁸⁰ Kıaddese'llāhu rūķahu'l-'azīz: Allah onun aziz ruhunu takdis etsin.

[69a] girü kār ber-‘aks olup vişāl-i firāka mütebeddil olur. Henüz sen kendü rüzigāruñdan yetmiş hicāb içindesin tā bu hicāblardan taşra çıkmayınca bizüm yolumuza kadem başmazsın ve bu yetmiş maḳāmdan geçemeyince faḳr kelāmı saña söylenmez velikin bir nazar eyle didi. Rābi‘a çün bir kez nazar eyledi gördi kim hevāda bir ḳandan deñiz durur mu‘allaḳ hātifden āvāz geldi kim yā Rābi‘a bu cemī‘isi bizüm ‘aşıḳlarumuzuñ gözleri yaşıdur ki vişāl talebine geldiler cemī‘isi evvel menzilgāhda ḳaldılar iki ‘ālemde nām u nişānları hīç bir maḳāmdan geldi. Rābi‘a ayıtdı yā Rabbe‘l-‘izze anlaruñ devletinden baña bir şıfat göster. Hemān sā‘at Rābi‘aya ‘özü-i ḥāl vāḳi‘ oldu. Hātifden āvāz geldi kim yā Rābi‘a anlaruñ maḳām-ı evveli budur kim yedi yıl yanları üzerine bizüm yolumuzda sürüneler tā kim bir taşsı ziyāret ideler çün ol taşuñ ḳatına irişeler kendü ‘illetleriyle bi‘l-külliyeye yol anlara bağlana fūrū-mānde ḳalalar ziyāretten maḥrūm olalar. Rābi‘a çün bu ḥālī gördi perīşān olup ayıtdı ki İlāhā ve Ḥudāvendā ne beni evimde ḳoduñ ki oturam ve ne kendü evüñde ḳorsın ki ziyāret idem. İlāhī yā beni Başrada kendü evümde [69b] ḳo yāḥūd Mekke de kendü evüñe ḳo. Evvelde bu eve i‘tibār itmeyüp seni isterdüm şimdiki ḥālde evüñ ziyāretine daḥi lāyık olmadum didi. Rābi‘a andan dönüp girü Başraya geldi. Kendü şavma‘asında mu‘tekif olup ‘ibādete meşḡul oldu.

Naḳıldür ki bir gün meşāyih-i kibārından iki şeyḥ Rābi‘ayı ziyāret itmege geldiler. Yolda biribiriyile şöyle ittifāḳ eylediler ki Rābi‘a bize ta‘ām yedüre ki ol ḥelāl yirden ola. Çün Rābi‘a Ḥazretine geldiler selām virüp oturdılar. Gördiler ki Rābi‘anuñ izāri üstinde iki kirde durur şāz oldılar. Hemān-dem ḳapuya bir sā‘il geldi. Rābi‘a bu iki kirdeyi götürüp ol şā‘ile virdi. Bunlar görüp müteḡayyir oldılar velikin hīç nesne söylemediler. Bir zamān bunuñ üzerine geçdi gördiler ki bir cāriye içerü girdi selām virüp bir deste ısıcaḳ kirdeyi Rābi‘anuñ önüne ḳodı ayıtdı ki ḥātūnum size çok selām idüp ısıcaḳ etmek gönderdi didi. Rābi‘a alup bu kirdeyi şaydı gördi ki on sekiz kirde. Bu cāriyeye ayıtdı al git bunu bize göndermemişler. Cāriye and içdi ki sizüñ ḥidmetüñüze gönderdiler. Rābi‘a ayıtdı girü alup git ki şaymaḳda ḡalaṭ itmişsiz. Cāriye [70a] bu kirdeleri götürüp taşra gitdi. Meger ki iki kirdesin yolda alup dururdu ḥātūnından ḳorḳup ol kirdeyi girü ḳatdı Rābi‘a Ḥazretine girü getürdi. Rābi‘a şaydı ki yigirmi kirde alup ḳabūl itdi hā bunu bize göndermişler didi. Getürüp bu ‘azizlerüñ önüne ḳodı. Pes bunlar Rābi‘aya şordılar ki bu ne sırrıdı ki vāḳi‘ oldu kim biz senüñ etmegüñ yimege ārzü idüp dururduḳ bizüm önümüzden götürüp sā‘ile virdüñ ve ol gelen kirdelere ayıtduñ ki bu on

sekiz kirdedür benüm degildür diyü qabül itmedüñ. Yigirmi olunca ayıtduñ üşde bu bizümdür didüñ qabül kılduñ. Cevāb virdi ki çün siz geldüñüz gördüm ki açsız ayıtdum ki bu iki kirde bunlara kifāyet itmez ol iki kirdeyi haqqıçün ihsān itdüm ve münācāt itdüm ki İlāhī yaqīnum var ki buyurup durursın ki ⁴⁸¹ *مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا* her kim ki benümiçün bir ihsān itse ben aña on ihsān iderin didüñ. İmdi keremüñden bunlara yigirmi kirde gönder didüm. Gördüm ki on sekiz kirde geldi. Bildüm ki yā bize göndermediler ve yāhūd yolda bundan taşarruf itdiler. Yigirmi gelicek qabül [70b] itmedüm didi.

Naqıldür ki bir gice Rābi‘a kendü şavma‘asında namāz kılırdı za‘ıflıq galebe itdi. Gözine bir pāre uyku gelüp gāyet şevkından ve istiğrākından bir pāre haşır pāresi gözüne batdı qanlar revān oldu. Anuñ haberi yoğıdı evine bir uğrı girdi ki çadırı varıdı ve bir yamalu tönü varıdı anları götürüp uğurladı. Diledi ki çıqa kapuyı bulımadı ki çıqa gide. Götürüp bu alduğın girü qodı gördi kapu açuq hāzıra girü tama‘ itdi girdi ki çıqa kapuyı biñ cehd idüp girü bulmadı. Yedi kere böyle vāqı‘ oldu andan soñra şavma‘anuñ bir küşesinden āvāz geldi ki iy kişi zahmet ü meşakqat çekme kim ol bunca yıllardur ki kendüyi baña ısmarlayup durur. Şeytānuñ zehresi yoqdur ki anuñ yöresine uğraya. Pes uğrınıñ ne zehresi ola ki çadırın ve tönün alup gidebile. İy tarrār zahmet-i renc çekme ki bir dost uyqudayise bir dost uyanuqdur anuñ nigāh-dāridur didi.

Naqıldür ki Rābi‘anuñ hıdmetkārı diledi ki yağıla şugānile Rābi‘aya ta‘ām bişüre nice günlerdi oruc dutup dururdu. Hiç ta‘ām bişürduqları yoğıdı şoğan hācet oldu hādime ayıtdı ki [71a] varayın qonşudan şoğan alayın götürüp ta‘ām bişüreyin. Rābi‘a ayıtdı kırk yıldur ki benüm Allāh ile ‘ahdüm var ki andan ğayrıdan hiç nesne dilemeyem varup kimseden nesne dilemegil fāriğ ol didi. Hemān sā‘at hevādan bir kuş gelüp ağızında bir qab soyılmış şoğan götürüp Rābi‘anuñ tābesine bıraqqdı. Rābi‘a çün bunu gördi ayıtdı kim Allāhuñ mekrinden emīn degilüz ol ta‘ām bişürmegi terk itdi. Quru etmek birle qanā‘at idüp orucın açdı.

Naqıldür ki Rābi‘a bir gün tağa gitmişidi. Tağ atları ve kekikleri ve tağ keçileri ve şıgınları ve qalanları Rābi‘anuñ çevresine cem‘ olup dururlardı. Rābi‘aya yakınlıq

⁴⁸¹ Men cāe bi’l-ḥasenetı felehū aşru emsālihā: Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. (Erişim 04.12.2022), el-En‘ām 6/160. (Kısmî iktibas).

gösterdiler Rābi‘ayı teferrüc iderlerdi nā-gāh Ḥasan-ı Başrī رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ⁴⁸² çıkageldi Rābi‘ayı böyle gördi. Çün bu hayvānlar Ḥasan-ı Başrīyi göricek cemī‘isi ürküp kaçdılar Rābi‘a yalūnuz kaldı. Ḥasan çün bunu gördi müteğayyir oldı. Rābi‘aya ayıtdı kim yā Rābi‘a bu hayvānlar benden ürküp neyiçün kaçdılar senūñile neden mūnis olalar? Rābi‘a ayıtdı bugün ne yedūñ? Ayıtdı ki bir pāre yağıla şoğan yidüm. Rābi‘a ayıtdı sen anlaruñ yağın yirsin anlar senden nice kaçmasunlar didi.

Naķildür ki [71b] Rābi‘a bir gün Ḥasanuñ evi altından geçerdı. Ḥasan başın dericeden çıkarup ağılardı. Ḥasanuñ gözi yaşını Rābi‘anuñ ũonına ũamladı. Rābi‘a şandı kim yağmur yağar yukaru nazar itdi bildi kim Ḥasanuñ gözi yaşıdır. Rābi‘a ayıtdı kim iy üstād eger bu ağlamak nefsūñuñ ru‘ūnetinden ise gözūñuñ yaşını şakla tā kim derūñuñda bir ulu deryā ola. Ne kadar ki ol deryāda göñli isteyessin bulmayasın illā عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ⁴⁸³ katında bulasın Ḥasan-ı Başrīye bu söz be-gāyet katı geldi ammā hīç nesne söylemedi tā bir gün Rābi‘ayı Ḥasan gördi kim bir börke kenārında oturur. Ḥasan seccādesini ol börke üzerine bıraktı seccādesinūñ ortasına çıkup ayıtdı kim yā Rābi‘a gel berū bu arada iki reķ‘at namāz kılalum. Rābi‘a ayıtdı kim yā üstād dūnyā bāzārında anı ‘arz eylemek gerek ki andan senūñ ebnā-yı cinsūñ ‘āciz kıala. Pes Rābi‘a seccādesin götürüp hevā yüzüne atdı uçup üzerine çıkdı ayıtdı ki yā üstād bu araya gel ki ḥalāyıkūñ gözinde mestūr olasın. Ḥasanuñ ol mertebesi yoğıdı hīç ũınmadı. Rābi‘a diledi kim Ḥasanuñ göñlin ala götüre ayıtdı kim iy üstād [72a] anı kim sen itdūñ kemīne balık daḥi eyler ve ol nesneyi kim ben itdüm bir za‘īf sinek daḥi eyler. Ḥaķ yolında bir balık kadar mertebe senūñ varımış ve bir sinek kadar mertebe benüm varımış. Ḥaķ Te‘ālā yolında mu‘āmele bu ikisinden daḥi ũaşradur Ḥaķ yolında mu‘āmeleye meşğul olmak gerek.

Naķildür ki Ḥasan-ı Başrī aydur bir gün bir gece Rābi‘a-i ‘Adeviyyeyile ũarīķat haberlerinde şoḥbet iderdük. Şöyle germidük kim ne benüm erligüm ḥāũıruma geldi ve ne anuñ ‘avratluğı ḥāũırına geldi. Āḥirū’l-emr ki durıgeldūñ nazar eyledüm Rābi‘a iḥlāş mertebesinden be-gāyet muḥliş gördüm beni bu kulluk mertebesinde müflis gördüm.

Naķildür ki bir gice Ḥasan iki üç yārenleriyle Rābi‘anuñ katına vardılar. Rābi‘anuñ çerāğı yoğıdı Rābi‘a anlara göñil rūşinālığın istedi mübārek barmaķlarını

⁴⁸² Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

⁴⁸³ ‘Inde melīkin muķtedir: Gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar. (Erişim 04.12.2022), el-Kamer 54/55. (Kısmî iktibas).

ağızıyla bir kez urdı hemān sā‘at barmakları tā şabāḥ oluncaya degin şem‘ gibi yandı. Bu yārenleri anuñ rüşinālığına şöḥbet itdiler. Eger ayıtsalar kim bu nite ola? Cevāb virevüz kim Mūsā peygāmbere ⁴⁸⁴عَلَيْهِ السَّلَام yed-i beyzāsı ki mübārek elin cebīne şokardı çıkarırdı ‘ālem münevver olurdu eger ayıtsalar ki ol peygāmbereydi. Ayduruz kim ol kimesne kim peygāmbere mütāba‘at [72b] eylese nübüvvet mertebesi aña irişür nitekim Peygāmbere Hāzreti ⁴⁸⁵حَمْدُ buyurur ⁴⁸⁶مَنْ دَرَكَا مَقَامَ الْخَلَامِ فَقَدْ نَالَ دَرَجَةً مِنَ النُّبُوَّة ya‘nī her kimse kim bir dānik ḥarāmı redd eyledi qabūl itmese taḥkīk ol nübüvvet mertebesinden bir derinceye irişür ve daḥi buyurdu kim rāst düş nübüvvetüñ kırk cüz’lerinden bir cüz’dür dir.

Naḳildür ki Rābi‘a Ḥasan-ı Baṣrīye üç nesne gönderdi bir pāre mūm ve bir iğne ve bir kıl. Ayıtdı kim yā Ḥasan şol mūm gibi sen yanup ‘ālemi münevver eyle ve şol iğne gibi yalnız olup dāyim tecrīd ve tefrīdle işide ol. Çün bu ikisin idesin şol kıl gibi mücāhedede incel tā kim işüñ bāṭıl olmaya ki hezār yıl ağlayasın ki işüñ rāst gele.

Naḳildür ki Ḥasan Rābi‘aya ayıtdı kim rağbet ider misin ki saña ‘aḳd [ü] nikāḥ idevüz? Rābi‘a ayıtdı kim nikāḥı bir vücūd üzerine itmek gerek bende ḥod yokdur. Ben kendüm yok olup dururam cemī‘ anuñ ve anuñ ḥükmi sāyesindeyem ‘aḳd ü nikāḥ itmegi andan istemek gerek benden taleb itmemek gerek. Ḥasan ayıtdı yā Rābi‘a bu mertebeyi neyle bulduñ? Cevāb virdi kim cemī‘ bulduğımı anda bilgil ki yavu kıldum didi. Ḥasan ayıtdı kim yā Rābi‘a Allāhı nice bilürsin? [73a] Rābi‘a ayıtdı kim yā Ḥasan anı nicelikle sen bilürsin ben anı bī-çün ve bī-çāre bilürem.

Naḳildür ki bir gün Ḥasan Rābi‘anuñ şavma‘asına vardı ayıtdı kim yā Rābi‘a baña şol ‘ilimden ki ta‘līmle ḥāşıl itmedüñ ve kimseden işitmeğıla ḥāşıl itmedüñ. Belki bī-vāsıta-i ḥalk senüñ göñlüñe ilhām olup durur ol ‘ilimden bir ḥarf ayıt didi. Rābi‘a ayıtdı bir kilāba iplik egirmişiğüm tā kim anda kuvve’l-yevm ḥāşıl idem. Ol ipligi iki aḳçeye şadam birini bir elüme aldum ve birini bir elüme aldum ikisini daḥi bir elüme almağa korkdum ki çift olup kendülere muḥabbet itdüreler bu günki fütūḥum budur didi.

⁴⁸⁴ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁴⁸⁵ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁴⁸⁶ Men redde dāniḳen mine’l-ḥarāmı fe-ḳad nāle dereceden mine’n-nübüvveti: Kim bir dirhem gūnahtan uzaklaşsa, nübüvvetten bir dereceye nāil olur.

Naıldür ki Rābi‘aya ayıtdılar Hasan aydur ki eger Cennetde bir nefes Hakkıñ dīzārından mahrūm qalursam şol kadar nāle vü zārı idem ki cemī‘ ehl-i behişt benüm nālemden benüm üzerüme teraḥḥum ideler. Rābi‘a ayıtdı kim bu kelām ḥüb kelāmdur. Eger dünyāda bir nefes zıkrū’llāhdan gāfil qalursa şol kadar nāle vü zārı ide ki dünyā halkı görüp böyle ḥayrān qalalar tā kim āhiretde daḥi eyle nāle vü zārı idebile. Eger dünyāda böyle olmazsa āhiretdeki du‘āsı dürüst olmaya.

Naıldür ki Rābi‘aya ayıtdılar ki neyiçün ere varmazsın? Ayıtdı kim sizden üç su‘āl iderem baña cevāb [73b] virün tā kim ben daḥi sizün emrünüzi dutam. Ayıtdılar ki buyur. Rābi‘a ayıtdı evvel ol ki ölüm vaḳtinde ĩmānı selāmet iledevüz mi ve illā iletemeyevüz mi? Ayıtdılar ki Allāh bilür. İkinci ol ki ol vaḳt ki kitāblu kitābumuzı vireler kitābumı sağ elüme mi ve şol elüme mi vireler? Girü ayıtdılar ki bunı daḥi Allāh bilür didiler. Üçünci ol ki ⁴⁸⁷ *مَرْيَمُ قَرِيْبَةُ الْجَنَّةِ وَمَرْيَمُ قَرِيْبَةُ السَّعِيرِ* demindeki bir bölük cemā‘ati sağ yañadan Cennete alalar gideler ve bir bölük cemā‘ati şol yañadan Cehennemde alalar gideler. Beni ḳanḳı taraḑa alup gideceklerin bilür misiz? Ayıtdılar ki bunı daḥi Allāh bilür. Rābi‘a ayıtdı ki şol kimsenün ki bunun gibi varḫalar ve bunun gibi mātemler önünde ola aña ne evlenmek ve ne düğün ḳuyusu qalur didi.

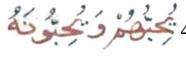
Naıldür ki bir gün Rābi‘aya ayıtdılar ḳandan gelürsin? Ayıtdı kim ol cihāndan. Ayıtdılar ki ḳanda gidersin? Ayıtdı kim ol cihāna. Ayıtdılar ki bu cihānda n’eylersin? Ayıtdı kim efsūs iderem. Ayıtdılar ki nice efsūs idersin? Ayıtdı ki bu cihānuñ etmegin yirem ve ol cihānuñ işin işlerüm. Ayıtdılar ki ḥoş şīrīn zebānsın kārübān-serāyıcılığa yarayayduñ. Ayıtdı kim ben kārübānserāyıcıyam her ne ki içümdedür ḫaşra getürmezem [74a] her ne ki ḫaşradur üçerü ḳoymazam. Eger şol kimse ki içerü girüp girü ḫıḳa anuñile işüm yok ki ben dil-i nigāḥ-dārem ne kil ya‘nī ben gönül ḫaḳlaram.

Naıldür ki Rābi‘aya ayıtdılar ki ḫāzret-i ‘izzeti sever misin? Ayıtdı ki belī severem. Şordılar ki Şeyḫānı düşmen dutar mısın? Ayıtdı ki dutmazam. Ayıtdılar ki neyiçün düşmen dutmazsın? Ayıtdı ki Raḥmān muḥabbetinden Şeyḫān ‘adāveti önüme gelmez ki Ḥāzret-i Resūli ⁴⁸⁸ *صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* düşümde gördüm. Ayıtdı ki yā Rābi‘a beni sever misin? ayıtdum ki yā Resūle’llāḫı kim ola kim senün ḫāzretünü sevmeye! Velīkin

⁴⁸⁷ Ferīḳun fi’l-cenneti ve ferīḳun fi’s-se‘īr: Onların bir kısmı cennette, bir kısmı da cehennemde olacaktır. (Erişim 04.12.2022), eş-Şūrā 42/7. (Kısmī iktibas).

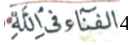
⁴⁸⁸ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

Allāh muḥabbeti beni şöyle ihāṭa idüp durur kim dostluḡdan düşmenlige hīç yir qalmayup durur didüm.

Naqıldür ki Rābi‘aya şordular ki muḥabbet nedür? Cevāb virdi kim muḥabbet ezel ḡapısından geldi ebed derīcesinden girü çıqđı. On sekiz biñ ‘ālemde kimse bulmadı ki anuñ bir cür‘a şerbetin iče āḡir varup Ḥaqqıla Ḥaqq oldı andan bu ‘ibādet gelürdi ⁴⁸⁹ ya‘nī evvel ol anları sevdi andan şoñra anlar anı sevdi.

Naqıldür ki Rābi‘a muttaşıl aḡlardı. Ayıtdılar ki yā Rābi‘a neyiçün [74b] bunca ziyāde aḡlarsın? Cevāb virdi kim anuñ vişāline ögrenüp dururam firāqından ḡorḡaram olmasun kim ölüm vaḡtinde yā Rābi‘a seni baña gerekmez diye ol vaḡt ben ne diyem diyü aḡlaram.

Naqıldür ki ayıtdılar ki ḡul ḡaçan rāzı olur? Cevāb virdi ki rāzı ḡul oldur kim ni‘mete şāz olduḡı gibi zaḡmete daḡı şāz ola.

Naqıldür ki ayıtdılar ki yā Rābi‘a ḡaçan bir kişi ḡoḡ günāḡ eylese dönüp tevbe eylese tevbesi ḡabül olur mı? Cevāb virdi ki nice tevbe ide meḡer ki Allāḡ aña tevbe iḡsān eyleye. Allāḡ Te‘ālā aña tevbe virmezse ol tevbe idemez ve daḡı Rābi‘anuñ sözidür ki aydur yā‘bne-i Ādem gözden Ḥaqqā menzil yoḡdur ve dillerden aña yol yoḡdur. Yol erenlerinüñ ḡulaḡına zaḡmet mükāleme idenlerinüñ kelāmıdır ve el ve ayak ḡayret sākinlerine zaḡmetdür. İş düşmiş ḡoñüllerile duruş ki ḡoñli bīzār dutasın. Çün ḡoñül bīzār ola aña yār ḡācet olmayadır ya‘nī ḡoñül bīzārlıḡı oldur ki Ḥaḡda yavu vire ya‘nī ‘ālem-i zātda fenā ola her ki Allāḡda yavı vara ol yāri n’eylesün? ⁴⁹⁰ bundadır ya‘nī Allāḡda fenā olmaḡ bunda olur ve ayıtdı ki dilile istiḡfār itmek yalancılar işidür ve ayıtdı kim eḡer ben kendümile tevbe idem bir tevbeye daḡı muḡtāc oluram [75a] ve ayıtdı kim eḡer şabr idici olayıduñ merd-i kerīm olayıduñ ve ayıtdı kim ma‘rifetüñ şemeresi Allāḡa tamām teveccüh itmekdür. ‘Ārif oldur ki Allāḡdan ḡoñül dileye. Çün Allāḡ aña ḡoñül vire derḡāl girü ḡoñli Allāḡa vire tā kim Allāḡuñ ḡabzasında maḡfūz ola ve anuñ setrinde ḡaḡḡdan maḡcūb ola. Şālih-i Merrī dāyim

⁴⁸⁹ Yüḡibbühüm ve yüḡibBüneḡū: Allah onları, onlar da Allah’ı severler. (Erişim 04.12.2022), el-Māide 5/54. (Kısmī iktibas).

⁴⁹⁰ El-fenā’ fi’llāhi: Allah’ta fāni olmak.

aydurdı رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ⁴⁹¹ her ki bir bağılu kapuyı dāyim қақа elbette ol kapuyı aña açalar. Bir kez Rābi‘a bu söze hāzır idi ayıtdı bu bağılu kapuyı ne vakte den döge ki ol kapu aña açıla Şālīh kendüye inşāf idüp ayıtdı zihī ‘acebdür ki kavī er cāhildür za‘īfe hātūn kişi dānādur.

Naķildür ki bir gün Rābi‘a gördi ki bir kişi v‘āy guşşadan diyü çağırur. Rābi‘a aydur eyle dime v‘āy guşşasızlıkdandı. Eger guşşālu olayduñ zehreñ olmayaydı ki bir nefes virüp alayıduñ.

Naķildür ki bir gün Rābi‘a bir kişiyi gördi ki başına bir bez bağlamış. Ayıtdı ki neyiçün başuñı bağlarsın? Cevāb virdi ki başım ağrır. Rābi‘a ayıtdı ki ‘ömrüñ ne kadardur? Ayıtdı ki otuz yıldur. Rābi‘a ayıtdı otuz yıl Hāq Te‘ālā senüñ tenüñe şıhhat virdi hīç bir gün başuña şükür ‘işābesin bağlamaduñ bir gece hastalık virdügiçün neyiçün şikāyet ‘aşābesin bağlarsın.

Naķildür ki [75b] bir gün Rābi‘a bir kişiyi dört aķçe virdi ki baña bir kilīm şatun alıvir ki yalıncāgam. Ol kişi vardı bāzārı tolandı girügeldi ayıtdı kim yā Rābi‘a ‘aceb ne reng kilīm alayın? Rābi‘a ayıtdı çün rengüñ keyfiyyetine varduñ aķčem baña vir ol kilīm baña gerekmez didi. Aķçesini aldı Dicle ırmağına bıraķdı ya‘nī ol kilīm ki henüz geymezden öñdin andan göñlüme tefrīķa geldi pes anı terk eyledi.

Naķildür ki bir vakt bahār faşlıydı Rābi‘a kendü hālvetine oturup teveccüh iderdi. Hādimesi içerü girüp ayıtdı ki yā Rābi‘a taşra çık tā Allāhuñ şun‘ın göresin. Rābi‘a ayıtdı ki sen içerü gel tā Şāni‘i teferrüc idesin ki شَعَلَنِي مُشَاهَدَةُ الصَّانِعِ عَنْ مَطَالَعَةِ الصَّنِيعِ

⁴⁹²

Naķildür ki bir gün bir cemā‘at Rābi‘ayı gördiler ki eti dişiyile pāreler. Şordılar ki yā Rābi‘a bıçağıñ yok mıdur ki eti kesesin? Ayıtdı kim katī‘at qorqusundan bıçaq dutmazam ya‘nī ki bıçaqda kesüp ayırmaķlık şıfatı olduğıçün bıçağı terk idüp dururam didi.

Naķildür ki bir kez Rābi‘a yedi gün gice ve gündüz ‘ibādete meşğul oldı. Āhır açlık gālīb olup hādden geçdi nefsi feryād u zārı [76a] idüp ayıtdı kim yā Rābi‘a beni

⁴⁹¹ Rağıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁴⁹² Şāgalenī müşāhedetü’ş-şāni‘i ‘an metāla‘ati’ş-şun‘i: Sanatkarın sanatını müşāhede etmek beni o kadar meşgul etti ki, sanat eserinin güzelliğini anlayamadım.

bunca nice incidürsin bu hâldeyigen bir kişi kapudan içerü girdi. Bir çanak nefis ta‘ām getürdi Rābi‘anuñ öñünde kodı. Rābi‘a durdı kim ırāğ getürmege varagelüp gördi kim bu çanağıla ta‘āmı çetük dökmiş. Diledi kim Rābi‘a varup şu getüre orucın ol şuyile aç. Pes varup bardağı getürdi gördi ki ırāğ söyünmüş. Diledi ki karañulukda ol şuyi iç elinden bardak düşüp pāre pāre oldu. Rābi‘a bir kez nāleyile şöyle āh itdi. Yakīn oldu ki evüñ yarusı yana. Ayıtdı ki İlāhī bu nedür ki ben bī-çāre za‘īf karavaşuñile işlersin! Nidā geldi yā Rābi‘a dilerseñ ki dünyā ni‘metini saña vakf eyleyin ammā göñlünde benüm muḥabbetüm guşşasın giderürem zīrā ki benüm guşşamile dünyā muḥabbeti bir göñülde cem‘ olmaz. Rābi‘a aydur çün bu ḥitābı işitdüm göñlüm dünyādan şöyle münkatı‘ itdüm ve ārzularımı şöyle kesdüm ki otuz yıl şöyle ‘ibādet eyledüm ki her namāzı ki kılordum āḥir namāzumdur diyü kılordum ⁴⁹³ أَصَابِي صَلَوةَ الْوَيْعِ Halkdan şöyle kesildüm ki çün şabāh olurdu korḳardım ki bir kimse gelüp beni kendümden meşḡul eyleye tā kim gelüp kendüzümden beni meşḡul kılmazun dirdüm.

Naḳildür ki [76b] Rābi‘a dāyim iñlerdi. Bir gün ayıtdılar yā ‘azīze-i ‘ālem hīç zāhiründe bir ‘illet ve bir ḥastalık zāhir degül böyle muttaşıl iñledügüz nedür? Cevāb virdi kim belī uçmaḳda bir ‘alīl vardur ki ‘ālemüñ cemī‘ tabībleri aña mu‘ālece itmekden ‘āciz dururlar ve benüm cerāḥatümün merhemi dostuñ vişālīdür. Ta‘līl iderem ki tā yarın dār-ı āḥiretde maḳşūda irişem çünki derdlülerden degülüm bārī derdlüler gibi kendümi göstereyin ki Ḥaḳ yolunda bundan aşaḡa mertebe yokdur.

Naḳildür ki aña birden bir cemā‘at Rābi‘anuñ ḳatına vardılar. Rābi‘a birinden şordı ki sen Allāha neden ötürü ṭaparsın? Ayıtdı ki yedi ṭabaḳa Cehennem var ‘azīm heybetlü anuñ cemī‘isinden nā-çār ve nā-kām geçmek gerek. Anuñ ḳorḳusından ṭaparam ve daḥi sekiz ṭabaḳa Cennet var derecāt-ı ‘azīme-i menzil anda nice āsāyiş ve rāḥata va‘de idüp durur didi. Rābi‘a ayıtdı zihī yaramaz ḳul ki Allāha ‘ibādeti ḥavfdan ötürü eyleye yāḥūd müzd-i şevāba ṭama‘ eyleyüp ide. Anlar ayıtdılar ki yā Rābi‘a yā sen Allāha neyiçün ṭaparsın senün Cennete ṭama‘uñ yok mıdır? Ayıtdı ⁴⁹⁴ يَا نَبِيَّ الْوَيْعِ ya‘nī evvel ḳonşı andan soñra o ve ayıtdı kim size bu kerem yitmez mi ki kendüye ṭapmaḳlığa destūr virdi. Eger Cennet ve Cehennem olmasaydı aña ‘ibādet itmek gerekmez midir? Anuñ istiḥḳāḳı yok mıdır ki [77a] aña bilā-vāsıta ‘ibādet eyleyeler.

⁴⁹³ Uşallī şalāte‘l-müvedde‘i: Veda namazı kılıyorum.

⁴⁹⁴ El-cārü şümme‘d-dār: Evden önce komşu.

Naıldür ki ululardan birisi Rābi‘anuñ atına vardı gördiler ki eger işāret idesin senüñ hauñda cemī‘ hācetüñe nazar ide. Rābi‘a ayıtdı ben istihyā iderem dünyā taleb itmege ki dünyā cemī‘ anuñ mülkidür pes bunca dileyüblem şol kimseden ki dünyā anuñ elinde ‘āriyetidür. Ol kişi ayıtdı ki ‘ālī himmetlü hātūn kişi budur kim nice anı Ha Te‘ālā kendüye çeküp durur ki dirīg gelür ki kendü vatini andan nesne dileme ki meşgöl eylemea şarf eyleye.

Naıldür ki bir cemā‘at anı imtiān itmegiūn atına vardılar dilediler ki anı söze dutalar ilzām ideler. Ayıtdılar ki cemī‘ fazīleti erenler üzerine nişār idüp dururlar ve nübüvvet tācın erenler başına urup dururlar ve kerāmet kemerini erenler beline bağlayup dururlar hergiz ‘avratlardan peygāmbere gelmeyüp durur. Rābi‘a ayıtdı düdükleriñüz cemī‘ vardır velīkin kendü enāniyyetile ⁴⁹⁵ اَنَا رَبُّكُمْ لَا تُحَدِّثُوا da‘vāsı hī bir hātūn kişilerüñ yaasından zāhir olmadı ve hī bir ‘avrat muanneş olmadı, illā muanneşlık erenlerden geldi.

Naıldür ki bir gün Rābi‘a hasta oldu. Hastalığı be-āyet kavī oldu. Şordılar ki yā Rābi‘a bu hastalığı sebebe ne oldu ayıtdı ki ⁴⁹⁶ نَظَرْتُ إِلَى الْجَنَّةِ فَأَدْبَى رَبِّي ya‘nī gönüm Cennetden [77b] yaña nazar eyledi dost baña ‘itāb eyledi. Bu hastalık sebebi ma‘şūkuñ ‘itābıdır. Hasan-ı Başrī ⁴⁹⁷ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ anı şormaa vardı aydur ki bir h‘āceyi gördüm Rābi‘anuñ apusunda bir kīse altun önüne omış zār zār alar. ayıtdım ki iy h‘āce neyiūn alarsın? Ayıtdı kim ayıtdı kim iş bu zāhideden ötürü alaram ki eger bunuñ berekātı bu hālāyık ortasından giderse hālāyık cemī‘ helāk ola ve ayıtdı kim yā Hasan Rābi‘aya ceheet-i dünyādan nesne nedür itdü midi getürdüm oraram ki alup abūl itmeye girü redd eyleye. Yā şeyh imdi kemāl-i keremüñden sen şefī‘ ol tā kim Rābi‘a bu getürdüğümü benden alup abūl eyleye. Çün Hasan-ı Başrī ierü girdi bu kıssayı Rābi‘aya ‘arz ayıtdı. Rābi‘a gözi uyruıla bir kez Hasana nazar idüp ayıtdı ki ⁴⁹⁸ هُوَ يَرْزُقُ مَنْ يَسْتَبِيهِ أَفَلَا يَرْزُقُ مَنْ يَحِبُّهُ ya‘nī bir kimesne kim harete dāyim nā-şāyeste kelāmlar söyler. Andan ayrıya ‘ibādet eyler anuñ ‘aybını yüzüne urup anuñ rızını kesmez. Bir

⁴⁹⁵ Ene rabbukumu‘l-a‘lā: Ben sizin en yüce rabbinizim. (Erişim 04.12.2022), en-Nāziāt 79/24 (Kısmī iktibas).

⁴⁹⁶ Nazartü ilā‘l-cenneti fe-edebbenī Rabbī: Cennete baktım ve Rabbim beni terbiye etti.

⁴⁹⁷ Rametu‘llāhi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

⁴⁹⁸ Hüve yerzuu men yesubbuhū efelā yerzuu men yühibbuhū: Kendisini inkar edenin rızını veren Allah kendisini sevenin rızını nasıl keser!

kimse kim anuñ cānı Hakkıñ muhabbetiyile cüş eyleye kaçan anuñ rızkın kese. Ol vaqtden berü kim ma‘rifetu’llāhı buldum ḥalāyıkdan yüz dönderüp tama‘ı münkatı‘ itdüm hıç kimsenüñ mālını qabül itmedüm ki anuñ ḥill ü ḥürmetinden ḥaberdār degildür [78a] nice qabül ideydüm ki bir gice sultānuñ çerāğı rüşināsına gönlegümi dikdüm nice rüzigār qasāvet-i qalb ḥāşıl olup gönüm mükedder oldu tā kim āḥir gönlüme düşüp tezekkür itdüm ki sultānuñ ırāğı ışığına dikip dururdum ol gönlegi girü yiretdüm. Andan soñra gönüm āyinesi şafā bulup rüşen oldu. İmdi ol ḥāceden ‘özür dileñ tā kim gönümü bende bırakmasun didi.

Naqıldür ki ‘Abdü’l-vāhid-i ‘Āmir aydur bir gün Süfyān-ı Şevrīyle ikimiz Rābi‘ayı ‘iyādete varduq anuñ heybetinden hıç söze ibtidā idüp anuñile mükāleme itmedük. Rābi‘a Süfyān-ı Şevrīye ayıtdı kim yā Süfyān bir kelām söyle. Süfyān ayıtdı kim yā Rābi‘a eger du‘ā idesin Allāhu Te‘ālā saña bu renci āsān idüp vücūduñdan zāyil eyleye. Rābi‘a dönüp Süfyānuñ yüzüne bir kez nazar eyledi ayıtdı ki iy Süfyān sen bilmez misin ki bu renci baña Allāhu Te‘ālā virüp durur ayıtdı kim belī bilürem. Rābi‘a ayıtdı çün bilürsin neyiçün aydursın ki andan dile tā kim zāyil ola. Pes dost dileginüñ ḥilāfın dilemek dostlara terk-i edebdür. Pes Süfyān ayıtdı yā Rābi‘a ne dilersin ārzün ne nesnedür? Ayıtdı ki yā Süfyān sen ehl-i ‘ilim olasın neyiçün bunuñ gibi kelām söylersin ki Allāhdan ğayrıya ārzümü iderler ki [78b] on iki yıldur ki gönüm ḥurmā ārzü ider sen bilürsin ki Başrada ḥurmāya hıç tekellüf yokdur ben henüz nefsüme virmeyüp dururın ki ben kulam kullarūñ ārzüsü olmak edepsüzlük ola kim kul diledüğün ḥācesi dilemeye bu küfür ola. Zīrā kul ḥācesi dileginde olmak gerek tā kim ḥaḳīqatile ḥācesine kul ola. Eger ḥāce kendüsi kul dilemedin virürse bu revā ola. Pes Süfyān bu sözi işidicek müteḥayyir qaldı. Bir zamāndan soñra aydur yā Rābi‘a çün senüñiçün kelām söylemezsin bārī bizümiçün söyle. Rābi‘a ayıtdı yā Süfyān eger senüñ dünyāya muhabbetüñ olmayaydı be-ġāyet eyü kişiyidüñ. Süfyān ayıtdı ki ol bendeğī dünyāya muhabbet ne nesnedür? Ayıtdı kim ḥadīs rivāyet itmegi be-ġāyet seversin. Bu daḥi nefsüñ cāhıdur didi. Süfyān aydur bu sözden baña rıkkat geldi ayıtdı ki İlāhī benden rāzı olasın. Rābi‘a ayıtdı kim yā Süfyān utanmaz mısın bir kimsenüñ saña rızāsın istersin ki sen andan rāzı degilsin.

Naķildür ki Mālik-i Dīnār aydur ⁴⁹⁹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ bir gün Rābi‘ayı şormağa vardum gördüm ki şu içüp abdest alacak ibriķ şınmış ve bir haşır be-gāyet köhne ve bir kerpiç durur ki dāyim anı yaştuķ idinürmiş. Gönlüme teraħħum [79a] geldi ayıtdum ki yā Rābi‘a benüm māl-dār muħiblerüm var buyurarsañ varayın anlardan ceħet-i dünyā getüreyim taşarruf it. Ayıtdı ki iy Mālik ‘azīm-i ğalať itdüñ bize rızık viren pādīşāh anlara viren degil midür? ayıtdum ki belī oldur. Ayıtdı ki yā dervīşlere rızķ viren dervīşlikleriçün unudur mı ğanīleri ğınāsıçün añar mı? ayıtdum yok ‘alimdür ayıtdı çünkim zāħir ü bāťın ‘ālim ola ħālī bilür. Pes ne egdürelüm çün kendüsi bilür böyle diledi biz daħi anuñ dileğini dilerüz didi.

Naķildür ki bir gün Ḥasan-ı Başrī ve Mālik-i Dīnāri ve Şaķīķ-i Belḥī ⁵⁰⁰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ Rābi‘ayı şormağa vardılar ki Rābi‘a be-gāyet rencür idi. Ḥasan ayıtdı kim ⁵⁰¹ لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مِنْ لَمْ يَصْبِرْ ya‘nī şādīķ degildür kendü du‘asında her kim Mevlānuñ zaħmına şabr itmeye. Rābi‘a ayıtdı kim bu sözden me‘menlik rāyiħası gelür. Pes Şaķīķ ayıtdı ⁵⁰² لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مِنْ لَمْ يَشْكُرْ عَلَى صَبْرٍ مَوْلَاهُ Rābi‘a bu söze ħāmüş oldu. Pes Mālik aydur ⁵⁰³ لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مِنْ لَمْ يَتَلَذَّذْ بِصَبْرٍ مَوْلَاهُ Rābi‘a ayıtdı bundan yigrek kelām gerek durur. Rābi‘aya ayıtdılar sen daħi söyle ne dersin. Rābi‘a ayıtdı kim ⁵⁰⁴ لَيْسَ بِصَادِقٍ فِي دَعْوَاهُ مِنْ لَمْ يَنْسَى الصَّبْرَ فِي مُشَاهَدَةِ مَوْلَاهُ [79b] ya‘nī şādīķ degildür kendü du‘asında şol kimesne kim unutmaya zaħmuñ elemiñi Mevlānuñ müşāhedesinde bu ‘acebdür ki Mışr ḥātūnları bir maḥlūķuñ müşāhedesinde zaħmuñ elemiñi unutdılar. Eger Ḥālīķ müşāhedesinde bu şıfat vāķi‘ olursa ba‘īd olmaya.

Naķildür ki bir gün Başra ulularından birisi Rābi‘anuñ ‘iyādetine vardı. Yastuķ üzerine oturup dünyā zemmine āġāz idüp dünyāyı taḥķīr iderdi. Rābi‘a ayıtdı kim sen be-gāyet muħibbi dünyāsın bilmez misin ki kumāşuñ müşterisi kumāşuñ ‘aybın bulup

⁴⁹⁹ Rağiya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵⁰⁰ Rağiya’llāhu ‘anhum: Allah onlardan razı olsun.

⁵⁰¹ Leyse bi-şādīķin fī da‘vāhu men lem-yaşbir bi-đarbi mevlāhu: Mevlasının zahmetine şabr etmeyen kimse davasında sadık deĝildir.

⁵⁰² Leyse bi-şādīķin fī da‘vāhu men lem-yeşkur alā-đarbi mevlāhu: Mevlasının zahmetine şükr etmeyen kimse davasında sadık deĝildir.

⁵⁰³ Leyse bi-şādīķin fī da‘vāhu men lem-yetelezzez bi-đarbi mevlāhu. Mevlasının zahmetinden zevk almayan kimse davasında sadık deĝildir.

⁵⁰⁴ Leyse bi-şādīķin fī da‘vāhu men lem-yensā’d-đarbi fī müşāhedetin mevlāhu: Mevlasını müşāhede anında onun zahmetini unutmayan kimse davasında sadık deĝildir.

ğadrin şıduğı olur. Eger dünyādan fāriğ olayduñ dünyāyı medh ü zem vechiyile yād eylemezdüñ. Ammā neden ötürü añarsın ki ⁵⁰⁵ **مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا أَكْثَرَ ذِكْرِهِ** her ki bir nesneyi severse anuñ zikrin çok eyler.

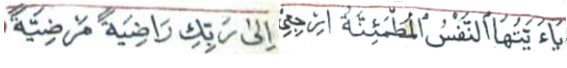
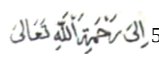
Naķıldür ki Ḥasan-ı Baṣrī aydur bir gün ikindü namāzı vaķtinde Rābi‘anuñ ķatına vardum. Ol nesne bişürmek isterdi çölmege bir pāre et bıraķdı üzerine bir pāre şu koydı çün gelüp benümile kelāma meşğül oldu. Ayıtdı kim senüñile şöhet eylemek yigrekdür bişürmekden pes şöhet meşğül oldu tā aḥşam namāzı vaķti yetişdi durup namāzı edā itdük [80a] varup bir pāre ķuru etmegile bir bardaķ şu getürdi tā kim orucumuz açduķ durdı Rābi‘a vardı kim çömleğı getüre eli göyündi gördi çömlek Ḥaķķuñ ķudretiyle odsız kaynar ta‘ām müheyyā bişmiş alup getürdi. Anı iftār itdük şöyle lezīz ta‘āmıdı ki hergiz anuñ mişlini ne yedük ve ne gördüğümüz var. Rābi‘a aydur ḥastalıķdan duranlara bunuñ gibi ta‘ām bişürürler didi.

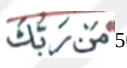
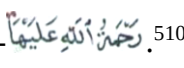
Naķıldür ki Süfyān-ı Şevrī Rābi‘anuñ ķatına vardum dir gördüm ki miḥrābda namāz kılup tā irteye degin namāz kıldı ben daḥi bir kūşede namāz kıldum tā seher vaķtine degin. Seher vaķtinde ayıtdum ki aña neyile şükür ideyin ki baña tevfiķ itdi tā kim dükeli giceyi şabāḥa degin aña ‘ibādet ve tā‘at itdüm. Rābi‘a ayıtdı kim oruc dutalum didi tañla inşā‘allāh. Anuñ münācātı buyıdı kim aydurdı iy Bārī Ḥudā yā eger tañla kıyāmet güninde beni Cehenneme gönderürseñ bu sırrı aşikāre eyleyem ki Cehennem biñ yıllık yol benden añarū kaça va aydurdı ki her nesneyi baña dünyāda kısmet itdüñ kendü düşmenlerüñe vir ve her nesneyi āḥiretde kısmet itdüñ kendü dostlaruña vir ki baña hemān sen yitersin ve aydurdı ki iy Ḥudāvendā eger saña ben Cehennem ķorķusından ṭaparsam beni Cehennem odına yakup ‘azāb eyle [80b] eger Cennet ümmīzine ṭaparsam Cenneti baña ḥarām eyle eger senüñiçün ṭaparsam ol bāķī cemālüñi benden dirīğ eyleme ve daḥi münācātında aydurdı ki İlāhī yarın beni Cehenneme koyarsañ nāle ve feryād eyleyem ki yā Rabbi ben seni severin sen seni seven dostlaruñile böyle mi idersin? Hemān ḥātifden āvāz geldi kim yā Rābi‘a **السَّوْءُ** ⁵⁰⁶ **لَا تُنْطِقُ بِمَا ظَنُّ** ya‘nī baña yaramaz gümān eyleme ki ben saña kendü dostlarum ķonşuluğında menzıl-i mekān virem tā kim benümile bilā-vāsıta mükāleme idesin ve daḥi münācātında aydurdı ki İlāhī benüm ķulumuñ ve fī‘lümüñ ārzūsı ve gönölüm ve

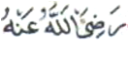
⁵⁰⁵ Men eḥabbe şey‘en ekşere zikrehū: Bir kimse bir şeyi severse onu çokça anar.

⁵⁰⁶ Lā tezunnī binā ṣanni’s-sūi’: Beni kötü zann ile zannetme.

gözümün iştîyâkı dâr-ı dünyâda senün zikründür ve dâr-ı âhiretde senün cemâl-i kemâlündür. İlâhî benüm budur ki hâzretüñe ‘arz eyledüm ve sen her ne dilerseñ anı işle.

Naıldür ki bir gice münâcâtında aydurdı ki yâ Rabbi gönlümü ‘ibâdetünde hâzır eyle yâhüd gönülsüz ‘ibâdeti kabûl eyle çünkim vefât-ı vakti yetiştî aña bir cemâ‘at katına geldiler hâzır olup dururlardı. Ayıtdı kim duruñ cemî‘üñüz taşra çıkuñ Tañrı resûllerîçün yir boşalduñ didi. Cemî‘ cemâ‘at taşra çıkdılar âvâz işitdiler ki ⁵⁰⁷ bir zamân şabr itdiler. Hîç gayrı âvâz gelmedi kapuyı açdılar gördiler ki Râbi‘a cân teslîm itmiş [81a] ⁵⁰⁸ aña bir ayıtdılar ki Râbi‘a dünyâya geldi girü âhirete getdi hîç Allâha küstâhlık eylemedi ve hîç nesne dilemedi ve ayıtmadı ki İlâhî beni şöyle eyle ve yâhüd böyle eyle.

Naıldür ki vefâtından soñra anı düşde görüp şordılar ki yâ Râbi‘a kendü hâlünü ayıtdı ki Mûnker ve Nekîrden nice hâlâş bulduñ didiler. Râbi‘a ayıtdı çün ol cüvân-merdler geldiler ayıtdılar ki ⁵⁰⁹ ayıtdum girü dönük Allâhu Te‘âlâya ayduñ ki bunca hezâr hezâr maḥlûkât içinde bir za‘îf ü naḥîf qarîcuğı unutmaduñ ben ki cemî‘ ‘âlemde senden artuḡ kimsem yokdur. Hergiz unudurmıyam ki baña ferîşte gönderürsin Rabbün kimdür diyü şordurursın. Muḥammed-i Eslim-i Tûsî ve ni‘meti sır Tûsî beriyyede otuz biñ kişiye saḡḡâlîk iderlerdi. İkiisi daḡı Râbi‘anuñ ḡabrine geldiler toprağı üzerinde durup ayıtdılar ki iki ‘âleme baş indürmezem diyü lâf ururduñ şimdi hâlün neye iriştî? Râbi‘anuñ toprağından âvâz geldi ki nûş olsun anı kim Ḥaḡ Te‘âlâ rûzî kıldı gördüm ⁵¹⁰ .

Zikr-i Fuḡayl-ı ‘İyâz ol muḡaddem-i tâbîbân ol âfîtab-ı kerem [ü] iḡsân ol deryâ-yı vera‘ ve ‘irfân kevnîyyetden iden i‘râz ḡuṭb-ı vakt-i [81b] Fuḡayl-ı ‘Ayyâz ⁵¹¹ .

⁵⁰⁷ Yâ eyyetühe’n-nefsü’l-muṭmai’ne. İrci‘î ilâ rabbiki rāḡiyeten marḡıyyeh: Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen ondan hoşnut, o da senden hoşnut olarak Rabb’ine dön. (Erişim 10.01.2023), el-Fecr 89/26-27.

⁵⁰⁸ İlâ rahmeti’llâhi te‘âlâ: Allahın rahmetine kavuştu.

⁵⁰⁹ Mi‘r-rabbike: Rabb’inden. (Erişim 10.01.2023), el-Bakara 2/147, 149; Âl-i İmrân 3/60; el-Mâide 5/64, 67, 68; el-En‘âm 6/106, 114; Yunus 10/19, 94; Hûd 11/110; er-Ra’d 13/1, 19; en-Nahl 16/102; el-İsrâ 17/28, 17/87; el-Kehf 18/82; Tâhâ 20/47, 129; el-Hac 22/54; el-Kasas 28/32, 46, 86; el-Ankebût 29/10; es-Secde 32/3; Ahzâb el-33/2; Sebe 34/6; Fussilet 41/45; eş-Şûrâ 42/14; ed-Duhân 44/6, 57; el-Kalem 68/19; en-Nebe 78/36. (Kısmî iktibas).

⁵¹⁰ Rahmetu’llâhi ‘aleyhâ: Allahın rahmeti ona olsun.

⁵¹¹ meşāyihūn kibāriyidi ve tarīkatuñ ‘ayyārıyidi zamānınuñ vaḥīdiyidi ve kendü ‘aşrınıñ maḳbūl iyidi ḥalāyıkūn merci‘iyidi ve kerem [ü] iḥsān menba‘iyidi vera‘ [u] riyāzetinde refi‘u‘ş-şandı ve kerāmet [ü] ma‘rifetde bī-girānidi. Anuñ ḥālinuñ ibtidāsı beyābānlarda ve bī-ābādānlarda bir ḥayme kūrardı pelās giyerdi ve başına bir keçe külāh giyerdi ve boynuna bir tesbīḥ taḳup zāhidāne ve ‘ābidāne ol çādırda otururdu ve çok aşḥābı varıdı ve cemī‘isi uğurlar ve ḥarāmilerdi. Gice gündüz uğurluk ve ḥarāmilik idüp ve başlar kesüp kanlar dökerlerdi. Bu bābda ne ḥāşıl iderlerse Fuḍayl-ı ‘İyāz ḳatına götürürlerdi. Fuḍayl bunlaruñ re‘isiyidi bunlaruñ ortasında ele gireni ḳismet iderdi. İçinden gönli diledügi nefīs kumaşları kendüzüne naşīb çıkardı bāḳī ḳalanın bunlara virürdi. Kendü naşībın nüshaya yazardı hergiz cemā‘atden ḥālī olmazdı. Hidmetkārlarından ve şākirdlerinden cemā‘ata mülāzımet itmeyenleri redd iderdi. Bir gün bir ulu kārübān gelürdi Fuḍayluñ yārenleri bu kārübāndan ḥaber işidüp cüste itmişleridi. Bu kārübānuñ ortasında bir merd-i tācir varıdı be-ḡāyet şāḥib-i mālidi. Bir bedre altunı varıdı. Fuḍayluñ ve ḥarāmileruñ evşāfın işidüp tedbīr [82a] ayıtdı kim bu bir bedre altunı ıssızlık maḳāmda pinḥān ideyim. Çün bu ḳāfile-i ḥarāmiler ḡāret idüp talan iderler gelüp bu altunı alam sermāye idinem didi. Tācir bu tedbīrile yolından ve yoşdaşlarından ayrılup bir ıssızlige yüz dutdı. Giderken gördi bir çadır kurulmuş meger Fuḍayl-ı ‘İyāzuñ çādırıyidi. Tācir bu çadıra irişdi gördi ki bir kişi oturur egninde pelās ‘ābidāne ve elinde bir tesbīḥ zāhidāne Fuḍaylı görüp şāz u ḥurrem oldı. İlerü gelüp Fuḍaylı ziyāret eyledi bu bedere altunı Fuḍayla emānet ḳodı. Fuḍayl ayıtdı var çādıruñ küşesinde ḳo. Tācir iledüp ḳodı feraḥ girü döndi. Çün kārübāna geldi gördi ki kārübānı talan idüp ḳumāşlarını ḡāret itmişler. Ehl-i kārübānı dest-i beste ve gerden-beste cemī‘isini bağlayup bırakmışlar gitmişler. İrişüp cemī‘isini bendinden ḥalāş itdi ve her nesne ki bāḳī kalmışıdı. Cem‘ eylediler dili ḡam-gīnile ve ḥāl-i perīşānile yola girüp getdiler. Tācir döndi ki Fuḍaylda emānet ḳoduḡı altunı alup ol daḡı revān ola. Geldi gördi ki cemī‘ ḥarāmiler Fuḍayluñ ḳatına cem‘ olmuşlar ḡāret itdükleri māl u ḳumāşı ḳismet iderler. Tācir ayıtdı āḥ ki kendü elümile mālumu ben ḥarāmīye [82b] teslīm itmişem. Fuḍayl ırāḳdan çün bu tāciri gördi çağırup ḳatına getürdi ayıtdı kim ne ḥācete geldüñ? Tācir ayıtdı emānete geldüm. Fuḍayl ayıtdı şol yirdeki ḳoduñ hemān ol yirdedür var al git. Tācir derḥāl varup ḳoduḡı yirden götürdi. Şāz [u] ḥurrem olup yola girdi. Çün Fuḍayluñ yārenleri bu ḥālī gördiler Fuḍayla ayıtdılar biz cemī‘ kārübānda bir

⁵¹¹ Raḡıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

aķçe naķd bulmaduķ sen on biñ altunı girü virürsin. Fuđayl ayıtdı ol kiři baña eyü gümān idüp emīn diyü emānet virdi, ben dağı Allāha eyü gümān iderem ki baña tevbe ve tevfiķ erzānī kıla. Ben anuñ gümānını rāst itdüm inşā'al-lāh Hāķ Te'ālā fażl u kereminden Fuđayluñ dağı gümānını rāst getüre didi.

Naķildür ki andan şoñra bir gün Fuđayluñ dağı yārenleri kārübān urdılar ve hānümān ğāret itdiler oturup ta'ām yirlerdi. Ehl-i kārübāndan birisi şordı ki sizüñ re'isünüz ķankıñuzdur? Ayıtdılar re'isümüz bizümle degildür şol ağaķlardan yaña şu kenārında 'ibādet ider. Ayıtdı kim namāz vaķtı degil nice 'ibādet ider? Hārāmiler ayıtdılar taťavvu' kılr. Kārübān ehli ayıtdı sizünile ta'ām yimez mi? Ayıtdılar oruc dutar şāyimü'l-dehr gündüz ta'āmın yimez [83a] didiler. Bu su'ālī ol kiři ta'accüb eyledi durup Fuđayluñ ķatına vardı ğördi ki hużü ile huşü ile 'ibādete meşğul şabr itdi tā kim 'ibādetden fāriĝ oldı. Bu kiři ilerü gelüp ayıtdı kim إِنَّ الصَّدَاقَ لَا يَجْتَمِعَانِ⁵¹² ya'nī uĝurlıķ ve hārāmīlıĝıla oruc dutmaķ ve yollar kesüp Müslümānları öldürmekile namāz kılmāķ nice cem' ola didi. Fuđayl ayıtdı yā kiři *Qur'an* bilür misin? Ayıtdı kim belī. Fuđayl ayıtdı Hāķ Te'ālā buyurup durur ki وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَوْا عَمَّا صَاعًا وَآخَرَسِيًا⁵¹³ ya'nī şol kimesneler kim kendü ğünāhlarını bilüp i'tirāf iderler. Arada 'amel-i şālīh dağı iderler. Ümmīzdür ki Allāh Te'ālā tevbe ve tevfiķi rüzī kıla. Bu kiři Fuđayldan bu kelāmı işidiceķ sākit oldı hīķ cevāb virmedi.

Naķildür ki hemīşe anuñ nefsinde ve taťabī'atında himmet ü mürüvvet ve kerem ü iħsān şıfatları eŗeri zāhiridi. Şöyle kim her ķāfiledeki hātūn kiři olayıdı ol hātūn kişinüñ ķatına varmazdı varanı dağı men' iderdi ve her kişinüñ ki sermāyesi az ola hīķ nesne almazdı ve her kimüñ ki mālī ziyāde olsa alup sermāye ve kifāyet miķdārı ķordı ve meyli ziyāde şalāhiyyete idi. İbtidāsında bir hātūn kişiye 'ışķ [u] [83b] muħabbet idüp dururdu. Her ne kim hārāmīlıķdan hāşıl iderdi aña iledürdi ve anuñ 'aşķından ğice vü gündüz ser-ĝerdān olup sözü nāle birle ağlardı. Bir ğice Fuđayl bir vīrāne iķinde durup kārübān öñerdi. Bir bölük kārübān ğeķerken ehl-i kārübāndan birisi *Qur'an* okurdu. Bu

⁵¹² İñne'z-zıddāni lā yectemi'āni: İki zıt bir arada bulunmaz.

⁵¹³ Ve aħarūna'terafū bizunūbihim ğaletū 'amelen şālīhān ve āħara seyyi'en: Bir başka ğrup var ki onlar iyi işe bir de kötü iş ķarıştırdıktan sonra ğünahlarını itiraf etmişlerdir. (Erişim 10.01.2023), el-Tevbe 9/102. (Kısmī iktibas).

āyet Fuḍayluñ kulağına irişdi ⁵¹⁴ الْمَيَاتِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ ya'nī īmān getürmiş kullar vaqt irişmedi mi kim bu uyumış gönülleriniñizi bīzār idesiz. Hemān Fuḍayluñ bu āyet kulağına irişdi şanayduñ bir oqudı Fuḍayluñ cānına dokundu. Ol durduğı vīrānenüñ dīvārından aşığa düşüp bī-hūş oldu. Bu kārübānuñ cemā'ati Fuḍayluñ na'rasın işidüp ayıtdılar ki varalum görelüm ne hāldür ba'zısı ayıtdı ki zinhār varmañ ki Fuḍayl-ı 'İyāz bundadur mübāreke ki size zarar yetişe. Fuḍayluñ kulağına bu kelām yetişdi āvāz itdi kim yā ehl-i kārübān size ve bize beşāret olsun ki Fuḍayl tevbe kılop cemī' menāhīden rücū' itdi. Andan soñra Fuḍayl ağılayup her gün zārılık idüp yürürdi sa'y idüp isterdi haşmların hoşnūd idüp helāllik dilerdi tā kim Bāver şehrinde bir cühūd qalmışdı. Fuḍayl [84a] varup andan helāllik diledi. Ol cühūd helāl itmedi. Kendü qavmine ayıtdı kim bugün fırsatdur ki Muhammediler mi istihfāf idüp müsahharlığa alavuz. Fuḍayla ayıtdı eger dilerseñ kim haqqımı helāl idem iş bu depecügi ortadan taşıyup gider bir depeyidi ki ādem anı 'ömrinde 'öşri 'öşrini taşıyup gidermezdi. Fuḍayl 'āciz ü fūrū-mānde qaldı nā-çār etegiyile anı taşımağa meşğul oldu. Etegile ol kaçan taşınaydı ammā çün Allāha tamām-ı tevekkül idüp dururdu. Bir gün Hāq Te'ālā şehir vaqtinde bir yıl gönderüp ol depeyi nā-bedīd itdi. Hiç eşerin kıomadı. Cühūd şabāh gördi kim depenüñ hiç eşeri qalmamış mütehayyir ve hayrān qaldı. Ayıtdı kim and içüp dururam ki tā sen baña māl vermeyesin ben helāl itmeyem. İmdi bilürem ki şimdiki hālde senüñ mālun yokdur ammā gel berü elünile nihālümün altında birer māl alup baña vir tā kim saña helāl idem andum yirine gele didi. Fuḍayl alup evine vardı meger nihālisinün altında toprak döküp dururdu. Fuḍayla ayıtdı kim di imdi şol nihālünün altından birer altun al didi. Fuḍayl cühūduñ nihālisi altına el şundu bir avuc altunı çıkardı cühūda virdi [84b] cühūd mütehayyir qalup ayıtdı kim baña İslām 'arz eyle tā kim saña helāl ideyim didi. Fuḍayl cühūda İslām 'arz itdi. Cühūd Müslümān oldu. Ayıtdı kim yā Fuḍayl bilür misin neyiçün Müslümān oldum? Bugüne degin bilmezdim ki kıankı dīn haqqdur bugün bildüm ki İslām dīni haqqdur. Zīrā ki *Tevriyyetde* okuyup dururdum ki her ki ihlāşile tevbe eylese elin toprağa varsa altun oladır. İmdi ben dañi seni imtiḥān idüp nihālünün altına toprak döküp dururam. Çünkü sen el urduñ derḥāl altun oldu bildüm ki taḥḳīk ihlāşile tevbe itmişsin ve dīn-i İslām haqqdur.

⁵¹⁴ Elem ye'ni lillezīne āmenū en taḥşe'a kulūbahum li-zikri'llāhi: İman edenlerin, Allah'ı anmak ve vahyedilen gerçeği düşünmekten dolayı kalplerinin heyecanla ürperme zamanı gelmedi mi? (Erişim 10.01.2023), el-Hadīd 57/16.

Naķıldür ki andan soñra Fuḍayl-ı ‘İyāz bir kişiye yalvarup ayıtdı kim Allāhı severseñ benüm elümi ve ayağımı bağlayup sultān ķatına ilet baña ḥadd ursun ki benüm üzerümde ḥaḍḍ-i bī-ḥadd vācib olup dururdu di tā kim ol ḥadler zāyil ola ol kiři didüginleyin bağlayup sultānuñ ķatına iletdu. Çün sultān Fuḍayla nażar eyledi sīmāsında şalāḥiyyet gördi. Ayıtdı kim ben buña ḥadd urmaķ elümnden gelmez girü i’tizār u ikrāmle Fuḍaylı evine gönderdi. Çün Fuḍayl evine geldi ehline çağırdı ehl-i ḥāne Fuḍayluñ āvāzın işidüp ayıtdılar ki āh meger Fuḍayl be-ġāyet zaḥm yeyüp [85a] durur ki āvāzı za’īf olmuş. Fuḍayl ayıtdı belī be-ġāyet zaḥmluyam. Ayıtdılar ki zaḥmuñ nereñde? Fuḍayl ayıtdı cānumda çün içeri evine girdi. Ayıtdı kim yā ḥātūn ben Beytu’llāha gitmek kaşdum var eger dilerseñ senün ayağın yolın virem ki ser-gerdān olmayasın. Ḥātūn ayıtdı kim yā Fuḍayl ben hergiz senden ayrılmazam ve her ķancaru ki gidersin ben za’īfeyi daḥi ķabūl it bile giderem. Pes niyyet idüp Beytu’llāha gitdiler. Haķ Te’ālā yollarını āsān idüp Mekketu’llāha irişdiler anda mücāveret itdiler. Fuḍayl evliyālaruñ bir nicesine anda irişdi ve İmām-ı Ebū Ḥanīfe Ḥazretile ⁵¹⁵ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ bir müddet hem şöḥbet oldu. ‘Ālī rivāyetler naķl iderdi ‘azīm riyażetler çekerci. Mekke şehrinde riyażeti ve rivāyātı meşḥūr ve zühd ü taķvāsımaķbūl oldu. Cemī’ ehl-i Mekke Fuḍayluñ ķatına cemī’ olurlardı. Anlara va’z u naşḥat iderdi tā kim ḥālī şöylemaķbūl ve meşḥūr oldu kim cemī’ ķavm ü ķabīlesi Bāver şehrinden durdılar Fuḍayl-ı ‘İyāzı görmege geldiler Fuḍayluñ ķapusına gelüp ķapuyı kaķdılar. Bunlara hīç ķapu açmadı ki gireler Fuḍaylı ziyāret ideler. Āḥir-i muķayyed olup ilḥāḥile ķapuyı ziyāde kaķdılar. Fuḍayl dam üstine çıkup bunlara ayıtdı kim zihī [85b] işsüz güçsüz kişiler kim Allāhu Te’ālā size bir iş virsün ki varup meşḥūr olası ben iḥtilāṭ hicābından āzād idesiz. Çün bu ḥalāyık Fuḍayluñ kelāmın işidüp ķamusı aġlaşdılar. ‘Āķıbet anuñile şöḥbet itmeyüp girü döndiler getdiler ol dam üzerinde şöyle durmuşdu ķapu açmadı.

Naķıldür ki bir gice Hārūnu’r-reşīd kendü muķarreblerinden bir muķarreb ḥidmetķarını kim adı Fuḍayl-ı Bermekī idi okuyup ķatına getürdi ayıtdı ki yā Fuḍayl bu gece beni bir velīnün ḥidmetine ilet kim benüm benligüm baña göstere gönlüm bu taḥt u tāc u salṭanatdan ve bu tāķ u tārım u ‘izzetden mükedder olmuşdur. Fuḍayl-ı Bermekī Hārūnu’r-reşīdi alup Süfyān-ı ‘Ayyeyyenenuñ ḥalvetine iletdu. Ḥalvet ķapusın kaķup Süfyāna āvāz itdiler. Süfyān işidüp çıġırdı ki kimsin? Fuḍayl ayıtdı Hārūnu’r-reşīd Ḥazretidür. Süfyān ayıtdı ḥalīfe neyiçün zaḥmet çekdiler? Bize bir işāret itseler biz ḥod

⁵¹⁵ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

anuñ hıdmetine varurduk. Hārūnu’r-reşid bu kelāmı işidüp Fuḍayla ayıtdı kim yā Fuḍayl bu kişi ol taleb itdügüm kişi degil hemān bizüm mertebemüzde sözi طَال بَقَاةُ⁵¹⁶ diyü yürür. Pes Fuḍayl bu vākı’adan Süfyānı haberdār eyledi. Süfyān ayıtdı kim ol siz istedügünüz kişi [86a] Fuḍayl-ı ‘İyāz Hāzretidür. Pes bunlar durup Fuḍayl-ı ‘İyāzun ḥalvetine vardılar. Fuḍayl bu āyeti okırdı ki اَلْشَّيْطَانُ اِنْ جَعَلَ كَالَّذِي اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً⁵¹⁷ ya’nī iy şunlar kim ‘amel-i ğayr-ı şālih iderler anları bir şol ‘amel-i şālih iden mü’minler gibi kılavuz şanurlar anlaruñ gibi fıkı-i fāsıd idüp hayāl-i bātıl iderler ki hergiz ‘amel-i şālih idenile. ‘Amel-i ğayr-ı şālih idenleri berāber görmezüz zīrā ki şālihleruñ maķāmı Cennet-i ebedīdür ve tālihleruñ meķanı Cehennem-i sermedīdür. İmdi kaçan ehl-i Cennetile ehl-i Cehennem berāber ola didi. Çün Hārūnu’r-reşid bu āyeti Fuḍayl-ı ‘İyāzdan işitdi ayıtdı kim baña va’z u naşihat bu kifāyet ider didi. Pes Fuḍayluñ ḥalvetine varup kapusını kaçup āvāz itdiler. Fuḍayl işidüp ayıtdı ki kimsiz? Ayıtdılar ki emīre’l-mü’minīn Hārūnu’r-reşiddür. Fuḍayl-ı ‘İyāz ayıtdı kim emīri’l-mü’minūñ benümile ne maşlahatı var yā benüm emīrū’l-mü’minīnile ne maşlahatum var luṭf u kerem iduñ beni kendümden meşğul eylemek girü dönüñ gidüñ didi. Pes Fuḍayl-ı ‘İyāz ulū’l-emre itā’at itmek vācibdür. Cevāb virdi kim baña teşvīş virmege destūrile mi gelürsiz yohsa ḥükmile mi eger destūrile gelürseñiz icāzetüm yok [86b] eger ḥükmile gelürseñiz siz bilürsiz dedi. Hārūnu’r-reşid bī-tekellūf kapuyı açup iķerü girdi Fuḍayl gördi kim Hārūnu’r-reşid gelür yüzünü görmeyeyin diyü çırağı söyündürdi. Bunlar kara ğünlıkda kaldılar. Hārūn eliyile Fuḍayluñ eline yapışdı Fuḍayl elini çeküp ayıtdı kim مَا اَلَيْكَ هَذَا الْكَفُّ وَجِئْتَ عَنِ النَّارِ⁵¹⁸ ne yumşak eldür bu el eger Cehennem odından ḥalāş bulıbilürse. Bu kelāmı diyüp Fuḍayl-ı ‘İyāz durdı namāza meşğul oldı. Hārūnu’r-reşid çün bu kelāmı işitdi müteğayyir olup perīşān-ḥāl oldı zār [u] zār ağladı gözlerinden yaşlar revān idüp ayıtdılar kim yā Fuḍayl bārī bir kelām söyle işidelüm. Selām virdüğinden soñra ayıtdı kim yā Hārūn senūñ baban ḥāce-i enbiyā Muḥammed Muştafānuñ ‘ammüsüydı. Resūlu’llāhdan dilek ayıtdı kim yā Resūle’llāh beni bu kavmūñ üzerine ḥalīfe eyle Resūl⁵¹⁹ ayıtdı kim يَا عَتْرِدَكَ نَفْسًا⁵²⁰ ya’nī iy ‘ammi kendü

⁵¹⁶ Tāle bekāhu: Allah ömrünü uzun etsin.

⁵¹⁷ Em ḥasibe’l-lezīne’cterahū’s-seyyiāti en nec’alahüm ke’l-lezīne āmenū ve amilū’s-şālihāti sevāün: Yoksa kötülüĝe gömölüp kalanlar, hayatlarını ve ölümlerini, eşit olarak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlarıñki gibi mi yapacağımızı zannediyorlar? (Erişim 10.01.2023), el-Câsiye 45/21.

⁵¹⁸ Mā elylene hāzā’l-keffü lennecā ‘anī’ n-nār: Cehennem ateşinden kurtulan bu el ne yumşak bir eldir.

⁵¹⁹ ‘Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

nefsüñi kendüñe halife eyledüm ki senüñ bir nefsüñ Allāha t̄a‘at itmek yigrekdür. Biñ yıl halk saña it̄a‘at itmekden ki ⁵²¹لَا تَلَا مَارَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ya‘nī anuñiçün ki bu halk üzerine emīr [ü] re‘īs olmak yarın kıyāmet gününde peşimānluğdur. Hārūnu‘r-reşīd işidüp ağladı [87a] ayıtdı kim ol vaqt kim ‘Ömer bin ‘Abdu‘l-‘azīz hilāfet tahtında erzānī görüp hilāfet manşıbına naşb itdiler. Sālīm bin ‘Abdu‘llāhı ve Recā bin Hāyve ve Muḥammed-i bin Ka‘b katına okutdı. Bunlara ayıtdı kim ben belāya mübtelā oldum baña bir tedbīr idüñ ki cemī‘ hulefā bu manşıbı ni‘met ve rāḥat bildiler. Ben kendüme zahmet ve belā añlayam didi ve bir kişi daḥi ayıtdı kim eger dilerseñ ki yarın kıyāmet gününde Allāhu Te‘ālānuñ ‘azābu ‘itābından necāt bulasın. Bu hilāfet içinde Müslümānlaruñ pīrlerin kendü atañ gibi bilesin ve yigitleri kendü qarındaşlaruñ gibi göresin ve küçüceklerini kendü oğlancuklaruñ gibi dutasın ve ayıtdı kim dükeli İslām kendü evüñ gibidür ve anuñ ehli kendü ‘ayālūñ gibidür ki ⁵²²عَلَى وَلَدِكَ ذُرِّيَّاتُكَ وَكَرِيمٌ أَحْسَنُ ya‘nī atañ ziyāret ve qarındaşlaruña ikrām eyle ve oğlancuklaruña iḥsān eyle didi ve ayıtdı kim yā Hārūn qorqaram şol hūb şürettan ki yarın kıyāmet gününde Cehennem odına mübtelā ola. Allāhu Te‘ālādan qorq yarın kıyāmet gününde Allāhu Te‘ālāya virecegüñ cevābı bu gün hāzır eyle ve gönllüñi gaflet uykusından uyarup ‘aḳluñı başuña divşür ki yarın kıyāmet gününde Hāḳ Te‘ālā saña [87b] bir bir Müslümānlardan su‘āl itse gerek ve her birisinüñ ‘adl ü dādını senden taleb eylese gerek tā kim eger senüñ hilāfetüñ zamānında ra‘iyyetüñden bir za‘īfe qarıcuk kendü hücreinde bir gece aç çalup bī-berg ve bī-nevā itdiyse kıyāmet gününde etegüñ dutup senüñile ḥaşm olup ḥāḳ taleb eyleye didi çün Hārūnu‘r-reşīd bu kelāmları Fuḍayldan işitdi şol kadar zārı idüp ağladı kim bī-‘aḳl u bī-hūş öliyazdı andan soñra Fuḍayl-ı Bermekī ayıtdı yiter yā Fuḍayl ki emīrū‘l-mü‘mīn öldürdüñ. Fuḍayl ayıtdı epsem ol yā Hāmān ki sen ve senüñ ḳavmüñ emīrū‘l-mü‘minīn helāk idersiz daḥi baña öldürdüğimi dīrsin öldürmek ḥod sizüñdür ben ḥod iḥyā iderin didi. Bu kelāmdan Hārūna ağlamak daḥi ziyāde oldı döndi Fuḍayl-ı Bermekīye aydur Fuḍayluñ saña Hāmān didügi kifāyet ider ya‘nī Benī Fir‘avn meşābesinde ḳodı didi andan soñra Hārūn ayıtdı yā Fuḍayl hīç borcuñ var mı? Ayıtdı ki belī Allāha ‘ibādet borcum var v‘āy baña

⁵²⁰ Yā ‘āmmi bi-ke nefseke: Ey amcam kendini kurtarmaya bak.

⁵²¹ Li-enne‘l-emārete yevme‘l-ḳiyāmeti en-nedāmetü: Ümmet üzerine lider olmak kıyāmet gününde pişmanlık sebebidir.

⁵²² Zūr ebāke ve ekrim eḥāke ve eḥsin ‘alā veledike: Babanı ziyāret et, kardeşine ikramda bulun, çocuğuna iḥsan et.

eger anı kabûl itmezise. Ayıtdı kim yâ Fuḍayl ben ḥalk borcın direm hîç kimseye borcuñ var mı? Ayıtdı şükür olsun ol Allāha ki şol kadar ni‘met ihsân ider ki hîç bir eḥade andan şikāyetüm yokdur. Pes Hārūnu‘r-reşīd bir kīseyile [88a] biñ dīnār çıkarup Fuḍayl-ı ‘İyāzuñ önünde kodı. Ayıtdı kim anamdan mīrās kalup durur helālcedür kabûl it didi. Fuḍayl ayıtdı yâ Hārūn bu benüm naşīhatlerüm hîç saña fāyide idüp eşer eylemedi hemān girü bu arada zulme āgāz itdün ve ‘adl ü dād itmegi pīşe idindün. Hārūn ayıtdı nice zulm yâ Fuḍayl? Ayıtdı ki yâ Hārūn ben saña necāt dilerem sen beni belāya birağursın. Bu zulm degil midür ve ben saña ayduram ki cemī‘ varuñı issine teslīm eyle. Sen bir kişiye virürsün ki hergiz aña gerekmez anı kıyāmet güninde su‘ālī ‘uhdesine birağursın. Sizden saña fāyide yokdur didi. Bunlaruñ ḫatından durup ol kimseyile altunı ḫapudan taşra birağdı. Pes Hārūn gelüp taşra çıkdı ayıtdı kim مَهْ أَوَّاهُ أَيُّ سَرَّاجِلٍ⁵²³ ya‘nī v‘āy ne kāmīl kişidür bu didi. Ḥaḳīkatde iki ‘ālemün mülki ḫod Fuḍayl-ı ‘İyāzdur ve heybet ü şavleti ‘azīmdür gözinde ve göñlünde dünyānuñ terk ü ḫaḳāreti muḳīmdür didi.

Naḳildür ki bir gün Fuḍayl-ı ‘İyāzuñ dört yaşında bir oğlancuğı varıdı. Şol sāyir atalar gibi yüzün ol oğlancuğın yüzine vurmazıdı. Oğlancuḳ ayıtdı yâ baba beni sever misin? Fuḍayl ayıtdı severin. Ayıtdı Allāhı sever misin? Ayıtdı severin. Ayıtdı ki kaç göñlüñ var? Fuḍayl ayıtdı bir göñlüm var. [88b] Ayıtdı ki bir göñülde iki dost dutabilür misin? Hemān-dem Fuḍayl bildi kim bu söz oğlanuñ degildür. Belki Ḥaḳ Te‘ālānuñ ḡayreti tarafından i‘lāmdur. Fuḍayluñ yüregine ḫacālet odı düşüp gözlerinden nedāmet yaşın revān itdi. Ayruḳ ol oğlancuğı eline alup meyl-i muḫabbet itmedi göñlin Allāh muḫabbetinden ḡayra döndürüp teveccüh itdürmedi.

Naḳildür ki Fuḍayl-ı ‘İyāz bir gün Ḥüccācile ‘Arafāt Tağında durup ḫalāyıḳa nazar iderdi ki mecmū‘ası Ḥaḳ Te‘ālādan tazarru‘ ve niyāzile münācāt itdüklerini ve zārılıḡıla göz yaşların revān idüp ḫazret-i ‘izzetden envā‘ı ḫacāt diledüklerine teferrüc iderdi. Ayıtdı kim iy Sübhāna’llāh eger bunca ḫalāyıḳ bu kadar tazarru‘ niyāzile bir şāḫib-i kerem kişinün ḫatına varup bir dānek gümüş şey‘u’llāh idelerdi. ‘Aceb bu cemī‘-i ḫalāyıḳ mahrūm ve nevmīd gönderemidi? Ḳatında ḫāzır olanlar ayıtdılar kim nevmīd göndermeye. Ayıtdı imdi Ḥaḳ Tebareke ve te‘ālāya جَلَّ جَلَالُهُ⁵²⁴ bu cemī‘ ḫalāyıḳuñ

⁵²³ Evveh eyyü reculin hüve: Bu dama ne kāmīl kişidir.

⁵²⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

hâcetlerini kabûl idüp bunları rahmet itmek ol şâhib-i kerem kişi bunca halâyıkā bir dānek gümüş ihsân itmekden dahî sehel-rekdür ki Allāhu Te‘ālā ekremü’l-ekremîn ve erhamu’r-râhimîdür. Ümmîzdür ki bu dükeli [89a] Huccāca rahmet idüp Cebel-i ‘Arafâtıdan mağfûr göndere didi. Çün aḥşam vakti oldı Fuḍayl-ı ‘İyâzdan şordılar ki bu ehl-i ‘Arafātuñ hâlini nice görürsin? Ayıtdı kim bu cemî‘isin Hâk Te‘ālā yarlıgayup mağfûr dönderürdi eger ben bunlaruñ içinde olsaydum. Ayıtdılar kim yâ Fuḍayl neyiçündür ki biz hîç qorqulu kimse görmezüz? Ayıtdı kim eger siz qorqulu olayduñuz qorqulu ‘aşıklar size pinhân olmayaydı ki pinhânları bilmez illâ ehl-i pinhân ve derdümendleri bilmez illâ ehl-i derd. Ayıtdılar ki yâ Fuḍayl kişi ne vaktin Hâk Te‘ālā muḥabbetin gâyete yetiştürüp kemâl bulur? Cevâb virdi ki çün vişâl ve firâk qatında mütteḥid ola ve men‘-i ‘atâ yeksân ola. Ol kimse muḥabbeti gâyete yetiştürmişdür. Ayıtdılar ki yâ Fuḍayl ne dirsın şol kişinüñ ḥaqqındaki كَيْتِكَ⁵²⁵ demek istese zehresi olmaya ki كَيْتِكَ⁵²⁶ diye. Şol qorqudan ki كَيْتِكَ⁵²⁷ cevâbı لَا كَيْتِكَ⁵²⁸ gele. Fuḍayl-ı ‘İyâz aydur ümmîz şöyledür ki her kim ol mevkiîde kendüyi bu didügünüzleyin göre hîç كَيْتِكَ⁵²⁹ diyicileruñ mertebesi anuñ كَيْتِكَ⁵³⁰ dimedügi mertebesinüñ mâverâsında ola.

Naḳildür ki Fuḍayl-ı ‘İyâzdan su‘âl itdiler ki aşıl dîn nedür? [89b] Cevâb virdi kim ‘aḳldur. Ayıtdılar kim ‘aşl-ı ‘aḳl nedür? Ayıtdı kim ḥilimdür. Ayıtdılar kim ‘aşl-ı ḥilim nedür? Ayıtdı kim şabrdur.

Naḳildür ki Aḥmed-i Ḥanbel رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ⁵³¹ Fuḍayl-ı ‘İyâzdan işitdüm ayıtdı ki her kim re‘îslik taleb itdi ḥod oldı. ayıtdum kim yâ Fuḍayl baña vaşıyyet eyle. Ayıtdı kim yâ imâm kıyruḳ ol baş olma ki saña bu begenilmişdür.

Naḳildür ki Bîşr-i Ḥāfî رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ⁵³² aydur Fuḍayl-ı ‘İyâzdan şordum ki zühd mi efḍaldür yohsa rızâ mı efḍaldür? Cevâb virdi kim rızâ efḍaldür zîrâ ki rāzı olan kişi kendü maḳāmından ‘ālî maḳām istemez.

⁵²⁵ Lebbeyk: Buyur.

⁵²⁶ Lebbeyk: Buyur.

⁵²⁷ Lebbeyk: Buyur.

⁵²⁸ Lâ-lebbeyk: Buyurma.

⁵²⁹ Lebbeyk: Buyur.

⁵³⁰ Lebbeyk: Buyur.

⁵³¹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵³² Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

Naķıldür ki Süfyān-ı Şevrī ⁵³³ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ aydur bir gice Fuḍayl-ı ‘İyāz ķatına vardum. Ol giceyi şabāh degin āyāt ve eḥādīs ve aḥbār [u] āsār şoḥbetiyile geķürdük çün gitmege duru geldüm ayıtdum ki zihī mübārek ve ferḥunde gece bu gece kim senüñ gibi ‘azīzile oturup āyāt u eḥādīs şoḥbetin itdük ki bu şoḥbet vaḥdetden yigrekdür. Fuḍayl-ı ‘İyāz ayıtdı kim zihī şüm gice bu gice zihī yaramaz şoḥbet bu şoḥbet didi. ayıtdum ki neyiçün? Cevāb virdi kim bu gice sen buña meşğul idüñ ki bir kelām bulup söyleyesin baña ḥoş gele ve ben bunuñ ardınca [90a] yıdum ki bir cevāb virem senüñ ķatuñdamaķbül ola. Pes ikimüz birbirimüzüñ sözüne meşğul olup Allāh şoḥbetinden maḥrüm ķalduk. İmdi yā Süfyān ‘izzet ‘uzletdedür şafā vaḥdetdedür didi.

Naķıldür ki bir gün Fuḍayl ‘Abdu’llāh-ı Mübāreki ⁵³⁴ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ gördi kim kendüye geliyürür çağırdı ayıtdı kim şol yire kim irişdüñ ol aradan girü dön yoḥsa ben döndürürem ya’nī gelisersin ki baña bir ölçek söz ölçesin. Ben daḥi saña bir ölçek söz ölçem bundan ne fāyide girü dön yā mübārek didi.

Naķıldür ki bir gün bir kişi Fuḍayl-ı ‘İyāzuñ ziyāretine ķaşd idüp Fuḍayluñ ḥalvetine vardı. Fuḍayl aña şordı kim neye geldüñ? Ayıtdı kim şoḥbetüñile āsāyış bulup dīdāruñile mūnis olmağa geldüm. Fuḍayl ayıtdı kim Tañrı ḥaḳķıçün bu senüñ geldüğüñ ortada ünsiyete sebep olmaz. Belki ziyāde vaḥşete sebep olur zīrā anuñiçün geldüñ ki baña birķaç yalan ‘izzet idesin ben saña biraz yalan gerçek kelām söylem imdi kerem eyle dön git ki benüm senüñile şoḥbetüm yokdur didi ve ayıtdı ki Ḥaḳdan dilerem ki ḥasta olam tā kim baña cemā’atile namāz vācib olmaya. Ol sebebile bu ḥaḳķuñ yüzünü görmeyüp [91b] fāriğ olam ve ayıtdı eger elüñüzden gelürse kim bir yirde oturasız ki ne kimse sizi bile ve ne kimseyi siz bilesiz. Böyle eylemek sizüñ ḥaḳķuñuza be-ğāyet ḥoşdur ve ayıtdı kim ‘azīm-i minnet kıluram şol kişiye kim benüm ķatumdan geķüp baña selām virmeye ve ben ḥasta olam şuvere gelmeye ve ayıtdı kim çün aḥşam vaḳti ola be-ğāyet şāz u ḥurrem oluram ki firāk söz dostile ḥalvet ol vaḳtile olur çün şabāh ola perīşān ve ğam-ğīn oluram ḥalāyıkıñ dīdārlarından ki benüm üzerüme geleler baña bu ḥalvetümde teşvīş vireler diyü ve ayıtdı kim her kimüñ ḥalvet ü ‘uzlet itmekden vaḥşeti var bu ḥalāyıkıla ünsi var ol kişiden selāmetlık irāķdur ve ayıtdı kim her kim söz söylemegi ‘amelden şayar anuñ kelāmı az ola meger ki zıkr ü tilāvet ola ve ayıtdı kim

⁵³³ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵³⁴ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

her kim Allāhdan korkar dili söylemeye ve ayıtdı kim çün Allāhu Te‘ālā bir kulumu sevse aña gam u guşşayı ziyāde virür çün düşmen idinse aña dünyā ma‘îşetinde be-gāyet vüs‘at virür ve ayıtdı kim her nesnenün zekyâtı var. ‘Aklıñ zekyâtı âhîret ahvālinden gam-gīn olmaqdır. ‘Acebdür bir kimsene ki Cennet içinde Allāh ni‘metleriyle mütena‘im ola [92a] dañı ağlaya. Bu dañı ‘acebdür ki dünyāda ola ‘ākıbet hālınun keyfiyyetin bilmeye dañı güle ve ayıtdı kim bed-bahtlıñın ‘alāmeti beş nesnedür. Biri dünyā halkıyıla gönül karışdurmağ. İkinci gözi yaşsuz olmağ. Üçüncü hayāsuz olmağ. Dördüncü dünyāya rağbet itmek. Beşinci tül-i emeli olmağ ve ayıtdı her kimün ki gönlünde Allāh korkusu sâkin olsa mālāya‘nī kelāmı ol kişinün diline getürmege komaz göyündürür ve Allāh korkusu dünyā muhabbetini dünyāya rağbet itmegi gönlünden ırağ eyler ve ayıtdı her kim Allāhdan korka cemī‘ maḥlūkāt andan korkar ve her kim Allāhdan gayrısından korka cemī‘ maḥlūkāt andan korkar ve ayıtdı kim kuluñ korkusu Allāhdan Allāha ‘ilim miqdārı olur ve kuluñ zühdi dünyāda âhîrete rağbet miqdārı olur ve ayıtdı kim hiç bir kimesneyi ümmet-i Muḥammedden ki görmedüm İbn-i Şîrinden رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ⁵³⁵ ümmizi ziyāde ola ve korkusu gālīb ola ve ayıtdı kim eger cemī‘ dünyāyı baña ḥisāb kitābsuz ḥelāl itseler anı qabūl itmekden istikrāh iderem nitekim siz bir murdārdan istikrāh idersiz ve ayıtdı kim cemī‘ yaramaz [92b] ‘amelleri cemī‘ idüp bir eve qoysalar anuñ kilidi dili dünyā muhabbetidür eger cemī‘ eyü ‘amelleri bir eve cemī‘ itseler anuñ kilidi dili dünyā sevmemekdür ve ayıtdı kim dünyāya şürü‘ idüp taşarruf itmek āsāndur. Ammā anuñ ortasından selāmetliğıla ḥalāş bulup çıkmak be-gāyet düşvārdur ve ayıtdı kim dünyā bir bīmāristāndur ḥalāyık anuñ içinde dīvānelerdür. Elbette dīvānelere bīmāristānda ḥabis ü zencīr ve miḥnet olur ve ayıtdı kim eger âhîret bir saḥsıdan olayıdı kim bāḳīdür ve eger dünyā altundan olayıdı kim fānīdür. Lāyık oldı kim halk ziyāde rağbeti ol bāḳī saḥsıya idelerdi. Ol fānī altundan ırağ olalardı ‘ale’l-ḥuşuş ki dünya degildür illā bir fānī saḥsı âhîret degildür illā bāḳī altun ve ayıtdı kim hiç bir kimseye cehet-i dünyādan naşīb virmediler tā kim anuñ cehet-i âhîretten yüz ol kadar naşībın eksimeyeler anuñiçün kim senün Allāhu Te‘ālā qatında bulduğıñ ol olsa gerek ki kesb idüp durursın ve kesb dersin. İmdi gerekise ziyāde kesb eyle gerekise az kesb eyle ve ayıtdı kim nefīs yumşak libāslardan ve tatlu ta‘āmlardan lezzet itmeñ ki yarın ol libās u ta‘āmdan [93a] lezzet bulmazsın ve ayıtdı ki ḥalāyık birbirinden ‘izzet ve tekellüfile ayrıldı. Vaḳti tekellüf ortadan gitse birbirinün küstāhlıñın göreler ve ayıtdı

⁵³⁵ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

kim Allāhu Te‘ālā ⁵³⁶جَلَّ جَلَالُهُ yirlere vahy gönderdi kim sizden birünüze bir peygamberümle söz söyleyem. Cemī‘ tağlar Hāḫ Te‘ālā resūliyle kelām itmege bir maḥal oluruz diyü işidüp mütekebbir oldılar ki illā Tūr-ı Sīnā tekebbürlük itmedi. Anuñ tevāzu‘ı berekātında Mūsā Peygamberile ⁵³⁷عَمَّ anuñ üzerinde Hāḫ Te‘ālā bunca kelām söyledi.

Naḳildür ki Fuḍayl-ı ‘İyāzdan şordılar ki tevāzu‘ nedür? Cevāb virdi ki Hāḫ Te‘ālā Hāzretine tezellül idüp alçaklık göstermekdür ve emrine muṭī‘ olmaḳdur ve her ne buyurursa ḳabūl itmekdür ve aydur her kim kendüyü muḥterem mu‘azzez bile anuñ tevāzu‘dan naṣībı yoḳdur ve ayıtdı üç nesneyi istemek ki bulımazsız. Evvel ol ‘ālimi ki anuñ ‘ilmi ‘amel terāzūsıyıla rāst gele istemek ki bulımazsız ‘ālimsiz ḳalursız. İkinci ol ‘amel idici ki anuñ ‘ameli ihlāşile muvāfiḳ gele. Anı daḫi istemek ki bulımazsız ‘amelsiz ḳalursız. Üçünci ol dost ve ḳarındaş ki bī-‘ayb u bī-ḳuşūr ola anı daḫi istemek ki bulımazsız yārsız ḳarındaşsuz ḳalursız ve ayıtdı [93b] her kişi kim kendü ḳarındaşıyıla diliyle muḥabbet izhār idüp gönliyle ‘adāvet eyleye Hāḫ Te‘ālā ol kimesnelere la‘net ider ve gönüllerini kūr u şaḡır ider ve ayıtdı bir vaḳtidi kim her ne ‘amel itseler riyā iderlerdi. Şimdiki hālde bir vaḳtdür her ne iderlerse riyā iderler ve ayıtdı kim ḥalkıçün ‘amel itmekden el çekmek külli riyādur ve ḥalkıçün ‘amel itmek şirkdür. İhlāşile ‘amel oldur ki Hāḫ Te‘ālā bu iki ḥaşletden anı şaḳlayu duta ve ayıtdı kim ben mūrāyiyem diyü and içmekligi yigrek severem andan ki ben mūrāyī degülüm diyü and içem ve ayıtdı kim ‘aşl-ı zühd rāzı olmaḳdur. Allāhu Te‘ālāya ⁵³⁸جَلَّ جَلَالُهُ her ne kim iderse ve Hāḫ Te‘ālānuñ rızāsına lāyık-rak ḥalk ehl-i ma‘rifetdür ve ayıtdı kim ḥaḳīḳat-i tevekkül oldur ki Allāhdan ḡayrıya ümmīz dutmaya ve Allāhdan ḡayrıdan ḳorḳmaya ve ayıtdı tevekkül idici oldur ki gönlüni Hāḫ Te‘ālāya şöyle berikide kim her ne ki iderse mübhem bilmeye ve şikāyet eylemeye ya‘nī zāhir ü bāṭın yek reng ola teslīmde ve rızāda ve ayıtdı çün saña şoralar ki Allāh Te‘ālāyı sever misin sākit ol hīç cevāb virme zīrā ki sevmezem dirsən kāfir olursın. Eger severem dirseñ [94a] fi‘lün ‘āşıḳlar fi‘line beñzemez ve ayıtdı Allāh Te‘ālādan be-ḡāyet ḥayā iderem ki üç günde bir kezden mütevażzaya varam ve ayıtdı kim nice kişiler mütevażzaya varur pāk ve tāhir çıkarlar ve nice kişiler Ka‘beye varurlar murdār pelīd çıkarlar ve ayıtdı kim ‘ākil ü dānā

⁵³⁶ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁵³⁷ ‘Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

⁵³⁸ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

kişilerile ceng ü ‘arbede itmek āsāndur nā-dān kişilerile helvā yimekten ve ayıtdı her kişi kim bir fāsık ve fācirün yüzine gulse Müslümānlığı evini vīrān eylemekde sa‘y itmiş ola ve ayıtdı kim her hayvāna her dābbeye her kişi la‘net eylese ol hayvān aydur ki āmīn. Hayvān cinsinden insān cinsinden her ki Allāha ‘āšīdūr anuñ üzerine olsun ve ayıtdı kim eger Allāhu Te‘ālā beni haberdār eylese ki senüñ du‘ālaruñdan bir du‘āñ müstecābdur. Ol bir du‘āyı pādişāhlarıñ şalāhiyyeti hakkında şarf eyleyem. Eger kendü şalāhiyyetümiçün şarf eyleyem yaluñuz benüm ıslāhum ola. Eger sultānlariçün şarf eylesem cemī‘ halkuñ ıslāhına sebep ola ve ayıtdı iki şıfat vardur ki gönli fesāda virür. Evvel çok uyumaq. İkinci çok yemek ve ayıtdı sizde iki haşlet vardur ki ikisi daħi cehildendür. Birisi oldur ki gülersiz hıç ‘acāyib görmedin [94b] ve ikinci naşīhat idersiz giceler bīdār olup ‘ibādete meşgūl olmazsınız ve ayıtdı kim Allāhu Tebāreke ve Te‘ālā aydur ⁵³⁹جَلَّ جَلَالُهُ iy Ādem oğlanları eger siz beni yād idesiz ben daħi sizi yād idem. Eger siz beni unudasız ben daħi sizi unuduram. Ol vaqt ki beni yād itmemek istersin senün üzerüñedür senden degildür. İmdi nazar eyle ki ne idersin dir ve ayıtdı kim Hāq Te‘ālā peygāmbەرlerden bir peygāmbere emr eylemiş ki beşāret eyle günāhkārlara eger tevbe ideler kabūl eyleyem ve kōrkut şiddikları kim eger ‘adlüm mūcibince anlarıñile iş eyleyem cemī‘ sine ‘ikāb eyleyem.

Naķildür ki bir gün bir kişi Fuḍayluñ ḳatına vardı ayıtdı kim yā Fuḍayl baña naşīhat eyle. Fuḍayl ayıtdı kim ⁵⁴⁰أَمْرٌ بَابٌ مُتَفَرِّقٌ مَخْبَرٌ أَمَّ اللَّهُ الْوَاحِدَ الْقَهَّارَ ya ‘nī iy kişi şol perākende ṭapacaḳlar mı hayrludur ṭapmağa yoḥsa vāhidü’l-ḳahhār mı hayrludur.

Naķildür ki bir gün Fuḍayl-ı ‘İyāz kendü oğlunu gördi kim bir dīnār ṭartar tā kim bir kişiye vara. Ol gir ki dīnāruñ naḳşı arasında ḳalup dururdu anı yürüdi. Fuḍayl ayıtdı kim yā oğul bu saña on kez ḥac ve on kez ‘umre itmekden efḍaldür.

Naķildür ki bir gün Fuḍayluñ bavlı dutuldu el götürüp ayıtdı kim yā Rabbi benüm [95a] senüñile dostluğum haḳḳıçün beni bu zaḥmetden ḥalāş eyle didi. Henüz daħi yerinden durmayup dururdu ki Hāq Te‘ālā şifā virüp ḥalāş ḳıldı.

⁵³⁹ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁵⁴⁰ E erbābun mutferrīḳüne hayrun emi’llāhu’l-vāhidü’l-ḳahhār: Çeşit çeşit tanrılar mı, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı (inanıp bağlanmak için) daha iyi? (Erişim 18.01.2023), Yusuf 12/39. (Kısmî iktibas).

Naķıldür ki dāyim münācātında aydurdı kim İlāhī ve Mevlāyı baña rahmet eyle kim sen benüm cemī‘ aḥvālümü ‘ālimesin ‘azāb eyleme ki üzerüme kādırsın.

Naķıldür ki dāyim aydurdı ki İlāhī beni aç dutarsın ‘ayālümü inledürsin ve yalıncaķ dutarsın gece baña ırāğ daḥi virmezsin. İmdi bu keremi dāyim sen evliyālaruña idersin. Bu kemter kemīne Fuḍayl Ḥazretüñden bu devlet ü sa‘ādeti kankı menziletile buldı.

Naķıldür ki otuz yıl kimse anuñ dudağını ḥandān görmedi. Meger ol gün ki oğlu öldi Fuḍayl tebessüm eyledi. Ayıtdılar ki yā Fuḍayl buna gülecek vaķtdür ki gülersin? Ayıtdı bildüm ki Allāhu Te‘ālanuñ rızāsı ölmesindeymiş. Ben daḥi anuñ rızāsına muvāfaķat idüp tebessüm itdüm āḥir-kār. Aydurdı kim peygāamberleri günilemezem ki anlaruñile hem-laḥdüm ya‘nī anlar daḥi kabre girürler ben daḥi girürem ve hem kıyāmetüm anlar daḥi kıyāmet güninde kopup ‘arşa-i ‘Araşātda ḥāzır olurlar. Ben daḥi anlar daḥi şırāt-ı müstaķīm uğrarlar. Ben daḥi ve anlaruñ daḥi Cehennem önünde benüm daḥi ve cemī‘isi fūrū-mānde ve bī-çāre ıalup [95b] nefsi nefsi diseler gerek ve ferişteḥleri daḥi günilemezem ki anlaruñ ḥavfı Benī Ādem ḥavfından ziyādedür ve anlara Benī Ādeme virilen derdden bu kaday ve her kim ki bu derdden bī-naşıbdür hergiz ben anları muḥıbb idüp istemezem. Ammā şol kimselere kūnüm ve ḥasedüm var durur ki hergiz andan toğmaz.

Naķıldür ki çün Fuḍayl-ı ‘İyāzuñ eceli yakın geldi iki kıızı varıdı ve bir ḥātūnı varıdı. Ḥelāline vaşıyyet eyledi kim kaçan Ḥaķ Te‘ālādan ecol irüp dār-ı āḥirete gidem bu kızcugazlaruñ ellerini alup Kubeys Tağına çık yüzüñi Allāha dutup ayıt ki İlāhī ve Mevlāyı Fuḍayl baña vaşıyyet eyleyüp ayıtdı ki bu za‘īfe karavaşcuķlaruña tāķatüm yitdükce beni sebeb eyledüñ besledüm çün beni kūr zindānına maḥbūs eyledüñ şimdiden girü bu karavaşlaruñı girü saña teslīm itdüm digil çün Fuḍayl-ı ‘İyāz öldi ⁵⁴¹ iledüp kabrine defn eylediler. Ḥelāli Fuḍayluñ vaşıyyetin yirine getirüp kızcugazlaruñ ellerin aldı bu Kubeys Tağına çıkdı yüzüñi ḥazrete dutup münācāt eyledi zār [u] zār ağladı. Hemān sā‘at Yemen pādīşāhı iki oğlıyile ittifaķ ol aradan geçerdı. Bu ḥātūnı görüp katına geldi ayıtdı kim yā ḥātūn sen nerdensin yā neyiçün ağlarsın? Ḥātūn cemī‘ aḥvālī aña [96a] ‘arz eyledi. Yemen pādīşāhı ayıtdı kim

⁵⁴¹ Kādese’llāhu rūḥahu’l-‘azīz: Allah onun aziz ruhunu takdis etsin.

bu iki kızçuğazı benüm bu iki oğluma alıvirdüm. Her birisiçün biñ dīnār kābin kıldum rāzı mısın? Hātūn ayıtdı rāzıyam. Hemān sâ'at envā'i libāslar idüp develer üzerine mu'āflara bağlatdı. Ol iki kızı alup Yemen şehrine revān oldı ki ⁵⁴² **مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَ اللَّهُ لَهُ** ya'nī kim ki Allāhiledür Allāh dañi anuñiledür. 'Abdu'llāh Mübārek aydur çün Fuḍayl-ı 'İyāz dünyādan naql eyledi cemī' āhiret ğussası girüp gönüllere dünyā muḥabbetin bırakmağa mecāl buldı didi ⁵⁴³ **رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ**.

Zikru İbrāhim Edhem ⁵⁴⁴ **رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ** ol sultān-ı dünyā vü dīn ol Sīmurğ-ı Kāf-ı yakīn ol künc-i 'ālem-i 'uzlet ol gencīne-i serāy-ı devlet ol şāh-ı iklīm-i a'zam ol perverde-i lutf u kerem İbrāhim Edhem ⁵⁴⁵ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**. Zamāne şıddıqlarınun mu'teberi idi ve rüzgār ehlinün envā'i mu'āmelātda hüccetiyyidi ve eşnāf-ı ḥaḳāyıkda tamām ḥazrı varıdı. Cemī' tarīkat ehlinün maḳbūl iyidi dükeli ḥaḳīkat ehlinün ma'sūḳıyyıdı. Çok meşāyih-i kibāra irişmişidi nice ehl-i kemālün cemālin görmişidi ve imām-ı Ebū Ḥanīfeyile şoḥbet itmişidi. Cüneyd-i Bağdādī ⁵⁴⁶ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** aydur [96b] ⁵⁴⁷ **مَفَاتِيحُ الْعُلُومِ إِبْرَاهِيمَ** ya'nī İbrāhim tarīkat 'ulūmının kilididir. İbrāhime ḥaḳāret göziyle nazar itdiler. İmām ayıtdı kim ⁵⁴⁸ **سَيِّدُكَ إِبْرَاهِيمَ** ya'nī İbrāhim bizüm seyyidümüzdür. Aşḫāb ayıtdılar kim yā imām İbrāhim siyādeti neyile buldı? İmām ayıtdı kim ol dāyim Ḥaḳ Te'ālānün ḥidmetine meşğuldür biz kendü nefsumüzün ḥidmetine meşğülüz didi. Bilgil kim anuñ ibtidāsı ḥālī oldı kim İbrāhim Belḥ vilāyetinün pādişāhıydı. Nice memleket anuñ fermānının altında me'mūridi. Kırk altın ḳalkanı varıdı ve kırk altın gürzi varıdı ki önünce ardınca götürürleridi. Bir gece taht-ı 'izzetde yetmişidi nişf-ı leylde işitdi kim serāyün sakıfı deprenür. Bildi kim tam üstinde bir kimse var. İbrāhim kimsin diyü āvāz itdi. Cevāb geldi kim āşināyam bī-gāne degülem. Bir deve yavu kıldum tam üstinde anı isterem. İbrāhim ayıtdı iy cāhil deveyi tam üstinde mi isterler? Ol dañi cevāb virdi kim iy ğāfil sen Allāhı ḥarīr ü atlas içinde taht-ı zerrīn üzerinde āsūde olmağıla mı istersin? Bu sözden İbrāhimün gönlüne heybet ḥāşıl oldı yüregine te'essūf ve inābet [97a] odı düşüp durıgeldi tā şabāḥa degin oturdı. Çün girü ḥāver-i pādişāhı mülk-i 'āleme cemāl

⁵⁴² Men kāne li'llāhi kāne'llāhü lehū: Allah ile olana, Allah da onunladır.

⁵⁴³ Raḥmetu'llāhu 'aleyhi raḥmeten vāsī'aten: Allahın rahmeti bol bol ona olsun.

⁵⁴⁴ Raḥmetu'llāhu 'aleyhi: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

⁵⁴⁵ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵⁴⁶ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵⁴⁷ Mefātihü'l-'ulūmi İbraāhīmü: İlimlerin anahtarı İbrahımdır.

⁵⁴⁸ Seyyidüna İbrahīmü: Efendimiz İbrahim.

gösterdi. Nûrıyla ‘âlemi münevver eyledi. İbrâhim daği gam-gîn dil ve perîşân hâl gelüp ‘izzet tahtına oturdu. Cemî‘ erkân-ı devlet cem‘ olup her birisi maķāmlu maķāmında şaf şaf pâdişāha müteveccih olup dururlardı. Hemân anı gördiler ki nâ-gāh bir ‘azīm mehābetlü kişi pâdişāh dīvānına girüp geldi ki hīç bir kimse ḥademden ve ḥaşemden ve bu dīvān ehlinden anı bilmezdi ve hīç bir eḥadūñ zehresi olmadı ki ne kişisin diyü su‘āl ideler. Cemî‘ sinūñ dilleri ağızlarında kaldı bu kişi bī-tekellūf yürüyüp İbrāhimūñ tahtına dehin vardı. İbrāhim su‘āl itdi kim hāy ne istersin? Cevāb viridi kim dilerem ki bu kārban-serāyda konam. İbrāhim ayıtdı bu kārubān-serāy degildür benüm serāyımdur meger dīvānesin didi. Ol kişi ayıtdı kim bu serāy senden öñdin kimūñ serāyı idi? İbrāhim ayıtdı atamuñ. Ayıtdı andan ilerü kimūñidi? Ayıtdı kim dedemūñ. Ayıtdı andan ilerü kimūñidi? İbrāhim ayıtdı fülān kişinūñ. Yine ayıtdı ol kişiden ilerü kimūñidi? İbrāhim ayıtdı fülān [97b] kişinūñ. Yine ayıtdı ol kişiden ilerü kimūñidi? İbrāhim ayıtdı filān kişinūñ babasınıñ idi. Ol kişi ayıtdı atalar ḳancaru gitdiler? İbrāhim ayıtdı cemî‘ vefāt itdiler. Andan ayıtdı kim pes bu kārubān-serā(y) degil müdür kim bunca kişiler gelüp ḳona vü girü göçe didi ta‘cīlile girü dönüp getdi. İbrāhim segirdüp ardına düşdi. Bir laḫza dur diyü çağırdı and viridi ol kişi durdı. İbrāhim ayıtdı ki kimsin ve ne yirdensin ki benüm yüregüme odlar düşürdün? Ayıtdı kim **أَرْضِي وَتَبَرِّي وَتَحَرِّي وَسَمَاوِي** ⁵⁴⁹ yirdenem ve gökdenem ve berr [ü] baḫr ehliyem ve benüm ma‘rūf adum Ḥāzrdur didi. İbrāhim ayıtdı kim biraz tevaḳḳuf eyle tā kim eve varayım girü geleyim. Ḥāzr ayıtdı **أَلَا أَعْلَمْتُ ذَلِكَ** ⁵⁵⁰ ya‘nī eve varup gelmege tevaḳḳuf idemezem iş be-ciddür didi ve nā-bedīd oldu. Çün İbrāhim bu vāḳı‘ayı gördi cān u göñlünde şūrīdeliḳ ziyāde oldu ve derdi üzerine daği derdi arttı. Ol gün tā aḫşama degin vālih oldu. Çün aḫşam vāḳti yetiḫdi yarındası kendüyi cem‘ eyledi. Bilmedi kim ol gün ḳatına kim geldi ve ne ta‘ām yedi ve ne iş işledi [98a] emr eyledi kim atumı eyerleñ derḫāl. İbrāhimūñ atın eyerleyüp ḥāzır eylediler. Binüp şikāre ‘azm eyledi. İrişüp bir şaḫrāda serāsime ve ḫayrān leşkerinden ayru düşüp geḫt iderdi ki ne idecegin bilmezdi. Yolda giderken nâ-gāh bir āvāz yetiḫdi kim **أَنْتَبِهْ** ⁵⁵¹ ya‘nī āgāh ol. İbrāhim bu āvāzı işidüp ta‘accübile girü yolına revān oldu. İkinci girü hemān **أَنْتَبِهْ** āvāzı iriḫdi. İbrāhim işitmeze vurup girü gitmege muḳayyed oldu. Üçüncü girü hemān ol āvāzı iriḫdi. İbrāhim girü muḳayyed olmadı.

⁵⁴⁹ Erazıyyün ve berriyyün ve baḫriyyün ve semāviyyün: Yerden, karadan, denizden ve semadan.

⁵⁵⁰ El-emrū a‘celte zālīke: İşin acelesi vardı.

⁵⁵¹ İntebih: Dikkatli ol!

Dördüncü bir āvāz irişdi kim ⁵⁵² **اَنْتَبِهْ قَبْلَ اَنْ تَنْبِهَ** ya'nī uyan seni uyarmazdan öñdin. İbrāhim çün bunı işitdi bi'l-külliyye āşüfteliği galebe idüp hāli diger gün oldu. Nā-gāh anı gördi kim bir geyik çıkageldi. İbrāhim ol geyige at şalup muqayyed oldu. Dönüp geyik İbrāhime aydur yā İbrāhim beni seni avlamağa mı gönderdiler sen beni avlayamazsın ki ⁵⁵³ **اِهْدَا خَلْقْتَ اَوْ هَذَا اَمَرْتُ** ya'nī yā İbrāhim sen iş bu işüçün mi yaradıldun yohsa bir iş daği var mı ki Hax Te'ālā seni anuñiçün yaradup durur? İbrāhim çün geyikden bu haberi işitdi [98b] ayıtdı kim İllāhī iş bu ne hāldür ki ben kuluña vāki' oldu diyü yüzünü geyikden dönderdi kendü atınuñ eyerinden aşğa indi girü ol āvāzı işitdi İbrāhimüñ gönline havf hāşıl olup kesb ziyāde oldu. Hax Te'ālā diledi kim İbrāhimüñ işini kemāle irgöre. Hemān ol āvāzı gönlegi yakasından üç kez işitdürdi. Bu vāki' dan tamām keşf-i meleküt feth oldu. Zann u gümān zāyıl olup 'ilme'l-yaqīn ziyāde oldu. Cemī' atı ve eyerini gözleri yaşından ısladı. Hemān sa'āt tevbe-i naşüh itdi. Allāha teveccüh itdi. Giderken gördi ki bir çübān durmuş koyun güder. Egnine bir nemed geymiş ve başına bir keçeden külāh örmüş. Meger İbrāhimüñ kullarından imiş. İbrāhim ol pādīşāhā ne tönlerini ve tacinı ve muraşsa' eyerlü atını ol çübāna virüp ol süriyile koyunu daği aña bağışladı. Çübānuñ nemedin alup egnine geydi ve külāhın başına urdı. Cemī' melā'ike-i semavāt-ı ve'l-arzīn durup İbrāhimüñ bu hāline teferrüc idüp aydurlardı ki zihī saltanat ve pādīşāhlığa ki Edhem oğlu İbrāhim bugün yüz dutup kaşd eyledi ki dünyānuñ şehvet-i [99a] nefsanıyyeyile mülevves tönlerini bırağup fakruñ lezzet-i rühāniyyeyile mülemma' tönlerini ihtiyār eyledi. Pes İbrāhim piyāde vü āşüfte tağdan tağa ve şahrādan şahrāya şūrīde olup bī-ser ü pā gezerdi. Günāhlarını zıkr idüp zār [u] zār ağlardı. Gözleri bī-kārından şanayıduñ ki ırmağlar çağlardı. Firāk odiyile yüregini tağlardı velīkin gönlin muhabbetu'llāha bağlardı tā kim İbrāhim Merv Irmağınıñ üzerine irişdi. Anda bir köpri varıdı gördi kim bir kişi ol köpri üzerinden geçer nā-gāh geçerken köpriden aşğa uçdı. Eger şu alaydı derhāl helāk iderdi. İbrāhim ırakdan görüp āvāz itdi kim ⁵⁵⁴ **اَللّٰهُمَّ اِحْفَظْهُ** ya'nī İllāhī ol kişiyi sen şakla. Hemān-dem ol kişi hevāda mu'allak qaldı tā kim geldiler anı girü çeküp hālāş itdiler. İbrāhimüñ bu kerāmetine mütehayyir ü hayrān qaldılar. İbrāhim andan gidüp şehr-i Nişābüra yetişdi. Bir küşe-i hālvat cüst ü cu iderdi kim anda durup tāt'at ü 'ibādete meşğül olaydı pes ol

⁵⁵² İntebih qable en tünebbih: Uyarılmadan önce kendin dikkatli ol.

⁵⁵³ E li-hāzzā huliikte ev li-hāzā ümirte: Bunun için mi yaratıldın, bunu yapmaya mı emredildin.

⁵⁵⁴ Allāhümme ihfazhu: Allahım onu koru.

mağarayı buldı kim meşhûrdur. Toğuz yıl ol mağarada ‘uzlet itdi ki ol mağaranuñ her hücreinde üç yıl sâkin oldı. Hîç kimse [99b] anuñ hâlini bilmezdi kimse nice bileydi anuñ gecelerde gündüzlerde nite meşğûlduğın ki be-gâyet pehlevân ve ser-firâz gerekidi kim bir gece yalıñuz ol mağarada ölibileydi. İbrâhim pencşenbe günü çıkup ol mağaranuñ üzerinden bir arka yüki odun cem‘ iderdi. İledüp cum‘a günü Nişâbûrda cum‘a namâzın kılup odunun yarı bahâsına şatardı. Yarusın fuğaraya şadağa iderdi ve yarusına etmek alup mağaraya gelürdi. Anuñile bir haftaya degin orucın açardı. Gözini Hâkdan yaña açardı ve gönli hümâsı merâtib-i ‘ulyâdan uçup geçerdi irişüp hâkîkat meclisinde vahdet serâyın açardı girü keşret maķâmına rec‘at idüp ma‘rifet cevâhirin halkuñ üzerine saçardı.

Naķildür ki bir kış İbrâhim ol mağaranuñ içindeydi. Bir gece be-gâyet şovuk oldı. Şöyle kim şular toñdı nâ-gâh İbrâhime ihtilâm vâķi‘ oldı durup buzı deldi gusul eyledi gelüp ‘ibâdete meşğûl oldı. İbrâhime şovuk eşer itdi. Az qaldı kim İbrâhim şovukdan helâk ola. Meger hâtırından ısıcağ ocağ kenârı huñur itdi. Hemân-dem gördi kim arķasında bir ısıcağ kürk İbrâhimüñ şovukdan ditremesi sâkin oldı [100a] bir pâre râhat olup gözlerine uyku geldi. İbrâhim uyudı tâ şabâh durıgelüp gördi kim ol kürk şandığı bir ejdehânuñ tüyiyimiş. İbrâhim gördi kim bir ‘azîm heybetlü ejdehâ iki gözleri iki taş kana beñzer İbrâhimi çevre almış yatur. İbrâhimüñ göñlüne bunuñ heybetinden havf-ı ‘azîm zâhir oldı. Münâcât idüp ayıtdı kim İlâhî ve Mevlâyı sen bunı baña luţuf şüretinde gönderdün şimdiki hâlde qahir şüretinde görürem ki bunuñ heybetine tâkat getürimezem didi. Hemân sâ‘at ejdehâ yüzünü İbrâhimüñ önünde iki üç kez yire sürdi ve gitdi.

Naķildür ki çün halâyıķ anuñ ef‘âlinden ve aḥvâlinden ḥaberdâr oldılar. İbrâhimi ziyâret itmegiçün gelmege başladılar. İbrâhim bu ḥalâyıķdan incinüp ol mağaradan kaçdı Mekketu’llâha ‘azm eyledi. Meger ki Şeyḥ Ebū Sa‘îd ⁵⁵⁵ ziyâret itmege ol mağaraya vardı. Ayıtdı kim Sübhâna’llâh eger bu mağara tolu müşk ü ‘abîrmişseyidi bu kadar ḥüb rāyiḥa gelmezdi ki bu ‘aşık şıddıķ u vefâyile birkaç gün bu maķâmda muķîm oldı. Bu deñlü rāyiḥa-i vefâ vü eşer şafâ komış gitmiş didi. Pes İbrâhim şöhet [ü] ‘izzet belâsından teg ü tenhâ beyâbânlarda beriyyeye [100b] düşüp ‘inâyetu’llâha göñül idüp Ka‘betu’llâha teveccüh eyleyüp giderdi. Meger tarîķat aña birlerinden ve hâkîkat serverlerinden birisi beriyyede İbrâhime irişdi. İsmu’llâhî’l-a‘zam

⁵⁵⁵ Qaddese’llâhu ruhahu’l-‘azîz: Allah onun aziz ruhunu takdis etsin.

ta‘līm eyledi. İbrāhim ol ismi a‘zam-ı zıkr ü vird idinüp giderdi. Hızr Peygāmberi görüdi
عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ⁵⁵⁶ geldi ayıtdı kim yā İbrāhim ol kim saña ism [ü] a‘zam öğretti benüm
karındaşum Dāvūd Peygamberidi. Pes İbrāhimile Hızr arasında bunca kelām geçdi
İbrāhimün şeyhi Hızr Peygāmberidi ki evvel ol sebep olmışıdı.

Naıldür ki İbrāhim aydur beriyyede Zātü’l-‘İrk’a yetişdüm gördüm ki yetmiş
muraqqa‘-püş dervişler cānların teslīm itmişler burunlarından ve kulaqlarından kanlar
revān olmuş. Nā-gāh anların üzerine irişi geldüm çün bunları bu hālde gördüm
mütehayyir olup hayrān kaldum bunları gezüp tavāf itdüm gördüm ki birisinden daħi
bakıyye-i cān var henüz nefes gelür. İlerü gelüp bundan şordum ki iy cüvān-merd bu ne
hāldür kim size vāki‘ olmuş. Ayıtdı kim yā Edhem oğlu İbrāhim عَلَيْكَ يَا لَمَاءَ وَالْحَبَابِ⁵⁵⁷ ya‘nī iy
İbrāhim ırak gitme ki mehcūr olasın yakın gelme kim rencūr olasın. Olmasun [101a]
kimesne kim sultānlar bisātna küstāhlığıla kadem başa ve kork yā İbrāhim şol dostdan
kim hācılarını Rūm kāfirleri gibi depeleye ve hācılarile gazā eyleye. Bilgil yā İbrāhim
biz cemī‘imüz ehl-i şafā şūfileridük tevekkülile beriyyeye kadem urduk ve ‘ahd eyledük
kim şāmīt olup hīç kelām söylemeyevüz ve Allāhdan artuk endīşe itmeyevüz ve cemī‘
harekātu sūkūnı’l-eceli Allāha idevüz. Andan gayrıya i‘tibār göstermeyevüz. Çün
beriyyeyi geçdün bu ihrām bağlancağ maqāma yetişdün Hızr Peygāmber geldi ilerü
varup selam virdük. Hızr عَمَّ⁵⁵⁸ selāmumuza ‘aleyk aldı. Hızırı görüp şāzumān olduk.
ayıtdun kim el-ḥamdü’lillāhi kim seferümüz mübārek oldu. Tālībler maṭlūbına yetişdük
kim bunun gibi ‘azīz bizüm istikbālümüze geldi. Hemān-dem nidā irdi kim iy
müdde‘iler v’āy bī-nevālar benümile kuluñuz ve ‘ahdünüz bu mıdı kim benden gayrıya
meşgūl olup beni unudasız yürün ki sizün cānlarıñuzu tā ben almayınca sizünile girü
şulh itmezem didi. İy İbrāhim bu yatan ‘azīzler kim görürsin cemī‘isi Allāhuñ rızāsına
rızā virüp cefāsını vefā görüp muḥabbet odına göyünmiş ‘āşıqlardur didi. Eger sen daħi
bu sevdādayısañ bu gördüğün [101b] hāle rāzı ol ve illā bu ‘āşıklar meydānında ırak ol
ki rubā‘ī

خُون ریز بود هیشہ دَر کِشَوَر مَآ

⁵⁵⁶ ‘Aleyhi’ş-şalavatü ve’s-selām: Allah’ın salat ve selamı O’nun üzerine olsun.

⁵⁵⁷ ‘Alyek bi’l-māi’ ve’l-mihrāb: Su ile mihrab arasında kal. (Yani ne uzak git, ne de çok yakın ol).

⁵⁵⁸ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

مَا جَانَّ عَوْدَ بُوذْ هَيْشَه دَر مَجْرِمَا
خَايِ سَرِمَا وَ كَرَّهَ دُورَ اَز بِيْمَا
مَا دُوسْت كُشْتِيْمُو تُو نَدَايِ سَرِمَا

İbrāhim çün bu kelāmı işitdi hayrān ü ser-gerdān olup ayıtdı kim yā yigit yā seni neyiçün öldürmediler koy virdiler? Cevāb virdi kim ayıtdılar ki anlar puhte idi sen henüz hāmsın. Sen daği var biraz cān tart kim puhte olasın. Çünkim puhte olasın andan soñra sen daği bunların ardıncı gelesin didiler didi. Hemān ol daği cān teslīm itdi.

Nağildür ki İbrāhim on dört yılda beriyyeyi kaṭ‘ eyledi cemī‘ yılları namāzile ve niyāzile ve tazarru‘ ile geçürdi. Çün Mekketu’llāha yaqīn irişdi. Mekkenüñ sādātı haber bildiler ki İbrāhim Edhem gelür cemī‘isi İbrāhimüñ istikbāline Mekkenen taşra çıkdılar. İbrāhim bunlardan haber bilüp kâfilenüñ önüne geçdi çün Mekkeye irişdiler. Kâfilenüñ önünce İbrāhim gördiler ki gelür. İbrāhim şüretçe bilmezleridi. Şordılar ki İbrāhim Edhem kankısıdur ki haremüñ meşāyihleri anuñ istikbāliçün yaqın geldiler. İbrāhim ayıtdı ol zındıkdan ne istersiz didi. Derhāl İbrāhimüñ eñsesine [102a] bir niçe sille urup ayıtdılar ki sādāt-ı Mekke anuñ istikbāline geldiler sen aña zındık mı dirsın zındık sensin. İbrāhim aydur ki ben ayıtdum zındık oldur çün İbrāhimden geçüp getdiler. İbrāhim kendü nefesine ayıtdı ki iy nefis sen anı dilerdüñ ki Mekke meşāyihleri senün istikbālüne gelelerdi hāliyə birkaç sille yidüñ el-ḥamdü’lillāhi ki murāduñ hāşıl olmadı ben seni kendü murādımda gördüm çün Mekkeye gelüp anda sākin oldı. Aşhāb u aḥbāb katına cem‘ oldılar durgerlik eyleyüp kendü eli emeginden ḥelāl kesb iderdi.

Nağildür ki İbrāhim ol vakt kim cezbe-i İlāhī yetişdi salṭanatı terk idüp Belḥ vilāyetini ḳodı getdi. Bir oğlu ḳalmışdı henüz süd emerdi biyüyüp yigit oldı ‘ilm ü kemāl içinde bī-mānend ve ḥüsn [ü] cemāl içinde bī-naẓīr oldı. Ḥalāyık ortasındaḳbül olup salṭanat taḥtına pādişāh oldı. Bir gün ḳanı atam diyü anasından su’āl itdi. Derhāl anası ayıtdı atañ yavu vardı bilinmedi kim ḥāl ne oldı. Ammā şimdiki ḥālde Mekketu’llāhda mücāvirdür dirler. Hemān sā‘at Belḥ vilāyetine münādī şaldı kim her kimüñ ki ḥacca gitmege ārzūsı var gelsün didi [102b] durup biñ kişi ḥāzır oldı cemī‘isinüñ me‘ūnetin boynına alup nafaḳaların virdi. Bunları ḥacca alup gitdi şol ümmide ki Ḥaḳ Te‘ālā babasınıñ dīdārını aña göstere çün Mekketu’llāha geldiler

Mescīd-i Hāram havlısında bir murakka‘-pūş dervīş gördi kim İbrāhim Edhemi bilür misin? Cevāb virdi kim belī bizüm yārümüzdür bize konuklık ider ta‘ām getürmege gitdi. Anuñ nişānın şorup andan eşer buldı. Mekke şehrinüñ deresinden taşra çıkup gördi kim İbrāhim baş açuk yalın ayak bir yük odunu arkasına götürmüş gelür. Çün babasını böyle gördi rikkat gelüp gözlerini giryān eyledi ve cigerini biryān eyledi kendüni pinhān eyledi. İbrāhimüñ ardına düşdi ol odunu bāzāra getürüp çağırdı kim مِنْ يَشْتَرِي طَيْبٍ بِالطَّيْبِ⁵⁵⁹ ya‘nī helālī helāle kim alur. Bir etmekçi katına okudı odunını etmek virüp şatun aldı. İbrāhim etmegi getürüp yārenlerinüñ öñlerinde kodı. İbrāhimüñ oğlu kendüni İbrāhime bildürmege korkdı şāyed kaçā didi girü dönüp anasınuñ katına vardı. Anasına mācerāyı ‘arz eyledi. Anası ayıtdı kim şabr eyle tā kim erkān-ı haccı tamām idevüz andan soñra İbrāhim dañi cemī‘ yārenlere naşīhat eyleyüp vaşīyyet eyledi kim tavāfda [103a] nice oğlanlar ve nice ‘avratlar hāzır olur zinhār gözlerüñüzi harām nazardan ve gönüllerüñizi Allāh rızāsından ğayrıya ta‘alluk itmekden ihtirāz idüñ. Cemī‘isi bu vaşīyyeti kabūl itdiler durup tavāf-ı Ka‘beye meşgūl oldılar ve İbrāhimüñ oğlu dañi aşhābıyla gelüp Ka‘beyi tavāf iderdi be-ġāyet şāhib-i cemālidi çün İbrāhimüñ öñine geldi. İbrāhim itürü itürü yüzine nazar itdi. Yārenleri bunı görüp ta‘accüb itdiler. Çün tavāfdan fāriğ oldılar. Yārenleri İbrāhime ayıtdılar yā şeyh bize vaşīyyet eyledüñ ki gözlerüñüzi nā-mahremden şaklañ didiñüz siz ol oğlanuñ şuratına be-ġāyet nazar eyledüñüz. Ayıtdı kim siz de o oğlanı gördüñüz mi? Ayıtdılar belī gördük. İbrāhim ayıtdı ol vakt kim ben Belh vilāyetinden gitdüm bir oğlum varıdı henüz süd emerdi şöyle beñzetdüm ki ol oğlan bugün tavāfda gördüğümüz oğlandur.

Yarındası İbrāhimüñ yārenlerinden bir dervīş taşra çıkup vardı Belh kâfilesin şorup buldı gördi kim bu kâfilenüñ ortasında dībā vü harīrden bir mu‘teber hayme kurulmuş. ‘Azīm-i tekellüfile ortasında bir kürsi pādīşāha ne komışlar anuñ üzerinde bir şāhib-i cemāl oğlan oturmuş tilāvet-i *Kur’āna* meşgūl olur [103b] zār [u] zār ağlar. Ol dervīş ilerü varup selām virdi ve şordı kim siz ne yirdensiz? Ayıtdı kim Belhdenüz ve ayıtdı kim Belhde kimüñ oğlısın? Hemān oğlana rikkat gelüp alın yüzine dutdı be-ġāyet ağladı. Elinden Muşhafı koyup cevāb virdi kim ben babamı görmedüm meger ki dün gördüm bilmezem ki öli midür yohsa ğayrı midur aşinālık virmege korkaram ki ol bizden kaçup gidüp durur ve bizüm ‘alākamuzı terk idüp durur şāyed ki bizi ol

⁵⁵⁹ Men yeşterī tayyibe bi’t-tayyibi: O kimse ki helali helalle satın alır.

gördüğüm ola bizden rencide olup girü kaçā. Benüm babamuñ adı Belḥ pādīşāhı İbrāhim Edhemdür didi. Ol dervīş ayıtdı gel berü seni babañ İbrāhimüñ katına iletem anasıyle oğlanı alup İbrāhimüñ katına vardı. İbrāhim daḥi aşḥābıyıla ḥarem içinde Rūkn-i Yemānīnün öñünde oturmuşlarıdı ırakdan naẓar eyledi kendünün yāriyle ol oğlanı ve anasını gördi kim gelürler çün ḥātūn daḥi İbrāhimi gördi bilüp şabrı qalmadı yüregi cūş u ḥurūş idüp nāle vü zārı idüp ağladı. Oğluna ayıtdı kim işde babañ şoldur didi. Bunlar şunuñ gibi nevḥa vü zārılık itdiler. İşidenlerün cigerleri pāre pāre oldu. İbrāhimüñ yārenleri ile cemī‘ ḥarem ehline riḳḳat ḥāşıl olup firāk vişāline [104a] gözlerinden deryā aḳıtdılar. Çün oğlan ilerü yürüyüp İbrāhime selām virdi mübārek elin öpdı. İbrāhim daḥi ḳocup ayıtdı kim ḳanḳı dīndensin? Cevāb virdi kim İslām dīnindeyem el-ḥamdü’lillāh didi ve şordı kim yā oğul *Ḳur’ān* okur mısın? Ayıtdı kim belı okuram. İbrāhim ayıtdı el-ḥamdü’lillāhi. Pes İbrāhim diledi kim bunları elbette girü göndere. Oğlan feryād u nāle idüp İbrāhimden ayrılmak istemedi ve anası girü gitmegi işidüp zārılıklar eyledi. İbrāhim çün bu ḥālī görüp yüzünü Allāha dutup ayıtdı kim İlāhī ⁵⁶⁰ *اَعْنِي* ya’nī İlāhī baña meded irgirüp bunlardan ḥalāş it didi. Hemān sā‘at oğlan İbrāhimüñ ḳoltuğundayiken cān teslīm itdi. Yārenleri şordılar kim yā İbrāhim ne vāḳi‘ oldu kim bu oğlan derḥāl öldi? İbrāhim ayıtdı çün anı ḳoçdum anuñ mihr ü muḥabbeti benüm göñlümde cūş itdi. Sırruma nidā yetişi kim yā İbrāhim ⁵⁶¹ *تَدْرِي مُحِبَّتَنَا وَحُبَّ مَعَانِمَنَا* ya’nī yā İbrāhim benüm muḥabbetüm da‘vāsın idersin gayruma meşḡul olup benüm muḥabbetümle bir kimsenün muḥabbetini ortak idersin ve yārenlerüne vaşıyyet idersin ki hīç ‘avrat ve oğlana naẓar itmeñ sen girü [104b] ‘avrat u oğlan dāmına düşüp muḳayyed olursın çün bu nidāyı işıtdüm du‘ā itdüm ki yā Rabbe’l-‘izze baña feryād idüp meded irişdür ki anuñ muḥabbeti senün muḥabbetünden beni meşḡul itmek ister yā anuñ cānın ḳabẓ eyle yā benüm cānumı ḳabẓ it didüm. Bu du‘ā Allāh ḳatında maḥalli ḳabūl de vāḳi‘ oldu anuñ cānını ḳabẓ eyledi. Beni bu ḳayddan ḥalāş eyledi didi eger bir kimse kendü oğlunuñ olmasın dilemegi ta‘accüb iderse ayduruz kim İbrāhim Peyḡāmbere ⁵⁶² *عَلَيْهِ السَّلَام* İsmā‘īli ḳurbān itdi pes bu daḥi ‘acīb olmaya.

⁵⁶⁰ Aḡsinī: Meded ya Rab.

⁵⁶¹ Tedda‘ī muḥabbetenā ve tūḥibbū me‘anā gayrenā: Benim muhabbetim davasın edersin, benimle beraber başkasının da muhabbetini nasıl edersin.

⁵⁶² ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

Naķildür ki İbrāhim aydur ki gecelerde fırsat isterdüm ki Ka‘betu’llāhı tavāfdan ḥālī bulam ḥācet dileyem hīç fırsat bulmazdum tā bir gün be-gāyet katı yağmur yağdı gördüm ki Ka‘be ḥālī tavāf idüp elümi ḥalkaya vurup ayıtdum ki İlāhī baña ‘işmet vir ya‘nī İlāhī beni şaklayu dut ki hīç günāh eylemeyem. Hemān-dem nidā yetişdi kim yā İbrāhim eger saña ‘ismet virem benüm gaffārılığum ve gāfūrılığum ve raḥīmılığum deñizi kıncaru gitsün. Pes ayıtdum ki ⁵⁶³ **اللَّهُمَّ اغْفِرْ ذُنُوبِي** ya‘nī İlāhī benüm günāhumı ‘afv eyle. Āvāz işıtdüm ki yā İbrāhim cemī‘ dilden baña söz söyle ve kendüñden söyleme. Ol yigrekdür senüñ sözünü gayrılar söyleye pes [105a] münācātında aydurdı kim İlāhī sen bilürsin ki sekiz uçmağ benüm kıatında bir üvez kıanadı mıķdarınca yokdur ben kıuluña itduğıñ keremler kıatında ki senüñ muḥabbetüñde idüp durursın ve şol ünsiyyet ki zıkrüñle baña erzānī kıılup durursın ve şol ferāğat ki ‘āzamet [ü] celālüne fıkr itdügüm vaķtın baña naşīb idüp durursın didi ve girü münācātında aydurdı kim İlāhī beni ma‘şiyet ḥorluğından tā‘at-i ‘izzete getir ve aydurdı kim İlāhī āh ⁵⁶⁴ **مَنْ عَرَفَكَ فَكَيْفَ حَالٍ مِنْ لَمَعِ فَكَ** ya‘nī İlāhī āh şol kimseler ki seni bilürler girü seni bilmezler pes seni hīç bilmeyenlerüñ ḥālī ne ola didi.

Naķildür ki İbrāhim aydur on beş yıl miḥnet ü mücāhede çekdüm tā nidā irişdi kim ⁵⁶⁵ **كُنْ عَبْدًا فَاسْتَرْحَتْ** ya‘nī var kıul ol ki rāḥat ve āsāyiş olasın ya‘nī ⁵⁶⁶ **فَاسْتَقْبِلْ كَمَا أُرِيدُ** ya‘nī saña ne emr olursa ol emre me’mūr olmaķda istiķāmet eyle.

Naķildür ki İbrāhimden su’āl eylediler ki saña ne vāķi‘ oldı kim taḥt-ı memleketi terk itdüñ? Cevāb virdi kim bir gün devlet taḥtında oturmışidüm getirüp önümde bir āyine dutdılar ol āyineye nāzar itdüm kendü menzilüm gör gördüm ki [105b] andan hīç mu’nis yok ve önümde bir bī-nihāyet sefer gördüm ki ol sefere elbette gitmiş gerek hergiz andan kıurtulmağ yokdur ve bir kıādī ‘ādil gördüm ki aña benüm ḥüccetüm yok çün bunları böyle gördüm taḥt u tāc ve memleket hevāsı göñlümdeñ çıķdı pes cemī‘isini terk idüp gitdüm.

⁵⁶³ Allāhümme’ğfir zünübī: Allahım günahlarımı bağışla.

⁵⁶⁴ Men ‘arefeke fe-keyfe ḥālī men lem ya‘rifüke: Seni bilenlerin hali nasıl ki seni bilmeyenlerin hali nice olsun.

⁵⁶⁵ Kün ‘abden fe’steraḥte: İyi kul ol ki rahat edesin.

⁵⁶⁶ Fe’steķim kemā ümirte: Emr olunduğı gibi dosdoğru ol. (Erişim 18.01.2023), Hûd 11/112. (Kısmî iktibas).

Naķıldür ki İbrāhime şordılar ki neyiçün Ħorāsāndan kaçduñ? Cevāb virdi ki anda çok şorarlardı ki dün giceñ nice geçdi ve māluñ neyidi andan ötürü kaçdum ve şordılar ki neyiçün evlenmezsin? Cevāb virdi kim hīç ‘avrat ere rāzı olur mı ki er ‘avratı aç ve yalıncaķ duta. Ayıtdılar ki yok rāzı olmaz. Ayıtdı kim ben anuñiçün evlenmezem ki benüm ‘avratum aç u yalıncaķ kıla ben ‘avratı n’iderem ki eger idebileydüm kendü nefşüme talāk vireydüm kendümi bireğünün dāmına bırakmak kıanda kıaldı didi benüm aña ihtiyācum yok. Pes ol dervīş ki hāzırıdi ayıtdı ki oğluñ kızuñ var mı? Ayıtdı ki yokdur. İbrāhim ayıtdı hīç senüñ ‘avratuñ var mı? Ol dervīş ayıtdı yokdur. İbrāhim ayıtdı eyü degil. Dervīş ayıtdı ne ma’niden? İbrāhim ayıtdı kim andan ötürü kim çün dervīş evlendi hemān deryā yüzinde gemide oturdı çün oğlı oldu hemān deryāya [106a] ğark oldu.

Naķıldür ki bir gün bir dervīşi gördi kim iñler. İbrāhim ayıtdı kim şanursın dervīşlügi rāyigān şatun alurlar. Ol dervīş ayıtdı dervīşlik daħi şatun alunur mı? İbrāhim ayıtdı ben Belĥ memleketini virüp şatun aldum henüz daħi ziyāde deger didi.

Naķıldür ki İbrāhime bir kışı biñ aķçe getürdi. İbrāhim ayıtdı ben dervīşlerden hīç nesne almazam. Ol kışı ayıtdı ben dervīş degülem benüm mālum cemī ‘ ħalkuñ mālından ziyādedür didi. İbrāhim ayıtdı kim şol māl ki şimdiki ħālde senüñ elüñdedür diler misin ki daħi ziyāde ola. Ayıtdı kim dilerem. İmdi getür bu aķçeyi ki sen cemī ‘ faķırlerüñ başısın eger bu dervīşligüñ olmasa ĥod gedā olurdun didi.

Naķıldür ki İbrāhimüñ sözidür ki aydur baña müşkil ħāl ol gelürdi kim bir yire varaydum beni anda bilmeyelerdi. Nefşüme be-ġāyet kıatı gelürdi kim beni neyiçün bilmezler diyü çün ħalk beni böyle gördi kendülere meşġül iderlerdi. Andan şoñra baña kaçmak gözükdı bilmezem ki kıankısı şa‘b-raķdur bilinmemeye göñlümi çekindüğüm mi veyā bilünüp ĥod bilünip ‘ izzetden kaçmaķlıgüm mı.

Naķıldür ki ve aydur ben dervīşlik istedüm baylık ilerü geldi. Ħalāyık baylık [106b] talep itdiler dervīşlik ilerü geldi.

Naķıldür ki bir kışı İbrāhime on biñ aķçe getürdi. İbrāhim kıabül itmedi ayıtdı kim dilerdin ki bu kıadar aķçeyile benüm adımı dervīşlik dīvānından maĥv idesin.

Naķıldür ki çün İbrāhim vāridāt-ı ‘ayniyye yetişüp vaķtı be-gāyet hoş oluridi. Germ olup aydurdı kim ķanı řol dūnyā pādīřāhları göreler ki bu ne kārübārdur bilüp kendi mülklerinden uşanup bī-zār olalar.

Naķıldür ki İbrāhim aydur kim her kimüñ ki göñli üç yirde hāzır olmasa sa‘ādet ķapısı aña baēlu olmaēuñ niřānıdır didi. Bir ol ki *Qur‘ān* okumaē vaķtinde hāzır olmasa. İkinci zıkr idicek vaķtinde. Üçünci namāz vaķtinde göñül hāzır olmasa ‘alāmet-i řekāvetdür didi ve ayıtdı kim ‘alāmet-i ‘ārif oldur kim anuñ ekşer řumt itdüēi fikret ‘ibretten ola ve kelāmı řenā vü midħatda ola ve ‘ameli tāt ve hıdmet ola ve ziyāde naźarı le‘āyif ü řun‘-ı ķudret ola.

Naķıldür ki ve ayıtdı kim bir tař gördüm yol üzerinde dūřmiř üstine yazılmış ki beni dönder oķı. İbrāhim aydur dönderüp okudum yazmışlar ki çün sen bildüēüñile ‘amel eylemezsin. Ol bildüēüñi nice taleb idebilürsin bilmedüēüñi.

[107a] Naķıldür ki ve ayıtdı ki bu yolda baña hıç nesne ķatı gelmedi illā kitābdan müfāriķat eylemek ki ehl-i tarıķ emr eyledi. Kitāba mü‘ālī‘a eyleme ve ayıtdı kim yarın kıyāmet güninde terāzūda a‘māllerden ol ‘amel ağır gele ki bugün anı işlemek vüćüduñ üzerine ağır gele ve ayıtdı kim üç hıķāb ğitmek gerek. Sāliküñ gönünden tā devlet ve sa‘ādet ķapısı aña açıla. Bir oldur ki eēer iki ‘ālemüñ memleketini aña ebedī ‘atā ideler herēiz řāz u hurrem olmaya. Anuñiçün kim eēer bir mevcūda řāz olursa ol ķiři henüz ħarīřlerden ola ki ⁵⁶⁷ *الْعَرِيضُ حُرٌّ*. İkinci hıķāb oldur ki eēer iki ‘ālem memleketi anuñ ola ğirü anuñ elinden alalar iflāsdan göñli hıç ğam-ēñ ve perīřān olmaya anuñiçün kim eēer ğam-ēñ olursa ‘alāmet-i řaħat ve ğāzab ola ki ⁵⁶⁸ *السَّخَطُ مُعَذِّبٌ*. Üçüncü hıķāb oldur ki hıç kimsenüñ anı medħ idüp nūvaħt itdüēına aldanmaya. Anuñiçün kim her kimse ki medħ ve dil-ħořlıēa maērūr olup aldana ol ħaķır himmet ola ki ⁵⁶⁹ *حَقِيرُ الْهِمَّتِ مُحْجُوبٌ*.

Naķıldür ki İbrāhim bir gün bir ķiřiye ayıtdı kim diler misin ki evliyādan olasın? Ol ķiři ayıtdı kim dilerem. İbrāhim [107b] ayıtdı imdi bir zerre miķdārı dūnyāya ve āħirete raēbet eyleme bi‘l-küllīye Allāha teveccüh eyle Allāhdan ğayrısından fāriē ol.

⁵⁶⁷ El-ħarīřu maħrāmūn: Çok hırřlı olan mahrum kalır.

⁵⁶⁸ Es-sāħitü mu‘azzebūn: Kızgın ķiři azab çeker.

⁵⁶⁹ Ħaķırü‘l-himmeti maħcūbūn: Himmetin hakiri mahcub olur.

Naķıldür ki ve ayıtdı kim helāl ta‘ām yi ne gice durup ‘ibādet it ve ne gündüz oruc dut ve ayıtdı kim namāz ve orucile hīç kimse erenler mertebesine irişmedi. Meger řol kimseler ki yidüğünü temīz idüp dāyim helāl yiye ve bir gün İbrāhime ayıtdılar ki bir yigit var řāhib-i vecd ve ehl-i vaķtdür ‘azīm hāleti var ve ulu riyāzeti var. İbrāhim ayıtdı kim beni onuñ ķatına iledüñ tā kim anı görem. Çün İbrāhim ol yigidüñ ķatına vardı. Ol yigit ayıtdı kim yā İbrāhim üç gün benüm konuğum olup benümile hem-nişin ol. İbrāhim ķabül itdi. Üç gün anuñile oldı. Ne ķadar kim anuñ hālinden baķı iderdi ol yigidi vař itdüklerinden daķi ziyāde görürdi. Dükeli vaķti bīzār olup bī-ķarār geķerdi. Bir laķza ‘ibādetden hālī olmazdı. Ne ta‘ām yirdi ne řu iķerdi ne uyķu uyurdu. İbrāhime andan bir pāre ğayret gelüp ayıtdı bizüm Hāķ yolında bu ķadar mücāhedemüz yoķdur didi. Pes İbrāhim ayıtdı kim bunuñ hālini teftiş ve tefahķuř idelüm görelüm ki řeytān bunuñ hāliline hīç yol bulmuş mıdur ve illā cemī‘ hāliř midür? Pes İbrāhim aydur evvel bunuñ [108a] iřinüñ būnyādından tefahķuř idelüm ki Hāķ yolında ařl-ı būnyād loķma-i helāldür. Çün İbrāhim loķmasını teftiş eyledi gördi kim loķmasında hālel var. İbrāhim bildi kim anuñ aķvālī řeytānīdür. Pes İbrāhim ayıtdı kim yā yigit üç gün ben sana konuķ oldum sen daķi baña kırķ gün konuķ ol. Ol yigit ķabül itdi. Varup İbrāhimile kırķ gün hem-nişin oldı. İbrāhim aña kendü yemīniyi kesb itdügü loķmadan yidürdi. Kırķ güne deĝin ol yigidüñ hālinden zerre miķdārı ķalmadı ‘işık gidüp řevķ-ı nā-bedīd oldı ve ol germiyyeti ve bī-ķarārlıĝı gidüp bī-řafā ķaldı. Ayıtdı kim yā İbrāhim baña ne eyledüñ kim beni bunuñ gibi şıfata dönderüp bī-řafā ķoduñ? İbrāhim ayıtdı yā yigit senüñ loķmañ helāl deĝilimiř ve ol aķvāl ki sende varıdı cemī‘ řeytānī idi. Çünki bātinuña loķma-i helāl ĝeldi. Ol nesneleri ki řeytān ĝösterürdi dükeli loķma-i harām kuvvetiyle idi ĝörünmez oldı tā bilesin ki bu yolda ařl-ı būnyād loķma-i helāldür.

Naķıldür ki İbrāhim Süfyān-ı şevriye aydur her ķiři ki istedüğünü bulsa anuñ ĝözine ĝor ĝele ol nesneyi Hāķ yolında terk itmek ĝerek naķıldür ki Süfyāna ayıtdı ki [108b] eĝerçi çok ‘amelüñ var velīkin muķtācsın azcuķ ‘amele.

Naķıldür ki bir gün řaķīķ-i Belķīyi İbrāhim Edhem bir yirdeydi. řaķīķ ayıtdı yā İbrāhim neyiçün bu ĝalkdan dāyim kaçup yürürsin? İbrāhim cevāb virdi kim kendü dīnümü kenāruma alup şehrden şehre ve taĝdan taĝa kaçarum tā kim beni ĝören ĝammāl řana yāķūd vesvāsum var řana tā kim dīnümü İblīs elinden řaķlayam ve īmānumı selāmet ölüm dervāzesinden taşra çıkaram.

Naķıldür ki İbrāhim Ramazān güninde ot biçerdi şatardı bahāsına her ne alursa fuķāraya şadaķa iderdi. Gece irteye deġin anı gözedürlerdi hīķ ‘ibādetden fāriġ olup uyumazdı. Şordılar ki yā İbrāhim neyiķün gözlerüñ uyķuyile āşinā olmaz? Cevāb virdi kim zīrā aġlamaķdan bir sā‘at āsūde olmaz pes uyķu ol göze nice mecāl bula didi. Çün namāz kılurdı iki eliyile yüzini dutardı. Aydurdı kim ķorkaram ki namāzumı girü yüzüme vuralar diridi.

Naķıldür ki bir gice İbrāhim nesne bulamadı ki iftār ide. Mūnācāt idüp ayıtdı kim İlāhī eger bu gice baña nesne virmezseñ saña dört yüz rek‘at namāz kılam didi. Ol gice Hāk Te‘ālā İbrāhime nesne virmedi. İkinci gice İbrāhim girü nezr itdi kim eger bu gece [109a] daġi nesne virmezseñ dört yüz rek‘at namāz daġi ziyāde kılam didi. Ol gice daġi nesne naşīb itmedi tā yedi giceye deġin ķarşu dört yüz rek‘at namāz ziyāde kılamaġa nezr eyledi. Yedinci gice İbrāhimüñ vücūdına za‘f hāşıl oldu. Ayıtdı kim İlāhī eger bu gice virürseñ revādur didi. Hemān sā‘at bir yigit ķapudan iķerü girdi. İbrāhime ayıtdı kim hīķ ta‘āma hācetüñ var mı? İbrāhim ayıtdı ki vardur. Ol yigit İbrāhimi alup otaġına vardı. Öñüne ta‘ām getürdi İbrāhimüñ yüzine diķķatile nażar eyledi. İbrāhimüñ ol yigit ayaġına düşdi aġlayup ayıtdı kim yā İbrāhim ben senüñ āzādsuz ķuluñam dünyā cihetinden n‘em varısa senüñdür didi. İbrāhim ayıtdı bu günden girü sen benden āzād ol zinhār beni ġalāyık ortasında fāş eyleme didi. Pes İbrāhim Hākķa mūnācāt idüp ‘ahd eyledi kim İlāhī senden artuķ hīķ nesne dilemeyem ki bir kez kūstāġlıķ idüp ta‘ām diledüm beni rüsvāy eyledüñ didi.

Naķıldür ki bir kez İbrāhim üç kişiyile yoldaş oldu gece bir ġarāb mescide yetişdiler. Ol gece be-ġāyet şovuķ oldu meger ol mescidüñ ķapusu yoġudu. İbrāhimüñ yārenleri yatup [109b] uyķuya meşġül oldılar. İbrāhim tā şabāġ deġin ol ķapuya durup şovuġa perde oldu ol gice herġiz uyumadı. Şabāġ olıcaķ ayıtdılar neyiķün bu gice uyumaduñ? Ayıtdı kim ķorķdum ki bu ķapudan şovuķ gelüp size renc ü zaġmet irişe diyü irteye deġin şovuġa perde oldum tā kim size renc ve zaġmet irişmeye.

Naķıldür ki ‘Aţā-i Selimī ‘Abdu’llāh-ı Mübārekden rivāyet iderler ki İbrāhim Edhem seferdeyidi zevādesi dükendi kırķ gün balķık yedi. Ol ķorķudan kim İbrāhimden yoldaşlarına renc [ü] zaġmet irişe zād ü zevāde su‘ālinden.

Naķildür ki Süheyl İbrāhim aydur bir kez İbrāhim Edhemile sefer itdüm be-ġāyet ĥasta oldum. İbrāhim elinde varını baña nafaķa ĥarc itdi. Bir kez andan nesne ārzū itdüm. Bir eşegi varıdı. Şatup benüm ārzūmı getürdi. Çün biraz şıĥĥat buldum. ayıtdum ki yā İbrāhim eşek ķanı? Ayıtdı ki şatdum ĥarc itdüm. Yā ben neye binüp sefer ideyim? Ayıtdı kim yā ķarındaş boynuma bin. Beni üç menzil boynuna götürüp menzilġāha iletđi. ‘Aťā-i Selimī aydur رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ⁵⁷⁰ bir kez İbrāhimüñ nafaķası dükendi. On beş gün ķum yidi. Mekke yemişlerinden hīç yimedi. Ayıtdı kim kırķ yıldur kim Mekke [110a] yemişlerinden yimedüm. Eger şöyle ölümüm vaķtı yetişeyidi bu ĥālden seni āġāh eylemezdüm. Andan ötürü yimezdi ki leşker-i ĥalkı ol yirüñ ba‘zısın şatun almışlardı.

Naķildür ki nice yıllar piyāde ĥacc eyledi. Hergiz āb-ı Zemzem kıyusından şu çekmedi ve içmedi. Ayıtdı kim bu ip ve ķoġa sultānuñdur.

Naķildür ki İbrāhim her gün ırġadlıġa giderdi tā giceye degin işlerdi. Her ne kim alayıdı yārenlerinüñ vechine ĥarc iderdi tā kim aĥşam namāzın kılurđı. Andan soñra nesne alup yārenlerine gelürdi. Bir gice geçerek geldi. Yārenleri ayıtdılar ki ol geç gelür gelüñ berü biz ta‘ām yiyelim tā kim bu vaķtden soñra İbrāhim ayruķ geç gelmeye bizi muntāzır eylemeye didiler. Varup yimek ĥāşıl idüp getürdiler. Yiyüp yatdılar. Uyķuya meşġül oldılar. Çünkim İbrāhim geldi gördi kim yārenleri yatup uyumışlar. Şandı kim bunlar hīç nesne bulmadılar. Aç yatdılar. Derĥāl durup od yaķdı biraz un getürüp dururđı. Ĥamīr eyledi ki nesne bişüre tā kim yārenleri uyķudan uyanup yiyeler. Yarındaşı oruc tutmaġa kıuvvet ola. Çün yārenleri uyķudan uyandılar gördiler ki mübārek şaķalını yire döşeyüp od urar ki nesne bişüre. Dütün kendüyi ķaplamış [110b] gözlerinden yaşlar dökülür. Ayıtdılar kim ne eylersin? Ayıtdı kim sezigeldüm uyumış buldum. ayıtdum ki bunlar nesne bulmadılar. Orucların şıyalar aç yatup dururlar. Bunlaruñiçün ta‘ām bişürüp ĥāzır eyleyeyin tā kim uyķudan uyanıcaķ durup ifťār ideler didüm. Bunlar ayıtdılar ki gör bu bizümile ne endīşe ider biz bunuñiçün ne fikirdeydük.

Naķildür ki İbrāhimile her kim ki muşāĥabet eylemek istese üç şartıla yoldaş olurđı. Evvel aydurdı ki ĥidmeti ben ideyin ve namāz vaķtinde ezān ben okuyayın ve dūnyā ceĥetinden her fütūĥ ki olur anda berāber olalum dirdi. Bir kez bir dervīş bu şartları işitdi. Ayıtdı kim buña rāzı olup tākāt getürmezem ki ben oturam sen ĥidmet

⁵⁷⁰ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

idesin ve ezān okuyasın. İbrāhim ayıtdı yā dervīş ben senüñ şıdķuñdan ta‘accübde kaldum.

Naķildür ki bir kişi İbrāhim Edhemile hem-şoķbet oldı. Çün ayrılmak diledi. Ayıtdı yā h‘āce her ‘aybı ki bende gördüñ. Baña diyüp beni andan āgāh eyle tā kim ol ‘aybı zāyil itmek ardınca olayım. İbrāhim ayıtdı sende hıç ‘ayb görmedüm. Zīrā ki saña ben dostluk göziyile nazar eyledüm. Lā-cerem sende her ne kim gördümise baña hoş geldi.

[111a] Naķildür ki bir ehl-i ‘ayāl kişi varıdı. Aķşam namāzı vaktinde eve giderdi. Ta‘āmdan me‘unetden hıç nesne hāşıl idememiş kendü daķı aç u müflis bu teşvīşile müşevveşidi ki elüm boşla ehl-i ‘ayālūme ne cevāb virem. Bu gıce ne nafaķa idineler diyü bu ğamdan ‘azīm derdlü olup giderken nā-gāh İbrāhim Edhem bir yirde fāriğ ü sākin otururdu. Ayıtdı kim yā İbrāhim ben senden ķatı ğayret iderem ki ben böyle ıztırābda ve şuğulda bī-nevāyam. Sen böyle sākin ve fāriğsin. İbrāhim ayıtdı kim buncamaķbül haclar ve bunca mebrūr sa‘ylar ki ben itdüm. Cemī‘isin saña virdüm tā kim senüñ bu bir sā‘at ğuşşalu ve perīşān olmaķlıķuñ baña vir didi.

Naķildür ki Mu‘taşım İbrāhime şordılar kim şan‘atuñ nedür? Cevāb virdi kim dünyāyı tālīb-i dünyāya ķodum ve āķireti tālīb-i āķirete ķodum. Bu cihāndan Allāh Te‘ālānuñ zıkrini ihtiyār itdüm. Ol cihānda Allāhuñ liķāsın didi ve bir kişi daķı İbrāhimden şordı kim şan‘atuñ nedür? Ayıtdı kim bilmez misin Allāh yolında işe meşğul olanlara hıç şan‘at hācet degildür.

Naķildür ki bir kişi İbrāhime baķıl didi. İbrāhim ayıtdı ben Belķ vilāyetini bıraķdum tāk u taķt u [111b] mülki terk itdüm. Eyle olsa ben baķıl miyem didi.

Naķildür ki bir ğün İbrāhim bir āyīne-dār dükkānına vardı. Mübārek bıyıķını āyīne-dāra kesdüriyorurken nā-gāh İbrāhimüñ bir māl-dār mürīdi üzerine irişdi. İbrāhim ayıtdı hıç dünyā ceheetinden nesneñ var mı? Ayıtdı belī var çıkarup bir himyān altunı İbrāhimüñ önünde ķodı. İbrāhim alup ol āyīne-dāra virdi. Nā-gāh bir sā‘il irişüp geldi. Āyīne-dārdan nesne Şey‘li‘llāh itdi. Āyīne-dār ol hemyānile altunı götürüp ol sā‘ile virdi. İbrāhim ayıtdı yā üstād ol bu hemyāndur. Ayıtdı kim bilürem iy baķıl. لاغنى المال

⁵⁷¹ **الغني عن القلب** ya'nī ḡanī ḡoñūl ḡanīsīdūr māl ve ḡanūmān ḡināsı degildür. İbrāhim ayıtdı kim altundur. Āyīne-dār ayıtdı iy batṭāl ol virdüğüm kişi bile nefsum be-ḡāyet münkesir oldu. ayıtdum ki yā nefis gördüğimi baḡillıḡuñ nice zāhir oldu diyü nefsüme mecāl bulup 'itāb itdüm. Nefsüme kendü muradumca ol vaḡt gördüm ki bu inkisār ve bu melāmetlīḡ odiyıla göyündi. Ben nefsumüñ bu ḡāline be-ḡāyet feraḡ oldum. Birḡaç kez daḡi nefsümi böyle kendü murādumca görüp dururam. Dünyāda feraḡlīḡ ol vaḡitlerde ḡāşıl olup durur ki [112a] bir kez deryā yüzinde gemiye oturup giderdüm ki bir be-ḡāyet köhne pāre pāre ṡonum varıdı ve saçum uzayup bir hey'etdeyidüm ki bu gemi ehlinüñ işi olmayıcak beni maḡḡhek idinüp maşḡaralıḡa alup saçumı çeküp ḡoparurlardı. Be-ḡāyet ḡaḡāretile baña naḡar iderlerdi. Bir daḡi nefsümi kendü murādumca ol vaḡt görüp şāz u ḡurrem oldum. Nā-ḡāḡ deñiz yüzinde bir ḡatı yıl zāhir olup 'aḡīm mevcler peydā oldu. Az ḡaldı kim gemi ḡarḡ olup gemi ḡalkı helāk ola. Bu geminüñ ehli cem' olup meşveret itdiler. Ayıtdılar kim gemi taḡḡif itmek gerek. Birisi benümiḡün ayıtdı anı deñize atıñ dıdı. Durup birisi saçuma yapışdı ve birisi ḡulaḡuma yapışdı ve birisi elüme yapışdı ki deñize atalar. Deñizüñ mevci sākin oldu beni ḡirü ḡodılar. Ol vaḡt daḡi nefsümi kendü murādımca görüp feraḡ oldum. Bir kez daḡi bir mescide irişdüm. Beni anda yatmaḡa ḡomadılar. Gelüp durıgel git diyü ilḡāḡ itdiler. Şöyle za'afum varıdı ve be-ḡāyet yorulup dururdum ki durugelmege hīḡ mecālüm yoḡıdı kim durayıdum. Ayaḡumdan yapışup mescid nerdübānından aşıḡa sürdiler. Üḡ ayaḡ nerdübānıdı. Her ayaḡına doḡundukḡa başum yarılurdu ḡanlar revān olurdu. Anda daḡi nefsümi kendü murādımca görüp şāzumān [112b] oldum ki ol nerdübānuñ her ayaḡına başum doḡundukḡa bir iḡlīmüñ sırrı keşf olup bunca şafālar yetiştirde. ḡöñlüme aydurdum ki iy kāşki bu nerdübānuñ ayaḡı daḡi ziyāde olaydı kim baña bu devlet ü sa'ādete ziyāde sebeb olaydı ve bir kez daḡi gideyürüdüm bir maşḡara gelüp başum üzere tebevül eyledi. Anda daḡi nefsüme be-ḡāyet zillet ḡāşıl oldu. Ben feraḡ u şāz oldum ve bir kez daḡi bir kürküm varıdı be-ḡāyet bitler düşüp dururdu beni yirlerdi. Nā-ḡāḡ ol fāḡir ṡonlar ve ol nefis libāslar ki pādişāḡlıḡum vaḡtinde ḡazīnede varıdı. Öñüme düşegeldi hemān-dem nefsum ceza' ve feza' eyledi ve anda daḡi nefsümi kendü murādumca görüp şāz oldum dıdı.

⁵⁷¹ El-ḡaniyyü ḡaniyyü'l-ḡalbi lā ḡinā'l-māli: Zengin kişi, kalb zengini olandır. Mal zengini deḡil.

Naķildür ki bir kez İbrāhim aydur Allāha tevekkül itmişidüm. Ol günidi kim ta‘ām bulmayup dururdum ki iftār idem. Bir ırak yirde bir dostum varıdı. Kaşd eyledüm ki anuñ katına varam tā kim benüm hālümü ri‘āyet eyleye karşı ta‘ām vire. Çünkim ol yire irişdüm girü kendü nefsüme ayıtdum ki ol dostum katına varursam tevekkülüm bâtıl ola. Varup bir mescidde bir küşeyi ihtiyār itdüm. ayıtdum ki ⁵⁷² *وَكَلِّتْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ* hemān-dem hātifden āvāz irişdi kim iy Sübhāna’llāh ki yiryüzünü mütevekillerden pāk eyledi ki bir mütevekkil [113a] kalmadı. ayıtdum ki neyiçün? Ayıtdılar ki mütevekkil mi olur anlar kim yol çeküp bir mecāzī dostuñ katına irişeyin diyü niyyet eyleye tā kim ol mecāzī dostdan aña bir lokma irişe andan sonra ayda kim ⁵⁷³ *وَكَلِّتْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ* Yalancılığa tevekkül diyü ad vire didi ve ayıtdı kim bir vaķt bir mütevekkil zāhide şordum ki sen kandan yirsin? Ayıtdı kim ben bu ‘ilmi bilmezem. Var ol rızķ viriciden şor ki bunuñ gibi fużüllık benüm işüm degil ve ayıtdı kim bir vaķt bir ķul şatun aldum şordum ki aduñ nedür? Ayıtdı kim h‘ācem ne dirse adum oldur. Şordum ki ne yirsin? Ayıtdı kim her ne virürseñ. Şordum ki ne geyersin? Ayıtdı ki h‘ācem her ne ki geydürürse anı giyerem. Şordum ki ne iş işlersin? Ayıtdı kim h‘ācem her ne buyurursa anı işlerem. Şordum ki ne dilersin? Ayıtdı kim ķul olanuñ kendü dilegiyile ne işi var! Çün bu kelāmları bu ķuldan işitdüm. Kendüme ayıtdum ki iy miskīn sen hergizi Allāh Te‘ālāya ‘ömründe bunculayın ķul olmaduñ bārī bundan ķulluđı öğren diyü şol kadar ağladum ki bī-‘aķl ü bī-hūş olmış.

Naķildür ki herkez İbrāhimüñ bağdaş ķurup oturduğın kimse görmemişidi. Şordılar ki yā İbrāhim neyiçün bağdaş ķurmazsın? [113b] Cevāb virdi kim bir kez bağdaş ķurup oturmuşıdum. Hevādan āvāz işitdüm ki yā Edhem oğlı ķullar h‘ācesi nazarında şöyle mi oturur didi. Hemān sā‘at girü istiğfār idüp diz çökdüm ve tevbe itdüm ki ayruķ murabba‘ oturmayam.

Naķildür ki bir kez İbrāhimden şordılar ki sen kimüñ ķulısın? Hemān sā‘at endāmına ditremek vāķi‘ olup düşdi. Ölüm hāliline gelüp cān nez‘ gibi vāķi‘ oldı. Andan sonra girü ‘aķlı gelüp bu āyeti okudı kim ⁵⁷⁴ *أَنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا* Aña şordılar

⁵⁷² Tevekkeltü ‘ale’l-hayyi’l-lezī lā yemūtu: Asla ölmeyecek olan O diri varlıđa (Allah’a) dayanıp güven. Furkan 25/58. (Kısmî iktibas).

⁵⁷³ Furkan 25/58.

⁵⁷⁴ İn küllü men fī’s-semāwāti ve’l-arđi illā āti’r-Raĥmāni ‘abden: Yerde ve gökte olan her kimse, Allah’a kul olarak geleceklerdir. (Erişim 18.01.2023), Meryem 19/93.

ki neyiçün cevāb virmedüñ? Ayıtdı kim kórkdum Allāh kúlıyam dimege ki yarın benden kulluk hākkın taleb idüp ayda kim gel berü kulum dirsın. Kullık hākkın baña ne vechile ödeyüp ‘uhdesinden geldüñ diye ve eger aydursam ki kul degülem nice aydabilem ki maḥz-ı bendeyem didi.

Naḳildür ki bir gün andan şordılar ki yā İbrāhim rüzigāruñı nice geçürürsin? Cevāb virdi kim dört merkebüm var. Hāzır olmış her birine vaḳtlü vaḳtinde binerem revān oluram. Bir ol ki kaçan Allāh tarafından ni‘met yetişe şükür merkebine binerem. Anuñ öñünce giderem. Çün miḥnet irişe şabr merkebine binerem karşı varuram. Çün ma‘şiyet zāhir olsa tevbe merkebine binerem karşı varuram. Çün tā‘at [114a] gelse ihlāş merkebine binerem karşı varuram. Naḳildür ki ve ayıtdı kim tā kendü hātūnlaruñuzı tül gibi ve oğlanlaruñuzı yetim gibi dutmayınca ve siz giceler it gibi yatmayasız. Merdāneler şıfatında mertebe bulmaklık tama‘ itmek hayāl-i bātıldur didi. Bu yolda ol kimseler gidebilür ki pādışāhlık terk idüp gedālık kabül itdiler didi.

Naḳildür ki bir gün meşāyih cemā‘atinden bir cemā‘at oturmuşlardı. İbrāhim kaşdı eyledi anlaruñile hem-şoḥbet ola. İbrāhime yol virmediler. Ayıtdılar ki yüri ki senden henüz pādışāhlık rāyihası gelür. Çün İbrāhim gibi kişiyे böyle cevāb viricek fıkır eyle ki ğayrıya ne cevāb vireler.

Naḳildür ki bir kez İbrāhime şordılar ki neyiçün gönüller Hāḳ Te‘ālādan maḥcūblardur? Cevāb virdi anuñiçün ki Allāh Te‘ālā düşmen dutdıgın dost dutarlar bu fānī küllhenüñ ki lu‘b [u] lehv serāyıdır muḥabbetine meşğül olurlar. Ol serāy-ı ebedī ve ol na‘ım cāvidānınuñ ‘amelin terk iderler ki anuñ hayātına ve pādışāhlığına ve lezzetine ne nokşān ve ne inkıṭā‘ irüşür.

Naḳildür ki bir kişi ayıtdı kim yā İbrāhim baña naşīḥat idüp vaşıyyet eyle. Ayıtdı kim Hālikı dost dut ḥalkuñ ta‘allukuñ terk eyle ve ol ayıtdı kim daḥi ziyāde vaşıyyet eyle. [114b] Ayıtdı kim açılmışı bağla ve bağlanmışı aç didi. Ol kişi ayıtdı kim yā İbrāhim sözüñi hīç añlayımadum. Ayıtdı kim ya‘nī bağlu keseñi aç ve açılmış dilüñi bağla yāḥūd mā-lāya‘niye şeşilmiş deligi şumtile bağla ve müşāhedeyiçün bağlu göñlüñi aç.

Naķıldür ki Aķmed-i Ĥađraviyye aydur رَضِيَ اللهُ عَنْهُ⁵⁷⁵ bir gün İbrāhim Edhem bir kişi gördi ki Ka'beyi řavāf ider. Ayıtdı kim řālihler derīcesin bulup 'āşıklar mertebesine irişmezsin tā kim altı 'aķabeyi geçmeyince. Evvel ol ki ni'met şapusın üzerüne bağlayasın miķnet şapusın açasın. İkinci rāķat şapusın bağlayup cehd şapusın açasın ve üçüncü uyķu şapusın bağlayasın bīzārlık şapusın açasın ve dördüncü baylık şapusın bağlayasın fakir ve dervīřlik şapusın açasın. Beşinci emel şapusın bağlayasın ecel şapusın açasın ve ölüm yarağın āreste itmek şapusın açasın.

Naķıldür ki İbrāhim bir gün oturmişdı. Bir kiři gelüp ayıtdı kim yā İbrāhim nice zamān vaķtümü kendü ma'rifetümile istedüm bulamadum şöyle kim ķālümü utanuram şimdi saņa zikr itmege. İmdi yā řeyķ ķemāl-i keremünden tevaķķu' oldur ki baņa bir nařīķat ķelāmın söyleyesin tā kendüme anı imām idünüp anuñ mücibince yol varam. İbrāhim ayıtdı kim eger benden nařīķat ķabül iderseñ altı ķařletile saņa vaşıyyet iderem andan řoñra her ne [115a] iderseñ saņa ziyān olmaya. Ol kiři ayıtdı kim yā İbrāhim evvel ķařlet nedür? Ayıtdı kim evvel ķařlet oldur ki ķün Allāķ Te'ālāya ma'şıyet idersin bārī anuñ virdüği rızķı yime. Ol kiři ayıtdı kim cümle 'ālem ķalkı yidüği anuñ rızķıdur pes ben nerden yiyem? İbrāhim ayıtdı kim belī cemī' maķlūķatuñ Rezzāķı oldur. İmdi revā mıdur ki anuñ rızķın yıyesin aña 'āsī olup emrine muķālifet idesin. İkinci ķařlet oldur kim ķün dilersin ki Allāķa muķālefet idüp ma'şıyet işleyesin bārī řol şehirler ki anuñ mülkidür anlar da sāķin olma. Ol kiři ayıtdı kim yā İbrāhim bu söz evvelki sözden daķi düřvārdur. Zīrā kim ez-řark tā-be-ġarb cemī' bilādu'llāķdur. Pes ne yirde sāķin olam ki anuñ mülki olmaya. İbrāhim ayıtdı belī cemī' mülk anuñdur. Pes revā mıdur ki anuñ rızķın yeyesin mülkinde sāķin olasın daķi aña 'āsī olasın. Üçüncü ķařlet oldur ki ķün Allāķa 'āsī olmak istersin bir yirde ma'şıyet eyle ki ol yirde Allāķ seni görmesün. Ol kiři ayıtdı yā İbrāhim bunca olur kim ol 'ālimü'l-sırrı ve el-ķafıyyātdur. [115b] her źerrenüñ źerresine bīnādur. Ben nice yir bulam ki Allāķ Te'ālā anda beni görmeye? İbrāhim ayıtdı belī 'ālim ü bīnādur. İmdi revā mıdur kim anuñ rızķını yeyesin ve mülkinde sāķin olasın ve her ķanda olursañ ol seni göre durasan. Anuñ emrine ne muķālefet idüp ma'şıyet idesin. Dördüncü ķařlet oldur ki ķün Melekü'l-mevt cānunu ķabź itmege gele andan mūķlet dile tā kim tevbe idesin. ol kiři ayıtdı kim yā İbrāhim ol benden bu sözi ķabül itmez baņa mūķlet virmez. Ayıtdı kim ķün sen ķādir degilsin.

⁵⁷⁵ Rağıya'llāķu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

Melekü'l-mevti senden def' eylemege pes nice idersin ki tevbe idem. Andan girü ki günâhına tevbe idesin ecel gelüp seni 'amelden müflis bula tevbesiz seni Melekü'l-mevt kabz eyleye. Beşinci haşlet oldur ki çün Münkir ve Nekir saña gele anı cengile kendüñden def' eyle. Ol kişi ayıtdı kim yâ İbrâhim benüm buña kuvvetüm yitmez ki anuñile ceng idüp anı benden def' eyleyem. İbrâhim ayıtdı kim pes revâ mıdur ki çün anı kendüñden cengile def' eylemek elüñden gelmez. Şimdi anuñ su'âliçün 'amel-i şâlihile cevâb hâzır itmeyesin. Altıncı haşlet oldur ki çün yarın [116a] kıyâmet güninde seni Allâh Hâzretine iledele. Emr-i İlâhî irişe ki bunu Cehenneme sürüñ. Sen ol vaqt ayıt ki ben Cehenneme gitmezem. Ol kişi bu kelâmları işitdi. Ayıtdı kim yâ İbrâhim naşhatuñ tamâm oldı. Hâl neydüğünü bildüm dönüp hemân sâ'at İbrâhimüñ elin dutup cemî' günâhlarına tevbe eyledi. İbrâhim aydur benümile olup yig şavm u şalavat üzerine oldı. Bir gün nâ-gâh dünyâdan âhirete göç itdi ^{سَمِعَ اللَّهُ عَلَيْهِ} 576.

Naıldür ki İbrâhim Edhemden şordılar ki yâ İbrâhim sebep nedür ki Allâhdan bunca münâcâtile hâcât idedur hîç birisi maḥall-i kabûl de vâkı' olmaz. Cevâb virdi kim Allâhı ma'bûd bi'l-ḥaqqı idüğün bilürsiz. Anuñ emrine imtişâl idüp 'ibâdet itmezsiz ve Resûlini Resûlidüğünü bilürsiz ve *Kur'anı* kelâm-ı kadîm idüğün bilürsiz. Ammâ anuñ ḥükmi mûcibince 'amel itmezsiz ve Haḫ Te'âlanuñ ni'metini yirsiz ol ni'metüñ şükürin itmezsiz ve Cenneti na'im varıduğün bilürsiz. Anuñ talebine iḳdâm itmezsiz ve nâr [u] caḥîm varıduğün bilürsiz. Hergiz andan ihtirâz idüp ictinâb göstermezsiz ve Şeytân-ı racîm 'aduvüñiz idüğün bilürsiz. Hergiz anuñile ceng ü cidâl itmezsiz. Belki [116b] aña muvâfaḫat idüp ef'âline mutâba'at idersiz ve yoluñuz üzerinde elbette ölüm varıduğün bilürsiz. Hergiz ölüm yarağın yimezsiz ve kendü cinsüñden bunu iletüp toprak içinde defn idersiz. Hergiz andan 'ibret dutup ḥikmet nazarıyla bakmazsınız ve ğayrınıñ 'aybına meşğûl olursız. Kendi 'aybuñuzu bilüp terk itmezsiz. Her kimesne ki bunuñ gibi şıfatlarla muttaşır olsa anuñ ḥidmeti nice kabûl olsun ve du'âsı nice müstecâb olsun. Rubâ'î

باغ تارا پر گلست زانغ ترا پر کله
نعمت حق منجی مری روز شنبه

⁵⁷⁶ Raḫmetu'llâhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

آن کلہا براہی زین کلہا در کذر
ہر دو بت کی رسالہ کلہ و ہم کلہ

Naķildür ki bir gün İbrāhimden şordılar ki bir kişi be-gāyet aç olsa hīç nesne bulmasa n'eylesün? İbrāhim ayıtdı kim şabr itsün. Ayıtdılar ki bir gün şabr itse girü a nesne bulmasa. İbrāhim ayıtdı kim iki gün şabr itsün nesne bulmasa üç gün şabr itsün. Ayıtdılar ki üç gün şabr itse girü hīç nesne bulmasa n'eylesün? İbrāhim ayıtdı kim on gün şabr itsün. Ayıtdılar kim on gün de şabr eylese nesne bulmasa. Ayıtdı kim bir ay şabr eylesün. Ayıtdılar bir ay daħi şabr eylese nesne bulmasa āħir n'eylesün? [117a] Ayıtdı kim şabr eylesün tā kim açlıkdan öle diyeti öldüren boynuna ola.

Naķildür ki yārenleri İbrāhime ayıtdılar et be-gāyet kız oldı n'eyleyelüm? Ayıtdı kim biz ucuz eyleyelüm. Ayıtdılar ki nice ucuz eylersin? Ayıtdı kim biz hīç yemeyelüm.

Naķildür ki bir gün İbrāhim da'vete okuyup dururlardı. Meger bir kişi eğlendi ol kişiye be-gāyet munṭazır oldılar. Ol cemā'atden biri ayıtdı ol kişi be-gāyet kāhilimiş ki bunca ḥalkı kendüye munṭazır eyledi. İbrāhim kendüye ayıtdı kim yā ḵarnum daħi senüñiçün baña neler gele. Pes bu cemā'āta ayıtdı kim 'ādet oldur ki eti etmekden soñra yiyeler. Siz ḥod etmekden öñdin eti yidüñüz ki bir mü'mini ḡaybet eyledüñüz ḡaybet itmeklik murdār et yimekdür didi. Derḥāl durugelüp ol da'vetden getdi.

Naķildür ki İbrāhim bir gün ḥammāma girmege ḵaşd eyledi. Bir eski ṭon geymiş idi. Ḥammāmcı İbrāhimden ḥammām ḥaḵḵın diledi. Hīç nesnesi yoḡıdı kim vire. Pes İbrāhim ḥammāma girmege ḵomadı. Hemān sa'āt İbrāhime bir ḥāl vāḵi' olup düşdi. Kendüden bī-ḥuṣ oldı. Çün girü 'aḵlı geldi. Şordılar ki [117b] saña ne ḥāl vāḵi' oldı böyle düşüp kendüñden bī-ḥod olduñ? Cevāb virdi kim Şeyṭān evine nesnesi olmayanları destūr virmezler ki gireler. Pes Raḥmān evine 'amel-i sālihden elinde nesnesi olmayanı nice destūr vireler ki gire.

Naķildür ki İbrāhim aydur bir gün Allāha tevekkül idüp beriyyede giderdüm. Üç gün nesne bulamadum ki orucum açam. Şeyṭān gelüp ayıtdı kim yā İbrāhim pādişāhlıḡuñ bıraḵduñ. Bunca ni'meti terk eyledüñ. Şimdiki ḥālde aç ve za'īf ḥacca gidersin hem pādişāhlıḡıla ḥacc idebilürdüñ tā ki saña bunca açlık ve zaḥmet 'arız olup

za‘îf olmayayduñ. İbrâhim aydur Şeytândan çün bu kelâmı işitdüm derhâl bir yüce yire çıkup Allâh Hâzretine münâcât itdüm ki İlâhî kendü düşmenüñi havâle mi idersün ki senün yoluñda güm-râh eyleye. İmdi fazl [u] keremüñden baña meded irişdür ki ben bu beriyyede meded ü fazluñıla gidebilem. Hemân-dem âvâz işitdüm ki yâ İbrâhim şol cebüñdeki sen taşra çıkar tâ kim ben daği gaybum ‘âlemindeği saña taşra çıkaram didi. Elümi cebüme vurdum meger ki Kûfe şehrinde dört akçe bırakmışidüm hâtırumdan gidüp cebümde kalmış derhâl çıkarup yayana etdüm. Hemân-dem [118a] İblîs benden ürküp kaçdı. Gayb ‘âleminden kût u ni‘met irişdi.

Naıldür ki İbrâhim aydur bir gün birkaç günidi ki açdum durup başak dirmege vardum. Her vaqt ki başağı direrdüm gelüp beni döküp elümden alurlardı tâ kırk kerre degin böyle itdiler. Kırk birinci kerre hîç nesne dimediler. Cem‘ idüp aldum getdüm. Âvâz işitdüm ki yâ İbrâhim ol pâdişâhluğunda kırk altun kalkanuñ muķâbelesindedür ki öñüñce götürürlerdi.

Naıldür ki İbrâhim bir bâğubândan beklemeye bâğ almışdı. Bir gün ol bâğ şâhîbi gelüp İbrâhime emr eyledi kim var enâr getir. İbrâhim varup enâr divşürdi. Ol kişi yeyüp gördi kim enâr ekşi. Ayıtdı kim var tatlusın getir. İbrâhim varup bir tabak daği getürdi. Girü ol kişi yeyüp gördi kim ol daği ekşi. Ayıtdı kim iy Sübhâna’llâh i bunca zamân ki bu bâğda bâğubânsın daği enâruñ ekşisin tatlusın fark itmemişsin didi. İbrâhim ayıtdı kim benüm işüm bâğ beklemekdür. Enâruñ ekşisin tatlusın tadup bilmek eksigüm degil. Benüm enâruñ toğmın bilmege ne işüm var. Ol kişi ayıtdı kim bu zühdile ki sensin gümân iderem ki İbrâhimsin. [118b] Çün İbrâhim andan bu kelâmı işitdi ayruķ bâğda durmadı koyup revân oldı.

Naıldür ki İbrâhim ayıtdı bir gece Hâzret-i Cebrâ’ili ⁵⁷⁷ عَلَيْهِ السَّلَام düşde gördüm ki gökden yire iner. Elinde bir kâğıd su’âl itdüm ki yâ Cebrâ’il bu kâğıdıla ne eylersin? Ayıtdı kim Allâh dostlarınıñ adın yazarın. ayıtdum ki benüm adımı daği yaz. Ayıtdı kim sen anlardan degilsin. ayıtdum ki Allâhı sevenleri seviciyem. Cebrâ’il biraz tefekküre vardı. Andan ayıtdı kim fermân yetişdi kim cemî‘ adlarıñ evvelinde anı yaz ki bu yoluñ ümmîzi ümmîzsizlikden zâhîr olur. Ya’nî bu yolda ümmîze irişmek Allâhdan gayrıdan ümmîzin kesmekile hâşıl olur.

⁵⁷⁷ ‘Aleyhi’s-selâm: Allah’ın selamı üzerine olsun.

Naķıldür ki İbrāhim aydur bir gece kendüzümü Beyte'l-muķaddesün mescidinde ḥaṣır arasında pinhān eyledüm tā ki mescidün ḥādimleri görüp beni mescidden ṭaṣra çıkarmayalar. Zīrā ki hīç kimseyi ķomazlardı ki anda gice yataydı. Benden bī-ḥaber oldılar çün niṣfū'l-leyl geçdi. Gördüm ki mescidün ķapusın açdılar. Bir nūrānī pīr iķerü girdi. Pelās geymiş ve ardınca kırķ kiṣi daḥi her birisi bir pelās geyüp iķerü girdiler. Ol pīr miḥrāba geķüp [119a] anlara iki rek'at namāza imāmetlık eyledi. Çün namāzdan fāriğ oldı. Arķasını miḥrāba virüp yönüni cemā'ata ķıldı. Bu cemā'atden birisi ayıtdı kim bu gice bu mescide bir kimse var ki bizüm cinsümüzden degil. Ol pīr iṣidüp tebessüm eyledi. Ayıtdı kim İbrāhim İbn Edhemdür ki kırķ gündür 'ibādetden lezzet bulmaz. Çün İbrāhim bu kelāmı iṣitdi yüregine od düşdi. Durdı ol pīrün ķatına varup selām virdi. Ayıtdı kim iy 'azīz niṣānı rāst virdün. İmdi ol Rabbü'l-'izzet ḥaķķıçün ayıt ki 'ibādetden ḥalāvet bulmaduğuma sebep nedür tā kim saña ṣevāb-ı 'azīm ḥāṣıl ola? Ol pīr ayıtdı kim yā İbrāhim ṣol fülān gün ki Baṣra ṣehrinden ḥurmā ṣatun alduñ. Gidecek vaķt gördün ki yir üzerinde bir dāne ḥurmā yatur ṣanduñ ki senün ḥurmañdan düşüp duru. Alup anı iṭfār itdün. Ol ḥod senün ḥurmāndan degilüdi ğayrınuñ ḥaķķı idi. Ol vaķtden berü ol sebep olup ķıldıuğün 'ibādetün ḥalāvetin bulmazsın. Çün yā İbrāhim ķarnuña bireğü ḥaķķı girdi 'ibādetden nice lezzet bulasın? Çün İbrāhim bu kelāmı iṣitdi ol gice bī-ķarār olup ṣabāḥ durdı [119b] Baṣraya müteveccih oldı ki Beyte'l-muķaddesden yaña Baṣra üç yüz ferseng yoldan artuğıdı. Çün ol ḥurmā-fürüşün ḥidmetine yetiṣdi ḥālini aña'arz eyledi. Andan ḥelāllık diledi. Ol kiṣi daḥi İbrāhime ḥelāl itdi. Ayıtdı kim çün bu ḥurmāyı nā-ḥaķ yire yimekten bu ķadar 'ibādetün yolunda māni' olurmuş. İmdi benüm ḥālüm ne ola diyü dükkānını terk idüp ebeden sa'ādete iriṣenlerden oldı.

Naķıldür ki bir gün İbrāhim ṣaḥrāda keṣf iderdi. Bir sipāhī yetiṣüp İbrāhime ayıtdı kim sen ne kiṣisin? İbrāhim ayıtdı ķulam. Ayıtdı kim ābādanlık ķankı ṭarafadur didi? İbrāhim ğuristānları iṣāret eyledi. Ol kiṣi ayıtdı kim beni istiḥfāf idünüp maṣḥara mı idersün diyü ķamçı çıkarup İbrāhimün başına ṣol ķadar urdı ki mübārek başı yarıldı ķanlar yüzünden revān oldı. Keṣān-ber-keṣān sürüyüp giderdi. Nā-gāḥ ṣehirden bir kiṣi geldi. İbrāhimün ḥālini görüp ol sipāhīye ayıtdı kim ḥāy bu İbrāhim Edhemdür ṣimdiki ḥālde zāhid-i 'ālemdür ve 'aṣrında müttāķi Benī Ādemdür. Sen buña neyiçün böyle cezā idersin? Mübārek ğöñlüni āzürde idersin? Korkmaz mısın ki Allāḥdan saña belā gele? Ol sipāhī çün bildi kim [120a] İbrāhimdür. Derḥāl atından aṣağā inüp İbrāhimün

ayağına yüzün sürdi. Hezār temelluk idüp 'özür diledi. İbrāhim hemān-dem 'özrin kabūl idüp helāl itdi. Andan şoñra ol sipāhī ayıtdı kim yā şeyḥ evvel baña ayıtduñ kulam ne ma'niden? İbrāhim ayıtdı kim 'ālemde kim var kim kul degildür belki cemī' Allāhuñ kullarıdır ve andan şoñra ayıtdı kim yā şeyḥ ben seni vurup başuñı yarardum sen dāyim baña du'ā iderdüñ sebep ne idi? Ayıtdı kim sen baña zulm idüp beni bī-günāh yire incütüdüğüñce Hāk Te'ālā benden hicāblar götürüp fetihler rüzī kıldı ve Cennet içinde benüm mertebelerüm ziyāde iderdi. Pes baña bu terakkiyye sebep olduğıñiçün dilemedüm ki mağbūn olup Cehenneme girmeyesin. Du'ā iderdüm ki Hāk Te'ālā saña daḥi Cennet rüzī kıla ve andan şoñra ayıtdı ki yā şeyḥ ben ābādānlık şorıcaḥ sen gūristānlardan yana işāret iderdüñ. Anuñ ma'nisi neydi? İbrāhim ayıtdı kim anuñiçün ki gūristānlar her gün ma'mūr olur ve şehristānlar her gün ḥarāb olı durur. Pes dünyāda ma'mūr gūristānlardır didi. Hemān sā'at Hāk Te'ālā ol sipāhīnūñ göñlüne sa'adet güneşin toğurup ināyet şubḥın zāhir eyledi. Gelüp İbrāhimden tevbe [120b] itdi. Āḥir ehl-i sa'adetden oldı ki evliyāu'llāhdan birisi aydur ki bir gice cemī' Cennet ehillerini vāḳi'amda gördüm ki her birisi eteklerini incülerden tıldırmış. Şordılar ki buna ne ḥāldür? Cevāb virdiler ki bir kişi İbrāhim Edhemūñ bilmeyüp başın yarmış. Çün Hāk Te'ālā ol kişiyi Cennetine emr eylemiş. Bize fermān geldi ki anuñ başına saçular saçavüz. Pes bu eteklerümüz ve yeñlerimiz cevāhirden tolu olduğı andan ötürüdür ki aña nişār idevüz didi.

Naḳildür ki bir gün İbrāhim bir mest kişinūñ ıatından geıerdi. Kusduğından ağız bulaşmış idi. İbrāhim gelüp şı getürdi. Ol mestüñ mübārek eliyile ağızını yudı. Ayıtdı şol ağız kim andan zıkrı'llāh gelmiş ola bulaşık komaḥ edebsüzlikdür didi. Çün ol kişi mestlikden ayıldı. Aña ayıtdılar ki Ḥorāsān zāhidi İbrāhim Edhem senüñ ağızuñı kendü eli ile yudı, sildi. Ol kişi ayıtdı kim imdi çün mübārek eli benüm ağızuma dokundu. Şimden girü lāyık degil ki ol ağızıla nā-meşrū' iş idem hemān bu iş 'alāmet-i tevbedür didi. Hemān sā'at tevbe itdi. Ayruḥ Allāh rızāsına muḥālif iş itmedi. Ehl-i sa'adetden oldı. Bir gice İbrāhim aydur [121a] vāḳi'amda gördüm ki Hāk Te'ālā aydur yā İbrāhim sen çün ol kulumuñ kendü elüñile ağızını yuduñ. Ben daḥi saña muvāfaḳat idüp anuñ göñlüni yudum 'alāyıkdan ve 'avāyıkdan didi.

Naḳildür ki Ebā Muḥammed-i Şūrī aydur İbrāhim Edhemile Beyte'l-muḳaddesdeydüm. Ḳaylüle vaktinde bir enār ağacı dінде birkaç rek'at namāz kılduḥ.

Çün namāzdan fāriğ olduk. Ol enār ağacından āvāz geldi kim yā Ebā İshāk kerem idüp beni mükerrerem eyle. Bu enārlarumdan enār alup yi. İbrāhim bu āvāzı işidüp başın aşğa eyledi. Üç kerre ol enār ağacından bu āvāz geldi. İbrāhim muqayyed olmadı. Dördünci kez āvāz itdi kim yā Ebā Muhammed şefā‘at eyle tā kim alup benüm enārumdan yeye didi. Çün benden şefā‘at diledügin işitdüm ayıtdum ki yā Ābā İshāk bu ağacun āvāzını işitdün mi? Ayıtdı kim belī işitdüm. İmdi icābet it didüm. Durup İbrāhim ol ağaçdan iki enār aldı. Birini kendü yedi ve birisini baña virdi. Ol enār ekşi enāridi ve ağaç kışacuk muhtaşarca ağaçıdı. Çün bunun üzerine zamān geçdi. Ol enār ağacına irişdüm gördüm bir mu‘teber ağaç olmuş ve enārı tatlu enār olmuş. Bir yılda iki enār virürdi ve hālāyık aña [121b] ‘ābidler nārı diyü ad kōdılar. İbrāhim Edhemün berekātında ve anuñ gölgesi cemī‘ mekân olmuş Beyte’l-muqaddisde ne kadar ‘ubbād varısa anuñ altında olurlardı.

Naķildür ki bir gün İbrāhimile tarīkat erenlerinden bir kişi bir tağ üzerinde otururdu. İbrāhimile mükāleme iderdi. İbrāhime şordılar kim yā İbrāhim sālīk-i kemāle yetişmenün ‘alāmeti nedür? İbrāhim ayıtdı kim eger iş bu tağa emr eylese yūri diyü derhāl tağ yürüye. Hemān sâ‘at bu oturuqaldı tağ harekete geldi yürüdi. İbrāhim ayıtdı kim yā tağ saña yūri dimedüm velī senün üzerüne meşel getürdüm. Derhāl tağ girü sākīn oldı.

Naķildür ki bir vakt Ebū Recā aydur رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ⁵⁷⁸ İbrāhim Edhemile deñiz yüzinde gemideyidüm bir vakti bil zāhir oldı ki cemī‘ ‘ālem zulumāt oldı. ayıtdum şimdi bu gemi ġarķ olur biz helāk oluruz diyü ağlardum. Hemān-dem bir āvāz işitdüm bu yıl katılığından ve gemi ġarķ olmasından hīç kōrkup teşvīş çekmek ki İbrāhim Edhem sizünile biledür. Hemān sâ‘at yıl sākīn oldı ve ‘ālem rüşen oldı.

Naķildür ki bir vakt İbrāhim gemide oturmuşıdı. Bir katı yıl peydā [122a] oldı. Şöyle ki gemi ġarķ olmağa yakın kaldı. İbrāhim nazar itdi gördi kim kelāmu’llāhdan bir cüz’ pāresi bir mīhek aşılımış. İbrāhim derhāl durup ol cüz’i aldı yüzünü Allāha dutup ayıtdı kim İlāhī senün kitāb-ı ‘azīzün bizüm ortamuzda ola bizi ġarķ mı idersin? Hemān yıl sākīn oldı ve gemi ārām dutdı.

Naķildür ki bir gün İbrāhim diledi kim gemiye bine. Geminün şāhibi ayıtdı kim her bir gözden bir dīnār aluram tā kim sizi gemiye koyam didi. İbrāhim iki rek‘at namāz

⁵⁷⁸ Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

kıldı. Allāha niyāz itdi. Ayıtdı kim yā Rabbi şimdi benden gemi haqqı dīnār taleb iderler nesnem yok. Hemān deñiz kenārındaki qumlar dīnār oldu. İbrāhim andan bir avuc alup gemi haqqın virdi.

Naqıldür ki bir gün İbrāhim Dicle kenārında oturmuşıdı. Hırkasın dikerdi ignesi Dicleye düşdi. Andan bir beriki şordı kim yā İbrāhim Belh pādīşālının terk itdün. Bu yolda ne hāşıl itdün? İbrāhim iş bunu buldum diyü Dicleye işāret eyledi. Ayıtdı kim ol düşen ignemi baña girü virün. Hemān-dem biñ ola balık Dicle den taşra geldi. Her birinün ağızında bir altın iğne. İbrāhim ayıtdı kim ben kendü ignemi taleb iderüm. Bu iğneler baña gerekmez didi. Bir za'ife balıcaq İbrāhimün iğnesini [122b] ağızına almış çıkdı. İbrāhim anuñ ağızından alup bu kişiye ayıtdı kim Belh memleketini terk idüp eñ azacuk bulduğum budur. Girü kalanın sen añlayımsın didi.

Naqıldür ki bir gün İbrāhim bir şu kuyusunuñ üzerine irişdi. Koğasın şarkıtdı ki şu çıkara. Koğa tolu gümüş çıkdı. İbrāhim derhāl kuyuya girü aqtardı. Koğayı girü şarkıtdı çekdi. Bu kez tolu altın çıkdı. İbrāhim girü kuyuya dökdi. Üçünci kerre çekicek tolu mervārīd çıkdı. İbrāhim girü kuyuya dökdi. Elin çeküp ayıtdı kim İlāhī hazā'in baña 'arz itmek mi istersin? Ben hod bilürem ki senün hazīneñün nihāyeti yokdur. Ammā dilerem ki bu kuyudan baña bir koğa şu ihsān idesin ki āb-dest alam didi.

Naqıldür ki İbrāhim bir vaqt hacca giderdi. Biraz cemā'at anuñile bile giderdi. Ayıtdılar kim bu cemā'atden hīç birümüzün zād u rāhilesi yokdur. Zevādesüz nice idelüm didiler. İbrāhim ayıtdı kim yā cemā'at Allāh Te'ālāya inanmaz mısınız? Ayıtdılar kim yā İbrāhim tevbe idüp istiğfār itdük. İbrāhim ayıtdı kim şol ağaçlara nazar idün eger altın tama' idersenüz dañi Haq Te'ālā altın eyleye. Ol cemā'at aydur çün ol ağaçlara nazar itdük gördük ki cemī' [123a] muğaylān diken kızıltı altın olmuş.

Naqıldür ki bir gün İbrāhim dervīşler cemā'atı ile giderdi. Bir hişāra yetişdiler. Ol hişāruñ öñinde odun vāfir idi. İbrāhim ayıtdı bu gice bu odunlu yirde olalum tā kim vāfir od yaqalum. Ol gice anda qutdılar varup odun cem' itdiler. Od yaqdılar. Her birisi bir pāre kuru etmek iftār itdiler. İbrāhim namāza meşgūlıdı. Birisi ayıtdı kim iy kāşki Haq Te'ālā bize helālden et rüzī kılsa bu oda kebāb bişüreydük. İbrāhim namāzdan selām virüp ayıtdı kim Allāh Te'ālā Kādirdür ki şimdiki hālde size helālden et vire didi ve girü namāza meşgūl oldu. Hemān işitdiler ki arsilan bağuruş var. Gördiler ki kulanı

öfine birağup gelür. Kulan çün dervîşleri gördi. Yakın geldi düşüp boynı şındı. İbrâhim namâzdan selâm virüp ayıtdı kim işde Hâk Te‘âlâ size helâlden et virdi boğazlañ didi. Durdılar boğazladılar getürüp ol ötede kebâb eyleyüp yediler. Ol arsilan dañi karşularında oturup bunları teferrüc iderdi.

Naķildür ki âhir ‘ömri anuñ nâ-peydâ oldı. Ol ne yirde öldügi ma‘lûm degildür. Ba‘zılar aydurlar ki [123b] İbrâhim Bağdâddadur ve ba‘zılar aydurlar ki Şâmdadur ve ba‘zılar aydurlar ki Lût Peyğamber toprağında bir zîr-i zemîn ihtiyâr idüp ekşer evkât bu halkdan kaçup anda mücâvir olurdu ve hem ol zîr-i zemînde vefât itdi dirler.

Naķildür ki çün İbrâhime vefât irişdi. Hâtifden âvâz geldi kim ⁵⁷⁹ *يَا نِي أَغَاھْ أَلَا إِنَّ أَمَانَ الْيَزِيدِيِّ تَحْكُمٌ* ya‘nî ağâh oluñ yiryüzinüñ âminligi tahkîk oldı. Cemî‘ ħalâyık işidüp müteĥayyir oldılar ki ‘aceb bu ne ola diyü. Âhir işitdiler ki İbrâhim Edhem vefât itmiş ⁵⁸⁰ *رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ*.

Zikru Bişr-i Hâfi ⁵⁸¹ *رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* ol mübâriz-i meydân-ı mücâhede ol mücâhir-i eyvân-ı müşâhede ol ‘âmil-i kâr-gâh-ı hidâyet ol kâmil-i bâr-gâh-ı ‘inâyet ol mâlik-i memâlik-i şâfi mâlik-i tarîk Bişr-i Hâfi ⁵⁸² *رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ* mücâhede içinde ‘azîmü’ş-şândı ve müşâhede içinde refi‘ü’l-ĥâldi ve cemî‘-i tarîkat ehlinde müşârü’n-ileyh idi ve ĥaķîkat ehlinde muşâhib-i Fuđaylidi ve Tâyûs-ı ‘Aliyy bin Hâşrimüñ mürîdi idi ve ma‘rifet-i ĥaķâyıkda fâzılıdı ve ‘ilm [ü] ‘uşûl ü fûrû‘da ‘âlim idi [124a] ve anuñ âşıl mevlidi Merve şehrinden idi ve Bağdâd şehrinde sâkin idi ve anuñ tevbesine ol sebep oldı ki ol bir müzmin ĥamr idi. İçmekden ĥâlî olmazdı. Bir gün mest ve şûrîde giderken yol üzerinde bir pâre kâğıd buldı. Gördi kim ol kâğıdda *Bismi’llâhi’r-raĥmâni’r-raĥîm* yazılmış. Ol kâğıdı götürüp vardı ‘atţarlardan ‘ıtır şatun alup ol kâğıdı hezâr ta‘zîmile mu‘atţar eyledi. Bir temîz yirde pinĥân eyledi. Ol gice düşinde gördi kim ayıtdılar yâ Bişir ⁵⁸³ *لَيْتَ بَكَ الْيَزِيدِيُّ لَيْتَ بَكَ الْيَزِيدِيُّ لَيْتَ بَكَ الْيَزِيدِيُّ* ya‘nî yâ Bişir benüm adumı ĥûb koķularıla ta‘zîm idüp mu‘atţar eyledüñ. ‘İzzetüm ĥaķķıçün ben dañi senüñ aduñı dünyâdan âĥirete ĥûb koķularıla mu‘atţar eyleyem tâ kim her ki senüñ aduñı işidürse cân u gönülden raĥmet

⁵⁷⁹ Elâ inne emâne’l-arđi kad mâte: Yeryüzündeki ümitler öldü.

⁵⁸⁰ Raĥmetu’llâhi ‘aleyhi raĥmeten vâsi’a: Allah ona bol bol raĥmet eylesin.

⁵⁸¹ Raĥmetu’llâhi ‘aleyhi: Allah ona raĥmet etsin.

⁵⁸² Rağıya’llâhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵⁸³ Tayyebte ismî fe-bi-‘izzetî le-utıyibenne ismeke fi’d-dünyâ ve’l-âĥiret: Sen benim ismimi yücelttin, ben de dünyada ve ahirette senin ismini yücelteceğim.

ve rāḥat zāhir ola. Bişr çün uykudan uyanup durugeldi gördi kim devlet güneşi gönlünde toğmış. İnābet çerisi kendü nefsi vilāyetini tālān itmiş ‘ināyet-i Ḥaḳ kendüde zāhir olmuş. Derḥāl tevbe itdi. Hiç kimse anuñ gibi ihlāşla tevbe itmemişidi ve zühd ü ‘ibādet yolında ehl-i kemāl oldı ve Ḥaḳ Te‘ālānuñ müşāhede- [124b] sinüñ galebesinden mübārek ayağına hiç nesne geymezdi. Dāyim pā-berehne yürürdi. Anuñiçün Ḥāfi didiler ve şordılar ki yā Bişir neyiçün ayağıña nesne geymezsin? Cevāb virdi kim Ḥaḳ Te‘ālā *Ḳur‘ān* içinde buyurur kim yiri size bisāṭ eyledüm. İmdi Allāh Te‘ālā bisāṭına ayakkağıyla geçmek edebsizliktür diridi ve daḥi aşḥāb-ı ḥalvetden ve erbāb-ı ‘uzletten erenler vardı kim istincā idemezlerdi ve yiryüzine ağız yarların bırakmazlardı ve sümkörmezlerdi. Zīrā ki kaçan baqsalar cemī‘ der u dīvārı nuru’llāh görürlerdi. Pes bu fi‘li işlemek anlara şenī‘ gelürdi. Pes Bişre daḥi ḥāşıl olmuşıdı. Andan öturi pā-pürehne yürürdi. Belki Ḥaḳ Te‘ālānuñ nūrı yüriyicinüñ gözüne göz olur kim anuñile nazar ider. Pes Allāhuñ nūrı kendüden artuḳ ne görür. Her kimüñ ki gözi ol olsa Allāhdan artuḳ nesneyi görmez lā-cerem ayağını yiryüzüne başmaz nitekim ḥ‘āce-i enbiyā عليه السلام

⁵⁸⁴ Şü‘lebenüñ cenāzesi ardınca mübārek ayağınuñ barmağı üzerine giderdi. Aydurdı ki melā’ike-i semavāt ü arazīn şol kadar çokdur ki ḳorḳaram ki nā-gāḥ ayağımı melā’ike üzerine başam. İmdi ol melā’ike nedür? Nūru’llāhdur [125a] mü’minler Allāh nūrı ile nazar iderler.

Naḳildür ki İmām Aḥmed-i Ḥanbel رحمته الله⁵⁸⁵ dāyim Bişr-i Ḥāfiye mülāzimet iderdi. Tamām irādet getürmişidi tā-ḥaddi bir gün şākirdleri ayıtdılar yā ḥoca sen zamānuñda imām u ‘ālim olasin muḳtedā-yı ‘ālem olasin ve ‘ilim-i eḥādīşde vefiḳede bī-naẓīr olasin ve bu ‘aşruñ müctehidi olasin ve envā’ı ‘ulūmda mişlūñ olmaya ne lāyıḳdur ki bir pā-pürehne şūrīde-i rüzigār kişinüñ dāyim mülāzimetin idüp ardınca yürüyesin. İmām-ı Ḥanbel ayıtdı kim belī bu ‘ulūm ki siz dir siz. Ben andan yigrek bilürem ammā Allāh Te‘ālāyı ol benden yig bilür. Pes imām dāyim anuñ ḳatına varırdı aydurdı kim حَدَّثَنِي عَنْ أَبِي⁵⁸⁶ ya‘nī Allāhdan baña ḥaber vir diridi.

Naḳildür ki bir kez Bişr-i Ḥāfi diledi kim bir serāya gire. Bir ayağını serāy ışıgınuñ içine ve bir ayağını ışığıñ taşrasına başdı. Daḥi bir gün bir gice müteḥayyir durdı. Yarındaşı kız ḳarındaşı su‘āl itdi kim bu ḳadem durmaḳlıḡa sebeb neyidi? Cevāb

⁵⁸⁴ ‘Aleyhi’s-salavatü ve’s-selām: Allah’ın salat ve selamı O’nun üzerine olsun.

⁵⁸⁵ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵⁸⁶ Ḥaddiṣnī ‘an Rabbī: Bana Rabbimden bahset.

virdi kim gönlüme geldi ki Bağdâdda bunca kişiler vardum kim adı Bişir kendüsi cühüd ve tersâ ve benüm adum daği Bişir ammâ Müslümānam ‘aceb ben ne eylemiş olam ki Müslümānlık naşīb oldı [125b] ve anlar ne eylediler ki cühüd ve tersâ oldılar diyü bu hayretde kalmışıdım. Bu kadar durmağa sebep bu kelāmıdı.

Naķildür ki Bilāl-i Havāş aydur Benī İsrā’il kabīlesine benümile bir kişi yoldaş oldı. Gönlüme ilhām irişdi kim ol yoldaş olan kişi Hızrdur. ayıtdum ki Allāh haķķıçün ayıt sen kimsin? Ayıtdı kim senüñ qarındaşuñ Hızram. Şordum ki yā Hızr İmām-ı Şāfi haķķında ne dirsın? Cevāb virdi kim evtādlardandur ve ayıtdum ki İmām-ı Hanbel haķķında ne dirsın? Ayıtdı kim şiddīklardandur ve ayıtdum kim Bişir-i Hāfi haķķında ne dirsın? Andan ‘ālī cünün olmaz didi.

Naķildür ki ve (E)bū ‘Abdu’llāh-ı bin-i Celāl aydur Zi’n-nün gördüm anuñ ‘ibādeti varıdı ⁵⁸⁷ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ve sehil gördüm anuñ işāreti varıdı ve Bişri gördüm anuñ vera‘ı varıdı ⁵⁸⁸ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ve benden şordılar kim kanķısına ziyāde meylüñ var? ayıtdum ki Bişir bin el-Hārişe ki üstāzumuzdur ziyāde meylüm var.

Naķildür ki kütüb-i eḥādīşden yedi yük kitāb okumış idi. Cemī’isin toprak altında defn eyledi. Çıkup minber üzerinde ḥadīş rivāyet itmedi. Şordılar kim neyiçün çıkup ḥadīş rivāyet eylemezsin? Ayıtdı andan ötürü kim nefsumüñ be-ğāyet ārzūsı [126a] var ki çıkup ḥalāyıkā ḥadīş rivāyet eyleye. Nefsumüñ ārzūsın virmemek içün itmezem didi. Eger nefsumde ḥadīş rivāyet itmemek hevāsın sezmeyeydüm çıkup ḥadīş rivāyet iderdüm didi.

Naķildür ki Bişir-i Hāfiye ayıtdılar Bağdâdda ḥelāl ve ḥarām birbirine qarışdı. Belki ḥarām ziyāde oldı. Sen neden yersin? Bişir ayıtdı kim andan yirem ki siz yersiz ve andan içerem ki siz içersiz ve şordılar ki bu mertebeyi n’eyile bulduñ? Ayıtdı bir loķma ile irişdüm ki sizüñ bir loķmañuzdan eksük ve elüm sizüñ elüñüzden kışa ve anuñile berāber degülem ki ni‘met-i Haķķı yeye ve ğayrıya şikāyet idüp ağlaya ve anuñile berāber degülem ki ni‘met-i Haķķı yeye ve gelüp şāz ola. Andan ayıtdı kim ḥelāl isrāf kabūl olmaz ve andan şordılar ki katık ne idinelüm? Cevāb virdi kim sağluğı katık idinüñ.

⁵⁸⁷ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁵⁸⁸ Rağıya’llāhu ‘anhum: Allah onlardan razı olsun.

Naķıldür ki kırk yıl Bişrûñ hâtrı biryân taleb itdi. Eline biryân bahâsı girmedi ve aydurlar nice yıllar göñli bakla ârzû itdi hergiz yimedi.

Naķıldür ki Bişir hergiz sultânlar kazduğı arkdan şu içmedi ve tarikat erenlerinden birisi aydur bir gün Bişrûñ katına vardum. Gün be-gâyet şovuşıdı. [126b] Gördüm ki pâ-pürehne durmuş şovukda ditrer. ayıtdum ki yâ Ābâ Naşr cemī' halk şimdiki vaktde ton ve ayakkabını ziyâde iderler tâ kim şovuk eşer eylemeye. Sen tonuñ çıkarup yalın ayak olmuşsın. Cevâb virdi kim şol dervişleri yâd eyledüm ki bunuñ gibi şovukda libâsı yok be-gâyet zarûretleri varıdı. Çün mālile anlara ihsân idüp zarûretten kurtarmak elümden gelmedi. ayıtdum ki bār tenile şovukda anlara muvâfaķat ideyin didüm.

Naķıldür ki bir gün Bişir-i Hâfiden şordılar ki bu mertebeye neyle irişdün? Anuñile ki kendü hālümü Allāhdan ğayrıdan pinhân eyledüm ve ayıtdılar kim yâ Bişir neyiçün sultânlardan korkmazsın ki anlaruñ zulümleri hod ziyâdedür? Ayıtdı kim Allāhı anlardan ulı görürem ve 'ālî bilürem. Anı bilmeyenler katında anı yâd eylerem. Pes andan ğayrıdan korkum kalmaz.

Naķıldür ki Aħmed bin İbrāhimü'l-Muṭayyib ayıtdı kim Bişir-i Hâfî baña ayıtdı kim Ma'rûfa di uş öyle namāzı vaktinde varuram anuñ katında namāz kıluram. Ben varup Ma'rûfa bu haberi iletüm. Ma'rûf muntazır oldı tâ kim öyle namāzın kılduķ ve ikindü namāzın kılduķ Bişir gelmedi. Aħşam namāzın kılduķ [127a] ve yatsu namāzın kılduķ Bişir gelmedi. Kendüm de ayıtdum ki Sübhāna'llāh Bişir-i Hâfî gibi bir kelām söyleye ol kelāma muhālefet eyleyüp 'ahdine dürüst olmayan be-gâyet 'acebdür. Çün mescid kapusunda Bişri gözlerdüm gördüm ki Bişir-i Hâfî geldi. Dün yarusında seccādesini götürüp Dicle ırmağınuñ kenārına yetişdi. Derhāl Diclenüñ üzerine yürüyüp geçdi. Ma'rûfuñ katına gelüp tâ şabāh degin mükālemeye ve şöhbete meşgûl oldılar. Çün seher vakti oldı. Bişir girü gelüp Diclenüñ üzerinden geçüp getdi. Ben hemān-dem dam üzerinden aşāģa endüm. Bişrûñ önüne geldüm. ayıtdum yâ Bişir elüñi öpeyin. Aldum mübārek elini ayağını öpüp andan du'ā diledüm. Baña du'ā kıldı. Ayıtdı kim yâ Aħmed bu sırrı aşikāre eyleme. Ne kadar ki Bişir-i Hâfî hayātdayıdı hîç kimseye dimedüm didi.

Naķıldür ki bir cemā'at Bişir-i Hâfînüñ ziyāretine geldiler gördiler ki Bişir rızāu'llāhdan şöhbet eyler. Bunlardan bir şüfî ayıtdı ki yâ Ābâ Naşr halkdan nesne qabûl

eylemezsin tā kim senüñ cāhuñ ve ‘izzetüñ halk ortasında ziyāde ola. Eger ‘ālem-i zühdde muḥakkaḳ iseñ dünyādan yüz dönderüp Ḥaḳka teveccüh itdükise halkdan nesne [127b] al tā kim halk ortasında senüñ cāhuñ ve ‘izzetüñ kalmaya. Ol nesneyi ki alursın sırrıla getürüp fuḳarāya şadaḳa eylesin. Allāh Ḥazretine tevekkül birle otur ve kendü kuvvetüñi ‘ālem-i gaybdan ḥāşıl eyle. Çün Bişr bu kelāmı işitdi be-gāyet ḳatı geldi. Pes Bişr ayıtdı ki bir cevāb işit ve bil iy şūfī ki fakir üç kısmdur. Bir kısım oldur ki hergiz kimseden nesne dilemezler. Eger virseler ḳabül itmezler ḳaçarlar. Anlar rūḥāniler ḳavmindendür ki çün Allāhdan nesne dileyeler. Allāh Te‘ālā anlaruñ dileğini ḳabül ider. Eger Allāh üzerine and vireler derḥāl ḥācetleri ḳabül olur. İkinci kısım oldur ki anlar hergiz kimseden nesne dilemezler. Eger nesne virseler ḳabül iderler. Anlar orta ḥallü ḳavmden dururlar ki anlar Allāh üzerine tevekkül idüp oturlar. Bu ḳavm anlardur ki ḥazīre-i Ḳudsda mā’ide üzerine oturlar ve üçüncü kısım anlardur ki şabr üzerine oturup kuvvetleri yitdükce vaktlerini ḥıfz iderler ve ḥatırlarına gelen ve gönüllerine gelen dā’iyeleri def iderler ve çün tāḳatleri ḳalmayup muḫṭarr olsalar nesne su’āl iderler didi. Çün şūfī Bişr-i Ḥāfiden bu kelāmı işitdi. [128a] Ayıtdı kim yā Bişr rāzı oldum Allāh Te‘ālā senden rāzı olsun.

Naḳildür ki Bişr-i Ḥāfī aydur ‘Alī Cürḳāniye irişdüm gördüm anı bir çeşmenüñ üzerine oturur. Çün beni gördi hemān-dem segirdüp ḳaçdı. ayıtdum kim ‘aceb ne günāḥ itdüm ki bugün Ādem oğlanın benden ḳaçduğın gördüm. Anuñ ardınca segirdüm. ayıtdum ki yā ‘azīz baña vaşiyyet idüp naşḥat eyle. Ayıtdı kim vaşiyyet dilerseñ dāyım fakrı pīşe dut ve diriligüñ şabrıla diril ve kendi hevāñı düşmen idin ve şehvātüne muḥālefet eyle ve kendü evüñi bugün kürden daḫi ḥālī eyle. Şöyle ḥālī eyle ki ol gün ki kürden girü ḳoyasın tā kim müşerrefliğile ve ḥoşluğıla Allāha irişesin.

Naḳildür ki bir gün Bişre bir ḳavm geldiler ayıtdılar ki Şāmdan gelürüz. Ḥacca giderüz. Yā Bişir bizümile gitmege rağbet ider misin? ayıtdum kim belī ammā üç şartıla gidelüm. Bir ol kim hīç nesne zād u zevāde getürmeyelüm. Eger nesne virseler alup ḳabül itmeyelüm didi. Ayıtdılar ki dilememek ve hīç nesne götürmemek şartın idelüm. Ammā eger bir fütüh ḥāşıl olursa almamaḳ elümüzden gelmez didiler. Bişir ayıtdı kim pes siz bu dükeli ḥācılaruñ zād u zevādesine tevekkül idüp gitmiş. Siz bu ol [128b] ma’ninüñ beyānidur ki ol şūfīnüñ cevābında diyüp durur ki eger gönülde ḳaşd eylemiş olsañ ki halkdan nesne ḳabül eyleyem. Ol tevekkül ḥaḳḳıçün olmaya.

Naķıldür ki Bişr-i Hāfî ayıtdı bir gün eve girdüm gördüm ki ev içinde bir kişı durur. ayıtdum ki sen ne kişisin ki destürsüz benüm evüme girdüñ? Ayıtdı kim senüñ karındaşuñ Hızram. ayıtdum ki yā Hızır baña du‘ā kıl. Ayıtdı kim yā Bişir Allāh Te‘ālā tã‘at kılmağı saña āsān kılsun. ayıtdum ki yā Hızır daħi ziyāde du‘ā kıl. Ayıtdı ki Allāh Te‘ālā tã‘atüñi senüñ üzerüñe gizlü dutsun.

Naķıldür ki bir gün bir kişı Bişir-i Hāfîyile meşveret eyledi. Ayıtdı kim yā Bişr helâlden iki biñ aķçem var dilerem ki hacca gidem. Bişr ayıtdı ki meger ki temāşāya gidersin. Eger Allāh Te‘ālā rızāsıçün hacca giderseñ var ol ol aķçeyile bir borçlu kişinüñ borcın öde. Yāhūd bir yetime şadaķa it. Yāhūd bir muķabbil ü şālîh kişinüñ borcın öde. Yāhūd nafaķasıçün işār eyle. Zîrā ki bir Müslümānuñ göñlüne rāħat irişdürmek yüz hacc kılmaķdan efďaldür didi. Ol kişı ayıtdı kim göñlümde rağbetüm hacca varmaģa ziyādedür. Bişir [129a] ayıtdı andan durur ki bu mālî sen vech-i helâlden kesb itmeyüp durursın tã kim bî-vechi yire girü harc itmeyince ķarār itmezsın.

Naķıldür ki bir gün Bişr bir gūristāndan geķerken ayıtdı kim cemî‘ gūristān ehlini gördüm ki gūrlarınüñ üzerine gelmişler ortalarına bir nesne sebep düşüp birbiriyle münāzi‘e iderler. Ke-ennehü bir nesne kısmet ider gibi münācāt idüp ayıtdum ki İlāhî bu münāza‘a neyiçün idügin baña bildür didüm. Āvāz geldi kim var anlara şor. Varup anlardan su‘āl itdüm cevāb virdiler ki şulehādan bir şālîh kişı bizüm üzerümüzden geķüp üç Kūlhüvā’llāhu eħad okudı. Bir haftadur ki anuñ sevābın üleşirüz.

Naķıldür ki bir gün Bişr-i Hāfî aydur ki Muħammed Muşţafāyî ⁵⁸⁹ vāķî‘amda gördüm. Baña ayıtdı kim yā Bişir hiķ bilür misin ki Hāķ Te‘ālā senüñ aķrānuñ ortasında seni neyiçün güzîde eyleyüp ‘ālî mertebe rüzî kıldı? ayıtdum ki bilmezem yā Resüle’llāh. Ayıtdı kim ol sebebden ötürü kim sen benüm sūnnetüme mutāba‘at eyleyüp ri‘āyet itdüñ ve şulehānuñ hūrmetini şaklayudutduñ ve mü‘min ķarındaşlara naşîħat itdüñ ve benüm aşhābumı ve ehl-i beytümi dost dutup muħabbet eyledüñ [129b] Hāķ Te‘ālā bu sebeblerden ötürü seni ebrār maķāmına irişdürüp evliyādan eyledi.

Naķıldür ki Bişir aydur bir gice ‘Aliyyü Murtażā Hāzretini vāķî‘amda gördüm ⁵⁹⁰ ayıtdum ki yā emîre’l-mü‘minîn baña bir naşîħat eyle. Ayıtdı kim ne

⁵⁸⁹ ‘Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

⁵⁹⁰ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

gökçekdür şefkat-i ğanîlerden fakîrlere üzerine şevâb taleb itmekçün ve bundan daħi gökçekdür ki dervîşler Allāhuñ keremine i'timād idüp ğanîler üzerine tekebbürlik eyleye.

Naķildür ki Bişr-i Hāfî aşhābına ayıtdı kim seyyāhlık idüp sefer eyleñ ki müsāfîret gönül kidüretini giderür dāyım bir yirde muķīm olmak gönli mükedder eyler. Nitekim şu ne vakit revān olsa hūş ta'am olup rüşen olur. Kaçan kim bir yirde durup muhtebe olsa lezzeti müteğayyir olup levni şaru olur rāyihası çirkin olur.

Naķildür ki ve ayıtdı kim her kimse ki diler dünyāda 'azîz ola ve āhîretde şerîf ola. Ol kişi üç nesneden ihtirāz idüp perhîz itsün. Evvel maħlûkâta hācet-i 'arz itmesün. İkinci kimse haķķına yaramaz söylemesün. Üçünci hîç kimseye konuķ olmasun ve aydur her kimse kim dünyāda halāyık [130a] içinde bilinmekden şafā sürer ve halk ortasında meşhûr olmağı sever ol kişi āhîret lezzetin bulmaya. Naķildür ki eger kanā'at itmekde hîç nesne daħi yoğsa dünyāda 'izzetile dirilmek kifāyet ider ve ayıtdı kim halāyık seni bilmegi dost dutarsañ ol dostluk dünyā sevmekligün başıdır ve ayıtdı kim hergiz 'ibādet lezzetini bulmayasın tā kim senūñile ārzularuñ arasında bir demürden dīvār itmeyince ve ayıtdı kim işleruñ be-ğāyet kıtası üç nesnedür. Evvel darlığı vaktinde cev v merdlik itmek. İkinci halvet yirde vera' itmek ya'nî günāhdan perhîz itmek. Üçüncü korkduğunu kişinūñ önünde kelām söylemek.

Naķildür ki Bişr-i Hāfî aydur vera' oldur ki cemî' şübhelerden pāk olup taşra gelesin ve nefsūñuñ muhāsebesini tārketü'l-'ayn içinde dāyım hisāb idesin.

Naķildür ki ve ayıtdı kim zühd bir pādîşāhdur kim çün bir yirde karar dutsa rızā virmez ki hîç kimse anuñile bile karar ide ve ayıtdı ulu fazîlet ki kula Hāķ Te'ālā haṭā itdi ma'rifetdür ve gördüğün şabrdur ve ayıtdı kim eger Allāh Te'ālānuñ hāşları varsa anlar şūfîlerdür ve ayıtdı şūfîler [130b] oldur kim Allāha gönül şāfî ola.

Naķildür ki ve ayıtdı şūfîler bir kavmdür ki anları hîç kimseler bilmeyeler meger Allāhile bileler ve anlara ikrām itmeyeler meger Allāh için ikrām ideler ve ayıtdı kim her kimse ki āzādlik lezzetin tatmak istese ayıtdı ki ol kişi sırrını pāk eylesün.

Naķildür ki ve ayıtdı her ki Allāh için şıdķla 'amel eylese halk tarafından aña vahşet-i 'āzīm hāşıl ola ve ayıtdı kim bahîlleruñ yüzine bakmak gönül karārdur ve

mürüvveti giderür ve ayıtdı kim edeb elini dutmak arındalar ortasında edebdür ve ayıtdı kim hergiz ben kimseyile oturmam ve hc kimse benümile oturmadı ki ünkü birbirimüzden ayrıldı. Bize yakın oldu ki eger ayrılmayup birbirimizle bile olaydu bize ayırulu olayıdı dir ve ayıtdı kim ben ölümü ikrāh idiciyim ölüm ikrāh idici olmaya meger ol kimseler kim anlar ekk ve gümānda olalar ve ayıtdı kim sen kāmīl olmayasın tā kim senün düşmenün emīn olmaya ve ayıtdı kim ün Allāha tā‘at itmezsin bārī ma‘iyet daı eylemeñ ve bir kii bir gün Biir-i Hāfinün önünde ayıtdı kim نَوَكَّتْ عَلَى اللَّهِ⁵⁹¹ ya‘nī Allāha tevekkül itdüm didi. Biir ayıtdı kim Allāh üzerine yalan söylersin. Eger aña tevekkül itseydün rāzı olayduñ ve ayıtdı kim eger söz [131a] söylemekden saña ‘ucb gelse hāmū ol. Eger hāmū olmadan ‘ucb gelse söz söyle ve ayıtdı kim eger dünyā ‘ömrince ‘ömrün olsa ol ‘ömrü secde-i ükürde geürseñ henüz anuñ ükrünü ödemeyesin ki ol ezelde dostlar sözün söylediler cehd eyle tā kim sen daı dostlardan olasın. ünkü Biir-i Hāfinün ölümü vatı geldi. Bir ‘aceb hālde gördiler ayıtdılar ki yā Biir meger ki Allāh dünyā dirligin dost dutarsın. Ayıtdı kim yok velīkin ‘ālem alkı pādīāhının azretine varmak be-āyet düşvārdur.

Naıldür ki Biir-i Hāfi ölüm döeginde yaturken bir kii Biirün atına gelüp hālünün fakrından ve rüzgāruñ iddetinden ikāyet eyledi. Biir ıkarup gönlegini ol kiiye sadaa itdi. Kendüsi bir ‘āriyeten gönlek aldı geydi. Anuñ içinde cān teslīm itdi tā kim Biir-i Hāfi hayātdaydı. Bağdād oaında hc bir ayvān terslemezdi. Biir-i Hāfiye hürmet iderdi. Zīrā ki Biir dāyim yalın ayak yürürdi. Nā-gāh mübārek ayaına ters dege diyü meger bir kiinin bir avaru bir gece Bağdād oaında tersledi. Ol kii görüp feryād eyledi. Ayıtdı ki Biir-i Hāfi öldi. Tefū idüp gördiler kim Biir-i Hāfi ölmü. ordılar ki [131b] neden bildün? Ayıtdı kim andan bildüm ki tā Biir-i Hāfi hayātdaydı. Bağdād oalarında hc ayvānlar terslemezlerdi. imdiki hālde gördüm ki yollarda ayvān terslemiş. Bildüm ki Biir-i Hāfi dünyādan nal itdi. Öldüğünden oñra Biir-i Hāfiyi düşde gördiler ordılar ki Allāh Te‘ālā senünile ne mu‘āmele itdi? Cevāb virdi kim baña Allāh ‘itāb itdi kim dār-ı dünyāda benden neyiün ziyāde orardun ki أَمَّا عَلِمْتُ أَنَّ الْكَرَمَ صِفَتِي⁵⁹² ya‘nī bilmez midün ki kerem ılma benüm ıfatumdur didi ve bir kimesne daı Biiri düşde gördi ordı ki Hā Te‘ālā saña ne ıldı? Cevāb virdi kim Allāh Te‘ālā beni yarlıayup rahmet eyledi. Baña ayıtdı kim

⁵⁹¹ Tevekkeltü ‘alā’l-lahi: Allah’a tevekkül ettim.

⁵⁹² Emā ‘alimte enne’l-kereme ıfatı: Cömretliin ıfatım olduunu bilmiyor musun.

كُلِّ يَأْمَنُ لَمْ تَأْكُلْ وَاشْرِبْ يَأْمَنُ لَمْ تَشْرِبْ⁵⁹³ ya 'nī yeyüp tena 'um eyle iy benümiçün dünyāda yemeyen ve aç iy benümiçün dünyāda içmeyen ve bir kişi daği düşde gördiler şordılar ki Allāh senüñile ne mu'āmele kıldı? Ayıtdı kim Allāh Te'ālā baña rahmet eyledi. Cennetüñ yarusını baña mübāh itdi kim ayıtdı yā Bişir tā kim senüñ 'ömrüñ oldukça baña od üzerinde secde eyledüñ. Henüz daği anuñ şükürin idemedüñ ki senüñiçün kullarum gönlinde yir düzüp dururam tā kim seni seveler ve bir kez daği Bişri düşde gördiler [132a] şordılar ki Allāh senüñile ne itdi? Ayıtdı kim çün Allāhı gördüm. Haq Te'ālā ayıtdı kim merhabā yā Bişir. Ol vaqt kim senüñ cānuñı kabz eyledüm yiryüzinde baña senden sevgülü kimse yoğdı.

Nağıldür ki bir gün bir 'avrat İmām-ı Aḥmed-i Ḥanbelüñ katına geldi ayıtdı kim yā imāme'l-müslimīn dün gece tam üzerinde oturup iplik egerürdüm. Ḥalīfenüñ kişileri meş'aleyile gelüp geçerken ol meş'alenuñ ışıgına birkaç til iplik egirdüm. Ol iplik bahāsı baña ḥelāl midür yoḥsa ḥarām mıdur didi. İmām-ı Ḥanbel aydur evvel sen ayıt kimüñ nesisin ki bunuñ gibi mes'ele su'āl idersüñ? Ol ḥātūn ayıtdı kim Bişir-i Ḥāfīnūñ kız karındaşıyam. İmām-ı Ḥanbel bunuñ işidüp zār zār ağladı. Ayıtdı kim bunuñ gibi takvā Bişir-i Ḥāfī ḥānedānından 'aceb degil. Pes ayıtdı kim yā ḥātūn ol meş'ale ışıgında egirdüğüñ iplik saña ḥelāl olmaya. Zinhār şakınup key ri'āyet eyle kim senüñ pāk ve şāfī şuyuñ mülevveş olup bulanık olmaya ve karındaşuñ Bişir-i Ḥāfī Ḥazretinde iktidā idüp anuñ yolından tecāvüz eyleme tā şöyle olasin kim anlaruñ gibileruñ meş'alesi ışıgına iplik egirmek isteseñ elüñ saña muṭī' olup egirmeye. [132b] Zīrā kim senüñ karındaşuñ kaçan kim elin ta'ām yimege şunsa kim ol ta'ām şübhelü ola. Eli aña itā'at idüp ilerü varmazdı. Aydur ki benüm bir sulṭānum vardur kim aña gönül dirler. Ol takvānuñ ra'ıyyetidür. Benüm zehrem yokdur. Takvā destürısız sefer idem diridi

مَسْحُومَةُ الْكَلْبِيِّ حَمْدًا وَاسْعَةً⁵⁹⁴

Zikr-i Zi'n-nūn-ı Mısrī ol pīşuvā-yı ehl-i melāmet ol şem'-i cem'i ehl-i kıyāmet ol bürhān-ı mevhibet ve tecrīd ol sulṭān-ı ma'rifet ve tevḥīd ol ḥücceti'l-fakru faḥri kuṭb-ı vaqt Zi'n-nūn-ı Mısrī رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ⁵⁹⁵ tarīkatuñ şaklularından idi ve belā vü melāmet yolunuñ sālİKlerinden idi ve tevḥīd esrārında daḳıq nazarları varıdı ve ḥaḳīkat

⁵⁹³ Kūl yā men lem te'kūl ve'shib yā men lem teşrib: Dünyada yemediklerinden ye, içmediklerinden iç.

⁵⁹⁴ Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin.

⁵⁹⁵ Raḍıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

yolında kāmīl revīşleri varıdı ve riyāzāt ve kerāmet içinde bī-naẓīr ü bī-hemtāyıdı ve ehl-i Mıṣruñ ekşeri aña mūnekkir idi zındıkdur dirlerdi ve girü ba‘zısı işinde mūteḥayyir ü ḥayrān ƣalurlarıdı tā kim ḥayātdayıdı kimse aña mu‘tekid degildi. Vefātı vāqtine degin kimse anuñ ḥāline vāqıf olmadı. Öldüğinden şoñra bildiler ki kāmillerden imiş. Zīrā kim kendüyi ḥalāyıkdan pinhān dutardı. Hīç bir eḥad anuñ kemāline vāqıf olmadı. Anuñ tevbesine [133a] sebeb ol oldı kim aña ḥaber virdiler ki filān yirde bir ‘ābid kişi var Zī’n-nūn aydur ƣaşd eyledüm ki varup anı ziyāret eyleyem. Vardum ol ‘ābidi gördüm ki kendüyi bir ağaca aşa ƣomış aydur ki iy ten baña tā‘at ƣılmağa muvāfaƣat eylemezseñ saña miḥnet [ü] meşakƣat iderem tā kim açlıƣdan ve şusızlıƣdan helāk olursın. Çünkim bunı bu ḥālde gördüm. Baña rikƣāt ğālib olup ağladum. Ol ‘ābid benüm ağladuğum işidüp ayıtdı kim kimdür ki teraḥḥum eyler bir kişiye ki anuñ ğünāhı çok ola ḥayāsı az ola. Zī’n-nūn anuñ ƣatına vardı aña selām virdi. Andan şoñra şordı ki yā ‘azīz bu ne ḥāldür ki kendü nefśüñe idersin? Ayıtdı kim bu ten benümile tā‘at itmege ƣarār dutmaz ḥalkıla iḥtilāṭ itmek ister. Zī’n-nūn ayıtdı ben şandum ki bir Müslümānuñ nā-ḥaƣ yire ƣanın dökdüñ yāḥūd senden bir ğünāh-ı kebīre şādır oldı. Ayıtdı kim bilmez misin ki çün bir ḥalkıla iḥtilāṭ ola cemī‘ nesneler anuñ ardınca gelüp mecāl bulur didi. Zī’n-nūn aydur yā ‘azīz be-ġāyet ulu zāhidsin. Ol ayıtdı ki benden daḥi zāhid görmek ister misin? Zī’n-nūn ayıtdı isterem. Ayıtdı kim iş bu tağıñ [133b] üzerine çık tā kim benden daḥi ziyāde zāhid göresin. Zī’n-nūn aydur ol tağıñ üzerine çıkdum gördüm ki bir yigit şavma‘anuñ ƣapusunda oturur. Bir ayağı şavma‘anuñ iƣerüsinde ve birisi taşrasında kesilmiş yatur. Anı durmuş ƣurtçuğazlar üşüp yirler. İlerü varup selām virdüm anuñ ḥālinden şordum. Ayıtdı kim bugün bu şavma‘ada otururdum. Bir ḥātūn kişi iş bu aradan geƣdi. Ğöñlüm ol ḥātūn kişiye mūte‘allıƣ oldı ve tenüm taƣāzā itdi kim ol ḥātūn kişinüñ ardına düşem. Durup bir ayağımı ƣapunuñ taşrasına başdum ve birisi daḥi iƣerüyiken āvāz geldi kim ḥāy utanmaz mısın ki otuz yıldur Allāha ‘ibādet eyleyesin şimdiki ḥālde ‘avrata ƣaşd idesin. Hemān-dem ol ayağımı ki ƣapunuñ taşrasına başdumıdı kesüp bıraƣdum ve bu arada oturdum tā kim ğoreyim ki baña Ḥaƣ Te‘ālādan ne irişür ve andan şoñra ayıtdı ki bunda nice geldüñ ki biz ğünāḥkārларuz. Eger dilerseñ ki Allāha leşkerinden göresin. Bu tağıñ üzerine çık didi. Zī’n-nūn aydur ol tağ be-ġāyet yüceyidi çıƣamadum. Ol yigitden anuñ ḥaberin şordum ayıtdı kim ol tağ üzerinde bir şavma‘a vardur. Ol zāhid [134a] bir nice yıldur ki anda oturup Allāha ‘ibādet eyler. Anda anuñ oturmasına sebeb oldur ki meger bir kişi anuñile baḥş idüp aydur ki rızƣıñ

sebebi kesb itmekdür. Hîç kesbsüz rızķ gelmez. Ol zāhid hemān-dem nezr idüp Allāha ‘ahd itdi. Ayıtdı kim ayruķ nitekim ‘ömrüm vardur hîç kesbile hāşıl olur rızķ yimeyem tā kim Hāķ Te‘ālā Ādem oğlanları kesbīsüz baña rızķ vire didi. Ol taķuñ üzerine çıkup ol şavma‘ayı ihtiyār eyledi. Tevekkül idüp Allāha ‘ibādet itdi. Hāķ Te‘ālā arularına emr itdi varup anuñ çevresinde bal itdiler tā kim ol zāhid andan iftār ide Allāha ‘ibādet eyleye didi. Zī’n-nūn çün bu kelāmı bu zāhiden işitdi ve bunlaruñ aḥvālını gördi. Göñlüne ‘azīm-i derd hāşıl oldı. İ’tikād itdi ki hergiz Allāha tevekkülitse Allāh anuñ her ḥācetini müheyyā ider ve anuñ zahmet ü mücāhedesini zāyi‘ eylemez. Çün bunlardan döndi gelürken gördi ki bir ağaç üstinde bir gözsiz kuş oturmuş. Hemān-dem uçup yire endi. Zī’n-nūn ayıtdı bu bī-çāre yemi şuyı nerede bulur ki didi. Hemān anı gördi ki minķārını yire vurdı. Bir altun üsküre tolu şu yem zāhir oldı ve bir gümüş üsküre [134b] tolu gül-āb peydā oldı. Bu susamdan yeyüp ol gül-ābdan toynca içdi. Girü çıkup ol ağacuñ üzerinde oturdu. Ol üsküreler girü nā-bedīd oldı. Çünkim Zī’n-nūn bu aḥvālī gördi bu arada sa‘ādet güneşi göñline toĝdı ve inābet şubḥı zāhir oldı. Şevķ u zevķ hāşıl olup bi’l-külliyeye elden vardı. Hāķ Te‘ālāya tevekkül itmege i’timādı zāhir oldı ve tevbe itmesi muḥaķķaķ oldı. Pes çıkup Mışrdan birkaç menzil getdi. Aḥşam vaķtinde bir vīrāneye yetişdiler. Ol vīrānede bir küçücek altun ve cevāhir buldılar. Ol küçücek üzerinde bir taḥta üstinde Allāh adı yazılı çün Zī’n-nūn ayıtdı baña şol ma‘şūķ adı yazılı taḥtayı virüñ didi. Ol taḥtayı Zī’n-nūna virdiler tā aḥşama deĝin ol taḥtayı öperdi. Anuñ berekātında işi aña irişdi kim bir gice Zī’n-nūn düşinde gördi. Ayıtdılar ki yā Zī’n-nūn her kişi altun ve cevāhir begendi aldı. Anı ‘azīz diyü sen anlardan ‘azīz raĝın alduñ ki ol benüm adumdur. Biz daḥi saña ‘ilm ü ḥikmet ḳapusın açduķ. Çünkim Zī’n-nūn bu vāķı ‘ayı gördi girü dönüp Mışra geldi.

Naķildür ki aydur bir gün şehir içinde giderdüm. Bir ırmaĝa [135a] irişdüm gördüm ki kenārında bir mütekellif köşķ varup ol ırmaĝuñ kenārında ṭahāret itdüm. Çün ṭahāretten fāriĝ oldum nā-gāḥ gözüm bu köşķ damına ṭuş geldi. Köşķ küngüresinde bir şāḥib-i cemāl kenīzek gördüm ki durur ḥüsn [ü] cemāl içinde bī-naẓīr-i ‘ālem diledüm ki anı imtiḥān eyleyem. ayıtdum iy kenīzek kimüñsin? Cevāb virdi kim iy Zī’n-nūn çün ırakdan zāhir olduñ seni dīvāne şandum. Çün yakın geldüñ seni ‘ālim şandum. Çün daḥi yakın geldüñ seni ‘ārif şandum. Çünkim ḥaķīķatıle naẓar itdüm gördüm ki ne dīvānesin ve ne ‘ālim ve ne ‘ārifsin ayıtdum iy kenīzek neden dirsın? Ayıtdı kim zīrā kim eger dīvāne olsañ gelüp ṭahāret itmezdüñ ve eger ‘ālim olsayıduñ nā-maḥreme naẓar

itmeyeydün didi. Hemān sā‘at nā-bedīd oldu. Zī’n-nūn aydur baña ma‘lūm oldu ki ol Ādemī degüldi Hāk tarafından baña tenbīh idi. Cānuma odlar düşüp deñiz kenārına vardum gördüm bir cemā‘at gemiye binmişler deryā seferin iderler. Ben dañi anlaruñ gemisine bindüm. Çünkim birkaç gün getdük meger bir bezirgānuñ gemide bir gevheri yavı [135b] varmış. Bir bir bu gemi ehlini dutup döktiler ve cemī‘isin aradılar bulamadılar. Pes dükeli gemi ehli benüm üzerüme ittifāk idüp ayıtdılar kim bu kişi aramızda belürsüzdür. Gevheri bu alup durur diyüp Zī’n-nūnı incitdiler çok cezā itdiler. Zī’n-nūn hīç nesne söylemedi hāmūş oldu. Çünkim cezāyı hadden aşurdılar. Bir kezden dudağı altından söyledi. Hemān-dem deñiz yüzüne hezārān biñ balık çıkdı. Her birinūñ ağzında bir gevher. Zī’n-nūn birisin alup ol bezirgāna virdi. Çünkim gemi ehli bu kerāmatı Zī’n-nūndan gördiler. Zī’n-nūn elin öpüp ayağına yüz sürdiler. Hezārān ‘özür-h‘āhlık itdiler. Zī’n-nūn bunlaruñ ortasında be-gāyet mükerrrem ve muhterem oldu. Bu şıfatdan ötürü anuñ adını Zī’n-nūn kodılar. Anuñ ‘ibādetine ve riyāzātına nihāyet yokdur. Şöyle kim anuñ bir kız karındaşı varıdı. Zī’n-nūnuñ şöhetinde şöyle ‘ārif ü kāmile olmışıdı kim bir gün anuñ katında bu āyeti okudılar kim وَكَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالتَّلَوَّى⁵⁹⁶ derhāl yüzünü gökden yaña dutdı ayağı üzerine durup ayıtdı kim İlāhī Benī İsrā‘il kavmine menn ü selvā ya‘nī bal ve bıldırcın [136a] gönderdün Muhammedilere göndermezsin. İmdi senūñ ‘izzetūñ haqqıçün oturmazam tā kim bize dañi menn ü selvā göndermeyesin. Hemān sā‘at derīçelerinden menn ü selvā yağmağa başladı. Ol hātūn kişi yüzünü Allāh tarafından döndermeyüp evden taşra çıkdı. Yüzi şahrā vü beyābānlara dutdı. Gidüp nā-peydā oldu. Ayruğ hīç kimse anı bulmadı.

Naıldür ki Zī’n-nūnuñ aydur bir vaktin Şām tağlarında gezerdüm. Bir bölük kavm gördüm ki Allāhuñ belālarına mübtelā olmuşlar. Bir yirde cem‘ olup otururlar. Anlara şordum ki yā kavm bu yirde n’eylersiz ve size ne oldu? Cevāb virdiler ki tağda‘Ubbād adlu bir ‘ābid vardur. Bir şavma‘ayı ihtiyār idüp oturur Allāha ‘ibādet ider. Her yılda bir sā‘at şavma‘adan taşra çıkup iş bu belāya mübtelā olmuş kullaruñ üzerine bir nefes urar. Anuñ nefesi berekātında bu cemī‘isi şıhhat bulurlar. Ol ‘ābid girü şavma‘asına girer tā bir yıla degin oturur. Bir yılda girü çıkar didiler. Çün bu haberi işitdüm şabr itdüm ki tā ol ‘ābid şavma‘adan çıka gördüm bir sā‘atden soñra gördüm

⁵⁹⁶ Ve zallelnā ‘aleykumu’l-ğamāme ve enzelnā ‘aleykumu’l-menne ve’s-selvā: Ve sizi bulutlarla gölgeledik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik. (Erişim 18.01.2023), el-Bakara 2/57. (Kısmî iktibas).

şavma‘adan taşra çıkdı. Beñzi şararmış gözleri çukura düşmiş ve be-gāyet za‘īf ü nahīf olmuş. Şöyle kim anuñ nazarı [136b] heybetinden ol tağlarda zelzele düşdi. Andan soñra bir kez şefkat nazarıla bu mübtelā kavme nazar itdi. Andan yüzün göge dutdı ol mübtelālar üzerine bir nefes urdı. Hemān sâ‘at şıhhat irişüp şifā buldılar. Ol ‘ābid döndi kim girü şavma‘asına gire. Zī‘n-nūnuñ aydur ilerü varup etegin dutdum ayıtdum ki yā ‘azīz Allāh haqqıçün zāhir ‘illetine ‘ilāc itdün. Bātin ‘illetine dañi dermān irişdür didüm. Dönüp yüzüme nazar itdi. Ayıtdı kim yā Zī‘n-nūnuñ elüñi etegümden қо ki Hāq Te‘ālā ‘azamet ü celālī ucından göre durur seni göre kim seni kendüden gayrıya yapışmışsın. Seni ol yapışduğıñ kişiye қоя ve ol yapışduğıñı saña қоя. İkiñüz dañi birbirüñüzile helāl olasız didi. Hemān sâ‘at girü şavma‘asına girdi.

Naķıldür ki bir gün yārenleri Zī‘n-nūnuñ қатına geldiler gördiler ki Zī‘n-nūnuñ ağlar. Şordılar ki yā Zī‘n-nūn bu ağlamağa sebep nedür? Cevāb virdi kim dün gece secdede gözüm uyқuya varmış. Hāq Te‘ālāyı düşümde gördüm. Ayıtdı kim yā Ābāü‘l-feyz hālāyık yaratdum on belük oldılar. Dünyāyı anlara ‘arz itdüm тоқуз bölügi dünyāda Cennete yüz dutdılar bir bölügi қaldı. Ol bir bölük dañi on bölük [137a] oldılar. Anlara Cehennemī ‘arz itdüm. Bunlaruñ тоқуз bölügi Cehennem қорқusından тағılıp āvāre vü perākende oldılar. Bir bölügi қaldı ki ne dünyāya aldandılar ve ne Cennete meyl itdiler ve ne Cehennemden қорқdılar. Anlara ayıtdum ki iy benüm қullarum dünyāya ittifaқ itmedüñüz ve Cennete ümmīz dutmaduñuz ve Cehennemden hіç қorқmaduñız pes ne istersiz? Cemī‘isi baş қaldurup cevāb virdiler ki اَنْتَ نَعْلَمُ مَا نُرِيدُ
⁵⁹⁷ ya‘nī yā Rabbi sen bilürsin bizüm ne istedüğümüzi.

Naķıldür ki bir gün Zī‘n-nūnuñ қатına bir oğlan geldi. Ayıtdı kim yā şeyh baña yüz biñ dīnār mīrās қалup durur. İmdi dilerem ki gelüp senüñ mübārek hіdmetüñde anı harc idem ki ol dīnārı senüñ dervīşleriñüñ meşālīhine şarf idem. Zī‘n-nūn ayıtdı yā oğlan bulügiyyete irişdüñ mi? Ayıtdı kim yok irişmedüm. İmdi şimdiki hālde senüñ nafaқа itdügüñ dürüst degildür. Şabr eyle tā kim bālīg olasin andan gelesin didi. Çün oğlan bālīg oldu. Gelüp Zī‘n-nūnuñ elin dutdı tevbe itdi. Ol yüz biñ dīnārı Zī‘n-nūnuñ dervīşlerine nafaқа itdi. Çün dīnār dükendi ol dervīşlere zarüren hāşıl olup aç қaldılar. Ol oğlan dervīşlerüñ hāllerine [137b] muṭṭalī‘ olup ayıtdı kim iy dirīgā қanı ol yüz biñ dīnārı ki girü bu erenlere nafaқа ideydüm. Zī‘n-nūn oğlandan bu kelāmı işitdi bildi kim

⁵⁹⁷ Ente ta‘lemü mā nūrīd: Ne istedüğimizi biliyorsun.

ol oğlan henüz işüñ hâkîkatine irişmemişdür ki dünyānuñ katında hātari vardır. Pes Zî'n-nün ol oğlanı katına okudı ayıtdı kim yüri şol filān 'atâr dükkânına var benden ayıt ki şol filān dārūdan üç akçelik virsün. Ol oğlan vardı şeyhüñ didügi dārüyı getürdi. Şeyh ayıtdı kim havānda koy yumşak dök andan soñra üstine bir pāre yağ koyup hamīr eyle andan ol hamīri üç mühre eyle ve her birisini iğneyile del dañi benüm katuma getür didi. Ol oğlan şeyh buyurduğunlayın eyleyüp şeyhüñ katına getürdi. Şeyh ol mühreleri alup eline sürdi ve üzerlerine bir kez üfürdi hemān-dem üç pāre yāķūt oldı. Hergiz anlaruñ gibi kıymeti yāķūt ol oğlan görmemişdür. Şeyh ayıtdı kim yüri bunları bāzāra ilet şarrāflara göster tā kim kıymetin zāhir itsünler velikin şatma girü getür didi. Oğlan alup bāzāra ilette şarrāflara gösterdi. Her birisin biñ dīnāra dilediler. Yāķütları girü getürdi Zî'n-nūna bildürdi. Zî'n-nün ayıtdı kim [138a] di imdi girü havāna koyup yumşak hāl eyle varup şuya saç didi. Oğlan eyle eyledi. Pes Zî'n-nün ayıtdı yā oğlan bu dervişler etmek bulmayup aç degüllerdür belki açlık ihtiyār idüp dururlar. Ol oğlan çün bu hālî gördi ve şeyhden bu kelāmı işitdi. Ol didügi söze tevbe eyledi. Bu kelāmdan gönli gözi uyandı. Anuñ katında dünyānuñ hîç kıadr ü kıymeti kalmadı.

Naķildür ki Zî'n-nün aydur otuz yıldur ki halkı Allāh dergāhına da'vet eylerem. Şöyle kim gelmegidi hemān bir kişi geldi. Ol kişi öldi kim bir gün pādişāh-zāde cemī' gevherleriyle gelüp benüm mescidümden geçerdı. Ben bu kelāmı aydurdum ki ol za'ıfden aħmak olmaya kim bir kavī yer karşı olup berāber olmak ister. Bu söz pādişāh-zādeye katı geldi. İçerü girüp ayıtdı kim bu ne kelāmdur ki söylersin? Ben ayıtdum ki Allāh Te'ālā kavīdür Ādem oğlanı za'ıfdür ki ol kavī pādişāhile karşı olmak ister. Bu kelāmı işidüp ol pādişāh-zādenüñ hālî mütelevvin olup levni müteğāyyir oldı durup getdi. Bir gün girü geldi ayıtdı kim Allāha yol nedür? ayıtdum ki bir tarīķ var ki be-ğāyet küçücük ve bir tarīķ var ki [138b] be-ğāyet büyük. Eger küçükcük yol isterseñ dünyāyı terk eyle ve günāhı terk eyle ve shevātı terk eyle. Eger büyük yol taleb iderseñ Allāhdan artuķ cemī' nesneyi terk eyle ve gönli cemī' nesneden hālî eyle ve andan soñra oğlan ayıtdı kim وَأَكْتُبُ لَكَ الْاُطْرَاقَ الْاَكْبَرُ⁵⁹⁸ ya'nī Allāh hāķķıçün ihtiyār eyledüm illā büyük yolu ihtiyār eyledüm. Bir gün dañi gördüm bir 'abāyı ihtiyār eylemiş Allāh yolunda 'ibādet ü mücāhedāta meşğul olmuş tā kim būdelā mertebesine yetişüp abdāllardan olmuş.

⁵⁹⁸ Ve'llāhi lā eħtārü illā tarīķe'l-ekber: Ben ancak büyük yolu seçtim.

Naķildür ki ve daħi (E)bū Ca‘fer-i A‘ver aydur Zī’n-nūnuñ ķatındayıdum bir cemā‘at Zī’n-nūnuñ yārenleriyle hāzırıdı. Mertebe-i vilāyetde insānuñ emrine cemī‘ cemādāt me‘mūr olmasınınñ hikāyetini iderlerdi. Ol yirde bir taħtaya ķayanup dururdı. Zī’n-nūn ayıtdı evliyāya cemādāt muṭī‘ olması ol ola ki şimdiki hālde iş bu ķayanup duran taħtaya emr idevüz bu evi ķolana. Zī’n-nūn taħtaya emr eyledi. Hemān-dem harekete gelüp ol evi ser-tā-ser ķolandı gelüp girü yerinde durdı. Bu arada bir yigit hāzır idi. Bu kerāmeti Zī’n-nūndan gördi göñline şevķ u muħabbet galebe idüp aĭladı [139a] ve düşdı. Şol ķadar aĭladı kim cān teslīm itdi. Getürüp ol mezkūr taħtaya baĭladılar iledüp defn eylediler.

Naķildür ki bir gün bir ķişı Zī’n-nūnuñ ķatına gelüp ayıtdı kim yā Zī’n-nūn borcum var hīķ nesnem yok ki ödeyem. Baña mu‘āvenet eyle didi. Zī’n-nūn şunup yirden bir pāre taş alup ol ķişinüñ eline virdi. Ayıtdı kim var borcuña vir. Ol ķişı varup bāzārda ol taşı ķıkardı gördi kim zümürred olmış. Dört yüz aķçeye şatdı borcın ödedi.

Naķildür ki bir yigit varıdı dāyim ehl-i zevk şūfılere inkār iderdi. Bir gün Zī’n-nūn kendü yüzüğini ol münķire virüp ayıtdı kim bu yüzügi etmekçilere ilet. Bir dīnāra dutıya ķo. Ol yigit varup yüzügi etmekçilere ‘arz itdi. Bir aķçeden artuĭa ķabül itmediler. Yigit girü gelüp Zī’n-nūn Hāzretine i‘lām itdi. Zī’n-nūn ayıtdı var cevherīlere ilet gör kim anlar daħi neķeye dilerler. Varup cevherīlere yüzügi ‘arz itdi. Biñ dīnāra dilediler. Girü Zī’n-nūna haber bildürdi. Zī’n-nūn ol yigide ayıtdı senüñ ‘ilmüñ bu şūfılere ol etmekçinüñ bu yüzüğe ‘ilmi gibidür.

Naķildür ki Zī’n-nūnuñ nefsi [139b] on yıl sikkā aşını ārzü itdi ya‘nī sirkelü aş. Zī’n-nūn virmedi. Bir gice bayram gicesiyidi. Zī’n-nūna nefsi ayıtdı kim yā Zī’n-nūn ne ola ki yarın bayramlık baña sikkā aşını viresin. Zī’n-nūn ayıtdı iy nefsi ekşer dilerseñ ki yarın senüñ ārzünü virem. Bu gice baña muvāfaķat eyle tā kim iki rek‘at namāzda cemī‘ *ķur‘ānı* hātım idem. Nefsi Zī’n-nūna muvāfaķat eyledi. Ćün şabāh oldı durup sikkā aşı bişürdi. Zī’n-nūn nefsinüñ öñinde ķodı. Bir loķma aldı ki yeye. Ağzına iletmişken girü bıraķdı. Elini sildi ve kendüyü ol ta‘āmdan ķekdi. Şordılar ki yā şeyh sebeb ne oldı ki bir loķmayı almışken girü bıraķduñuz yimedüñüz? Cevāb virdi kim bu sā‘at baña nefsim ayıtdı kim āħir on yıllık ārzūma şimdiki hālde irişdüm. ayıtdum ki yā nefsi Taħrı hāķķıķün ol ārzünü saña virmezsin. Ol ķişı kim bu hikāyeti itdi. Aydur kim Zī’n-nūn bu kelāmdaydı ki bir ķişı ķapudan iķerü girdi. Bir ķömlek sikkā aşını bişürmiş getürüp

Zi'n-nūnuñ öñinde kodı. Ayıtdı kim yā Zi'n-nūn ben saña kendü ihtiyārumıla geldüm belki gönderdiler. Ben ehl-i 'ayāl hammālam oğlancuqlarum birinçe müddet [140a] aydı kim sikkā aşını ārzū iderlerdi. Hārcına dünyā cehetinden nesne elūme girmedi kim bişürem. Dün gece bayramlık sikkā aşı eyledüm. Bugün uykuya varmışıdım. Resūl Hāzreti ﷺ⁵⁹⁹ düşümde gördüm. Kendü luṭf u kemālinden ḥüsn ü cemālini baña gösterdi. Ayıtdı kim eger dilerseñ kim yarın kıyāmet güninde beni göresin. Bu çölmegile aşı getirüp Zi'n-nūnuñ katına ilet. Aña ayıt kim Muḥammed-i bin 'Abdu'llāh şefā'at idüp aydur ki Zi'n-nūn bir nefes kendü nefsiyile şulḥ eylesün bir iki loḳma sikkā aşından nefsine virüp iftār itsün didi. Çünkim Zi'n-nūn bu kelāmı işitdi zār [u] zār ağladı. Ayıtdı kim Resūl emrine me'mūrem didi bir loḳma iftār itdi.

Naḳildür ki çün Zi'n-nūnuñ mertebesi yüceldi hīç kimse anuñ mertebesini ta'aḳkul idüp nazār irişdürmezdi ve rumūzlarını kimse añlayımazdı. Pes ehl-i Mısr Zi'n-nūnuñ zındıklığına ṭanukluk virürlerdi. Bunuñ üzerine ne ittifāk idüp vardılar mütevekkil ḫalīfeye zındık diyü haber virdiler. Ḫalīfe Zi'n-nūna ādem gönderdi ki varuñ Zi'n-nūnı dutup baña getirüñ didi. Vardılar Zi'n-nūnı dutup [140b] bend itdiler. Alup Bağdāda ḫalīfeye getürdiler. Çün ḫalīfenüñ dergāhına irişdi. Ayıtdı kim bu sā'at Müslümānlığı bir ḳarr ḫātūndan öğrendüm ve cömerdlığı bir saḳḳādan öğrendüm. Ayıtdılarınca nice öğrendüñ? Ayıtdı kim çün ḫalīfe dergāhına yakın geldüm. Bir 'azamet dergāhı gördüm. Bunlardan göñlüme bir pāre taḡayyür ve ḳorḳu gelür gibi oldı. Gördüm ki bir ḳarıcuḳ elinde 'aşā ilerü gelüp baña ayıtdı kim yā Zi'n-nūn ḳorḳma ol kişiden kim seni anuñ katına iletürler. İkiñüz bir pādişāhuñ ḳolısız. Efendi ne buyurursa ḳul anı ider. Efendi buyurmaduḡın ḳul idemez didi ve daḫi ben gelürken bir saḳḳā ilerü gelüp baña şu virdi. Alup içdüm benümile ol dem bile ola ne işāret itdüm ki bu saḳḳāya bir dīnār virüñ ol saḳḳā alup ḳabūl itmedi. Ayıtdı kim sen şimdiki ḫālede esīr ü ḡarībsin ve belā bendinde bağlusın. Olmaya kim esīrden ve ḡarībden ve bağludan alam didi. Pes ḫalīfe buyurdi Zi'n-nūnı ḫabse iletdiler. Ḳırḳ gün gice ve gündüz ḫabs içinde ḳaldı. Her gün Bişir-i Ḫāfīnūñ kız ḳarındaşı eli emegi ipligi bahasından bir ḳurş iledürdi. Ol gün ki anı zindāndan çıkardılar gördiler kim [141a] ol ḳırḳ daḫi durur hīç birin yimemiş. Bişir-i Ḫāfīnūñ kız ḳarındaşı işidüp melūl oldı geldi Zi'n-nūna ayıtdı. Yā Zi'n-nūn sen bilürdüñ ḫod ol ḳurşalar ḫelāl idi neyiçün yimedüñ? Zi'n-nūn ayıtdı zīrā kim anuñ ṭabāḳı pāk

⁵⁹⁹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

degilüdi. Zindāncınuñ eline dokunup gelürdi. Andan ötürü yimedüm didi. Çün zindāndan taşra kadem başdı düşüp başı yarıldı kanlar revān oldı. Ammā bir kaçre ne yüzine ve ne saçına ve ne tonına ve ne yire düşdi. Cemī‘ çıkan kan nā-bedīd olurdu. Çün Zī’n-nūnı hālīfe katına getürdiler. Ol itdügi sözlere cevāb istediler. Söyledügi sözleri şerh idüp te’vīl eyledi. Hālīfeye bunuñ kelāmından rıkkat hāşıl olup ağladı ve Zī’n-nūnuñ ve cemī‘ erkān-ı devleti Zī’n-nūnuñ feşāhat ü belāgatına mütehayyir ü hayrān kaldılar. Hālīfe Zī’n-nūnı girü ‘izzet ü ikrāmıle Mışra gönderdi.

Naķıldür ki Aħmed-i Selimī aydur bir gün Zī’n-nūnuñ katındayıdum. Öñünde bir kızıl altun legençe gördüm. Çevresi müşk [ü] ‘anberile muṭayyib. Baña ayıtdı kim sen misin ki begler katına varursın? Eyle dise anuñ bu sözinden göñlüme havf geldi ayruk begler katına varmadum. Andan getürüp baña bir akçe virdi tā Belhe varınca [141b] ol bir akçeden nafaķa idindüm.

Naķıldür ki Zī’n-nūnuñ bir mürīdi varıdı ki mütevātir kırk cile çıkarup ve kırk kez ‘Arafātda vakfeye durdı ve kırk yıl gece uykusın kendüye haram itdi ve kırk yıl göñül hücresinüñ kapusunda pāsubānlık eyleyüp muterekkīb oldı. Bir gün Şeyh Zī’n-nūn-ı Mışrīnūñ katına vardı. Cemī‘ mücāhedesini ve riyāzātını şeyhe ‘arz itdi. Ayıtdı kim yā şeyh bunca renc ü mücāhede çeküp ma‘şūk yolında ikdām gösterdüm. Hergiz dost benümile mükāleme eylemedi ve ‘ināyet nazarıyla baña bir kez müāhaza itmedi ve ‘ālem-i ğaybīden hīç nesne münkeşif olmadı ve bu cemī‘ nesneyi ki hīdmetüne ‘arz itdüm. Hāķ ‘Alīmdür ki kendüm ta’rīf idüp söylemezim. Kendü hālümün beyān-ı vāķı‘ın iderem ki ben bu bī-çārelıgıla ve hālümün vūs‘atince ve tāķatimün iktidārınca sa’y yerine getürdüm ve daħi dostuñ hīdmetinden şikāyet itmezem ki cān [u] göñlümün hīdmetin anuñ me’lūfi ve mūnisidür. Ammā baht [ü] devletüm müsā‘ade itmedügi ğamuñ hikāyetin iderem. Eyle degil ki cān u göñül anuñ tā‘at ü ‘ibādetinden ve mücāhede vü riyāzātından dutulmuş ola velīkin qorķup endīşe iderem ki eger ‘ömürden bāķī kalmış ola ol daħi [142a] bunculayın bī-hāşıl ü bī-fāyide ola. Zīrā ki nice rūzigāra kerem kapusunda ümmīz halkasını depretdüm hergiz ‘ināyet āvāzın işitmedügüm bu nesne göñlüme sebeb-i melālet olur. İmdi yā şeyh şimdiki zamānda ma‘şūk ğamıyla hasta göñüllerün tabībisin ve bī-çārelıķ derdiyile rencūr olan cānlaruñ hekīmisin. İmdi kerem ü lūtfuñdan benüm bī-çārelıģum rencine bir tedbīr eyle didi. Zī’n-nūn ayıtdı kim yā mürīd yūri bu gice ṭoyıncaya tā‘ām yi ve yatsu namāzın kılma tā şabāha degin

uykuya meşğul ol tā kim dost rahmet ü 'ināyetile gelmezse bārī 'itāb ü 'ikābile gele. Yāhūd lutfile saña nazar itmezse bārī 'unfile nazar eyleye. Derviş şeyhden bu kelāmı işidüp vardı ol gice ta'ām yeyüp kırnın toyurdu. Ammā yatsu namāzın terk itmedi. Edā itdi. Yatup uykuya meşğul oldu. Muḥammed Muştafāy - ﷺ⁶⁰⁰ düşünde gördi. Ayıtdı kim dostuñ saña selām ider buyurur kim muḥannes ve nā-merd ola. Ol kimesne kim benüm dergāhuma gele daḥi tizçek tuya ve o şana ki bu yolda aşıl selāmeti terk idüp belāyıla istikāmetdür ve Ḥaḳ Te'ālā buyurur ki kırk yıllık murādını aña ruzi kılam ve her ne ümmizi varısa aña irişdürem ve murādını [142b] ḥāşıl eyleyem. Velikin benüm selāmumı ol rāh-zen ve müdde'īye irişdürüñ. Ayduñ ki iy müdde'ī eger şehirde seni rüsvāy ve melāmet eylemeyem. Pes senüñ Ḥudāvendüñ olmayam tā kim ziyāde benüm dergāhımda bī-çāre kalmış 'aşıklara meger eyleyüp anları benüm dergāhumdan müteneffir eyleyüp mücāhedesini terk itdürmeyesin didi. Hemān-dem derviş bu vākı'asından uyanup durıgelüp Zi'n-nün-ı Mısrīnün ḥidmetine vardı. Cemī' vākı'ayı şeyhe 'arz itdi ve şeyhe müdde'ī ve yalancı didüğünü işitdügünleyin feraḥdan yanı üzerine hāy hāy ide ağlayup yuvalandı. Eger bir kişi diye kim nice revā ola ki bir kişinün şeyhi ayda kim namāz kılama var yat fāriğ uykuya meşğul ol diye. Biz ayduruz ki mürşidler tabīb-i ḥazıqlardur vaḳt olur ki zehrile ma'ālice iderler. Zīrā bilürler ki anuñ şıḥḥat-i keşfine sebep bu zehr olur. Şeyḥ aña ḥilāf-ı şer'i anuñiçün buyurdu kim ol maḥfūzıdı namāzı terk itmek elinden gelmezdi. Nitekim Ḥaḳ Te'ālā İbrāhim Ḥalīle ﷺ⁶⁰¹ buyurdu ki oğluñı kurbān eyle. Bilürdi kim kurbān olmaz. Ammā tarikat içinde nesneler vardır ki şüret-i şer'i atda rāst gelmez. [143a] Nitekim ḥalīfe öldürmege emr eyledi velikin dilemedi kim öle ve nitekim Ḥızr Peygambere ﷺ⁶⁰² gulām öldürmege emr itdi ve hem ölmesin diledi ve her ki bu maḳāma istihkāk olmayup nā-reside ḳadem başsa ol zındık mübāḥı olur meger ki her ne iderse şer'i at fermānıyla ide.

Naḳildür ki Zi'n-nün aydur Mekke'de bir A'rābī gördüm be-ğāyet za'if ü naḥīf olmuş kemükleri zāhir olmuş beñzi şararmış Ka'betu'llāhı tavāf ider. Aña ayıtdum ki sen muḥib misin? Ayıtdı kim belī muḥibbem. ayıtdum ki senüñ ḥabībün saña yakın mıdır yohsa ırak mıdır? Ayıtdı kim yakındır. Şordum ki saña muvāfiḳ mıdır? Cevāb virdi

⁶⁰⁰ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem; Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

⁶⁰¹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem; Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

⁶⁰² 'Aleyhi's-selām; Allah'ın selamı üzerine olsun.

kim muvāfıkdur. ayıtdum ki Sübhāna'llāh ḥabībūñ saña yakın muvāfıķ ola. Sen böyle zār u nizār olasın. Ayıtdı kim iy baṭṭāl bilmez misin ki yakınlık ve muvāfıķlık 'azābı katedur. Biñ kez ıraklık ve muḥaliflık 'azābından zārā kim ḳarīb ba'īd olmak be-ğāyet şa'bdur. Ba'īd ḥod evvelden ba'īddür.

Naḳıldür ki Zī'n-nūn aydur seferlerimūñ ba'zısında bir ḥātūn kişı gördüm. Aña ğāyet muḥabbetden su'āl itdüm. Ayıtdı kim iy baṭṭāl muḥabbetūñ ğāyeti yokdur. ayıtdum ki neyiçün? Ayıtdı kim [143b] andan ötürü kim muḥibbe nihāyet ve ğāyet yokdur. Muḥabbete daḥi nihāyet olmaya didi.

Naḳıldür ki bir kişı bizüm ḳarındaşlarımızdan birinūñ ḳatına vardı ki muḥabbet içinde meşhūr ve mezkūridi. Anı bir belāya mübtelā gördiler. Ayıtdı kim Allāh Te'ālā dost dutmaz her kimseyi kim kendü derdinden müte'ellim ola. Ammā ben şöyle direm ki Ḥaḳ Te'ālā dost dutmaz şol kimesneyi kim ol anuñ dostluğına kendüyi meşhūr eyleye. Hemān-dem ol kişı istigfār idüp tevbe eyledi.

Naḳıldür ki Zī'n-nūn ḥasta oldu. Bir kişı anuñ 'iyādetine vardı. Ayıtdı kim dostuñ ölü mi be-ğāyet hoş olur. Zī'n-nūn işidüp 'azīm müteğayyir oldu. Ayıtdı kim eger anı bilelerdi bir āşınalığla anuñ adını hıç kimse zıkr idemezdi.

Naḳıldür ki Zī'n-nūn bir kezden nāme yazdı. Dostlarından ba'zısına ayıtdı kim Ḥaḳ Te'ālā bizi ve sizi bilmezlik perdesiyle mestūr eylesün ve ol perdenūñ altında kendü rızāsını bize āşikāre kılsun ki ol setir perdesinūñ altında nice kişiler vardur ki ḥalāyık anı dost bilür. Ol ḥod düşmen-i Ḥaḳdur.

Naḳıldür ki Zī'n-nūn aydur bir kez seferdeyidüm kış günüyidi. Gördüm ki [144a] bir şahrā tolu ḳar. Bir gebri gördüm ki egñini başına bürümüş bu şahrāda yürür taru saçar. Zī'n-nūn aydur ayıtdum ki iy köylü kişı ne dāne saçarsın? Ayıtdı kim kuşçuğazlar bugün dāne bulmazlar kim yeyeler. Ben bu dāneyi saçaram ki kuşçuğazlar yeye. Ḥaḳ Te'ālā baña rahmet eyleye didi. ayıtdum ki bu dāneyi Allāhuñ bī-gānesi şaça anı Allāh ḳabūl ide mi? Ayıtdı kim eger ḳabūl itmezse itdüğüm işi görür mi? ayıtdum ki belī görür. Ayıtdı kim baña yiter kim her işi ol göre durur. Zī'n-nūn aydur çün ḥacca vardum. Ol gebri gördüm ki 'āşıklar gibi Ka'betu'llāhı ṭavāf ider. Beni gördi yanuma geldi. Ayıtdı kim yā Ābāü'l-feyz gördüñ mi ol dost itdüğümü nice gördi ve ḳabūl kıldı. Kerem [ü] luṭfundan ol toḥmı bitürüp baña rahmet itdi. Kendüyle āşnalık bağışladı.

Āgāh ü bîzār kıldı. Kendü evine beni da‘vet itdi didi. Zî’n-nün bu kelâmı işitdi be-ğāyet şūrîde olup ayıtdı kim İlāhî ve Mevlâyı bir avuc taruya kırk yıllık gebri qabûl idüp aña Müslümānlık rûzî kılduñ zîhî kim ucuz şatduñ. Hâtifden âvâz geldi kim Hâk Te‘âlānuñ keremi ‘illetiyile degildür ve her kimi ki kendüye okuyup qabûl eyleye. ‘İlletile eylemez ve her kimi ki redd eyleye ‘illetile redd eylemez. İy Zî’n-nün sen fâriğ ol ki [144b]

تَعَالَى مَا يَرِيدُ⁶⁰³ Tañrının işi kıyās-ı ‘amille rāst gelmez.

Naqıldür ki Zî’n-nün aydur bir faqîr dostum varıdı. Dār-ı dünyādan naql itduğından şoñra düşde gördüm. Şordum ki Hâk Te‘âlā senüñile ne mu‘āmele itdi? Cevāb virdi kim Hâk Te‘âlā buyurdi saña rahmet itdüm. Bu süflî dünyādan bir kirdeyi alayın mı diyü tereddüd itdüñ didi.

Naqıldür ki Zî’n-nün aydur hergiz etmekden toyınca yimedüm ve şudan toyınca içmedüm tā kim Allāha ma‘şiyet eylemedüm ve yāhūd günāh eylemege benden kaşd aşikāre olmadı.

Naqıldür ki her vaqt ki Zî’n-nün namāza durmak istese aydurdı kim İlāhî senüñ dergāhuña qankı ayağıla qadem urayın ve senüñ kıbleñe qankı gözile nazar ideyim ve senüñ aduñı qankı dilile okuyayım. Pes yā Rabbi saña lāyık benüm hîç sermāyem yok. İmdi ol sermāyesizlığı sermāye idinüp senüñ dergāhuña geldüm ki çün iş zarûrete irişe hayā gider dirdi. Dañi tekbîr bağlardı ve çok aydurdı ki çün bugün baña gamm u gâşsa ‘arîz olsa aña ‘arz idebilürem. Eger yarın ‘arîz ola kime ‘arz idem ve münâcâtında aydurdı ki لا تُعْزِزْنِي يَدِي⁶⁰⁴ ya’nî iy Bārî Hudā yā baña hicāb hodluğıyla ‘azāb eyleme [145a] ve ayıtdı kim Sübhāna’llāh ol bir pādîşāh durur ki ehl-i ma‘rifeti maḥcûb kıldı cümle-i ḥalkdan ve cemî’dünyā ḥalkını maḥcûb kıldı ve cümle-i āḥiret ḥalkını dünyā hicābıyyla maḥcûb kıldı ve ayıtdı kim hicāblaruñ qatı rağı nefsi görmekdür ve ayıtdı ḥikmet ol ma‘dede qarār dutmaz ki ta‘āmdan tolu ola ve ayıtdı kim günāhdan ictināb itmeyüp istiğfār itmek yalan söyleyicilerün tevbesidür ve ayıtdı bahtlu şol kişiler kim anuñ gönlinüñ libāsı perhîzkârlık ola ve gönli ta‘āmdan pāk ola ve kendü nefsinüñ muḥāsibi ola. Her ne iş işlerse dāyım nefsinden ḥisāb ola ve ayıtdı kim tenüñ şıḥḥati az yimekeddür ve rûhuñ şıḥḥati az günāh itmekdedür ve ayıtdı kim ol kimseden ‘aceb degil

⁶⁰³ Fa‘alün limā yürird: Dilediğini yapan yalnız odur. (Erişim 18.01.2023), el-Buruc 85/16. (Kısmî iktibas).

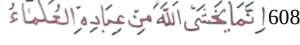
⁶⁰⁴ Allāmümme lâ tü ‘azzibni bi-zılli’l-hicāb: Ya Rabbi, bana hicap zorluğuyla azap eyleme.

ki belāya mübtelā ola daḥi şabr eyleye. Andan ‘acebdür ki belāya mübtelā ola daḥi ol belādan rāzı ola ve ayıtdı kim kişi kōrkulu olmak gerek kim dāyim yoldan çıkmaya. Kaçan gönlinden kōrku gitse güm-rāh olup yoldan çıka ve ayıtdı toḡrı yol oldur ki kişiyi dāyim Allāhdan kōrkulu eyleye. Çün kōrkulmaya yolda azmış ve düşmüş ola ve ayıtdı kim Allāh hışmının ‘alāmeti kul üzerine oldur ki [145b] kul dervīşlikden dāyim kōrkup endīşe eyleye ve ayıtdı kim ḥalāyıkdan fesād altı nesne sebebiyle olur. Evvel āḥiret ‘amele niyyetün za‘fıyıla olur ve ikinci ol şehvātına dutu olmuş ola. Üçüncü eccl yakınlığıyla tūl-i emel anuñ üzerine ḡalib olmuş ola. Dördüncü ḥalāyık rızasını Allāh rızasına güzīde eyleye ve beşinci dāyim hevāya mütāba‘at eyleyüp sünneti terk eyleyüp ardına etmiş ola. Altıncı meşāyih-i selefün günāhlarını kendüye ḥüccet duta ve kemāl-i hünlerini gizleyüp pinhān eyleye tā kim anların üzerinde fesād zāhir ola ve ayıtdı şāhib-i himmet egerçi kim egri ola ammā ol selāmetliğe yakındır. Şāhib-i irādet egerçi ki şāḥīdūr ol münāfıkdur ya‘nī her kimse kim şāhib-i himmetdür anuñ irādeti oldur kim hīç nesneye baş indürmeye. Zīrā kim şāhib-i himmetün hergiz bir nesneyiçün dilegi olmaz. Ammā şāhib-i irādetün rızası tiz ḥāşıl olup sehl nesneye rāzı olur. Bir yirde karar dutar ve ayıtdı kim hīç dirlik yokdur meger şol kişilerün ki anların gönlü takvāya ārzūmend ola ve Mevlānuñ zikriyle şāz u feraḥ ola ve ayıtdı [146a] dostluğu bir kişiyile eyle kim eger kılıc vurasın senün kılıcuñdan müteḡayyir olmaya ve ayıtdı eger dilerseñ ki ehl-i şoḥbet olasın. Yārenlerünle şoḥbeti şöyle eyle kim Ebū Bekir-i Şiddīk Ḥazreti nebīyle eyledi ⁶⁰⁵ ki dünyāda ve dīnde hergiz muḥālefet eylemedi. Lā-cerem Ḥaḳ Te‘ālā aña şāhib-i Resūl didi ve ayıtdı kim Allāh muḥabbetinün ‘alāmeti oldur kim ḥabībine mutāba‘at eyleye. Emrine ve sünnetine muḥālefet eylemeye ve Şeytānuñ ‘adāvetine göñül bağlaya ve ayıtdı kim hīç ol ṭabībden cāhil ṭabīb görmedüm ki serḥoşlara serḥoşluğu ḥālinde mu‘ālece eyleye ya‘nī bir kişi kelām söyleye ki kimseye kim ol kimse dünyā muḥabbetiyle mest olmuş ola. Ol sözün aña eşeri fāyidesi irişmeye. Pes ayıtdı kim mestlere devā yokdur meger ki huş yār ola. Andan soñra aña tevbeyile devā eyleyeler ve ayıtdı kim Allāh Te‘ālā ⁶⁰⁶ bir kulu ‘azīz eylemez andan ‘azīz-rak ki anuñ nefsinün ḥorlığın aña gösterüp āḡāh eyleye ve Ḥaḳ Te‘ālā ḥor eylemezem andan ḥor-rak ki anuñ nefsinün ḥorlığından anı maḥcūb eyleye tā kim kendü nefsinün ḥorlığını görüp āḡāh olmaya ve ayıtdı eyü yārlık oldur ki gözünü ve kulağını [146b]

⁶⁰⁵ ‘Aleyhi’s-salavatü ve’s-selām: Allah’ın salat ve selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁰⁶ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

şaklayu dutmağdur şehevâtı nesnelerden ve ayıtdı kim eger senüñ halkıla tama' uñ varısa hergiz Allāh Te'ālāyle üns dutmağı tama' eyleme ve ayıtdı kim hîç nesne görmedüm. İhlâşile halvetden tîz irişür ki her kim halvet ide. Allāh Te'ālādan artuğ nesneyi görmeye ve her ki halvet sever ihlâş direğine tayanup şıdık küşesinde oturmaqlık dutar ve ayıtdı kim evvel kadem her ne kim gönül murādıdır anı bulasın ya'nî anda hîçlik ve yokluk hâsıl itmesin. Bu yolda dañi henüz bir kadem başmamak 'alâmetidür ki tâ senüñ vücūduñdan bir zerre kala kademüñ yolda bulmayasın ve ayıtdı kim muğarreblerüñ günāhı ebrārlaruñ ya'nî eyülerüñ hasenātıdır ve ayıtdı kim çün Muhammed Muştafānuñ bisātın döşeyeler. Evvelîn [ü] ahirîn cemī' günāh ol bisātuñ dāyiresinde lâ-şey' ola ve ayıtdı kim enbiyānuñ ervāhın ma'rifet meydānına bırağdılar.

Muhammed Muştafā rūhı ⁶⁰⁷ cemī' rūhlardan öñdin gelüp vişāl-i ravzasına irişdi ve ayıtdı kim Allāh muhiblerine muhabbet kadehin virmezler. Meger andan soñra gönlinüñ havfin yağa ahir-i kār firākıyla anuñiçün havf odı firāk katında şol menzildedür ki deryā-yı [147a] a'zama bir kaatre bırağasın söyündüre ve dañi ben bir nesneyi bilmezem ki gönül dutucı ola firāk havfından artuğ ve ayıtdı bir nesnenüñ bir 'uğūbeti var. Muhibbün 'uğubeti oldur kim Hāk Te'ālā zikrinden gāfil kala ve ayıtdı şūfī oldur kim kaçan söylese anuñ nuṭkınuñ beyānı hālınüñ hākīkatleri ola ya'nî bir nesne söylemeye kim ol anuñ hālī olmaya. Çün hāmūş ola. Anuñ mu'āmelesi hālınüñ ma'nāsı ola ve dañi hālınüñ 'alāyık u 'avāyıkını kaṭ' itmekde kelām söyleye ve ayıtdılar kim 'ārif kim ola? Ayıtdı bir kimse ola 'ārif ki bu zikri itdüklerümüñ gayrı ola ve ayıtdı 'ārif her sâ'at gerek kim kōrkulu ola. Zīrā ki her sâ'at Allāha yakın olur ve ayıtdı kim baña kōrkulu 'ārif gerek vaşf idici 'ārif gerekmez ya'nî dāyim kendüyi ma'rifetile vaşf idici olmaya. Ammā 'ārif olmaya eger ola ol 'ārif kōrkucı ola ki ⁶⁰⁸ ve ayıtdı kim 'ārif bir hāl üzerine lāzım olmaya ki 'ālem-i ğaybdan aña her sâ'at bir hāl gele tâ kim şāhib-i hālāt ola şāhib-i hāl olmaya ve ayıtdı kim 'ārifüñ edebi cemī' edeblerüñ [147b] a'lāsıdır. Zīrā kim anlar bilinmiş ve edebilenmiş olurlar ve ayıtdı kim ma'rifet üç nesne üzerinedür. Evvel vech-i ma'rifet tevḥīddür. Bu ma'rifet dükeli mü'minlere 'āmdur. İkinci ma'rifet ḥüccetdür ve beyāndur. Bu ma'rifet ḥükemānuñ ve büleğānuñdur. Üçüncü ma'rifet şıfāt-ı vaḥdāniyyetdür. Bu ma'rifet ehl-i vilāyetüñdür. Evvel cemā'at Hākķı müşāhede iderler.

⁶⁰⁷ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

⁶⁰⁸ İnnemā yaḥşā'llāhe min 'ibādihi'l-ulemā: Kulları içinden ancak bilenler, Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. (Erişim 18.01.2023), Fatır 35/28. (Kısmî iktibas).

Kendü gönülleriyle tā kim Allāh Te‘ālā anlara zāhir eyleye. Ol nesneyi ki ‘ulemādan hīç kimseye zāhir itmeyüp durur ve ayıtdı kim ma‘rifetüñ haqīkatı esrāra ittılā‘ bulmaqdur anuñile ki ma‘rifet envārınuñ leṭāyifini aña ulaşıduralar ya‘nī güneş nūrıyla görebilürler ve ayıtdı kim zinhār ma‘rifetde da‘vā idici olmañ ya‘nī eger da‘vā idesiz yalancı olasız. Bir ma‘nisi daḥi oldur ki çün ‘ārif ve ma‘rūf haqīkatda birdür. Sen ortada nice zāhir olasıñ. Bir ma‘nisi daḥi oldur ki eger ma‘rifetde da‘vā idesin tā da‘vāñ rāst ve gerçek ola yāḥūd yalan ola. Eger yalan olursa ‘ārif yalancı olmaya. Eger gerçek olursañ şiddīklar kendüyi medḥ idüp sitāyiş idici olmaya. Nitekim Şiddīk ⁶⁰⁹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ aydur ki ⁶¹⁰ لَسْتُ بِمُحْسِنٍ ya‘nī ben sizün [148a] ḥayırluñuz degilem ve bu ma‘nide Zī‘n-nūn aydup durur ki ⁶¹¹ اكْبُرُ ذَنْبِي مَعْرِفَتِي اِيَّاهُ ya‘nī benüm ulu günāhum anı bilmekdür ve bir ma‘nisi daḥi oldur ki zinhār sen ‘ārif dime tā kim ol disün ve ayıtdı kim her ki Allāhı bilür Allāh da taḥayyür ḫatıdur ve ziyādedür. Anuñiçün her ki güneşe yakın-raḫdur güneşde ol ḥayrān-raḫdur tā bir ḥadde yetişe ki ol olmaya ya‘nī bir mertebeye yetişe ki ‘ārif olmaya beyt

نَزْدِيكَانِ رَايْتَنِي بُودَحْيَايَ
بِكَايْشَانِ دَانْدَ سِيَّاسَتِ سُلْطَانِي

Tercüme

Ol ḥāşşalaruñ ziyādedür ḥayrānī

Bildükleriçün siyāset-i sulṭānī

Zī‘n-nūn-ı Mıṣrīye ‘āriflerüñ şıfatından şordılar. Ayıtdı kim ‘ārif oldur ki görücü ola ‘ilmsüz ya‘nī cehl muḫābelesinde olan ‘ilim olmaya ve ‘ayansuz göre ya‘nī taḫyīdden ve ta‘yīnden muṭlaḫ göre ve ḥabersüz göre ya‘nī andan ḥaber virmeklik şaḥīḥ olmaya ve müşāhedesüz şeyleyin ortasında olur. Şāhid ve meşhūd netice virür eyle daḥi olmaya ve vaşfsuz ya‘nī evsāfdan bir vaşfila muttaşif olmaya ve keşfsüz ya‘nī keşf ḥicāb muḫābelesinde olur ve keşf ve ḥicāb iki nesne ortasında vāḫi‘ olur. Pes [148b] anlardan keşeretden ve ta‘addüdātdan ḥalāş bulup vaḥdet-i haqīḫīye vāşıllardur. Eyle olsa keşf-i

⁶⁰⁹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶¹⁰ Lestü bi-ḥariküm: Ben sizin hayırlınız değilim.

⁶¹¹ Ekberü zenbī ma‘rifetī iyyāhu: En büyük günahım onu bilmemdir.

hicābile daħi görmeye. Pes ‘ārif bu mezkūrlarla muttaşif olsa ‘āriflerden olmaya. Belki anlar ki ‘ārifler olalar Hakkıla ‘ārifler olalar. Anların çarhını dönderici Hakk Te‘ālā ola ve onların sözi Hakk sözi ola ki onların dilinden revān olur ve onların nazarı Hakk nazarı ola ki onların gözlerinden yol bulur. Pes Peygāmbere Hāzreti ﷺ⁶¹² bu şıfatdan haber virüp hikāyet ider Hakk Te‘ālādan ki اِذَا أَحْبَبْتُ عَبْدًا كُنْتُ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَلِسَانَهُ وَيَدَهُ⁶¹³ ya‘nī kaçan bir kulu sevsem ol kuluñ kulağı ben oluram. Benümile işidür ve gözi ben oluram benümile görür ve dili ben oluram benümile söyler ve eli ben oluram benümile dutar ve ayıtdı kim zāhidler āhiret pādīşāhlarıdır ve ‘ārifler zāhidlerin pādīşāhlarıdır ve ayıtdı Allāh muhabbetinün ‘alāmeti oldur kim kendüyi Allāhdan meşğul ider nesneleri terk eyleye tā kim tenhā kendü Allāh şughıyla kıla ve ayıtdı kim hasta gönüllerün ‘alāmeti dört nesnedür. Birisi oldur kim ‘ibādetden şafā ve lezzet bulmaya. İkinci oldur kim [149a] Allāhdan hergiz havfı olmaya. Üçüncü oldur kim maşnū‘āta ‘ibret göziyle nazar eylemeye. Dördüncü istediği nesnenün ‘ilminden hergiz fehmi eylemeye ve ayıtdı kim kişi makām-ı ‘ubūdiyyete ya‘nī kulluk mertebesine irişmegün ‘alāmeti oldur kim ol dāyim hevāsına muhālefet eyleyüp shevāt-ı nefsāniyyetini terk eyleye ve ayıtdı Allāha eyü kulluk oldur ki cemī‘ hāletde Allāha kul olup hükmüne münkād olası. Nitekim Allāh Te‘ālā cemī‘ hālünde senün Allāhuñdur ve ayıtdı kim şimdiki zamānda ‘ilm vardır. Ammā ‘ilmle ‘amel yokdur ve ‘amel vardır. Ammā ‘amelde ihlāş yokdur ve muhabbet vardır. Ammā muhabbetde şıdk yokdur ve ayıtdı kim ‘avāmuñ tevbesi günāhdandır ve havāşşuñ tevbesi gaftledendür ve ayıtdı kim tevbe iki kısumdur. Bir tevbe-i inābet var ve bir tevbe-i isticābet var. Tevbe-i inābet oldur ki kul Allāhuñ ‘ikāb [u] ‘azābından korkup tevbe eyleye ve tevbe-i isticābet oldur kim kul Allāhuñ lutf u kereminden utanup tevbe eyleye ve ayıtdı kim her bir a‘zānuñ bir tevbesi var. Gönül tevbesi harām nesneleri terk itmeklige niyyet itmekdür ve gözün tevbesi harām olunmuş nesnelere nazar itmemekdür ve elün tevbesi [149b] menhī olan nesneleri dutmamağdur ve ayak tevbesi lehv olan nesnelere kıdem başmamağdur ve kulağ tevbesi bātıl nesneleri işitmekdür ve daħi işitmekden kendüyi hıfz itmekdür ve dilün tevbesi gaybet ü mesāvī söylemekden ihtirāz itmekdür ve karnuñ tevbesi helāl yimekdür ve fericiñ tevbesi fevāhişden irak olup zinādan ictināb itmekdür ve ayıtdı kim havf ‘amelün

⁶¹² Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶¹³ İzā aħbebtü ‘abden küntü sem‘ahū ve başarahū ve lisānehū ve yedehū: Bir kulu sevdim mi onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili ve tutan eli olurum.

hıfz idicisidür ve recā ya'nī ümmīz-i ihsān idicilerün şefā'at idicisidür ve ayıtdı havf şöyle gerekdür kim recādan kuvvetlü olup gālib gele. Eger recā havfıdan gālib gelürse gönül teşvīşlü ola ve ayıtdı kim hācet taleb itmegi fakr diliyle taleb ideler hüküm diliyle taleb itmeyeler ve ayıtdı kim dervīşligün dāmenini ihtilātıla yigrek severem 'ucbile dāyim şafā sürmekden ve ayıtdı kim Allāhuñ zikri benüm cānumuñ gıdāsıdır ve şenāsı cānumuñ şarābıdır ve andan hayā itmek cānumuñ libāsıdır ve ayıtdı kim utanmak gönülde heybetdür yāhūd şol nā-şāyeste 'amellerden ki saña vāki' olmayup durur vahşetdür ve ayıtdı kim dostluk söz söylemek getürür ve hayā hāmūş eyler ve havf bī-ķarār eyler ve ayıtdı kim takvā [150a] ol ola kim zāhirini 'arīzī nesnelere bulaşdırmaya ve bātını fazla nesneleri bulaşdırmaya. Bir maķāmdan bir ķarār üzerine Allāhile durmuş ola ve ayıtdı kim şādık ol ola kim dāyim anuñ dili şavābıla Hāķ söyleye ve ayıtdı kim şıddık Allāhuñ kılıcıdır ki hergiz ol kılıc hıç kimsenün üzerinden geçmedi illā kim anı pāre pāre eyledi ya'nī gerçeklik her nesneye kim uğrar şol kılıc gibidür elbette kesüp geçer ve ayıtdı kim şıddık bir dildür ki 'amel hāzīnesinde maḥzūndur ve Hāķ söz söylemekte me'zūndur ve ayıtdı kim murākıb olmak oldur ki īsār eyleyesin anı kim Hāķ Te'ālā gözinde eyleyüpdür ya'nī ol nesne kim eyü degüldür. Anı terk idesin ve her nesneyi kim Hāķ Te'ālā 'azīm dudup durur. Sen daḥi anı ta'zīm idüp ulyasın ve çünkim senden 'atā ve īsār itmek vücūda gele aña īsār sebebiyle göz kıyruğıyla iltifāt itmeyesin. Anı Hāķkuñ faẓl u kereminde göresin. Kendü 'amelünnden görmeyesin ve dünyāyı ve her nesneyi ki Hāķ Te'ālā anuñ vücūdını kalīl ve bī-ķıymet şoyubdur hergiz iltifāt göstermeyesin ve bunlardan elüñi çekesin ve kendüñi bunlaruñ ḥaķķında mu'āraza itmege bırakmayasın ve ayıtdı [150b] kim vecd gönülde bir sırdur ve semā'-i Hāķdan gelicidür kim gönüller anuñile harekete gelüp taleb-i Hāķķa ḥarīz eyler. Her kim anı Hāķķıla işide Hāķķa yol bula ve her kim anı nefsile işide zındık düşe ve ayıtdı kim tevekkül çok ma'būdlara tā'at itmekden ķurtulup bir ma'būduñ tā'atine meşgūl olmaķdır ve cemī' nisbetlerden kesilüp gönlini Hāķķa bağlamaķdır. Ayıtdılar ki yā Zī'n-nūn daḥi ziyāde beyān eyle. Ayıtdı kim kendüyi ķulluķ şıfatında dutup Mevlālık şıfatından gidermekdür ve Zī'n-nūn ayıtdı kim tevekkül tedbīrden el çeküp takdire tefvīz eylemekdür ve kendü kuvvet-i hīlesinden taşra gelmekdür ve ayıtdı kim üns oldur kim anuñ şāhibine dünyādan ve ḥalkdan vahşet ḥaşıl meger ki evliyāu'llāhdan anuñiçün kim evliyāyı üns dutmaķdır ve ayıtdı kim çün evliyāyı üns dirliğine birağalar şanasın ki anlara ḥiṭāb iderler Cennet nūrı diliyle. Çün heybet dirliğine birağalar şanasın ki

anlara hitâb iderler Cehennemden nâr diliyle ve ayıtdı kim Hâk Te‘âlâyile üns dutanların ednâ menzil ü mertebesi ol ola kim eger anları odıla yaqsalar bir zerre anların himmeti andan gâyib olmaya ki anuñile üns dutup durur ve ayıtdı kim ünsün ‘alâmeti [151a] oldur kim yâ halkıla muvâneset kendü nefsünden vahşet viresin ve yâhüd halkıla vahşet kendü nefsünde muvâneset vireler ve ayıtdı kim ‘ibâdetün miftâhı fikrdür ve hâkîkâta irişmek ‘alâmeti nefis ü hevâya muhâlefet itmekdür. Muhâlefet ol ârzuları terk itmekdür ve ayıtdı her kim fikr itmege müdâvemet eylese gönülile anlar. ‘Âlem-i gaybı göreler cânıla ve ayıtdı kim rızâ gönül şâz olmağdur. Hâkdan irişen kazânun acılığına ve ayıtdı kim rızâ ihtiyâr terk eylemekdür. Hüküm irişmezden öñdin ve hoşlık ve şafâ bulmağdur. Allâhuñ hükmünden soñra dostluk ziyâde itmek belâlarda ve ayıtdı kim yâ Zî’n-nün kısmet olana râzı olurlar ve ayıtdı kim kendü nefsiyle ‘âlimler kimlerdür? Ayıtdı anlardur ki Hâk Te‘âlâdan ihlâş tamâm olmaya. Meger ki anda şiddik ola ve anuñ üzerine şabrdur ve ayıtdı kim şiddik tamâm olmaya. Meger ki anda ihlâş ola ve anuñ üzerine müdâvimet ola ve ayıtdı kim ihlâş oldur kim düşmândan şaklaya tâ kim helâl olmaya ve ayıtdı üç nesne ihlâş ‘alâmetidür. Bir ol ki belâlarda şabr ola ve ikinci ol ki medh ü zem katında berâber ola. Üçünci ‘amellerini görmegi unuda ve dâr-ı âhîretde ol ‘amellerile hâlâş bulmağı [151b] vâcib bilmeye ve ayıtdı kim hîç nesne görmedüm halvetde ihlâşdan yigrek ve ayıtdı kim her ki anı gözile göre anuñ nisbeti ‘ilme ola ve her ki anı gönül ile göre anuñ nisbeti yakîne ola ve ayıtdı kim yakînuñ ‘alâmeti üç nesnedür. Evvel cemî‘ nesnede Hâkka nazar eylemek. İkinci cemî‘ işde Allâha dönmek ve rücû‘ itmek ve üçünci cemî‘ hâlde Allâhdan yardım dilemekdür ve ayıtdı kim yakîn şanular kışalığına sebep olur ve şanular kışalığı zühd itmege sebep olur ve zühd her nesneye hikmet göziyle nazar itmege sebep olur ve ayıtdı kim şabr yakînuñ yemişidür ve ayıtdı kim az yakîn dünyâdan çokdur. Anuñiçün kim azçok yakîn gönli tolu muhabbet eyler ve az yakînile âhîretün cemî‘ melekûtına muṭalli‘ olur ve ayıtdı kim yakînuñ ‘alâmeti oldur ki halkıla dirilmekde halka çok muhâlefet eyleye ya’nî ‘âdetü’n-nâsuñ hilâfın işleye ve halkuñ medh itmesini terk eyleye. Eger aña in‘âm ve ihsân dañi iderlerse ve anları zemm itmekden dañi fâriğ ola. Eger anı men‘ idüp ezâ iderlerse ve ayıtdı her kim halkıla üns dutsa fir‘avnlar döşegi üzerine sâkin ola ve ayıtdı her kim gâyet olsa kulağıla Hâk nefesin işidüp dutmağdan ol kişi ihlâşdan ırak [152a] Nakildür ki Bâyezîde nişân virirler ki filân yirde bir ulu pîr-i tarîkat var. Bâyezîd İrakdan sefer idüp anı görmege vardı. Çün ol pîr yakın vardı. Ol pîr öksürüp tükürüğün kıbleden yaña

bırakdı. Derhâl Bāyezīd girü döndi. Ayıtdı kim eger ʔarīkatda kuşūrı yoğımıssa hergiz ʔerī'ata muḥālif iş andan ʔādır olmazdı.

Naḳıldür ki Bāyezīd on iki yıl sefer çeküp Ka'beye irişdi ki her muşallāda seccādesin birağup iki rek'at namāz kılurdu andan giderdi. Aydurdı ki bu dünyā pādīşāhları serāyı ve dergāhı degildür ki buña segirdü geleler. Çün varup Ka'beyi ʔavāf itdi. O yıl Medīneyi varup ziyāret eylemedi. Ayıtdı edep degildür kim buña tābi' idüp anı bile ziyāret idem. İnşā'allāh ayru aña daḫi iḫrām bağlanam gelüp ziyāret idem didi ve girü döndi. Gelecek yıl gelüp beriyyenüñ başından iḫrām bağlandı. Gelüp yol üzerinde bir ʔehre uğradı. Çok ḫalāyık Bāyezīda tābi' olup ʔehrden çıkdılar ki Bāyezīd ʔohbetince bile gideler. Çün Bāyezīd bunları gördi ʔordı kim bunlar kimlerdür. Ayıtdılar ki dilerler senüñile hem-ʔohbet olalar. [152b] Ayıtdı kim iy Bārī Ḥudā yā senüñ ḫazretüñden dilerem ki ḫalkı kendüden kendüye maḫcüb eyleme ve anları baña maḫcüb eyle ve andan ʔoñra diledi kim kendü muḫabbetini anlaruñ gönünden gidere ve kendü zaḫmetini anlaruñ yolından götüre ʔubḫ namāzını kıldı. Daḫi anlara naḫar idüp ayıtdı kim لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِي⁶¹⁴ ya'nī Bāyezīd aydur ki Ḥaḫ dilinden be-dürüstī Tañrıyam. Benden artuḫ Tañrı yoḫdur baña ʔapuñ. Çün bu ḫalāyık Bāyezīdden bu kelāmı işitdiler ve ayıtdılar ki bu kişi dīvāne oldı diyü Bāyezīde i'tibār itmeyüp girü döndiler gitdiler. Bāyezīd tenhā ḫaldı ve Bāyezīd bu āyeti Ḥaḫ dilinden ʔöylerdi. Nitekim minber üzerinde Ḥaḫ Te'ālādan ḫikāyet idüp oḫurlar. Pes Bāyezīd yola girüp revān oldı. Nā-gāh yol üzerinde bir adam kellesin buldı. Üzerinde yazılmış ki صُمِّرْ بِكُمْ عُنَى فَكَمْ لَا يَعْقِلُونَ⁶¹⁵ Bāyezīd bunı oḫuyup gönül deryāsında ḫarḫ olup müşevveş oldı. Endiše kıldı kim bunları ri'āyet itmek kendüyi ḫuzūrından giderüp meşḫül eyler. Allāhdan girü ḫor. Çün Bāyezīde yaḫın geldiler. Bāyezīd yeginden bir ḫurşa [153a] çıkardı. Bunlara ḫarḫu ol ḫurşayı yedi. Meger Ramaḫān günüyidi. Çün Bāyezīdi böyle gördiler müteneffir olup girü döndiler. Aşḫābına ayıtdı kim görüñ ʔerī'atüñ mes'elesine bir iş itdüm ki cemī' ḫalāyık beni redd eylediler. Pes ḫabr eyledi tā kim aḫşam oldı. Dün buçuḫında Bestām ʔehrine girü varup kendü anasınüñ evi ḫapusına ḫulaḫ urup diñledi işitdi kim anası ḫahāret ider. Aydur ki iy Bārī Ḥudā yā benüm ḫarībümü ḫariblikda ḫoş

⁶¹⁴ Innī ene'llāhu lā ilāhe illā ene fe'būdünī: Kuşkusuz ben, yalnız ben Allah'ım. Benden başka tanrı yoktur. O hâlde bana kulluk et. (Erişim 04.02.2023), Tâhâ 20/14. (Kısmî iktibas).

⁶¹⁵ Şummum bukmun 'umyun fehüm lā ya'ḫilün: Onlar sağır, dilsiz ve kördürler çünkü onlar düşünmezler. (Erişim 25.01.2023), el-Bakara 2/171. (Kısmî iktibas).

dut ve meşāyihūn gönlünü andan hoşnūd eyle ve aña eyü ahvāl rūzī kıl ve aña kerāmet kerem kıl. Çün Bāyezīd bu kelāmı işitdi rıkkat hāşıl idüp ağladı. Pes kapuyı kaçup āvāz kıldı. Anası işidüp kapuya geldi. Ayıtdı kimdür? Bāyezīd ayıtdı kim senūn ğarībūndür. Anası işidüp ağladı. Kapuyı açdı ayıtdı kim yā tayfūr yavrisı senūn firākuında ağlamağdan gözüme halel irdi ve ğamuñ yükin çekmekden bilüm iki büküldi. Ol iş ki Hāk yolında cemī' işlerūn yegi ve muqaddemidür ol ananuñ rızāsıdur ve ayıtdı kim cemī' riyāzetde ve mücāhedede ve ğurbetde ve hıdmetde ne taleb [153b] iderdüm anda buldum ki bir gice anam benden şu taleb itdi. Varup aña şu götürem. Gördüm bardağda şu yok ve destide istedüm anda dañi şu bulmadum. Varup ırmağdan şu getürdüm. Ben gelince gördüm ki anam uyumuş. Ol gice be-ğāyet şovuğdı. Elümde dutdum tā kim anam uyğudan uyandı. Gördi kim şuyı dutup dururam. Alup ol şudan içdi baña du'ā kıldı. Gördi kim bardağ elümde toñmuş. Pes ayıtdı kim ol kapuyı yarım ört ben şabāh degin ol kapunuñ yarusın örtmekde oldum tā kim anamuñ sözince oldum. Pes anı kim nice şubh vağtlerinde isterdüm baña ol gice hāşıl oldı anamuñ du'āsı berekātında.

Nağildür ki Bāyezīd çün Mekkenen Hemedāna geldi. 'Aşfur tohmın almışıdı hırkasına bağlamışıdı. Çün girü Bestāma geldi. Hırkasından ol 'aşfur tohmın şeşdi. İçinden bir qarıncacuk çıkdı. Bāyezīd ayıtdı kim bu qarıncacukı kendü yirinden āvāre eyledüm diyü durup girü Hemedāna iletdi. Ol qarıncayı inine şalıvirdi. İmdi kimse Allāhuñ emrine ta'zīm idici olmaz tā kim Allāhuñ mağlūkatı üzerine anuñ şefkati bu miğdār olmayınca.

Nağildür ki ve Bāyezīd aydur on iki yıl [154a] kendü nefsum demürciliginde oldum tā kim riyāzet küresine koyup mücāhede odıyıla kızdum. Horluk örsi üzerinde melāmet çekicile döñdüm tā kim kendü nefsumden bir āyine düzüp tā kim beş yıl kendü āyinem oldı ve envā'ı tā'at ü 'ibādetile ol āyineye cilā virdüm. Andan soñra i'tibār göziyile nağar itdüm kendü bilümde mağrūrluğdan ve 'işveden ve hod-bīnluğdan ve tā'at ü 'ibādete i'timād itmekden ve kendü 'amelümi begenmekden bir zünnār bağıu gördüm. Beş yıl dañi cidd [ü] cehd belīg itdüm tā kim ol zünnār kesildi. Tāze imān getürüp Müslümān oldum. Nağar itdüm cemī' halāyıkı ölmüş gördüm ve anlaruñ üzerine dört tekbīrile namāz kıldum ve buñlaruñ cenāzesinden girü döñdüm. Halāyikuñ zağmetsüz Allāhuñ mededile Allāha irişdüm ya'nī halāyıkdan kağ'-ı ta'alluğ idüp Allāha teveccüh itdüm. 'İnāyet irişüp beni kendü vişāline irgördi.

Naķıldür ki Bāyezīd çün mescid ķapusına varaydı bir sā‘at durup aġlardı andan mescide girürdi. Su‘āl itdiler ki yā şeyḫ bu ne ḥāldür? Ayıtdı kim çün kendüme nazar iderem bir müsteḥāza ‘avrat gibi görürem ki ķorķar mescide girmeye tā kim mescid mülevveş ola diyü imdi ben daḫi kendü ḥālümnden istikrāḥ [154b] idüp mescide bī-tekellüf girmeye edep iderem ki Beytu’llāha girmeye be-gāyet ṭahāret gerekdür kim lāyık ola.

Naķıldür ki bir kez sefer-i Ḥicāza kaşd eyledi. Çün şehrden ṭaşra çıkup getdi girü döndi. Ayıtdılar ki yā şeyḫ hergiz sefere ‘azm idüp ol ‘azmi naķş idüp girü döndüğünüz yoġıdı bu kerre neyiçün döndünüz? Ayıtdı kim çün sefere yüz dutup yola ‘azm itdüm gördüm ki yol üzerinde bir zengī bir āb-dār kılıç çekmiş durur. Ayıtdı kim eger girü dönesin döndün ve illā hemān-dem başını ködekden cezā iderem ve andan şoñra ayıtdı kim تَرَكْتُ اللَّهَ بِسَطَامٍ وَقَصَدْتُ الْبَيْتَ الْحَرَامَ⁶¹⁶ ya‘nī Allāhı Beşām şehrinde ķoduñ Ka‘beye mi ‘azm idersin didi ve andan şoñra bir kişi öñüme gelüp ayıtdı kim ķancaru gidersin? ayıtdum ki ḥacca giderem. Ayıtdı kim zād u zevādeyiçün neñ var? ayıtdum iki yüz aķçem var. Ayıtdı kim getür baña vir ki be-gāyet şāḫib-i ‘ayālem yedi kez beni ṭolanup ṭavāf eyle ki senün ḥaccuñ budur. Bāyezīd aydur getürüp ol iki yüz aķçeyi ol kişiye virdüm. Anı ziyāret idüp girü döndüm didi.

Naķıldür ki çünkim Bāyezīdüñ mertebesi ‘ālī oldı ve sözleri ehl-i ḥāzıruñ ḥavşalasına [155a] şıġmaz oldı ve esrār-ı rumüzlarını hīç kimse idemez oldı. Muḥālif-i şer‘ zann idüp ḥāşıl-ı kelām yedi kez Beşām şehrinden Bāyezīd şürdiler aydur ki neyiçün sürersiz? Aydurdılar ki sen bir yaramaz kişisin seni şehirden süreriz. Bāyezīd aydurdı kim zihī şehir ki ol şehrün yaramazı Bāyezīd ola.

Naķıldür ki bir gice Bāyezīd ribāṭ-ı dāmına çıķdı tā kim Allāha zıkr eyleye. Ol dīvār ki anuñ üzerindeydi durup tā şabāḫa deġin Allāha zıkr iderdi. Yarındası gördiler ķan işemiş. Şordılar ki yā şeyḫ bu ne ḥāldür? Ayıtdı kim bu iki nesneden ötürü irteye deġin battāl ķaldum. Bir ol kim oġlanlıġum vaķtinde dilümnden bir nā-şāyiste söz gelmiş idi. İkinci Allāhuñ ol ķadar ‘azameti başum üzerine gölge bırakmışıdı ki göñlüm müteḥayyir ü ḫayrān ķalmışıdı ki eger göñlüm ḥāzır olaydı dilüm hergiz söylemezdi ve eger dilüm ḫarekete geleydi göñlüm işden ķalurdı tā şabāḫa deġin dükeli geceyi bu

⁶¹⁶ Terekte’llāhe bi-Başām ve kaşedte’l-Beyte’l-Ḥarām: Allah’ı Bestam’da bırakıp Beytü’l-Haram’a mı geldin?

hâlde geçürdüm. Nakıldür ki ve Pîr-i ‘Ömer aydur çün Bāyezîd dilerdi kim hâlvat ideydi yâ ‘ibâdetiçün yâ fikretiçün bir eve girüp cemî‘ delükleri muhkem dutardı. Aydurdı ki bir galebe yâ bir âvâz irişüp beni şürîde eyleye ammâ ol hüd bahâneydi [155b] anuñ işi ve aḥvâli ayruksıydı.

Nakıldür ki ve ‘İsâ Bestāmî aydur on üç yıl şeyḥ ḥazretiyile şöḥbet idüp hidmetinde oldum hergiz andan söz işitmedüm. Dāyim ‘âdeti oldı ki mübârek başını dizi üzerine koyup murākabe iderdi. Çün başın kaldururdu bir söz-nāk āh iderdi girü murākabeye varup kendü ḥâline meşğûl olup teveccüh iderdi ve Şeyḥ Sehligî aydur ki kabẓ ḥâletinde böyle olurdı ve illâ baş rûzigârında şeyḥden her kişi irişüp şöḥbetinde çok fâyideler dutardılar. Bir gün ḥalvetindeydi dilinden bu kelâm cârî oldı ki

سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي⁶¹⁷ ya ‘nî benüm şānum ne uludur ki pāklik ve ‘ayıbsüzlik benümdür baña lâyıkdur çün şeyḥ bu vaqtuñ mestliginden ifâkat buldı. Mürîdleri bu sözi şeyḥe ‘arz itdiler. Şeyḥ ayıtdı Allāh sizüñile dîn ḥaşmı olsun ve yarın Bāyezîd sizüñile da‘vâcı olsun eger bir kez daḥi benüm dilümden bunuñ gibi kelâm cârî olursa beni pâre pâre eylemezseñüz pes her birisinüñ eline bir bıcaḳ virdi ki eger girü böyle dirsem bu bıcaḳlarile beni depeleyesiz. Meger ittifâḳ [156a] şöyle vâkı‘ oldı kim Bāyezîd girü

سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي⁶¹⁸ didi. Mürîdler kaşd eylediler Bāyezîdi öldüreler. Kapuya gelüp gördiler ki ev Bāyezîdile tolu olmuş. Mürîdler dīvârdan kerpîç giderüp her birisi bir bıcaḳ urdılar bıcaḳ şuya varur gibi hergiz eşeri zāhir olup zaḥm yiri peydâ olmadı. Çün bir sâ‘at geçdi girü Bāyezîd kendü şüretine ‘avdet itdi. Şeyḥ zāhir olup gördiler ki miḥrâb içinde bir kuş kadarınca oturup teveccüh ider. İçerü girüp mâcerâyı şeyḥe ‘arz itdiler. Şeyḥ ayıtdı kim Bāyezîd budur ki şimdiki ḥâlde görürsüz. Ol evvel gördüğünüñüz Bāyezîd degülidi.

Pes ayıtdı kim نَزَعَ الْجَبَّارُ نَفْسَهُ عَلَى لِسَانِ عَبْدِهِ⁶¹⁹ ya ‘nî Allāh Te‘âlâ kendüyi kulı dilinden cemî‘ ‘abîdi tenzîh idüp añdı. Eger bir kimse ayda kim nite ola bu ki bir sâ‘atda bu vechile

biyüḳ ola girü güçile. Cevâb virdi nitekim Ādem عَلَيْهِ السَّلَام⁶²⁰ evvelde şöyleydi kim başı felege sürünürdi. Cebrâ‘il عَلَيْهِ السَّلَام⁶²¹ Haḳ emriyle gelüp ḳanadıyla şıḡdı tâ kim Ādem kiçildi. Çün revâ oldı kim biyüḳlükden [156b] küçüklüğe gele. Pes küçüḳ biyüḳ

⁶¹⁷ Sübhâne mâ a‘zeme şāni: Benim şānım ne büyüktür.

⁶¹⁸ Sübhâne mâ a‘zeme şāni: Benim şānım ne büyüktür.

⁶¹⁹ Nezzehe‘l-Cebbārü nefseḥü ‘alâ lisāni ‘abdiḥi: Allah teâla kendini kulunun dilinden tenzih etti.

⁶²⁰ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁶²¹ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

olmak revâdur. Nitekim bir tıfl oğlan anası karnında iki batn idi. Çün yigitlige irişdi iki yüz batn oldu ve nitekim Cebra'il ⁶²²عليه السلام beşer şüretinde Meryeme tecellî itdi ve şeyhüñ dañi ahvâli bu kabîlden olsun. Ammâ her kimse ki hâlile bu mertebeye irişmeye kâlile aña şerh itmegüñ fâyidesi olmaya.

Naķildür ki Bâyezîd elinde bir kıızıl alma dutardı. Aña nazâr idüp ayıtdı kim bu alma ne laţîf almadur. Hemân-dem sırrına nidâ irişdi kim yâ Bâyezîd utanmaz mısın ki bizüm adumuzı bir almaya kırsın. Hemân sâ'at Hâķ Te'âlânuñ kırķ ulu adı Bâyezîdüñ gönli şaħîfesinden zâyil oldu. Andan soñra Bâyezîd and içdi kim nitekim dâr-ı dünyâda hayâtda olam Bestâmuñ yemişlerinden hergiz yimeyem.

Naķildür ki ve ayıtdı bir gün oturmışdım. Hâtırumdan geçdi kim bugün bu 'aşruñ ulu şeyhiyem ve bu zamânuñ pîriyem diyü. Çün bu endîşeyi eyledüm bildüm ki 'azîm ğalaţ idüp ĥaţâ işledüm. Durup Ĥorâsân yolına revân oldum. Varup bir menzilde maķâm dutup oturdum. And içdüm ki tâ bir kimse gelüp baña kendümi bildürmeyince durup [157a] bu menzilden gitmeyem. Üç gün üç gece ol maķâmda oturdum. Dördünci gün gördüm ki bir gözsüz kişi gelür. Aña nazâr itdüm. Anda âġahlıķ 'alâmetin ve âşinâlık nişânın gördüm. Deveye dur diyü işâret itdüm. Hemân sâ'at devenüñ iki ayaġı dizine deġin kıru yire batdı ve durdı. Ol gözsüz kişi benden yaña dönüp ayıtdı kim anuñiçün mi getürdüñ ki yumulmuş gözümü açam ve yapılmış kıpuyı açam ve Bestâm şehrini ehliyile ve Bâyezîdi bile ġarķ eyleyem. Bâyezîd aydur çün bu kelâmı işitdüm hemân 'aķlum zâyil olup bî-hüş olmışam ve andan soñra şordum ki kıandan gelürsin? Ayıtdı kim ol vâķtden ki sen 'ahd eyledüñ bu maķâmda oturduñ ayıtduñ ki tâ Hâķ Te'âlâ bir kişi gönderüp beni baña bildürmeyince gitmeyem didüñ. Ben üç biñ ferseng yol kıaţ' itdüm ki uş imdi yâ Bâyezîd zinhâr gönlüñi hâzır eyleġil ki iş gönüldedür didi ve hemân sâ'at ġâyib oldu.

Naķildür ki Bâyezîd kırķ yıl mescidde mücâveret eyledi. Mescide varacaķ içün geyecek bir ŋonı varıdı ki mescide geymeye maħşüş idi ve evinde geyecek ġayrı ŋonı varıdı [157b] ve ŋahâret vâķtinde geyecek ŋonı ġayriyidi ve kırķ yıl arķasını bir dîvâra ŋayamadı. Meger ki mescid dîvârına yâġûd ribâţ dîvârına aydurdı ki Hâķ Te'âlâ جَلَّ جَلَالُهُ

⁶²² 'Aleyhi's-selâm: Allah'ın selamı üzerine olsun.

⁶²³ zerreden zerreye şūr-ı serdür bu dīvār hōd zerreden ziyādedür didi ve ayıtdı kim kırk yıl göñlüñ gözcisi oldum ki tā hayālî görmeye. Çün im‘ānile nazar itdüm müşriklik zünnārını göñlümün belinde gördüm. Şirk oldı kim göñil Allāhdan ğayrıya iltifāt iderdi. Zīrā göñüldeki şirk kalmasa ol göñül Allāhdan ğayrıya meyl eylemez tā kim bir ğayrı nesneye fi‘l-cümle meyli var. Anda şirk bākīdür ve ayıtdı kim kırk yıl göñüle gözçilik eyledüm. Çün vakt-i nazar kıldum. Sultānlığı ve kulluğı Hāk Te‘ālādan gördüm ya‘nī kulluk Hāk Te‘ālānuñ emriyle ve sultānlık anuñ mu‘āveneti ile gördüm. Naķıldür ki ve ayıtdı kim otuz yıl Hāk Te‘ālāyı taleb itdüm. Çün haķıķatile nazar itdüm gördüm ki tālīb olmış maṭlūb benmişin ve ayıtdı otuz yıldur her vakt ki Allāhı yād itmek isterem. Evvel aġzumı ve dilümü üç kez şuyıla yuram andan soñra zıkr eylerem Hāk Te‘ālānuñ ⁶²⁴جَلَّ جَلَالُهُ ta‘zīmiçün.

Naķil Ebū Mūsā Bāyezīdden şordı ki bu yolda düş-vār ve şa‘b-raķ [158a] neyi gördün? Cevāb virdi kim bir müddet nefsi Hāk Te‘ālā dergāhına ben iledüрдüm ol dāyım aġlardı. Çün Hāk Te‘ālādan meded ü fażl irişdi. Şimdi nefs beni dergāha iledür. Şāz olup gelürdi ve daġı şordılar ki bu yolda ‘aceb ne gördün? Ayıtdı ‘aceb anı gördüm ki kimse anda görmegile gele.

Naķıldür ki āġır anuñ işi ol mertebeye irişdi her ne kim anuñ hātırından geçerdı hemān-dem anuñ öñinde hāzır olurdu ve her vakt ki Allāhı zıkr iderdi hemān sâ‘at kan işerdi. Bir gün bir cemā‘at şeyhün kıtına geldiler. Şeyh murāķabe yaķasına baş çekmişdi. Pes baş kıldurup ayıtdı kim tañladan berü bir çürek dāne taleb iderdüm tā kim size virem me‘deñüze sikke hıç bulımazam.

Naķıldür ki (E)bū Tūrāb-ı Naķşebīnün ⁶²⁵رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ bir mürīdi varıdı ki ‘azīm-i kerem-i bāṭını varıdı ve şāhib-i vecdidi ve bu Tūrāb aña dāyım aydurdı ki böyle kıbīliyyet ki senün var. Saña lā-büddür ki Bāyezīdi göresin. Bir gün mürīd ayıtdı kim iy h‘āce bir kimesne ki her gün yüz kez Bāyezīdün Allāhını göre Bāyezīdi görüp ne istesün? (E)bū Tūrāb ayıtdı kim iy kışı Allāhı [158b] sen görürsin velīkin kendü kıaderünce görürsin. Çün Bāyezīde irişesin. Anuñ kıaderince görürsin. İmdi görmekte

⁶²³ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁶²⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁶²⁵ Raġmetu‘llāhı ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

tefāvūt vardır. İşıtmedüñ mi kim Resül Hâzreti ⁶²⁶عَلَيْهِ السَّلَام buyurur Hâk Te‘âlâ Ebü Bekre bir tecellî eyleye ve cemî‘ halâyıkâ bir tecellî eyleye. Ol söz müridüñ göñline eşer eyledi. (E)bü Tūrāba gelüp ayıtdı kim yâ şeyh gel varalum görelüm. İkisi durup Beştām şehrine geldiler. Bāyezīd evde hâzır degilidi mîşeştānda seyrān iderdi. Durup ol Bāyezīd olduğı bîşeye geldiler. Bāyezīd daği bîşeden çıkup geldi. Bir bardak şu elinde ve bir eski kürk enginde hemān ki müridile (E)bü Tūrābuñ yüzleri Bāyezīd Hâzretine vāķi‘ oldu. Müridüñ endāmına lerze düşüp derhāl bir kuru ağaç gibi düşüp cān teslīm itdi. (E)bü Tūrāb ayıtdı kim yâ şeyh sizüñ bir nazaruñuz bu yigide ölüm getürdi. Şeyh ayıtdı kim bu yigidüñ bātınına bir hāl varıdı kim henüz anuñ keşfinüñ vaķti degildi. Bāyezīdüñ müşāhedesinden cemî‘ ol hāl daği keşf oldu. Anuñ keşfine tākat getürmeyüp düşdi cān virdi ve Mışruñ hātūnlarına bu hāl vāķi‘ oldu kim Yūsufuñ cemāline tākat getürmeyüp cemî‘isi [159a] ellerin pāre pāre eylediler.

Naķildür ki Yahyā-yı Ma‘āz ⁶²⁷رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ Bāyezīde nāme yazdı. Ayıtdı kim ne dirsın ol kimsenüñ haķķındaki bir ķadeh şarāb içdi ezel ü ebedüñ mestī oldu. Bāyezīd cevāb virdi kim men anı bilmezem. Anı bilürem ki bunda er vardır ki gecede ve gündüzde ezel ü ebedüñ deryāların içdi. Daği ⁶²⁸هَلْ مِنْ مَزِيدٍ nağrasın vurdı. Ya‘nī daği gerek dirdi. Girü Yahyā Bāyezīde bitı yazdı. Ayıtdı kim yâ Bāyezīd benüm senüñile bir sırrum vardır. Velīkin Cennet içinde Tūbā Ağacı gölgesi altında ol sırrı saña fetħ idem ve ol nāmeyile bir ķurşa bile gönderdi. Ayıtdı kim yâ Bāyezīd bu ķurşayı zemzem şuyıyıla yoğurup dururam yisün didi. Bāyezīd cevāb virdi anuñ sırrını yād eyleyüp ayıtdı kim andaki anuñ zikri ola cemî‘ naķdī behiştür ve dükeli ağaç gölgesi sāye-i Tūbādur. Ammā ol ķurşayı ki gönderdüñ yimedüm. Zīrā kim ķanķı şudan yoğurduğunu bildürdüñ velīkin ķanķı tohumdan ekildüğın bildürmedüñ.

Naķildür ki pes Yahyā-yı Ma‘āzuñ iştıyāķı gālīb oldu. Bāyezīdüñ şöhetine ve ziyāretine geldi. Yatsu namāzı vaķtinde şehre yetişdi. Ayıtdı kim şimdi [159b] bī-vaķtdür. Varup şeyhe teşvīş virmeyem didi. Velī şabr idemedi şeyhden haber şordı. Ayıtdılar ki filān şahrāda kendü hālne meşğūldür. Derhāl ol şahrāya vardı gördi ki şeyh durmuş yatsu namāzın kıılur tā şabāha değın ayağınuñ iki barmağı üzerine durdı. Yahyā

⁶²⁶ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁶²⁷ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶²⁸ Hel min mezīd: Daha yok mu? (Erişim 04.02.2023), Kaf 50/30. (Kısmi iktibas).

aydur ben ol hāle ‘acaba kıldum. Kulağ urup diñledi kim irtesi degin iş üzerinde almağda virmekde ve dimekte ve işitmekdeydi. Çün şabāh vakti yetişdi. Şeyhūñ dilinden bu geldi ⁶²⁹أَعُوذُ أَنْ اسْتَخْلِكَ هَذَا الْقَامَ ya’nī bu maḳāmı dilemekden saña şgınuram ki baña bundan dañi ‘ālī maḳām rūzī kıl. Pes Yaḥyā kendüyi āşikāre idüp ilerü vardı selām viridi. Giceki vākı‘alardan şeyhe su’āl itdi. Şeyh ayıtdı kim baña yigirmi maḳām ‘arz itdiler. ayıtdum ki bu yigirminüñ hīç birini baña gerekmez ki bunlar cemī‘i hicāb maḳāmıdır. Yaḥyā-yı Ma‘āz mübtediyidi ve Bāyezīd müntehī idi ve ehl-i cemālidi. Yaḥyā ayıtdı kim yā şeyh neyiçün Allāhdan ma‘rifet dilemedüñ ki ol mālīkū’l-mülkdür ve andan durur kim her ne isterseñüz isteñ qabūl ideyüm. Çün Bāyezīd bir nağra-i ‘aẓīm çağırdı ayıtdı kim epsem ol Yaḥyā ki baña kendüm üzerine ğayret [160a] gelür ki anı bilem ki ben istemezem ki kendüden artuğ kimse bile ol arada kim anuñ ma‘rifeti var. Benüm ol ortada ne işüm var ki kendünüñ dilegi oldur. İy Yaḥyā ki andan artuğ bir kimse dañi anı bilmeye. Pes Yaḥyā ayıtdı yā şeyh Allāhuñ ‘izzeti ḥaḳkıçün ol fütūh ki saña dün gece oldı. Baña ol fütūhdan naşīb vir. Bāyezīd ayıtdı kim eger Ādem Peyğamberūñ şafvetini ve Cebrā’ilūñ qudsini ve İbrāhimūñ ḥulleti ve Mūsānuñ şevkını ve ‘İsānuñ ṭahāretini ve Muḥammed Muştafānuñ muḥabbetini saña virseler zinhār qabūl eylemeyüp rāzı olma. Anlardan yuğaru taleb eyle ki anlaruñ māverāsındadır ne kim işler varısa zinhār şāhib-i himmet ol. Hergiz aşāğā gelme ki her ne maḳāmdaki nāzil olursın anuñile maḥcūb olursın.

Naḳıl bir gün Aḥmed-i Ḥarb şeyhe bir ḥaşır gönderdi. Ayıtdı kim yā şeyh anuñ üzerinde gice namāz kılasın. Bāyezīd ayıtdı kim ben gökler ehlinüñ ve yirler ehlinüñ namāzını cem‘ eyledüm. Yastuğuma qoyup başum altına aldum.

Naḳıldür ki Zī’n-nūn-ı Mışrī Bāyezīde bir seccāde gönderdi. Şeyh girü gönderüp ayıtdı kim benüm seccāde ne işüme yarar baña bir yaşduğ [160b] gönder ki aña ṭayanup rāḥat olam ya’nī niyāz mertebesinden geçüp nehāyet derecesine irişüp dururdi. Mūsā aydur Zī’n-nūn bir eyü yaşduğ gönderdi. Bāyezīd girü viripidi. Ol vakt Bāyezīd mücāhededen eriyüp dururdi ve deriyle kemükden hergiz et eşeri qalmayup dururdi. Ayıtdı kim anuñ tekiye idecegi Allāhuñ luṭf u keremi ola. Maḥlūkuñ yaşduğına hergiz ihtiyācı qalmaz. Naḳıldür ki ve ayıtdı kim bir gice bir şahrādayıdum. Başı murāqabe yağasına çekmişidüm. Meger ki gözüme bir pāre uyku geldi. Nā-gāh ihtilām vākı‘ oldu

⁶²⁹ E’üzü en es’eleke hāzā’l-maḳām: Bu makamı dilemekten sana sığınırım.

kim ğusl vâcib oldı. Ol gice be-ğâyet şovuğıdı. Nefsüm ğusl itmege kâhillik eyledi. Ayıtdı kim şabr eyle tâ kim güneş toğa andan soñra ğusl idesin. Bâyezîd aydur çün nefsumuñ kâhillığın gördüm bildüm ki namâzı kazâya komağ ister. Derhâl durıgelüp varup buzı deldüm. Hırkamile ve kumaşumile ğusl eyledüm gelüp namâzı edâ itdüm. Hırkamuñ suyu kuruyınca yetmiş kez ‘aqlum zâyil olup bî-hüş oldum.

Naķıldür ki Bâyezîd bir gün ğuristân içinde seyr iderdi gördi kim bir yigit şehr ulularından elinde bir kopusz muttaşıl çalar. Bâyezîd bunı [161a] işidüp ayıtdı kim لَا تَحْزَنْ وَلَا تَفُوتَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ⁶³⁰ didi. Bu kelâmı işidüp ol yigidüñ gönüne katı geldi. Elindeki kopuszile Bâyezîdüñ başına vurup şıdı ve Bâyezîdüñ mübârek başı daħi yarıldı. Meger ol yigit mestidi. Bâyezîd Hâzreti bilmedi. Çün Bâyezîd ğirü kendü zâviyesine geldi şabr eyledi tâ şabâh oldı kendü aşhâbından birini kâtına okudı. Şordı kim bir kopusuñ bahâsı nedür? Çün bahâsın ma‘lûm kıldı. Biraz helvâyile bir beze bağlayup ol yigide gönderdi. Ayıtdı kim var ol yigide bizden ‘özür dile ayıt kim Bâyezîd ayıtdı kim dün gice ol kopusı bizüm başumuzda üvendi zâyî‘ oldı. İmdi bu aķçeyi al kim anuñ bahâsı olsun tâ kim ‘ivaż olup bir daħi alasız ve bu helvâyı yeyüp gönünüzden ğuşşayı zâyil eylesiz didi. Çün ol yigit ol dervîşden Bâyezîdüñ bu kerem ü mürüvvetini dutup tevbe eyledi ve niçe yigitler daħi bile gelüp anuñ muvâfaķatına şeyħden tevbe eylediler. Şeyħüñ ol bir hulk u keremi berekâtında.

Naķıldür ki bir gün Bâyezîd cemâ‘atile bir daracuķ soķaķda [161b] giderdi gördi kim karşudan bir it gelür. Derhâl Bâyezîd ğirü dönüp yolu ol ite teslim itdi. Çün it geçdi. Bâyezîd ğirü yola revân oldı. Meger bir mürîdinüñ hâtırından inkâr vechiyile bu geçüp ayıtdı kim Hâķ Te‘âlâ Benî Âdemî maħlûķatuñ üzerine mûkerrem eyleyüp durur ve Bâyezîd ki sulţânü’l-‘ârifindür ve cemâ‘at ki tarîķat yolunuñ şâdıķlarıdır ve hâķîķat sülûķınuñ mürîdleridir. Böyleyiken yolu bir ite virüp bu mezkûr cemâ‘at dönmek kim ol eħass-ı ħayvânâtdur nice revâ ola didi. Pes Bâyezîde bu ħavâtır ma‘lûm olup ayıtdı kim iy yigit bu it Bâyezîde hâl diliyile ayıtdı kim ezel-i azâlda benden ne noķşân şâdır olup vücûda geldi ve senden ne kemâl hâşıl oldı kim itlik libâsını baña geydürdiler ve sulţânü’l-‘ârifinlik ħilķatin saña lâyık gördiler. Pes bu kelâmuñ endişesi benüm sırruma irişidi. Hemân-dem yolu ol ite işâr itdüm.

⁶³⁰ Lâ ħavle ve lâ kuvvete illâ bi’llâhi’l-‘aliyyi’l-‘azîm: Allah’tan başak ğüç ve kuvvet sahibi yoktur.

Naķildür ki bir gün Bāyezīd giderdi anuñile bir it hem-rāh oldu. Şeyh andan istikrāh idüp etegin devşirdi. İt kelāma gelüp ayıtdı kim yā Bāyezīd eger benüm tüyüm kuruyısa benden saña hālel [162a] yok ve eger yaşısı yedi kez şu ve biraz toprak pāk idüp benümile senüñ ortañda şulh ider. Ammā etegüñi kendü nefsüñ itine dokundurursañ eger yedi deñiz suyuyla ğusl idesin. Hergiz pāk olmayasın. Bāyezīd ayıtdı kim senüñ zāhirüñ nā-pākdur. Benüm bāṭnum nā-pākdur. Gel imdi ikimüz daḥi ortaya koyup yoldaş olalum tā kim bu cem'ıyyet sebebinden ortamuzda şāyed ki pāklik zāhir ola. Ol it ayıtdı kim yā Bāyezīd sen benüm yoldaşlığuma ve ortakluğuma yaramazsın. Zīrā kim ben redd-i ḥalkām. Sen kabül -i ḥalksın. Her kim baña uğrar bir taş urup redd eyler ve her ki saña uğrar esselāmu 'aleyke yā sultānū'l-'ārifin dir ve ben hergiz irteye bir kemük kımazsın ve senüñ irteye bir küp buğdayıñ var. Bāyezīd bu kelāmı işidüp inşāf itdi. Ayıtdı kim ben daḥi bir it yoldaşlığına lāyık degilem ol lem-yezal lā-yezāl yoldaşlığın nice idebilem ve ayıtdı kim Sübhāna'llāh zihī pādīşāh ki ḥalkuñ ḥor u ḥaķırleri bile ḥalkuñ 'azīz ü yiglerine terbiyet ider. Pes şeyh aydur bu vāķı'adan göñlüme darlık gelüp inkıbāz ḥāşıl oldu. Tā'at ü 'ibādetden [162b] ümmizüm kaṭ' itdüm. ayıtdım ki bāzāra varup bir zünnār şatun alayın bilüme kuşanayım tā benüm 'ārum ve nāmūsum ḥalk ortasında gide durup bāzāra vardım zünnār taleb itdüm. Bir kişi gördüm ki bir zünnār aşmış. ayıtdım ki bunu bir aķçeye vire. İlerü varup ayıtdım ki iş bu zünnārı niceye? Ayıtdı kim biñ dīnāra. Bunu işidüp durdım baş aşāğa eyledüm. Hātifden āvāz irişdi kim yā Bāyezīd bildüñ mi kim ol ol zünnāra ki senüñ gibi Bāyezīd biline bağlana. Biñ dīnārdan eksige virmezler. Bāyezīd aydur çün bunu işitdüm. Göñlüm şāz oldu. Bildüm ki Ḥaķ Te'ālānuñ benümile 'ināyeti var.

Naķildür ki Beştām şehrinde bir zāhid varıdı. Beştām şehriniñ ulularından idi şāhib-i kabül idi. Bāyezīdüñ şöḥbeti ḥalkasından hergiz ğāyib olmazdı. Dāyim anuñ sözlerin işidürdi ve aşḥābıyla hem-nişin olurdu. Bir gün Bāyezīde ayıtdı kim iy ḥāce şimdi otuz yıldır ki şāyimü'd-dehrem ve giceler şabāḥ deĝin namāza meşĝöl oluram. Hergiz uyku uyumazam kendümde bu 'ilimden ki sen aydursın. Hergiz eşer bulmazam ve bu 'ilme daḥi şıdk u i'tikād idüp be-ĝāyet muḥabbet iderem didi. Bāyezīd ayıtdı kim [163a] eger üç yüz yıl gündüz oruc dutasın gice namāz kılasın bir zerre bu 'ilimden kıoku bulmayasın. Ol kişi ayıtdı kim neyiçün yā şeyh? Bāyezīd kim anuñiçün sen kendü nefsüñile maḥcūbsın. Ol kişi ayıtdı kim yā şeyh bunuñ devāsı nedür? Ayıtdı kim dirdüm sen kabül itmezsin. Ayıtdı kim buyur ne dirseñ kabül idüp yerine getürem. Bāyezīd

ayıtdı kim iş bu sâ'at var saç [u] şaḳaluñı pāk yülüt ve bu ṭonları ki şimdi giyersin
çıkarp bir eski kilīm belūñe sitire-püş eyle ve bir ṭorbayı ḳoz ṭoldurup boynuña aş ve
bāzāra girüp oḡlancıkları cem' idüp ayıt kim her kim baña bir sille vura aña bir ḳoz
virem di ve hir ki iki sille vursa iki ḳoz virem di. Bu vechile cemī' şehri geşt eyle her
ḳanda ki seni bilürler. Anda var bu ḥālile senüñ derdünün 'ilācı budur. Ol kişi çün işitdi
ayıtdı kim سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.⁶³¹ Şeyḫ ayıtdı kim eger kāfir bu kelimeyi dise mü'min
olur. Sen bu kelimeyi demekile müşrik olduñ. Ol kişi ayıtdı kim neyiçün? Şeyḫ ayıtdı
kim anuñiçün kim kendüñi evvelā taşavvur idüp bu kelimeyi söyledüñ. Allāha ta'zīm
idüp söylemedüñ ki nefsün ben didügüme [163b] rāzı olmadı kendüzünü ulu gördi.
Anuñiçün sen bu kelimeyi didüñ. Ol kişi ayıtdı kim ben bu işi işleyimezem bıkmayarak
baña nesne buyur. Şeyḫ ayıtdı kim hā ben dimedüm mi kim idemezsin ve emre muṭī'
olmazsın didi.

Naḳıldür ki Şaḳīḳ-i Belḥīnün bir mürīdi ḥacca 'azm eyledi. Şaḳīḳ ayıtdı kim
Bestām şehrine uğra Bāyezīdi gör andan git didi. Ol mürīd Bestāma geldi. Bāyezīdün
ḥidmetine irişdi. Bāyezīd şordı kim pīrūñ kimdür? Ayıtdı kim Şaḳīḳ-i Belḥīdür. Bāyezīd
ayıtdı kim ol ne ḥāldedür dene kelām söyler? Mürīd ayıtdı kim Şaḳīḳ ḥalkdan fāriḡ olup
durur ve tevekkül maḳāmın iḥtiyār idüp oturur ve aydur ki eger gökbaḳır ve bir demür
ayrulsa ve hergiz gökden yağmur yağmasa ve yirden nebāt bitmese ve cemī' ḥalk benüm
'ayālüm olsa ben kendü tevekkülümden hergiz dönmeyem dir. Bāyezīd bunu işidüp
ayıtdı kim ne şa'b kāfir ve ne 'azīm müşrik itmiş didi. Eger Bāyezīd bir ḳarga olsa
hergiz anuñ şehriden baña uçmayaydı ve mürīde ayıtdı kim çün ḥacdan girü dönesin
varup aña aydasın ki Allāh Te'ālāyı iki kirde bile şıma çün ḳarnuñ varup kendü
cinsününden iki kirdeyi taleb eyle tevekkül [164a] yükünü bir yaña ḳo tā kim ol şehrü ol ol
vilāyet senün mu'āmeleñ şümlüğünden yire geçmeye. Ol mürīd bu sözlerün heybetinden
ḥacca varmayup girü döndi. Gelüp Şaḳīḳ ḥidmetine irişdi. Şaḳīḳ ayıtdı kim neyiçün tiz
girü döndüñ? Ayıtdı siz buyurduñuzdı ki Bestāma uğra Bāyezīdi gör. Varup gördüm.
Benden size şordı şöyle cevāb virdüm. Ol bu vechile kelām söyledi diyü bir bir işitdügin
naḳl eyle. Bu sözlerün heybetinden varmadum girü döndüm tā kim seni bundan
ḥaberdār eyleyem didi. Şaḳīḳ zeyrek kişiyidi. Ol didügi sözün 'aybını kendü gönlinde
gördi ve aydurlar ki Şaḳīḳün dört yüz yük kitābı varıdı ve kendü 'aşırında ulu kişiyidi.

⁶³¹ Sübhāna'l-lahi lā ilāhe illā'llāh: Sübhanallah Allah'tan başka ilah yoktur.

Velîkin ulularuñ şanusı ziyâde düşerdi. Ya'nî ehl-i 'ilmüñ gönüle delâyili ma'rifet şanusı çok düşer. Pes Şakîk mürîde ayıtdı kim sen ayıtmaduñ mı kim egerçi ol böyledür pes sen nicesin dimedüñ mi? Ayıtdı kim yok dimedüm. Şakîk ayıtdı imdi şimdiki hâlde girü var şor ki eger ol eyleyise sen nicesin di. Mürîd durup girü Bestâma geldi. Bâyezîd ayıtdı kim neyiçün girü geldüñ? Ayıtdı kim beni Şakîk [164b] gönderdi ki tâ senden şoram ki eger Şakîk eyleyise sen nicesin? Bâyezîd ayıtdı kim bu dañi anuñ bilmezliginden ve ayıtdı kim eger benüm niteligim aydursam sen bilmezsin ve idrâk idüp fehm idemezsin. Mürîd ayıtdı kim yâ şeyh ben ırak yoldan sefer ü mücâhede çeküp bu ümîze geldüm ki sizden bir haber alam. İmdi eger maşlahat dañi görmezseñüz keremüñüzden buyurasız yâhûd bir harf yazup viresiz tâ kim renc ü zañmetüm zâyî' olmaya. Pes Bâyezîd buyurdi yazdılar ki Bismi'llâhi'r-rañmâni'r-rañîm. Bâyezîd budur. Pes kâğıdı durup mürîdüñ eline virdiler. Bu remzüñ ma'nâsı oldur ki ya'nî Bâyezîd hiç nesne degildür ve Bâyezîdüñ varlığından hergiz eşer kalmadı nâ-peydâ oldı. Çünki mevşûf olmayana vechile ol vaşf oluna. Bâyezîdden bir zerre eşer yok tâ kim anuñile bir şıfat müte'ayyin ola. Pes ne vechile tevekkül yâ ihlâş zuhûra gele ki bunlar cemî' hâk şıfatıdır ki ⁶³² **تَتَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ** olmak gerek ya'nî hâkıla hûkklanmak gerek. Tevekküle mañal olmamak gerek. Çün mürîd girü Belñe geldi. Şakîke 'illet zâhir olup hasta olmuşıdı ve eceli yakın gelmişıdı ve tam [165a] üzerinde bir kişi koyup durur kim Bestâm yolın gözleyeler tâ kim olmazdan öñdin Bâyezîdüñ cevâbın işide. Birkaç nefes kalup dururdi kim mürîd irişdi. Şakîk şordı kim ne didi? Mürîd ayıtdı kim işde kâğıd yazdı. Şakîk alup mü'tâla'a kıldı ayıtdı kim **أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ** ⁶³³ ol pâk Müslümânıdı. Velî kendü şanusı 'aybından rücû' idüp tevbe kıldı ve cân teslîm eyledi.

Nañıldür ki Añmed-i Hođraviyye ⁶³⁴ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** biñ mürîdile Bâyezîdüñ ziyâretine geldiler ki her bir mürîdi kerâmât içinde şu üzerinde yürürlerdi ve hevâda uçarlardı. Añmed-i Hođraviyye anlara ayıtdı kim her kanñıñuz ki Bâyezîdüñ nazarına tākāt getürmezsiz taşra duruñ biz girüp ziyâret idelüm. Biñi dañi içerü girdi. Her birisinüñ elinde bir 'aşâ varıdı. Bâyezîdüñ öñinde bir dehlîzi varıdı. Cemî'sin and

⁶³² Tahallakû bi-añlâki'l-lahi: Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın.

⁶³³ Eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühü ve resûlühü: Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanır, sözle de ifade ederim.

⁶³⁴ Rağıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

kodılar ol ev ‘aşâyile toptolu oldu. Ol cehetden aña beytü’l-‘aşâ okudılar. Mürîdlerüñ birisi ayıtdı kim ben Bāyezîdüñ dīdārın görmeğa lāyık degilem. Bu ‘aşālaruñ katında oturayım didi. Cemī‘isi Bāyezîdüñ [165b] katına girdiler. Bāyezîd ayıtdı kim ol sizüñ bihterüñüz ki aşı oldur anı getürüñ didi. Varup anı daşı içerü getürdiler. Pes Bāyezîd Aḥmed-i Ḥoḍraviyyeye ayıtdı kim yā Aḥmed bu siyāḥat diger bu ‘ālemi geşt itmek ne vaḳta dek? Aḥmed ayıtdı kim yā Bāyezîd kaçan şu bir yirde karar itse levni ve tu‘amı müteğayyir olur. Bāyezîd ayıtdı kim ⁶³⁵ *كن بحراً لا ينضب* ya‘nī deñiz ol hergiz müteğayyir olma ve hīç ālāyiş qabūl eyleme. Pes Bāyezîd Ḥoḍraviyyeyile şoḥbete başlayup kelām iderdi. Aḥmed ayıtdı kim yā şeyḫ bir pāre ednā mertebeden söyle tā kim fehm idevüz. Bāyezîd tenezzül idüp söyledi. Girü Aḥmed ayıtdı kim yā şeyḫ daşı aşığa mertebeden söyle. Girü Bāyezîd aşığa mertebelerden söyledi. Ḥāşıl-ı kelām yedi kez Aḥmed yā şeyḫ aşığadan söyle diyüp aşığadan söyledi. Andan soñra Aḥmed Bāyezîdüñ sözün fehm eyledi. Çün Aḥmed bunu gördi ḥayrān qaldı. Andan Bāyezîd ḥāmūş oldu. Aḥmed ayıtdı kim yā şeyḫ İblīsi gördüm ki senüñ maḥalleñ başında ber-dār olmuşıdi. Bāyezîd ayıtdı kim belī benümile ‘ahd idüp dururdu kim Bestām yöresine hergiz gelmeye. Şimdiki ḥālde benden [166a] uğurlayın. Bestāmdan bir kişıye vesvese eyleyüp qan itdürmiş. İmdi uğrılaruñ şartı oldur ki pādīşāḥ dergāhında ber-dār olalar. Naḳildür ki ve bir kişı şeyḫden şordı ki yā şeyḫ ḥidmetünde bir cemā‘at görürüz er ü ‘avrat anlar kimlerdür? Cevāb virdi kim anlar ferīşteler cemā‘atidür ki benüm qatuma her vaḳt gelürler. Benden ‘ulüm su‘āl iderler. Ben anlara cevāb virürem.

Naḳildür ki bir gice Bāyezîd düşünde gördi kim evvelinci qat gögüñ ferīşteleri gelüp ayıtdılar ki durıgel tā kim Allāḥa zıkr eyleyelüm. Bāyezîd ayıtdı kim benüm anuñ zıkrıçün dilüm yoḳdur ki zıkr idem. Andan soñra ikinci gögüñ ferīşteleri gelüp böyle didiler. Bāyezîd anlara daşı evvelinci gök ferīşteleri cevābın virdi tā kim yedinci qatr gök ferīşteleri gelüp Bāyezîda böyle didiler. Bāyezîd anlara daşı hemān ol cevābı virdi. Ferīşteler ayıtdılar ki yā anuñ zıkrını ne vaḳt idersin? Ayıtdı ki ehl-i Cehennem Cehennemde ve ehl-i Cennet Cennetde karar eylese ve kıyāmet günü geçe andan soñra Bāyezîd ‘arş-ı ‘azīmüñ dāyiresini devr idüp ide kim Allāḥ Allāḥ Allāḥ. Bāyezîd aydur bir gice evüñ içi rüşen oldu. Ayıtdı kim eger Şeyṭānise ben ḥod bundan ‘azīz-rağam ve

⁶³⁵ Kün bahren velā tağayyer: Deniz ol ve değışme.

‘ālī himmetüm [166b] ol baña tama‘ ide ve eger bu senüñ катуңdan Allāhı o kim tā hıdmet serāyından kerāmet serāyına irişem.

Naķıldür ki bir gice Bāyezīd ‘ibādet lezzetin bulmadı. Ayıtdı kim görüñ ki ev içinde hıç nesne var mı? Gördiler ki yarım salķım üzüm var. Bāyezīd ayıtdı kim giderüñ bir kişıye virüñ. Bizüm evümüz baķķallar evi degildür. Çünkim anı bir kişıye virdiler. Andan soñra Bāyezīd kendü vaķtine gelüp ‘ibādetden lezzet buldı.

Naķıldür ki Bāyezīdüñ onşılığında bir gebr varıdı. Anuñ bir tıfl oğlancuğı varıdı. Her gice ağılardı. Çıraķları yoğıdı kim yaķalardı. Bāyezīd kendüsi durup anlaruñ evine çırāğ ileterdi. Pes oğlancuķları hāmüş olup ağılamaķdan sākin olurdı. Anlar ayıtdılar ki çün aydınlıķ Bāyezīdden irişüp hayf ola ki dāyım kendü zulumātımız ki olavüz. Derhāl imāna gelüp Müslümān oldılar.

Naķıldür ki Bāyezīd zamānında bir gebr varıdı. Aña ayıtdılar gel Müslümān ol. Ayıtdı eger Müslümānlıķ buyise ki Bāyezīd ider ben aña tākāt getürmezem eger Müslümānlıķ bu siz itdügüñüz ise ki siz idersiz. Ben bunuñ gibi Müslümān olmağa hıç ārzum [167a] yokdur didi.

Naķil bir gün Bāyezīd mescidde oturmuşıdı. Ayıtdı kim duruñ tā kim Allāh dostlarından bir dostuñ istikbālin idelüm. Pes durıgelüp gitdiler. Çün dervāzeye irişdiler İbrāhim her yire ki ma‘rūf ve meşhūrlardandur. Bir eşege binmiş gelür. Bāyezīd aydur göñlüme Hāķ Te‘ālādan nidā geldi ki dur aña istikbāl eyle ve baña anı şefti‘ getür. İbrāhim ayıtdı kim yā Bāyezīd eger evvel ü āhirüñ şefā‘atini saña virseler henüz bir avuç topraķ ola. Bunuñ sözi Bāyezīde ‘aceb geldi. Çün şofra vaķti geldi. Ortaya hoş nefis ta‘āmlar geldi. İbrāhim kendüzinde endişe eyledi kim şeyhlik bu mıdur ki bunuñ gibi hūb ta‘āmlar yiye. Bāyezīd bu ma‘niden āgāh oldu. Çün ta‘āmdan fāriğ oldılar. Bāyezīd İbrāhimüñ elin alup evüñ bir kūşesine ilettdi. Mübārek elini dīvāra urdı. Bir deriçe açıldı. Ol deriçeden bir bī-nihāyet deñiz zāhir oldu. Bāyezīd ayıtdı kim yā İbrāhim gel bu deñize gidelüm. İbrāhim bunu göriceķ göñlinde havf u heybet āşikār oldu. İbrāhim ayıtdı kim yā Bāyezīd baña bu maķām hāşıl degildür. Pes Bāyezīd ayıtdı kim yā İbrāhim ol arpa ki [167b] şahrāda bulup etmek bişirdüñ daħi tağarcuğa kayduñ. Ol arpa necis idi ki ol arpayı dört ayaklu hayvānlar yiyüp girü tersleyüp dururlardı. Çün İbrāhim

bu sözi işidüp endişe kıldı bildi kim Bāyezīd didügünleyidür. Pes İbrāhim tevbe kılup istiğfār eyledi.

Naķildür ki bir gün Bāyezīda bir kişi ayıtdı ki Taberistānda bir kişi dünyādan gitmişidi. Ben seni Hāzır Peyğamberile gördüm ⁶³⁶عَلَيْهِ السَّلَام ki ol elini senün boynuña bırağup ve sen elüni anuñ omuzına koyup dururduñ. Çün halāyık cenāzeden girü döndiler. Seni ben hevāda gördüm ki uçup getduñ. Şeyh ayıtdı kim şöyledür ki dirsın.

Naķildür ki bir gün bir belük cemā‘at gelüp Bāyezīda ayıtdılar ki yā şeyh qorqarız ki kızlık ve qahtlık ola hergiz yağmur yağmaz. Şeyh hemān-dem murākabeye vardı. Bir sâ‘atden şöıra tefekkür yaķasından başını çıkarup ayıtdı kim tiz çölmeklerüñizi rāst eyleñ ki yağmur geliyor. Hemān sâ‘at yağmur yağa başladı. Birkaç gün gece gündüz yağmur yağdı. Halāyık qorķularından emīn oldu.

Naķildür ki Bāyezīd bir kez ayağın uzatdı. Bir mürīd daħi anuñile ayağın uzatdı. Bāyezīd ayağın çekdi mürīde ayıtdı ki [168a] sen daħi ayağın çek mürīd ayağın çekmedi şöyle qaldı tā āħir ‘ömrine değin anuñiçün ol eyle şandı ki erenler ayakların uzatduğın ‘avāmü’n-nās gibi kıyās ide.

Naķildür ki bir kez bir şeyh ayağın uzadup dururdu. Bir dānişmend durup ayağın şeyhün ayağı üstine qodı. Mürīdler ayıtdı hey neyiçün eyle itdün? Ayağı başdan fark itmez misin? Ayıtdı ne dirsiz aña efsün okuduñuz? Aydurlar ki andan anuñ ayağında bir yinür baş çıkdı. Şöyle aydurlar ki nice oğlanları ne şekk cehetinden ol ‘illet sirāyet eyledi. Ayıtdı ki meger bir kişi bir uludan şordı ki bu nice olur ki bir kişi günāh eyledi ol günāhuñ cezāsı ğayrıya sirāyet eyleye. Ayıtdı kim çün bir kişi qatı oqçı ola anuñ oķı ırāķ gider. Pes Bāyezīdün kerāmeti oķı bir nicesine sirāyet eyledi.

Naķildür ki meger bir münkir Bāyezīde ırāķ yirden imtiḥān itmege geldi. Varup Bāyezīde tarīkatdan bir mes‘ele su‘āl itdi. Ayıtdı kim yā şeyh bu mes‘elenün ma‘nisini baña beyān eyle. Şeyh anuñ inkārını ve imtiḥānını bildi. Cevāb virdi kim yūri filān tağda bir mağara var. Ol mağarada bizüm dostlarımızdan bir dostumuz var. [168b] Varup bu mes‘eleyi andan su‘āl eyle. Ol saña beyān ide didi. Varup ol kiři şeyh didügi tağa vardı. Ol mağarayı buldı. İçerü girdi hīç kimse görmedi. Meger mağaranuñ içi karañulık idi. Biraz şabr itdi. Anı gördi kim bir ejdehā bu mağarada peydā oldu ki iki

⁶³⁶ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

gözleri iki taş kana beñzer. Hemān hareket eyledi. Anuñ heybetinden ol kiři bī-hūř oldu. Kendüyi mağaradan taşra bıraşdı. Bir ayak başmağı içerü ıaldı. Zehresi olmadı ki girüp başmağın ala. Yalın ayak Bāyezīdūñ hīdmetine irişdi ayağına dūřup elin öpdı. řeyh hāzretinden tevbe eyledi. řeyh ayıtdı kim Sübhāna'llāh sen bir maħlūk heybetinden başmağıñ řaķlayımazsın. Hālik heybetinden keřf nice řaķlayu bilesiz ki inkāre geldüñ baña filān sözüñ ma'nāsını keřf eyle dırsın.

Naķildür bir řarī' varıdı ya'nī *Qur'an* okuyucu kiři varıdı. Bāyezīdūñ hāķķında inkārı varıdı ki Bāyezīdden ulu işler görürdi. Pes ol bī-çāreyi maħrūm itdi ki bu mu'āmeleler ve riyāzetler ki Bāyezīd çeker ben daħi çekerin. Ammā Bāyezīd bu bābda sözler söyler ben andan bī-haberem didi. Pes Bāyezīdūñ bundan āgāhı varıdı. [169a] Bir gün Bāyezīde řařd eyledi. Bāyezīd aña bir nefes havāle eyledi ki üç gün ol kiři kendüden gidüp 'aķlı zāyil oldu kendüyi habise bulařdurdı. Çün girü kendüye geldi ğusl idüp Bāyezīdūñ řatına geldi 'özrile. Bāyezīd aña ayıtdı kim bilmez misin ki fīller buñı bī-eřeklere vurmazlar.

Naķildür ki řeyh Maħcūrānī Bāyezīdūñ şatına geldi ki ziyāret eyleye. Diledi ki Bāyezīdi şınaya. Bāyezīd āgāh olup anı bir mürīdine işāret eyledi ki anuñ adı Rā'iyidi. Ayıtdı kim yūri Rā'inūñ şatına var ki biz vilāyet berātını aña virüp dururuz. Çün řeyh Sa'id Rā'inūñ şatına geldi gördi kim bir řaħrāda namāz kıılır. Kıoyunları otlar ve kıurtlar bu kıoyunları çevresinde şolanur. Çün Rā'ī namāzdan fāriğ oldu. Ayıtdı kim ne dılersin dıle. řeyh Sa'id ayıtdı kim ısıcaķ etmek yař üzüm şaleb iderem. Derhāl ısıcaķ itmek izār içinden çıkārup virdi ve elinden bir āğacı iki pāre eyledi. Bir pāresin kendü öñinde dikdi ve bir pāresin řeyh Sa'id öñinde dikdi. Hemān sā'at heb üzüm virdi. Ol Rā'ī öñinde dikilüp duran aķ üzüm virdi ve Sa'id dağı kıara üzüm verdi. Pes řeyh Sa'id su'al [169b] eyledi ki ol ki benüm öñümdedür neyiçün kıara üzüm getürdi ve ol ki senüñ öñüñde neyiçün aķ üzüm getürdi? Pes Rā'ī cevāb virdi. Ol ki benüm öñümdedür aķ oldu. Anuñiçün ki ben yaķīn vechile diledüm. Ol ki senüñ öñüñde kıaradur. Anuñiçün sen ki imtiħān řarīķıyıla diledüñ zīrā ki her nesnenüñ rengi kendü hāline lāyık ve muřābık olur didi. Andan řoñra Sa'ide Rā'ī bir kilīm virdi. Ayıtdı kim yā Sa'id bu kilimi řaķla çün kıatından gidüp zamāndan řoñra hācca niyyet eyledi. Varup 'Arafātda ol kilimi çıkārup bir yirde kıodı. Girü şaleb itdi anı bulmadı. Āh idüp ayıtdı kim āh kilimi aldılar. Çün bir kez daħi girü Bestāma geldi. Ol kilimi Rā'inūñ şatında gördi.

Naķildür ki Bāyezīdden şordılar ki senüñ pīrūñ kimdür? Ayıtdı kim bir ıarı
 ‘avratdur. Bir gün vecd ü tevḥīd ğalebesinden tolu gelürdüm şöyle kim ırteye bir kıla
 ğayrı ortada şığmazdı. Kendüligimüz bir şahrā içinde giderdüm. Bir ıarı ḥātūn kişı
 gördüm. Arķasında bir ıağarcuķ un baña irişıdi. Ayıtdı kim yā yigit iş bu ıağarcuğımı
 benden alup biraz götür. Ben şöyleydüm ki hīĉ tāķatüm yoğıdı ki kendümi götürëydüm.
 Bir arslāna işāret [170a] itdüm tā kim ıağarcuğı anuñ üzerine vurdı. Pes ıarıcuğa
 ayıtdum ki eger şehre giderseñ yolda kimi gördüm dirsın. Maķşūdum oldu kim beni
 bilmeye ki ben Bāyezīdem. Ayıtdı kim kimi gördüm bir zālimi ve bir ra‘nāyı gördüm.
 Bāyezīd ayıtdı kim hāy ne söylersın. Ol ıarıcuķ ayıtdı kim bu arslān Ḥaķdan mükellef
 midür? ayıtdum ki yoķ mükellef degıldür. Ayıtdı ĉün Ḥaķ Te‘ālā aña kim ķulluķ teķlīf
 buyurmayup durur. Sen ḥidmete teķlīf itdüñ pes zālīm degil misin? ayıtdum ki belī ve
 ayıtdı kim bu dükeliyile dilersın bu şehir ehli göreler ve bileler ki arslān senüñ ḥükmüne
 muṭī‘dür ve sen şāḥib-i kerāmātsın. Pes bu ra‘nālīķ degül mi? ayıtdum ki belī eyledür.
 Hemān-dem tevbe eyledüm a‘lā mertebeden ednā mertebeye ğirü dönüp yola ikileyin
 iķdām eyledüm. Pes ol söz benüm pīrüm oldu. Naķildür ki andan şoñra Bāyezīd şöyle
 oldu kim kaçan andan bir ‘alāmet yā bir kerāmet zuhūra gelse Ḥaķ Te‘ālādan anuñ
 taşdıķın taleb iderdi. Derḥāl bir şaru nūr zāḥir olurdı. Bir yeşil ḥattıla yazılmış ki
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ⁶³⁷ bu beş [170b] tanuğıla
 bilürdi kim bu kerāmet ḥaķdur ķabül iderdi ve şoñra şöyle yakın buldı ki hīĉ tanuķ ḥācet
 olmazdı. Naķildür ki ve Aḥmed-i Ḥoḍraviyye ayıtdı kim Allāḥ Te‘ālā جَلَّ جَلَالُهُ⁶³⁸
 düşümde gördüm ayıtdı kim cemī‘ ḥalāyīķ benden ister meğer ki Bāyezīd beni taleb
 ider.

Naķildür ki Şaķīķ-i Belḥī ve Tūrāb-ı Naḥşebī Bāyezīde geldiler. Bunlaruñ öñüne
 ta‘ām getürdi ve şeyḥüñ mürīdlerinden birisi ayağ üzerine durup ḥidmet iderdi. Ebū
 Tūrāb-ı Naḥşebī ayıtdı kim otur bizümile ta‘ām yi. Mürīd ayıtdı kim ben oruc dutaram.
 Ebū Tūrābī ayıtdı kim gel bugün etmek yi. Bir aylık orucuñ şevābın al. Ol mürīd ayıtdı
 kim orucum Şaķīķ ayıtdı gel yi bir yıllık orucuñ şevābın al. Mürīd ayıtdı kim yoķ
 orucam. Bāyezīd ayıtdı kim elüñüz andan çeküñ ki ḥazretten sürülmışdür ve Allāḥuñ

⁶³⁷ Lā ilāhe illā‘llāḥ Muḥammede‘r-resūlu‘llāhi Nūḥ neciyü‘llāḥ İbrāḥīm Ḥalīlu‘llāhi ve Mūsā
 Kelīmu‘llāhi ve ‘İsā Rūḥu‘llāḥ: Allahtan başka ilah yoktur. Muhammed Resulullah, Nuh Neciyullah,
 İbrahim Halilullah, Musa Kelimullah, İsa Ruhullah.

⁶³⁸ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

merdūdudur. Pes şeyhü'l-meşāyih aydur andan sonra çok geçmedi ki ol mürîd uğrılığda dutdılar iki ellerini kesdiler.

Naıldür ki bir gün Bāyezîd cum'a mescidinde 'aşasını yire degmişidi. Durmadı bir pîrûn 'aşası üzerine düşdi. Ol pîr iki kat olup 'aşayı kaldırdı girü yirine dikdi. Bāyezîd çün namāzdan fāriğ oldı. Ol pîrûn evine [171a] vardı andan helālîk diledi. Ayıtdı kim saña zahmet oldı ve bizüm sebebümüzden renc çeküp iki büküldünüz diyü.

Naıldür ki bir gün bir kişi gelüp Bāyezîde hayādan mes'ele şordı. Bāyezîd cevāb virdi ol kişi derhāl şu oldı. Bir mürîd içerü girdi gördi kim bir şaru şu olmuş mürîd ayıtdı kim yā şeyh bu nedür? Ayıtdı kim cinnîyidi bir kişi geldi baña hayādan mes'ele şordı. Cevāb virdüm tākāt getürmedi hayādan eriyüp şu oldı ve ba'zılar şöyle rivāyet iderler ki ol cinnîyidi.

Naıldür ki Bāyezîd aydur bir kez Hāk Te'ālā benümiçün Dicle ırmağın ser-tā-ser dürr ü cevāhir akıtdı. Ayıtdı kim yā Rabbi ben buña mağrūr olmazam. Baña bundan yarım dānek kımazlar tā kim añunile başum kesilmeye ki ben otuz yıllık 'ömrümi bir dāneke zāyi' eylemezem ki baña kerīm gerek kerāmet gerekmez. Bāyezîd aydur diledüm ki Hāk Te'ālā 'izzetlerüñ yimeğini ve me'netini benden mürtefi' idüp kifāyet ide. Beni ol 'alāyıkā bırakmaya ve girü ayıtdum ol nesneyi Resül Hāzreti dilemedi revā olmaya ki ben ārzü idem. Baña hūd Hāk Te'ālā bu bābda kifāyet idüp durur ki eger bir 'avrat görsem ve bir dīvār görsem ikisi benim kıtümde birdür.

Naıldür ki bir gün [171b] bir imām imāmlık iderdi. Çün selām virdi Bāyezîdi gördi kim ardında namāz kılar. Ammā sünnet kılmamış. Ol imām şeyhüñ kıtına geldi şordı kim yā Bāyezîd bilürem ki sen kesb eylemezsın ve hîç nesneñ dañi yok yakandan yirsın. Bāyezîd ayıtdı kim epsem ol tā bu namāzı ki arduñda edā itdüm girü kızā kılarım. Ayıtdı kim neyiçün? Bāyezîd ayıtdı kim imām Rezzākı bilmeye anuñ ardında namāz kılmak nice revā ola didi.

Naıldür ki Bāyezîd bir kişi gördi mescidde namāz kılar. Ayıtdı kim yā kişi taşavvur iderseñ ki senüñ namāzuñ Allāha irişmege ve vişāle sebeb ola dirseñ. Allāh hākkiçün gālať iderseñ ki dükeli ser-tā-ser hemān kıru şanudur. Sebebi vuşlat degildür. Eger namāz kılmazsañ kâfir olursın. Eger kılop ol namāzuña bir zerre i'tibār göziyile nazar iderseñ müşrik olasın ve Bāyezîd ayıtdı kim kişi olur kim beni ziyāret itmege

gelür. Ol gelmekden aña eşer itmeyüp şemere la'net hâşıl olur ve ba'zı gelürler anlaruñ gelmağından fāyide rahmet hâşıl olur. Ayıtdılar ki yā şeyh ne ma'niden dirsın? Ayıtdı kim ba'zılar benüm ziyāretüme gelürler benüm hālüm benüm üzerüme gālib olmış olur. Ol vakt ben kendümile [172a] olmazam beni ğaybet iderler la'nete müstehıkk olurlar ve ba'zılar gelürler Hakkı benüm üzerüme gālib bulurlar. Beni ma'zūr dutup girü dutarlar. Anlaruñ gıbınuñ gelmağından şemere ve netice idüp rahmet olur ve Bāyezīd aydur dilerem ki tızrek kıyāmet kopa tā ben çadırım Cehennem kenārında kıram ki Cehennem beni göre. Hemān-dem olup hıç ola tā kim bu halkuñ rāhat ü rahmetine sebeb olam ve Hātem-i Eşam ⁶³⁹ *رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ* Bāyezīde ayıtdı kim yā şeyh aydurlar ki sen kendü mürīdlerüñe ayıtmışsın ki her kankıñuzdan yarın şāmit güninde şefi' olmaya. Cehennem ehline ki Cennete ilete. Ol Cehennem ehli yirine kendüsi Cehenneme girmeye. Ol benüm mürīd ü şākirdlerümden olmaya ve Bāyezīd aydur ki şimdiki hālde benüm mürīdüm oldur ki Cehennem kenārında dura her kimi ki Cehenneme bırağalar ol elinden dutup anı Cennete ilede. Kendü ve anuñ yirine Cehenneme gire ve Hātemi ayıtdı kim neyiçün ol fazl ki Allāh Te'ālā saña virüp durur anuñile halkı neyiçün da'vet itmezsin? Ayıtdı kim ol kimseye ki Allāh Te'ālā kendü bend urup durur Bāyezīd nice açabile anuñ gibileri Allāha teslim itdüm didi.

Naıldür bir gün ulu kişi Bāyezīdüñ katına geldi çünkim anı gördi. Başını [172b] fikret yaķasına çekdi. Çün tefekkürden baş getürdi. Ol kişi ayıtdı kim yā şeyh ne eylersin? Bāyezīd ayıtdı kim baş kendü kabām deryāsında taleb Hakkuñ beķası deryāsında baş kaldurdum.

Naıldür ki bir gün haķīb huķbede bu āyeti okudı ⁶⁴⁰ *وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ* ya'nī Allāhı bilmek haķkınca hıç kimse bilmedi. Çün Bāyezīd bu āyeti işitdi. Zār [u] zār ağlayup gözlerinden kanlar revān oldı. Kendüyü şol kadar yire vurdı kim 'aklı gidüp bī-hūş oldı. Çünkim girü 'aklı geldi. Ayıtdı kim İlāhī ve Mevlāyı çün bunuñ gibi āyet virüpidüñ ya benüm gibi gedāyı yalancı bunda neyiçün getürdüñ ki tā senüñ mağrifetüñ da'vāsın ide. Bāyezīdüñ bir mürīdi Bāyezīd hıdmet iderdi. Vakt olurdu ki Bāyezīd Hāzretini görürdi ki cemī' endāmına lerze düşüp ditrerdi. Ayıtdı kim yā şeyh senüñ bu ditremek nedendür? Şeyh ayıtdı kim otuz yıl şıdk [u] şafā yolında segirtmek gerek ve

⁶³⁹ Rahmetu'llāhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

⁶⁴⁰ Ve mā kaderü'llāhe haķķa kadrihī: Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. (Erişim 04.02.2023), ez-Zümer 39/67. (Kısmi iktibas).

mezbeleler toprağın saç u şakalıla sipürmek gerek ve ğam u ğuşşa deñizinüñ arasında niçe zamān oturmak gerek tā kim erenlerüñ lizesini ve harekātını nedenidüğini bilüp āgāh olasın. Şimdi bir iki gün mübtedilik tahtasınıñ [173a] ardından durıgelüp geldüñ. Erenlerüñ arasına vākıf ve muṭṭalī' olayın mı dirsın?

Naķıldür ki bir vaķt İslām leşkeri Rūmda be-ġāyet za'īf oldı yakın ħaldı kim şınıp helāk ola. Āvāz işitdiler ki yā Bāyezīd İslām leşkerine feryād irişdür. Derhāl Hırasān tarafından bir od peydā oldı. Küffār leşkerine karşı yürüdi. Şöyle kim cemī' küffār leşkerine ħorku düşüp münhezim oldılar. İslām leşkeri nuşret ü zafer buldı.

Naķıldür ki bir kişi Bāyezīd Hāzretine geldi. Bāyezīd şordı kim ħandan gelürsın? Ol kişi ayıtdı kim ħazretten gelürem. Bāyezīd ayıtdı kim ben bu sā'at ħazretdeyidüm. Ol kişi Bāyezīde ayıtdı ben seni anda hıç görmedüm. Bāyezīd ayıtdı kim rāst dirsın. Ben perdenüñ içerüsindeyidüm. Sen taşrasındayıdñ. İčerü ħarīm içinde olan taşrağılarcı görebile. Bāyezīd ayıtdı kim her kim *Ḳur'ān* okumaya ve Müslümānlaruñ cenāzesine varmaya ve Müslümānlaruñ 'ibādetine varmaya ve yetimlerin tesellī eylemeye. Ol kişi da'vā-yı muħabbet iderse bilesiz ki ol kişi müdde'īdür ve şeyḫü'l-meşāyiḫ aydur ki yā Bāyezīd bizüm cenāzemüze ħāzır olmazsın ve ħastalarumuzu şormazsın ve senden öñdin gelen meşāyiḫ-i selef [173b] cemī'isin bu mezkūrları iderleridi sen eylemezsin. Bāyezīd ayıtdı kim anlar 'aqlıla idebilürlerdi. Benüm 'aqlum gitmişdür ki 'aqlı şehrini ħarāb idüp dururam ve şeyḫ dāyim Bestāmuñ ḳurrāsından ya'nī ḫāfızlarından şikāyet iderdi ki iy kāşki benüm gözüm anlara baķmasa diridi ve nażarum anlaruñ üzerine vāķi' olmasa dirdi. Bir gün bir kişi ayıtdı kim yā şeyḫ göñlüñi şāfi kıl tā kim saña kelām söyleyem. Bāyezīd ayıtdı kim otuz yıldur ben Allāhdan şāfi göñül isterem henüz bulmadum. Şimdi bir sā'atda saña şāfi göñül ne aradan getüreyin didi ve ayıtdı ħalk şanurlar ki Hāķ Te'ālāya yol güneşden daḫi rüşendür. Ben bunca yıldur ki Allāh Te'ālādan bir iğne uci deñlü yol isterem ki benüm üzerüme fetḥ ola henüz olmayup durur ve ol gün ki Bāyezīde belā irmeyeydi. Aydırdı ki İlāhī etmek gönderdüñ keremüñden belā daḫi gönder ki etmege katıķ eyleyem. Bir gün Ebū Mūsā Bāyezīdden şordı ki yarın tañlacak Bāyezīd cevāb virdi ki baña ne ırte gerek ve ne gice girek ve ayıtdı kim bir gün sīnemüñ sırrından āvāz irişdi kim yā Bāyezīd benüm ħazīnemmaķbül tā'atlerile ve begenilmiş ħidmetlerile toludur. Eger dilerseñ ki [174a] baña nesne getüresin. Bir nesne getüresin ki ol benüm ħazīnemde olmaya. Bāyezīd ayıtdı kim İlāhī ve Mevlāyı ne ola ki senüñ

hazîneñde olmaya. Cevāb geldi ki bî-çārelik ve ‘ācizlik ve niyāzlık ve ħorlık ve şınıklık ve ayıtdı kim bir gün şehrden çıkup bir şahrāya vardum. ‘Aşkıla yağmur yağmışıdı yirūñ yüzi yaş olmışıdı. Şöyle ki ayak balçığa batardı. Benüm ayağum ‘aşk balçığına batdı ve ayıtdı ki namāzda tendür mesniden artuķ nesne görmedüm ve orucdan qarın acılığından artuķ nesne görmedüm. Ol ki benüm ħāşılumdur anuñ faẓlındandır. Benüm fi‘lünden degildür. Andan şoñra ayıtdı kim cehdile ve kesbile bir kelāba ħāşıl idebilinmez illā anuñ faẓlı ve keremi muķārın gerek ve bu söz iki ‘ālemden artuķdur. Lākin nīk baħt tūl ol ola ki giderken ilk ayağ sa‘ādet gence bata. Hemān-dem ġanī ola ve ayıtdı her mürīd ki irādet maķāmına yeñi gelmiş ola bir ednā ‘ālemlere tenezzül idüp gelmek gerekür andan ötürü tā kim anuñ üzerine oturavüz ve ol mürīd ki kelām söyleye terbiyyet idevüz.

Naķildür ki her vaķt ki Bāyezīd Ĥaķ Te‘ālānuñ şıfātından kelām söylerdi. Şāzumān olup [174b] olup ġalebesi sākin olurdu ve çün zātından söz söyleyeydi. Kendüden gidüp dururdu ħareket iderdi. Dāyim bu kelāmı aydurdu ki geldi geldi başa geldi ya‘nī ma‘şūķ gelüp ihāta itdi dirdi.

Naķildür ki şeyḥ bir mürīdi gördi ol mürīd aydurdu ki ‘aceblerem şol kimseyi ki Ĥaķ Te‘ālāy ⁶⁴¹جَلَّ جَلَالُهُ bildüğünden şoñra nice ġünāḥ işleyübilür? Bāyezīd ayıtdı kim ben ‘aceblerem şol kimseyi ki Allāhı bildüğünden şoñra nice tā‘at idebile. Ya‘nī zāḥir muvāfaķat idüp bir yirde qarār idüp ‘ibādet eyleye. Nitekim Mışruñ ħātūnları Yūsufuñ cemālinden bir yirde qarār idemediler. ‘Aķılları perākende olup ellerin toğradılar.

Naķildür ki Bāyezīd aydur Ka‘betu’llāha vardum hemān bir ev gördüm. İkinci varıcaķ evūñ şāḥibini gördüm. Üçünci varıcaķ ne ev gördüm ne şāḥibini gördüm. Ya‘nī Allāhuñ ‘azameti içinde şöyle fenā bulup yavu vardum ki hīç nesne görmedüm. Eger göreydi görücü Allāh olurdu. Bu söz üzerine delīl oldur kim bir gün bir kişi Bāyezīdüñ ħapusına geldi. Bāyezīd ayıtdı kim yā kişi kimi taleb idersin? O da Allāhdan artuķ hīç kimse yokdur.

Naķildür ki bir kez daḥi bir kişi Bāyezīdüñ [175a] ħapusına geldi Bāyezīd şordu kim kimi taleb idersin? Ayıtdı kim Bāyezīdi isterem. Bāyezīd ayıtdı kim otuz yıldur ben daḥi Bāyezīdi taleb iderem. Hergiz nām u nişānın bulmadum. Bu sözi Zī’n-nūn-ı

⁶⁴¹ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

Mısrîye hikâyet itdiler. Zi'n-nün ayıtdı kim İlâhî benüm qarındaşum Bâyezîdi sen yarlığa. Ol cemâ'atile ki Allâhuñ 'azamet ü celâlınden fânî olup yavu vardılar. Ol dağı hem yavu vardı. Nâ-peydâ olup durur. Ayıtdılar kim yâ Bâyezîd bize kendü mücâhede gerekden haber vir. Ayıtdı kim eger ulu mücâhedelerden haber virürsem anı işitmege tâkatüñüz yokdur. Ammâ kiçirek mücâhedelerden birin ditivireyin. Bir kez bu nefsüme iş buyurdum kâhillik idüp baña muṭî' olmadı. Bir yıl tamâm aña şu virmedüm şusuz kodum. Bir gün Bâyezîd şöhbete ağızın açdı bir mürîdi anda hâzırıldı. Ayıtdı kim مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ جَبَابَةٍ⁶⁴² ya'nî ne dirsın şol kimsenüñ haqqındaki anuñ hicâbı Allâh ola. Ya'nî tâ ol bile ki haqqdur ol hicâbdur. Ya'nî Allâh bilinmekden ve görünmekden bi-künhi haqqî münezzehdür. Her kim Haqqı gördüm diyüp tesellî olsa ol Haqq aña hicâb olmuş ola. Eyle gerekdür ki hergiz varlıktan eser kalmaya ve anuñ hîç [175b] 'ilmi kalmaya tâ kim ol keşf keşf-i haqqî ola. İstiğrâkda şöyle ola kim Bâyezîdüñ bir mürîdi varıdı. Yigirmi yılıdı kim Bâyezîdüñ hizmetinden hergiz cüdâ olmuşıdı. Her vakt ki Bâyezîd anı hizmetîçün okuyaydı aydurdı kim yâ oğul sen kimsin ve ne kişisin ve senüñ aduñ nedür? Bir gün mürîd ayıtdı kim yâ şeyh baña istihzâ mı idersin? Yigirmi yıldur ki ben hizmetüñden ve nazaruñdan hergiz cüzâ olup gaybet itmedüm. Girü her gün beni ve adumı şorarsın andan hizmet buyurursın. Bâyezîd ayıtdı kim iy oğul istihzâ itmezem. Ammâ gönül serâyına bir ad tolup durur ki andan gayrı cemî' adları gönülden gayib ider. Senüñ aduñı yâd iderem ammâ girü unuduram dir.

Naıldür ki bir kişi Bâyezîdden su'âl itdi kim bu mertebeye ve bu dereceye neyle irişdün? Cevâb virdi kim oğlanluğımuñ bir gice Beşâmdan çıkdum. Ay aydıdı ve cihân halkı ârâm idüp dururdu. Nâ-gâh baña bir hazret münkeşif olup gördüm ki on sekiz biñ 'âlem anuñ katında bir zerre degil. Pes andan baña şürîdelik hâşıl oldu ve üzerime bir 'azîm heybet ü hâl gâlib olup ayıtdum kim İlâhî ve Mevlâyı bu 'azamet ü celâlile dergâhuñ böyle ne hâlîdür ve bu [176a] ululuğıla bu kârkâhuñ böyle ne penhândur. Hâtifden âvâz işitdüm ki bu 'azametile dergâh böyle hâlî olduğu andan ötürü degildür ki hîç kimse gelmeye. Anuñiçündür ki ben degme kişi geldiğün istemezem. Zîrâ ki her nâ-şâyiste bu dergâhuñ lâyıķı degildür. Pes niyyet itdüm ki cemî' halâyıķa şefâ'at idüp ol dergâha da'vet eyleyem. Hâtıruma geldi kim maķâm-ı şefâ'at

⁶⁴² Mâ teķülü fî reculin hicâbuhü: Bir kimse hakkında ne dersin de onun hicabı Allah'tır.

Muhammed Muştafānuñdur ﷺ⁶⁴³ kendüme ayıtdum ki zinhār edeb ri‘āyet eyle. Hemān-dem hıṭāb-ı ‘izzet ayıtdum ki yā Bāyezīd bu bir edebiçün ki sen ri‘āyet eyledüñ aduñı yüceldüp ‘azīz eyledüm ki tā kıyāmete degin saña sultānū’l-‘ārifīn diyeler.

Naḳıldür ki İmām-ı Ebū Naşr-i Tuşterīnūñ öninde hıḳāyet iderlerdi ki Bāyezīd bir gün ayıtdı kim dün gice niyyet itdüm ki ol rubūbiyyetüñ kereminden dilerem tā kim ‘afv [u] ğufrān etegi evvelīn ü āhirīn cemī‘ ḫalāyıkūñ günāhı vüçüdün örte. Ammā ḫayā itdüm ki bu miḳdār ḫāceti kerem-i ḫazretine ‘arz eyleyem ve hem şefā‘at ki maḳām-ı Maḫmūd şāhibi Muhammed Muştafānuñ maḳāmıdır. Kendü ve taşarrufuma getürmege andan edeb itdüm. Ammā Ebū Naşr bu hıḳāyeti işidüp ayıtdı kim ^{هذه الهمة نال مانال}⁶⁴⁴ ya‘nī şular kim irişdiler bu himmetile [176b] irişdiler ve Bāyezīd daḫi bunūñ gibi himmet ḳanadıyıla pervāz urup şeref burcına irişüp durur.

Naḳıldür ki Bāyezīd ayıtdı niyyet itdüm ki dükeli ‘ömrümde bir namāz kılam ki ol namāz Ḥazrete lāyık ola. Bir gice yatsu namāzından tā şabāḥ degin dört rek‘at namāz kıldı. Her bār ki dört rek‘atı tamām iderdı. Girü aydurdı ki ol Ḥazrete bundan daḫi yigrek gerekdür. Durup girü tekrār kılırdı tā şubḥ yakın olunca bu vechile namāz kıldı. Çün vitri kıldı ayıtdı kim İlāhī ve seyyidi cidd ü cehd kıldum tā kim saña lāyık namāz kılam. Ne ḳadar sa‘y idüp cehdile ve ḫuzūrile namāz kıldumise saña lāyık kılmadum. Hemān Bāyezīde lāyıkıdı. İmdi yā Rabbi senūñ ḳullaruñda bī-namāzlar çoḳdur. Bāyezīdi daḫi anlardan birisin ‘add eyle ve Bāyezīd ayıtdı kim kırk yıl mücāhededen soñra bir gice ḫicābları ref‘ eylediler. Zārı kılıp ayıtdum ki İlāhī baña ḫazretüñe yol vir. Hıṭāb-ı ‘izzet irişdi kim yā Bāyezīd ol bardağıla kürk ki senūñ var. Anlaruñile saña yol yoḳdur eger yol isteriseñ yā Bāyezīd kürkile bardağı terk eyle tā kim saña yol açıla. Hemān-dem kürkile bardağı terk itdüm. Nidā işitdüm ki yā Bāyezīd bu müdde‘ilere ayıt ki Bāyezīd kırk yıl riyāzet [ü] mücāhede çekdüğinden soñra [177a] bir eski kürkile bir şınuk bardaḳ ḫicāb olup ḫazrete yol bulmadı. Sizüñ bunca ‘alāyık ve ‘avāyıkıla ve da‘vā-yı ḫod-rāylığıla ve ṭarīḳ-i Ḥaḳḳı kendü nefsiñüzüñ hevāsı dāmına dāne itmegile ḫāşā ve kellā ki ḫazret-i ‘izzete yol bulasız.

⁶⁴³ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁴⁴ Bi-hāzā’l-himmeti nāle mā nāle: O kimseler bu himmetle erişeceklerine eriştiler.

Naķıldür ki bir kişi Bāyezīdi şubḥ vaktinde diñledi ki seher vaktinde göreyim ne dir diyü ‘ale’ş-şabāḥ Bāyezīd bir kez Allāḥ didi ve hemān-dem düşdi. Yüzinüñ rengi müteğayyir oldı. Ol kişi ilerü varup ayıtdı kim yā şeyḥ bu ne ḥāldür? Ayıtdı kim sırruma nidā geldi kim sen ne kişisin ki benüm sırrum söyleyüp adum aydasın. Bu ‘itāb-āmiz ḥiṭābuñ heybetinden düşdüm bī-hüş oldum didi.

Naķıldür ki bir gice ayağınun iki barmağı üzerine Ḥazrete karşı durmuşdı. Yatsu namāzından tā şubḥ namāzına degin bir ḥidmetkārı Bāyezīdün bu ḥālini müşāhede iderdi ki Bāyezīdün gözlerinden yaş yirine kanlar toprak üzerine revān olurdu. Ol ḥidmetkār ḥayret [ü] ta‘accüb denizine gark oldı. Çün şabāḥ oldı ḥādım andan şordı ki yā şeyḥ dün gece ‘azīm-i ḥāl vāki’ olup durur ki ol vaktün deryasında müstağrak idün. Baña daḥi ol ḥālden ḥatt [u] naşib iḥsān eyle. Bāyezīd ayıtdı kim evvel [177b] ḳadem-i ‘arşa vardum. ‘Arşı gördüm ki bir karnı aç kırt gibi dudaqları bulaşmış ayıtdum ki iy ‘arş senden nişān virürler ki ⁶⁴⁵ *أَرْحَى عَلَى الْعَرْشِ إِسْوَى* ya‘nī Raḥmānuñ ‘azameti ‘arş üzeredür. İmdi getür nişān vir. ‘Arş ayıtdı kim hey bu ne sözdür ki sen dirsın. Bize daḥi senün gönülünden ḥaber virürler ki ⁶⁴⁶ *أَنَا عَزَلْتُ النَّسِيرَ قُلُوبُهُمْ* ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā aydur ki ben şınuḳ gönüller kıatındayam didi. Pes Ḥaḳkuñ kıandalığı su‘ālın yir ehli gök ehlinden şorarlar ve gök ehli yir ehlinden şorarlar ve pīrler yigitlerden şorarlar ve yigitler pīrlerden şorarlar ve zāhidler ḥarābātīlerden şorarlar ve ḥarābātīler zāhidlerden teftiş iderler. ⁶⁴⁷ *سُبْحَانَ اللَّهِ هُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ* ki ayıtdum ki çün kıurb maḳāmına irişdüm ayıtdılar ki ne taleb idersın? ayıtdum ki İlāḥi benüm dilegüm yok velik sen benümiçün dile. Girü ayıtdılar ki sen dile. ayıtdum ki İlāḥi seni dilerem. Ayıtdılar mādām ki Bāyezīdün vücūdından zerre kıala bu dilek ḥaşıl olmak muḥāldür. ⁶⁴⁸ *دَعْ نَفْسَكَ وَتَعَالَ* ya‘nī nefsuñi terk eyle andan gel. ayıtdum ki yā Rabbi Ḥazretünden zellesüz ve nevālesüz girü dönmezem. İlāḥi bu küstāḥluğumu kıabül eyle. Hemān-dem girü ḥiṭāb [178a] irişdi kim dile ne dilersın? ayıtdum ki İlāḥi cemī‘ maḥlūḳata raḥmet eyle. Girü ḥiṭāb-ı ‘izzet irişdi kim dün girü baḳ dönüp naḳar itdüm ḥiç bir yaradılmış görmedüm. İllā ki anuñ şefā‘at idicisi

⁶⁴⁵ Er-Raḥmānu ‘alā’l-arşı istevā: Raḥmeti bol olan Allah her şeyi kıuşatmıştır. (Erişim 22.02.2023), Tāḥā 20/5.

⁶⁴⁶ Ene inde’l-münkesiri kulūbühüm. Ben gönü kıırık olanların yanındayım.

⁶⁴⁷ Sübhāna’l-lahi hüve vāḥidü’l-Ḳaḥḥār: Bir ve Kaḥḥar olan Allah’ın şanı yücedir.

⁶⁴⁸ De‘ nefseke ve te‘āl: Nefsini bırak ve gel.

var ve Allāh Te‘ālāyı ⁶⁴⁹جَلَّ جَلَدُهُ anların üzerine be-gāyet hayr dileyici gördüm ve bunların şefā‘atı üzerine benden daḥi şefī‘ ve müşfik gördüm. Pes gördüm ki İblîsden gayrının cemī‘ şefā‘at idicisi var. ayıtdım ki İblîse bārī ben şefī‘ olayın ve ayıtdım ki İlāhī İblîse rahmet eyle. Ayıtdılar ki küstāhlık itdün yūri ki ol oddandır. Oda od gerek sen anı cehd eyle ki sen kendüzünü eyle itmeyesin ki oda lāyık olasın ki aña taḥammül itmege tākatün yoktur.

Naḳıldür ki Bāyezīd ayıtdı kim Haḳ Te‘ālā baña biñ maḳām ‘arz eyledi. Her maḳāmda bir memleket bile ‘arz itdi ben ḳabūl eylemedüm. Āḥir baña ayıtdı kim yā Bāyezīd ne dilersin? ayıtdım ki yā Rabbi anı isterem ki hiç ayruk nesne istemeyem ve ayıtdı kim çün bir kimesne andan du‘ā dilerdi. Aydurdı kim İlāhī cemī‘-i ḥalkuñdur sen onların Ḥālīḳisin. Ben bu arada ne kişiyem ki senün ḥalkuñ ortasında sebep olam ki sen cemī‘ esrārlara muṭṭalī‘sin. Bu küstāhlık [178b] benüm neme gerek. Bir kişi Bāyezīde geldi. Ayıtdı kim baña bir nesne öğret ki benüm necātuma sebep ola. Ayıtdı kim bu cemī‘ ‘ilimden ki sen bilürsin bu iki nesneyi öñünde dut bir ol ki bilesin ki Allāh Te‘ālā senün üzerüne muṭṭalī‘dür. Her ne kim iderseñ ol görür ve daḥi bilesin ki Haḳ Te‘ālā senün ‘amelünden bī-niyāzdur. İstignāası var ve bir gün Bāyezīd giderdi. Bir yigit ḳademin dāyim anuñ ḳademe başardı. Bāyezīd ayıtdı kim ḳademi meşāyihün ḳademe şöyle mi vururlar ki şeyḥün üzerinde bir kürk varıdı. Ol kişi ayıtdı kim yā şeyḥ bu kürkten baña bir pāre vir tā kim anuñ berekātı baña iriše. Bāyezīd ayıtdı kim eger Bāyezīdün derisin geyerseñ hergiz saña fāyidesi olmaya tā kim Bāyezīdün itdüğün itmeyesin.

Naḳıldür ki bir gün Bāyezīd geçerdı bir çirkin şüretlü ḳabīḥ naḳışlu kişi gördi ki aydur ki İlāhī baña bir naḳar eyle. Bāyezīd ḥālet-i vecdün galebesindeydi. Ğayret cehetinden ayıtdı ki ne görgülü yüzün var ki Haḳ Te‘ālā baḳa. Ol kişi ayıtdı kim yā şeyḥ ol naḳarı anuñiçün dilerem ki tā kim yüzüm gözüm gökçek ola. Bāyezīde bu kelām hoş geldi ayıtdı kim rāst dirsın.

Naḳıldür ki bir gün Bāyezīd ḥaḳīḳat sözün [179a] söylerdi ve dudağını emerdi. Ayıtdılar ki yā şeyḥ ne eylesin? Ayıtdı kim şarāb-ḥoram hem şarāb sāḳiyem.

⁶⁴⁹ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

Naķıldür ki bir gün Bāyezīd kendüyle semā' iderdi. Anda bir legence dururdi. Birkaç kelime söyleyüp barmağıyla bu legenceyi vurdi. Hemān-dem legence zerre zerre olup hebā oldu.

Naķıldür ki bir gün Bāyezīd bir beyt işitdi. İştīyāk bābında şevk galebe idüp bir na'ra vurup hemān düşdi. Şol kadar depindi kim baldırının eti sınırdı açıldı kendüsi bī-ħaber idi.

Naķıldür ki Bāyezīd aydur belümden yetmiş biñ zünnār kesdüm bir zünnār kaldı ki kesilmedi. Zārılık idüp niyāz itdüm ki İlāhī baña mu'āvenet idüp kuvvet vir tā bu zünnārı dañi belümden şeşem. Āvāz irişdi kim dükeli zünnāruñ çözdüñ velikin bu bir zünnārı şeşmek senüñ işüñ degildür ve Bāyezīd ayıtdı kim cemī' ellerile Hāk Te'ālānuñ vişāli ħapusın kaķdum tā belā vü miħnet eliyile kaķmayınca açmadılar ve cemī' dillerile 'arz idüp diledüm tā kim ğam u ğuşşa diliyle dilemeyince ol ħapuyı açmadılar ve dükeli ħademlerle anuñ yolında yürüdüm tā kim göñül ħademiyle yürümeyince 'izzet menziline irişmedüm ve ayıtdı kim otuz yılıdı aydurdum ki İlāhī baña şunu vir ve ben şöyle [179b] dirdüm ya'nī dāyim göñlümüñ murādın isterdüm. Çünkim mağrifetüñ evvel ħademine irişdüm. ayıtdum İlāhī tek sen benümile ol her ne kim dilerseñ eyle ve ayıtdı kim Hāk Te'ālāyı ⁶⁵⁰ عَنْ أَسْمَاءٍ otuz yıl zikr eyledüm. Çün zikirden ħāmüş oldum gördüm ki benüm ħicābum girü zikrimiş ya'nī zikr ve zākir ve mezkūr ehl-i tevħide ħicābdur ve ayıtdı kim bir kez kendümi münācāt idüp dergāhında 'arz itdüm ki ⁶⁵¹ كَيْفَ الْوَصُولُ ya'nī İlāhī senüñ ħazretüñe ne ħaylayıla irişilür ve ħanķı tātīle yaķın olunur didüm. Nidā işitdüm ki iy Beşām oğlanı ⁶⁵² طَلِقْ نَفْسَكَ تَلْكَ فَكَلِّ اللَّهُ ya'nī evvel kendü nefsuñe üç talāk vir andan soñra Allāh adını ya'nī andan soñra benüm adımı söyle ve ayıtdı kim eger Allāh Te'ālā benden yetmiş yıllık ħisāb istese ben andan yetmiş biñ yıllık ħisāb isterem. Zīrā yetmiş biñ yıldur ki ⁶⁵³ أَلَسْتُ بِرَبِّكَ diyü ħiṭāb itdi. Belī dimekden cemī' maħlūkātı şūrīde eyledi. Bu dükeli şūrīdeliķ ki yirlerde ve göklerdeyür. Cemī' ⁶⁵³ أَلَسْتُ بِرَبِّكَ şevķındandur. Pes ayıtdı kim andan soñra ħiṭāb irişdi kim yā

⁶⁵⁰ 'Azze ismuhū: İsmi yüce olsun.

⁶⁵¹ Keyfe'l-vuşul ileyke: Sana nasıl vasil olurum.

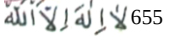
⁶⁵² Elestü bi-Rabbiküm: Ben sizin Rabb'iniz değıl miyim? (Erişim 13.03.2023), el-A'rāf 7/172. (Kısmî iktibas).

⁶⁵³ el-A'rāf 7/172.

Bāyezīd bu cevābı işit ki hisāb güninde yedi endāmuñı zerre eyleyevüz. Her zerreye [180a] dīzār virevüz. Aydavüz ki işde yetmiş yıllık hisābuñ hāşılı ve bākī kendü kenāruñda bulasın ve ayıtdı kim eger sekiz uçmağūñ kapusın benüm hücremden açsalar ve dünyānuñ ve āhiretūñ vilāyetini kaṭ'ī baña virseler henüz ol bir āhuma virmeyem ki seher vaḳtinde anuñ şevḳınuñ zikriyile ki dil ü cān ortasından gelür. Belki bir nefes ki anuñ derdinde virürem. On sekiz biñ 'ālem mülkinūñ berāberine dutmazam daḫi 'ālī görürem ve ayıtdı kim yarın Cennet içinde eger Bāyezīde cemāl göstermeyesin şol kadar nevḫa vü nāle eyleyem ki yedi tamu ehli benüm zār u nālemden kendü 'azāblarını unudalar ve ayıtdı anlar ki benden ilerü geldiler. Her birisi bir nesneye muḳayyed olup bağlandılar. Ben hīç nesneye muḳayyed olmadum ve kendümi bi'l-küllüyye aña fidā kıldum ve kendümiçün kendümi dilemedüm ve ayıtdı kim eger bizüm şıfatumuzdan bir zerre şahrāya düşerse derḫāl yedi kat gök ve yedi kat yir birbirine düşe ve ayıtdı kim ol diler ki beni göre ben dilemezem ki anı görem. Ma'nisi oldur ki kuluñ dilegiyle işi yok ya'nī kul oldur ki efendisi ne dilerse kuluñ daḫi dilegi ol ola ve ayıtdı kim kırk yıl ḫalāyīka yüz dutdum Ḥaḳ Ḥazretine da'vet itdüm hīç [180b] kimse beni ḳabül eylemedi. Çün anlardan yüz dönderdüm Allāh Ḥazretine ḳaşd u niyyet eyledüm. Dükelisini benden öñ anda müşāhede eyledüm. Ma'nisi oldur Ḥaḳ Te'ālānuñ 'ināyet ü şefḳati benüm şefḳat ü 'ināyetümden ilerü ve ziyāde gördüm ve anı kim ben bu nesnenūñ üzerine dilerdüm ki anı Ḥaḳka irişdüreydüm. Ḥaḳ Te'ālā anı bir sā'atda benden öñdin kendüye irişdürmişidi ve ayıtdı kim çün Bāyezīdlik ta'ayyününden ṭaşra çıkdum. Şol yılan kendü ḳavında çıkar gibi nazar eyledüm gördüm ki 'aşḳ u 'āşık u ma'şūḳ üçü birimiş ki 'ālem-i tevhīdde dükelisini bir görürler ve ayıtdı kim Allāhdan Allāha sefer itdüm tā benden bende nidā eylediler ki iy ben sen iy sen ben diyü. Ya'nī fenā' fi'llāhı maḳāmına irişdüm. Allāh Te'ālāda benligüm fenā olup ta'addüd ve keşret getdi. Vaḫdet-i ḫayret ḫāşıl oldı ve ayıtdı kim niçe yüz biñ maḳāmları girü ḳodum. Çün nazar itdüm kendümi ḫarfu'llāh maḳāmında gördüm. Ya'nī Allāh ma'nisinde gördüm ki ol bī-nihāyetdür andan ilerü yol yoktur. Ayıtdı kim Ḥaḳ Te'ālā otuz yılıdı kim benüm āyinemidi. Şimdiki ḫālde ben kendümüñ āyīnesiyem. Ya'nī Ḥaḳda beni görürdüm. Beni ve Ḥaḳkı görmek ta'addüd ve şirkdür. Çün benligüm ḳaldı maḫv oldı. Ḥaḳ Te'ālā kendü āyīnesi [181a] oldı kendü de müşāhede olunurdu ve bu kim ayduram ben kendümüñ āyīnesiyem. Ya'nī Ḥaḳdur ki benüm dilümde kelām söyler ve ben ortada nā-peydayem ve ayıtdı kim nice yıllar bu dergāhda mücāveret eyledüm. 'Āḳıbet dehş ü ḫayretten

artuk baña naşīb hāşıl olmadı ve ayıtdı kim hāzret-i ‘izzet dergāhına vardum. Hergiz anuñ dergāhına ğalebe-i zaḥmet yoĝıdı ki ehl-i dünyā dünyāya meşĝöl olup maḥcūbları ve ehl-i āhiret āhirete meşĝülleridi ve müdde‘iler da‘vāya meşĝülleridi ve erbāb-ı tarīkat ve ehl-i taşarruf ba‘zı kavm yimege ve içmege ve ba‘zısı rakş u semā‘a meşĝülleridi ve anlar ki tarīkat yolunuñ muḳaddemleriyidi ve ḥaḳīkat sipāhlarınıñ pīşuvālarıydı. Anlar ḥayret beriyyesinde dilsüz olmışlarıdı ve ‘acַz deryāsında müstaĝraklarıdı ve ayıtdı kim bir müddet ben Ka‘beyi tavāf eyledüm. Çün hāzret-i Ḥaḳḳa irişdüm gördüm ki Ka‘be beni tavāf eyler ve ayıtdı kim bir gice göñli bulmaĝa taleb itdüm bulmadum. Çün seher vaḳti yetişdi āvāz işitdüm ki iy Bāyezīd benden ğayrı neye taleb idersin senüñ göñülile ne işüñ var beni taleb eyle diyü ve ayıtdı kim er ol degildür ki bī-hāşıl ve bī-fāyide yürüye er oldur her ḳandaki [181b] ola ve her neyi ki dileye ol aña derḥāl hāşıl ola ve her kimüñle mükāleme eyleye andan cevāb işide ve ayıtdı Ḥaḳ Te‘ālā beni şol maḳāma irişdürdi kim cemī‘ ḥalāyıkı iki barmaĝum ortasında görrem ve ayıtdı kim mürīde tā‘atden ḥalāvet ve lezzet vireler. Ḳaçan kim ol lezzetile şāz u hürrem ola. Anuñ şāzılıĝı anuñ yakīnlıĝına ḥicāb ola. Ya‘nī tā‘atüñ lezzetin bulmaĝıla ğurūr bulup ‘ucb hāşıl eyleye. Lā-cerem ḥicāb ola ve ayıtdı ‘arīfün kemter derīcesi oldur ki Ḥaḳ Te‘ālānuñ şıfātı anda ola ve anuñile muttaşıf ola ki ⁶⁵⁴ *تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ* mücebince müteḥaḳḳık ola ve ayıtdı kim eger göñülile cemī‘ ḥalāyıkı beni oda yakşalar ben şabr eyleyem. Ol aradan ben da‘vā iderem henüz anuñ muḥabbetini itmiş olam ve eger benüm günāhumı ol ḥalāyıkdan yarlıĝasa ol aradan ki anuñ şıfātı raḥmetdür. Henüz az ola ve ayıtdı kim günāhdan tevbe birdür ve tā‘atdan tevbe biñdür. Ya‘nī tā‘atda ‘ucb itmek tā‘at itmeyüp günāh işlemekden yaramaz-raḳdur ve ayıtdı ‘arīf mertebesinüñ kemāli oldur kim ‘ışḳ muḥabbetinde yanup göyüne ve ayıtdı kim ‘ilim ezelī da‘vā eylemek şol kimseye dürüstdür ki kendüye göñül nūrın göstere ve ayıtdı kim dünyāyı düşmen dutdum Ḥālīḳa irişdüm ve Ḥaḳ Te‘ālāyı maḥlūḳat üzerine [182a] iḥtiyār itdüm. Andan soñra ol ḳadar Allāhuñ muḥabbeti ğālib oldu kim kendü vücūdumu düşmān dutdum. Çün zaḥmetlerin ortadan götürdüm. Ḥaḳḳuñ beḳāsı ve luṭfıyla üns dutdum ve ayıtdı kim Allāhuñ ḳulları vardur ki eger sekiz Cenneti cemī‘ zīnetile anlara ‘arż itseler anlar Cennetden şöyle nāle vü feryād ideler ki ehl-i Cehennem Cehennemden iderler gibi ve ayıtdı kim ḥaḳīkatıla ‘ibādet eyleyici ol ola ve şıdḳıla ‘amel eyleyici ol ola kim mücāhede kılıcıyla cemī‘ murādınıñ başını kese. Nefsün dükeli şehevātını ve ārzūlarını Allāh Te‘ālā

⁶⁵⁴ Tehallāḳu bi aḥlāḳı’llāh: Allah’ın ahlakıyla Ahlaklanın.

muhabbetinde lâ-şey' eyleye ve Hâk Te'âlânun ihtiyârını ve rızasını dost duta ve cemâl ü kemâlini müşâhede itmegi ârzü eyleye ve ayıtdı evvel maķâm-ı tevḥîd oldur kim her ne kim söylerse 'ilmile söyleye ve her ne işidürse 'ilmile işide ve ayıtdı Hâk Te'âlânun kendü rızası degil midür ki kullarına Cennet erzânî kıılır. Ayıtdılar ki belî kendü rızasıdır. Ayıtdı kim çün kendü rızasını bir kimseye vire ol kimse Cenneti n'eylesün ve ayıtdı kim bir zerre anuñ mağrifeti gönülde yegrekdür. Firdevs-i a'lâda biñ köşk ve serâyından ve ayıtdı kim cemî' ḥalâyıkuñ tevbesi günâhdandır ve Bâyezîdüñ tevbesi ⁶⁵⁵ dimekdendür. Ya'nî her ne kim dirsem şirkdür. Ya'nî [182b] mādām ki kayıl ü kavlı u maķûl var. Tevḥîd ehline ta'addüd ü şirkdür ve ayıtdı kim anuñ bî-gâneliği çok erenleri erliginde 'âciz eyler ve çok 'âcizleri merdânelige irişdürür ve ayıtdı kim eger idebilürseñiz fenâ kıâ'idesinde evvel fânî oluñ tâ kim bu kelâma ve bu mertebeye vâşıl olası ve illâ bu cemî' zühd ü şalâhiyyet hemân bir yıldur ki üzerüñze eser ve maķşûda irişmez ve ayıtdı kim Allâhı biliciler Cennetün şevâbı dururlar ve Cennet anlaruñ vebâlidür ve ayıtdı kim sizün günâhuñuz size ol miķdâr ziyân itmez ki bir Müslümân karındaşı ḥürmetsüz eyleyüp ḥor dutma ziyân eyler ve ayıtdı kim dünyâ ehli dünyâya ğurûr içinde ğurûrdur ve âḥiret ehli âḥirete sürûr içinde sürûrdur. Ya'nî şâzılık içinde şâzılıkdur ve Hâkkuñ muhabbeti ehl-i muhabbete nûr içinde nûrdur ve ayıtdı kim ma'ânîde cemî' iş naķaddur. Ammâ mücâhedede dükeli yavu varmaķdur ve ayıtdı kim cânsuzlaruñ cânı vîrânelik yolında âbâdânlıkdur ve ayıtdı kim ehl-i ma'rifetün 'ibâdeti nefslar kıorķusıdır ve ayıtdı kim 'ârif çün ḥâmûş ola murâd ol ola ki kendü ma'rifetinden artuķ söz söylemeye ve çün gözlerini yuma maķşûdı ol ola kim gözün açacaķ Allâha nazar eyleye. Çün başını murâķabeye kıoya anı taleb [183a] eyleye ki herğiz başını kıaldurmaya tâ İsrâfîl şûr urmayınca Hâk Te'âlâya keşret-i ünsden ve ayıtdı kim gönülün süvârı ol ve tenün piyâdesi ve ayıtdı kim Allâhı bilmegün 'alâmeti ḥalkdan kaçmaķdur ve anuñ ma'rifetinde ḥâmûş olup hîç kelâm söylememek ola ve ayıtdı her kim Allâha mübtelâ oldu Hâk aña memleket-i kevneyni dirîĝ itmeye. Ol ḥod iki 'âlemde baş indürmeye ve ayıtdı kim 'ışķ sili geldi. Andan artuķ her ne kim varısa aldı. Bende andan ğayrıdan eşer kıomadı tâ kim yalıñuz 'ışķ kıaldı. Nitekim zâtı daḥi yalıñuzdur ve ayıtdı kim yarın ehl-i behişt ziyârete varalar çün ziyâretten ğirü döneler. Anlara şûretler 'arz ide her ki ol şûretlerden ihtiyâr eyleye. Ayruķ aña ziyâret itmeĝe yol virmeyeler ve ayıtdı kıula andan yigrek olmaya ki nesnesüz ola. Ya'nî ne zühdî ola ve ne

⁶⁵⁵ Lâ ilâhe illâ'llâh: Allah'tan başka ilah yoktur.

‘ilmi ve ne ‘ameli ola. Çün cemī‘isinsüz ola cemī‘isiyile ola. Ya‘nī ‘amellerine tekye idüp gurūr bulmaya. Bu cemī‘isin yok meşābesinde bilüp Allāhuñ fazl [u] keremine ümmīz duta. Eyle olsa Hāk Te‘ālā aña cemī‘ maqşūdı müyesser kıla ve ayıtdı kim bu kışşaya elem gerekdür qalemnden nesne gelmez. Ya‘nī ma‘rifetu’llāha irişmege zahmet ve mücāhede çekmek gerek qalem kitābet itdüğinden nesne [183b] hāşıl olmaz ve ayıtdı ‘ārif ma‘rifetden ol kadar söz söyleye ve ma‘rifet kūyında ol kadar yeldegim kim ne ‘ārif qala ne ma‘ārif qala ki ma‘ārif ‘ārifden durur. ‘Ārif çün ma‘rūfa irişe hergiz ma‘ārifī añılmaya ve ayıtdı kim ‘ilm ve aḥbār taleb itmek bir kişiden lāyıqdur kim anuñ ‘ilmi ‘ilimden ma‘lūme ola ve ḥaberi ḥaberdan ḥaber viriciye ola. Ammā her kim mübāhātiçün ‘ilm oquya ve anuñile kendü ziynetin taleb eyleye tā kim maḥlūk anı qabūl eyleye ol kişi her gün Hāk Te‘ālādan ırak olup mehcūr ola ve ayıtdı kim dünyānuñ ol kadar ne qadri vardur ki anı terk itmegi bir ulu iş taşavvur ideler ve ayıtdı muḥāldür ki bir kişi Allāhı bile anı dost dutup muḥabbet eylemeye. Muḥabbetsüz ma‘rifetüñ kıymeti yokdur ve ayıtdı ol ırmaqları görür misin ki nice āvāzlar virürler. Çün deñize irişe sākin olur ve anuñ deñize girmesinden çıkmasından hergiz deñizlere ziyāde noqşān hāşıl olmaz ve ayıtdı anuñ kılları vardur ki eger bir sā‘at andan dünyāda ve āḥiretde maḥcūb olalar. Hergiz aña tapup tā‘at eylemeyeler. Ya‘nī çün Hākdan maḥcūb olalar. ‘Adem meşābesinde gelüp olmamış gibi olalar. Anlar ki olmamış ola nice tā‘at ve ‘ibādet eyleyeler ve ayıtdı her kim Allāhı bilür [184a] dört dürlü nedür? Ayıtdı kim bir oldur ki baña muqadder olan rızqumı benden ḡayrı hīç kimseye yakın görmezem. İkinci ol ki biraḡunuñ muqadder olmuş naşbine benden ırak görmezem ve üçünci bilürem ki Hāk Te‘ālānuñ elbette ḥükmi baña irişür. Bilā-māni‘ bilā-dāfi‘ ve dördünci oldur ki her ḥālde ki ölürem söyleyem ki bilürem. Hāk Te‘ālā benüm ḥālümü benden yigrek bilür. Şaḳīḳ işidüp ayıtdı kim zehī eyü zāduñ var. Bu yola git ki mübārek olsun.

Naḳildür ki Şaḳīḳ bir kez Ka‘beye ‘azm eylemişidi. Bağdād şehrine geldi. Ḥalīfe Hārūnu’r-reşīdidi. Şaḳīḳi qatına oqutdı. Ayıtdı kim Şaḳīḳ zāhid sen misin? Ayıtdı kim benem. Ammā zāhid deḡülem. Ḥalīfe ayıtdı kim yā şeyḡ baña naşīḥat eyle. Şaḳīḳ ayıtdı kim yā Ḥalīfe Hāk Te‘ālā seni şiddīḳ yirine diküp durur. Senden şıdḳ taleb ider. Nitekim Ebū Bekr-i Şiddīḳdan taleb itdi ve daḡi Fārūḳ yirine ḥalīfe eyledi. Hāk u bāṭıl ortasında senden fark taleb itse gerek nitekim Fārūḳdan taleb itdi ve ‘Osmān yirine ḥalīfe dikti senden ḡayā vü kerem taleb itse gerek. Nitekim Zī’n-nüreyniden taleb itdi ve ‘Aliyyü Murtażā maqāmına ḥalīfe kıldı. Senden ‘ilm ve ‘adl taleb ider. [184b] Nitekim

andan taleb itdi. İmdi yā Halīfe başiret üzerine ol ki bunca su'ale cevāb viresin Halīfe ayıtdı kim yā şeyh daḥi ziyāde naṣīhat eyle. Ayıtdı kim yā Halīfe Haḳ Te'ālānuñ bir serāyı vardır. Adına Cehennem dirler. Seni ol Cehennemüñ kapucusı eyleyüp durur ve üç nesneyi saña vermişdür. Evvel māl-ı beytū'l-māl viridi. İkinci elüñe kılıc viridi. Üçüncü elüñe kama viridi. Ayıtdı kim bu halkı bu üç nesneyile Cehennemden redd eyle ve her hācet-mend ki senüñ katuña gele. Andan bu mālı dirig eyleme. Anuñ hācetini redd eyle ve her ki Haḳ Te'ālānuñ buyruḡına muḥālefet eylese bu kamaıyla anı tā dip eyle ve her ki bir Müslümānı nā-ḥaḳ yire öldüre bu kılıcıla anı katl eyle tā kim Haḳ Te'ālānuñ Cennetine müsteḥik olup Cehennemden ırak olasın. Eger bu vechile itmezseñ ehl-i Cehennemüñ pīşrevi sen olursın. Halīfe ayıtdı kim yā şeyh naṣīhat daḥi ziyāde eyle. Şaḳīḳ ayıtdı kim yā Halīfe ser-çeşme sensin. 'Alemdede 'amel eyleyiciler ol çeşmenüñ ayağıdır. Eger çeşme şāfi ve rüşen olursa ayağındaḡı ırmaḡuñ bulanursa ziyān gelmez. Eger ser-çeşme bulanursa ayaḡı şāfi olduğundan hīç fāyide yok. Girü Halīfe ayıtdı kim [185a] yā şeyh baña naṣīhati daḥi ziyāde eyle. Şaḳīḳ ayıtdı kim yā Halīfe birini nihāyet beriyyenüñ ortasında şusuz ḳalsañ şusuzluḡuñ şol ḥadde irişse ki uş taḥḳīḳ şusuzluḡdan ölürsin. Ol demde bir içim şuyı memleketüñüñ yarusına virseler ala mıduñ? Halīfe ayıtdı kim derḥāl memleketüñ yarusın virüp alurdum. Pes Şaḳīḳ ayıtdı kim vaḳtī ki ol şuyı içesin ki belük yolu dutulup ol şu taşra çıkmasa bilseñ ki eger çıkmasa taḥḳīḳ helāk olursın. Bir kişi gelse ayıtısa kim saña devā eyleyem ki bu belādan ḥalāş bulasın. Ölmekden ḳurtulasın. Velikin memleketüñ yarusın baña vir dise sen ol zahmetden ḳurtulup memleketüñ yarusın virmeḡe rāzı ola mıduñ? Halīfe ayıtdı kim rāzı olurdum. Pes Şaḳīḳ ayıtdı kim yā ḥalīfe bir memleketüñ ki kıymeti bir içim şudan artuḡ olmaya ki içesin girü çık. Ol mülküñ pādīşāhlıḡına ne bunca tefāḡūr idüp aña maḡrūr olursın. Halīfe bu naṣīhati işidüp şol ḳadar aḡladı kim bī-hūş oldu. Pes Şaḳīḳi i'zāz u ikrām ile girü gönderdi. Çün ḥacca vardı anda çok kişiler Şaḳīḳüñ üzerine cem' oldılar. Rızḳ üzerine baḡş idüp [185b] ayıtdılar ki rızḳı taleb itmek ol yolda cehldür ve rızḳ için iş işlemek ḥarāmdur didiler ve İbrāhim Edhem ve Şaḳīḳ-i Belḡı birbiriyle mükāleme itdiler. Şaḳīḳ ayıtdı kim yā İbrāhim vechi ma'āşda sen nice eylesin? Ayıtdı kim eger baña nesne virürlerse şükr iderin. Eger virmezlerse şabr iderin. Şaḳīḳ ayıtdı kim bizüm Belḡüñ itleri cemī' böyledür. Eger anlara nesne virürlerse yalanup ḳuyruḡların bularlar ve eger virmeseler şabr iderler. Pes İbrāhim ayıtdı yā Şaḳīḳ yā siz kār-ı ma'āşda nice idersiz? Şaḳīḳ ayıtdı kim eger bize nesne

virselar ʔsār idüp bir müsteḥakḳa taṣadduḳ iderüz ve eger virmeseler şükr iderüz. İbrāhim durup Şaḳīḳüñ başını öpüp ayıtdı kim sen üstāzsın.

Naḳıldür ki çün Şaḳīḳ ḥacdan girü dönüp Bağdāda geldi. Meclisi vaʔz itdi. Anuñ ekṣer sözleri tevekkülidenidi. Āḥir eṣnā-i kelāmda ayıtdı kim ben beriyyeye girdüm dört dānek gümüñüm varıdı. Henüz daḥi uş ceybümdeür. Bir yigit ol meclis ortasından durıgelüp ayıtdı kim ol yirdeki ol dört dānek kişiyi ki ceybüñe bıraḳduñ Allāh anda ḥāzır degül midi? Ol şāʔat Allāha iʔtimāduñ ve tevekkülüñ yok mıdı? Şaḳīḳ işidüp bu sözden müteḡayyir [186a] oldı. Ol söze iḳrār idüp inşāf getürdi. Ayıtdı kim ḥaḳ şol yigit elindedür rāst aydur didi. Derḥāl minberden andı.

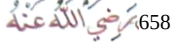
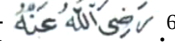
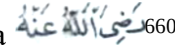
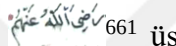
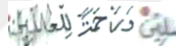
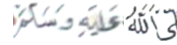
Naḳıldür ki bir gün bir pīr Şaḳīḳüñ ḥidmetine gelüp ayıtdı kim yā şeyḥ çok günāhum var. Dilerem ki tevbe eylerem. Şaḳīḳ ayıtdı kim ne güç geldüñ? Pīr cevāb virdi kim her ki ölümnden öñdin gelse hemān tīz gelmiş olur. Şaḳīḳ ayıtdı kim belī eyü geldüñ ve ḥoş söyledüñ.

Naḳıldür ki Şaḳīḳ ayıtdı kim düşümde gördüm. Ayıtdılar ki her ki kendü rızḳına Allāh üzerine iʔtimād eyleye. Ḥaḳ Teʔālānuñ eyü ḥüyımı ziyāde kılsa ve anı şeyḥlerden eyleye ve tāʔatda emīn eyleye ve ayıtdı her ki muşibetde cezaʔ ve fezaʔ eyleye. Şöyledür ki eline süḳūtı alup Allāhile ceng ider ve ayıtdı kim tāʔatuñ aşlı ḥavfdur ve ümmīzdür ve muḥabbetdür. ʔAlāmet-i ḥavf ḥarām nesneleri terk itmekdür ve ʔalāmet-i recā dāyim tāʔatdur ve ʔalāmet-i muḥabbet şevḳ-ı ʔināyetdür ve ayıtdı her ki anuñile bu üç nesne bile olmaya ol düzaḥdan necāt bulmaya. Bir emn ve bir ḥavf bir ıztırāb ve ayıtdı ḳorḳucı ḳul oldur ki anuñ ḳorḳusu geḳmişden ola. ʔÖmrüm ḥayrıla mı şerrile mi diyü dāyim ḥavfda [186b] ola ve bir daḥi gelesi ʔömriçün ḳorḳa ki ʔaceb ne vechile geḳe gele diyü ḡam-nāk ola ve ayıtdı kim ʔibādet on cüzʔdür. Toḳuzı ḥaḳdan ʔuzlet itmekdür ve birisi dāyim ḥāmūş olmaḳdur ve ayıtdı ḥaḳnuñ helākı üç nesnedendür. Evvel günāh ider tevbe ümmīzine. İkinci tevbe eylemez dirlik ümmīzine yaʔnī ḥayātdayam idem diyü. Üçünci tevbesüz ḳalır rahmet ümmīzine yaʔnī kerīmdür rahmet ider ve bunuñ gibi kişi hergiz tevbe eylemez. Eyle olsa bunlar helāklik ve ayıtdı kim Ḥaḳ Teʔālā ehl-i tāʔatı ḥālet-i mevtinde diri eyler ve ehl-i maʔşiyeti ḥālet-i ḥayātında ölü eyler ve ayıtdı üç nesne faḳruñ ḳarīndür. Bir ḡoñül ferāḡati. İkinci ḥisāb yeyinligi. Üçünci nefis rāḥatı ve üç nesne lāzım-ı ḡinādur. Bir rencür olmaḳ. İkinci ḡoñül meşḡül olmaḳ. Üçünci ḥisāb ḳatılıḡı ve ayıtdı kim ölümüñ yaraḡını müheyyā idüp ḥāzır olmaḳ gerek ki çün ölüm

gele girü dönmek muḥāldur ve ayıtdı her kime ki nesne virürsin anı yegrek severseñ andan ki ol saña nesne vire. Ma'lūm bil ki sen āḫiret dostısın eger bunuñ 'aksince iseñ bilesin ki dünyā dostısın ve ayıtdı kim ben konuḡdan yigrek hıç kimseyi sevmezın andan ötürü ki [187a] anuñ rızkı ma'ūnetidür ve anuñ şevābı Allāh üzerinedür. Ben anuñ ortasında hıç kimse degülem ve ayıtdı her kim ma'rifet vāfirliğından faḡr u ihtiyāc mertebesine düşse ol faḡr u zarūret anuñ ḡatında ol ni'met ü ḡınādan yigrek olmasa ol kimesne ölü ḡuşşaya düşüp durur. Bir dünyā ḡamına ve bir āḫiret ḡamına ve her ki ni'metden faḡr u zarūrete düşse ve ol faḡr u zarūret anuñ ḡatında ni'metden yigrek olsa ol kimse iki şāzılıḡa düşüp durur. Bir dünyāda şāzumān olmaḡa ve bir āḫirette ferahlıḡa ve ayıtdılar ki kişiyi ne nesneyile bileler ki Ḥaḡ Te'ālāya i'timād ü intimāsı var. Ayıtdı ki andan bileler ki çün anuñ dünyāsından bir nesne ziyān olsa anı Ḥaḡ Te'ālādan ḡanīmet bilüp şāz ola ve ayıtdı eger dilerseñ ki bir kişi bulasın naḡar eyle gör ki Ḥaḡ Te'ālānuñ va'desine emīn-rek midür ve yāḡūd ḡalkuñ va'desinde emīn-rek midür? Bu imtiḡānile ma'lūm ola ve ayıtdı ki taḡvā üç nesneyile bilinür. Bir göndermaḡıla ve bir men' itmegile ve bir söz söylemaḡıla. Evvel göndermaḡıla ya'nī dīn göndermaḡıla ki her neyi ki ilerü gönderür ol anuñdur ve ikinci dünyāyı men' itmegile ya'nī kaçan saña māl virseler alma ki dünyādur [187b] ve üçünci her ne söz söylerse dīn bābında söyleye ve terk-i dünyā bābında söyleye. Ya'nī iki 'ālemde bir söz söyleye ki ol söz dīnde ola ve terk-i dünyāda bir ma'nī daḡı oldur ki anı ki gönderür dīndür. Ya'nī Ḥaḡḡuñ emrini yirine getüre ve dünyāyı men' eyleye. Ya'nī nevāḡiden ırāḡ ola ve sözi bu iki nesnenüñ üzrine şāmil ola ki kişi görmeḡıla ve kelām söylemegile ma'lūm olur ki dünyāda mıdur yādında mıdur ve ayıtdı kim yedi yüz 'ālime beş nesneden su'āl idüp ayıtdım ki 'āḡil kimdür zeyrek kimdür ve ḡanī kimdür ve dervīş kimdür ve baḡl kimdür? Yedi yüzi daḡı bir cevāb virdiler. Ayıtdılar ki 'āḡil oldur ki dünyāyı sevmez ve zeyrek oldur ki dünyā anı aldamaḡa ve ḡanī oldur ki Ḥaḡ Te'ālānuñ ḡismetine rāzı ola. Dervīş oldur ki ḡöñlinde ḡaleb ziyāde olmaya ve baḡl oldur ki Ḥaḡḡuñ mālınıñ ḡaḡḡını Ḥaḡ Te'ālādan ⁶⁵⁶ dirīḡ duta. Ḥātem-i Eşām aydur Şaḡıḡkūñ āḡir 'ömrinde vaşıyyet ḡaleb itdüm. ayıtdım ki yā şeyḡ baña naşīḡat eyle ki nāfi' ola. Ayıtdı kim eger 'ām vaşıyyetin isterseñ dilüñi şaḡlayu dut. Hergiz söz söylemeyesin. Meger vaḡt ki naḡar eylemeye.

⁶⁵⁶ Celle celāluḡu: Onun şanı ne yücedir.

Eger sen söylemezseñ yanup göyünesin. Andan soñra söyleyeseñ revādur. Andan soñra Şakīķ [188a] cānı Hākķa teslīm oldı .⁶⁵⁷

İmāmu Ebū Hānīfe-i Kūfī ⁶⁵⁸ ol çerāğı şer‘ [ü] millet ol şem‘ [ü] dīn ü devlet ol nu‘mān-ı hadāyık ol ‘ummān-ı cevāhir-i me‘ānī vü daķāyık ol ‘ārif ü şūfī imām-ı cihān Ebū Hānīfe-i Kūfī ⁶⁵⁹ Cemī‘ dillerile anuñ şıfatı memdūh idi ve cemī‘ milletde anuñ kemālī maķbūl idi ve anuñ riyāzeti ve mücāhedātı hadd-i pāyāndan taşrayıdı ve hālvat müşāhedātı ‘alā-vechi gāyet idi. Uşul-i tarīķatda ve fūrū‘-ı şerī‘atda mertebe-i refī‘deyidi ve ‘ulūm-ı tedbīrde hadd-i belīgdeyidi ve çok ulu meşāyihe irişüp dururdı. İmām-ı Ebū Muḥammed Ca‘fer-i Şādıkıla ⁶⁶⁰ şöhet idüp dururdı ve ‘ilimde Fuḍayl-ı ‘İyāzuñ ve İbrāhim Edhemūñ ve Bıř-i Hāfīnūñ ve Dāvūd-ı Tāyīnūñ ⁶⁶¹ üstāzıydı. Ol vaķt ki ⁶⁶² Muḥammed Muşţafānuñ ⁶⁶³ mübārek ravzasına irişdi. Āvāz kıldı ki es-selāmu ‘aleyke yā seyyīdū’l-mürselīn. Āvāz geldi ki ‘aleyke’s-selāmu yā imāme’l-müslimīn. Evvel hālindeki ‘uzlet-i hāķı ‘azīmet itdi Allāha tevekkūl idüp kıble-i hāķīķīye teveccūh itdi ve hāķdan ictināb idüp ‘abālar geydi şūret-i taşavvuf ihtiyār [188b] eyledi tā bir gice vāķı‘asında gördi ki Resūl Hāzretinūñ ⁶⁶⁴ mübārek kabrinden kemüklerini cem‘ ider ba‘zısını ba‘zısı üzerine ihtiyār ider. Bu vāķı‘anuñ heybetinden imām belkileyü durıgeldi. Aşḥābından birisine ki İbn-i Şīrīn dirlerdi. Bu vāķı‘ay ı şordı ta‘birinde şöyle didi ki sen peygāmerūñ ‘ilminde ⁶⁶⁵ ve sūnnetinūñ hıfzında mertebe-i kemāle irişesin. Şöyle ki ol bābda mutaşarrıf olup şahīḥi sıkımadan ve hāķķı bātıldan fark ide ki didi ve bir kez daḥi Resūl Hāzretini ⁶⁶⁶ düşinde gördi ayıtdı ki yā Ebā Hānīfe seni benüm sūnnetüme ihyā itmekiķün ḥayāta gönderdiler. Hālvat-i ‘uzlet kaşd eyleme. Hālayıķa iğlām-i sūnnet eyle ve anuñ ihtiyātın

⁶⁵⁷ Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi‘aten: Allah bol bol rahmet etsin.

⁶⁵⁸ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁵⁹ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁶⁰ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁶¹ Raḍıya’llāhu ‘anhum: Allah onlardan razı olsun.

⁶⁶² Seyyīdū’l-mürselīn ve raḥmeten lil‘ālemīn: Peygamberlerin efendisi ve ālemlerin rahmetçisidir.

⁶⁶³ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁶⁴ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁶⁵ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁶⁶ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

berekâtından idi ki Şu‘bî İmâm-ı Ebû Hanîfenün üstâdıydı be-gâyet pîr olmuşıdı. Bir gün halîfe meclis eyledi. Şu‘bî ol meclise da‘vet itdi ve cemî‘ ‘ulemâ-i Bağdâdî cem‘ eyledi. Halîfe yazıcıya buyurdu ki yaz hâdimün adına bir kûy yazdı. Halîfenün ikrârıyla ve ba‘zısını mülk ve ba‘zısını vakt için yazdı. Pes hâdim ol bitileri kâğiyü’l-kuzât katına iletdi. Ayıtdı kim yâ kâğiyü’l-kuzât emîrû’l-mü‘minîn halîfe bu bitinün mücebince sizi tanuk dutar siz daği kendü [189a] tanukluđuñuzu yazuñ didi. Kâđî tanukluk yazdı ve cemî‘ fuķahâ ve ‘ulemâ bu mektûba tanukluk yazdı. Andan İmâm-ı Ebû Hanîfenün katına getürdiler. Meger halîfe perde ardında otururdu. Ol mektûbı gösterdiler ayıtdılar ki yâ imâm sizi emîre’l-mü‘minîn bunun üzerine şâhid dutar. Aydur ki kendülerde bu mektûba şehâdetlerini yazsunlar didi. Ebû Hanîfe ayıtdı ki emîre’l-mü‘minîn şimdiki hâlde kâdadur? Ayıtdılar işde perde ardındadır. Ayıtdı ki halîfe bunda mı hâzır olur yâhûd biz anuñ katına mı varalum tâ şehâdet dürüst ola. Ol hâdim bu kelâmı işidüp hiddetle ayıtdı kim kâğiyü’l-kuzât ve fuķahâ-i ‘ulemâ-i Bağdâd cemî‘ isî yazdılar. Sen fuẕüllik mı idersin? Ebû Hanîfe ayıtdı kim ⁶⁶⁷ مَا كَسَبْتَ وَلَا كَسَبْتُمْ ya‘nî anlar ne kesb itdise anlardan şoralar. Halîfe işitdi Şu‘bîye ayıtdı ki şehâdetde dîzâr şart mıdır? Ayıtdı belî şartdur. Pes halîfe ayıtdı yâ sen beni ne vakt gördüñ ki şehâdet yazduñ? Şu‘bî ayıtdı kim bildüm ki senüñ emrünüledür ammâ dîzâr taleb itmedüm. Halîfe ayıtdı kim bu söz Haķdan ırakdur ve bu yigit sizden kâğılığa lâyıkdur. Bu kelâmı halîfeden işitdiler cemî‘ ‘ulemâ-i Bağdâd hacîl olup mülzem oldılar. Pes andan soñra Manşûr [189b] ikinci halîfeyidi. Kâğılığı bir kimseye virmek bâbında endîşe kıldı. Meşveret eyledi Bağdâd şehrinde dört ‘âlim ihtiyâr itdiler ki dördi daği ‘ulemânun fuḥûllarıdı ve mütebahḥirleridi. Birisi İmâm-ı Ebû Hanîfe ve birisi Süfyân-ı Şevrî ve birisi Müş‘ir-i bin Kirâm ve birisi Şerîk. Pes bu dört ‘âlimi bu maşlahatiçün halîfe kendü vaktine talep itdi. Yolda giderken Ebû Hanîfe ayıtdı ben her birünüziçün bir firâset eyleyem tâ kim kâğılığdan ḥalâş bulavuz. Ayıtdılar ki maşlahatdur. İmâm ayıtdı ben bir ḥileyile kâğılığı kendümden def‘ eyleyem ve Süfyân kaçsun ve Müş‘ir kendüyi dîvâneliğe vursun ve Şerîk kâđî olsun. Pes bu ittifâkla giderken Süfyân-ı Şevrî kaçdı varup bir gemiye girdi. Ayıtdı beni pinhân eyleñ ki başumı kesmek dilediler bu ma‘nîñün mücebince didi ki Resûl Ḥazreti buyurup durur ⁶⁶⁸ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁶⁶⁷ Lehâ mâ kesebet ve leküm mâ kesebtüm: Lehide olanı da kendi kazandığıdır, aleyhinde olanı da kendi kazandığıdır. (Erişim 13.03.2023), el-Bakara 2/286. (Kısmî iktibas).

⁶⁶⁸ Şalla‘illâhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

ya'nî her kimi ki kâdî eylediler tahkîk bıçaksuz boğazladılar. Çün Süfyāndan bu kelāmı gemiciler işitdiler. Süfyānı pinhān eylediler. Bu üç 'ālim-i manşūruñ katına vardılar. Evvel Ebū Hanīfeye hālīfe ayıtdı ki sen kâdî olmak gereksin. Ebū Hanīfe ayıtdı ki [190a] yā emīre'l-mü'minīn ben bir kişiyem ki 'Arabdan degilem. Belki anlaruñ mevālisi ve sādāt-ı 'Arab hükümüne rāzı olmazlar didi. Ca'fer-i Bermekî hāzır idi. Ayıtdı ki bu kâdīlīguñ nisbete nesebe ta'alluķı yokdur. Belki bu bābda 'ilm gerek ve diyānet gerek. Ebū Hanīfe ayıtdı ki hālīyā ben kâdīlīga yaramazam. Eger bu kâdīlīga yaramazam didüğüm rāst söylersem kâdīlīga yaramaz kişi kâdīlīk eylemez. Eger yalan söylersem yalancı kâdī Müslümānlar kâdīsı olmağa lāyık degil. Sen hod hālīfe-i hāksın revā görme ki yalancıyı kendüñe kâdī eylesin ve Müslümānlaruñ mālını ve kanını aña inanasın. Çün bu kelāmı hālīfeye Ebū Hanīfe didi. Kâdīlīk bendinden necāt buldı. Andan Müş'ir bin-i Kirām ilerü vardı. Hālīfenüñ elin dutdı ayıtdı kim sen hoş mısın nicesin oğlancuķlaruñ hoş mıdur ve hātūnuñ hoş mıdur? Hālīfe ayıtdı bunu taşra çıkaruñ dīvāne imiş andan soñra Şerīke ayıtdılar kim elbette sen kâdīlīgı kabūl itmek gereksin. Şerīk ayıtdı kim yā hālīfe ben bir sevdāvī kişiyem. Sevdām gālībdür ve dimāğumda hālel vardur. kâdīlīga mānī'dür. Mansūr hālīfe ayıtdı muvāfīķ şerbenlerle mu'ālece eyle tā kim 'aķluñ kāmīl olup dimāğūnda [190b] hālel gītsün didi. Pes kâdīlīgı Şerīke teslīm itdiler. Andan soñra Ebū Hanīfe anı şohbetinden mehcūr eyledi ve ayruķ aña söz söylemedi.

Naķildür ki bir gün bir bölük oğlancuķlar top oynarlardı. Anlaruñ topları Ebū Hanīfe ders aydurken cem'iyetinüñ ortasına düşdi. Hīç bir oğlanuñ zehresi olmadı ki gelüp ol topı cemi'yyetüñ ortasından ala. Ebū Hanīfeden hayā itdüklerinden bir oğlan ayıtdı ki bunu varup anlaruñ öninden almaķda ne var. Uş ben varup anlaruñ öninden getüreyin didi. Hemān-dem girüp ol topı e'imme-i dīn ortasından alup taşra çıkardı. Ebū Hanīfe bunu görüp ayıtdı kim bu oğlan helāl-zāde degildür. Pes tefahhuş itdiler. Şordılar hem imām didüğünleyn hāram-zāde imiş. Ayıtdılar ki yā imāme'l-müslimīn bunu neyile bildüñüz? Ayıtdı eger helāl-zāde imişse aña hayā mānī' olurdı gelüp bī-tekellūf almazdı.

Naķildür ki Ebū Hanīfenüñ bir kişi üzerinde mālı varıdı ve ol kişiuñ mahallesinde bir şākirdi varıdı. Meger vefāt itdi. İmām anuñ cenāzesine vardı. Güneşüñ be-gāyet ıssısı varıdı ve hem ıssınuñ vaķtiyidi. Hergiz yoğıdı illā ki ol imāmuñ [191a]

⁶⁶⁹ Men cu'ile kâdiyen fekad zūbihe bi-ğayri sikkīnin: Bir kimseyi kadı yaparlarsa, onu bıçaksız keserler.

mālî olduğu kişinün dīvārî gölgesi varıdı. Pes ol kişiler ki anda turmuşıdı. Durup Ebū Hanīfeye yir eylediler. Ebū Hanīfe gelüp ol dīvāruñ gölgesine oturmadı. Ayıtdı kim benüm bu dīvāruñ şāhibinde mālum var. Anuñ dīvārî gölgesinden menfa‘at dutmazam ki Resūl Hāzreti ﷺ⁶⁷⁰ aydup durur ki كُلُّ قَرْضٍ مِّنْقَعَةٌ مِّنْ رِّبَا⁶⁷¹ ya‘nī burūc ki andan cerr-i menfa‘at eyleye ol ribādur harām olur.

Naķıldür ki bir kez İmām-ı Ebū Hanīfeyi ħabs eylediler. Zālimlerden birisi gelüp ayıtdı kim baña kalem tıraş idivir. İmām ayıtdı tıraşlamazın. Ne kadar tıraşla didiyise fāyide olmadı. Ol kalemî tıraş eylemedi. Āħir ayıtdı kim neyiçün tıraşlamazsın? Ayıtdı kim kōrkaram ol kavmden olam ki Hāķ Te‘ālā ﷻ⁶⁷² buyurupdur احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْهِجُوا⁶⁷³ ila ayete.

Naķıldür ki Ebū Hanīfe ‘ādet idinmişidi ki her gice üç yüz rek‘at namāz kıla. Bir gün bir ‘avrat geçerdı imāmı gördi. Bir kişiyi daħi ayıtdı kim bu geçen kişi beş yüz rek‘at namāz kılar. Ebū Hanīfe bunı işidüp kendüde niyyet eyledi ki bu üç yüz rek‘at namāzı beş yüz rek‘at namāz kılam tā kim bu ħātūnuñ zannı benüm [191b] benüm üzerüme rāst ola. Ben sebep olup ħilāf-ı zannile ol günāhkār olmaya. Pes varup her gice beş yüz rek‘at namāz kılardı. Bir gün girü geçerken bir oğlan birine daħi ayıtdı kim iş bu geçen kişi her gice biñ rek‘at namāz kılar didi. Ebū Hanīfe bunı işidüp girü niyyet itdi kim her gice biñ rek‘at namāz kıla tā kim ol oğlanuñ zannı rāst ola. Pes varup her gice biñ rek‘at namāz kılardı. Bir gün kendü şākirdlerinden birisi ayıtdı kim yā imām ħalāyık senüñiçün aydurlar ki hergiz giceler Ebū Hanīfe uyumaz tā şabāħa deġin bīdār olup ‘ibādet eyler. Girü niyyet ayıtdı kim hergiz gicelerde uyumaya tā kim ħalāyıkun zannı anuñ üzerine rāst ola. Hāķ Te‘ālā ﷻ⁶⁷⁴ buyurur ki وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا⁶⁷⁵ ya‘nī eyü degildür işlemedüğünüz nesneyile öġünmek. İmdi şimden girü başum yastuġa kōmayam didi. Andan soñra otuz yıl yatsu namāzı āb-destiyile şubħ namāzın kıldı.

⁶⁷⁰ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁷¹ Küllü karzin cerre menfa‘aten fe-hüve ribhun: Karz-ı hasenden (borç para vermek) sağlanan her fayda faizdir.

⁶⁷² Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁶⁷³ Uħşurū’l-lezīne zalemu ve ezvācehum: Toplayın o zalimleri, onların yoldaşlarını. (Erişim 19.03.2023), es-Sāffāt 37/22. (Kısmî iktibas).

⁶⁷⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁶⁷⁵ Ve yühıbbūne en yahmedū bi-mā lem-yef‘alū:Yapmadığı işle övünmek iyi değildir.

Naķıldür Ebū Ḥanīfe'nün dizi secdede deve dizi gibi olup dururdu.

Naķıldür ki bir kez bir ğanīye tevāzū eyledi biñ kez ḥatm-i *Qur'ān* itdi. Ol tevāzū etdügi günāhuñ keffārıçün vakt olurdu ki bir müşkil [192a] keşf olduğı vaktin ol şükrāneye kırk kez *Qur'ān* ḥatm iderdi.

Naķıldür ki İmam-ı Muḥammed-i bin el-Ḥasan ⁶⁷⁶ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ be-ġāyet şāḥib-i cemālidi. Bir kez Ebū Ḥanīfe anuñ yüzini gördi. Ayruk tā şaklı gelinceye deġin anuñ yüzine bakmadı. Vaķtī ki aña ders aydayıdı bir perde ardından aydurdı ki nā-ġāḥ şüretine gözüm düş ola diyü.

Naķıldür ki Dāvūd-ı Ṭāyī aydur yigirmi yıl İmām-ı Ebū Ḥanīfenün katında şākirdlik eyledüm. Tamām yigirmi yıl anı gözetdüm herġiz başın içün oturmadı ve bir sâ'at rāḥat olmaġıçün ayaġın uzatmadı. ayıtdum ki iy imām dīn tenhālık vaķtinde daḡı bir sâ'at ayaġuñ uzatmazsın tā kim saña biraz rāḥat ḥāşıl ola. Ayıtdı kim ⁶⁷⁷ حِفْظُ الْأَدَبِ فِي مَقَامِ الرَّبِّ أَوْفَى ya'nī edep ri'āyet itmek Ḥaķ Te'ālā Ḥazretinde evlādur.

Naķıldür ki bir gün geçerdı bir oġlanı gördi ki balçıkda kalmış ayaġını balçık dutmuş. Ebū Ḥanīfe ayıtdı kim yā oġlan ki şaķın ki düşmeyesin. Ol oġlan ayıtdı kim benüm düşdüġüm kayurmaz yaluñuz ben düşersem girü dururam. Ammā sen key şaķın ki eger yolda sen tayrınup düşerseñ cemī' Müslümānlar sana iķtidā iderler. Cemī'isi gelüp senün arduñca tayrınup düşerler. [192b] Bu cümlesi girü durmak müşkildür didi. Ebū Ḥanīfe ol oġlanuñ ziyrekliginden ta'accübe kaldı ve bu kelāmdan kendü ḥāline zār [u] zār ağladı ve hem aşḥābına ayıtdı kim eger bir mes'elede size ziyāde nesne zāḥir olsa ve delīl rüşen vāzıl olsa zinhār baña anda mutāba'at eylemek ve benüm taķlīdümile size zāḥir olan nesneden el çekmek ol ḥaķķ üzerine zāḥir olanı dutun. Pes bu kemāl-i inşāfuñ nişānıdır ki lā-cerem Ebū Yūsufuñ ve Muḥammed-i bin Ḥasanuñ ⁶⁷⁸ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا mesā'il-i muḥtelifede nice aķvālleri vardır.

⁶⁷⁶ Rağıya'llāhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁷⁷ Ḥıfzu'l-eğebi fī ḥaķķı'd-de'bi evlā: Eğebi muhafaza etmek Allah'ın Hakk'ından evlādır.

⁶⁷⁸ Rağıya'llāhu 'anhümā: Allah ikisinden de razı olsun.

Naıldür ki bir kiři varıdı be-gāyet cihet-i dünyāı çoğıdı. İmām-ı ‘Osmānuñ عنة düşmenidi. ‘Adāveti şol haddeydi ki ‘Osmān Hāzretine cühüd idi diyü bu ta’n iderdi. İmām-ı Ebü Hānīfeye andan haber virdiler. Ebü Hānīfe anı katına okudı ve şehrde bir cühüd varıdı maldārıdı. Ol kişiye ayıtdı kim seni anuñıçün okudum ki kızuñı şol fülān cihūda kabin kıyup virem. Ol kiři be-gāyet hışm-gın olup gāzaba geldi. Şöyle ki endāmına lerzeler düşdi. Ayıtdı kim āhir sen Müslümānlaruñ imāmı olasın revā görür misin ki Müslümānlar kızını cühūda lāyık görüp viresin? Pes Ebü Hānīfe ayıtdı kim iy Sübhāna’llāh [193a] çün revā görmezsin ki bir kıızı cühūda viresin. Pes Muhammed Resūlu’llāh kaçan revā göreyidi ki iki kızını bile cühūda vireyidi. Ol kiři bu sözden vākıf olup hāli bildi. Hemān-dem ol i’tikāddan dönüp Ebü Hānīfenüñ elin dutdı tevbe eyledi ve Sünnī oldı. Hergiz ol i’tikāddan dönmedi İmām-ı Ebü Hānīfenüñ berekātında.

Naıldür ki bir gün Ebü Hānīfe hamāmdaydı. Bir kiři gördi kim fütāsuz aña Şeytānu’l-leṭāyif dirlerdi ve ba’zılar aydurlar ki ol hükemādan felsefi mezheb idi ve ba’zılar aydurlar ki dehriyidi. Çün Ebü Hānīfe anı fütāsuz gördi. İki gözlerini yumdı hergiz açmadı. Ol dehrī ilerü gelüp ayıtdı kim yā Müslümānlaruñ gözüñden rüşinālığı ne vākıtden berü alup dururlar? İmām ayıtdı kim ol vākıtden ki senüñ vücūduñdan setr-i fütāsın aldılar benüm gözüm daḫi yumuldı.

Naıldür ki Ebü Hānīfenüñ رضى الله عنه⁶⁷⁹ sözidür ki kaçan bir kaderi mezhebile münāzire idüp mübāḥase itseñüz dileseñüz ki sözde ol kāfir ola yāḥūd kendü mezhebinden rücū’ idüp bīzār ola. Aña ayduñ ki Hāḫ Te’ālā diledi mi ki anuñ ‘ilmi anlarda rāst gele ve ma’lūm ‘ilmiyile berāber gele. Eger yok dirse kāfir ola nice belī diye ki Hāḫ Te’ālā جلاله⁶⁸¹ dilemedi mi anuñ ‘ilmi rāst ola [193b] ve ma’lūm ‘ilmile berāber gele bu küfr ola. Eger diledi dirse teslīm itmiş ola. Kendü mezhebinden rücū’ itmiş ola ve ayıtdı kim ben baḫīle ‘adl itmezem ve şehādetin qabūl itmezem. Ol buḫlı anuñ üzerine ider ki istikṣā idüp kendü ḫaḫḫından ziyāde ala.

Naıldür ki meger bir mescidi ‘imāret iderlerdi. Teberrūkiçün gelüp Ebü Hānīfeden nesne taleb itdiler. Ol mescidi ‘imāretinüñ ḫarcına Ebü Hānīfeye be-gāyet

⁶⁷⁹ Raḫıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁸⁰ Raḫıya’llāhu ‘anhum: Allah onlardan razı olsun.

⁶⁸¹ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

katı geldi. Ol bābda nesne virmege istikrāh itdi. Ol nesne taleb iden kişiler ayıtdılar ki yā imām sizden azucuk her ne gelürse berekātudur. Bizüm maqşūdumuz sizden māl degildür belki sizün berekātuñuzdur tā sizün dañi bu hayrda bir nesneñüz dāñil ola tā kim anuñ berekātında bākisi dañi qabul iyyet revnañın duta. Āñir imām kerāhiyyet tamāmıla bir altun virdi. Pes şākirdler şordılar şordılar ki iy h̄āce h̄āce sen hod kerīm-i ‘ālemsin. Seḡavetde bī-hem-tāsın. Bu kadar altun virmek hayr bābında size neyiçün ağır geldi istikrāh idüp atıvirmekden incindüñüz? İmām Ebū Ḥanīfe ayıtdı kim māl virmek cehtinden incinmedüm velikin ben yakın bilürem ki hergiz [194a] ḥelāl māl balçığa ve şuya şarf olmaz. Ben kendü mālumu ḥelāl bilürem çün benden ol cehtiçün nesne dilediler. İstikrāh itdügüm andanıdı ki benüm māluma şübhelü nesne varmış diyü. Ol nesneden ‘azīm rencide oldum. Çün birkaç gün bu kañiyyenüñ üzerine geçdi. Bir kişi gelüp ol altunu Ebū Ḥanīfeye getürdi virdi. Ebū Ḥanīfe be-ğāyet şāz u hürrem oldu şordılar ki yā imām bu ferañiyyete sebep nedür? Ayıtdı kim eger bir pul ola saña girü virmek evlādur. Zīrā bildüm ki benüm mālumda hergiz şübhelü māl yoñdur anuñiçün şāzam didi.

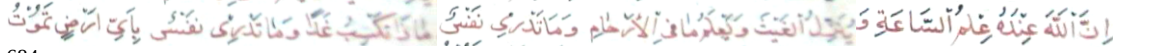
Nañildür ki bir gün bāzārda giderken gördi kim qarşudan bir şıgır geldi. İmām derḡāl yolını dönderdi ġayrı yola getdi. Şordılar ki iy h̄āce ol hayvāndan böyle perhiz itdügüñüz neyiçündür? Ayıtdı kim anuñiçün benüm ‘aqlum var anuñ yoñdur.

Nañildür ki bir gün İmām-ı Ebū Ḥanīfeyi gördiler şu kenārında qaftānından bir dırnañ miqđarı balçığı yur. Ayıtdılar ki iy h̄āce sen bu miqđar balçığı yursın. Ayıtdı kim belī ol fetvādur bu taqṡādur. Nitekim Bilāle yarım etmegi icāzet virmediği irteye kıoya ve ḡātūnlara bir yıllık azuk qodı ve aydurlar ki çün Dāvūd-ı Tāyī ⁶⁸² رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ muktedā oldu. Ayıtdı kim yā imāmü’l-müslimīn bu ulu iş içinde ne eyleyeyim? [194b] İmām ayıtdı kim senüñ üzerüñe olsun ki ‘ilmüñi ‘amele getüresin her ‘ilim ki ‘amele gelmese ol bir cesede beñzer ki cānı olmaya ve ḡalīfelerden birisi Melekü’l-mevti düşinde gördi şordı ki benüm ‘ömrümden nice yıl qalmışdur? Melekü’l-mevt beş barmağıyla işāret eyledi. Çün şabāḡ oldu. Ol düşüñ ta‘bīrin çok kişilerden şordılar hīc cevāb virüp ta‘bīr itmediler. Pes varup Ebū Ḥanīfe Ḥazretin da‘vet itdiler. Bu düşüñ ta‘bīrin andan şordılar. Ayıtdı kim ol beş barmañ ol beş ‘ilme işāretdür ki ol beş ‘ilmi Allāhdan artuñ kimesne bilmez. Evvel kıyāmet ne vakt qopısar. İkinci yağmur ne vañt

⁶⁸² Raḡıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

yağısardur. Üçüncü ana karnındağı oğlan erkek midür yoħsa dişi midür. Dördüncü yarın kıyāmet güninde tamuya mı varısar yoħsa uçmağa mı. Beşinci ‘ömür ne kadardur ve ölüm ne yirde vāķi’ olısdardur. Pes bu beş ‘ilme Allāhdan artuķ kimesne muṭṭalı’

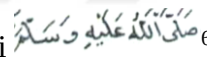
degildür. Nitekim Haķ Te‘ālā buyurur ⁶⁸³

⁶⁸⁴ Pes imām-ı a‘zama ḥalīfe ḥil‘at buyurdı [195a] ammā imām geymedi ve şeyḥ bu ‘Alī

Celābī aydur ⁶⁸⁵ ben Şāmdayıdum Bilāl-i Ḥabeřinüñ maķberesi üzerinde

uyumuşıdum. Düşümde kendümi Mekketu’llāhda gördüm ki Peyğāmbere Ḥazreti

⁶⁸⁶ Benī Şeybe kapusından geldi bir pīri kıltuğına almış. Nitekim bir oğlancuğı alurlar ‘azīm şefķatile. Çün Resül Ḥazretin gördüm karşı segirdüp vardum mübārek ayağını öpdüm ve bu ta‘accübdeyidüm ki ‘aceb ol pīr ki Resül böyle şefķat ü muḥabbetile kaçmış kim ki diyü hemān-dem mu‘cizāt ile benüm bāṭnuma ḥükm eyledi ki buña ki ta‘accüb idersin. Senüñ imāmuñdur ve kendü diyāruñ ehlidür ya’nī Ebū Ḥanīfe-i Kūfidür.

Naķıldür ki İmām-ı Ebū Ḥanīfe aydur ki çün Nevfel ibn-i Ḥayyāna vefāt irişdi. Düşümde gördüm ki kıyāmet günü kopmış ve cümle ḥalāyık ḥisāb yirinde muntazır durmuşlar ve Resül Ḥazretini ⁶⁸⁷ gördüm ki kendü ḥavzı kenārında durmuş sağı tarafa ve anuñ şol tarafında meřāyih gördüm durmuşlar ve bir pīr gördüm ḥüb şüretlü aķ şakallu yüzünü Resūlu’llāh yüzüne resül kıomış ve anuñ berāberinde Nevfel ibn-i Ḥayyānı gördüm durmuş. Nevfel çün beni gördi benden yaña geldi selām virdi [195b] ‘aleyk aldum ayıtdım ki yā Nevfel şol ḥavzdan baña řu vir. Ayıtdı kim řabr eyle tā kim Resül Ḥazretine destūr dileyem. Peyğāmbere Ḥazreti ⁶⁸⁸ mübārek barmağıyla iřāret eyledi tā kim baña řu vire. Pes Nevfel ol ḥavzdan baña řu virdi. İçdüm ve cemī‘ ařḥābuma içirdüm. Hergiz ol Nevfel virdüğü řu eksilmedi. Pes ayıtdum

⁶⁸³ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁶⁸⁴ İnna’llāhe ‘indehü ‘ilmu’s-sā‘ah ve yunezzilu’l-ğays ve ya’lemu mā fi’l-erhām ve mā tedrī nefsum māzā teksibu ğadā ve mā tedrī nefsum bieyyi arđın temüt inna’llāhe ‘alīmun ḥabīr: Kıyamet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah’ın katındadır; o, yağmuru yağdırmakta; rahimlerdekini bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez; hiç kimse nerede öleceğini bilemez ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır. (Erişim 19.03.2023), Lokman 31/34.

⁶⁸⁵ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁸⁶ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁶⁸⁷ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁸⁸ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

ki yā Nevfel peygamber Һazretinüñ ⁶⁸⁹صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ sağ yanında duran pîr kimdür? Ayıtdı kim İbrāhim Һalıldür - ⁶⁹⁰عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ve şol yanındağı Ebū Bekr-i Şıddıķdur ⁶⁹¹رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ. Şöyle kim karşı Nevfelden şorardum barmağıla ‘aķd dutup Һisāb iderdüm. On yedi kişiden şordum. Çünkim şordum uyandum on yedi ‘adedi barmağumda ‘aķd dutulmuş buldum ve Yahyā-yı Ma‘āz-ı Rāzī ⁶⁹²رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ aydur Peyğāmbēr Һazretini ⁶⁹³صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ düşümde gördüm. ayıtdum ki yā Resūle’llāhı ⁶⁹⁴إِنِّي أَطْلُبُكَ قَالَ عِنْدَ عِلْمٍ أَبِي حَنِيفَةَ ya’nī ayıtdum ki yā Resūle’llāh seni ķanda taleb ideyim? Ayıtdı kim İmām-ı Ebū Һanīfenüñ ‘ilmi ķatında ⁶⁹⁵رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ anuñ menākıbını ĥadd ü bī-şümārdur ve mücāhedesini bī-ķıyās ve bī-‘adeddür ve zühd ü taķvāsı ma‘lūm ve meşhūrdur. Bu miķdār zıkr idüp ĥatm itdüm ⁶⁹⁶رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

İmām-ı Ebū Yūsuf-ı [196a] Kādī ⁶⁹⁷رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ol müdeķķiķ ü muĥaķķiķ ol mu‘allim [u] müşfik ol ķādīlīga lāyık ol ĥükm içinde fāyık ol ĥalef-i selef-i māzī İmām-ı Ebū Yūsuf-ı Kādī ⁶⁹⁸رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ. Ebū Duĥāne-i Semmāk-ı bin Һareşe ki Resūl Һazretinüñ ‘alemdāriydı. Anuñ oğlan oğlanlarından idi. Ebū Duĥāne-i Semmāk çün şabāĥ durıgeldi. Serāyı ķapusında Benī Hāşimüñ şerīfleri karşıısına el bağlayup dururdı.

Naķıldür ki Ebū Yūsuf aydur benüm dedem Resūl Һazretinüñ ⁶⁹⁹صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ķatına geldi. Һendeķ Ėazāsı ġüninde daĥi kiçirek oğlanıdı. Resūl Һazreti mübārek eliyile dedemüñ başını şıġadı. Resūl Һazretinüñ ⁷⁰⁰عَلَيْهِ وَسَلَّمَ mübārek eliyile meşhi eşeri dedemüñ başında ķaldı tā kim bizüm neslümüzüñ başında ol eşer ma‘lūmdur. Rāvī şöyle rivāyet ider ki İmām-ı Ebū Yūsufuñ başını ġörüñ zeyti yaġıdır tolmuş şanurdı. Ol Resūl Һazretinüñ mübārek eli bereķātıydı.

⁶⁸⁹ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁹⁰ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁶⁹¹ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁹² Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁹³ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁶⁹⁴ Eyne eġlübüke ķāle ‘inde ‘ilm-i Ebī Hanīfe: Seni nerde bulurum diye sorunca, Ebu Hanife’nin ilminin yanında.

⁶⁹⁵ Raĥmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona raĥmet etsin.

⁶⁹⁶ Raĥmetu’llāhi ‘aleyhi raĥmeten vāsi‘aten: Allah bol bol raĥmet etsin.

⁶⁹⁷ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁹⁸ Rağıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁶⁹⁹ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁷⁰⁰ ‘Aleyhi ve sellem: Selam ona olsun.

Naķildür ki Ebū Yūsuf *Kur'ānuñ* ta'zīmiyle ħalāyık ortasında ma'rūf ve meşhūridi ve anuñ *Kur'āna* ta'zīminden rivāyet iderler ki Muĥammed bin-i Fuḍayl-ı bin-i 'Aṭiyyeden aydur ki iki kiři Baġdādda gördüm bir cāriyenüñ üzerine söyleşürler. Birisi birine [196b] aydur ki ol cāriyeñi baña sat. Ol kiři ibā idüp ayıtdı kim benüm bir cāriyem var senüñ tokuz var. Bu bir cāriyeyi benden dilemeseñ seni ne şabr itdürürdi ki benden bunu dilemeyeydüñ. Ol bir cāriye şāhibi ayıtdı kim böyle eyleme ki senüñ ve benüm meşelümüz o anuñ gibi olur ki Ḥaķ Te'ālā ħikāyet ider 'araza-i Dāvūda عَلَيْهِ السَّلَام إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ شِعْرٌ وَتِسْعُونَ نَجَّةً وَلِي نَجَّةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْقَضَاءِ ⁷⁰¹ Ebū Yūsuf ol demde süvāridi. Çün ol şāhib cāriyeden bu āyeti kendülerüñ muĥāveresi eşnāsında işitdi. Levni müteġayyir olup be-gāyet saĥt oldu. Yakīn oldu bī-huş ola çün girü kendüye geldi. Dönüp ol kiřiye melāmeti te'dīb itdi. Ayıtdı kim Allāhdan ħorķmaz mısız ki kelāmu'llāhı sizüñ kelāmuñuza dāll idersiz. *Kur'ān* okuyana gerekmez mi ki *Kur'ānda* ħuzū'ile ve ħuşū'ile ve vera'ile ve heybetile ola. Ben görmezem illā ki 'aķluñuñ kılleti ma'rifetinde didi.

Naķildür ki Muĥammed bin-i Faẓldan ki aydur bundan ötürü Ebū Yūsufi sevmezdim. Zīrā ki sultānlarla ihtilāṭ iderdi. Çün şānda ta'zīmın işitdüm benüm ħatumda andan sevgülü kimse olmadı.

Naķildür ki İbrāhim bin Cerrāĥ aydur Ebū Yūsuf marazī mevtindeydi. [197a] Üzerine girdüm gördüm be-gāyet vaķti teng olmış. Baña ayıtdı kim cemre taşın atmaķ tavar üzerinden mi efdaldür yoĥsa piyāde mi? ayıtdım ki piyāde atmaķ fāzıl-raķdur. Ebū Yūsuf ayıtdı kim eyle degildür ki cemreyi tavar üzerinden bulup atmaķ efdaldür. Bundan ġayrısını yayaķ atmaķ efdaldür. Bunu didi ve anuñ ħatından taşra çıķdım henüz kendü evüme irişmemiş idüm ki İmām-ı Yūsuf vefāt itdi didiler. Be-gāyet ta'accüb itdüm anuñ ħırşını 'ilm öğretmekdeki ħālet-i nez'inde daĥi 'ilm ta'līm itdi.

Naķildür ki bir kez İmām-ı Ebū Yūsuf bir ħatıra süvār olmuş üzengüleri altundaydı. Aña ayıtdılar ki revā mıdır ki böyle 'ālimsin altun üzengüyile süvār olasın? Benüm murādum oldur ki 'ilmüñ mertebesini ħalāyıkā gösterem ki benüm atam bir derzī kiři idi. Bu ululuķ mertebesine irişdüm dükeli 'ilmüñ berekātıdır tā kim beni 'izzetile göreler ħalāyıkūñ 'ilm öğrenmege raġbetleri ziyāde ola.

⁷⁰¹ 'Aleyhi's-selām: Allah'ın selamı üzerine olsun.

⁷⁰² İñne hāzā ehī lehū tis'un ve tis'üne na'ceten ve liyye na'cetün vāĥidetün ve fi'l-ķaḍāi: Bu benim kardeşimdir ve onun doksan dokuz koyunu vardır, benim ise sadece bir koyunum vardır.

Naķildür ki aydurdı zinhār cedd ü cehd eylen tā kim ‘ilm hāşıl idesiz ki ‘ilmüñ kimseyile ķarārı yokdur. Eger sen renc ü zaķmet çeküp sa’y idesin saña hāşıl ola. Eger kāhilliğıla duruşursın hergiz nesne hāşıl itmeyesin.

Naķildür ki Ĥalīfe-i Hārūnu’r-reşīd [197b] imām ile haccā giderdi. Yir ‘imāretliğā irişdükleri vaķt Ebū Yūsuf tonunı çıkarurdi. Hārūnu’r-reşīde bu hareket hoş gelmezdi. Bir kez ayıtdı kim yā imām kimüñ ile oturduğunu bilmez misin ki böyle edepsüzlik idersin. Ebū Yūsuf ayıtdı sen bilmez misin ki kimüñ ile hem-nişīnsin? Ĥalīfe ayıtdı bilürem ki Ebū Yūsuf ile otururam. Ebū Yūsuf aydur ayıtdım ki belī senüñ faķrūñ nesebiledür ki Benī Hāşimdensin. ‘Ālemde senüñ mişlūñ biñ var ki Benī Hāşimden senüñ nesebüñe şerīk dururlar. Ammā benüm faķrüm ‘ilmiledür ki şimdi ‘ālemde firīdü’l-‘aşram mişlüm yok. Ĥalīfe bunı işidüp ayıtdı n’olaydı ĥalīfe olmayaydım bir deveci olayıdım tek ‘ilimden bir nesnede a’lam olayıdım.

Naķildür İmām-ı Ebū Yūsuf Ĥalīfe-i Hārūnu’r-reşīd ile haccā gitdi. Çün ‘Arafāta irişdiler. Ebū Yūsuf ĥalīfeye imāmlık itmege tekellüf itdi. Ĥalīfe imāmetlik eyledi. İki rek’at namāz kılup selām virdi. İmām Ebū Yūsuf durup nidā itdi ki yā ehl-i Mekke siz namāzuñuzı tamām kıluñ ki ĥalīfe müsāfirdür ve biz ehl-i seferüz didi. Ehl-i Mekkenüñ birisi durup çağırdı ki bu ĥalkā ne çağırursın? Yā Ebā Yūsuf bu bābda senden a’lamuz ve saña ta’līm idenden daķı a’lamuz didi. Ebū Yūsuf [198a] ayıtdı kim ekşer benden a’lam olayıduñ namāzuñı şimdiki ĥâlde durup baña cevāb virmekile fāsīd itmeyeydün. Hārūn işidüp bu cevābile şāz oldı.

Naķildür ki Ebū Yūsuf aydur bir gün ĥalīfe dün buçuğında beni uyķudan uyandırıp ķatına da’vet itdi. Varup gördüm ki öñinde bir şāķib-i cemāl kenīzek oturur. Ayıtdı kim yā Ebā Yūsuf seni bu cāriye içün taleb itdüm ki buña şimdiki ĥâlde mālīk oldum. Hīç ĥīle var mıdur ki şimdi buña mübāşeret eyleyem. Ebū Yūsuf ayıtdı kim ĥīle oldur ki anı āzād idesin nikāķ eyleyesin didi. Pes ĥalīfe kenīzege ayıtdı kim muğannīlık eyle tā kim Ebū Yūsuf işide. Kenīzek āvāz-ı bülendile muğannīlık eyledi. Çün tamām itdi. Ebū Yūsuf aķsenet didi. Ĥalīfe ayıtdı kim yā imām taķsīn mi idersin? İmām ayıtdı kim tamām idüp durduğına taķsīn iderin. Ayıtdı kim yā aşķābu Ebī Ĥanīfe لَا يَنْطِقُكُمْ أَحَدٌ⁷⁰³ ya’nī yā Ebā Yūsuf senüñ ile kimse söyleşimez.

⁷⁰³ Lā yenṭıķuküm ehedün: Sizinle hiç kimse konuşmaz.

Naıldür ki Ebū Yūsuf ḥalifenūn katındaydı. ‘Ulemā ‘ilm-i nücūmda söz söylediler. Ebū Yūsufa işāret itdiler ki siz daḥi bu bābda ne buyursuz? Beş barmağıla işāret eyledi. Şordılar ki ma‘nisi ne? Ayıtdı kim bu beş nesne mefātihū’l-ğaybdur ki Allāhdan [198b] artuḵ kimse bilmez. Nitekim Ḥaḵ Te‘ālā ⁷⁰⁴ جَلَّ جَلَالُهُ buyurur ⁷⁰⁵ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ الْأَخِيرِ cemī‘ ‘ulemā ayıtdılar ki söz İmām Ebū Yūsufuñdur.

Naıldür ki Ebū Yūsuf aydur ⁷⁰⁶ وَمَنْ طَلَبَ سَوَادَ الْحَدِيثِ كَذَبَ مَنْ تَعَلَّمَ الدِّينَ بِالْكَلَامِ يُزِيدُ وَمَنْ طَلَبَ الْمَالَ بِالْكَيْمِيَاءِ أَفْلَسَ ya‘nī her kim ki dīni kelāmiçün öğrense zındıḵ ola ve her ki mālī kimiyāyile taleb eylese müflis ola ve her ki sözün mücerred sevādın taleb eylese kāzib ola.

Zikr-i İmām Şāfi‘ī ⁷⁰⁷ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ol sultān-ı şerī‘at ve tarīkat ol burhān-ı muḥabbet ve ḥaḳīḳat ol müftī-i esrār-ı İlāhī ol mehdīyi eṭvār-ı nā-mütenāhī ol vāriş-i ibn-i ‘amm-i nebī Veted-i ‘Ālem-i Şāfi‘ī Maṭlebī ⁷⁰⁸ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ anuñ kemālını şerḥ itmek ne ḥācet ki ‘ālem anuñ ‘ilmi nūrından münevverdür ve dīn anuñ cediti ḥānedānından muzafferdür ve anuñ fezāyıl [ü] şemāyılı bī-haddür ve menāḳıb [u] meḥāmidi bī-‘adeddür. Bu kemāl-i kifāyet ider ki ol mīve-i şecer-i Muştafavīyidi ve şu‘be-i devḥa-i nebevīyidi ve firāset [ü] kiyāsetde bī-naẓīridi ve fütūh [u] mürüvvette bī-mānendidi ve kerīm-i cihānidi ve cūvān-merd-i zamānidi. Hem efḍal-i ‘ahdidi ve hem [199a] e‘lem-i vaḳtidi hem ḥüccet-i e‘imme-i ferşidi ve hem muḳaddim-i Ḳureyşidi. Anuñ riyāzet ü kerāmeti bī-girānidi ve kemāl-i ‘ilimde şol vechile rusūhı varıdı ki on üç yıl ḥarem içinde bu kelāmı çağırdı ki ⁷⁰⁹ سَأَلَنِي مَا نَسِيتُ ya‘nī ne kim dilerseñüz benden şoruñ cevāb vireyim dirdi ve on beş yaşında tamām müftī olmışıdı. ‘Āleme fetvā virürdi. Aḥmed-i Ḥanbel ki cihānuñ imāmıyıdı üç üç yüz biñ ḥadīş hıfzındaydı. Bu cümlesiyile gelüp İmām Şāfi‘īnūñ şākirdi oldı ve dünü gün ḥidmetinde gāşiye-dārı oldı. Bir ḳavm aña i‘tirāz itdiler ki bir kişi ki bu miḳdār ‘ilm ü kemālile ve ‘ömr-i dirāzile gelüp bu on beş

⁷⁰⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁷⁰⁵ İnna’llāhe ‘indehu ‘ilmu’s-sā‘ah: Kıyamet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah’ın katındadır. Lokman: 31/34. (Kismî iktibas).

⁷⁰⁶ Men te‘alleme’d-dīne bi’l-keḷāmi yüzendiku ve men talebe’l-māle bi’l-kimyāi eflse men talebe sevāde’l-ḥadīşi kezebe: Her kim dinini söz için öğrenirse zındık olur, her kim malı kimya (ilm-i simya, kimya) ile talep ederse iflas eder, her kim ki mücerred söz ederse yalan söyler.

⁷⁰⁷ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁷⁰⁸ Raḍıya’llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁷⁰⁹ Selūnī mā şī’tüm: Bana dilediğinizi sorun.

yaşında oğlanuñ öñinde diz çöküp andan nesne okumak ve pîrleruñ şöhetin ve ‘ālī āsānīdleri terk idüp bir yigidüñ hîdmetin ihtiyār itmek ‘ākılāne olmaya didiler. İmām-ı Aḥmed-i Ḥanbel ayıtdı kim anı kim ben elfāzın ezber idüp dururam. Ol cemī‘ ma‘ānisiyle bilür. Eger ol degülmiseydi ve anuñ ‘ilminüñ istifādesi degülmiseydi ben ‘ilmüñ kapusunda kalurdum. Ol miqdār ki ol ḥaḳāyık u aḥbārdan fehmi idüp durur henüz bir ḥadīşden ol miqdār kelām bilmemişüz ve İmām Şāfi‘ī şol güneş gibidür [199b] cihāna ve sağlık gibidür ḥalka didi ve girü İmām-ı Aḥmed-i Ḥanbel aydur ki faḳīhlık kapusu ḥalk üzerene bağlanmışdı. Ḥaḳ Te‘ālā İmām Şāfi‘īyi gönderdi tā kim ol kapu anuñ sebebiyle açıla ve girü Aḥmed-i Ḥanbel aydur ki hīç bir kişi bilmezem ki anuñ minneti ulu-raḳ ola. İslām üzerene Şāfi‘ī ‘ahdinde illā Şāfi‘ī tā şol ḥaddede ki her namāzda ayduram ki **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُحَمَّدِيِّينَ اِذَا بَلَغَ الشَّافِعِيُّ** ⁷¹⁰ ve girü Aḥmed-i Ḥanbel aydur Şāfi‘ī dört ‘ilimde feylesofdur ya‘nī kāmildür. Bir ‘ilm-i luḡatda ikinci ‘ilm-i ihtilāfū‘n-nāsda üçüncü ‘ilm-i ma‘ānīde dördüncü ‘ilm-i fıkıhda ve girü Aḥmed-i Ḥanbel aydur bu ḥadīşuñ ma‘nisindeki Ḥazret-i Muştafa **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** ⁷¹¹ buyurup durur ki her yüz yılda bir kāmīl kopa tā kim benüm dīnümü ḥalka ta‘līm eyleye. Evvelki yüz yılda ‘Ömer bin-i ‘Abdü’l-‘azīzidi. İkinci yüz yılda İmām Şāfi‘ī maṭlabı idi ve Şevrī ayıtdı kim eger Ḥaḳ Te‘ālā Şāfi‘īyle benüm üzerüme minnet eylese ben Ḥaḳ yolında güm-rāh olayıdum ya‘nī ol minnet benüm üzerüme be-gāyet ‘azīm minnetdür ve Müznī aydur eger İmām Şāfi‘īnün ‘aqlın vezn eyleyelerdi cemī‘ ḥalkuñ ‘aqlında nışfindan ziyāde geleydi [200a] ve Bilāl-i Ḥavāş aydur ol Ḥızr Peyḡamberden **عليه السلام** ⁷¹² şordum ki Şāfi‘ī ḥaḳkında ne dirsın? Ayıtdı kim evtāddandur ve ayıtdı ḥālinde hīç da‘vete varmazdı. Hemīşe gözleri giryān ve cigeri biryān idüp zār [u] zār ağlardı ve henüz tıflıdı ki Ḥaḳ Te‘ālā biñ yıllık ḥil‘at-i kemāl-i firāset ü kiyāseti aña erzānī kılup virdi ve Selīm-i Rā‘īnün hîdmetine irişüp anuñ şöhetinde çok olmışdı ve tarīḳ-i taşavvufda cemī‘isini sebḳat itmişdi. Nitekim ‘Abdu’llāh-ı Enşārī aydur ben Şāfi‘ī mezheb degülem ammā İmām Şāfi‘ī be-gāyet severem. Her maḳām ki müşāhede iderem Şāfi‘ī muḳaddem görürem. İmām Şāfi‘ī aydur Peyḡamber Ḥazreti **عليه السلام** ⁷¹³ vāḳı‘amda gördüm ki ayıtdı kim iy oğul sen kimsin? ayıtdum ki yā Resūle’llāh senüñ bölügünden bir kişiyem. Pes

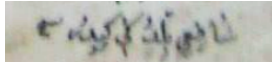
⁷¹⁰ Allāhümme’ğfirli ve li vālideyye ve li-Muhammed bin İdrīs eş-Şāfi‘ī: Allah’ım beni, anne-babamı ve Muhammed b. İdrīs Şāfi‘ī’yi bağışla.

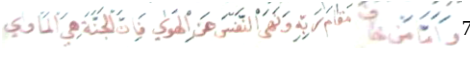
⁷¹¹ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem: Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.

⁷¹² ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁷¹³ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

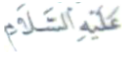
ayıtdı kim baña yakın gel. Resül Hâzretine yakın vardum. Kendü mübârek ağzınuñ yarından bir pâre yar çıkardı. Ayıtdı kim ağzuñı aç ben dañi ağzum açdum. Ağzuma tükürdi. Ayıtdı kim yûri Hâk Te‘âlânuñ ‘inâyet ve berekâtı senüñile olsun. İmâm Şâfi‘î aydur hemân sâ‘at ‘Alî Hâzretini vâkı‘amda gördüm gelüp benümile muşâfaha eyledi. Kendü yüzügn barmağından çıkarup benüm barmağuma dağdı tâ kim [200b] ‘ilm-i nebî ve ‘ilm-i ‘Alî baña sirâyet eyledi.

Naķildür İmâm Şâfi‘î altı yaşındaydı ki mekteb-hâneye varurdu ve anasını Benü Hâşimden bir zâhide ve ‘âbide hâtûn kişiyidi. Her kanda kim emânet olaydı halâyık götürüp anuñ katında kordardı. Bir gün iki kişi geldiler bir câmedân ton imâmuñ anasınıñ katında vedî‘at kodılar tâ biz ikimüz bile hâzır gelmeyince bu emâneti girü virmeyesin. Bu każiyyenüñ üzerine müddet-i medîd geçdi. İmâm anasınıñ ol kişinüñ itdügi şart hâtırından getdi. Nâ-gâh ol emânet koyan kişinüñ birisi gelüp ayıtdı kim yâ zâhide ol size koduğum emâneti girü vir. Pes durıgelüp câmedânla tonı ol kişiyeye virdi. Birkaç gün bunuñ üzerine geçdi. Ol emânet koyan kişinüñ bir yoldaşı dañi gelüp ayıtdı kim yâ hâtûn ol koduğum emâneti girü vir. Hemân-dem imâm anasınıñ ol itdügi şart hâtırına geldi ammâ ne fâyide. Pes ayıtdı kim emâneti yoldaşuñ geldi aldı. Ol ayıtdı kim şart itmedükmedi kim tâ ikimüz de hâzır gelmeyince emâneti teslîm etmeyesin. Pes hâtûn kişi mütehayyir olup melûl ve perîşân oldı. Pes varup ol kişi imâmuñ anasına kâğıdan [201a] muhżur getürdi. Bu guşşayla ser-gerdân dururken İmâm Şâfi‘î mekteb-hânedan eve geldi gördi kim anası ağlar. Ayıtdı kim yâ ana neyiçün ağlarsın? Anası imâma vâkı‘ayı beyân itdi. Pes Şâfi‘î ayıtdı kim yâ ana bundan neyiçün ağlarsın hîç bundan ağlamak hâcet degül. Ayıtdı kim şimdiki hâlde ol kişi kanı tâ kim ben cevâb virem. Ol kişi ayıtdı kim haşmuñ uş benüm Şâfi‘î ayıtdı kim şartı böyle itmedüñüz midi kim tâ ikiñüz hâzır olmayınca emâneti virmeyeler. Ayıtdı kim belî imdi yûri şartı vefâ eyle. Ol kişiyi dañi hâzır getür tâ kim ol emâneti virelüm. Pes ol kişi mülzem oldı ve muhżur dañi mütehayyir oldı. Pes andan soñra Mâlik-i Dînâruñ hîdmetine irişdi aña şâkird oldı. Mâlik yetmiş yaşındaydı Şâfi‘î henüz tıflıdı. Üstâzınuñ serâyı kapusunda dâyim otururdu. Kaçan ki Mâlik fetvâ vireydi Şâfi‘î kapuda alup görürdi. Ol fetvâ alan kişiyeye aydurdı ki dün girü Mâlik-i Dînâruñ katına var ayıt ki dañi yig ihtiyât idüp teftîş eylesün. Çün Mâlik ihtiyât idüp girü nazar iderdi. Görürdi ki Hâk Şâfi‘îyiledür. Pes üstâzı Şâfi‘î kimdür anuñile fahr iderdi. Ol zamânda halîfe

Hārūnu'r-reşīd idi. [201b] Aydırlar ki bir gice Zübeyde Hātūnıla ḥalīfe ortasında münāzara vāki' oldı. Zübeyde ḥalīfeye ayıtdı kim yā dūzaḥī ya'nī yā ehl-i Cehennem. Hārūna bu söz katı geldi. Ayıtdı kim eger ben ehl-i Cehennem isem sen benden boş ol. Hemān-dem birbirinden müfārikat eylediler. Pes Hārūn Zübeydeyi be-ğāyet severdi. Bu vāki' adan melūl olup ğamġin oldı. Pes cānına od düşüp bī-ḳarār oldı. Münādīlere emr eyledi nidā itdiler ki Bağdāduñ 'ulemāsı ve fuḳahāsı dārū'l-ḥilāfete cem' olup ḥāzır olalar. Çün cemī' 'ulemā cem' oldılar. Bu mes'eleyi istiftā idüp 'ulemāya 'arz itdiler. Cemī' 'ulemā ayıtdılar ki bu mes'ele müşküldür. Zīrā ki Allāh bilür ki Hārūn ehl-i Cehennem midür yā ehl-i Cennet midür. Pes bir hafta bunun üzerine münādīler nidā itdiler. Cemī' ehl-i 'ilim gelüp cevāb virmediler. Bu bābda 'āciz ü fūrūmānde ḳaldılar. İmām Şāfi'ī tıfl idi. Bu cem'iyetüñ ortasından ayağ üzerine durup ayıtdı kim ben ol mes'eleye cevāb vireyim. Pes ḥalāyık bu kelāmı işidüp ta'accüb itdiler. Ayıtdılar ki meger bu oğlan dīvānedür. Bir mes'eledeki bunca 'ulemā ve fuḳalā-i Bağdād anuñ cevābında 'āciz ü fūrūmānde ḳaldılar. Bir oğlan nice cevāb viribile. Ḥalīfe Şāfi'ī āvāz ḳılıp ayıtdı kim [202a] yā oğlan benüm ḳatuma gel. Ol su'āle cevāb vir. Şāfi'ī ayıtdı kim yā ḥalīfe benüm saña mı ḥācetüm var yoḥsa senüñ baña mı? İmdi beni taḥta geçürsen benüm maḳāmuma gel ki 'ulemānuñ sizüñ üzerüñüze faẓīlet-i tāmmesi vardır. Ḥalāyık bu sözi işidüp ġiriv itdiler. Şāfi'iden bu kelāmı nā-şāyiste gördi. Ḥalīfe derḥāl durup taḥta geçürdi. Kendüsi ḳarşusına durup ayıtdı kim di imdi ol mes'eleye cevāb vir. İmām Şāfi'ī ayıtdı kim evvel benüm saña su'ālüm var. Sen ol su'āle cevāb vir tā kim ben daḥi senüñ su'ālüne cevāb virem. Ḥalīfe ayıtdı kim ne su'āldür? İmām ayıtdı kim hergiz bir ma'şiyet üzerine nefsüñ ġālib olup ġirü Allāh ḳorḳusından nefsüñi men' idüp ihtirāz itdüñ mi? Ayıtdı kim belī itdüm. İmām ayıtdı kim bi'llāhi'l-'aẓīm bu nesne vāki' oldı mı? Ayıtdı bi'llāhi eyledür ki didüm. Pes İmām Şāfi'ī ayıtdı imdi ben ḥükm itdüm ki sen ehl-i Cennetsin. 'Ulemā işidüp feryād eylediler. Ayıtdılar ki ne ḥüccetile dirsin? Ayıtdı kim ḥüccetüm *Ḳur'ān* iledür. Ayıtdılar āyeti görelüm. Ayıtdı Hāḳ Te'ālā ⁷¹⁴ buyurur ki ⁷¹⁵ [202b] ya'nī her kimse ki bir ma'şiyet işlemege ḳaşd eylese Hāḳ Te'ālādan ḳorḳup nefsinı ol ġünāhdan nehy eylese Hāḳ Te'ālā aydur Cennet anuñ me'vāsıdır. Pes böyle olsa yā ḥalīfe sen ehl-i

⁷¹⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁷¹⁵ Ve emmā men ḥāfe maḳāme rabbihī ve nehā'-nefse 'ani'l-hevā fe-inne'l-cennet hiye'l-me'vā: Rabb'inin huzurunda (hesap vermekten) korkan ve nefesine kötü arzuları yasaklayana gelince, onun barınağı da şüphe yok ki cennetin ta kendisidir. (Erişim 19.03.2023), en-Naziāt 79/40-41.

Cennetsin ve Zübeyde Hâtûn senûñ helâlûndür didi. ‘Ulemâ imâmdan bu müvecceh cevâbı işitdiler. Cemî‘isi müsellemler dutup kabûl eylediler. Cemî‘isi gelüp İmâm Şâfi‘inûñ önünde tevâzu‘ gösterüp ikrâm itdiler ve ayıtdılar ki her kimûñ ki tufûliyyeti hâlinde bu kadar isti‘dâdı ola yigitligi ve pîrligi vaktine degin Allâh bilür ki ne kadar kemâl hâsıl eyleye. Pes hâlîfe imâma on biñ dînâr buyurdu. Henüz bâzâra irişmemiş idi. Cemî‘isini ‘atâ itdi. Meşâyih-i kibârdan birisi rivâyet ider ki bir gice Peygâmbir Hâzreti ⁷¹⁶ düşümde gördüm. ayıtdum ki yâ Resûle’llâh senden baña şöyle rivâyet irişdi ki Hâk Te‘âlânûñ yiryüzinde evtâdı vardır ve evliyâsı ve ebrârı vardır. Şahîh midür? Ayıtdı kim belî ol râvî ki bu haberi benden saña itdi. Râst rivâyet eylemişler hem eyledür. ayıtdum ki yâ Resûle’llâh pes ne eylemek gerek ki ben anlarûñ birini görem? Ayıtdı kim Muhammed-i bin-i İdrîs Şâfi‘î [203a] anlarûñ birisidir.

Naıldür ki nice kerrât İmâm Şâfi‘î beriyyeyi piyâde kaṭ‘ idüp durur ve cemî‘ ‘ömrinde bir lokma hâram ağzına almayup durur.

Naıldür ki bir kez leşker ehlinde birinûñ karşısına ayağın durdu anuñ keffâreti kırk gice mütevâtir namâz kıldı hergiz oturmadı.

Naıldür ki bir kez ders içinde yakın kırk kez ayağ üzerine durup oturdu. Şordılar ki yâ h̄‘ace bu fi‘le sebep nedür? Ayıtdı kim bu medresenûñ kapısında bir ‘Alevî-zâde oğlançukları bâzî ider. Her kerre ki gelüp bu kapudan geçse ben aña ayağ üzerine dururam. Revâ görmezem ki Muhammed Resûlu’llâh oğlı gelüp geçse anuñ ‘izzetine ben ayağ üzerine durmayam.

Naıldür yigitligi evvelinde Mekke’de bir müddet ikâmet itmışidi be-ğâyet fakîrû’l-hâlidî. Anı gördiler ki ay aydınına karşı bir cüz’ü müṭâla‘a eyler ve Ka‘betu’llâhuñ katında şem‘ yanup dururdu. Aña ayıtdılar ki neyiçün gelüp şem‘ şu‘lesine müṭâla‘a itmezsin? Ayıtdı kim ol ‘ammi Ka‘betu’llâh için yakup dururlar. Ben Ka‘betu’llâh için yanılmış şem‘ûñ şu‘lesine müṭâla‘a itmek edeb degildir.

Naıldür ki vaktî bir kişi māl göndereyidi ki Ka‘benûñ mücâvirlerine takṣîm idûñ diyü. Ol malûñ ba‘zısın İmâm Şâfi‘inûñ [203b] katına götürürlerdi. Ol getürene şorardı ki bu mālûñ Hüdâvendî bu mālî kimlere şarf idûñ diyü vaşîyyet eyledi. Aydurlardı ki

⁷¹⁶ ‘Aleyhi’s-selâm: Allah’ın selamı üzerine olsun.

dervîşlere ve muttakîmlere diyü vaşıyyet eyledi. Aydurdı ki imdi bu mâldan baña virme ki yaramaz. Zîrâ ki muttakî degülem dirdi kabûl itmezdi.

Naķildür ki bir kez Şan‘andan Mekkeye gelmişidi. Anuñ bilesine on biñ kızıl varıdı. Ayıtdılar ki bu kızılıla bir kūy yāhūd koyun alınsa olur. Çün Ka‘beye irişdi Mekkedden taşra çadır kurup oturdı. Ol kızılı öñine dökdi. Her kişi kim katına gelürdi bir avuc kızıl virürdi tā öyle namāzına degin ol kızıldan hîç qalmadı. Durıgelüp etegin silkedi fāriğ oldu.

Naķildür ki Rūmdan her yıl Hārūnu’r-reşide māl gelürdi. Bir yıl göndermediler. Ayıtdılar bizüm daħi ‘ulemāmuz var Müslümānlaruñ ‘ulemāsı var. Pes varup ‘ilm-i dīnde baħş itsünler. Eger sizūñ ġālib gelürse her yıl mālūnuzı bilā-ħilāf virelüm ve eger bizüm ‘ālimlerümüz yig gelürse siz daħi bizden ayruķ māl almañ. Pes dört yüz ruhbāniler ve keşişler ihtiyār idüp gönderdiler. Gelüp Hārūnu’r-reşide ħaber i‘lām itdiler. Hārūn Şāfi‘īye [204a] ayıtdı kim yā imām dīn-i Rūmdan bir cemā‘at gelmişler tā kim sizūñile ‘ilm-i dīnden baħş ideler kanda qonsunlar? Şāfi‘ī ayıtdı kim Dicle kenārında. Pes varup Dicle kenārında oturdılar. Bir gün ħalife nidā itdi ki filān gün cemī‘ Bağdād ehli Dicle kenārında ħāzır oldılar. İmām Şāfi‘ī bir seccādeyi omuzına götürmiş Dicle kenārına irişdi. Derħāl ol seccādeyi Diclenūñ üzerine şalup Diclenūñ üzerinden yürüdi ki hergiz na‘lın ıslanmadı. Varup ol seccādenūñ üzerinde oturdı. Ayıtdı kim bugün baħş-i münāzara yiri. Bu aradadır her ki benümile baħş itmek ister bunda gelsün anuñile baħş idelüm didi. Çün bu dört yüz ruhbān İmām Şāfi‘īden bu kerāmātı müşāhede itdiler. Cemī‘isi zūnnārın kesüp Müslümān oldılar. Qayşer-i Rūma bu ħâlden ħaber yetişdi. Ayıtdı kim elħamdü’li’llāhi anı bunda getürmek istemedūñ eger ol bunda geleydi vilāyet-i Rūmda bir ehl-i zūnnār qalmazdı.

Naķildür ki bir kez imāmuñ düşmānları cemā‘atinden gelüp ħalīfeye ayıtdılar ki Şāfi‘ī *Qur‘ān*ı ezber bilmez ħāfız degildür ve hem dükeli *Qur‘ān* ħıfzında degülidi ve anuñ kuvvet-i muħāfazası şöleyidi kim Hārūn diledi kim anı imtiħān eyleye. Ramazān [204b] gicesi Şāfi‘ī imāmetlığa buyurdı. İmām Şāfi‘ī her gice bir sipāre *Qur‘ān* okurdı namāzda anuñiçin ki Ramazān çıkınca *Qur‘ān*ı tamām ħatm itdi. Her gice bir sipāre okumağıla pes ‘adüvvler bunı görüp ħor u ħacīl oldılar.

Naķıldür ki ve Şāfi'ī'nün zamānında bir 'avrat varıdı. İki yüzi varıdı. Şāfi'ī diledi kim anı 'ibretiçün göre. Nā-mahrem olmasun diyü aña yüz dīnār virdi nikāh itdi. Getürdi ol 'avratuñ iki yüzini gördi hemān-dem girü talāk virdi.

Naķıldür ki ve Aħmed-i Ĥanbel mezhebinde her ki bir vaķt namāzını ķaşdıle terk eylese kāfir ola ve Şāfi'ī mezhebinece olmaya ammā fāsık ola. Aña 'azāb ideler ki ol 'azāb kāfirlere olmaya. Şāfi'ī Aħmed-i Ĥanbele ayıtdı kim çün bir kişı namāzı terk eyleye kāfir ola ne eylesün ki girü Müslümān ola? Ayıtdı kim namāz kılsun. Şāfi'ī ayıtdı kim kāfirün namāzı nice dürüst ola? Aħmed hāmūş oldı. Pes bu cins kelāmlar faķihün esrārıdur ve su'ālī cevābı bī-ħaddür. Ammā bu kitāb anları şerh itmek yiri degil ve aydur çün bir 'ālimi göresin ki ruķşata ve te'vīle meşgūl olur. Belki andan hīç nesne gelmez ve ayıtdı ki ben bir kişinün kılıyam ki [205a] baña edebden bir ĥarf ta'līm itdi ve ayıtdı ki cāhillere 'ilm öğretti. 'İlmün ĥaķķını zāyi' eyledi ve her ki 'ilme lāyık kişiden 'ilmi kitābet itdi ol kimesne 'ilme zūlm itdi ve ayıtdı eger cemī' dünyāyı baña bir kirdeye şatalar ben şatun almayam ve ayıtdı her kimün himmeti bunuñ üzerine ola ki ķarnına nesne gire. Ya'nī himmeti ta'āmīle ola anuñ kıymeti ol ola ki anuñ ķarnından girü çıkar. Ya'nī anuñ gibi kişinün kıymeti necis ola. Bir kez aña bir kişı aña ayıtdı kim baña naşīhat eyle. Ayıtdı kim ĥasedi diriler üzerine ölüler üzerine itdügün miķdār eyle. Ya'nī ayıtmayasın ki dirīgā n'olaydı kim anlaruñ gibi cemī' ideydüm ki anlar cemī' idüp ĥasretile ķodılar gitler böyle di ki dirīgā n'olaydı ol ķadar tā'at ki anlar itdiler. Anı ben itmiş olaydum ve hīç kimse ölmīşe ĥased iletmez diriye daħi itmemek gerek ki bu diri tiz ölür.

Naķıldür ki Şāfi'ī ⁷¹⁷ bir gün vaķtin yavu kılmışıdı. Cemī' yiri geşt itdi. Vaķtin bulmadı. Ĥarābāta vardı ve mescide vardı ve bāzārı devr itdi ve medreseyi tıolandı bulmadı. Āħir şūfīlerün ĥānekāhına vardı gördi ki bir bölük şūfīler cemā'ati oturmışlar birisi [205b] ayıtdı kim vaķti 'azīz dutuñ ki degmede vaķt girü gelmez. Şāfi'ī işidüp ol ĥādımın yaña nażar itdi. Ayıtdı kim işde vaķtümü girü buldum işit ki ne dirler. Şeyĥ bu sa'īd naķl ider. Şāfi'ī aydur ki cemī' 'ulemānuñ 'ilmi benüm 'ilmüme

⁷¹⁷ Raĥmetu'llāhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

yetiřmez ve benüm ‘ilmüm şūfiler ‘ilmine yetiřmez ve şūfiler ‘ilmi şeyhlerinüñ bir sözünüñ ‘ilmine yetiřmez. Aydup durur ki **أَلَوْتُ سَيْفُ قَاتِلٍ**⁷¹⁸ ya ‘nī vaķt bir kesici kılıcdur.

Naķildür ki ve Rebi'î bin-i Süleymân aydur Şâfi'î ölmezden öñdin düşümde
gördüm ki Ādem Peyğamber ⁷¹⁹ عَلِيهِ السَّلَامُ ölmüş ve ĥalāyık cem' olmışlar ki anuñ
cenāzesin çıkaralar. Çün düşümden bīzār oldum bir mu'abbirden bu düşüñ ta'bīrin
şordum. Ayıtdı kim bir kimse ki yiryüzinde a'lemu'n-nās ola. Vefāt eyleye ki 'ilm
ĥāşiyet-i Ādemdür ⁷²⁰ وَعَلِمَ آدَمُ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ⁷²¹. Pes bundan soñra ziyāde zamān
geçmedin İmām Şâfi'î ⁷²² رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ vefāt itdi.

Naķıldür ki vefât vaktinde vaşıyyet eyledi ki filân kişiye ayduñ ki beni ol yusun. Çün ol kişiye haber itdiler ki gelüp ayıtdı kim imāmuñ ne kadar bitileri varısa getürüñ. Getürdiler okudı gördi ki bir kişiye yetmiş aķçe borcı varımış. Ol kişiye ol borcı ödeyüp⁷²³ [206a] ol kişi ayıtdı kim uş benüm ñonlarum ‘āriyete vireyim ki geyüñ girü kabûl itmedi. Ol kişi ayıtdı kim imdi ben sizsüz girü dönmezüm bir tedbîr idüñ elbette bile gidelüm. İmām ayıtdı kim bir kitāb yazaram anuñ ücretinden baña biraz biz alıvir. Ol kişi ayıtdı kim kettān bezin mi alayın? Ayıtdı kim yok on arşun āstar alıvir tā kim beş arşunun ayak ñonı idinem ve beş arşunun üzerüme alam andan varam didi.

Naķildür ki bir kez İmām Aķmede bir yeņi řākird geldi. Ol gice bir bardağıla şuyı ol řākirdinüñ ķatına ķodı. Yarındası Aķmed girü ol bardağı hemān girü ķolu buldı. şordı kim neyiķün bardaķ girü hemān ķoludur hergiz eksilmemiş? Ol ķālib ayıtdı kim ne eylemek gerekidi kim ķahāret idüp gice āb-dest ve namāz ķılmaķ gerek ve illā ‘ilmi neyiķün ķğrenürsin.

Naķildür ki bir gün ırġad dutmışıdı ĥaķķıla işledürdi. Aĥşam vaķtinde imām şākirdine ayıtdı kim ol rencberüñ ĥaķķından ziyāde nesne virüñ. Ol rencber ĥabül itmedi getdi. İmām buyurdı ki girü ardınca iledüñ şāyed ki şimdiki ĥāle ala. Ayıtdılar

⁷¹⁸ El-vaktü seyfü'n kâti'un: Vakit keskin bir kılıca benzer.

⁷¹⁹ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁷²⁰ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁷²¹ Ve ‘alleme ādeme’l-esmāe kullehā: Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. (Erişim 19.03.2023), el-Bakara 2/31. (Kısmî iktibas).

⁷²² Raḥmetu'llāhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

⁷²³ Rakabeye göre eksiklik vardır.

ki ol vaqt almadı şimdi alır mı. İmām ayıtdı kim ol vaqt bātinında anuñ tama‘ın görmedi almadı. [206b] Şimdiki hālde çün tama‘ zāhir ola alır.

Naķıldür ki bir kez bir qadīm şakirdini şöhetinden redd idüp mehcür eyledi. Sebeb buydı ki tarīķ-i ‘āmdan bir kürek balçık aldı kapusın sıvadı. İmām hışmıla ayıtdı kim sen Müslümānlaruñ yolından balçık alduñ ol balçıkdan bunca kişileruñ haķķı var. Eyle olsa saña ‘ilm oķumak lāyık degildür.

Naķıldür ki bir kez imām bir şatlı dutıya qodı. Yarındası aķçıyı iledüp girü şatlı almağa vardı. Dükkān-dār iki şatlı getürdi. Ayıtdı kim senüñ qanķısı ise al didi. Aħmed kendü şatlını bilmedi. Ayıtdı kim ben şatlımı saña virdüm didi ve döndi getdi.

Naķıldür ki imām Aħmede ‘Abdu’llāh-ı Mübāreküñ dīzārın görmek ārzüsü düşdi. Şöyle kim anuñ iştıyākıla giryān ve sūzān olurdu. Āħir bir gün ‘Abdu’llāh-ı Mübārek anda geldi. Aħmedüñ oğlu Şālih içerü girüp ayıtdı kim yā imāme’l-müslimīn beşāret olsun ki şeyh ‘Abdu’llāh-ı Mübārek geldi. İmām işidüp iştıyāk gösterüp hīç cevāb virmedi sākıt oldu. Şālih ayıtdı kim yā imām bir müddet-i medīd kim ‘Abdu’llāh-ı Mübāreküñ dīzārın görmege müştākidüñ şimdiki hālde murāduñ hāşıl olup bu devlet başa geldi i‘tibār u muħabbetile anuñ dīzārını görmege iştıyāk [207a] göstermezsin neyiçündür? İmām-ı Aħmed cevāb virdi kim bir nice zamān anuñ dīzārın ārzü iderdüm. Şimdiki hālde qorķaram mübārek cemālını görmekile tabī‘atım hū dutup anuñile muvāneset hāşıl eyleye. Andan sonra mufāraķat vāķi‘ olıcaķ. Anuñ firāķı yükine taħammül idemeyem ve vahşetine tāķat getürmeyem. Şimdi ol rāyiħayile geķerem qo anı yā Şālih bir yirde görem ki anda vişāle firāķ ve ünse tārī olmaya.

Naķıldür ki ve İmām-ı Aħmedüñ mu‘āmelātu bābında naķarı ‘ālī idi. Her kişi kim gelse andan bir mes‘ele şorsa eger dīn bābında mu‘āmelesi üzerineyse cevāb virürdi. Eger haķāyık bābında ise Bişr-i Hāfiye havāle iderdi ve aydurdı ki Allāh Te‘ālādan diledüm ki havf kapusını baña güşāde eyleye. Āħir şöyle vāķi‘ oldu ki galebe-i havfdan yakın oldu ki ‘aķlum zāyil ola ve du‘ā itdüm ki İlāhī senüñ hażretüñe taķarrüb ne nesneyile efdaldür? Cevāb virdi kim benüm kelāmuma ya’nī *Qur‘ān-ı qadīm*ile ve imāmdan şordılar ki ihlāş nedür? Cevāb virdi ki ihlāş oldur ki cemī‘ ‘amelüñ āfetinden halāş bula ve andan şordılar ki tevekkül nedür? Cevāb virdi ki **الْتَقَى بِاللَّهِ** ⁷²⁴ ya’nī Hāķ

⁷²⁴ Eş-şıķatü bi’l-lāh: Rızık konusunda Allah’a güvenmek.

Te‘ālā Hâzretinden rızık bâbında her ne gelürse rāzı olup kabûl eylemekdür. [207b] ve andan şordılar ki rızândan cevâb virdi kim ⁷²⁵ **سَيَكُونُ الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ** ya‘nî cemî‘ umûrını Allâh Te‘ālâya tefvîz itmekdür ve andan şordılar ki muhabbet nedür? Ayıtdı kim muhabbeti Bısr-i Hâfiden şoruñ mādām ki ol hayâtdadur ben muhabbetden cevâb virmez. Girü imâmdan şordılar ki zühd nedür? Cevâb virdi kim zühd üç kısmdur. Bir terk-i haramdur ki zühd ‘avâmuñdur. İkinci helâlûñ ziyâdesini terk eylemekdür. Bu zühd havâşşuñdur. Üçünci Allâhdan gayrıya meşğûl iden nesneyi terk eylemekdür. Bu zühd ‘âriflerüñdür. Ayıtdılar ki yâ imâm bu şüfler ki mescidlerde oturup bî-‘ilm tevekkül itmişlerdür ne fâyide iderler? Ayıtdı kim bu bâbda gâlağ idersiz ki anlara i‘tikâfa ve tevekküle ‘ilm sebebdür. Ayıtdılar anlaruñ cemî‘ himmetleri bir pâre etmege müte‘allık olmışdur. Ayıtdı kim ben anı bilmezem ammâ anı bilürem ki bir yüzinde anlardan ‘âlî himmetlü kimse yokdur ki anlaruñ himmeti bir pâre etmekden gayrıya müte‘allık olmaya ve ayıtdılar ki anlar durup rakş u semâ‘ ururlar. Ayıtdı kim zinhâr anlaruñ ellerin dutup anlara muvâfağat idüñ ki bir sâ‘at Allâh ile huzûr bulup vahdet hâşıl ideler. Çün İmâm-ı Ahmed-i Hanbelüñ vefâtı yakın geldi. Ol Mu‘tezililer vurduğı [208a] darbuñ zahmından ki zıkr olınmışdı. Ol hinde eliyile işâret idüp diliyle nesne söylerdi. Oğı Şâlih bin Ahmed ilerü vardı. Kulağ dutdı ki imâmuñ kelâmın fehm eyleye. İşitdi kim imâm aydur ⁷²⁶ **لَا يَعْدُ لَا يَعْدُ** ya‘nî henüz dağı degül henüz dağı degil. Şâlih ayıtdı kim yâ baba bu ne hâldür ve bu ne kelâmdur? İmâm ayıtdı kim yâ oğul ‘azîm-i haşar vağtidür cevâb virecek vağt degül ki şimdiki hâlde du‘â meded irişdüreceğ vağtidür. Bu cemî‘ hâzırlardan ki yemîn ve şimâl Ahmedüñ katında oturmışlardur ve İblîs ⁷²⁷ **عَلَيْهِ السَّلَامُ** berâberümde durup başına hasret ve te‘essüf toprağını saçar aydur ki yâ Ahmed hayf ki benüm elümden cânı selâmetlîğıla kurtarduñ. Ben ayduram ki yok dağı henüz mādām ki bir nefes bâkîdür havf ü haşardur mağâm-ı emn degildür. Pes çün imâm muğaddes rûhını hâzara teslîm eyledi ⁷²⁸ **رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ** techîz idüp cenâzesini götürdiler. Çok çok gelüp kuşlar kendülerini anuñ cenâzesine vururlardı. Cemî‘ hâlâyık bu kerâmâtı görüp imâma i‘tikâdlar ez‘âf [u] muzâ‘af olurdı ve her taraftan gayrıyu feryâd peydâ olurdı. Ol gün kırk biñ tersâ ve cühüd imâna gelüp Müslümân oldılar. Zünnârlar [208b] kesüp

⁷²⁵ Teslîmü’l-umûri ilâ’llâhi: İşleri Allah’a havele etmek.

⁷²⁶ Lâ ya‘dü lâ ya‘da: Henüz degil, vakti gelmedi.

⁷²⁷ ‘Aleyhi’l-la‘netü: Allahın laneti ona olsun.

⁷²⁸ Rahmetu’llâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘aten: Allah bol bol rahmet etsin.

729 لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ na'rasın vurdılar. Ol gün Hax Te'ālā 730 جَلَّ جَلَالُهُ dört tayıfeye ifrâtile zârı feryâd ve nâle havâle kıldı. Evvel Mecûsîlere ikince Yahûdîlere üçüncü Tersâlara dördüncü mü'minlere. Aña biri dînüñ birisinden şordılar ki İmâm-ı Ahmedüñ nazarı hâl-i hayâtında mı ziyâdeyidi yâhûd hâl-i mevtinde mi? Ayıtdı kim anuñ iki vechile du'âsı varıdı. Bir ol ki dâyim aydurdı İlâhî her kime ki imân rûzî kılmaduñ aña imân 'atâ eyle ve her kime ki imân 'atâ itdüñ andan girü alma. Birisi hâl-i hayâtında müstecâb oldı. Oldı ki her kime ki imân hil'atin geyürdi girü çıkarmadı. Biri daği hâlet-i mevtindemaqbûl oldı ki imâna gelmeyenlere Hax Te'ālā imân virdi. Muḥammed-i bin Cerîme aydur 731 عَمِلَ الْإِمَامُ أَحْمَدُ İmâm-ı Ahmedi vefât kılduğundan soñra vâkı'amda gördüm ki aksayı aksayı gider. Şordum ki yâ imâm bu nice kimüñdür? Ayıtdı kim kullarun dârü's-selâme gitmesi bu vechile olur. ayıtdum ki Hax Te'ālā senüñile ne mu'âmele eyledi kim Hax Te'ālā baña rahmet eyleyüp kerâmet tâcını başuma vurdı ve qabûl iyyet na'linin ayağuma vurdı. Ayıtdı kim yâ Ahmed bu cümlesini anuñiçündür ki saña şol kadar 'azâb itdiler. *Kur'âna* [209a] hâdisdür dimedüñ kadîmdür didüñ. İmdi yâ Ahmed ol du'âlar ki saña irişüp durur beni dâyim yâd eyleyüp oku 732 رَحِمَهُ اللَّهُ وَارْحَمَهُ

Zikr-i Dāvūd-ı Tāyī 733 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ol şem'-i dāniş ü bîniş ol çerâğ-ı âferîneş ol 'âmil-i tarîkat ol 'âlim-i hakîkat ol merd-i Hudâyî Dāvūd-ı Tāyī 734 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ Ehlu'llāh tayıfesinüñ aña birindenidi ve tarîkat kavminüñ seyyîdiyidi ve taşavvufda müşârün-ileyhi idi ve vera' [u] takvâda 'alî vech-i kemâlidı ve envâ'i 'ulûmda mütebahḥir idi. 'Ale'l-ḥuşûş 'ilm-i fıkıhda 'alâ haddi gâye idi cemî 'ulemâ ortasında kemâl-i 'ilmile müte'ayyin idi. İmâm-ı Ebû Hanîfeye şakird olmuşıdı ve meşâyihden Fudayl-ı İyâza ve İbrâhim Edheme irişmişıdı ve tarîkat içinde pîr [ü] mürşîdi Hâbîb-i Râ'î idi ve evvel hâlinde anuñ üzerine gâmlar u gûşşâ gâlib olmuşıdı. Muttaşıl hâlâyık ortasından çıkup anlaruñ ihtilâtından ihtirâz iderdi. Ol tevbesine sebeb bu oldı kim bir kişi bir nâle eyleyüp geçüp bu beyti dilinde tekrâr iderdi. Beyt

729 Lâ ilâhe illa'llâh Muhammede'r-resûlu'llâhi: Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed, Allah'ın elçisidir.

730 Celle celâluhu: Onun şanı ne yücedir.

731 Rahmetu'llâhi 'aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

732 Rahmetu'llâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin.

733 Rağıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

734 Rağıya'llâhu 'anhu: Allah ondan razı olsun.

يَا خَلْدِكَ بُدِي الْبَلَا
وَأَيِّ عَيْنِكَ إِذَا سَالَا

Ya'nī yüzüñde ẓanķı yanağūñ ola ki ol çürüyüp toprağa döküle ve ẓanķı gözūñ ola ki evvel çıkup [209b] yire düşe. Bu beytūñ ma'nisinden gönline 'azīm derd hāşıl olup bī-ẓarār olurdu ve hayret deñizinde ğarķ olup kendüden giderdi. Bir gün bu hayretile İmām-ı Ebū Hanīfenūñ dersine vardı. İmām anı bu hālde gördi kim hergiz bu vechile görmemişidi. Şordı kim yā Dāvūd ne olduñ ve saña ne hāşıl yetişdi? Dāvūd vāķı'asını imāma bildürüp ayıtdı kim yā imām dünyādan gönlüme şovukluk hāşıl oldu. Üzerüme bir nesne müstevlī olup gönlüme bu 'ālem peydā oldu. Ammā aña ẓarīķ ne vechile idüğini bilmezem didi. İmām ayıtdı kim ol cemī' halkdan i'rāz itmekdür. Dāvūd derhāl cemī' ḥalāyıkdan yüz dönderüp ḥalvet ve 'uzlet ihtiyār eyledi. Çün bir müddet-i medīdde bunuñ üzerine geçdi. Andan soñra İmām-ı Ebū Hanīfe ayıtdı kim yā Dāvūd bu iş degildür ki ḥalāyıkdan 'uzlet idüp ḥalvet ihtiyār idesin hīç kelām söylemeyesin. Efḍal budur ki ⁷³⁵ ائمة دين ortasında oturup nā-ma'lūm ve nā-şāyiste söz işidesin. Anda sākit olup şabr idesin. Cevāba iltizām göstermeyesin. Hāl budur ki ol vaķt ol mesā'ili anlardan yigrek bilesin didi. Çün Dāvūd bu kelāmı işidüp tefekkür eyledi pildi kim imām-ı a'zam didügi [210a] ḥayırludur. Pes ḥalvetden çıkup bir yıl tamām ⁷³⁶ ائمة دين ortasında derse hāzır oldu. Himmet idüp hergiz kelām söylemedi.

Naķildür çün bir mes'ele üzerine hāzır olup işideydi anı taķrīr itmek ārzūsı bātınında cūşış iderdi ki cemī'isinden ol mes'eleyi yigrek bilürdi ve şusuz kişi şuya ihtiyācından daḥi muḥtāc-raķ idi ki anı beyān ideydi. Ammā şabr iderdi hīç vechile kelām söylemezdi. Hemān istimā' itmegi ihtiyār itmişidi. Çün bir yıl tamām oldu. Dāvūd ayıtdı kim bu bir yıl şabr itmegile otuz yıllık taḥşīl eyledüm dirdi. Andan soñra Ḥabīb-i Rā'ī naẓarına yetişdi. ẓarīķ-i sülūkda fetḥ-i bātınī anda ẓuhūra geldi. Pes merdāne var. ẓarīķ-i Ḥaķķa işbāt ẓademin vurdu. Terk [ü] tecrīd yolını pīş dutup cem' itdügi cemī' kütüb-i zāhiriyyeyi şuya şaldı ve ḥalvet ü 'uzlet ẓarīķın ihtiyār eyledi ve cemī' ḥalāyıkdan ümmīz ipini münķatı' eyledi ve aña yigirmi dīnār mīrāş kılmışidi. Ol yigirmi dīnārı ḥıfz idüp yigirmi yıl nafaķa idindi. Ba'zı meşāyih ayıtmışlardır īsār-ı ẓarīķında

⁷³⁵ Eimmetü dīn: Din alimleri.

⁷³⁶ Eimmetü dīn: Din alimleri.

cihet-i dünyādan nesne hıfz eylemek dünyā muḥabbetinden degil midür didiler. Dāvūd ayıtdı kim bu māl degildür velikin göñül [210b] ferāğatına ve cemī‘ ümmīzin kaç‘ itmege sebebdür tā kim bu ferāğatıla ‘ömri āhırine irişdürem ve Dāvūd ‘amel itmekden hergiz āsūde olmazdı teahhüri etmegi giceden şuya ısladurdı hācet vaktinde ol şuyı içerdi. Şordılar ki yā Dāvūd neyiçün etmegi çeyneyüp yemezsin? Cevāb virdi kim anı çeyneyince benden elli āyet *Kur’ān* fevt olur. Pes rüzigārı neyiçün zāyi‘ eyleyem didi.

Ebū Bekir ‘Abbās aydur Dāvūd-ı Tāyīnūñ hücresine vardum gördüm ki elinde bir pāre kuru etmek dutar ve zār [u] zār ağlar. Şordum ki yā Dāvūd neyiçün ağlarsın? Ayıtdı kim bir pāre etmegi dilerem ki iftār eyleyem. Ammā bilmezem ki ḥelāl midür yohsa ḥarām mıdur.

Naķildür ki bir kişi daḥi aydur bir gün Dāvūduñ ḥidmetine vardum gördüm ki bir destī şuyı güneşde ḳalmış ayıtdum ki yā Dāvūd ol destīyle şuyı güneşden neyiçün gidermezsin tā kim ılınmaya. Ayıtdı ol vakt ki ol destīyi anda ḳodum güneş yogıdı şimdiki ḥālde güneş geldi Allāhdan utanuram ki kendü nefsum için anı güneşden giderüp ri‘āyet eyleyem ve daḥi anuñ bir serāyı varıdı ki bir nice evler ve ḥalvetler anuñ içinde bünyād olunmışıdı. Çün birisi ḥarāb olaydı andan çıkup birine daḥi [211a] girürdi ve ol daḥi ḥarāb olsa birine daḥi girürdi. Şordılar ki yā Dāvūd neyiçün bu ḥarāb olan evleri meremmet eylemezsin. Ayıtdı ki ben Allāh Te‘ālā ile ‘ahd idüp dururam ki hergiz dār-ı dünyāda ‘imāret eylemeyem.

Naķildür ki cemī‘ serāyı vīrān oldı. Hemān bir dihlīz ḳaldı Dāvūd ol dihlīze gelüp sākin oldı. Ol gice ki vefāt eyledi. Ol dihlīz daḥi vīrān oldı. Bir gün bir kişi Dāvūda gelüp ayıtdı kim bu evüñ saḳfınuñ ağaçları cemī‘ sınımış yıḳılıyürür ḥazer eyleyüp buña tīmār eyle. Dāvūd ayıtdı kim yigirmi yıldur ki bu evde sākinem hergiz daḥi saḳfın görmedüm ve ayıtdılar yā Dāvūd neyiçün ḥalkıla oturup iḥtilāṭ eylemezsin. Ayıtdı kim kimüñile oturayım? Egerçi ki yaşlularıla oturursam baña dīn bābında nesne emr eylemezler ve eger ulu yaşlularıla oturursam benüm ‘aybumı baña izhār itmezler beni müşārü’n-ileyh idinüp i‘tibār u ‘izzetile nefsumı daḥi beter ārāyinde iderler. Pes bu ḥalkuñ şoḥbetini ne ideyim ki anlardan zarar irişür ve ayıtdılar ki yā Dāvūd neyiçün nikāḥ idüp sünnete mütāba‘at itmezsin? Ayıtdı bir mü‘mineyi dilerem ki aldayam. Ayıtdılar ki aldamaḳ ne vechiledür? Ayıtdı kim çün nikāḥ ḳabül eyleyem bir mü‘mineyi boynuma almış oluram ki anuñ dünyāvī [211b] ve dīnī meşālīhini müheyyā idemeyem

anı aldemiş olam. Ayıtdılar ne ola ki mübârek şakaluñı tarasañ. Ayıtdı kim hergiz kendümde ferâgat bulımazam ki tarayam ol fâriğler işidür.

Naķıldür ki bir gice Dāvūd tam üzerindeydi mähitāba karşı durup ‘acāyib-i melekūtda tefekkür iderdi ve daħi zār [u] zār ağlardı. Şol kadar öldiği bî-hod olup hem-sāyesinüñ tamı üzerine düşdi. Kõşusu uğrı şanup ‘uryān durıgeldi. Elinde yalın kılıç segirdü taşra çıķdı gördi ki Dāvūd-ı Tāyī Hāzreti girü dönüp kılıcı pinhān eyledi ve tının geydi gelüp Dāvūduñ elin dutup ayıtdı kim yā Dāvūd seni bu tımdan kim atdı? Dāvūd ayıtdı kim bilmezem ben bî-hod idüm benüm bu hālden haberüm yokdur didi. Bir gün Dāvūdı gördiler ki namāza be-gāyet ‘aceleyile segirdür. Şordılar ki yā Dāvūd bu ne isti‘cāldür. Ayıtdı bu leşker ki şehriñ kapusındadır baña muntaẓırlardur. Ayıtdılar ki kankı leşker? Ayıtdı kim gūristāndağı ölüler çün namāzuñ selāmın virdi şol kaçır kişi gibi durup ‘ale’t-ta‘cıl tā evi kapusına degin giderdi. Halkuñ vahşeti sebebinden ve namāz üzerinde daħi halkdan kerāhiyyeti ‘alī hadd-i gāyet idi.

Naķıldür ki [212a] bir gün anası anuñ katına geldi gördi kim Dāvūd güneşde oturur güneş harāretinden başdan ayağa dere garķ olmış. Ayıtdı kim iy ananuñ cānı güneş be-gāyet ıssıdur. Şāyimsin ne ola eger durup bu güneşden bir gölgeye varasın tā kim güneşüñ harāreti saña eşer eyleyüp zaħmet ‘arız olmaya. Ayıtdı kim iy ana Hāķ Te‘ālā Hāzretinden utanuram ki nefsum hoşlığına muvāfaķat idüp bir ķadem başam eger ayağumuz daħi olsa hergiz muvāfaķat-ı nefsiçün ķadem urmayaydum şimdi hod ayağum yokdur ki güneşden durup gölgeye varmağa ķudretüm yite. Anası işidüp āh eyledi ayıtdı kim iy ciger kūşem buna sözdür ayağıña ne oldı? Dāvūd ayıtdı kim iy ana çün Bağdād şehrinde nice maħalleler ve dervāzeler ve bāzārlar ve nice daħi nā-şāyiste maķāmlar müşāhede idüp girü eve geldüm du‘ā itdüm ki İlāhī buyurumegüñ ķudretini ve kuvvetini benden zāyil eyle kim senüñ hāzretüñe nā-şāyiste yirlere varup anda nefsum hevāsınuñ muķtezāsınca fi‘le mūrteķib olmayam ma‘zūrlardan olam varup cemā‘atile namāz kılmağı daħi gerekmez didüm. Pes Hāķ Te‘ālā bu du‘āyı müstecāb eyledi. Şimdi on altı yıldur ki ayağum yokdur ma‘zūram ve hīç kimesne bu hālümden āgāh degildür. Uş şimdi [212b] seni āgāh eyledüm didi.

Naķıldür ki dāyım Dāvūd-ı Tāyīnüñ gözleri nem-gīn ve gönli ğam-gīn idi çün aħşam olayıdı. Aydırdı ki İlāhī hāzretüñiçün olan ğuşşamı cemī‘ ğuşşalaruñ üzerine ğālib eyle ve gözlerümden uykuyı ve cismümden rāhatı al ve aydırdı ki ğuşşadan hāli

oluram şol vaqt ki üzerüme bunca muşibetler müstevlî olup belâlar mütevâtir irişe. Dostlardan birisi aydur bir gün Dāvūduñ katına vardum gördüm ki Dāvūd feraḥ olmuş güler. Ta‘accüb itdüm zīrā ki dāyimü‘d-dehr ğam-gīn olmaḡ anuñ şānıyidi. Şordum ki yā Ebā Süleymān bu feraḥlığa sebep nedür? ⁷³⁷ سَأَلِي الْبَارِحَةَ وَقْتُ الْكَوْثَرِ أَنَّهُ فَعَلَتْ الْبُورَةَ عَيْنًا
ya‘nī dün gice seher vaktinde beni şordı anuñ üns-i şarābı pes bugün anuñiçün ___ eyleyüp şāz u feraḥ oldum. Bir gün Dāvūd-ı Tāyī ⁷³⁸ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ etmek yirdi. Bir tersā Dāvūduñ üzerinden geçüp Dāvūda nazar itdi. Dāvūd ol tersāya bir pāre etmek virdi. Tersā ol gice ḥātūniyla mücāme‘at itdi. Andan Ma‘rūf-i Kerḫī vücuda geldi.

Naḡildür ki Ebū Rebi‘ī Vāsiṭī aydur Dāvūda ayıtdum ki yā Dāvūd baña naşīḥat eyle. Ayıtdı kim yā Rebi‘ī dünyāda ‘ale‘d-devām oruc dut tā kim ölümüñ günin [213a] bayram eyle ve ḥalāyıkdan ihtirāz eyleyüp kaç ki yırtıcı cāneverden kaçır gibi.

Naḡildür ki ve bir kişi daḡı aydur ki Dāvūda ayıtdum ki baña naşīḥat eyle ayıtdı ki dilüñi ḥıfz eyle mā-lā-ya‘nīden. ayıtdum ki daḡı ziyāde naşīḥat eyle. Ayıtdı kim ḥalḡdan yalıñuz ol ve gönüñi ḥalāyıkdan münkaṭı‘ eyle. ayıtdum ki daḡı ziyāde vaşıyyet eyle. Ayıtdı kim bu cihāndan dīnūñ selāmet olmasını ḡabūl eyle. Nitekim cihān ehli dünyā selāmethıġın ḡabūl idüp durur. Bir kişi daḡı ayıtdı kim yā Dāvūd baña vaşıyyet eyle. Ayıtdı ki dünyāda cehd ki eylersin ol ḡadar eyle ki dünyāda saña maḡām olıbile ve dünyāda senüñ işüñe yaraya ve āḡiretiçün cehd ki eylersin ol miḡdār eyle ki dār-ı āḡiretde saña maḡām olıbile ve ol ḡadar eyle ki senüñ işüñe yaraya ve bir daḡı ayıtdı kim yā Dāvūd baña vaşıyyet eyle. Ayıtdı kim cemī‘ gūr ehli saña muntazır dururlar var aña göre iş eyle ve ayıtdı kim ādemī her günüñ tevbesini ve ṭā‘atini ardına atup tevbe va ṭā‘at eylemez. Aña beñzer ki bir bī-kārī ḡara ve menfa‘at ḡayra irişe ve bir mürīd ne ayıtdı kim eger selāmet dilerseñ dünyāya selām virüp vedā‘ eyle. Eger āḡiret taleb iderseñ ölmeġıla tekbīr baġla. Ya‘nī ikisinden daḡı geḡ tā kim Ḥaḡ Te‘ālāya vāşıl [213b] olıbilesin.

Naḡil Fuḡayl cemī‘ ‘ömrinde Dāvūd-ı Tāyīyi iki kerre gördi. Anuñile faḡr iderdi. Bir kez Dāvūd bir evüñ şakfı altındaydı ki ol saḡfuñ aġaçları şınmışdı. Ayıtdılar ki yā Dāvūd dur gel bu saḡfuñ altından git ki bu şuffa ġālib budur yıkıla. Ayıtdı kim ol

⁷³⁷ Saḡānī‘l-bāriḡatü vakte‘s-seher şerābü ünsiḡi fe-ce‘altü‘l-ıyevme īden: Dün gece seher vaktinde bana ünsiyet şarabı içirildi, bugün onun için bayram yaptım.

⁷³⁸ Raḡmetu‘llāḡi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

vağtden ki bu şuffada sākinem hergiz dađı sağfın görmemişem ve Dāvūduñ yārenlerinden birisi ayıtdı kim yā Dāvūd baña vaşıyyet eyle ayıtdı kim ħalkdan kaçup iħtilāfından ictināb eyle ve Ma‘rūf-i Kerħī aydur hıç kimseyi görmedüm ki Dāvūddan ziyāde dünyāyı ħor u ħağır duta ki cemī‘ dünyāyı ve ehl-i dünyāyı bir zerre miğdārı dutmaz ve eger ehl-i dünyādan birisi görse anuñ bātınından zūlmet eđerinden şikāyet iderdi. Lā-cerem gōñül anlardan şöyle münkaṭı‘ idüp dururdu ki vağtī ki gōñlümi üşnānıla yuyam gōñlümüñ şafāsından teğayyūr buluram didi. Ammā āl-i fuğarāya beğāyet i‘tikād idüp muħabbet iderdi ve kavm-i fuğarāya mürüvvet ve merħamet göziyle nazar iderdi. Cüneyd aydur bir kez Dāvūd bir ħaccāma ħacāmat itdürdi. Bir dīnār virdi. Ayıtdılar ki yā Dāvūd bu miğdār ücrete bir dīnār isrāf-ı ħarcdur. Ayıtdı her kimüñ ki mürüvveti yokđur anuñ ‘ibādeti yokđur [214a] ve bir kişi varup Dāvūda muttaşıl nazar iderdi. Dāvūd ayıtdı yā kişi bilmez misin ki niteki çok söylemegi kerāhiyyet dutarlar ve çok nazar eylemegi dađı ancılayın mekrūh dutarlar.

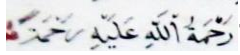
Nağildür ki çün Ebū Yūsuf ile Muħammed bin Ĥasan ortasında iħtilāf vāķi‘ olaydı ħakem iderlerdi. Çünkim anuñ katına varalardı arğasını Ebū Yūsufa eyleyüp yüzünü Muħammed bin Ĥasana eylerdi. Muħammed ile iħtilāf idüp mükāleme iderdi. Ebū Yūsufa hergiz iltifāt idüp mükāleme eylemezdi. Eger Muħammed bin Ĥasanuñ kavli rāst olsa Muħammedüñ kavli dürüstdür didi ve eger Ebū Yūsufuñ kavli dürüst olsa kavli budur dirdi. Ebū Yūsufuñ adını diline getirüp zıkr eylemezdi. Andan şordılar ki yā Dāvūd bu ikisi dađı ‘ilm içinde ħod māhir ü ‘ālim dururlar. Siz neyiçün birisine ‘izzet idüp ħürmetile iltifāt idersiz ve birisini nazar [u] göze getürmeyüp iltifāt eylemezsiz? Dāvūd ayıtdı kim ol cehetden ötürü kim Muħammed bin Ĥasan çok dünyā ni‘metinden ve cāh ‘izzetinden ‘ilme gelüp durur ki ‘ilim sebeb-i ‘izzet-i dīndür ve sebeb-i ħağāret-i dünyādur ve Ebū Yūsuf fağr u dervişlikdan ‘ilme geldi ve ‘ilim kendü ‘izzet ü cāhına sebeb eyledi. Eyle olsa kaçan Muħammed ile berāber ola ve dađı üstādumuz ki [214b] İmām-ı Ebū Ĥanīfe-i Kūfīdür رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ⁷³⁹ aña bunca ħarb-ı tazīyāne vurdılar ħağdılık ħabūl eylemedi ve Ebū Yūsuf bilā-ħarb ve bilā-ilħāğ ħabūl eyledi. Pes her ki kendü üstāzınuñ tarīķına muħālefet eylese ben anuñ ile mükāleme idüp nazar u i‘tibāra itmeyem.

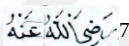
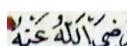
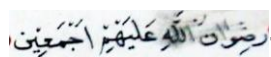
⁷³⁹ Rağmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona rağmet etsin.

Naķildür ki Hārūnu'r-reşīd Ebū Yūsufdan der-h'āst itdi ki beni Dāvūd-ı Tāyīnūñ nażarına ilet dīdārını müşāhede ideyin. Ebū Yūsuf gelüp Dāvūda i'lām eyledi. Dāvūd ḫalīfenūñ gelmesine icāzet virmedi. Pes Ebū Yūsuf gelüp Dāvūduñ anasından der-h'āst itdi ki varup Dāvūddan icāzet virmedi. Pes anası emceğini çıkarup ayıtdı kim benden emdüğüñ süd ḫaqqıçün icāzet vir ki ḫalīfe gelüp seni ziyāret eyleye. Dāvūd bunu işidüp zār [u] zār ağladı. Ayıtdı ki İllāhī aydub durursın ki ananūñ ḫaqqını ri'āyet idüñ benüm ḫoşnūdlığım andadur. İmdi anuñ rızāsından geçmezem ve illā eger hezār yıl 'ömrüm olsa anuñ yüzün görmege icāzet virmezdim didi. Ḥāliyā anasınūñ sözün qabūl eyledi. Durup gitdüğü vaqtin bir bedre altun qodı ki Dāvūd anı kendü ḫavāyicine şarf eyleye. Dāvūd anı qabūl itmeyüp [215a] ayıtdı ki girü anı aluñ gidüñ ki benüm aña ihtiyācum yokdur ki ḫelāl mīrāşdan qalmış evümi yigirmi dīnāra şatup dururam ol ḫelāl vechi kendüme nafaqa iderem. Ol dīnār çün tamām ola Allāh Ḥazretinden ⁷⁴⁰ جَلَّ جَلَدُ dileyüp dururam ki cānumı qabz eyleye tā kim beni hīç kimseye muhtāc eylemeye. Bilürem ki Allāh Te'ālā benüm du'āmı müstecāb ider ḫilāf itmez didi. Çün İmām-ı Ebū Yūsufile ḫalīfe girü döndiler. Ebū Yūsuf ol baqqālī ki dāyim Dāvūduñ me'unetin müheyyā iderdi. Qatına okudı şordı kim ol dīnārdan ne qaldı? Ayıtdı kim hemān on aqçe qaldı. Günde bir dānek gümüñ ḫarc ider ḫisāb itdiler. Āḫir gün Ebū Yūsuf arkasını miḫrāba virmişidi. Ayıtdı kim bu gün Dāvūd-ı Tāyī dār-ı dünyādan dār-ı āḫirete naql itdi. Tefahḫuş idüp gördiler ki imāmuñ sözi rāst şordılar ki ne bildüñ? Ayıtdı kim anuñ nafaqasın ḫisāb eyledüm. Hemān ol aqçe bugün tamām dükenmiş olup ki Dāvūd vefāt eyledi ⁷⁴¹ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ. Dāvūduñ anasından şordılar ki anuñ ḫālī vefātı ne ḫayşiyetile oldı? Ayıtdı ki her gice namāz kılurdı çün gicenūñ āḫiri yetişdi vitr-i vācibi kıldı. Āḫir [215b] āḫir secde ki tamām itdi. Hemān ol secdede bir zamān qaldı. Benüm daḫi göñlüm meşğūl olup endīşe eyledüm durup vardum ayıtdum ki yā oğul namāz vaqtidür hīç tınmadı. Çün diqqatıle nażar itdüm gördüm ki cān teslīm itmiş. Aña biri dīnden birisi aydur marāz-ı mevtinde ol vīrān dihlīzdeydi be-gāyet gün ıssıdı yatup uyumışıdı. Mübārek başınūñ altına bir kerpiç yastuq idinmişidi. Çün ḫālet-i nez' irişdi ki muttaşıl *Qur'ān* okurdı. Ayıtdı kim yā Dāvūd dilerem ki bu dihlīzden çıkarup ol şahrāya iletem anda yatasın. Ayıtdı kim ḫayā iderem ki heves-i nefsiçün nesne dileyem ki hergiz nefsüm hevāsı baña mecāl bulmayup durur. Şimdiki ḫālde daḫi bulmasa yigrek

⁷⁴⁰ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

⁷⁴¹ Rahmetu'llāhi 'aleyhi rahmeten vāsi'aten: Allah bol bol rahmet etsin.

ola didi ve ben daħi hergiz anuñ murādınca adem urmadum Őimdiki vatde daħi urmazsam yigrek ola didi. Hemān ol gice vefāt eyledi. VaŐiyyet eylemiŐidi ki benüm gūrumı bir dīvāruñ ardında eyleñ tā kimse benüm yüzümüñ öñinden geçmeye. Hem eyle eylediler Őimdi hemān girü eyledür. Ol gice ki dār-ı dūnyādan nal eyledi. Gökden bir āvāz eyledi ki iy pīr ehli Dāvūd-ı Tāyī yüzüni Haa dutup harete iriŐdi ve Ha Te‘ālā [216a] andan rāzı oldu ve anı düşde gördiler ki hevāda uçardı. Ayduardı ki bu sā‘at zindāndan alāŐ buldum ve ol düş gören kiŐi durup gelürdi ki Dāvūda bu düşi ‘arz eyleye. İŐitdi ki Dāvūd-ı Tāyī vefāt eylemiŐ ve anuñ ölümüne gökden iŐ bu vechile āvāz iriŐdi diyü ⁷⁴².

Zikr-i HāriŐ-i Muħāsibī ⁷⁴³ ol seyyid-i evliyā ‘umde-i etiyā ol muħteŐem-i mu‘teber ol muħterem-i müfteħar ol atm-kerde-i zū‘l-menākıbı Őeyħ-i ‘ālem HāriŐ-i Muħāsibī ⁷⁴⁴ meŐāyihūñ ‘ulemāsındanıdı ve ‘ulūm-ı zāhirde ve bā‘ında a‘lam idi ve mu‘āmelāt bābında ve iŐārāt içinde mabūl ü‘n-nefs idi ve ol zamānuñ evliyāsı cemī‘ vatde aña müteveccihleridi ve envā‘-ı ‘ulūmda anuñ taŐnīfleri çoğıdı ve be-gāyet ‘ālī himmet idi ve seħāvet ü mürüvvet içinde ferīdū‘l-‘aŐrıdı ve firāset [ü] kiyāset içinde bī-bedel idi ve haāat ü kerāmet içinde bī-nairidi ve kendü vatinde Badāduñ Őeyħü‘Ő-Őüyūhiyidi ve tecrīd [ü] tevħīde maħŐūŐıdı ve mücāhede ve müŐāhedede ‘alā vechi‘l-gāyeti idi ve arīat içinde müctehid-i zamān idi ve anuñ atında rızā [216b] rızā aħvāldenidi maālātdan degilidi ve kendü BaŐra Őehrindenidi ammā Badādı vefāt eyledi. ‘Abdu‘llāh-ı Haıf aydur ⁷⁴⁵ bizüm pīrlerimizden beŐ kiŐiye itidā idüñ ve anlaruñ aħvāline mütāba‘at eyleñ. Ol beŐden ğayrısına i‘tiād idüp aħvāllerini teslīm idüñ. Birisi HāriŐ-i Muħāsibī ikinci Cüneyd-i Badādī üçüncü Rūveyym dördüncü İbn-i ‘Aā beŐinci ‘Ömer ü Ebū ‘OŐmān Beki ⁷⁴⁶. Zīrā ki bu beŐ meŐāyih ‘ilm-i haīat ü arīat ü Őerī‘ati cāmi‘leridi ve her ki bu beŐüñ ğayrıdır anlara i‘tiād iŐler revādur. Ammā bu beŐe hem i‘tiād ve hem itidā iŐler revādur ve arīat aña biri aydup dururlar ki ‘Abdu‘llāh-ı Haıf bu beŐüñ altıncısıdır ki aña daħi hem i‘tiād ve hem itidā itmek revādur. Ammā

⁷⁴² Raħmetu‘llāhi ‘aleyhi raħmeten vāsi‘aten: Allah bol bol raħmet etsin.

⁷⁴³ Raıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁷⁴⁴ Raıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁷⁴⁵ Raıya‘llāhu ‘anhu: Allah ondan razı olsun.

⁷⁴⁶ Rıvānu‘llāhi ‘aleyhim ecma‘in: Allah hepsinden razı olsun.

kendüyi bile ‘add itmedügi kendüyi meddāh olurdu ehlu’llāh ortasında ħor sitāyişlık sū-yı edebdür.

Naķildür ki Hāriş otuz biñ dīnār atasından mīrās qalmıştı. Hāriş emr eyledi kim ol otuz biñ dīnārı beytū’l-māl eyleyeler yāĥūd sulţān qabz eyleye. Ayıtdılar ki sebep nedür yā Hāriş ki sen qabūl itmezsin? Ayıtdı kim [217a] Peyġāmbēr Hāzreti ⁷⁴⁷ عَلَيْهِ السَّلَام buyurup durur ki ⁷⁴⁸ أَقْدَرُ رَجُلٍ هَذِهِ الْأُمَّةُ ya’nī qaderi mezheb bu ümmetün Mecūsīsidür eyle olsa benüm atam qaderi mezhebidi. İmdi Resūl Hāzreti ⁷⁴⁹ عَنْم buyurup durur ki ⁷⁵⁰ لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِائَتِي شَيْ ya’nī mīrās yimeye benüm milletüm muġlardan eyle olsa benüm atam muġ idi. Ben Müslümānum Müslümān Mecūsīden mīrās yimez. İmdi ben de ol dīnārı qabūl itmezsin didi ve Hāq Te’ālānuñ ‘ināyeti anuñile şöyle yaradı ki vaķtī bir ta’ām gelse ol ta’āma el uzatsa eger ol ta’āmda şūbhelü nesne olsa barmaġınuñ tamarı çekilürdi. Şöyle kim barmaġı kendüye fermān olmaġa mecāl giderdi. Andan bilürdi kim ol ta’āmda şūbhe vardur andan ihtirāz iderdi.

Naķildür ki Cüneyd-i Baġdādī aydur ⁷⁵¹ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ bir kez Hāriş benüm qatımdan geçerdī sīmāsında açlık ve za’ıflık eşerin gördüm ayıtdım ki yā Hāriş gel eve varalum ta’ām yiyelüm. Hāriş bu sözi qabūl eyleyüp benümile eve vardı. Durup evde ta’ām teftiş itdüm meger gice düġünden baña aş gelmişidi. Götürüp Hārişün öninde qodum. Diledi kim Hāriş andan yiye barmaġı kendüye muţābaat [217b] eylemedi meger Hāriş kendü de kim Cüneydün daġı mi ta’āmı şūbhelüdür diyü bir loķma alup aġzına şoķdum ne qadar ki cehd eyledi ol loķmayı yudamadı. Bir zamāndan soñra nā-çār olup durdı ol loķmayı girü redd eyledi çıkup gitdi. Andan soñra Hārişden şordı kim ol loķmayı neyiçün yimedün? Ayıtdı kim ben be-ġāyet açıdum diledüm ki seni şāz idüp göñlüñi ri’āyet eyleyem. Ol ta’āmdan yiyem velikin Hāq Te’ālānuñ ⁷⁵² جَلَّ جَلَالُهُ benümile nişānı vardur. Her ta’ām ki şūbhe qarışsa ol ta’ām benüm boġazumdan aşāġa geçmez ve barmaġum baña muţī olup aña şunmaz. Çün senün ta’āmuñı nitekim cidd [ü] cehd

⁷⁴⁷ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

⁷⁴⁸ El-qaderiyyü Mecūsıyyü hāzihi’l-ümmeti: Kaderi mezheb bu ümmetin Mecusiliġidir.

⁷⁴⁹ ‘Aleyhi’s-selām: Allah’ın selamı üzerine olsun.

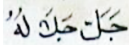
⁷⁵⁰ Lā yetevāreşü ehlü milleti şey’ün: Müslümān (mecusiden) miras olarak bişey alamaz.

⁷⁵¹ Raġmetu’llāhi ‘aleyhi: Allah ona rahmet etsin.

⁷⁵² Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

eyledüm çäre idemedüm ki boğazumdan geçürem. Pes nâ-çar olup girü redd eyledüm. Bi'llâhi ol ta'am saña yirden irişdi. ayıtdum ki yâ Hâriş hîşâvendümüzün evinden gelmişdi. Ayıtdı kim yâ şeyh bugün bizüm evümüze bile varalum hoş ola diyü qabûl eyledüm. Çün Hârişün evine varduk. Getürüp önüme bir pâre etmek kodı ayıtdı kim yâ şeyh dervîşler önüne nesne getüricek iş bunculayın nesne getür ki dervîşlerün yimegi bundan ziyâde olmaz ve Hârişün sözidür ki aydur otuz yıldur ki tâ kulağum kendü sırrumdan [218a] artuk nesne işitmez. Andan soñra otuz yıl dañı sırrum Allâhdan artuk nesne işitmedi ve ayıtdı kim bir kişi görseler namâzda şâz [u] ferağ olur. Mütevaqqıf idüm ki anuñ namâzı bu ferağlığıla bâtıl olur mı. Şimdiki hâlde gâlib zannum oldur ki bir kişi namâz kıldum diyü ferağ olsa anuñ namâzı bâtıl ola ve dañı Hâriş muhâsebât bâbında be-ğâyet kemâli varıdı. Aña Hâriş-i Muhâsebî didükleri ne sebeb buyıdı. Aydur ki ehl-i muhâsibün birkaç haşleti var söz söylemekde şınayup dururlar ki çün anuñile kıyâm göstere. Hağ Te'âlânuñ tevfiqıyıla mertebe-i şerîfe vâşıl ola ve cemî' nesneye 'azm kuvvetiyile ve hevâ-yı nefsi qahr eylemegile eli irişe ki kimsenün ki 'azmi qavî olsa muhâlefet-i nefis aña âsân ola. Pes 'azm-i qavî eyleyüp bu haşletlere mülâzemet göster ki be-ğâyet mücerrebdür. Evvel haşlet oldur ki elbette Allâha and içme ne gerçek yire ve ne yalan yire ve ne sehv ne qaşdile and içmekden ihtirâz eyleyesin. İkinci oldur ki yalan söylemekden perhîz idesin ne laţife ve vechiyile ve ne ciddile. Üçünci va'deye muhâlefet eyleme çün vefâ itmek elüñden gelür eger vefâ idemezseñ kimseye va'de virme ki bu şavâba yağındur. [218b] Dördünci hîç kimseye la'net eyleme ve bir qarıncayı dañı incidip âzâr eyleme. Beşinci hîç kimseye ne dilile ve ne gönîlile yaramaz du'a eyleme. Egerçi ki saña zulm itmiş ola Allâhiçün ol zulme tağammül eyle. Altıncı oldur ki hîç kimsenün üzerine şanukluk virme ne küfrine ve ne şirkine ve ne nifâkına ki Hağkuñ rahmetine yakın ve 'azâbından ırâqdur. Yedinci hergiz günâh eylemege qaşd eyleme ne zâhirile ve ne bâtınıla ve cemî' endâmuñı ma'siyyetden hıfz eyle. Sekizinci kendü zağmetüñi bir kimsenün üzerine bırakma azu çok yüküñi cemî' halkdan getür ne aña ki muhtâc olasın ve ne aña ki andan müstağnî olasın. Toğuzuncı cümle-i halâyıkdan şama'ı münkatı' idesin ve cemî' nesnelerinden nevmîd olasın. Onuncı mertebe ki Hağ Te'âlâ katında kemâl-i 'izzet ki anuñile hâşıl ola ve dünyâda ve âhîretde her ne dilerseñ anuñile ele getüresin. Oldur ki Âdem oğlanlarından hîç bir kimseyi görmeyesin ve anlardan 'uzlet eyleyesin. Meger şol kimseler ki anları Hağ Te'âlâ yolında senden yigrek bilesin. Anlardan ziyâde terağğıye sebeb olacağ şöhet göresin ve ayıtdı kim

murākabe eylemek gönlün ‘ilmidür Hāk Te‘ālānuñ [219a] kurbında ve rızā ārām dutmağdur. Hükümler cārī olmağın altında ve ayıtdı kim şabr belā oklarına nişāne olmağdur ve ayıtdı kim tefekkür cemī‘ eşyayı Hākķıla k̄ayim görmekdür ve ayıtdı kim teslīm sābit olmağdur. Zāhir ü bātınuñ tağayyürinsüz belā incek vaktinde ve ayıtdı kim cemī‘ yaramazlardan rücū‘ itmekdür ve ayıtdı kim muḥabbet bir nesneye külliyyā meyildür ve vücūdı aña īşār eylemekdür. Kirlü āşikāre ten ü cānı ve mālī aña muvāfaqat eylemekdür īşār itmekde ve andan soñra şöyle bilmekdür ki bu cümlesiyle girü k̄aşırđur ve ayıtdı ḥavf oldur ki elbette bir ḥareket eylemeye ki anuñ gümānı anuñ üzerine ola ki yarın ben bu ḥareketile mā-ḥod olup mu‘azzeb olam diye ve ayıtdı Hākķıla ünsüñ ‘alāmeti oldur ki ḥalāyıkdan vahşet ḥāşıl ola ve her yirdeki anda ḥalk ola. Andan kaçā ve Hāk Te‘ālānuñ zikri ḥalāvetiyile tenhā olmağdur ve ol miğdār ki Hāk Te‘ālānuñ zikri ḥalāvetiyile anuñ gönlinde yaradup durur. Ol miğdār maḥlūkātuñ ünsinden gönülden iḥtilāṭ ve i‘tibār raḥtını götürmekdür [219b] ve ayıtdı şādık oldur ki anuñ ğuşşası olmaya egerçi ki anuñ ḥalk ortasında miğdārı ve i‘tibārı kalmazsa daḥi ol i‘tibārsuzluğı gönül ıslāḥiçün bile ve kendüye ḥoş gelmeye ki anuñ a‘mālinden ḥalk bir zerresine muṭṭālī‘ ola ve ayıtdı kim cemī‘ işde ‘azmüñ süstlüğinden ḥazer eyle ki düşmen saña ol vakt zafer bulur ve her vakt ki ‘azmüñi süst göresin kendünde hergiz ārām eyleme Hāk Te‘ālā Ḥazretinden penāh isteyüp dāyım ol şıfatdan kurtulmak ardınca ol.

Naķıldür ki bir gün bir dervīşe ayıtdı kim ⁷⁵³ ya‘nī Allāhiçün ol ve illā hergiz olma. Ya‘nī olmağdan murād ma‘rifetu’llāhdur ve rızā-i Hākda olmağdur. Çün böyle degilsin vücūduñdan ‘ademüñ yigrekdür ve ayıtdı her kişi kim kendü nefsinı riyāzāt ü mücāhedāt birle hevā küdürātından müzekkā vü pāk itmese lāyıkđur ki tarīķ-i Hākda erenler maķāmına aña yol gösterüp irşād eylemeyeler ve ayıtdı her kim dilerse ki ehl-i Cennetüñ lezzetin bilüp anuñile mütelezziz ola. Ol kimesne dervīşler soḥbetine k̄ānī‘ olup şālīḥ olsun ve ayıtdı her ki kendü [220a] bātınnı iḥlāşıla ve murākabeyile dürüst eyleyüp şaḥīḥ eyleye Hāk Te‘ālā ⁷⁵⁴ anuñ zāhirini mücāhede ve ittibā‘-ı sünnetile ārāste eyleye ve ayıtdı her ki gönül ḥarekātile ğayb maḥallinde ‘ālim olsa yigrekdür andan ki cevāriḥ ḥarekātıyla ‘ālim ola ve ayıtdı dāyım ‘ārifler rızā ḥandaķına düşerler şafā baḥrinde ğavvāşlık iderler vefā cevherin çıkarurlar tā lā-cerem sırr-ı ḥafāda

⁷⁵³ Kūn lillāhi fe-lā tekūn: Allah için ol, başka şeyden olma.

⁷⁵⁴ Celle celāluhu: Onun şanı ne yücedir.

Ḥaḵ Te‘ālāya irişürler ve ayıtdı kim üç nesne var eger ol üçi bulasın ehl-i naşıb olup behre-mend olasın. Bir eyü günü geçürmek menhiyyâtdan kendüni hıfz etmek üzerine. İkinci âvâz çıkarmak ḥalâyık ortasından diyânetile bâ‘isle. Üçüncü dostluk eylemek vefâ vü şefkatile.

Naḵildür ki Ḥāriř ma‘rifetu’llāhda taşnıf iderdi. Bir derviş andan şordı ki yā Ḥāriř ma‘rifet Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵı mıdur ḵul üzerine yāḥūd ḵulluḵ ḥaḵḵı mıdur Ḥaḵḵ üzerine? Çün Ḥāriř bu sözi işıtdı kitāb taşnıf itmegi terk eyledi ya‘nī aydursañ ki ma‘rifeti ḵul kendüyle bulup cidd [ü] cehdile ḥāřıl eyledi dirseñ pes ma‘rifet ḵuluñ ḥaḵḵı olmuş olur Ḥaḵ üzerine bu ḥod [220b] revā degil ki Ḥaḵḵ üzerine ḵulluñ ḥaḵḵı ola tā mücerred kendü cehdiyile ma‘rifet ḥāřıl eyleye bilā-tevfıḵ-i Ḥaḵḵ. Çün tevfiḵıla oldı girü ḵuluñ olmamış oldı. Eger dirseñ ki ma‘rifet Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵıdır ḵul üzerine bu revā olmaya ki Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵı gerekdür ki ödeye ḵulda ḥod bir vücūd yoḵdur ki Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵını ol vücūduñ kuvvetiyile Ḥaḵḵuñ mu‘āvenetinsüz ödeye. Pes bunda Ḥāriř müteḥayyir oldı. Terk-i taşnıf eyledi. Bir ma‘nī daḥi budur ki çün ma‘rifet Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵıdır. Ḵul üzerine tā ki kerem cehetinden ol ḥaḵḵı ödeye. Pes ma‘rifetde kitāb itmegüñ neye gerek Ḥaḵ Te‘ālā ḥod ol ki ḵuluñ ḥaḵḵıdır aña irişdürür ki ⁷⁵⁵ اَدَّبَنِي رَبِّي egerçi niçe kitāb olursa ma‘rifetde anuñ faẓl [u] feyzünsüz ol Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵı ödenmeye. Eger ödenür dirseñ ol kitābile ⁷⁵⁶ اِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ اَحْبَبْتَ nuñ ma‘nisi olmaya lā-cerem kitābı terk eyledi ve eger ma‘nī buyise ki ma‘rifet Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵıdır. Ḵul üzerine bu ma‘niyile ki çün Ḥaḵ Te‘ālā ḵula ma‘rifet virdi. Ḵul daḥi vācib oldı. Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵını ödemek çün her ḥaḵḵı ki ḵul ‘ibādetile ödeye ol Ḥaḵḵuñ ḥaḵḵı ola ol Ḥaḵḵuñ tevfiḵi ola. Pes çün ḵul her ḥaḵḵı ki [221a] Ḥaḵḵa ödeye anda Ḥaḵḵuñ tevfiḵi gerekmiye. Pes girü Ḥaḵḵ ödemiş ola. Çün her ḥaḵḵı ki Ḥaḵḵ ödeye. Kitābdan ne fāyide Ḥaḵ ḥod elbette ḥaḵḵı öder.

Naḵildür ki İbn-i Mesrūḵ aydur Ḥāriř-i Muḥāsebī kim vefāt eyledi be-gāyet muḥtācıdı. Atasından çok küylar ḵalmışıdı. Her birisini taşarruf itmemişidi. Bu faḵr u iḥtiyāc üzerine dār-ı dünyādan naḵl eyledi ⁷⁵⁷ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْكَ رَحْمَةً وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ.

Temmet bi-‘avni’llāhi’l-meliki’l-vahḥāb fī vaḵti’ḍ-duḥā fī yevmi’l-erbi’a fī şehri cemāziye’l-ūlā el-mübārek. Sene ‘iřrīn ve elf fī zamānı ḥırmen.

⁷⁵⁵ Eddebenī Rabbī: Rabbim beni terbiye etti.

⁷⁵⁶ İnneke lā teḥdī men eḥḥabte: Sevdigine hidayet edemezsin.

⁷⁵⁷ Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi’aten: Allah bol bol rahmet etsin.

Kim ki diler rahmeti çok kazana

Fātiḥā iḥsān ide bunı yazana

SONUÇ

Ferîdüddîn-i Attâr'ın 617 / 1220 yılında yetmiş iki sufinin biyografisine dair kaleme aldığı *Tezkiretü'l-Evliyâ*, adında “tezkire” kelimesi bulunan Farsça ilk biyografik eserdir. İslam muhitinde çok meşhur olan *Tezkiretü'l-Evliyâ*, yazarlar tarafından örnek alınarak kendisinden sonra evliyalarla ilgili telif edilen eserlerin muhtevalarını etkilemiş ve bir türe ad olması yanında *Tezkiretü'l-Evliyâ* denince akla gelen ilk eser olmuştur. *Tezkiretü'l-Evliyâ* birçok dile çevrilmiş ve Türkler arasında da ilgi gören eserin Türkçe tercümeleri yapılmıştır. İlk olarak Aydınoglu Mehmet Bey zamanında adı bilinmeyen bir kişi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir ve eserin en tanınmış tercümesi ise Sinan Paşa'ya aittir.

Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ, bu tercümelerden biri olup Ahmed-i Dâ'î tarafından yapılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi dönemi eseri olması hasebiyle imlasında farklılıklar gösteren eser, dönemin imlasına işaret etmesi açısından önemlidir.

Ahmed-i Dâ'î, Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sını Karaca Bey'in isteği üzerine Sultan II. Murad adına tercüme etmiştir. Ancak tercümenin Ahmed-i Dâ'î'ye aidiyeti şüphesi *Türkçe Divanı*'nın Kahire nüshasının bulunmasına kadar devam etmiştir. Çünkü Ahmed-i Dâ'î'nin vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bu nüshada Sultan II. Murad'ı hükümdar olarak öven üç şiirinin yer alması, Ahmed-i Dâ'î'nin en azından Sultan II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında ihtiyar bir şair olarak yaşamakta olduğunu gösterince *Tezkiretü'l-Evliyâ* konusundaki tereddütler de büyük ölçüde giderilmiştir.

Ahmed-i Dâ'î'nin *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'sından bahseden ilk araştırmacı, İsmail Hikmet Ertaylan'dır ve Ertaylan'dan sonra Ahmed-i Dâ'î'ye yer veren araştırmacıların hepsi *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı Ahmed-i Dâ'î'nin eserleri arasında sayarlar. Ancak Abdülbaki Çetin, *Sultan II. Murad'a Sunulan Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Üzerine* adlı makalesinde *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Ahmed-i Dâ'î'ye olan aidiyetini sorgular. Ahmed-i Dâ'î, tercümesinde ismiyle mahlasını birlikte anmamış; sadece mahlasını kullanmıştır. Bu durum Dâ'î kelimesinin duacı anlamında sıfat olarak anlaşılmasına da sebep olmakla birlikte Dâ'î'nin mahlas olarak kullanımının metne daha uygun düştüğü görülür. Mütercimnin eserin mukaddimesinde kendisinden,

tercüme sebebinden, tercümeye nasıl başladığından söz ederken kullandığı Dâ'î ifadesi, onun mahlas oluşunun kanıtıdır. Ayrıca Sultan II. Murad döneminde Dâ'î mahlaslı tek şair de Ahmed-i Dâ'î'dir. Fakat Ahmed-i Dâ'î hakkında bulunacak yeni bilgiler konuyu daha da aydınlatacaktır.

Ahmed-i Dâ'î'nin *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının şu ana kadar tespit edilen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 1800 numarada kayıtlıdır. Mundy, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın bir nüshasının şahsî kütüphanesinde olduğunu belirtir, ancak bu nüsha hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir.

Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ 221 varaktan oluşup harekeli nesih hattıyla mensur olarak yazılmıştır. Mensur olarak kaleme alınmış bir eser olmakla birlikte yer yer manzum parçalar da mevcuttur. Eserde bir Türkçe beyit, dört Arapça beyit, beş Farsça beyit ve iki Farsça rubai yer almaktadır. Ayet, hadis, Arapça ibareler, *naķıldür ki*, *naķıldür kim*, *ķikāyetdür ki*, *nitekim*, *ve bir bā'is*, *tercüme* gibi ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmış ve dikkat çekmesi gereken bazı ifade ve özel isimlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Nüshada bazı rakabelere göre [54b], [61b], [151b], [183b] ve [205b]'den sonra eksik varaklar vardır ve kaç varak eksik olduğu bilinmemektedir. Bu sebeple Muhammed-i Vâsi'nin hâl tercümesinin sonu ve Habîb-i Tâ'ib'in hâl tercümesinin başı [54b-55a]; Ebû Hâzim-i Medenî'nin hâl tercümesinin ortası [61b-62a]; Zî'n-nûn-ı Mısırî'nin hâl tercümesinin sonu ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümesinin başı [151b-152a]; Bâyezîd-i Bistâmî'nin hâl tercümesinin sonu ve Şakîk-i Belhî'nin hâl tercümesinin başı [183b-184a]; İmâm Şâfi'î'nin hâl tercümesinin sonu ve Ahmed-i Hanbel'in hâl tercümesinin başı [205b-206a] eksiktir.

Ahmed-i Dâ'î *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*'da yirmi bir veliye yer vermiştir. Bunlardan yirmisi Ferîdüddîn-i Attâr'ın eserinde de yer almaktadır. On yedinci sırada yer alan İmâm-ı Ebû Yûsuf-ı Kâdî sadece tercümede olup asıl metinde yer almamaktadır. Eserde yer alan veliler ilk dönem zahit, muhaddis, mutasavvıf ve sufilerinden olmakla birlikte aralarında tâbiünden, birbirlerinin hocası ve talebesi olanlar, kendisinden kısa zaman önce veya sonrasında yaşamış ve çağdaşı olan kişiler de vardır. Eserde yer alan veliler öncelikle kısa ve secili bir şekilde tasvir edilip daha sonra velilerin hâl tercümelerine yer verilmiştir.

Eserde Hasan-ı Basrî, Râbi‘atü’l-‘Adeviyye, İbrâhim Edhem ve Bâyezîd-i Bistâmî’nin hâl tercümelerine daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu durum velilere ayrılan varak sayısından anlaşılmaktadır. Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis fakih Ahmed-i Hanbel’in, Hanefî mezhebinin imamı Ebû Hanîfe’nin ve Şâfiî mezhebinin imamı İmâm Şâfi‘î’nin hâl tercümelerine de eserde yer verilmiştir.

SÖZLÜK

A

āfitāb آفتاب : Güneş.

‘ale’ş-şabāḥ على الصبح (a.) : Sabahleyin, sabah vaktinde, sabah erkenden

‘alīl عليل (a.) : Hasta, hastalıklı, mariz, illetli (kimse).

‘araṣāt ارساط : Mahşer yeri. Haşır ve neşir meydanı.

‘āriyet عاريت (a.) : Gelip geçici, muvakkat.

aṣṣı اصی : Fayda, kâr, kazanç, menfaat. Faiz.

ayruḵ ايرق : Başka, diğer, gayri. 2. Artık, bundan sonra, bir daha.

aytmak : Söylemek, demek, anlatmak.

āzürde آزرده (f.) : İncinmiş, kırılmış, gücenmiş.

B

baḥīl بخيل : Hasis. Cimri. Tamahkâr.

baraş برص (a.) : Tedavi edilmesi mümkün olmayan ve vücutta beyaz lekeler meydana getiren bir hastalık.

beriyye برييه (a.) : Çöl, sahra.

bey بيع (a.) : Satma, satış.

birle برله : İle.

bīşe بيشه (f.) : Orman, ağaçlık, koruluk, meşe ormanı.

bütūn بطون : Batınlar. Nesiller, soylar.

C

cūḥūd جهود (a.) : Yahudi, çıfıt.

Ç

çetük چتک : Kedi.

D

dā’iye داعيه (a.) : Bir şeyi yapmak hususunda duyulan ve içten gelen teşvik edici istek, gayrete getirici hâl, arzu.

delālet دلالت (a.) : Delil olmak. Yol göstermek. Kılavuzluk.

devḥa دوحه (a.) : Büyük ağaç.

dükeli دكلى : Hep, hepsi, bütün.

dürüşmek درشمك : Çalışmak, sebat etmek, say etmek.

E

esrük اسرؤك : Sarhoş.

eṭibbā اطبا (a.) : Tabipler, doktorlar.

erzānī ارزانی (f.) : Layık, değer, uygun.

F

fāsiḳ فاسق : Günahkâr. Hak yolundan hariç olan.

feza فزع (a.) : Korkudan dolayı inleyip sızlama.

G

garrā اغر (a.) : Parlak, gösterişli, şaşıaalı.

gāret غارت (a.) : Yağma, çalıp alma, talan.

gebr گبر (f.) : Mecusî, ateşe tapan kimse, ateşperest.

göyünmek كوينمك : Yanmak.

gūr گور (f.) : Kabir, mezar.

guşşā غصه (a.) : Keder. Tasa.

günilemek كونيلمك : Kıskanmak, çekememek, haset etmek.

H

ḥacālet خجالت (a.) : Utanma, mahçup olma, utanç.

ḥācet حاجت : İhtiyaç, lüzum, muhtaçlık.

ḥalāyık خلاق :Yaratılmış olanlar, mahlukat, insanlar.

ḥalel خلل (a.) : Bozukluk.

ḥarīm حریم : Biri için kutsal olan şeyler. Harem dairesi, harem.

ḥāşşiyyet خاصیت (a.) : Bir şeye has nitelik, o nesnede bulunan meziyet, kuvvet, tesir, hassa.

ḥavşala حوصله (a.) : Kuş kursağı, taşlık. İnsanın anlama, kavrama, kabul edebilme ve tahammül derecesi.

ḥāzık حاذق (a.) : Usta, maharetli.

hemīşe همیشه (f.) : Daima. Her zaman.

hergiz هرگز (f.) : Asla, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.

ḥizlān خذلان (a.) : İradesini kötülüğe kullanıp küfre sapması sebebiyle Cenabıhakk'ın ihsan ve lutfundan mahrum kalan kulun durumu.

ḥū-kerde خو کرده (f.) : Terlemiş.

ḥūşe-çīn چین خوشه (f.) : Harman sonu tarlada kalan kesik, döküntü başakları toplayıcı, toplayan.

ḥüccet حجت (a.) : Delil, vesika, senet, belge.

ḥülle حله (a.) : Cennette giyilecek elbise.

I

irāk اراق : Uzak.

ıttılā‘ اطلاع (a.) : Bilme, öğrenme, haberdar olma; bilgi.

ıztırār اضطرار : Çaresiz olmak. Mecburiyet. İhtiyaç.

İ

ifākat افقت (a.) : Hastalıktan kalkma, sağlığına kavuşma, iyileşme.

ifrāt افراط : Haddinden geçmek. Pek ileri gitmek.

ihtilāt اختلاط : Karşılaşıp görüşme, görüşüp temas etme.

ihtişār اختصار (a.) : Kısaltma.

ihtirāz احتراز (a.) : Çekinme, kaçınma, sakınma.

ikāle اقاله (a.) : İki tarafın anlaşmasıyla bir sözleşmeyi bozma, pazarlığı bozma.

i‘lām اعلام (a.) : Bildirme, anlatma.

ilḥāḥ الحاح (a.) : Üstüne düşme, can sıkacak tarzda ısrar etme.

inābet انابت (a.) : Günahlardan ve her şeyden yüz çevirip Hakk’a dönme.

inbisāt انبساط : Şad, mesrur ve mahzuz olma.

inḳıbāz انقباض : Sıkıntı, kasvet, takallüs etme.

isizlik اسزلك : Issız, تنها, boş.

isticābet استجابت (a.) : Allah’ın kulun duasını kabul etmesi.

istidlāl استدلال : Bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma, delil ile anlama.

istiftā استفتا (a.) : Fetva almak için müftüye baş vurma, fetva isteme.

istiḥfāf استخفاف (a.) : Küçük görme, hafif bulma, küçümseme, hor görme.

istiḥyā استحيا (a.) : Haya etme, utanç duyma, utanma.

istiskā استسقا (a.) : Su isteme. Yağmur duasına çıkma.

i‘tidāl اعتدال : Orta oluş, ortalama, aşırı olmama hâli, ölçülülük.

istikṣā استقصا (a.) : Bir şeyin aslını dikkatle araştırma.

‘iyādet عيادت (a.) : Gidip görme, hatırsorma, hasta ziyareti.

K

kābin كابين (f.) : Nikâhta güvey tarafından geline verilmesi taahhüt edilen para, ağırlık, mehr-i muaccel.

kaçan قچن : Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vakta ki, nasıl, ne suretle, ne vakit.

kaht قحط (a.) : Kuraklık sebebiyle ürünün yetişmemesinden ileri gelen kıtlık ve açlık.

kaşımak ققمق : Öfkelenmek, kızmak.

kāşır قاصر (a.) : Âciz.

kenizek كنيزك (f.) : Küçük cariye.

kıdve قدوه : İlimde ileri olup kendisine uyulan. Kendine itimad edilip ardınca gidilecek olan.

kiçirek كچرك : Küçücük, küçükçe, daha küçük, ufarak, ufacık.

kiyāset كياست (a.) : Uyanıklık, anlayışlılık, akıllılık.

kulan قولان : Düz renkli, görünüşü at ile eşek arası olan, Orta Asya menşeli yabanî at.

kūt قوت (a.) : Yaşamak için gerekli yiyecek, rızık.

L

lā-büdd لابد (a.) : Gerekli, lazım, zarurî, terkedilmesi mümkün olmayan.

levn لون (a.) : Renk.

lu'b لعب (a.) : Oyun.

M

maḍhek مضحك (a.) : Hâline gülünecek nesne; soytarı, komik.

mağbūn مغبون (a.) : Şaşırmış, şaşkın.

maḥmūd محمود : Medh olmaya müstehak, medhe layık. Öğülmüş, medh ü sena olunmuş.

maḥz محض : Safi ve halis. Katıksız. Sırf. Has. Hulus ile muhabbet.

ma'īšet معيشت (a.) : Yaşamak için gerekli olan şeyler, geçim, dirlik.

manşıb منصب (a.) : Makam, rütbe, derece.

ma'yūb معيوب (a.) : Ayıplanmış. Ayıplanan.

mebrūr مبرور (a.) : İyi olan, övülen, beğenilen, hayırlı, makbul.

mecā'et مجاعت (a.) : Açlık, acıkma.

medīd مدید (a.) : Uzayıp giden, çok süren, uzun.

meḥāmid محامد (a.) : Övgüler, medihler.

memdūhiyyet ممدوحيت : Makbul oluş. Makbullük. Beğenilmiş oluş.

mehār مهار (f.) : Devenin burnuna geçirilen ve yular bağlanan halka, burunduruk.

meskenet مسكنت (a.) : Miskin olma durumu, tembellik, uyuşukluk, âcizlik.

mestûre مستوره (a.) : Dinen yabancı sayılan erkeklerin yanına örtülü olarak çıkan kadın.

meşveret مشورت (a.) : Bir konu hakkında tecrübeli kimselere, o konuyla ilgili olanlara danışma, fikir alma, müşavere etme.

mezbele مزبله (a.) : Çöp atılan, süprüntü dökülen yer, süprüntülük, çöplük.

mezmûm مذموم : Zemmolunmuş. Makbul olmıyarak ayıplanmış. Kötü.

mezrû'ât مزروعات (a.) : Ekili bir arazide yeşermiş, boy atmış tohumlar, ekinler.

minķār منقار (a.) : Gaga, kuş gagası.

min-vechin من وجه : Bir bakımdan, bir cihetden.

mu'ākab معاقب (a.) : Cezalandırılmış.

mu'ālece معالجه (a.) : Bir hastalığa karşı tedavi uygulama, ilaç verme, ilaç kullanma.

mu'āraza معارضة (a.) : Söz veya fikirle birbirine karşı çıkma, karşı koyma, muhalefet.

mufāraķat قتمفار (a.) : Ayrılma, ayrılık.

muḥaddiṣ محدث (a.) : Hadis ilminin bir çok usul ve fûruunu bilen zat.

muḥannes مخنث (a.) : Kalleş, korkak, alçak, namert (kimse).

muḥazzire محذر (a.) : Birini önceden uyarmak suretiyle olabilecek, başına gelebilecek kötülüklerden sakındıran (kimse).

muḥtebes محتبس (a.) : Hapsedilmiş.

muķīm مقیم (a.) : Bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikāmet eden (kimse).

muķrī مقری (a.) : Kur'an-ı Kerim'i kaidelerine uygun okuyan.

muķtedā مقتدا (a.) : Fikir ve davranışları ölçü olarak benimsenen, örnek alınan (kimse).

muķtezā مقتضا : Lazım getirilmiş. Lüzumuna binaen istenmiş. İcab eden. Lazım gelen.

murāķīb مراقب (a.) : Bakıp gözeten, göz altında bulunduran, denetleyen, murakabe eden (kimse).

muraķķa مرقع (a.) : Yamalı, yamanmış.

mutāba'at متابعت : Karşılıklı anlaşma. Uyuma tabi olma. Bir şeye uyup muvafakat etme.

mu'taşım معتمصم (a.) : Eliyle sımsıkı tutan, tutunan, yapışan (kimse).

mu'tavvel مطول (a.) : Uzun uzadıya anlatılmış, uzun, mufassal.

mu'tekif معتكف (a.) : Cami, tekke vb. bir yere kapanarak ibadetle vakit geçiren, itikafa çekilen (kimse).

mu'tī مطيع : İtaat eden, boyun eğen.

muvāfaḳat موافقت (a.) : Uyma, uygun gelme, uygunluk.

muvaḥḥid موحد (a.) : Allah'ın birliğine inanan, tevhit inancını benimseyen kimse, müslüman.

muẓtarr مضطر (a.) : Bir işi, bir davranışı yapmak zorunda kalmış, zorlandığı için aksini yapamaz, başka türlü davranamaz duruma gelmiş, çaresiz (kimse), mecbur.

mübārız مبارز (a.) : Eski savaşlarda meydana çıkarak hasmıyla teke tek dövüşen, mübareze eden kimse.

mübeddel مبدل (a.) : Başka bir şekle konulmuş, değiştirilmiş, tebdil ve tağyir edilmiş.

mücerreb مجرب (a.) : Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.

müfāreḳat مفارقت (a.) : Ayrılma, ayrılık.

müheyyā مهيا (a.) : Hazır, amade.

mükāleme مکالمه (a.) : Karşılıklı konuşma, söyleşme.

münādī منادی (a.) : Bir haberi yüksek sesle duyuran, ilan eden kimse, tellal.

münāzi' منازع (a.) : Ağız kavgası yapan, çekişen, münakaşa eden, kavgacı.

münezzeh منزّه : Tenzih edilmiş, teberri edilmiş.

münḥarif منحرف : İnhiraf eden, yoldan çıkmış. Eğilmiş, çarpık.

münḳaṭı' منقطع (a.) : Arkası kesilen, devam etmeyen, son bulan, sona eren.

mürüvvet مروت (a.) : İnsanlık, Yiğitlik, mertlik.

müsaḥḥar مسخر (a.) : Boyun eğdirilmiş, emir ve itaat altına alınmış.

müstecāb مستجاب (a.) : Olumlu, müspet cevap alınan, kabul edilen (istek, dua vb.).

müstaḥiḳḳ مستحق (a.) : Hak etmiş, hak kazanmış.

müsteḥāza مستحاضه (a.) : Aybaşı gören kadın.

müsteṭāb مستطاب (a.) : Hoşa giden, beğenilen, iyi, güzel.

müstevlī مستولى (a.) : Yayılmak suretiyle her tarafı kaplayan, yayılan.

müşevveş مشوش (a.) : Düzensiz, karışık, karmakarışık.

müteferriḳ متفرق (a.) : Birbirinden ayrılmış, dağılmış.

müteğayyir متغير (a.) : Başka bir şekle giren, başka bir hâl alan, değişen, başkalaşan.

müteḥayyir متحير (a.) : Şaşmış, şaşırmış, hayrete düşmüş.

müteneffir متفر (a.) : Nefret eden, iğrenen, tiksinen (kimse).

müttakī متقى (a.) : Dinin emir ve yasaklarına tam olarak uyan, günah ve haramdan sakınan, Allah'tan korkan.

mütteḥid متحد (a.) : Birleşmiş, birlik olmuş, birleşik.

mütemekkin متمكن (a.) : (Bir yere) Yerleşmiş, yerleşik, mukim.

mütena'im متعم (a.) : Nimet, bolluk ve refah içinde yaşayan, nazlı yetişmiş.

müterekkib متركب (a.) : Birden fazla şey veya kimsenin birleşmesiyle meydana gelen, birleşen, birleşmiş, mürekkep.

N

Nā-be-dīd نابدید (f.) : Meydanda olmayan, görünmez.

na'leyn نعلين (a.) : Bir çift ayakkabı, nalın.

nef نفع (a.) : Fayda, çıkar, kâr, menfaat.

nemed نمد (a.) : Keçe.

nez نزع (a.) : Can çekişme, ihtizar.

nite نته : Nasıl, niçin.

nukūş نقوش : Resimler, nakışlar.

P

penāh پناه (f.) : Sığınacak yer, melce.

pīrāste پیراسته (f.) : Süslenmiş, donatılmış.

R

raḥt رخت (f.) : Yola çıkarken alınan eşya, yol malzemesi.

ra'yyet رعیت (a.) : Bir hükümdarın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk.

riḳḳat رقت (a.) : İncelik, rakik olma.

ru'ūnet رعونت (a.) : Bönlük, ahmaklık, bencillik.

S

saḳıf سقف (a.) : Dam, çatı.

sa‘b صعب (a.) : Güç olan, güçlkle yapılan, zor, çetin, müşkül.

şalāhiyyet صلاحيت (a.) : Yetki.

şavma‘a صومه (a.) : İçinde ibadet edilen ve uzlete girilen çeşitli dinlere ait tapınak.

sa‘y سعى (a.) : Çalışma, Çalışıp çabalama. Gayret sarfetme.

sa‘y-i belîğ سعى بليغ (a.) : Emek harcayıp gereği gibi çalışma.

sebak سبق (a.) : Ders.

sebkat سبقت (a.) : Geçme, önceden olma, cereyan etme, sebk.

sehavet سخاوت (a.) : Cömertlik, el açıklığı.

sehhāre سحاره (a.) : Büyü yapan kadın, büyücü kadın.

seḳāmet سقامت (a.) : Yanlıslık, bozukluk, sakatlık.

sipāre سپاره (f.) : *Kur’an-ı Kerim*’i meydana getiren otuz cüzden her biri.

sitīze ستيره (f.) : Kavga, dövüş, çekişme.

siyādet سيادت (a.) : Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in soyundan olma, seyitlik.

şubhī صبحي (a.) : Sabaha ait, sabahla ilgili.

şunmak صونمق : El uzatmak, uzanmak.

Süheyl-i Yemenī سهيل يمني : Semanın güney tarafında ve Yemenden daha iyi görülen bir yıldız adı.

süst سست : Gevşek, tembel, sölpük.

Ş

şekāvet شقاوت (a.) : Eşkiyalık, yol kesicilik, haydutluk, şakilik.

şekk شك (a.) : Şüphe, zan.

şenī شنيع (a.) : Kötü, fena, çirkin.

şeşilmek ششيلمك : Çözölmek.

şirā شرا (a.) : Satın alma, satın alınma.

şuḡl شغل (a.) : İş, meşgul olunacak şey, gaile.

şürū شروع (a.) : Başlama.

T

ta‘addüd تعدد : Çoğalma. Birden fazla olma. Tekessür etme.

ta‘alluḡ تعلق : Bağlılık. Münasebet. Alakalı oluş. Ait olma.

ta'ayyünāt تعينات : Meydana çıkmalar. Belli olmalar. Belli başlı adam sırasına geçmeler.

tābi'in تابعين : Hz. Muhammed'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadis dinlemiş olanlar.

taḥfif تخفيف (a.) : Hafifletme.

taḥaddüm تقدم (a.) : İleri geçme. Önce gelme, önce davranma.

ṭamu طامو : Cehennem.

ṭarrār طرار (a.) : Yankesici, dolandırıcı, hırsız.

taṭavvu' تطوع (a.) : Farz ve vaciplere ilave olarak nafile ibadet yapma.

tavassuṭ توسط : Araya girme, arabuluculuk etme, vasıta olma.

teberrük تبرک (a.) : Uğur sayma, mübarek sayma.

tebevṭül تبول (a.) : İşeme, idrarını yapma.

tecerrüd تجرد : Soyunma, çıplak olma.

te'emmül تأمل (a.) : İyice, etraflıca düşünme.

tefaḥḥuṣ تفحص (a.) : İnceden inceye araştırma.

tefvīz تفويض : Birisine bırakma. İşini Allah'a (c.c.) havale etme.

tekellūf تكلف (a.) : Güçlüğe, zahmetli bir işe katlanma.

temelluḡ تملق (a.) : Yaltaklanma, dalkavukluk.

teraḥḥum ترحم (a.) : Merhamet etme, acıma. Şefkatte bulunma, esirgeyip besleme.

teṣeḥḥüd تشهد (a.) : Namazda oturarak "ettehiyyâtü" duasını okuma.

teṣvīṣ تشويش (a.) : Karıştırma. Karma karışık etme. Bulandırma.

tevaḳḳuf توقف (a.) : Bekleme, durma.

tevāfūt تفاوت (a.) : Birbirinden farklı olma.

tevlīyet توليت (a.) : Bir kimseyi mütevellî tayin etme.

tezellül تذلل (a.) : Kendini hor ve hakir gösterme, kendini aşağı kabul etme, zillete katlanma, alçalma.

tınāb طناب (a.) : Çadırı kazığa bağlayan ip.

tüvān-ger توانگر (f.) : Zengin, paralı.

U

‘ucb عجب : Kibir, gurur. Kendini beğenmişlik. Ameline, yaptıkları işe güvenmek.

uçmağ اوچماغ : Cennet.

‘uqūbet عقوبت (a.) : Ceza.

Ü

üsküre اسكوره : Ağzı yayvanca kap, toprak çanak.

V

vālih والہ (a.) : Şaşmış, hayret içinde kalmış, şaşakalmış (kimse).

velīkin وليكن : Lakin, ama, fakat.

vera ورع (A.) : Allah’tan korkup haramdan, günahtan, kötülüklerden sakınma, dinî buyrukları titizlikle yerine getirme, takva.

Y

yağır يغر : Sırtı yaralı (hayvan).

yağrın يغرّن : Sırtın yukarı kürek kemiği kısmı, sırt.

yarağ يراغ : Hazırlık, levazım, teçhizat.

yarındası يارنداسى : Ertesi, ertesi gün.

yarlıg يارلغ : Ferman, irade, buyrultu.

yavu kılmak ياو قلمق : Zayi, yitik.

yegrek يگرک : Daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir.

yorğa يورغا : Rahvan.

Z

zaḥm زخم (f.) : Yara.

zāmin ضامن (A.) : Kefil olan, tekeffül eden kimse, kefil.

DİZİN

KİŞİ İSİMLERİ DİZİNİ

- (E)bū ‘Abdu’llāh-ı bin-i Celāl, 227
(E)bū ‘Alī, 109
(E)bū ‘Alī Dekkāk, 107
(E)bū ‘Alī Siyyāh, 109
(E)bū ‘Amr, 141, 142, 165
(E)bū Hāzim, 166
(E)bū ‘Osmān-ı Mekkī, 165
(E)bū Tūrāb, 256, 257
(E)bū Tūrāb-ı Nahşebī, 256
Bāyezīd, 275
‘Abbāse-i Tūsī, 169
‘Abdu’llāh, 123, 140, 191
‘Abdu’llāh Mübārek, 199
‘Abdu’llāh-ı Ekkāfī, 109
‘Abdu’llāh-ı Enşārī, 107, 296
‘Abdu’llāh-ı Hāfif, 312
‘Abdu’llāh-ı Mübārek, 194, 211, 303
‘Abdü’l-‘azīz, 139
‘Abdü’l-melik, 165
‘Abdü’l-vāhid-i ‘Āmir, 182
‘Abdü’l-vāhid-i Zübde, 167
‘Acemī, 159, 164
Aḥmed, 163, 164, 228, 263, 301, 302, 303, 304, 305
Aḥmed bin İbrāhimü’l-Muṭayyib, 228
Aḥmedī, 117
Aḥmed-i Ḥaḍraviyye, 217
Aḥmed-i Ḥanbel, 163, 193, 226, 295, 296, 301, 304
Aḥmed-i Ḥarb, 258
Aḥmed-i Ḥoḍraviyye, 262, 263, 267
Aḥmed-i Selimī, 241
Alī, 122
‘Alī, 123, 124, 125, 128, 131, 133, 138, 297
‘Alī Celābī, 291
‘Alī Cürcāni, 229
‘Alī Fāramidī, 169
‘Alī Murtażā, 133
‘Alīm, 241
‘Aliyyü Murtażā, 137, 230, 280
Allāh, 34, 107, 108, 114, 116, 117, 118, 119, 120,
122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 138,
139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149,
151, 152, 154, 157, 158, 159, 160, 162, 165, 166,
168, 169, 170, 171, 174, 176, 177, 178, 179, 180,
182, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 197, 198, 199, 201, 203, 205, 206, 209, 213,
215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235,
236, 237, 238, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249,
250, 251, 252, 253, 254, 256, 258, 261, 263, 264,
267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277,
278, 279, 280, 282, 283, 284, 290, 291, 293, 295,
298, 299, 303, 304, 307, 311, 314, 315
‘Aṭā-i Selimī, 212
‘Attār, 107
Ābā İshāk, 223
Ābā Naşr, 228
Babü’ṭ-Ṭaşt, 138
Bağdādī, 285
Bārī, 125, 137, 170, 184, 244, 251
Bāver, 188, 189
Bāyezīd, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258,
259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268,
269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278,
279
Belkīs, 161
Bilāl, 290
Bilāl-i Ḥabeşī, 291
Bilāl-i Ḥavās, 296
Bişir, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233
Bişir bin el-Ḥāriḡe, 227
Bişir-i Ḥāfī, 228, 230, 232, 233, 240
Bişr, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233
Bişr-i Ḥāfī, 193, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231,
232, 284, 303, 304
Ca‘fer, 116
Ca‘fer ibn-i Süleymān, 157
Ca‘fer-i A‘ver, 239
Ca‘fer-i Bermekī, 286
Ca‘fer-i Şādīk, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 120
Cebrā’il, 158, 220, 258
Cüneyd, 310, 313
Cüneyd-i Bağdādī, 107, 108, 109, 199, 312, 313
Dā‘ī, 105
Dāvūd, 114, 127, 203, 293, 306, 307, 308, 309, 310,
311, 312
Dāvūd-ı Tāyī, 284, 288, 290, 305, 307, 308, 309, 311,
312
Dāvūdu Tāyī, 114
Dīnār, 151
Duḡāne-i Semmāk-ı bin Ḥareşe, 292
Ebā Ḥanīfe, 284
Ebā İshāk, 223
Ebā Muḥammed, 223
Ebā Muḥammed-i Şūrī, 222
Ebā Yūsuf, 294
Ebī Ḥanīfe, 294
Ebū ‘Amr, 141, 142
Ebū Bekir, 122, 124, 128
Ebū Bekir ‘Abbās, 307
Ebū Bekir Şiddīk, 113
Ebū Bekir-i Şiddīk, 245
Ebū Bekr, 257
Ebū Bekr-i Şiddīk, 280, 292
Ebū Duḡāne-i Semmāk, 292

Ebū Ḥanīfe, 113, 116, 199, 285, 286, 287, 288, 289,
 290, 291, 292, 305, 306
 Ebū Ḥanīfe-i Kūfī, 284, 291
 Ebū Ḥāzim, 165
 Ebū Ḥāzim-i Medenī, 165
 Ebū Hureyre, 165
 Ebū Muḥammed-i Ca'fer-i Şādiq, 111, 112, 117
 Ebū Mūsā, 256, 270
 Ebū Naşr, 273
 Ebū Rebī' Vāsiṭī, 309
 Ebū Recā, 223
 Ebū Tūrāb, 267
 Ebū Tūrāb-ı Naḥşebī, 267
 Ebū Yūsuf, 288, 292, 293, 294, 295, 310, 311
 Ebū Yūsuf-ı Qādī, 292
 Ebū'l-Kāsim Gūrgānī, 130
 Edhem, 201, 203, 215
 Enes ibn-i Mālīki, 165
 Fāruq, 280
 Fir'avn, 120
 Fuḍayl, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194,
 197, 198, 309
 Fuḍayl Ḥazretü, 198
 Fuḍayl-ı 'Ayyāz, 185
 Fuḍayl-ı Bermekī, 189, 191
 Fuḍayl-ı 'İyāz, 185, 186, 188, 189, 190, 192, 193,
 194, 196, 197, 198, 199, 284, 305
 Fuḍayl-ı 'İyāz Ḥazreti, 190
 Gūlām-ı Cebbār, 168
 Ḥ'āce-i 'Atṭār, 106
 Ḥ'āce-i 'Atṭār-ı Ferīdū'ddīn, 104
 Ḥabīb, 159, 160, 161, 162, 163, 164
 Ḥabīb-i 'Acemī, 140, 161, 163, 165
 Ḥabīb-i Rā'ī, 305, 306
 Ḥabīb-i Tā'ib, 159
 Ḥaccāc, 137, 162
 Ḥāfi, 226
 Ḥaḳ, 107, 108, 109, 113, 114, 116, 118, 119, 120,
 121, 123, 124, 125, 127, 129, 132, 133, 136, 138,
 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152,
 153, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168,
 170, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185,
 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198,
 199, 201, 202, 204, 210, 211, 216, 218, 222, 224,
 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235,
 236, 237, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249,
 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 264,
 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276,
 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 287, 288,
 289, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 305,
 306, 308, 309, 312, 313, 314, 315, 316
 Ḥalīfe Hārūnu'r-reşīd, 280
 Ḥalīfe-i Hārūnu'r-reşīd, 294
 Ḥalīk, 183, 216, 266, 275, 278
 Hāmān, 191
 Hāriş, 313, 314, 316

Hāriş-i Muḥāsebī, 314, 316
 Hāriş-i Muḥāsibī, 312
 Hārūn, 190, 191, 192, 294, 298, 300
 Hārūnu'r-reşīd, 189, 190, 191, 192, 294, 298, 300,
 311
 Ḥasan, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140,
 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151,
 159, 161, 162, 163, 166, 171, 175, 176, 177, 181,
 183
 Ḥasan Ḥabīb, 161
 Ḥasan-ı Başrī, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139,
 140, 141, 142, 145, 146, 149, 150, 151, 159, 161,
 162, 163, 166, 167, 169, 171, 175, 176, 181, 183,
 184
 Ḥasan-ı Lü'lü, 133
 Ḥātem, 269
 Ḥātem-i Eşām, 283
 Ḥātem-i Eşām, 269
 Ḥavvā, 127
 Ḥayyān, 126, 127, 128
 Ḥāzim, 165, 166
 Ḥazr, 200, 203, 265
 Ḥazret-i Betül, 114
 Ḥazret-i Cebra'il, 220
 Ḥazret-i Fāṭmatü'z-zehrā, 113
 Ḥazret-i 'Ā'işe, 113
 Ḥazret-i Muḥammed, 132
 Ḥazret-i Resūlu'llāh, 120
 Hemedān, 252
 Ḥendeḳ Gāzāsı, 292
 Herem, 126, 127, 128
 Herem bin Ḥayyān, 126
 Hızır, 203, 230
 Hızır, 203, 227, 230, 242, 296
 Hişām, 165
 Ḥodraviyye, 263
 Ḥudā, 137, 170, 184, 244, 251
 Ḥudāvend, 242, 299
 Ḥudāvendā, 144, 173, 184
 Ḥüccāc, 192, 193
 Hūnnād, 138
 İblīs, 141, 210, 220, 263, 275, 304
 İbn-i 'Aṭā, 312
 İbn-i Mesrūk, 316
 İbn-i Şīrin, 195
 İbn-i Şīrīn, 284
 İbrāhim, 104, 172, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205,
 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215,
 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225,
 258, 264, 265, 281, 282
 İbrāhim bin Cerrāh, 293
 İbrāhim Edhem, 172, 199, 204, 205, 206, 210, 211,
 212, 213, 217, 218, 221, 222, 223, 225, 281, 284,
 305
 İbrāhim Ḥalīl, 242, 292
 İbrāhim Ḥalīlu'llāh, 127

İbrāhim İbn Edhem, 221
İbrāhim Peygamber, 206
İlāhī, 111, 121, 124, 145, 150, 152, 153, 156, 159,
160, 162, 164, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 180,
182, 184, 185, 198, 201, 202, 204, 206, 207, 211,
218, 220, 223, 224, 230, 236, 244, 269, 270, 272,
273, 274, 275, 276, 295, 303, 305, 308, 311
İmām Şāfi'ī, 112, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302
İmām-ı Aḥmed, 303, 305
İmām-ı Aḥmed-i Ḥanbel, 233
İmām-ı Ebū Ḥanīfe, 189, 285, 310
İmām-ı Ebū Muḥammed Ca'fer-i Şādiq, 284
İmām-ı Ebū Naşr-ı Tuşterī, 273
İmām-ı Ebū Yūsuf, 311
İmām-ı Ebū Yūsuf Hemedānī, 109
İmām-ı Ebū Yūsuf-ı Kāḍī, 292
İmām-ı Fārūk, 113
İmām-ı Ḥanbel, 226, 227, 233
İmām-ı Mecde'd-dīn-i Ḥürezimnī, 110
İmām-ı Murtaẓā, 113
İmām-ı 'Osmān, 113
'İsā, 258
İslām, 142, 143, 154, 188, 191, 206, 270, 296
İsmā'il, 206
İsrāfīl, 279
Ka'betu'llāh, 154, 171, 172, 202, 207, 242, 243, 271,
299
Kādir, 224
Karaca Beg, 105
Kayşer, 133, 134
Kayşer-i Rüm, 133, 300
Kayşer-i Rūmi, 133
Kirāme'l-Kātibin, 167
Lūt, 120, 225
Maḥmūd, 273
Mālik, 140, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158,
183, 297
Mālik-i Dīnār, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158,
183, 297
Manşūr, 113, 114, 285, 286
Ma'rūf, 228
Ma'rūf-i Kerhī, 309, 310
Mecūsī, 305, 313
Mekketu'llāh, 189, 202, 204, 291
Meleke'l-mevt, 151
Melekü'l-mevt, 217, 218, 290
Meryem, 255
Meryem-i Şafiyeye, 168
Mevlā, 105, 111, 124, 128, 156, 170, 172, 183, 198,
202, 244, 245, 249, 269, 270, 272
Mikā'il, 158
Mu'āviye, 152
Muḍra, 121
Muḥammed, 108, 110, 114, 121, 124, 125, 127, 158,
195, 289, 299, 310
Muḥammed Bākarī, 112

Muḥammed bin Ḥasan, 310
Muḥammed bin-i Fazl, 293
Muḥammed bin-i Fuḍayl-ı bin-i 'Atiyye, 293
Muḥammed Ca'fer-i Şādiq, 114
Muḥammed Emīn, 120
Muḥammed Muştafā, 104, 108, 111, 112, 113, 115,
120, 121, 123, 125, 128, 132, 153, 163, 169, 190,
230, 242, 246, 258, 273, 284
Muḥammed Semmāk, 168
Muḥammedī, 112, 188, 236
Muḥammed-i bin 'Abdu'llāh, 240
Muḥammed-i bin Cerīme, 305
Muḥammed-i bin el-Ḥasan, 288
Muḥammed-i bin Ḥasan, 288
Muḥammed-i bin Ka'b, 191
Muḥammed-i bin-i İdrīs Şāfi'ī, 299
Muḥammed-i Eslim-i Tūsī, 185
Muḥammed-i Semmāk, 168
Muḥammed-i Vāsi', 158, 159
Muḥammed-i Vāsi'ī, 158
Muḥammediyye, 103
Murtaẓā, 138
Mūsā, 104, 117, 157, 163, 171, 176, 196, 258
Mūsā Kelīmu'llāh, 127
Muşhaf, 205
Müşilī, 111
Muştafā, 104, 296
Muştafavī, 295
Muştafavī, 104, 111
Mu'taşım, 213
Mu'tezili, 304
Münker ve Nekir, 185
Münkir ve Nekir, 218
Müslümān, 124, 135, 136, 143, 146, 148, 150, 155,
187, 188, 191, 197, 227, 230, 234, 240, 244, 252,
262, 264, 270, 279, 281, 286, 288, 289, 300, 301,
303, 304, 313
Müş'ir, 285
Müş'ir bin-i Kirām, 286
Müş'ir-i bin Kirām, 285
Müznī, 296
Necd, 122
Nevfel, 291, 292
Nevfel ibn-i Ḥayyān, 291
Nūh, 120, 127
'Osmān, 280, 289
Ömer, 123, 124
'Ömer, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 132, 254
'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz, 139, 191
'Ömer bin-i 'Abdü'l-'azīz, 296
Peygamber Ḥazreti, 124, 132, 176, 248, 291, 292,
296, 299, 313
Rābi'a, 135, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175,
176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185
Rābi'a-i 'Adeviyye, 135, 175
Rābi'atü'l-'Adeviyye, 140, 168

Rafāzī, 113
 Rāfīzī, 112, 113
 Raḥmān, 120, 154, 177, 219, 274
 Raḥmānī, 131
 Rā'ī, 266
 Ramaẓān, 211, 251, 300
 Rāvī, 292
 Rebī' Ḥuṣem, 128
 Rebī'a, 121
 Rebī'ī bin-i Süleymān, 302
 Recā bin Ḥayve, 191
 Resūl, 108, 112, 113, 114, 115, 124, 125, 126, 127, 132, 138, 146, 169, 177, 190, 218, 240, 245, 291
 Resūl Ḥazreti, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 132, 163, 166, 168, 240, 257, 268, 284, 285, 287, 291, 292, 297, 313
 Resūlu'llāh, 112, 114, 115, 117, 122, 127, 132, 177, 190, 230, 289, 291, 292, 296, 299
 Rezzāk, 217
 Rūm, 133, 203, 270, 300
 Rūkn-i Yemānī, 206
 Rūveym, 312
 'İsā, 104, 169
 'İsā Beṣṭāmī, 254
 Šābit, 153
 Šābit-i Bennānī, 140, 153
 Šādīk, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119
 Sa'īd, 266
 Šālīh, 179, 303, 304
 Šālīh bin Aḥmed, 304
 Šālīh-i Merrī, 178
 Šan'ān, 300
 Šānī', 179
 Selīm-i Rā'ī, 296
 Ševrī, 296
 Šıffīn Ġazāsı, 131
 Šırāte'l-Müstakīm, 163
 Sultān Murād bin Ḥān Muḥammed Ḥān, 105
 Sübhāna'llāh, 192, 202, 215, 220, 228, 243, 244, 260, 266, 289
 Süfyān, 182, 189, 190, 194, 210, 285, 286
 Süfyān-ı 'Ayyeyyene, 189
 Süfyān-ı Ševrī, 210
 Süfyān-ı Ševrī, 115, 182, 184, 194, 285
 Süheyl İbrāhim, 212
 Süheyl-i Yemenī Üveysü'l-Karanī, 120
 Süleymān, 114, 160, 163, 309
 Sünnī, 289
 Šāfi'ī, 163, 164, 296, 297, 298, 300, 301, 302
 Šakīk, 183, 210, 261, 262, 267, 280, 281, 282, 283, 284
 Šakīk-i Belhī, 183, 210, 261, 267, 281
 Šem'ūn, 142, 143, 144
 Šerīk, 285, 286
 Šeyḥ (E)bū 'Alī Fārimidī, 172
 Šeyḥ Ebū Sa'īd, 202

Šeyḥ Ebū'l-Kāsim Gürgānī, 131
 Šeyḥ Ferīdū'ddīn-i 'Aṭṭar, 106
 Šeyḥ Maḥcūrānī, 266
 Šeyḥ Sa'īd, 266
 Šeyḥ Sa'īd-i Ḥabīre, 140
 Šeyḥ Sehligī, 254
 Šeytān, 131, 136, 137, 157, 158, 174, 177, 210, 218, 219, 220, 245, 263, 289
 Šiblī, 110
 Şu'bī, 285
 Tāyūs-ı 'Aliyy bin Ḥaşrim, 225
 Tūsī, 185
 Tūrāb, 256
 Tūrāb-ı Naḥşebī, 267
 'Ubbād, 236
 Utbe, 167
 'Utbe, 166, 167, 168
 'Utbetü'l-Gulām, 166, 167, 168
 Ümmü Selīme, 132, 133
 Üveys, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132
 Üveysī, 132
 Üveysü'l-Karanī, 120, 121, 122
 Yahyā, 107, 157, 257, 258
 Yahyā-yı 'Ammār, 107
 Yahyā-yı Ma'āz, 257, 258
 Yahyā-yı Ma'āz-ı Rāzī, 292
 'Āyişe, 168
 Yūsuf, 136, 257, 271, 293
 Yūsuf-ı Ḥaccāc, 137, 162
 Zātü'l-'İrk, 203
 Zī'n-nūn, 227, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 247, 249, 250, 258, 272
 Zī'n-nūn-ı Mısrī, 233, 241, 242, 247, 258, 272
 Zī'n-nüreyn, 280
 Zū'n-nūn-ı Mısrī, 168
 Zübeyde, 298, 299

YER İSİMLERİ DİZİNİ

'Arafāt, 161, 172, 192, 193, 241, 266, 294
 Bağdād, 225, 227, 232, 240, 280, 282, 285, 293, 298, 300, 308, 312
 Başra, 135, 137, 138, 142, 143, 153, 155, 161, 169, 170, 172, 173, 182, 183, 221, 312
 Belh, 199, 204, 205, 206, 208, 213, 224, 241, 262, 281
 Beṣṭām, 251, 252, 253, 255, 257, 260, 261, 262, 263, 266, 270, 272, 276
 Beyte'l-muḳaddes, 221, 222
 Beyte'l-muḳaddis, 223
 Beytu'llāh, 189, 253
 Cebel-i 'Arafāt, 193
 Dımışk, 152

Dicle, 117, 118, 144, 162, 163, 179, 224, 228, 268, 300
Furat, 126, 159
Hicāz, 253
Hiri, 107
Horāsān, 208, 222, 255, 270
Irak, 250
Ka'be, 132, 172, 196, 205, 207, 217, 251, 253, 278, 280, 299, 300
Karan, 122, 123, 126
Kirmān, 160
Kubeys Tağı, 198
Kuds, 229
Kūfe, 122, 126, 220
Kureş, 295
Medīne, 141
Mekke, 157, 173, 189, 204, 205, 212, 242, 252, 294, 299, 300
Merv, 201
Merv Irmağı, 201
Mescīd-i Harem, 205
Mescid-i Hayf, 141
Mısır, 156
Mısır, 183, 234, 235, 240, 241, 257, 271
Nişābūr, 201, 202
Şām, 127, 225, 229, 236, 291

Taberistān, 265
Tūr-ı Sīnā, 196
'Urana, 123
Yemen, 120, 122, 198, 199

ESER İSİMLERİ DİZİNİ

Kur'an, 108, 109, 110, 127, 140, 141, 142, 149, 150, 159, 164, 187, 205, 206, 209, 218, 226, 239, 270, 288, 293, 298, 300, 303, 305, 307, 311
Kur'an-ı Kadīm, 118, 137
Tevriyyet, 158, 188
Tezkiretü 'l-Evliyā, 104, 105, 110

KAYNAKLAR

- ADALAR SUBAŞI Derya, “Arap Edebiyatında Tabakat (Biyografi) Türünün Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, 6/1(2021), 28-47.
- Ahmed-i Dâ’î, *Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ* (İstanbul:Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 1800).
- AKDAĞ Eyyup, “İmam Şâfiî’nin (ö. 204/820) Hayatı ve Bazı Meziyetleri”, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1(2020), 75-91.
- AKDAĞ Eyyup. “Öncü Sufilerden Fudayl b. ‘İyâd’ın (öl. 187/802) İlmî Şahsiyeti”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/24(2020), 159-185.
- AKDAĞ Eyyup, “Ebû Hanîfe’nin (ö. 150 / 767) Hayatı ve Zühd Anlayışı”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2018), 169-200.
- ALPAY TEKİN Gönül, *Çeng-nâme Ahmed-i Dâ’î*, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Cambridge: Harvard University, 1992.
- ATEŞ Ahmet, “Burdur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2/3-4(1948), 171-192.
- AY Mahmut, “İşârî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2010), 77-120.
- BOLAT Ali, “Şakîk-i Belhî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, C. 38, İstanbul, 305-306.
- Büşra, *Zünnûn el-Mısri’nin (ö. 245/859) Tasavvuf Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019,
- CEBECİOĞLU Ethem, “Muhammed b. Vâsi”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2020, C. 30, 582.
- ÇETİN Abdülbaki, “Ahmed-i Dâ’î’nin Farsça Öğretmek Amacıyla Yazdığı Bir Eser: Müfredât”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 20(2006), 113-128.
- ÇETİN Abdülbaki, “Ahmed-i Dâ’î’ye Atfedilen Yüz Hadis Tercümesi Üzerine”, *İlmî Araştırmalar*, 18(2004), 25-30.

- ÇETİN Abdülbaki, “Sultan II. Murad’a Sunulan Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53(2014), 95-124.
- DEMİR Erkan, “Ahmed-i Dâ’î’nin Bilinmeyen Bir Eseri”, *Umay Türkeş Günay Armağanı*, İstanbul: Hiperyayın, 2019.
- DEMİR Hasan Basri, *Bâyezîd-i Bistâmî ve Tasavvuf Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2020.
- DEMİRCİ Mehmet, “Mâlik b. Dînâr”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, C. 27, 505.
- DURMUŞ İsmail, “Seci”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. 36, 273-275.
- DURMUŞ İsmail, “Tabakat”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, C. 39, 288-290.
- DURMUŞ Zülfikar, “Hâris El-Muhasibî ve Fehmü’l-Kur’ân’ı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 16(2003), 115-146.
- ERGİNLİ Zafer, “Muhâsibî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2020, C. 31, 13-16.
- ERTAYLAN İ. Hikmet, *Ahmed-i Dâ’î Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Üçler Basımevi, 1952.
- GÜL Halime, *İbrahim Bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- GÜNDOĞDU Cengiz, “Doğuş Dönemi Zühd Ekolleri ve Tasavvuf Mektepleri” *Ekev Akademi Dergisi*, 1/1(1997), 41-64.
- GÜNGÖR Recep Şükrü, “Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliya Tezkireleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 31(2018), 237-231.
- GÜRSOY NASKALİ Emine, *Sinan Paşa Tezkiretü’l-Evliyâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- HAKSEVER Halil İbrahim, “Ahmed-i Dâ’î’nin Teressülü”, *Turkish Studies*, 6/1(2011), 1265-1273.
- İSEN Mustafa vd., *Şair Tezkireleri*, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2009.

- İSEN Mustafa vd., *Eski Türk Edebiyatının Kaynaklarından Şair Tezkireleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019.
- İZMİRLİ Betül, “en-Nedîm’in [İbnü’n-Nedîm] el-Fihrist Adlı Eserinde Sûfilere ve Tasavvufa Yaklaşımı”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/2(2019), 1183-1216.
- KABLANDER Nesibe, *Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- KANKILIÇ Verdi, *Uygurca Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi: Araştırma-Metin*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1972, nr. 1300.
- KARA Mustafa, “Bişr el-Hâfî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 6, 221-222.
- KARA Mustafa, “Dâvûd et-Tâî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, C. 9, 48-49.
- KILIÇ Filiz, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/10(2007), 543-564.
- KORTANTAMER Tunca, “Ahmed-i Dâî ile İlgili Yeni Bilgiler”, *Türkoloji Dergisi*, 7/1(1977), 103-138.
- KORTANTAMER Tunca, “Ahmed-i Dâî’nin Mutâyebât Adıyla Tanınan Eseri Üzerine”, *Türkoloji Dergisi*, 7(1977), 139-147.
- KOTKU Mehmet Zahit, *Ferîdüddîn-i Attâr’dan Tezkiretü’l-Evliyâ*, İstanbul: Gümüş Neşriyatı, 1959.
- KÖKTEKİN Kazım, “Ahmed-i Dâî’nin Câmasb-nâme Tercümesi ve Dili”, *A:Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13(1999), 27-48.
- KUĞU Mustafa, *Tezkiretü’l-Evliyâ*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006.
- KUNDAKÇI Emre, *Ahmed-i Dâî Tercüme-i Sî Fasl Fi’t-Takvîm*, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2021.
- KUT Günay, “Ahmed-i Dâî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, C. 2, 56-58.
- KÜÇÜK Hülya, CEYHAN Semih, “Râbia el-Adeviyye”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C. 34, 380-382.

- KÜÇÜK Serhat, *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş, Metin, Sözlük, Tıbbıbasım)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011.
- MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.
- Monferid, Efsâne. “Farsça Tezkire Yazıcılığı”, Çev. Çetin Kaska, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 7(2019), 167-177.
- MUNDY C. S., “Turkish Syntax As A System Of Qualification”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 17/2(1955), 279-305.
- OKUYUCU Cihan vd., *Osmanlı Nesri*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2012.
- ÖĞÜT Salim, “Ebû Yûsuf”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, C. 10, 260-265.
- ÖNGÖREN Reşat, “Tezkiretü'l-Evliyâ”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, C. 41, 74-75.
- ÖZKAN Mustafa, “Ahmed-i Dâî'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys es-Semerkindî Mukaddimesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29(2000), 117-188.
- ÖZKAN Mustafa, *Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yapılmış Kur'an Tercümeleri, Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2010.
- ÖZKAN Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- ÖZ Yusuf, “Tezkire”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, C. 41, 68-69.
- RAMAZANOĞLU Mahmut Sami, *Ferîdüddin Attâr Tezkiretü'l-Evliyâ*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1984.
- REDHOUSE James W., *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Sahih Muslim 523a, Book 5: The Book of Mosques and Places of Prayer
<https://sunnah.com/muslim:523a>
- Sehî Beg, *Heşt-Bihişt*, (Haz. Halûk İpekten vd.), Ankara, 2017.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html> (29.10.2022)
- SEVGİ H. Ahmet, “İlâhî-nâme”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000, C. 22, 70.

- SOLMAZ Gülsüm, “Hasan el-Basrî Hayatı, İlmî Kişiliği ve Kelam İlmindeki Yeri”, *OMÜİFD Kitap Tanıtım ve Değerlendirmeler*, 43(2017), 369-372.
- ŞAHİN Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- ŞAHİNOĞLU M. Nazif, “Ferîdüddin Attâr”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. 4, 95-98.
- Necmettin Şeker, “Cafer es-Sâdık’ın Hadis İlmindeki Yeri ve Sünnî Hadis Kaynaklarındaki Rivayetleri”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(2017), 105-128.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- TİMURTAŞ F. Kadri, “Ahmed-i Dâ’î ve Eserlerinin Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri”, *Türk Dili*, 3/31(1954), 426-430.
- TOSUN Necdet, “Veysel Karanî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 43, 74-75.
- TOSUN Necdet Tosun, “Zünnûn el-Mısırî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 44, 575-576.
- TÜRER Osman, “Fudayl b. İyâz”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, C. 13, 208-209.
- ULUDAĞ Süleyman, “Bâyezîd-i Bistâmî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 5, 238-241.
- ULUDAĞ Süleyman, *Ferîdüddin Attâr Evliyâ Tezkireleri*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- UZUN Mustafa İsmet. “Tezkire”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM). 2012, C. 41, 69-73.
- UZUNPOSTALCI Mustafa, “Ebû Hanîfe”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 19914 C. 10, 131-138.

- ÜNVER İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3/6(2008), 1-46.
- YARGI Mehmet Ali, “Ahmed b. Hanbel’in Yaşadığı Dönemin Tarihî Arka Planı”, *İmam Ahmed bin Hanbel Paneli - İmam Ahmed b. Hanbel ve Günümüzde Hanbelîlik*, Köln: Plural Publications, 2020.
- YAVUZ Orhan, *Anadolu Türkçesi ile Yapılan En Eski Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.
- YAZAR Sadık, “Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ Ahmed-i Dâ’î?”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tercume-i-tezkiretu-l-evliya-ahmed-i-da-i-tees-1591> (6 Ağustos 2023)
- YETİK Erhan, “Habîb el-‘Acemî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1996, C. 14, 370.
- YILMAZ Hakan, “Karaca Beg’in İsteğiyle Sultan İkinci Murad Adına Yazılmış Yeni Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi”, *Hakikat*, <https://www.hakikat.com/hakikat-dergisi/216/karaca-begin-istegiyle-sultan-ikinci-Murad-adina-yazilmis-yeni-bir-tezkiretul-evliya-tercumesi> (6 Ağustos 2023)
- YILMAZ H. Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/zumer-suresi-39/ayet-62/kuran-yolu-meali-5>
- Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hac-suresi-22/ayet-78/kuran-yolu-meali-5>
- Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/maide-suresi-5/ayet-48/kuran-yolu-meali-5>
- Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-165/kuran-yolu-meali-5>
- Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nuh-suresi-71/ayet-14/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-29/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/zumer-suresi-39/ayet-54/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mumin-suresi-40/ayet-1/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mucadele-suresi-58/ayet-22/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-31/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-108/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nisa-suresi-4/ayet-113/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mucadele-suresi-58/ayet-22/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kehf-suresi-18/ayet-65/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-181/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/zumer-suresi-39/ayet-18/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hud-suresi-11/ayet-120/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 8.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kehf-suresi-18/ayet-18/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-143/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tevbe-suresi-9/ayet-112/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-105/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-74/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/zariyat-suresi-51/ayet-56/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enbiya-suresi-21/ayet-16/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/duhan-suresi-44/ayet-42/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/buruc-suresi-85/ayet-16/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 24.11.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hud-suresi-11/ayet-107/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.12.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nisa-suresi-4/ayet-48/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.12.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-134/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.12.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/taha-suresi-20/ayet-114/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.12.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-160/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.12.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/sura-suresi-42/ayet-1/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.12.2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/naziat-suresi-79/ayet-24/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 10.01.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-147/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 18.01.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/furkan-suresi-25/ayet-58/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 18.01.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-57/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 25.01.2023) <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-171/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 04.02.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kaf-suresi-50/ayet-30/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 19.03.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/saffat-suresi-37/ayet-1/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 19.03.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/lokman-suresi-31/ayet-34/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 19.03.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-31/kuran-yolu-meali-5>

Diyanet. (Erişim 10.01.2023). <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tevbe-suresi-9/ayet-102/kuran-yolu-meali-5>

<https://kuran.diyanet.gov.tr/>

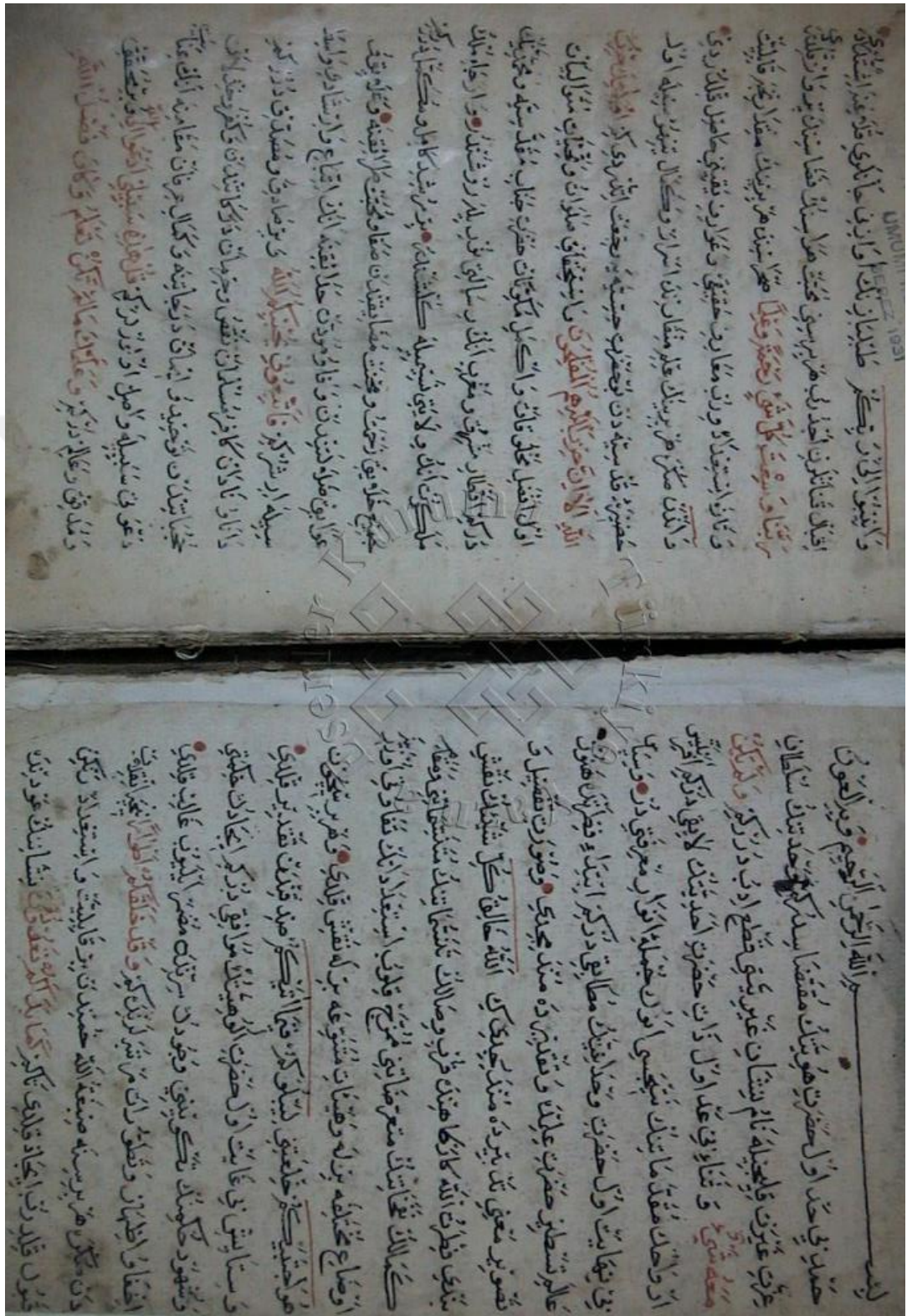
<http://lugatim.com/>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://remzi.cagdassozluk.com/>

<https://www.islamveihsan.com/allah-sizin-kalplerinize-bakar-hadisi.html>

<https://hadeethenc.com/tr/browse/hadith/3074>

Ahmed-i Dâ'î, *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* (İstanbul:Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 1800), vr. 1b-2a.

مَنَّا جَا شَكَاةَ اِيْلَهِ دِيْلَم • اِلَهِ سَنِي يَلُوْر سَنِي كِه سَكَلَر اَوْجَهَق بِيْلَر •
 قُلْمَنَه بِر اَوْر كَنَادِي مَقْدَر بِجَه يُوْقَدَر بِنِي فُو لَكِه اِيْلَه اِيْلَه غَنَك •
 كَرَمَلَر قَتِيْلَه كِه • سَنَك مَحْبَبَتِيْلَكِه اَدْبَر مَر سَنِي • وَشَوْر •
 اَنَسِيْلَت كِه دُكِر كَلَه بِلَا اَرَا كِي قَوِي مَدْر سَنِي • وَشَوْر •
 فَرَاغَت كِه عَقْلَت جَنَك لَكِه فِكْر اِيْلَه طَهْر وَفَتِي بِلَا قَصِيْف •
 اَدْبَر مَر سَنِي دُورِي • وَكِر مَنَّا جَا شَكَاةَ اِيْلَه اِيْلَه دِي كِه اِلَهِ بَنِي
 مَعْوِيْت خُوْر لُوْنَدَن طَاعَت عَزِيْزَه كُوْر • وَ اِيْلَه دِي كِه اِلَهِ آه •
 مَن عَمْرُوْنَك وَكَيْف حَال مَن لَمْ يُوْرِي فَك يَغِي اِلَهِ آه •
 شَوْر اِيْلَه سَلَر كِه سَنِي يَلُوْر لَر كُوْر سَنِي يَلُوْر لَر بَنِي سَنِي
 هِيْج يُوْرِي كُوْر حَالِي كِه اَوْلا دُورِي نَقِيْلَمَر كِه اِيْلَه يُوْر اِيْلَه
 اَدْبَر بِنِي بِيْل حَيْث وَجَاهَه چَكَلَم تَارَا اَر شَدِي كِه كُن •
 عِيْلَك قَا سَمْرُوْحَت يَغِي وَار فَوْل اَوْلا كِه لَاهَت وَالَسَالِي •
 اَوْلا سَنِي • يَغِي فَاسْتَقِيْر كَا اَمْر كَت يَغِي سَكَا تَه اَمْر اَوْلَه •
 اَوْل اَمْر مَا مُوْر اَوْلَقَدَه اِسْتِقَامَت اِيْلَه قَعْلَمَر كِه اِيْلَه يُوْر •
 سَوَال اِيْلَه لَر كِه سَكَا تَه وَارِغ اَوْلا دِي كِه حَيْث مَلَكِي تَرَكَ اِيْلَه •
 جَوَاب دُورِي كِه بَر كُوْر دُوْلَت حَيْث اَوْلَه هِيْشَم كُوْر لَر اَوْلا دِي •
 بِر اِيْلَه دُوْلَت لَر • اَوْل اِيْلَه لَه فَعْلَم اِيْلَه كُنْدُو مَنُوْر كُوْر دُور •

عَوْرَت وَ اَعْلَامَن دَا سَنَه دُو شَبْت مُعَيَّل اَوْلُوْر سَنِي • چُوْن بُوْر يَلَدِي
 اِسْتَنَامَر دَعَا اِيْلَه كِه يَا رَجَب الْعَزِيْز بِلَا فَرَادِي اَدْبَر مَدَد اَر شَدِي كِه
 اِيْلَه مَحْبَبِي سَنَك مَحْبَبَتِيْلَكِه بَنِي مَشْعُوْل اِيْلَه اَسْمَر • يَا اِيْلَه
 جَابَر قَبِيْل اِيْلَه يَا بِيْر جَابَر قَبِيْل اِيْلَه دُور • بُوْر دَعَا اِلَهِ قَتِيْلَه حَل
 قَبُوْل وَارِغ اَوْلَه اِيْلَه جَابَر قَبِيْل اِيْلَه دُور • اِيْلَه دِي كِه اِيْلَه دِي
 حَلَد ص اِيْلَه دِي دُور • اَكْر بِر كَسَه كُنْدُو اَوْلَدَن اَوْلَسَنِي دِيْلَه
 نَحِيْب اَدْر سَه اِيْلَه دِي كِه • اِيْلَه يُوْر يَغِي مَقْدَر اِيْلَه اَسْمَر اِيْلَه
 تَرِيْلَن اِيْلَه دِي بَنِي بُوْر قَبِيْل اَوْلَه نَقِيْلَمَر كِه اِيْلَه يُوْر اِيْلَه
 سَكَلَر دَه وَرُصَت اَسْمَر دُور كِه كَعْبَه اِلَهِ طَو اَفَدَن حَالِي بُوْر حَا جَت
 دِيْلَه هِيْج وَرُصَت بُوْر لَمْدَم • تَا بِر كُوْر بَعَا يَت قَبِيْل يُوْر دِي
 كُوْر دُور كِه كَعْبَه حَالِي طَو اَفَدَن اِيْلَه اِيْلَه خَلِيْقَه وَرَب اِيْلَه دِي • اِلَهِ
 بِلَا غَضَبَت دُور • يَغِي اِلَهِ بَنِي صَلَا بُوْر دُور كِه • هِيْج كِنَاه اِيْلَه •
 هَمَا فَا دُر اِيْلَه شَدِي كِه • يَا اِيْلَه يُوْر اَكْر سَكَا عَقْلَت وَرَمَر يُوْر اِيْلَه
 وَغَفُوْر لَعْنُوْر وَرَحِيْم لَعْنُوْر دُورِي قَبِيْل وَر كَسُوْر • بَنِي اِيْلَه دِي
 اَللّهُمَّ اَغِيْر دُوْرِي يَغِي اِلَهِ بِيْر كِه اَلْهِي عَقُوْر اِيْلَه • اَوْل
 اِسْتَنَامَر كِه • يَا اِيْلَه يُوْر حَيْث وَر اَدْبَر بِلَا سُوْر سُوِيْلَه • وَ كُنْدَن
 سُوِيْلَه • اَوْل يَحْيَا كُوْر سَنَك سُوْرِي عَمِيْر لَر سُوِيْلَه • بَنِي

حَقِّهِ اَوْ دِيَه اِنَّهٗ حَقِّكَ تَوْفِيقِي كَرَمِي • بَيْت كَرَمِي
 اَوْ دَمِي اَوْ لَا • جُونِ هَرَجِي كِه حَقِّ اَوْ دِيَه • كِتَابِي دِه
 قَائِي حَقِّ خُودِ اَيْنِهٖ حَقِّ اَوْ دِيَه • اَيْنِ مَسْرُوقِ اَيْنِهٖ
 حَارِي مَحْاسَبِي كَرَم • فَا ت اَيْلِي بَغَائِي مَحْاسَبِي
 اَنَا سَتَدِي • جُونِ كُو يَلِ قَلْبِي دِي • هَر پَرِسِي فَسَرِي
 اَيْمِي دِي • بُو فَتَرِ اَحْسَرِي اَوْ دِيَه • دَا يَرِ دَنِيَا دِي
 نَقْل اَيْلِي رَحْمَتِ اللَّهِ عَظِيمِ •
 رَحْمَتِ اللَّهِ عَظِيمِ •
 مَتْنِ مَعْشَرِ اَللّٰهِ اَلْمَلِكِ اَلْوَهَّابِ • فِي دَفْتِ اَلْخُلِّي فِي يَوْمِ اَلْاِغْيَابِ
 فِي شَرِّ قَهْرِي لَوْلَا اَلْمَلِكِ • سَمْعِي بُو يَزِيدِي كَفِّ فِي كَلَامِي
 جَزَائِي
 كَرَمِي دِيَلِي رَحْمَتِي جُونِ قَائِيَه • قَائِمِ اِحْسَانِ اَيْنِ بُو فِي بَارِيَه
 دَا يَسْتَانِ جَبَال
 نَبِي دَلِي اَيْنِ لَمِ سَبْعِي رَوَان • جُونِ دَعَادِي حَاجِمِي سَرِي هَا
 حَقِّ اَيْنِ اَهْلِ سَعَادَتِ اَيْلَسُون • كَرَمِي دِيَلِي رَحْمَتِي اَيْلَسُون
 دَا يَزِيدِي بَرِي دِه پَرِي تَالِ سَبْعِي • اَيْنِ دِيَلِي پَرِي دِي اَيْنِ دِيَلِي
 بَرِي دِه اُولِ عَمَلِ سَبْعِي اُولِ مَحْاسَبِي • كَرَمِي اَوْ دِيَه اَوْ دِيَه

سَا وَلَا دِيَلِي كِه حَقِّ اَوْ دِيَه • قَوْلُكَ حَقِّ اَوْ لَا • نَا يَزِيدِي كَرَمِي سَبْعِي
 سَبْعِي فَت حَاصِلِ اَيْنِهٖ يَلِ تَوْفِيقِي حَقِّ • جُونِ تَوْفِيقِيَه اُولِي كَرَمِي
 قَوْلُكَ اَوْ دِيَه اُولِي • اَكْرَمِي سَلَكِي مَهْرِي فَت حَقِّكَ حَقِّ دِي
 قَوْلُ اَوْ دِيَه بُو يَزِيدِي اُولِي اَوْ دِيَه حَقِّكَ حَقِّ كَرَمِيَه اَوْ دِيَه
 قَوْلُ اَوْ دِيَه بُو يَزِيدِي بُو يَزِيدِي • حَقِّكَ حَقِّ اُولِ دِيَلِي تَوْفِيقِيَه
 حَقِّكَ مَعَا وَ تَبْسُوتِي اَوْ دِيَه • بَيْت بُو يَزِيدِي حَارِي مَحْاسَبِي اُولِي دِي
 تَرِكِ تَصْدِيقِي اَيْلِي • يَت مَعْنِي دِي بُو يَزِيدِي جُونِ مَعْنِي حَقِّكَ
 حَقِّ دِي قَوْلُ اَوْ دِيَه كَرَمِي جُونِ دِي اُولِ حَقِّ اَوْ دِيَه حَقِّ
 مَعْنِي دِيَلِي كَرَمِي اَيْنِ كَرَمِي كَرَمِي نَعَالِي خُودِ • اُولِيَه قَوْلُكَ
 حَقِّ دِي اَيْنِ اَيْنِ شَدِيدِي اَيْنِ رَاقِي • اَكْرَمِيَه بِيَه كِتَابِي اَيْنِ لَمِ سَبْعِي
 سَبْعِي اَيْنِ فَتَرِ فَيَضْمَنِي اُولِ حَقِّكَ حَقِّ اَوْ دِيَه • اَكْرَمِيَه
 دِيَلِي اَيْنِ كِتَابِيَه اَيْنِ لَمِ سَبْعِي دِيَلِي حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ
 سَبْعِي اَيْنِ لَمِ سَبْعِي دِيَلِي حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ
 قَوْلُ دِيَلِي دِيَلِي • قَوْلُ دِيَلِي دِيَلِي حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ
 اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ اَيْنِ حَقِّ

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Ayşe		SHAHZAD
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2005	2009	Bursa Gürsu İ.M.K.B. Anadolu Lisesi
Lisans	2009	2013	Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	2014	2017	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana
Doktora	2018		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana
Çalıştığı Kurum	Başlama -		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	ERCAN Özlem, SHAHZAD Ayşe, “Fodlacızâde Ahmed Râsim’in Tasavvufa Dair Bir Eseri: Muhâsebe”, <i>Turkish Studies - Language and Literature</i> , 18/1(2023), 315-330. SHAHZAD Ayşe, “Ahmed-i Dâ’î’nin Terceme-i Tezkiretü’l-Evliyâ’sı”, <i>Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi</i> , 7/2(2023), 809-834.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
		Tarih:	
		İmza:	
		Adı-Soyadı:	Ayşe SHAHZAD